

ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

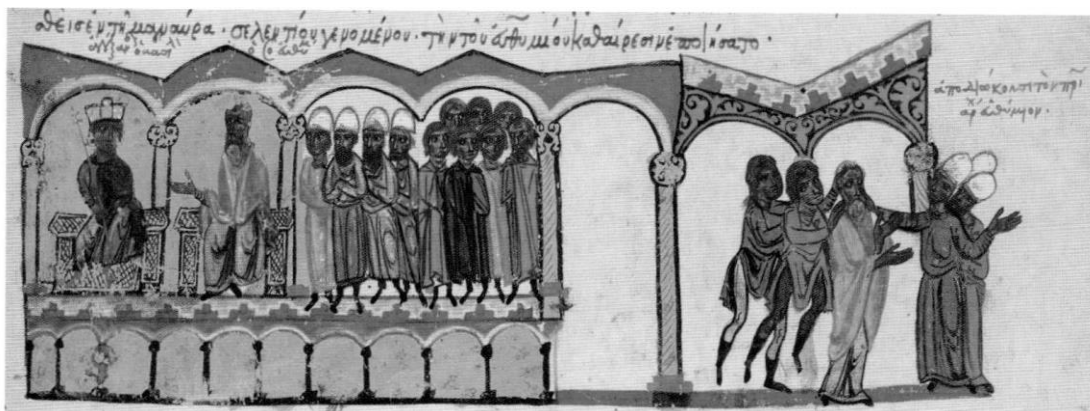
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΚΥΡΙΑΚΗ ΒΛΑΧΟΥ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ: 969

ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΕΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΣΥΝΟΨΙΣ
ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΣΚΥΛΙΤΖΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΘΗΝΑ 2017

ΚΥΡΙΑΚΗ ΒΛΑΧΟΥ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ: 969

**ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΕΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΣΥΝΟΨΙΣ
ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΣΚΥΛΙΤΖΗ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΠΟΠΤΗΣ: ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ: ΘΕΟΔΩΡΑ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΙΔΑΣ

Πίνακας περιεχομένων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	12
ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ.....	14
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	15
ΜΙΧΑΗΛ Α΄ ΡΑΓΚΑΒΕ.....	22
1. Ο Μιχαήλ Ραγκαβέ και η αρχική άρνησή του να αναλάβει την εξουσία 22	
2. Η ανάληψη της εξουσίας από το Μιχαήλ και η βυζαντινοβουλγαρική σύγκρουση.....	24
3. Η τύχη της οικογένειας του Μιχαήλ Α΄ Ραγκαβέ	31
4. Προφητεία στον αυτοκράτορα Μιχαήλ Α΄ Ραγκαβέ για την απώλεια της βασιλικής εξουσίας	32
Αποτίμηση.....	34
ΛΕΩΝ ΑΡΜΕΝΙΟΣ	35
1. Βίος του Λέοντα Ε΄ Αρμενίου	35
2. Οι πρώτες ενέργειες του Λέοντα ύστερα από την ανάληψη της εξουσίας.....	37
3. Η στροφή του Λέοντα στην ειconoμαχία. Νέος Πατριάρχης ο Θεόδωρος Μελισσηνός	39
4. Η σκληρή στάση του αυτοκράτορα	45
5. Συμπεριφορά αυτοκράτορα απέναντι στο μετέπειτα αυτοκράτορα Μιχαήλ Τραυλό.....	47
6. Ο φόβος του αυτοκράτορα απέναντι στο Θεό	50
7. Η διαχείριση των κρατικών υποθέσεων από τον αυτοκράτορα.....	52
8. Καλλιτεχνική φύση του Λέοντα	52
9. Δομή και οργάνωση της αφήγησης.....	53
Αποτίμηση.....	55
ΜΙΧΑΗΛ ΤΡΑΥΛΟΣ.....	56
1. Η δολοφονία του Λέοντα Ε΄ από τον Μιχαήλ Τραυλό.....	56
2. Βιογραφικά στοιχεία για το Μιχαήλ.....	59
3. Ασεβείς πράξεις του Μιχαήλ για την ανάρρησή του στο θρόνο.....	59
4. Η αίρεση που ασπαζόταν ο Μιχαήλ Β΄ και η στάση του απέναντι σε θέματα θρησκείας	61

5. Οι αντιλήψεις του Μιχαήλ για την αξία της παιδείας.....	64
6. Το κίνημα του Θωμά Σλάβου	64
7. Ανάμειξη Βουλγάρων στη σύγκρουση ανάμεσα στους υποστηρικτές του αυτοκράτορα και του Θωμά Σλάβου	71
8. Σχέδιο του αυτοκράτορα για την αντιμετώπιση του κινήματος του Θωμά Σλάβου.....	72
9. Τιμωρία Θωμά Σλάβου και συντρόφων του.....	72
10. Ο δεύτερος γάμος του αυτοκράτορα Μιχαήλ Β'	74
Αποτίμηση.....	75
ΘΕΟΦΙΛΟΣ.....	77
1. Η άνοδος του Θεοφίλου στην εξουσία	77
2. Οι ενέργειες του Θεοφίλου προκειμένου να εδραιωθεί στο θρόνο.....	78
3. Η δίψα του αυτοκράτορα για επικράτηση της δικαιοσύνης	80
4. Η πίστη του αυτοκράτορα Θεοφίλου στην αίρεση της εικονομαχίας. Η στάση απέναντι στα συγγενικά του πρόσωπα που λάτρευαν τις εικόνες.	82
5. Η εκκλησιαστική πολιτική του Θεοφίλου.....	84
6. Η εσωτερική πολιτική που ακολούθησε ο Θεόφιλος τα χρόνια της βασιλείας του.....	89
7. Η εξωτερική πολιτική που ακολούθησε ο Θεόφιλος τα χρόνια της βασιλείας του.....	90
8. Προσπάθεια Θεοφίλου να ρυθμίσει τα γεγονότα μετά το θάνατό του	95
9. Η αγάπη του αυτοκράτορα για τη μουσική	97
Αποτίμηση.....	97
ΜΙΧΑΗΛ, ΓΙΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΟΥ, ΜΕ ΤΗ ΜΗΤΕΡΑ ΤΟΥ	99
(ΜΙΧΑΗΛ Γ')	99
Α) ΘΕΟΔΩΡΑ.....	100
1. Η ανάληψη της εξουσίας από την αυτοκράτειρα Θεοδώρα και ο διορισμός επιτρόπων	100
2. Η εικονολατρική πολιτική της Θεοδώρας.....	101
3. Η εξωτερική πολιτική.....	103
4. Προσπάθεια εκχριστιανισμού γειτονικών λαών	104

5. Η ανεπιτυχής προσπάθεια για τον ανεπιτυχή εκχριστιανισμό των Μανιχαϊστών	105
6. Η αποχώρηση της αυτοκράτειρας Θεοδώρας από το θρόνο	106
Αποτίμηση.....	107
B) ΜΙΧΑΗΛ Γ'	108
1. Η ανάρρηση του Μιχαήλ Γ' στο θρόνο.....	108
2. Η κατασπατάληση του πλούτου του κράτους από τον Μιχαήλ	108
3. Η σκληρή στάση του Μιχαήλ απέναντι στη μητέρα και στις αδερφές του 110	
4. Συγκρούσεις με εξωτερικούς εχθρούς.....	110
5. Η συμπεριφορά του Μιχαήλ που λίγο έλειψε να «κοστήσει» την ανεξαρτησία της αυτοκρατορίας	111
6. Η ασέβεια του Μιχαήλ απέναντι στην πίστη	113
7. Στροφή στα Γράμματα. Ίδρυση της Σχολής της Μαγναύρας.....	114
8. Οργάνωση του θανάτου του Βάρδα από το Μιχαήλ.....	117
9. Θάνατος του Μιχαήλ Γ'	118
Αποτίμηση.....	120
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΑΚΕΔΩΝ, Ο ΚΕΦΑΛΑΣ(ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Α΄)	121
1. Η καταγωγή του Βασιλείου.....	121
2. Προφητικά σημάδια για την άνοδο του Βασιλείου στο θρόνο.....	122
3. Η άφιξη του νεαρού Βασιλείου στη βασιλεύουσα. Παραμονή στο μοναστήρι του Αγίου Διομήδη.....	124
4. Ο Βασίλειος στην υπηρεσία του Θεοφίλου.....	125
5. Η σύνδεση του Βασιλείου με τη Δαημιλίδα	126
6. Η γενναιότητα του Βασιλείου	129
7. Η ανάρρηση του Κωνσταντίνου στα αξιώματα λόγω του θαυμασμού του αυτοκράτορα Μιχαήλ και ο γάμος του με την Ευδοκία Ιγγερίνα	131
8. Ο Βασίλειος συναυτοκράτορας	132
9. Τα μέτρα του Βασιλείου για την επίλυση των εσωτερικών ζητημάτων του κράτους.....	133
10. Η ενασχόληση του αυτοκράτορα με τις εκκλησιαστικές υποθέσεις	
137	

11. Τα οικοδομικά έργα του αυτοκράτορα Βασιλείου Α'	138
12. Η προσπάθεια του αυτοκράτορα για τον εκχριστιανισμό βαρβαρικών λαών	141
13. Η «ανακάθαρσις» των παλαιών νόμων	141
14. Οι ενέργειες του Βασιλείου για τη βελτίωση των οικονομικών του κράτους	142
15. Η εξωτερική πολιτική του Βασιλείου Α'	143
16. Δικαιοσύνη Βασιλείου απέναντι στα μέλη της οικογένειάς του	144
Αποτίμηση.....	145
ΛΕΩΝ Ο ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ	146
(ΛΕΩΝ ΣΤ')	146
1. Η δίψα για εκδίκηση του Λέοντα Φιλοσόφου απέναντι στο μοναχό Σανδαβαρηνό και η καθαίρεση του Φωτίου	147
1α. Η αναγόρευση του Στέφανου σε Πατριάρχη.....	148
1β. Η τιμωρία του Σανδαβαρηνού.....	149
2. Η προσωπική ζωή του αυτοκράτορα	149
3. Η αντιμετώπιση των εξωτερικών εχθρών	152
A) Βούλγαροι	152
B) Λογγοβάρδοι.....	152
4. Η ανοικοδόμηση ναών	153
5. Οι συνομωσίες απέναντι στο πρόσωπο του βασιλιά	154
6. Τα αιτήματα του αυτοκράτορα προς τη σύγκλητο πριν το θάνατό του και η προφητεία του για την ανάρρηση στο θρόνο του αδερφού του, Αλεξάνδρου	155
7. Η παιδεία του Λέοντα ΣΤ'	156
Αποτίμηση.....	157
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ.....	158
1. Ο έκλυτος βίος του αυτοκράτορα Αλεξάνδρου	159
2. Οι ενέργειες του αυτοκράτορα την περίοδο της διακυβέρνησής του	159
3. Η στάση του αυτοκράτορα απέναντι στους Βουλγάρους	161
4. Ο θάνατος του Αλεξάνδρου.....	161
Αποτίμηση.....	161

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, Ο ΓΙΟΣ ΤΟΥ ΛΕΟΝΤΑ(ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ζ΄ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ).....	163
1. Η εξουσία περνά στα χέρια του ανήλικου Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου.....	165
2. Η ανταρσία του Κωνσταντίνου Δούκα.....	165
3. Η εξωτερική πολιτική που ακολούθησαν οι επίτροποι του ανήλικου Κωνσταντίνου	166
4. Ο διακοσμητικός ρόλος του αυτοκράτορα. Ο γάμος με την κόρη του διοικητή του βυζαντινού στόλου, Ρωμανού.....	167
5. Επιστροφή του Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου στην εξουσία ..	168
6. Το ενδιαφέρον του Κωνσταντίνου για την παιδεία.....	168
7. Η γενναιοδωρία του Κωνσταντίνου Ζ΄ και ο εχριστιανισμός αρκετών Τούρκων και της συζύγου του ηγεμόνα των Ρώσων	169
8. Τα σφάλματα του αυτοκράτορα	169
9. Ο θάνατος του Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου	171
Αποτίμηση.....	172
ΡΩΜΑΝΟΣ Ο ΛΑΚΑΠΗΝΟΣ.....	173
1. Παρουσίαση του νέου αυτοκράτορα, Ρωμανού Λακαπηνού.....	173
2. Η ομόνοια στην Εκκλησία που πέτυχε ο Ρωμανός Λακαπηνός.....	174
3. Η αντιμετώπιση των συνομωσιών απέναντι στο πρόσωπο του αυτοκράτορα.....	175
4. Η αντιμετώπιση των εξωτερικών εχθρών	176
α) Βούλγαροι.....	176
β) Τούρκοι.....	181
γ) Ρώσοι.....	181
5. Η απόκτηση του Ιερού Μανδηλίου.....	182
6. Φιλανθρωπικό έργο Ρωμανού Λακαπηνού.....	182
7. Η απομάκρυνση του Ρωμανού από την εξουσία	183
Αποτίμηση.....	184
ΡΩΜΑΝΟΣ Ο ΝΕΟΣ (ΡΩΜΑΝΟΣ Β΄).....	186
1. Βιογραφικά στοιχεία.....	187

2. Ο έκλυτος βίος του Ρωμανού Β' και η λανθασμένη επιλογή των συνεργατών του	187
3. Η αντιμετώπιση των εξωτερικών εχθρών.....	188
4. Η σκληρή στάση του Ρωμανού απέναντι στη μητέρα και τις αδερφές του 189	
5. Συνομωσίες απέναντι στο πρόσωπο του Ρωμανού Β'	190
Αποτίμηση.....	191
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Β' ΚΑΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Η' (Α' ΠΕΡΙΟΔΟΣ)	192
1. Η ανάρρηση στο θρόνο των υιών του Ρωμανού Β'	192
2. Σύναψη ειρήνης Βυζαντινών- Βουλγάρων	193
ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΦΩΚΑΣ	194
1. Το σχέδιο του Νικηφόρου Φωκά για την ανάρρησή του στο θρόνο και η αντιμετώπιση των δολίων πράξεων το παρακοιμώμενου Ιωσήφ Βρίγγα	194
2. Οι πρώτες ενέργειες του Φωκά όταν ανέλαβε το αυτοκρατορικό αξίωμα	197
3. Ο γάμος του Νικηφόρου Φωκά με τη Θεοφανώ και η απαγόρευση εισόδου του αυτοκράτορα στα άδυτα.....	198
4. Η εξωτερική πολιτική του αυτοκράτορα	200
5. Η εξάντληση των υπηκόων λόγω της ακόρεστης δίψας για επεκτατισμό του αυτοκράτορα.....	210
6. Οι επεμβάσεις του αυτοκράτορα σε εκκλησιαστικά ζητήματα.....	211
7. Οι αλλαγές στο νόμισμα	212
8. Η επιβολή σκληρών μέτρων και η απογοήτευση των υπηκόων	212
9. Οι μηχανορραφίες της Θεοφανούς και η δολοφονία του Νικήφόρου Φωκά.....	216
Αποτίμηση.....	218
ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΖΙΜΙΣΚΗΣ	222
1. Η ανάληψη της εξουσίας από τον Ιωάννη Τζιμισκή και οι πρώτες κινήσεις του.....	222
2. Η απαγόρευση του νέου αυτοκράτορα στον Ιερό Ναό λόγω της δολοφονίας του Νικηφόρου Φωκά.....	223
3. Η επίρριψη ευθυνών στη Θεοφανώ από τον Ιωάννη Τζιμισκή για το θάνατο του Νικηφόρου Φωκά.....	223

4. Η στέψη του αυτοκράτορα από τον πατριάρχη Πολύευκτο.....	224
5. Οι εξωτερικοί εχθροί της αυτοκρατορίας	225
6. Ο σεβασμός και η αγάπη του Ιωάννη Τζιμισκή στα θεία	228
7. Η συνθηκολόγηση με τον Σφενσοσθλάβο. Η ανάγκη το βασιλιά να ευχαριστήσει το Θεό για τη μεσιτεία του	229
8. Φορολογικές ελαφρύνσεις υπηκόων	230
9. Οι συννομώσεις εναντίον του Ιωάννη Τζιμισκή.....	230
10. Ο θάνατος του Ιωάννη Τζιμισκή.....	233
Αποτίμηση.....	234
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΑΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.....	237
(Β' ΠΕΡΙΟΔΟΣ).....	237
1. Η ανάληψη της εξουσίας από τους γιους του Ρωμανού	238
2. Οι ενέργειες του Βασιλείου προκειμένου να ισχυροποιήσει την εξουσία.....	238
3. Οι προσπάθειες του Βασιλείου Β' Βουλγαροκτόνου ν'αντιμετωπίσει τους εσωτερικούς του εχθρούς	240
4. Οι ενέργειες του Βασιλείου προκειμένου ν'αντιμετωπίσει τους εξωτερικούς εχθρούς της αυτοκρατορίας	245
A) Βούλγαροι	245
B) Χάζαροι	254
Γ) Αβασγοί και Ρώσοι.....	254
5. Η εσωτερική πολιτική που ακολούθησε ο Βασίλειος	255
Αποτίμηση.....	257
ΚΩΝΑΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, Ο ΑΔΕΛΦΟΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ.....	259
(ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Η' ΜΑΚΕΔΩΝ).....	259
1. Οι κακές συνήθειες του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Η'	259
2. Ο διορισμός ακατάλληλων αρχόντων.....	260
3. Η επιβολή αυστηρής φορολογίας.....	261
4. Η αντιμετώπιση των εξωτερικών επιθέσεων	262
5. Η φροντίδα του Κωνσταντίνου Η' για τους διαδόχους του στο θρόνο	262
Αποτίμηση.....	263

ΡΩΜΑΝΟΣ ΑΡΓΥΡΟΣ.....	265
1. Η ανάληψη της εξουσίας από το Ρωμανό Αργυρό μετά το γάμο του με τη Ζωή Πορφυρογέννητη.....	265
2. Η εσωτερική πολιτική που ακολούθησε ο νέος αυτοκράτορας.....	266
3. Οι συνομωσίες εναντίον του Ρωμανού Γ' Αργυρού.....	270
4. Η αντιμετώπιση των εξωτερικών εχθρών.....	271
Αποτίμηση.....	275
ΜΙΧΑΗΛ Δ' ΠΑΦΛΑΓΩΝ.....	276
1. Η άνοδος του Μιχαήλ Δ' Παφλαγών στον αυτοκρατορικό θρόνο και η αρχική τυπική του παρουσία.....	276
2. Η μετάνοια του Μιχαήλ για τη δολοφονία του Ρωμανού Αργυρού και οι πράξεις εξιλέωσής του.....	278
3. Οι νίκες έναντι των εξωτερικών εχθρών.....	281
Αποτίμηση.....	283
ΜΙΧΑΗΛ Ο ΚΑΛΑΦΑΤΗΣ.....	285
(ΜΙΧΑΗΛ Ε').....	285
1. Η άρνηση της Ζωής ν' αναλάβει την εξουσία και η ανάθεση του θρόνου στο Μιχαήλ Καλαφάτη.....	285
2. Τα πρώτα μέτρα που πήρε ο Μιχαήλ προκειμένου να ισχυροποιήσει τη θέση του στην εξουσία.....	286
Αποτίμηση.....	290
ΖΩΗ ΜΑΚΕΔΩΝ.....	292
1. Οι ενέργειες της Ζωής πριν την άνοδο του Μιχαήλ Καλαφάτη στην εξουσία.....	292
2. Οι ενέργειες της Ζωής μετά την τύφλωση και την εξορία του Μιχαήλ 292	
Αποτίμηση.....	294
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ' ΜΟΝΟΜΑΧΟΣ.....	295
1. Πρώτες ενέργειες του Μονομάχου.....	296
2. Στάσεις στο εσωτερικό τη αυτοκρατορίας.....	297
Α) Η επανάσταση του Στέφανου Βοϊσθλάβου.....	297
Β) Η επανάσταση του Γεώργιου Μανιάκη.....	298

Γ) Ανταρσία Θεόφιλου Ερωτικού στην Κύπρο	299
Δ) Συνομοσία Στέφανου σεβαστοφόρου	300
Ε) Ανταρσία του Λέοντος Τορνικίου.....	300
Στ) Η συνομοσία του Ρωμανού.....	301
3. Η αντιμετώπιση των εξωτερικών εχθρών	302
Α) Εκστρατεία των Ρώσων κατά Κωνσταντινούπολης	302
Β) Πόλεμος εναντίον Κακικίου και Απλησφάρη.....	304
Γ) Επιθέσεις των Σελτζούκων Τούρκων	305
Δ) Πατζινάκες.....	307
4. Η εσωτερική πολιτική του Κωνσταντίνου Θ' Μονομάχου	311
5. Θάνατος Κωνσταντίνου Θ' Μονομάχου	313
Αποτίμηση.....	314
ΘΕΟΔΩΡΑ	316
1. Ο διορισμός έμπιστων προσώπων της αυτοκρατορίας σε νευραλγικές θέσεις.....	316
2. Αντιμετώπιση εξωτερικών εχθρών.....	317
Αποτίμηση.....	318
ΜΙΧΑΗΛ Ο ΓΕΡΩΝ	320
(ΜΙΧΑΗΛ ΣΤ' ΒΡΙΓΓΑΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ)	320
1. Η άνοδος του Μιχαήλ Στ' Βρίγγα στο θρόνο και οι πρώτες αντιδράσεις	320
2. Η ανεπιτυχής ανάληψη μέτρων για τα εσωτερικά ζητήματα του κράτους	322
3. Οι συνομοσίες απέναντι στον αυτοκράτορα.....	323
Αποτίμηση.....	327
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	328
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	337
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	346

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το παρόν αποτελεί τη διπλωματική εργασία στο πλαίσιο του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών (ειδίκευση Βυζαντινής Φιλολογίας) του τμήματος Φιλολογίας της φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών.

Στην εν λόγω εργασία κλήθηκα να μελετήσω το έργο του Ιωάννη Σκυλίτζη *Σύνοψις Ιστοριών* και ειδικά τα πορτρέτα των αυτοκρατόρων του συνέθεσε ο χρονογράφος. Πιο συγκεκριμένα, η εργασία απαρτίζεται από τρία μέρη: την εισαγωγή, στην οποία γίνεται μια προσπάθεια ν' αναφερθούν ορισμένα βασικά στοιχεία για τον ίδιο το χρονογράφο, αλλά και το έργο που μελετήθηκε, το κύριο μέρος, στο οποίο παρατίθενται αναλυτικά οι πράξεις κάθε αυτοκράτορα οι οποίες οδηγούν σε αποτίμησή μας για τον καθένα και στα συμπεράσματα που προκύπτουν από τη μελέτη. Αναγκαίο συμπλήρωμα της εργασίας αποτελεί το παράρτημα, στο οποίο παρατίθενται ορισμένες μικρογραφίες του κώδικα της Μαδρίτης.

Προκειμένου να καταστήσουμε σαφές τον τίτλο της εργασίας, καλό θα ήταν να επισημανθεί τι εννοούμε με τον όρο «προσωπογραφίες». Δεδομένου του γεγονότος ότι η *Σύνοψις Ιστοριών* καλύπτει όλες τις βασιλείες τη χρονική περίοδο 811-1057, όπου τερματίζεται η διήγηση της *Χρονογραφίας* του Θεοφάνη έως την πτώση του Μιχαήλ Στ' και την άνοδο στο θρόνο του Ισαάκιου Κομνηνού, ο αναγνώστης έχει στη διάθεσή του είκοσι τρεις αυτοκράτορες. Έτσι, μελετώντας τον κάθε αυτοκράτορα ξεχωριστά, κατορθώσαμε να χωρίσουμε τις πράξεις στις οποίες προχώρησε για παράδειγμα αντιμετώπιση των εξωτερικών εχθρών, συνομοσιών, εσωτερικών προβλημάτων και άλλων. Μέσα από τις πράξεις τους, μας δόθηκε η ευκαιρία να διαπιστώσουμε αν ήταν αντικειμενικός ο χρονογράφος ή αν έδειχνε συμπάθεια σε κάποιον αυτοκράτορα, αλλά και να τον χαρακτηρίσουμε μέσω των ενεργειών του. Η αναλυτική αυτή εξέταση του κάθε αυτοκράτορα ξεχωριστά, μας έδωσε την ευκαιρία να οδηγηθούμε σε συμπεράσματα, τα οποία παρατίθενται στο τέλος της παρούσας διπλωματικής εργασίας, για τον τρόπο με τον οποίο δούλεψε ο Σκυλίτζης προκειμένου να διαφοροποιηθεί από τους προγενέστερους του.

Καταλείνοντας το παρόν, αισθανόμαστε την υποχρέωση να εκφράσουμε τις ευγνώμονες ευχαριστίες μας προς τον σεβαστό καθηγητή κ. Αντώνιο Παναγιώτου, αφενός για το ενδιαφέρον και τη φροντίδα με την οποία μας περιέβαλε κατά τη διάρκεια των δυο σεμιναριακών μαθημάτων του στο πλαίσιο του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών μας στο Τμήμα Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών και αφετέρου για την ανταπόκρισή του ν' αναλάβει την επίβλεψη της παρούσης διπλωματικής

εργασίας. Ανάλογες ευχαριστίες υποβάλλω και στα δύο σεβαστά μέλη της επιτροπής, στην καθηγήτρια κ. Θεοδώρα Αντωνοπούλου και στον καθηγητή κ. Κωνσταντίνο Παΐδα. Εύχομαι, η εργασία αυτή ν' αποφέρει, έτω και σε μικρό βαθμό κάποιους καρπούς και να αποτελέσει αφορμή για περαιτέρω έρευνα.

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

<i>Annales ESC</i>	<i>Annales. Économies. Sociétés. Civilisations</i>
<i>BZ</i>	<i>Byzantinische Zeitschrift</i>
<i>Bsl</i>	<i>Byzantinoslavica</i>
CFHB	Corpus Fontium Historiae Byzantinae
CSHB	Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae
DOP	Dumbarton Oaks Papers
HA	Handes Amsorya
ΘΗΕ	Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαιδεία
JÖB	<i>Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik</i>
MIET	Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης
NS	<i>Notizie degli scavi di antichità</i>
ODB	<i>Oxford Dictionary of Byzantium</i> , A .P. Kazhdan (editor in chief), I-III, Νέα Υόρκη -Οξφόρδη 1991
PG	<i>Patrologiae cursus completus, Series Graeca</i> , έκδ. J.-P. Migne, Παρίσι 1857-1866
PMBZ	<i>Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit</i> , έκδ. R.J. Lilie και άλλοι, [Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften], I-V, Βερολίνο- Νέα Υόρκη 1998-2001
PBE	<i>The Prosopography of the Byzantine Empire, I, 641-867</i> , έκδ. J. Martindale, Aldershot 2001
RN	<i>Revue Numismatique</i>
SBS	<i>Studies in Byzantine Sigillography</i>
TIB	Tabula Imperii Byzantini
TM	<i>Travaux et Memoires</i>
ZRVI	<i>Zbornik Radova Vizantološkog Instituta</i>

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Ο βίος του Ιωάννη Σκυλίτζη

Κατά κοινή ομολογία, γύρω από το πρόσωπο του Ιωάννη Σκυλίτζη υπάρχει ένα μυστήριο, καθώς δεν μας είναι γνωστές αρκετές πτυχές του βίου· αντίθετα οι διαθέσιμες πληροφορίες είναι λίγες και αποσπασματικές. Στην πραγματικότητα γνωρίζουμε ότι πρόκειται για ένα βυζαντινό συγγραφέα του 11^{ου} αιώνα, του οποίου το μοναδικό έργο που έχει σωθεί σήμερα είναι η *Σύνοψη Ιστοριών* (ίσως και η *Συνέχεια* της). Δεύτερο δείγμα γραφής του υπήρξε η υπόμνηση που φαίνεται να απηύθυνε προς τον αυτοκράτορα Αλέξιο Α' Κομνηνό (1081-1118)¹ τον Ιούνιο του 1091, ζητώντας του διευκρινίσεις για τη Νεαρά του 1084 με θέμα το νομικό καθεστώς των αρραβώνων,² ενώ η σχετική απάντηση του αυτοκράτορα δόθηκε την επόμενη χρονιά, το Μάιο του 1092. Βέβαια, κανένα από τα παραπάνω, ούτε η *Σύνοψη* ούτε η *Υπόμνηση* περιέχουν κάποιο αυτοβιογραφικό στοιχείο.

Πληροφορίες για την ενδεχόμενη καταγωγή του Σκυλίτζη από το θέμα των Θρακησίων στη Μ. Ασία συναντώνται και στην υπόμνηση από τον Αλέξη Α' Κομνηνό, αλλά και στο Γεώργιο Κερδηνό και στον Ιωάννη Ζωναρά. Ειδικότερα, ως θρακήσιος εμφανίζεται στο προοίμιο της υπόμνησής του όπως προαναφέρθηκε *Υπόμνησις τοῦ κουροπαλάτου καὶ μεγάλου δρουγγαρίου τῆς βίγλης Ἰωάννου τοῦ Θρακησίου, μετὰ τὴν περὶ μνηστείας νεαρὰν γενομένη πρὸς αὐτὸν βασιλέα κύριον ἀλέξιον περὶ τινος ἀμφιβολίας ἐπὶ ταύτῃ ἀναφυσίσης*.³ Επιπρόσθετα, ο Γεώργιος Κερδηνός στη χρονογραφία που συνέθεσε στα τέλη του 11^{ου} – αρχές του 12^{ου} αιώνα με τον τίτλο *Σύνοψη Ιστοριών*, ενσωματώνοντας για τα γεγονότα μετά το 813 αυτούσια την αφήγηση του Σκυλίτζη, αναφέρεται στο προοίμιό του σε εκείνον ως *πρωτοβεστιάριος Ἰωάννης ὁ Θρακήσιος τὸ ἐπώνυμον*.⁴ Τέλος, το 12^ο αιώνα στην *Ἐπιτομὴ Ἱστοριῶν* του Ιωάννη Ζωναρά μνημονεύεται η αφήγηση κάποιου Θρακησίου με αφορμή τις συνθήκες θανάτου του αυτοκράτορα Ισαάκιου Α' Κομνηνού (1057-1059)- *Ἄλλ' ἤδη ρητέον καὶ ὅπως*

¹ Για το κείμενο βλ. J. και P. Zepos, *Jus graeco-romanum*, I, Αθήνα 1931 (ανατ. Aalen 1962), 319-321. Επίσης, F. Dölger- P. Wirth, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches 2. Teil: Regesten von 1025-1204*, 722-726

² F. Dölger- P. Wirth, *Regesten der Kaiserurkunden*, ὁ.π. σφ. 1116, 104

³ J. και P. Zepos, *Jus graeco-romanum*, ὁ.π. 319

⁴ H. Hunger, *Βυζαντινὴ Λογοτεχνία. Ἡ λόγια κοσμικὴ γραμματεία των βυζαντινῶν*, τ. Β', Αθήνα 1897-1994 (*Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I-II, Μόναχο 1978), 216-217. Α. Καρπόζηλος, *Βυζαντινοὶ Ἱστορικοὶ καὶ Χρονογράφοι (11^{ος} -12^{ος} αι)*, τ./Γ', Αθήνα 1997-2009, 331-335

τὴν βασιλείαν ἀπέθετο, εἰ καὶ μὴ συμφρονοῦσιν οἱ συγγεγραφότες περὶ αὐτοῦ. Ὁ μὲν γὰρ πολὺς τὴν γλώτταν Ψελλὸς... Ὁ δὲ Θρακῆσιος...⁵ Ἀβίαστα, λοιπόν, συνάγεται τὸ συμπέρασμα πὼς στὸ σημεῖο αὐτὸ υπονοεῖται ὁ Ἰωάννης Σκυλίτζης ὡς συγγραφέας τῆς *Συνέχειας τοῦ Σκυλίτζη*.

Καμιά πληροφορία δὲν εἶναι γνωστὴ γιὰ τὴν οικογενειακὴ του κατάσταση, παρὰ μόνον ὅτι κατέλαβε υψηλὰ διοικητικὰ αξιώματα⁶ τὴν ἐποχὴ τοῦ Κομνηνοῦ. Εἰδικότερα, ἀπὸ τὸν Κεδρηνοῦ ἀναφέρεται ὡς πρωτοβεστιάριος,⁷ ἐνῶ στὸν τίτλο τῆς *Σύνοψης- Σύνοψις Ἱστοριῶν... συγγραφεῖσα παρὰ Ἰωάννου κουροπαλάτου καὶ γεγονότος μεγάλου δρουγγαρίου τῆς βίγλας τοῦ Σκυλίτζη*,⁸ σὲ ἐκείνον τῆς υπόμνησης – *Υπόμνησις τοῦ κουροπαλάτου καὶ μεγάλου δρουγγαρίου τῆς βίγλης Ἰωάννου τοῦ θρακῆσιου, μετὰ τὴν περὶ μνηστείας νεαρὰν γενομένη πρὸς αὐτὸν βασιλέα κύριον ἀλέξιον περὶ τινος ἀμφιβολίας ἐπὶ ταύτῃ ἀναφύεισης*-,⁹ καθὼς καὶ στὴν ἀκόλουθη ἀπάντησις τοῦ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ μνημονεύεται ὡς κουροπαλάτης¹⁰ καὶ μέγας δρουγγάριος τῆς βίγλης – *κατάδηλα σπεῦσον γενέσθαι, μεγαλεπιφανέστατε κουροπαλάτα καὶ μεγάλε*

⁵ *Ioannis Zonorae Epitomae historiarum*, ἐκδ. Μ. Pinder, Th. Buttner- Wobst, [CFHB], II, Βόννη 1841-1844, 1897, 672, 11- 673, 4

⁶ Ὁ W. Seibt (W. Seibt, *Ioannes Skylitzes, Zur Person de Chronisten*, JÖB 25, 1976, 81-82) τὸν ταυτίζει μετὰ τὸν Ἰωάννη μέγα δρουγγάριο τῆς βίγλας, γιὰ τὸν ὁποῖο τὰ πατριαρχικὰ ἀρχεῖα ἀναφέρουν ὅτι ἔλαβε μέρος σὲ μιὰ σύνοδο στὶς 15 Μαΐου τοῦ 1092. Τὴν ἀποψη τοῦ Αὐστριακοῦ ἱστορικοῦ, ὅμως, δὲν υἱοθέτησαν ἄλλοι μελετητές.

⁷ Τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτοβεστιάριου θεωρεῖται ἡ συνέχεια τοῦ *comes sacrae* τοῦ 5^{ου} αἰῶνα, τοῦ υπεύθυνου, δηλαδὴ, τοῦ προσωπικοῦ βεστιάριου τοῦ αυτοκράτορα. Τὸν 11^ο αἰῶνα, ὠστόσο, οἱ ἀρμοδιότητες τοῦ διευρύνονται, συμπεριλαμβάνοντας τὴν παροχὴ στρατιωτικῶν καὶ διπλωματικῶν υπηρεσιῶν (*Oxford Dictionary of Byzantium*, A.P. Kazhdan (editor in chief), Νέα Ὑόρκη- Ὁξφόρδη, 1991, 1749. Ν. Oikonomidès, *Les listes de préséance byzantines de IXe et Xe siècles*, Παρίσι 1972, 305). Ἐπειδὴ τὸν 11^ο αἰῶνα ὡς πρωτοβεστιάριοι ὀρίζονταν μέλη τῆς αυτοκρατορικῆς οικογένειας, στὴν ὁποία, βέβαια, δὲν ἀνήκε ὁ Σκυλίτζης, ὁ W. Seibt (*Zur Person*, ὁ.π. 84-85) ὑποστήριξε ὅτι ὁ ὅρος «πρωτοβεστιάριος» στὸ χειρόγραφο τοῦ Κεδρηνοῦ εἶναι μιὰ λανθασμένη ἀνάγνωσις τῆς συντόμευσης γιὰ τὸν πρωτοβέστη (ἢ πρωτοβέσταρχο), ἓνα χαμηλότερο ἀξίωμα στὴν αυτοκρατορικὴ αὐλή, τὸ ὁποῖο καὶ ἐπέτρεψε στὸν Σκυλίτζη νὰ συνθέσει τὴ Σύνοψή του.

⁸ *Ioannes Scylitzae Synopsis Historiarum*, ἐκδ. I. Thurn, [CFHB 5], Βερολίνο- Νέα Ὑόρκη 1973, 3, 1-5

⁹ J. καὶ P. Zepos, *Jus graeco-romanum*, ὁ.π. 319

¹⁰ Πρόκειται γιὰ ἓνα ἐξαιρετικὰ τιμητικὸ τίτλο, πού τὸν 11^ο αἰῶνα δινόταν σὲ στρατηγούς καὶ ἐκτὸς τῆς αυτοκρατορικῆς οικογένειας. Ἀπὸ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα, ὠστόσο, ἡ σημασία τοῦ μειώθηκε (ODB, ὁ.π. 1157. Ν. Oikonomidès, *Les listes*, ὁ.π. 293).

δρουγγάριε τῆς βίγλης.¹¹ Σε ένα δεύτερο, μάλιστα, έγγραφο του ίδιου αυτοκράτορα, μια Νεαρά του που αφορούσε στα κωλύματα του γάμου με τίτλο *Περί τοῦ τούς συστηματικόνς καὶ πραγματευτὰς μὴ οἴκοι ὀμνύνειν*, που χρονολογείται πιθανότατα το 1090, προβάλλει ως πρόεδρος,¹² μέγας δρουγγάριος, της βίγλης και έπαρχος -*Δικαστηρίου συστάντος... παρά τῷ προέδρῳ Ἰωάννῃ καὶ μεγάλῳ δρουγγαρίῳ τῆς βίγλας, ὀπήνικα καὶ τὴν έπαρχικὴν οὔτος διεῖπεν ἀρχήν.*¹³

Αν και τίποτα δεν είναι γνωστό για τη μόρφωσή του, μπορούμε να καταλήξουμε σε ορισμένα στοιχεία γι' αυτή με βάση τις παρακάτω πληροφορίες. Ειδικότερα, τα αξιώματα, τα οποία έλαβε σε συνδυασμό με γεγονός ότι το αξίωμα του μεγάλου δρουγγαρίου της βίγλης αποδεσμεύθηκε τον 11^ο αιώνα από τις στρατιωτικές υποχρεώσεις και προσδιόριζε πλέον έναν από τους ανώτερους αυτοκρατορικούς δικαστές καθιστούν φανερό ότι κατείχε νομική παιδεία. Η τελευταία, μάλιστα, αποτελούσε τη βασική αρετή και το «εισιτήριο» για την ανάληψη των παραπάνω θέσεων.

Η μοναδική πληροφορία αρκετά χρήσιμη για τους μελετητές, η οποία συναντάται στο προοίμιο της Ιστορίας είναι το γεγονός ότι παραπέμπει ονομαστικά στο Μιχαήλ Ψελλό.¹⁴ Η αναφορά αυτή τον καθιστά σύγχρονο ή λίγο νεότερο του τελευταίου. Πιθανότερα, πάντως, ανήκε σε νεότερη γενιά από εκείνη του υπάτου των φιλοσόφων- *ὡς ὁ καθ' ἡμᾶς ὑπάτος τῶν φιλοσόφων καὶ ὑπέρτιμος*,-¹⁵ του Μιχαήλ Ψελλού εφόσον πουθενά από το κείμενο του δε διαφαίνεται να έζησε ο ίδιος τα αφηγούμενα γεγονότα της περιόδου 811-1057.

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία, οι μελετητές καταφέρνουν να τοποθετήσουν περίπου χρονικά τόσο τη γέννηση όσο και το θάνατο του Ιωάννη Σκυλίτζη. Ειδικότερα, η γέννησή του μπορεί να τοποθετηθεί στα

¹¹ J. και P. Zepos, *Jus graeco-romanum*, ὁ.π. 324-325

¹² Σύμφωνα με τον W. Seibt (Zur Person, ὁ.π. 82), το να έχει μεταπηδήσει ο Σκυλίτζης από τον τίτλο του προέδρου το 1090 σε εκείνον του κουροπαλάτη το 1092 συνιστά ένα μεγάλο άλμα στη σταδιοδρομία του και για το λόγο αυτό η γραφή *πρόεδρος* θα πρέπει να εκληφθεί ως απλογραφία της γραφής *πρωτοπρόεδρος*.

¹³ J. και P. Zepos, *Jus graeco-romanum*, ὁ.π. 645

¹⁴ ΣΙ, ὁ.π. 3, 19-20

¹⁵ ΣΙ, ὁ.π. 3, 18-19

μέσα του 11^{ου} αιώνα, είτε λίγο πριν το 1050,¹⁶ είτε λίγο μετά το 1040,¹⁷ είτε στο έτος 1045.¹⁸ Περισσότερες από μια απόψεις έχουν διατυπωθεί αναφορικά και με το θάνατο του. Πράγματι, παλαιότεροι μελετητές τον τοποθετούν στα τέλη του 11ου αιώνα,¹⁹ οι νεότεροι στις αρχές του 12ου αιώνα, λαμβάνοντας υπόψη τους ασφαλώς το ενδεχόμενο να υπήρξε και συγγραφέας της *Συνέχειας του Σκυλίτζη*.²⁰

2. Η Σύνοψη Ιστοριών

Η *Σύνοψη Ιστοριών* είναι ένα εκτενέστατο ιστοριογραφικό κείμενο, το οποίο εικάζεται ότι γράφτηκε τη δεκαετία του 1070²¹ προς τα τέλη του 11ου αιώνα,²² την ίδια περίοδο που ο Κεδρηνός ενσωμάτωσε την *Σύνοψιν Ιστοριών* στο δικό του ιστορικό έργο, χωρίς να επιφέρει ουσιαστικές αλλαγές στο κείμενο. Είναι δομημένο σε κεφάλαια ανά βασιλεία κατά το πρότυπο των πηγών του 10ου αιώνα, ενώ φιλοδοξούσε να συνεχίσει τη *Χρονογραφία του Θεοφάνη*, εξιστορώντας τη χρονική περίοδο από το θάνατο του αυτοκράτορα Νικηφόρου Α' (811) μέχρι και την ενθρόνιση του Ισαάκιου Α' Κομνηνού (1057). Αποτελεί, συνεπώς, τη φυσική συνέχεια του Θεοφάνη του Ομολογητή, διότι, όπως χαρακτηριστικά γράφει στο Προοίμιο του ο Σκυλίτζης, - μετὰ δὲ τοῦτον (τον Θεοφάνη) οὐδείς ἄλλος ἐπέδωκεν ἑαυτὸν τῷ τοιούτῳ σπουδάσματι.²³ Ἔτσι, εξιστορεῖ, όπως έχει ήδη προαναφερθεί, τη χρονική περίοδο από το θάνατο του αυτοκράτορα

¹⁶ Η *συνέχεια της Χρονογραφίας του Ιωάννη Σκυλίτζη* (Ioannes Skylitzes Continuatus), έκδ. Ε.Θ. Τσολάκη, [Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών 105], Θεσσαλονίκη 1968, 96-97. Η. Hunger, *Βυζαντινή Λογοτεχνία*, ό.π. II, 210

¹⁷ W. Seibt, *Zur Person*, ό.π. 84-85. Α. Λαΐου στον πρόλογο του *Joannis Scylitzae Synopsis Historiarum: Codex Matritensis Graecus Vitr. 26-2*, facsimile edition, έκδ. Α. Tselikas, Αθήνα 2000, 9

¹⁸ F.H. Tinnefeld, *Kategorien der Kaiserkritik in der byzantinischen Historiographie. Von Prokop bis Niketas Choniates*, Μόναχο 1971, 119

¹⁹ K. Krumbacher, *Ιστορία της Βυζαντινής Λογοτεχνίας*, I, Αθήνα 1897-1900 [Geschichte der byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des ostromischen Reiches (527-1453)], [Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft IX/1], Μόναχο, 1897, 471. G. Moravcsik, *Byzantinoturcica. I. Die byzantinischen Quellen der Geschichte der Turkvölker*, Βερολίνο 1958, 335

²⁰ W. Seibt, *Zur Person*, 85: α' δεκαετία του 12^{ου} αιώνα · Ε.Θ. Τσολάκης, *Το πρόβλημα του Συνεχιστή της χρονογραφίας του Ιωάννη Σκυλίτζη*, *Ελληνικά* 15(1964), 73-83; μετά το 1118. Η. Hunger, *Βυζαντινή Λογοτεχνία*, ό.π. II, 211. F.H. Tinnefeld, *Kategorien der Kaiserkritik*, ό.π. 119 και Σ.Ι., VII: α' τέταρτο του 12^{ου} αιώνα. Η Μ.Ε. Colonna (M.E. Colonna, *Gli storici bizantini dal IV al XV secolo, 1. Storici profane*, Νάπολη 1956, 116) τοποθετεί γενικά όλο το βίο του Σκυλίτζη στα τέλη του 11^{ου} αιώνα.

²¹ W. Seibt, *Zur Person*, ό.π. 81-85

²² C. Holmes, *Basil II and the Governance of Empire (976-1025)*. Oxford: Oxford University Press, 2005, 85-89

²³ ΣΙ, ό.π. 3, 16-17

Νικηφόρου Α' (811) μέχρι και την ενθρόνιση του Ισαάκιου Α' Κομνηνού (1057). Με άλλα λόγια, αφηγείται τη δεύτερη φάση της εικονομαχίας (813-848), όλη τη δυναστεία του Αμορίου (820-867) και τη διοίκηση της βυζαντινής αυτοκρατορίας από τη μακεδονική δυναστεία (867- 1057). Πιο συγκεκριμένα, η διαπραγμάτευση περιλαμβάνει τρία μέρη: α) τη δεύτερη φάση της Εικονομαχίας, συμπεριλαμβανομένης της εγκαθίδρυσης της μακεδονικής δυναστείας, έως την βασιλεία του Ρωμανού Α' Λακαπηνού (811-944), β) τη μονοκρατορία του Κωνσταντίνου Ζ' έως και τη βασιλεία του Ιωάννη Τζιμισκή (945-976), γ) την περίοδο από τη βασιλεία του Βασίλειου Β' έως την πτώση του Μιχαήλ ΣΤ' (976-1057).

Στο προοίμιο της *Συνοψεως Ιστοριων*, ο Σκυλίτζης παρατηρεί ότι με εξαίρεση το Γεώργιο Σύγκελλο και το Θεοφάνη, τόσο οι προγενέστεροι του όσο και οι σύγχρονοι του ασχολήθηκαν ευκαιριακά—*παρέργως άψάμενοι του έργου*- για να εξυπηρετήσουν συμφέροντα άσχετα με το σκοπό της ιστορίας ώστε να καρπωθούν οι ίδιοι οφέλη. Έτσι, σύμφωνα με το Σκυλίτζη, η αφήγησή του αποδεικνύεται ανακριβής και διαστρεβλωμένη, καθώς η εξιστόρηση περιορίζεται στην απαρίθμηση μόνο των αυτοκρατόρων με αποτέλεσμα η ιστορία τους να περιέχει λάθη ή σοβαρές παραλείψεις, που βλάπτουν παρά οφελούν τους αναγνώστες- *άλλα παρέργως άψάμενοι του έργου τής τε άκριβείας άποπεπτώκασι, τὰ πλειϊστα τών καιριωτέρων παρέντες, και άνόητοι τοίς μετ' αυτούς γεγόνασιν, άπαρίθμησιν μόνην ποιησάμενοι τών βασιλέων και διδάξαντες, τις μετὰ τίνα τών σκήπτρων γέγονεν έγκρατής, και πλειϊον ούδέν.*²⁴ Ο ίδιος δηλώνει πάντως ότι θέλησε να δώσει μια σύνοψη των όσων εκείνοι έγραψαν ελλιπώς, επιμένοντας στα πραγματικά γεγονότα και εξοβελίζοντας τις περιττές λεπτομέρειες και ό,τι νόμισε αντιφατικό ή μυθώδες. Τέλος, τις πηγές του τις συμπλήρωσε με προφορικές μαρτυρίες που συγκέντρωσε από παλαιότερους του- *και τὰ έμπαθώς ή και προς χάριν λεχθέντα άποδιοπομπήσαντες και τας διαφοράς και διαφωνίας παρέντες [...]*προσθέντες δέ και όπόσα άγράφως έκ παλαιών άνδρων έδιδάχθημεν.²⁵

3. Η χρονολόγηση της Σύνοψης Ιστοριων

Ο βασικός μελετητής της βιογραφίας του Σκυλίτζη, W. Seibt, τοποθετεί τη Σύνοψη στη δεκαετία του 1070 με το επιχείρημα ότι τότε, σύμφωνα με τους υπολογισμούς του, ο Ιωάννης Σκυλίτζης ήταν ακόμη πρωτοβέστης στην Κωνσταντινούπολη, συγκυρία που ευνοούσε την

²⁴ ΣΙ, ό.π. 3, 19-23

²⁵ ΣΙ, ό.π. 4, 45-47, 49

εκπόνηση της εν λόγω εργασίας.²⁶ Ανεξάρτητα από το αν ευσταθεί ή όχι η ανάγνωση πρωτοβέστης αντί πρωτοβεστάριος στο κείμενο του Κεδρηνού, είναι λίγο αδύναμη η απόδοση της *Σύνοψης* εκείνη την περίοδο.

Η άποψη που κυριαρχεί σήμερα είναι ότι η *Σύνοψη* συνετέθη κατά τη βασιλεία του Αλέξιου Α' Κομνηνού (1081-1118) και ειδικότερα στα τέλη του 11ου αιώνα,²⁷ οπότε ο Σκυλίτζης κατέλαβε τα υψηλά αξιώματα στην αυτοκρατορική αυλή, τα οποία συνοδεύουν το όνομά του στη χειρόγραφη παράδοση της χρονογραφίας του και στα νομικά κείμενα της δεκαετίας του 1090. Ομοίως, η αγγλίδα ιστορικός C. Holmes επικεντρώθηκε τελικά στο να αποδείξει ότι ο Ιωάννης Σκυλίτζης υπήρξε πρωτοβεστιάριος και όχι πρωτοβέστης, όπως υποστήριξε ο Seibt. Ελλείψει περαιτέρω στοιχείων, τότε θα πρέπει να συνετέθη και η *Σύνοψη*, συγκεκριμένα στις αρχές τις δεκαετίας του 1090.²⁸ Το ίδιο κείμενο, ωστόσο, εμπεριέχει ορισμένες έμμεσες χρονολογικές ενδείξεις που ενισχύουν την άποψη ότι πρόκειται για ένα πρώιμο έργο του Ιωάννη Σκυλίτζη, η συγγραφή του οποίου θα πρέπει να τοποθετηθεί πριν τη βασιλεία του Αλέξιου Α' Κομνηνού, ανάμεσα στις δεκαετίες 1060 και 1070.²⁹

4. Η χειρόγραφη παράδοση της *Σύνοψης*

Η *Σύνοψη* παραδίδεται σήμερα σε μεγάλο αριθμό χειρόγραφων, ενώ ο πολυτελής κώδικας της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Μαδρίτης με τις εξαιρετικές 574 σωζόμενες μικρογραφίες του αποτελεί αναμφίβολα τον πιο αναγνωρίσιμο από αυτούς. Χρονολογείται το 12ο αιώνα και είναι το μόνο βυζαντινό χειρόγραφο ιστορικού κειμένου-από όσα βέβαια έχουν σωθεί-που έχει εικονογραφηθεί. Μια εξαιρετική πανομοιότυπη έκδοση του κυκλοφόρησε στην Αθήνα το 2000.³⁰ Εκτός, όμως, από εντυπωσιακός, ο κώδικας της Μαδρίτη κατέχει μια νευραλγική θέση στη χειρόγραφη παράδοση του κειμένου, εφόσον αποτέλεσε το πρωτότυπο για μια σειρά μεταγενέστερων χειρόγραφων του 15ου και 16ου αιώνα.

²⁶ W. Seibt, *Zur Person*, ό.π. 85

²⁷ F. Hirsch, *Byzantinische Studien*, Λιψία 1876, 357-358. G. Ostrogorsky, *Ιστορία του Βυζαντινού κράτους*, Αθήνα 1995 (*Geschichte des byzantinischen States*, Μόναχο 1963), II, 86

²⁸ C. Holmes, *Basil II*, ό.π. 85-91, 203

²⁹ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών του Ιωάννη Σκυλίτζη και οι πηγές της (811-1057). Συμβολή στη βυζαντινή ιστοριογραφία κατά τον ΙΑ' αιώνα*, Αθήνα 2010, 125-136

³⁰ *Codex Matritensis*, ό.π. 9

Ο μεγάλος αριθμός των σωζόμενων κωδίκων δε σημαίνει απαραίτητα ότι η *Σύνοψη* απευθυνόταν σε ένα «πλατύ κοινό», όπως αναφέρει ο H. Hunger.³¹ Σίγουρα, ωστόσο, σημαίνει, ότι επρόκειτο για ένα αγαπητό ανάγνωσμα με ευρεία διάδοση και πιθανότερους αποδέκτες του υψηλόβαθμους αξιωματούχους της αυτοκρατορικής αυλής, μέλος της οποίας, άλλωστε, υπήρξε και ο ίδιος ο συντάκτης του έργου.

5. Εκδόσεις και μετάφραση του κειμένου

Μια λατινική μετάφραση της *Σύνοψης* εξεδόθη για πρώτη φορά στη Βενετία το 1570 από τον J.B. Gabio. Είχε προηγηθεί το 1566 στη Βασιλεία η *edition princeps* της *Σύνοψης Ιστοριῶν* του Γεωργίου Κερδηνού και εφόσον εκεί επαναλαμβανόταν σχεδόν αυτολεξεί η αφήγηση του Σκυλίτζη, δε θεωρήθηκε απαραίτητη η πλήρης έκδοση του βυζαντινού κειμένου. Έτσι μέχρι το 1973, οπότε ο Γερμανός Φιλολόγος Johannes Thurn ύστερα από δεκαετή μελέτη (1962-1972) εξέδωσε κριτικά στον πέμπτο τόμο της σειράς *Corpus Fontium Historicae Byzantinae* το κυρίως τμήμα της (811-1057), προσθέτοντας μια εισαγωγή με πληροφορίες για το συγγραφέα και το έργο του, οι μελετητές του Βυζαντίου γνώριζαν το έργο του Σκυλίτζη μέσω του Κερδηνού· συγκεκριμένα από το 19ο αιώνα και εξής μέσω της έκδοσης του I. Bekker στη σειρά *Corpus Scriptorum Historicae Byzantinae* της Βόννης (1838-1839).

³¹ H. Hunger, *Βυζαντινή Λογοτεχνία*, ό.π. II, 212

ΜΙΧΑΗΛ Α΄ ΡΑΓΚΑΒΕ

Εάν εξαιρεθεί η δεύτερη παράγραφος και η συμπληρωματική της παράγραφος επτά, όλες οι άλλες επικεντρώνονται στο να παρουσιάσουν στοιχεία, τα οποία φωτίζουν την άνοδο του κουροπαλάτη Μιχαήλ Ραγκαβέ στο θρόνο και κυρίως τη σύντομη απομάκρυνση του από αυτόν. Έτσι, δεν καλύπτεται ολόκληρο το πεδίο της αυτοκρατορικής του δράσης, στο οποίο, μάλιστα, εντάσσονται και οι διωγμοί εναντίων των Αθιγγάνων και των Παυλικιανών, αυτοκρατορικές δωρεές, οι επαφές των Βυζαντινών με το Φραγκικό κράτος, η αναγνώριση του αυτοκρατορικού τίτλου στο Καρλομάγνο και άλλα. Τα παραπάνω στοιχεία οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το συγκεκριμένο κεφάλαιο είναι ελλιπές, καθώς δεν περιλαμβάνονται όλες οι πληροφορίες που θα έπρεπε για την παρούσα περίοδο που εξετάζεται. Εξιστορώντας, στην ουσία τις εξελίξεις που δρομολόγησαν τη άνοδο του Λέοντα Ε΄ Αρμενίου στην εξουσία, το κεφάλαιο λειτουργεί περισσότερο ως εισαγωγή στη βασιλεία εκείνου.³²

1. Ο Μιχαήλ Ραγκαβέ και η αρχική άρνησή του να αναλάβει την εξουσία

Ο Μιχαήλ Α΄ Ραγκαβέ,³³ ο πρώτος αυτοκράτορας για τον οποίο κάνει λόγο ο Σκυλίτζης στη *Σύνοψη*, γεννήθηκε γύρω στο 770, ενώ πέθανε στις 11 Ιανουαρίου του 844. Όταν ο βασιλιάς Νικηφόρος σκοτώθηκε το 811 στην εκστρατεία έναντι των Βουλγάρων και ο γιος του Σταυράκιος,³⁴ ο οποίος ήταν συναυτοκράτορας του Νικηφόρου Α΄ από το 803, τραυματίστηκε βαριά, αφού αναγορεύτηκε αυτοκράτορας στην Αδριανούπολη, μεταφέρθηκε ζωντανός στη Βασιλεύουσα.³⁵ Η κακή, όμως, κατάσταση της υγείας του, τον ανάγκασε να παραιτηθεί από το θρόνο για χάρη του γαμπρού του Μιχαήλ Ραγκαβέ (2/10/811) (περίπου το 794 είχε νυμφευθεί την αδερφή του Προκοπία³⁶ με την οποία απέκτησε πέντε παιδιά: τρεις γιους, το Θεοφύλακτο, το Σταυράκιο, ο οποίος πέθανε σε μικρή ηλικία, ενόσω ακόμη ο πατέρας του ήταν αυτοκράτορας, και το Νικήτα, αλλά και

³² Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 155-156

³³ ODB, ό.π. 1362

³⁴ *Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit*, έκδ. R.J. Lilie και άλλοι, [Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften], IV, Βερολίνο- Νέα Υόρκη 1998-2001, #6866, 183-194

³⁵ *The Prosopography of the Byzantine Empire*, I, έκδ. J. Martindale, Aldershot 2001, Staurakios 2

³⁶ *Patrologiae cursus completus, Series Graeca*, έκδ. J. -P. Migne, Παρίσι 1857-1866, 105:489C

δύο κόρες, τη Γεωργία και τη Θεοφάνω)³⁷ και είτε πέθανε αμέσως, όπως παραδίδει ο Σκυλίτζης παρακάτω, είτε λίγο αργότερα (11/1/812), όπως υποστηρίζει ο Θεοφάνης.³⁸

Ο Μιχαήλ Α΄ Ραγκαβέ, όμως, θεωρούσε πως δεν ήταν έτοιμος να γίνει βασιλιάς γι' αυτό παραχωρούσε τη διοίκηση της αυτοκρατορίας στον πατρικό Λέοντα, τον μετέπειτα αυτοκράτορα Λέοντα Ε' Αρμένιο για τον οποίο θα γίνει εκτενέστερη αναφορά παρακάτω- *ὁ κουροπαλάτης Μιχαήλ ὁ τοῦ βασιλέως γαμβρός, ὃ Ραγγαβέ ἦν ἡ προσηγορία, ἐγκρατῆς τῶν Ρωμαϊκῶν διὰ τοῦ δήμου καὶ τῆς συγκλήτου ἀναδείκνυται σκήπτρων, ἀπωθούμενος μὲν τὴν ἀρχὴν καὶ μὴ ἰκανὸς εἶναι λέγων ὄγκον τοσούτων πραγμάτων προσαναζώσασθαι τῷ πατρικίῳ δὲ Λέοντι τῷ ἐξ' Ἀρμενίων, ἀνδρὶ θυμοειδῆ δοκοῦντι καὶ δραστηρίῳ καὶ τοῦ στρατεύματος τῶν Ἀνατολικῶν ἄρχοντι τῆνικαῦτα, παραχώρει τῆς ἐξουσίας.*³⁹

Μέχρι το παρόν σημείο, ο Μιχαήλ Ραγκαβέ παρουσιάζεται να είναι μετριοπαθής, καθώς προσπαθεί να αποφύγει την ανάληψη της εξουσίας και να την παραχωρήσει στον Λέοντα Ε' Αρμένιο, προσφορά την οποία και ο τελευταίος αρνείται -*ἀνάξιον ἑαυτὸν ἀποκαλῶν τοῦ βασιλικῶν θρόνου*⁴⁰- προτρέποντας με τη σειρά του το Μιχαήλ να αναλάβει το αυτοκρατορικό αξίωμα. Μάλιστα, προκειμένου να τον πείσει για την ανάληψη της εξουσίας, του υποσχόταν πως ο ίδιος θα ήταν ο πιο πιστός και δραστήριος υπηρέτης και βοηθός του για όλη του τη ζωή - *ὑπισχεῖτο οἰκέτης ἔσσεσθαι διὰ βίου καὶ λειτουργὸς πιστότατός τε καὶ δραστικώτατος.*⁴¹ Η αντίδραση αυτή του Λέοντα Ε' εγείρει προβληματισμό αν αναλογιστεί κανείς τις μετέπειτα πράξεις του· πήρε την εξουσία από το Μιχαήλ Ραγκαβέ με δόλιο τρόπο, όπως θα αναφερθεί παρακάτω.

Στο σημείο αυτό, κρίνεται επιτακτική η ανάγκη να γίνει μια διευκρίνιση· κατά πόσο ο Μιχαήλ Ραγκαβέ τη δεδομένη στιγμή ήταν σε απευθείας συνεννόηση με το Λέοντα. Προκειμένου να απαντηθεί αυτό το ερώτημα, πρέπει να αναζητηθούν οι δύο διαφορετικές απόψεις που παρουσιάζονται αφενός από το Σκυλίτζη και αφετέρου από το Θεοφάνη. Ειδικότερα, από τη *Συνέχεια* προκύπτει ότι ο Λέων βρισκόταν ακόμη στην εξορία, όπου τον είχε στείλει ο Νικηφόρος Α' και γύρισε αργότερα στη βασιλεύουσα, όταν τον ανακάλεσε ο Μιχαήλ.⁴² Όμως, σύμφωνα με τη

³⁷ PG, *ό.π.* 105:492AB

³⁸ ΣΙ, *ό.π.* 5, 64-66

³⁹ ΣΙ, *ό.π.* 5, 60-68

⁴⁰ ΣΙ, *ό.π.* 5, 71

⁴¹ ΣΙ, *ό.π.* 5, 73-74

⁴² *Theophanis Chronographia*, έκδ. C. De Boor, I, Λιψία 1883, 11, 15-17

Σύνοψη, ήταν παρών στην Κωνσταντινούπολη κατά την ενθρόνιση του Μιχαήλ.⁴³ Το χρονογράφο, όμως, δεν τον ενδιαφέρουν τόσο αυτές οι λεπτομέρειες, καθώς στόχος του είναι να σκιαγραφήσει με θετικές πινελιές τις προσωπικότητες των δυο αυτοκρατόρων. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζει τους τελευταίους να αντιδρούν με μετριοπάθεια στο ενδεχόμενο ανάληψης της εξουσίας μετά το θάνατο του Νικηφόρου Α'. Η μετέπειτα λαχτάρα του Λέοντος να αναλάβει την εξουσία οδηγεί το έργο στο να δίνει την εντύπωση μιας ασυνέχειας, η οποία θα μπορούσε να αποδοθεί είτε σε επιπόλαιο συνδυασμό πηγών διαφορετικής τοποθέτησης απέναντί του είτε πιθανότερα να ερμηνευθεί ως εσκεμμένη αναφορά δυο αντίθετων πτυχών της ίδιας προσωπικότητας. Επιπρόσθετα, ίσως η γενικότερη παρουσίαση του Μιχαήλ να έχει ως σκοπό να παρουσιάσει με πιο αρνητικό τρόπο την πράξη του Λέοντα να σφετεριστεί την εξουσία.⁴⁴

2. Η ανάληψη της εξουσίας από το Μιχαήλ και η βυζαντινοβουλγαρική σύγκρουση

Την αρχική μετριοπάθεια που έδειξε ο Μιχαήλ απέναντι στην ανάληψη της εξουσίας, τη διαδέχθηκε η απόφασή του ν' αναλάβει το αυτοκρατορικό αξίωμα. Στο σημείο αυτό, ο Μιχαήλ παρουσιάζεται αποφασισμένος να ριχθεί στη μάχη απέναντι στους Βουλγάρους- *ἔδοξεν οὖν τῷ βασιλεῖ Μιχαήλ ἐκστρατεῦσαι κατ' αὐτῶν καὶ καθ' ὅσον οἶόν τε ἐπισχεῖν καὶ ἀναχαιτίσαι τὰς Βουλγαρικὰς προνομὰς*⁴⁵- των οποίων ηγούταν ο χάγανος Κρούμος⁴⁶ το διάστημα 803-814. Υπό την καθοδήγησή του, οι Βούλγαροι ενέτειναν τις επιθέσεις τους στα βυζαντινά εδάφη, σημειώνοντας σημαντικές επιτυχίες. Είχε προηγηθεί η κατάκτηση της Σερδικής στις αρχές του 809 και η νίκη εις βάρος του Νικηφόρου Α' τον Ιούλιο του 811.⁴⁷ Η σύγκρουσή του με το Μιχαήλ Α' Ραγκαβέ, την οποία περιγράφει λεπτομερώς ο Σκυλίτζης χρονολογείται στις 22 Ιουνίου του 813, ενώ σε λιγότερο από ένα χρόνο, δηλαδή στις 13 Απριλίου του 814 πέθανε κατά την προετοιμασία πολιορκίας της Κωνσταντινούπολης.⁴⁸ Καταληκτικά, μελετώντας κανείς τις κινήσεις του Κρούμου έτσι όπως παρουσιάζεται στη Σύνοψη, αβίαστα θα κατέληγε στο συμπέρασμα πως ήταν ένας ηγέτης, ο οποίος δεν άφησε τίποτα στην τύχη, μελετούσε τις

⁴³ ΣΙ, *ό.π.* 5, 66-74

⁴⁴ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, *ό.π.* 161

⁴⁵ ΣΙ, *ό.π.* 5, 79-80

⁴⁶ ΡΒΕ, *ό.π.* Krum 1

⁴⁷ ΟΔΒ, *ό.π.* 1159-1200

⁴⁸ ΡΜΒΖ, *ό.π.* #4164, 630-632

κινήσεις του αντιπάλου και συγκροτούσε με μεγάλη φροντίδα και προσοχή το στράτευμά του για επίθεση.

Επιστρέφοντας πίσω στη μάχη μεταξύ Βυζαντινών και Βουλγάρων δίδεται η ευκαιρία να σκιαγραφηθούν ορισμένα στοιχεία της προσωπικότητας του αυτοκράτορα Μιχαήλ. Ειδικότερα, σε όλες τις μάχες επικρατούσαν τα βυζαντινά στρατεύματα, με αποτέλεσμα οι στρατιώτες παρασυρμένοι από το γεγονός αυτό να βιάζονται και να ανυπομονούν για γενική και σώμα με σώμα μάχη- *ώς και φυσηθέντας διὰ τοῦτο τὸν στρατιώτασ ὀρμᾶν καὶ σφαδάζειν πρὸς ἀγχέμαχον καὶ καθολικὴν συμπλοκὴν*.⁴⁹ Ο αυτοκράτορας όμως, σύμφωνα με τη Σύνοψη τους εμπόδιζε και καθυστέρουσε είτε από δειλία, όπως έλεγαν, είτε επειδή περίμενε την κατάλληλη στιγμή με αποτέλεσμα ο στρατός να αυθαδιάζει, να φωνάζει μπροστά του και να τον απειλεί δηλώνοντάς του ότι αν εκείνος δεν τους οδηγήσει σε συμπλοκή, θα έβγαιναν μόνοι τους από το στρατόπεδο να συγκρουστούν με τους εχθρούς- *ἐπέχοντοσ δὲ τοῦ βασιλέωσ καὶ διατρίβοντασ, εἴτε διὰ δειλίαν, ὡσπερ ἔλέγετο, εἴτε καὶ καιρὸν ζητοῦντοσ τὸν ἐπιτήδειον, εἰσ ἀναισχυντίαν τὸ πλῆθοσ ἐτράπη καὶ κατεβόων εἰσ πρόσωπον τοῦ βασιλέωσ, καὶ εἰ μὴ ἐξᾶσθαι ἠπείλουν αὐτοὶ τε διαρρηῆξαι τὸν χάρακα καὶ συρράξαι τοῖσ ἐναντίοισ*-⁵⁰, λόγια που οδήγησαν τον βασιλιά στην υποχώρηση.

Η αναφορά αυτή στη δειλία του αυτοκράτορα να ριχθεί κατά μέτωπο στη μάχη δεν προέρχεται από τη *Συνέχεια*. Ο Θεοφάνης επισημαίνει, όμως, την ολιγωρία του Μιχαήλ να επιτεθεί πρώτος εναντίον των εχθρών ακολουθώντας τις συστάσεις απειροπόλεμων ανδρῶν *φασκόντων μὴ τολμᾶν τὸν ἐχθρὸν κατ' αὐτοῦ ἐλθεῖν ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ καθεζομένου*.⁵¹ Βέβαια, αν και η Χρονογραφία δεν μιλά ρητά για δειλία του Μιχαήλ, εντούτοις η κατάσταση που περιγράφει δε διαφέρει και πολύ από εκείνη την εικόνα. Έτσι, με βάση τις πληροφορίες που παρατίθενται από τα παραπάνω κείμενα, υπάρχει μια σύγχυση για το αν τελικά στο σημείο αυτό του χαρακτηρισμού του αυτοκράτορα ο Ιωάννης Σκυλίτζης επηρεάστηκε από το Θεοφάνη ή από κάποια άλλη πηγή. Παρόμοια ήταν η αντίδραση του αυτοκράτορα Μιχαήλ Α΄ Ραγκαβέ και στη βυζαντινοβουλγαρική σύγκρουση τον Ιούνιο του 813. Το κομμάτι αυτό ο Σκυλίτζης στη Σύνοψη το παραθέτει πιο κάτω, στο τέλος του κεφαλαίου, όπου η αφήγηση επιστρέφει

⁴⁹ ΣΙ, ό.π. 6, 88-89

⁵⁰ ΣΙ, ό.π. 6, 90-94

⁵¹ Χρονογραφία του Θεοφάνη, ό.π. 780, 15-19

μάλλον άκομψα στα σχετικά με την ήττα του Μιχαήλ Α΄ από τον Κρούμο, σε ένα χωρίο που έχει προκύψει σχεδόν εξολοκλήρου από την γραφίδα του Σκυλίτζη και προσπαθεί να δώσει φως στη βασικότερη αιτία της βυζαντινοβουλγαρικής σύγκρουσης. Σε αντίθεση με τη *Συνέχεια*, η οποία παραθέτει τα δυο χωρία διαδοχικά και επιπλέον, στη χρονική και λογική τους σειρά, ο Σκυλίτζης επηρεάζεται από το Γενέσιο και προτιμά μια πιο ανορθόδοξη και ασφαλώς λιγότερο επιτυχημένη δομή, όπως υποστηρίζει η Κιαπίδου· αφενός επανέρχεται σε ένα θέμα που θα έπρεπε να έχει ήδη ολοκληρωθεί, αφετέρου το αφηγείται στο τέλος της βασιλείας σε μια θέση την οποία συστηματικά ή τουλάχιστον στην πλειοψηφία των κεφαλαίων φυλάσσει για την φυσική (θάνατος, δολοφονία) ή πολιτική (ακούσια κουρά, εξουσία) εξόντωση του αυτοκράτορα.⁵² Ανάλογη ανακολουθία δεν μπορεί να προσαφθεί στον Γενέσιο, εφόσον αυτός δεν συνδέει τη συγκεκριμένη αναφορά με τη δεύτερη παράγραφο, αλλά μιλά γενικά –*συμβεβηκότος δέ πολέμου μεταξύ Ρωμαίων και Βουλγάρων...*⁵³ Το γεγονός, πάντως, ότι ο Σκυλίτζης προσθέτει τέσσερις συνδετικές με ό,τι προηγήθηκε φράσεις – *Άλλά ταῦτα μὲν συνετίθετο οὕτως,*⁵⁴ *τὸν προρρηθέντα πόλεμον,*⁵⁵ *διὰ τὴν ῥηθήσεσθαι μέλλουσαν,*⁵⁶ *ὁ προλεχθείς ἀνερριπίσθη πόλεμος*⁵⁷ – δείχνει ότι είχε συναίσθηση της προβληματικής θέσης του χωρίου.

Η βασική αιτία της βυζαντινοβουλγαρικής σύγκρουσης ήταν ότι κάποιοι Βούλγαροι έφυγαν από τα πατρογονικά τους σπίτια ήρθαν με τις οικογένειές τους στη Ρωμαϊκή επικράτεια και αφού έγιναν δεκτοί από τον αυτοκράτορα Μιχαήλ εγκαταστάθηκαν σε διάφορες περιοχές – *Βούλγαροι τινες ἐξ΄ ἡθῶν ἀναστάντες τῶν πατρῶων τὴν Ρωμαίων καταλαμβάνουσι παγγενεὶ καὶ παρὰ τοῦ βασιλέως προσδεχθέντες Μιχαὴλ ἐν διαφόροις κατοικίζονται χώραις.*⁵⁸ Κάποιοι βυζαντινοί πάλι που είχαν αιχμαλωτιστεί σε προηγούμενους πολέμους ξέφυγαν από τη φυλακή και γύρισαν στις πατρίδες τους, ενώ ο αρχηγός των Βουλγάρων, ο Κρούμος απαιτούσε να του παραδοθούν όλοι αυτοί – *ὁ τῶν Βουλγάρων ἀρχηγὸς Κροῦμος ἐκδοθῆναι οἷ ἀπήτει.*⁵⁹ Μερικοί από τους Βυζαντινούς δεν είχαν αντίρρηση για την παράδοση· συμφωνούσαν με αυτήν και ο βασιλιάς και κάποιοι αξιόλογοι

⁵² Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριῶν*, ό.π. 164

⁵³ *Iosephi Genesisii Regum Libri Quattuor*, έκδ. Α. Lesmuller- Werner και I. Thurn, [CFHB 14], Βερολίνο- Νέα Υόρκη 1978, 9, 84

⁵⁴ ΣΙ, ό.π. 12, 4

⁵⁵ ΣΙ, ό.π. 12, 5-6

⁵⁶ ΣΙ, ό.π. 12,6

⁵⁷ ΣΙ, ό.π. 12, 21-22

⁵⁸ ΣΙ, ό.π. 12, 7-9

⁵⁹ ΣΙ, ό.π. 12, 11-12

μοναχοί, γιατί πίστευαν ότι με την παράδοση των προσφύγων θα γλύτωναν τις λεηλασίες των βαρβάρων –*τισί μὲν οὖν τῶν Ρωμαίων ἐπαινετὴ ἐδόκει ἢ ἔκδοσις, ἦτινι καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ τινες ἀξιόλογοι συγκατετίθεντο μοναχοί (ῶντο γὰρ διὰ τῆς τῶν προσφύγων ἐκδόσεως τῆς βαρβαρικῆς ἀπαλλαγῆσεσθαι λεηλασίας).*⁶⁰

Ἔτσι, και στην παρούσα φάση αν και άλλοι, όπως ο πατριάρχης Νικηφόρος ⁶¹ή ο μάγιστρος Θεόκτιστος⁶² ήταν πιο δυναμικοί και διαφώνουσαν με την απόφαση να μην επιτεθούν. Ειδικότερα, ο πρώτος διαδέχθηκε τόν πατριάρχη Ταράσιο, αν και ήταν λαϊκός, περνώντας όλα τα στάδια της ιερωσύνης μέσα σε μία εβδομάδα,⁶³ και παρέμεινε στον πατριαρχικό θρόνο από τον Απρίλιο του 806 έως τον Μάρτιο του 815.⁶⁴ Υπήρξε συγγραφέας μιας ιστορίας για τα έτη 602 -769 (*Ιστορία Σύντομος*), καθώς και αντιρρητικών λόγων κατά της εικονομαχίας.⁶⁵ Αντίθετα με τον Σκυλίτζη, ο Θεοφάνης τον συγκαταλέγει σε όσους υποστήριζαν την ειρήνη με τους Βουλγάρους⁶⁶ υπέρ της οποίας τίθεται και ο ίδιος ο χρονογράφος. Από την άλλη, ο μάγιστρος Θεόκτιστος⁶⁷ ήταν πατρίκιος και κοιαιστωρ , ενώ συνέδραμε τον Νικηφόρο Α' στην κατάληψη του θρόνου το 802 και συμμετείχε ενεργά στην παράδοση της εξουσίας αργότερα στον Μιχαήλ Α' Ραγγαβέ, του οποίου υπήρξε στενός συνεργάτης. Συμμετείχε και ο ίδιος στην εκστρατεία εναντίον των Βουλγάρων το καλοκαίρι του 813. Δεν πρέπει να συγχέεται μέ τον πατρίκιο καί λογοθέτη τοῦ δρόμου Θεόκτιστο, τον επίτροπο του ανήλικου Μιχαήλ Γ'.⁶⁸ Εν τέλει, ο αυτοκράτορας για ακόμη μια φορά παρουσιάζεται φιλειθνητικός και διαλλακτικός προκειμένου να μην οδηγηθεί η πατρίδα του σε πόλεμο.

Επιστρέφοντας στην αρχική αφήγηση και στον πρώτο πόλεμο με τους Βουλγάρους, ο βασιλιάς, όπως και ο Κρούμος ύστερα από την υποχώρησή του στην επιθυμία του στρατού του να ριχθεί στη μάχη, προσπάθησε να εμψυχώσει τους στρατιώτες του με λόγια που παρασύρουν και με προτροπές που δυναμώνουν την ανδρεία- ἕκαστος παρακαλέσαντες στρατόν καὶ λόγους ἐπαγωγούς καὶ παραινέσεις εἰπόντες παρακαλέσαι

⁶⁰ ΣΙ, ὁ.π. 12, 12-15

⁶¹ ΣΙ, ὁ.π. 12, 16-17

⁶² ΣΙ, ὁ.π. 12, 17

⁶³ PBE, ὁ.π. Nikephoros 2

⁶⁴ Cyril Mango, *Ιστορία του Βυζαντίου*, Εκδόσεις Νεφέλη[ISBN 9602117427], 2006, 213

⁶⁵ PMBZ, ὁ.π. # 5301

⁶⁶ *Συνέχεια του Θεοφάνη*, έκδ. I.Bekker, [CSHB], 1838, 776, 17-18

⁶⁷ PBE, ὁ.π. Theoktistos 2

⁶⁸ PMBZ, ὁ.π #8046

δυναμένας πρὸς ἀλκὴν.⁶⁹ Ἐτσι αποδεικνύεται ὅτι ὁ βασιλιάς Μιχαήλ Α΄ Ραγκαβέ ἦταν κοντὰ στο στρατό του καὶ προσπαθοῦσε νὰ τους οδηγήσει με τόλμη στη μάχη παρὰ τὴν ἀρχικὴ του διαφωνία με τὸ σχέδιο ἐπίθεσης κατὰ τῶν Βουλγάρων.⁷⁰

Δεν ἀρχισε, ὁμῶς, νὰ κάνει τὴν ἐμφάνισή του καὶ τὴν ἀποστασία του ξανά ὁ Λέων, ὁ μετέπειτα αυτοκράτορας Λέων Ε΄ Ἀρμένιος, ὁ ὁποῖος προηγουμένως εἶχε ἀρνηθεῖ τὴν ἐξουσία, γιὰτί θεωροῦσε ὅτι δὲν ἦταν κατάλληλος γιὰ νὰ ἀναλάβει τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα. Ἡ δράση του συγκεκριμένου (ἡ ὁποία θα ἀναλυθεῖ περαιτέρω στο ἐπόμενο κεφάλαιο τῆς ἐργασίας που εἶναι ἀφιερωμένο στη βασιλεία του) ἐπαίξε καταλυτικὸ ρόλο στὴν κάθοδο του Μιχαήλ Α΄ Ραγκαβέ ἀπὸ τὴ βασιλικὴ ἐξουσία. Πράγματι, ὁ Λέων, ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν που ἐπιθυμοῦσε νὰ γίνεῖ βασιλιάς παρέσυρε τὰ τάγματα ὑπὸ τις διαταγές του νὰ οδηγηθεῖ σε ἀποστασία - *Λέων ὁ τῶν Ἀνατολικῶν στρατηγὸς τῆς βασιλείας ἐρῶν καὶ τὰ ὑπ' αὐτὸν διαφθείρας τάγματα σὺν αὐτοῖς τὴν τάξιν ἀπολιπὼν ᾧχετο φεύγων αἰτίας χωρίς.*⁷¹ Στο σημεῖο αὐτό, ἡ *Συνέχεια* του Θεοφάνη ἀπ' ὅπου ἀντλεῖ υλικὸ ὁ Ἰωάννης Σκυλίτζης παραδίδει καὶ μιὰ δεύτερη ἐκδοχὴ· ὅτι οἱ στρατιῶτες του Λέοντα πολέμησαν με μεγάλη γενναϊότητα καὶ δὲν ἦταν ἐκεῖνοι που τράπηκαν σε φυγὴ, ἀλλὰ τὰ βασιλικά τάγματα.⁷² Ὁ Σκυλίτζης, ὁμῶς, ἀποσιωπώντας αὐτὸ τὸ περιστατικὸ φαίνεται πεπεισμένος ὅτι ὁ Λέων ἐπιθυμοῦσε ἤδη τὴν ἀνατροπὴ του Μιχαήλ Α΄.

Ἡ ἀναστάτωση αὐτὴ οδήγησε τὸν Βουλγάρου στὴ νίκη, ἐνῶ ὁ αυτοκράτορας με ἓνα μικρὸ τμήμα στρατοῦ που του εἶχε μείνει ἀκέραιο, με δυσκολία ἐφτάσε σώος στὴν Ἀνδριανούπολη καὶ ἀπὸ ἐκεῖ στὴ Βασιλεύουσα ἀφήνοντας τὸ Λέοντα με τὸ στρατό του στὴ Θράκη νὰ ἐμποδίζει τις ἐπιδρομές- *ὁ δὲ βασιλεὺς μόλις μετὰ τινος μέρους ἀθραύστου εἰς Ἀνδριανούπολιν ἀνασῶζεται ἐκεῖθεν τε τὴν βασιλίδα καταλαμβάνει τὸν εἰρημένον Λέοντα μετὰ τῶν ἀμφ' αὐτὸν ἐν Θράκη καταλιπὼν, ὥστε προσμένειν καὶ τὰς λεηλασίας τῶν Βουλγάρων καὶ τὰς ἐκδρομὰς ἀνακόπτειν.*⁷³

Ἡ παραπάνω ἀντίδραση του βασιλιά οδήγεῖ στο χαρακτηρισμὸ του ὡς ευκολόπιστο, καθὼς ἐμπιστεύτηκε τὸν Λέοντα καὶ δὲν κατάλαβε τις προθέσεις του νὰ σφετερισθεῖ τὴν ἐξουσία. Μάλιστα ὁ αυτοκράτορας σε

⁶⁹ ΣΙ, ὁ.π. 6, 3-4

⁷⁰ Θ. Κορρές, *Σχέσεις Βυζαντίου καὶ Βουλγαρίας στὴν περίοδο τῆς βασιλείας του Μιχαήλ Α΄ Ραγκαβέ*, Βυζαντινά 11, 1982, 141-156

⁷¹ ΣΙ, ὁ.π. 6, 10-12

⁷² ΣΘ, ὁ.π. 13, 18-16, 4

⁷³ ΣΙ, ὁ.π. 6-7, 19-22

συζήτηση με τον Ιωάννη Εξαβούλιο⁷⁴ χαρακτηρίζει τον Λέοντα ως ένα πιστό σ' αυτόν στρατηγό με πολύ καλή αντίληψη- *ὁ δὲ Λέοντα εἶπε τὸν στρατηγὸν τῶν Ανατολικῶν, ἄνδρα τε ἀγχινοῦστατον καὶ εὖνον τῇ βασιλείᾳ.*⁷⁵ Στο σημείο αυτό, καλό θα ήταν να γίνει μια μικρή αναφορά στο πρόσωπο του Ιωάννη Εξαβούλου.⁷⁶ Ο τελευταίος ήταν υψηλόβαθμος αξιωματούχος με μεγάλη επιρροή στο πρώτο τέταρτο του 9^{ου} αιώνα, ενώ ο Μιχαήλ Α' Ραγκαβέ υπήρξε κόμης των τεχνών, επί Λέοντος Ε' λογοθέτης του δρόμου, ενώ επί Μιχαήλ Β' έφερε τον τίτλο του πατρικίου.⁷⁷

Ο Μιχαήλ βέβαια, ύστερα από την αποκάλυψη των παρασκηνιακών προσπαθειών του Λέοντα να καταλάβει το θρόνο, αποδεικνύει την ποιότητα του χαρακτήρα του, καθώς φαίνεται να μην ενδιαφέρεται για τον βασιλικό θρόνο, αλλά για το καλό του λαού του. Η φιλικότητά του αυτή αποδεικνύεται από το γεγονός ότι, σύμφωνα με τη Σύνοψη ο ίδιος θα ήθελε να εμπλακεί σε ενέργειες που το αποτέλεσμα τους ήταν άγνωστο, ενώ οδηγούταν σε επίπληξη όσων του μιλούσαν σε αυτό το πνεύμα και τους έλεγε να μην τον παρακινούν να προχωρήσει σε εμφύλιο σπαραγμό – *οὗτος δὲ εἰρηνικὸς τις ἄνθρωπος ὢν καὶ πράγμασιν ἑαυτὸν ἐπιρριῖψαι μὴ θέλων ἄδηλον ἔχουσιν ἀποτέλεσμα τοῖς μὲν οὕτω λέγουσιν ἐπετίμα, μὴ ἐρεθίζειν αὐτὸν πρὸς ἐμφυλίους χωρῆσαι μισαιφονίας.*⁷⁸

Η αγάπη για την ειρήνη και το λαό του αποδεικνύεται από το γεγονός ότι ο αυτοκράτορας δεν έμενε σε λόγια, αλλά έστειλε κάποιον από τους πολύ έμπιστους του να πάει στο Λέοντα τα βασιλικά σύμβολα, το διάδημα, την πορφυρή εσθήτα και τα κόκκινα πέδιλα δίνοντας την υπόσχεση ότι θα τους παραχωρήσει το θρόνο, γιατί πίστευε ότι ήταν καλύτερο ακόμη και να χάνει στη ζωή του παρά να δει να χύνεται μια σταγόνα χριστιανικό αίμα· έτσι καλούσε τον Λέοντα να έρθει ν' αναλάβει την εξουσία – *τῶν τινὰ δὲ οἰκειοτάτων ἐξέπεμψε πρὸς τὸν Λέοντα τὰ τῆς βασιλείας ἐπαγόμενος σύμβολα, τὸ διάδημα, τὴν ἀλουργίδα καὶ τὰ κοκκοβαφῆ πέδιλα, αὐτὸς μὲν ὑπισχνούμενος παραχωρῆσαι τούτῳ τοῦ θρόνου καὶ βέλτιον εἶναι κρίνων καὶ αὐτὴν προήκασθαι τὴν ζωὴν, ἢ χεομένην ἰδεῖν ῥανίδα μικρὰν αἵματος χριστιανικοῦ, αὐτὸν δὲ πᾶσαν ἀποθέμενον πτοίαν καὶ δισταγμὸν ἐλθεῖν καὶ παραλήψεσθαι τὰ βασίλεια.*⁷⁹

⁷⁴ ΣΙ, ό.π. 7, 43

⁷⁵ ΣΙ, ό.π. 7, 46-47

⁷⁶ ΡΒΕ, ό.π. Ιοannes 81

⁷⁷ ΡΜΒΖ, ό.π. #3196

⁷⁸ ΣΙ, ό.π. 8, 53-56

⁷⁹ ΣΙ, ό.π. 8, 56-61

Εν τέλει, ο Λέων κατέλαβε την εξουσία που του δόθηκε χωρίς αντίσταση- *είσελθόντος δ' ὁμως τοῦ τυράννου εἰς τὰ βασιλεία καὶ τὴν ἀπραγμόνως διδομένην αὐτῷ βασιλείαν μετὰ πραγμάτων καὶ ταραχῆς οὐ μικρᾶς κατασχηκότητος*⁸⁰ και ο βασιλιάς Μιχαήλ, καθώς και η σύζυγός του Προκοπία⁸¹ με τα παιδιά του κατέφυγαν κέτες στο ναό της Θεοτόκου που έχει ονομασία Φάρος, όπου εκάρη μοναχή στις 11 Ιουλίου 813, ενώ στη συνέχεια αποσύρθηκε σε μοναστήρι που είχε ιδρύσει η ίδια στην Κωνσταντινούπολη.⁸² Όσον αφορά στο ναό της Θεοτόκου, αξίζει ν'αναφερθεί πως κτίστηκε από τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Ε' (741-775) κοντά στον Φάρο της Κωνσταντινούπολης στην είσοδο του Βοσπόρου από την πλευρά της Μαύρης Θάλασσας.⁸³

Η κίνηση της οικογένειας να προσπέσουν ως κέτες στο ναό αποδεικνύει την αγάπη τους προς το Θεό και την πίστη τους στη Θεία Πρόνοια, η οποία θα τους έσωζε. Πράγματι, η πίστη στη βοήθεια του Θεού στις δύσκολες στιγμές είναι διάχυτη στα μεσαιωνικά κείμενα. Χαρακτηριστικό δείγμα αποτελεί η θέση της Θείας Πρόνοιας στο λόγο του Νικηφόρου Φωκά προς τους στρατιώτες του, λόγος που βρίσκεται στην *Ιστορία του Λέοντος Διακόνου*. Ο στρατηγός αναφέρει τη συναίνεση της Θείας Πρόνοιας η οποία σε συνδυασμό με την ανδρεία και την τόλμη του στρατού έχει οδηγήσει στην κατάληψη όλων των φρουρίων που κατοικούνται γύρω από την πόλη -*τὰ μὲν ἐπέκεινα ταύτης ἀνωκισμένα τῆς πόλεως φρούρια τῇ τῆς προνοίας ῥοπή καὶ τῇ σφῶν ἐμπειρία μετὰ τῆς προσούσης ἀνδρείας εἴλομεν, ὡς ἴστε, συστρατιῶται, παρὰ πᾶσαν ὑπόνοιαν*.⁸⁴ Ο στρατηγός, λοιπόν, ήδη από την αρχή εκφράζει την αγάπη του ίδιου προς το Θείο, αλλά και την αξία που του απέδιδαν οι Βυζαντινοί, στοιχείο, μάλιστα, που ήταν εμφανές και στις αρχαίες δημηγορίες του Θουκυδίδη, καθώς κάθε κίνηση και επιτυχία τη συνδεόταν με τη Θεία Πρόνοια.

Η αγάπη και η αυτοθυσία που δείχνει ο αυτοκράτορας για το λαό και το στρατό του συναντάται, επίσης, σε αρκετά μεσαιωνικά κείμενα. Ενδεικτικά, και πάλι στην *Ιστορία του Λέοντα Διακόνου* υπάρχουν δημηγορίες των στρατηγών πριν τις μάχες μέσα στις οποίες εκτός από τις

⁸⁰ ΣΙ, ὁ.π.8, 79-81

⁸¹ PBE, ὁ.π. Prokopia 1

⁸² PMBZ, ὁ.π. #3196

⁸³ R. Janin, *Constantinople byzantine: développement urbain et répertoire topographique*, [Archives de l' Orient Chretien 4A], Παρίσι 1964, 376-377

⁸⁴ C.B. Hase, *Leonis Diaconi Caloensis Historia, scriptoresque alii ad res byzantinas pertinentes*, Παρίσι 1819, 1-110· επανέκδοση στη σειρά CSHB, (1828)- PG 117: 665-926, IV, 72, 23-25

νουθεσίες τους στο στρατό, αλλά και την αναφορά στη Θεία Πρόνοια, στοιχείο που έχει ήδη προαναφερθεί, γίνεται φανερό η αγάπη τους προς τον τελευταίο, καθώς τον συμβούλευαν και του μιλούσαν, όπως ένας πατέρας στα παιδιά του. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο λόγος του Νικηφόρου Φωκά προς τους στρατιώτες του προκειμένου να τους εμπυχώσει ώστε να αναδείξουν το γενναίο φρόνημά τους για να καταφέρουν να οδηγηθούν μαζί στην κατάληψη της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Μάλιστα σε ένα σημείο του λόγου του, δεν παραλείπει να δώσει συμβουλές στους στρατιώτες του, ώστε να αποφεύγουν μια τρυφή και ράθυμη ζωή, όπως κάνει ένας στοργικός πατέρας στα παιδιά του- *ώς τις φιλόπαις πατήρ, συμβουλεύω πᾶσιν ὑμῖν υἱοῖς, φιλοπάτορσι*⁸⁵ στοιχείο που συναντάται και στο λόγο του ίδιου στρατηγού προς τους επιτελείς του στρατού του πριν τη μάχη έναντι των Αράβων/Κρητών.

3. Η τύχη της οικογένειας του Μιχαήλ Α΄ Ραγκαβέ

Επιστρέφοντας στην αφήγηση, ο σφετεριστής Λέων πήρε την οικογένεια από το Φάρο, χώρισε τα μέλη της και εξόρισε τον Μιχαήλ στο μοναστήρι, το οποίο βρισκόταν στη νήσο Πρώτη, που ήταν ένα από τα Πριγκιπόνησα στην Προποντίδα (σημερινό Kinali) και συχνός τόπος εξορίας κατά τους Βυζαντινούς χρόνους, όπου πέρασε την υπόλοιπη ζωή του ως μοναχός.⁸⁶ Όσον αφορά στο μεγαλύτερο από τους γιους του Μιχαήλ Α΄, το Θεοφύλακτο, τον ευνούχισε και τον εξόρισε μαζί με την μητέρα και τα αδέρφια του. Μάλιστα, ο πρωτότοκος γιος του Μιχαήλ Α΄ Ραγκαβέ Θεοφύλακτος, που αναγκάστηκε να καρεί μοναχός μετά την εκθρόνιση του πατέρα του παρουσιάζεται με αυτό το όνομα μόνο στη *Σύνοψη* και όχι με τον Ευστράτιο, όνομα που υιοθετείται στη *Συνέχεια Θεοφάνη* και υποστηρίζεται ότι το έλαβε μετά τη κουρά του- ή Ιγνάτιος πληροφορία που παραθέτει άλλη πηγή. Ειδικότερα, ο Νικήτας αδερφός του Θεοφύλακτου⁸⁷ και υιός του πρώην αυτοκράτορα Μιχαήλ Α΄ Ραγκαβέ γεννήθηκε περίπου το 797.⁸⁸ Μετά την καθαίρεση του πατέρα του το 813 εκάρη μοναχός,⁸⁹ αλλάζοντας το όνομά του από Νικήτας σε Ιγνάτιος.⁹⁰ Υπήρξε Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως το διάστημα 4/7/847 μέχρι 23/10/858, οπότε τον

⁸⁵ Λέων Διάκονος, *ό.π.* III, 42, 15-16

⁸⁶ R. Janin, *Les églises et les monasteries byzantins*, Παρίσι 1969, II, 70-72

⁸⁷ PBE, *ό.π.* Theophylaktos 9

⁸⁸ PMBZ, *ό.π.* #8336

⁸⁹ ODB, *ό.π.* 983-984

⁹⁰ PBE, *ό.π.* Ignatios 1

διαδέχθηκε ο Φώτιος και ξανά από τις 23/11/867 έως το θάνατό του στις 23/10/877.⁹¹

Όσον, λοιπόν, αφορά στο πρόβλημα της σύγχυσης των ονομάτων που επικρατεί, αξίζει ν' αναφερθεί ότι το ίδιο όνομα συναντάται στο Θεοφάνη⁹², τον Συμεών Μάγιστρο και Λογοθέτη (209,7 :ΛΓ: 206,10), αλλά και Βίο του πατριάρχη Ιγνατίου⁹³ μια σκέψη θα ήταν ότι διαφοροποιείται εδώ ο Σκυλίτζης βάση των παραπάνω κειμένων. Η αποσιώπηση, ωστόσο, του ονόματος Ιγνάτιος και η αντίστοιχη προσθήκη του Θεοφύλακτου, προκαλεί, όπως έχει ήδη προαναφερθεί μια μικρή σύγχυση στην αφήγηση, όταν αργότερα, στην αφήγηση της βασιλείας του Μιχαήλ, του υιού του Θεοφίλου, ο Πατριάρχης Ιγνάτιος προσδιορίζεται υἱὸς δὲ Μιχαήλ τοῦ τῆς βασιλείας ἐκπεπτωκότος μετὰ τὸ τῆς βασιλείας ἀποπεσεῖν καὶ τὰ παιδογόνα ἀφαιρεθῆναι μόρια...⁹⁴ Η Συνέχεια, αντίθετα, αναφέρει εξαρχής την μετέπειτα (επί Μιχαήλ Γ') άνοδο του Ιγνατίου στον Πατριαρχικό θρόνο.⁹⁵

4. Προφητεία στον αυτοκράτορα Μιχαήλ Α' Ραγγαβέ για την απώλεια της βασιλικής εξουσίας

Στη Σύνοψη, βέβαια, δεν παραλείπεται να αναφερθεί ο τρόπος με τον οποίο προφητεύθηκε στον αυτοκράτορα Μιχαήλ η απώλεια της βασιλικής εξουσίας. Στο παρόν σημείο, δεν αφορά τόσο η ίδια η προφητεία αλλά η ευπιστία που δείχνει για άλλη μια φορά ο αυτοκράτορας Μιχαήλ στους συνεργάτες του, οι οποίοι διακρίνονται από το πάθος τους για την εξουσία και το χρήμα. Πράγματι, ο Μιχαήλ είχε μια νεαρή υπηρέτρια που είχε μεγαλώσει σπίτι του, η οποία όταν είχε πανσέληνο παραληρούσε και πήγαινε στο σημείο όπου βρισκόταν το πέτρινο άγαλμα ενός βοδιού και ενός λιονταριού και φώναζε στο βασιλιά: «Κατέβα, κατέβα, φύγε από το ξένο μέρος» -παιδίσκη τις ἦν οἰκογενῆς τῶ βασιλεῖ Μιχαήλ. αὕτη κατὰ τὰς σεληνιακὰς συνόδους πάθει μανίας ἤλίσκετο. ὁπότε οὖν ἄλῳη τῶ πάθει, εἰς τὸν τόπον ἐρχομένη, ἐν ᾧ βοῦς τε καὶ λέων ἴδρυνται λίθινοι, ἐβόα γεγωνοτέρα φωνῆ πρὸς τὸν βασιλέα «κατελθε, κάτελθε, ὑποχώρει τῶν ἀλλοτρίων». ⁹⁶ Μάλιστα, από τα αγάλματα αυτά, του βοδιού και του λιονταριού η περιοχή είχε λάβει το όνομα Βουκολέων.⁹⁷ Ειδικότερα, η τελευταία ήταν περιοχή της

⁹¹ PMBZ, ό.π. #2666

⁹² ΣΘ, ό.π. 770, 6

⁹³ ΡΓ, ό.π. 105, 492

⁹⁴ ΣΙ, ό.π. 106, 19-20

⁹⁵ ΣΘ, ό.π. 20, 17-19

⁹⁶ ΣΙ, ό.π. 11, 69-74

⁹⁷ ΟDB, ό.π. 317

Κωνσταντινούπολης στην ακτή της θάλασσας του Μαρμαρά κοντά στο αυτοκρατορικό λιμάνι, όπου υπήρχε και ανάκτορο με το ίδιο όνομα. Πήρε το όνομά της από ένα άγαλμα που απεικόνιζε ένα τεράστιο λιοντάρι μαζί με ένα ταύρο.⁹⁸

Τα λόγια αυτά της υπηρέτριας προκαλούσαν έκπληξη και τον έβαζαν σε μεγάλη περισκεψη- θάμβος ἐνεποιεί τῷ βασιλεῖ καὶ εἰς φροντίδας οὐ τὰς τυχούσας ἐνέβαλλε.⁹⁹ Ἐτσι αποφάσισε να κάνει γνωστό το γεγονός σε ένα από τους φίλους και εμπιστούς του – τῶν συνήθων τινὶ καὶ οἰκειῶν¹⁰⁰ το Θεόδοτο, το υιό του Πατρικίου Μιχαήλ του Μελισσινού, που τον ονόμαζαν Κασσιτηρά και του ζήτησε τη γνώμη του για τα λόγια της υπηρέτριας. Ειδικότερα, ο Θεόδοτος καταγόταν από επιφανή οικογένεια της Πρωτεύουσας· ο πατέρας του Μιχαήλ Μελισσηνός ορίστηκε το 766 στρατηγός του θέματος των Ανατολικών, η δε μητέρα του ήταν αδερφή της τρίτης συζύγου του εικονομάχου αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Ε' (741-775). Σύμφωνα, μάλιστα, με τη Σύνοψη ο αυτοκράτορας Λέων Ε' έπεσε θύμα της απάτης του, ασπάστηκε τις εικονομαχικές του απόψεις και τον έχρισε Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως (Απρίλιος 815-Ιανουάριος 821).

Ο Θεόδοτος, λοιπόν, παρότι ήταν ένας από τους εμπιστούς του αυτοκράτορα, εντέλει θα τον παραδώσει για να κερδίσει ο ίδιος την εύνοια του επόμενου βασιλιά. Ειδικότερα, όταν πληροφορήθηκε από τον βασιλιά της κινήσεις και τα λόγια του κοριτσιού πρότεινε να τον πιάσουν και να τον ρωτήσουν σε ποιον ανήκει το οίκημα του παλατιού και από τι θα τον γνωρίσουν- κατασχεθῆναι τοῦτο καὶ διερωτᾶσθαι, τίνι προσήκουσα ἢ οἰκία τοῦ παλατίου ἐστί, καὶ ὁποῖον εἶη τοῦτω τῷ γνώρισμα.¹⁰¹ Ο Θεόδοτος κάνοντας τις παραπάνω ερωτήσεις στη γυναίκα, όταν βρέθηκε ξανά σε κατάσταση παραφροσύνης, αντιλήφθηκε ότι ο σφετεριστής του θρόνου και ο νέος βασιλιάς θα ήταν ο Λέων – καὶ τὸ τῆ κατοχῆ κατάσχετον γύναιον ἐρωτηθὲν τὴν τε κλήσιν ἐμφαίνει τοῦ Λέοντος καὶ τὸν χαρακτήρα καὶ τὴν μορφήν-¹⁰² ἦρθε σε συμπαιγνία με τον τελευταίο, καθώς του ανακοίνωσε την προφητεία και την απέκρουσε από τον βασιλιά με την δικαιολογία ότι όλα αυτά ήταν ανοησίες και φλυαρίες χωρίς ίχνος αλήθειας -τῷ μὲν οὖν βασιλεῖ ἀπήγγειλε τῶν ἐγνωσμένων οὐδέν, κενολογίαν δὲ τὰ τῆς γυναικὸς ἐκάλει ῥήματα καὶ φλυαρίαν, μηδὲν ἴχνος φέρουσαν ἀληθείας.¹⁰³

⁹⁸ R. Janin, *Constantinople byzantine*, ό.π. 224-225

⁹⁹ ΣΙ, ό.π. 11, 75-76

¹⁰⁰ ΣΙ, ό.π. 11, 77-78

¹⁰¹ ΣΙ, ό.π. 11, 80-82

¹⁰² ΣΙ, ό.π. 11, 83-84

¹⁰³ ΣΙ, ό.π. 12, 89-91

Αποτίμηση

Μελετώντας κανείς τα στοιχεία που παραθέτει ο Ιωάννης Σκυλίτζης για το βίο του Μιχαήλ Α΄ Ραγγαβέ, αβίαστα θα μπορούσε να συνάγει το συμπέρασμα πως ήταν αρκετά ευκολόπιστος και καλοπροαίρετος. Φαίνεται, μάλιστα, πως ήταν άπειρος ως προς την επιλογή των έμπιστών του, αλλά και τους είχε τυφλή εμπιστοσύνη, γεγονός που τον οδήγησε να χάσει την εξουσία, την οποία, βέβαια αρχικά δεν επιθυμούσε να αναλάβει. Βέβαια, δε θα πρέπει να παραλειφθεί το γεγονός πως αγαπούσε το λαό του, καθώς προσπαθούσε να αποφύγει να χυθεί αίμα των συμπατριωτών, ενώ ενδιαφερόταν πολύ και για το στρατό του, καθώς επιχειρούσε συνεχώς να τους εμπυχώνει και όχι απλά να τους δίνει διαταγές, όπως άλλοι αυτοκράτορες σκληροί που θα ακολουθήσουν.

ΛΕΩΝ ΑΡΜΕΝΙΟΣ

1. Βίος του Λέοντα Ε' Αρμενίου

Για το Λέοντα Αρμένιο, το δεύτερο, κατά σειρά αυτοκράτορα που γίνεται αναφορά στη *Σύνοψη*, έχουν δοθεί αρκετές πληροφορίες στο βίο του Μιχαήλ Α' Ραγκαβέ, καθώς ο πρώτος ήταν εκείνος που φαινομενικά ήταν ένας από τους έμπιστους του αυτοκράτορα όμως, εν τέλει σφετερίστηκε την εξουσία προς δικό του όφελος. Πριν προχωρήσουμε στο χαρακτηρισμό του Λέοντα Αρμενίου μέσω των πληροφοριών που παραθέτει η *Σύνοψη*, καλό θα ήταν να γίνει μια μικρή αναφορά στην καταγωγή και στην πορεία του.

Ο Λέων, ο οποίος ήταν γιος του αρμενικής καταγωγής του πατρίκιου Βάρδα,¹⁰⁴ υπηρέτησε ως πρωτοστράτωρ τον στρατηγό του θέματος των Ανατολικών Βαρδάνη Τούρκο μαζί με τον μέλλοντα αυτοκράτορα Μιχαήλ Α' και τον μέλλοντα στασιαστή Θωμά τον Σλάβο, αλλά και ως κόμης των Φοιδεράτων τον Νικηφόρο Α'. Αξίζει ν'αναφερθεί ότι όταν ο Βαρδάνης στασίασε το 803 κατά του αυτοκράτορα Νικηφόρου Α', ο Λέων και ο Μιχαήλ τον εγκατέλειψαν. Ο αυτοκράτορας αντάμειψε τον Λέοντα με ένα αρχοντικό στην Κωνσταντινούπολη και το αξίωμα του κόμη των φοιδεράτων.¹⁰⁵ Ο Λέων διακρίθηκε στους κατά των Αράβων αγώνες,¹⁰⁶ αλλά μια ήττα που προκλήθηκε από αμέλειά του όταν ήταν υποστράτηγος του Θέματος των Ανατολικών και η απώλεια του στρατιωτικού ταμείου του στοίχισαν καθαίρεση, ξυλοδαρμό, κούρεμα και εξορία.¹⁰⁷

Το 811, μετά την καταστροφική ήττα του βυζαντινού στρατού από τους Βουλγάρους του Κρούμου στη Μάχη της Πλίσκας και το θάνατο του Νικηφόρου Α', ο νέος αυτοκράτορας Μιχαήλ Α' Ραγκαβέ ανακάλεσε τον Λέοντα από την εξορία και τον αναγόρευσε στρατηγό του Θέματος των Ανατολικών. Ο Λέων ήταν ήδη φίλος του Μιχαήλ, πριν ο δεύτερος γίνει αυτοκράτορας, αλλά έχει διατυπωθεί και η υποψία ότι η γυναίκα του Λέοντα ήταν ερωμένη του αυτοκράτορα.¹⁰⁸ Τελικά, στέφθηκε

¹⁰⁴ *Συνεχισταί Θεοφάνους*, έκδ. Bekker, Βόννη, 1888, 6, 4-5

¹⁰⁵ Ιωσήφ Γενέσιος, *ό.π.* 42

¹⁰⁶ *Συνεχισταί Θεοφάνους*, *ό.π.* 11. *Iosephi Genesisii Regum Libri Quattuor*, *ό.π.* 42. Θ. Κορρέ, *Λέων Ε' ο Αρμένιος και η εποχή του. Μια κρίσιμη δεκαετία για το Βυζάντιο (811-820)*. Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1996, 74-75

¹⁰⁷ *Συνεχισταί Θεοφάνους*, *ό.π.* 11. - Παρά την σαφή διατύπωση των Συνεχιστών, αμφισβητείται από τον David Turner (*The Origins and Accession of Leo V (813-820)*, *Jahrbuch der Osterreichischen Byzantinistik*, 40, 1990, σ. 179) ότι πρωταγωνιστής του επεισοδίου αυτού ήταν ο Λέων.

¹⁰⁸ W.Treadgold, *A history of the Byzantine State and Society*. Stanford University Press, 1997, 431

αυτοκράτορας τον Ιούλιο του 813 και παρέμεινε στο θρόνο έως τη δολοφονία του (25/12/820). Υπήρξε ικανός στρατηγός, αλλά είναι χαρακτηριστικό ότι μέχρι και σήμερα οι ιστορικοί δεν μπορούν να συμφωνήσουν στο αν πράγματι ο Λέοντας, ενεργώντας σύμφωνα με τον τρόπο που αναφέρθηκε στη βασιλεία του Μιχαήλ Α', από πρόθεση πρόδωσε τον αυτοκράτορά του.¹⁰⁹ Κάποιες βυζαντινές πηγές κάνουν λόγο για εσκεμμένη φυγή του Λέοντα, με σκοπό να ηττηθεί ο αυτοκράτορας και να καταλάβει αυτός το θρόνο, άλλοι, όμως, τον αθώνουν από αυτή τη βαριά κατηγορία. Το γεγονός ότι υπάρχουν χρονογράφοι (εικονόφιλοι βέβαια) που αμφιβάλλουν για την εκδοχή της προδοσίας¹¹⁰ οδηγεί στο συμπέρασμα ότι επρόκειτο για προσπάθεια σπίλωσης του Λέοντα λόγω της οικονομολογικής πολιτικής του.¹¹¹ Έτσι, άλλοι στηρίζουν την εκδοχή της εγκληματικής αμέλειας ή προδοσίας¹¹² και άλλοι δίνουν βάρος στο χαμηλό ηθικό και την ελλιπή εκπαίδευση των βιαστικά στρατολογημένων νεοσύλλεκτων από τα μικρασιατικά θέματα, απορρίπτοντας την εκδοχή της προδοσίας ως προπαγάνδα των εικονόφιλων.¹¹³

Ο τρόπος με τον οποίο ο Λέων Ε' Αρμένιος σφετερίστηκε την εξουσία από τον Μιχαήλ Α' Ραγκαβέ, όπως αναφέρθηκε στην αφήγηση του βίου του τελευταίου, φανερώνει πολλά στοιχεία για τον χαρακτήρα του. Έτσι, όπως ήδη έχει αναφερθεί παραπάνω, ο Λέων ήταν αδίστακτος, καθώς δεν τον σταμάτησε το γεγονός ότι ο βασιλιάς τον θεωρούσε έναν από τους πιο έμπιστους συνεργάτες του.

Στο σημείο αυτό κρίνεται αδήριτη η ανάγκη ν'αναφερθεί η παράλειψη της θεματικής ενότητας που αφορά στην καταγωγή του Λέοντα Ε', με την οποία εισάγεται η βασιλεία στη *Συνέχεια*.¹¹⁴ Το συγκεκριμένο χωρίο εντάσσεται στο υλικό εκείνο που Σκυλίτζης άντλησε για να συντάξει το εναρκτήριο κεφάλαιο της *Σύνοψης*. Σε πρώτη φάση απέφυγε να τα

¹⁰⁹ Θ. Κορρέ, *Λέων Ε' ο Αρμένιος και η εποχή του*, ό.π. 50-51, συνοψίζει κάποιες απόψεις ως εξής: Οι Γ. Ostrogorsky, J.B.Bury, M.V.Anastos, R.Jenkins, Αικ.Χριστοφιλοπούλου δέχονται την κατηγορία της εσκεμμένης φυγής του Λέοντα, ενώ οι Κ. Παπαρηγόπουλος, N.V.Zlatarski, Κ.Αμαντος, Ι.Καραγιαννόπουλος μιλούν για γενική φυγή, όπως κι ο Κορρές.

¹¹⁰ *Συνεχισταί Θεοφάνους*, ό.π. 15 : εἰσί δ' οἱ καὶ τὰς δυνάμεις μᾶλλον τῷ Λέοντι διδάσσει διασῶσαι καὶ καρτερῶς ἀγωνίζεσθαι, τῶν βασιλικῶν ταγμάτων ἐθελοκακησάντων καὶ τὴν οἰκείαν προδεδωκότων παράταξιν, ἀλλὰ οὐ τοῦ κατὰ τὸν Λέοντα μέρους. Ιωσήφ Γενέσιος, ό.π. 33 : ὡς δὲ τινὲς ἔφασαν, ὅτι μόνος ὁ Λέων κάθ' ἑν τι μέρος προσβαλὼν Βουλγάροις γενναίως κατηγωνίζετο, ὡς ἐνθὲδε μεγίστην ἀποίσασθαι εὐκλειαν.

¹¹¹ Κ. Παπαρηγόπουλος, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα 1886, XI, 5, 17, σε συνδυασμό με τα περί των εικονόφιλων χρονογράφων στο 6,8

¹¹² W.Treadgold, *A history of the Byzantine State and Society*, ό.π. 431

¹¹³ J. Haldon, *The Byzantine Wars*, Tempus 2001, 77

¹¹⁴ ΣΘ, ό.π. 6, 4-13

παραθέσει, επειδή προφανώς αποτελούσαν παραφωνία ή υπονόμευαν τον πρωταγωνιστικό ρόλο του Μιχαήλ Ραγκαβέ σε μια ενότητα που στόχευε εξαρχής να τονίσει την παρουσία εκείνου στο θρόνο της Κωνσταντινούπολης. Στο παρόν σημείο, όμως, δεν επιχειρεί να τα εντάξει με δική του πρωτοβουλία στο φυσικό τους περιβάλλον, δηλαδή στη βασιλεία του Λέοντα Ε΄ του Αρμενίου, με απότοκο να στερεί από το κείμενό του μαρτυρίες που αλλού (στο κεφάλαιο για Μιχαήλ Β΄ ή Βασίλειο Α΄) τον ενδιαφέρουν. Η αδυναμία της σύνθεσης είναι ορατή σε αυτό το σημείο.¹¹⁵

2. Οι πρώτες ενέργειες του Λέοντα ύστερα από την ανάληψη της εξουσίας

Η ποικιλία των πληροφοριών που παρατίθενται στο κομμάτι που αφορά στο Λέοντα Αρμένιο είναι μεγαλύτερη από την προηγούμενη βασιλεία και καλύπτει σε ικανοποιητικό βαθμό τις διάφορες παραμέτρους της δράσης του αυτοκράτορα· συγκρούσεις με τους Βουλγάρους, ειconoμαχία, απονομή δικαιοσύνης, δολοφονία. Ειδικότερα, αν και ο Λέων, αρχικά όταν του παραχωρούσε τη βασιλική εξουσία ο Μιχαήλ Α΄ Ραγκαβέ δεν θέλησε να τη δεχθεί, εντούτοις όταν καταπιάστηκε με το αξίωμα, στράφηκε στο να ρυθμίσει όλα τα ζητήματα. Έτσι, διόρισε στα αξιώματα έμπιστους του και ρύθμισε τα θέματα με όλη τη θέλησή του- *διεπόνει τῆς βασιλείας, καθώσπερ ἦν αὐτῶ βουλευτόν.*¹¹⁶ Από τα παραπάνω αποδεικνύεται ότι ο νέος αυτοκράτορας ήταν πολύ οργανωτικός, καθώς φαίνεται ότι αμέσως μόλις ανέλαβε το αξίωμα, δεν άφησε τίποτα στην τύχη του, αλλά προσπάθησε πρώτα να αναζητήσει έμπειρους συμβούλους και έπειτα να ρυθμίσει τις σχέσεις της πατρίδας του με τους Βουλγάρους· με άλλα λόγια προχώρησε σε ρυθμίσεις αφενός στην εσωτερική και αφετέρου στην εξωτερική πολιτική. Ειδικότερα διόρισε στρατηγούς, στρατηλάτες και άρχοντες τους πιο αξιόλογους και αδιάφθορους ανθρώπους, καθώς και ο ίδιος περιφρονούσε τελείως το χρήμα – *προεβάλλετό τε στρατηγούς καὶ στρατηλάτας καὶ ἄρχοντας τῶν ἀξιολογωτέρων καὶ ἀδωροτάτων χρημάτων ὑπερόπτης ὢν καὶ αὐτὸς ἀκριβέστατος.*¹¹⁷ Μάλιστα, σύμφωνα με τη Σύνοψη, τις περισσότερες ακροάσεις τις έκανε καθισμένος στο Λαυσιακό τρίκλινο.¹¹⁸ Η τελευταία ήταν μια από τις αίθουσες του μεγάλου παλατιού η οποία κατασκευάστηκε

¹¹⁵ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 172

¹¹⁶ ΣΙ, ό.π. 13, 31-32

¹¹⁷ ΣΙ, ό.π. 18, 1-3

¹¹⁸ ΟDB, ό.π. 1189

από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό Β' (685-695 και 705-711) πιθανότατα το 694 και διακομίστηκε πλούσια με μωσαϊκά από τον αυτοκράτορα Θεόφιλο.¹¹⁹

Όσον αναφορά, λοιπόν, στις προσπάθειες του αυτοκράτορα να αντιμετωπίσει τους Βουλγάρους που αποτελούσαν βασικούς εχθρούς των Βυζαντινών, αξίζει να αναφερθεί ότι ακολούθησε μια διττή πολιτική. Αρχικά, προσπάθησε να στείλει πρέσβεις, οι οποίοι με ειρηνευτικές συνομιλίες θα επιχειρούσαν να προχωρήσουν σε σύναψη ειρήνης - *ἔδοξεν οὖν τῷ βασιλεῖ πρεσβείαν στείλαι καὶ λόγον κινήσαι περὶ εἰρήνης* -¹²⁰ ώστε να τερματίσουν τις επιδρομές των Βουλγάρων στη Θράκη που είχαν ξεθαρρέψει από την πρόσφατη ήττα των Ρωμαίων στη βυζαντινοβουλγαρική σύγκρουση τον Ιούνιο του 813 επί Μιχαήλ Α' Ραγκαβέ - *οἱ Βούλγαροι δὲ πλέον τῇ πρὸ μικροῦ τῶν Ῥωμαίων ἦττη ἐκφυσηθέντες τὴν Θράκην κατέτρεχον καὶ τὰ ἐν ποσὶν ἐδήρουν καὶ ἐληΐζοντο*.¹²¹

Η διπλωματική αυτή προσπάθεια του βασιλιά δεν ευδοκίμησε, καθώς ο βούλγαρος ηγεμόνας απέρριψε με μεγάλη αλαζονεία τη σύναψη ειρήνης, γεγονός που αναγκαστικά οδήγησε στη σύγκρουση- *τοῦ δὲ Βουλγάρου φρναξαμένου καὶ τὴν εἰρήνην παρωσαμένου ἐδέησε μάχης ἐξ ἀνάγκης τῷ βασιλεῖ*.¹²² Παρά τη αρχική ήττα των Βυζαντινών- *καὶ πάλιν ἠττήθη τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα*-¹²³ αξίζει ν' αναφερθεί το γεγονός ότι ο βασιλιάς Λέων Ε' Αρμένιος δεν υποχώρησε, αντίθετα φανέρωσε τις στρατηγικές του ικανότητες και την οξύτητα του πνεύματός του παρακολουθώντας τις κινήσεις των αντιπάλων προκειμένου να οδηγήσει το στρατό του στην αντεπίθεση, όταν οι τελευταίοι αποδιοργανώνονταν- *τῶν δὲ Βουλγάρων τῇ διώξει ἐπικειμένων ὁ βασιλεύς ἔν τινι ὑπερδεξίῳ τόπῳ ἔστῶς μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν ἑταιρείας κατεσκόπει τὰ δρώμενα*.¹²⁴

Η παραπάνω σκέψη και κίνηση του βασιλιά οδήγησε σε μια σημαντική νίκη των Βυζαντινών, η οποία μάλιστα, προκάλεσε σημαντικές απώλειες στους αντιπάλους, καθώς κατά τη σύγκρουση σκοτώθηκαν πολλοί Βούλγαροι- ανάμεσά τους και ο ίδιος ο αρχηγός τους-, ενώ

¹¹⁹ R. Janin, *Constantinople byzantine*, ό.π. 116-117

¹²⁰ ΣΙ, ό.π. 13, 34-35

¹²¹ ΣΙ, ό.π. 13, 32-34

¹²² ΣΙ, ό.π. 13, 35-36

¹²³ ΣΙ, ό.π. 13, 37-38

¹²⁴ ΣΙ, ό.π. 13, 38-40

αιχμαλωτίστηκαν επίσης, πολλοί περισσότεροι από όσους σκοτώθηκαν – τούτων ἔπεσον μὲν ἐν τῇ προσβολῇ πολλοὶ καὶ αὐτὸς ὁ τῶν ὄλων ἀρχηγός, εἰ καὶ ταχέως ὑπὸ τῶν οἰκείων ἵππῳ κέλητι ἀναχθεὶς δρασμῶ τὴν σωτηρίαν ἐπραγματεύσαντο, ἐάλωσαν δὲ καὶ τῶν πεσόντων πολλῶν πλείους.¹²⁵

Ο Λέων Ε΄ Αρμένιος με τις επιτυχημένες στρατηγικές του κινήσεις απέναντι στους Βουλγάρους κατάφερε αφενός να ταπεινώσει την αλαζονεία που είχαν αποκτήσει λόγω των νικών απέναντι στους Βυζαντινούς και αφετέρου έκανε και πάλι ακμαίο το ηθικό των Βυζαντινών που είχε πέσει λόγω των συνεχών ηττών – τούτο τὸ ἔργον τὰ μὲν τῶν Βουλγάρων ἔταπεινώσε φρονήματα, τὰ δὲ τῶν Ρωμαίων κεκυφότα καὶ πρὸς γῆν νεύοντα ἀναθαρρῆσαι πεποίηκεν.¹²⁶ Έτσι, οι Βυζαντινοὶ δέχτηκαν το βασιλιά τους με μεγάλες τιμές και ο τελευταίος, αφού μπήκε στη βασιλεύουσα με τρόπαια και λάφυρα αφοσιώθηκε στο κυβερνητικό του έργο- ὁ δὲ βασιλεὺς ματὰ λαμπρῶν τροπαιῶν καὶ λείας ὅτι πολλῆς τὴν βασιλίδα καταλαβὼν τῶν ἐν χερσὶν εἶχετο πραγμάτων.¹²⁷

3. Η στροφή του Λέοντα στην εικονομαχία. Νέος Πατριάρχης ο Θεόδωρος Μελισσηνός

Ο Λέων, παρασυρόμενος από την ακόρεστη δίψα του για την εξουσία, σε κάποια σημεία, όπως αυτό που θα αναφερθεί παρακάτω αποδεικνύεται αρκετά ευκολόπιστος. Ειδικότερα, στην επιθυμία του να ανταμείψει με δώρα και προσφορές το μοναχό του Φιλομίλιου που του είχε προφητεύσει τη βασιλεία του- ἄρτι δὲ καὶ εἰς μνήμην ἐλθὼν τοῦ κατὰ τό Φιλομίλιον μοναχοῦ ἔγνω δώροις καὶ ἀναθήμασιν αὐτὸν τῆς ἐπ’ αὐτῶ προφητείας ἀμείψασθαι,¹²⁸ όπως προαναφέρθηκε στη βασιλεία του Μιχαήλ Α΄ Ραγκαβέ έπεσε θύμα μίας συμπαιγνίας. Πριν αναφερθεί και εξετασθεί η τελευταία, κρίνεται απαραίτητο να αναφερθεί πως η επιθυμία του αυτή να ανταμείψει το μοναχό αποδεικνύει έναν άνθρωπο που παρόλη την επιτυχία του στην ανάληψη του αξιώματος, δε λησμόνησε τους ανθρώπους που τον βοήθησαν, στοιχείο που συνήθως εκλείπει από τα άτομα που λαμβάνουν εξουσία και δόξα, καθώς παρασύρονται από το χρήμα και γενικότερα από τα υλικά αγαθά. Επίσης, τα δώρα που έστειλε στο μοναχό με τους έμπιστους του αποδεικνύουν την ευγνωμοσύνη που του χρωστούσε, καθώς του παρείχε πλουσιοπάροχα δώρα, έπιπλα, σκεύη,

¹²⁵ΣΙ, ὁ.π. 13, 47-50

¹²⁶ΣΙ, ὁ.π.13-14, 50-52

¹²⁷ΣΙ, ὁ.π. 14, 52-54

¹²⁸ΣΙ, ὁ.π. 14, 55-57

χρυσά και ασημένια και μυρωδικά που έρχονταν στην Βυζαντινή Αυτοκρατορία από την Ινδία- *ἀναθήματα τε ὡς αὐτὸν κομίζοντα καὶ ἔπιπλα καὶ σκευὴ ἀργύρεα καὶ χρύσεια καὶ εἶδη εὐώδη τῶν εἰς ἡμᾶς ἐξ' Ἰνδίας κομιζομένων.*¹²⁹

Ο μοναχός, όμως, είχε πεθάνει και στο κελί του είχε εγκατασταθεί ένας άλλος μοναχός, ο Σαββάτιος, ο οποίος δε δέχθηκε τα δώρα, αλλά έδιωχνε τους απεσταλμένους του βασιλιά λέγοντας μάλιστα ότι ο τελευταίος δεν είναι άξιος να φορά την πορφυρή εσθήτα, γιατί προσκυνά τα είδωλα και ακολουθεί τη αποφάσεις της αυτοκράτειρας Ειρήνης, που μάλιστα την αποκαλούσε λεοπάρδαλη και μαινάδα, και τον πατριάρχη Ταρασίου που τον είχε μετονομάσει σε Ταράξιο- *ἀνάξιον εἶναι λέγων καὶ τὸν βασιλέα τῆς ἀλουργίδος ὡς εἰδώλοις προστετηκότα καὶ τοῖς λόγοις ἐπόμενον Εἰρήνης τῆς βασιλίδος καὶ Ταρασίου τοῦ Πατριάρχου, ὧν τὴν μὲν παρδῶ καὶ θυάδα τὴν Εἰρήνην, τὸν δὲ τὸν ἐν πατριάρχαις ἀοίδιμον Ταράξιον κατωνόμαζεν ὁ παμμίαιρος.*¹³⁰ Το υβριστικό, μάλιστα, προσωνύμιο *παρδῶ*¹³¹ που χρησιμοποίησε ο Σαββάτιος, προέκυψε είτε από το όνομα του πατέρα της (Λέων Πάρδος) είτε προκειμένου να παραπέμπει συνειρμικά στο ρήμα *πέρδομαι*.

Απαραίτητη κρίνεται μια μικρή αναφορά στο πρόσωπο του Πατριάρχη Ταρασίου. Ειδικότερα, ο Ταράσιος (730 - 25 Φεβρουαρίου 806) ήταν Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως από το 784 ως το 806. Γεννήθηκε γύρω στο 730¹³² στην Κωνσταντινούπολη. Ο πατέρας του, ονόματι Γεώργιος, ήταν πατρικός και έπαρχος της Κωνσταντινούπολης και ο ίδιος ο Ταράσιος αναδείχθηκε ύπατος και πρωτασηκρήτις (επικεφαλής του ανώτατου αυτοκρατορικού δικαστηρίου).¹³³

Επελέγη από την αυτοκράτειρα Ειρήνη να γίνει Πατριάρχης, ενώ ήταν ακόμη λαϊκός. Στη *Χρονογραφία* του Θεοφάνους του Ομολογητού αναφέρεται ο ενθρονιστήριος λόγος του Ταρασίου, από τον οποίο συνάγεται ότι δεν αποδέχτηκε εξαρχής το αξίωμα,¹³⁴ ισχυριζόμενος ότι δε θέλει να είναι επικεφαλής μιας Εκκλησίας που είναι σε σχίσμα με τις υπόλοιπες χριστιανικές εκκλησίες.¹³⁵ Κατέστησε σαφή την πρόθεσή του να εγκαταλείψει την Εικονομαχία, εξελέγη ομόθυμα από τη Σύνοδο και

¹²⁹ ΣΙ, ό.π. 14, 57-59

¹³⁰ ΣΙ, ό.π. 14, 66-70

¹³¹ ΣΙ, ό.π. 14, 68

¹³² H.-G. Beck, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München, 1959, 489

¹³³ S. Runciman, *Η Βυζαντινή Θεοκρατία*. Εκδόσεις Δόμος, 2005, 82

¹³⁴ *Χρονογραφία του Θεοφάνη*, ό.π. 458-460

¹³⁵ S. Runciman, *Η Βυζαντινή Θεοκρατία*, ό.π. 82

χειροτονήθηκε τα Χριστούγεννα του 784.¹³⁶ Το γεγονός ότι από λαϊκός έγινε κατευθείαν Πατριάρχης, λαμβάνοντας και τους τρεις βαθμούς της ιεροσύνης, προκάλεσε τη χλιαρή διαμαρτυρία του Πάπα Αδριανού Α' και μερικών μοναχών, αλλά και έκπληξη στους συγχρόνους του. Η τακτική αυτή πάντως επρόκειτο να επαναληφθεί συχνά στα επόμενα χρόνια.¹³⁷

Στα είκοσι δύο χρόνια της μακράς Πατριαρχίας του πήρε σαφή θέση υπέρ της προσκύνησης των εικόνων, προς την οποία επηρέασε και τους Αυτοκράτορες. Το 787 διηύθυνε τις εργασίες της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου, η οποία αναστήλωσε τις εικόνες και όρισε ότι όποιος καταστρέφει εικόνες ή προσπαθεί να παρεμποδίσει την προσκύνησή τους, αφορίζεται.¹³⁸ Μετά την αναστήλωσή τους, ήρθε σε ρήξη με ζηλωτές μοναχούς, οι οποίοι θεώρησαν ανεπαρκές μέτρο το επιτίμιο ακοινωνησίας ενός έτους, το οποίο ο Ταράσιος επέβαλε στους εικονομάχους επισκόπους. Μάλιστα, μεταξύ των κορυφαίων ζηλωτών, συγκαταλεγόταν και ο ανιψιός του Ταρασίου, Θεόδωρος, ηγούμενος της Μονής Στουδίου.

Το 795 ξέσπασε νέα σύγκρουσή του με τους μοναστικούς κύκλους, με αφορμή αυτή τη φορά το δεύτερο γάμο του νεαρού αυτοκράτορα Κωνσταντίνου ΣΤ'. Ο Κωνσταντίνος αποφάσισε να παντρευτεί για δεύτερη φορά, καθώς η πρώτη του σύζυγος ήταν επιλογή της μητέρας του, Ειρήνης. Ο Ταράσιος δεν τέλεσε μεν τον γάμο, αλλά και δεν αφόρισε τον ιερέα που τον τέλεσε.¹³⁹ Ο Πλάτων, ηγούμενος της μονής Σακκουδίωνος, και ο Θεόδωρος Στουδίτης τον κατηγορήσαν για την διαλλακτική αυτή στάση του ως προς το γάμο, χαρακτηρίζοντάς την ως αποδοχή μοιχείας. Ο αυτοκράτορας εξόρισε και τους δύο στη Θεσσαλονίκη. Η έριδα, γνωστή ως «περί μοιχείας σχίσμα»¹⁴⁰ έληξε το 797, όταν η Ειρήνη ανέλαβε ξανά την εξουσία, αφού τύφλωσε τον γιο της Κωνσταντίνο ΣΤ'. Έτσι, ο Πλάτων και ο Θεόδωρος επέστρεψαν από την εξορία και ο Ταράσιος έστειλε επιστολή στον Πλάτωνα, καλώντας τον σε ενότητα.

Ο Ταράσιος θεωρούνταν ευσεβής, τίμιος και φιλεύσπλαχνος. Ανέπτυξε πλούσιο φιλανθρωπικό έργο, παρέχοντας τροφή και ρουχισμό σε απόρους και διοργανώνοντας συσσίτια. Τέλος, ίδρυσε νοσοκομείο και πτωχοκομεία. Πέθανε ειρηνικά στις 25 Φεβρουαρίου του 806, ταλαιπωρημένος από ασθένεια που του αφαίρεσε την ομιλία. Η σορός του μεταφέρθηκε και ετάφη στη Μονή των Αγίων Πάντων, στην ευρωπαϊκή πλευρά του Βοσπόρου, την οποία είχε ιδρύσει ο ίδιος. Ανακηρύχθηκε άγιος και η μνήμη του τιμάται από την Ορθόδοξη Εκκλησία στις 25 Φεβρουαρίου.

¹³⁶ S. Runciman, *Η Βυζαντινή Θεοκρατία*, ό.π. 82

¹³⁷ S. Runciman, *Η Βυζαντινή Θεοκρατία*, ό.π. 83

¹³⁸ S. Runciman, *Η Βυζαντινή Θεοκρατία*, ό.π. 84

¹³⁹ S. Runciman, *Η Βυζαντινή Θεοκρατία*, ό.π. 86

¹⁴⁰ S. Runciman, *Η Βυζαντινή Θεοκρατία*, ό.π. 86

Από τα έργα του σώζονται έξι επιστολές και μία ομιλία για τη γιορτή των Εισοδίων. Το βίο του έγραψε ο διάκονος Ιγνάτιος.¹⁴¹

Στο σημείο αυτό, λοιπόν, ξεκινά μια συζήτηση για το θέμα της Εικονομαχίας και πώς εκείνη επηρέασε την πορεία του Λέοντα Ε' Αρμενίου στο βασιλικό θρόνο. Ο όρος Εικονομαχία αναφέρεται στην θεολογική και πολιτική διαμάχη που ξέσπασε στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία κατά το μεγαλύτερο μέρος του 8ου και το πρώτο ήμισυ του 9ου αιώνα, αναφορικά (σε πρώτο επίπεδο) με τη λατρεία των χριστιανικών εικόνων. Η Εικονομαχία διαίρεσε τους κατοίκους της αυτοκρατορίας σε Εικονομάχους (επίσης αναφερόμενους ως *Εικονοκλάστες*) και *Εικονολάτρες* (επίσης αναφερόμενους ως *Εικονόφιλους* και *Εικονόδουλους*).¹⁴²

Επί Λέοντος Ε' άρχισε με οξύτητα η δεύτερη φάση της Εικονομαχίας. Πιεζόμενος και από τον στρατό, ο αυτοκράτορας διέταξε την καθαίρεση των εικόνων και συγκάλεσε σύνοδο η οποία κατήργησε τις αποφάσεις της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου και αναγνώρισε αντ' αυτής την σύνοδο της Ιερείας. Τήρησε, μάλιστα, επαμφοτερίζουσα πολιτική, δυσαρεστώντας τους πάντες και αφήνοντας το θέμα σε εκκρεμότητα. Επιστρέφοντας στην αφήγηση της Σύνοψης, αξίζει ν' αναφερθεί ότι ο Σαββάτιος αντιπαθούσε την αυτοκράτειρα,¹⁴³ λόγω των εικονόφιλων απόψεων της που πήραν σάρκα και οστά. Ειδικότερα, όταν πέθανε πρόωρα ο εικονομάχος σύζυγος της Λέων Δ' (775-780), ανέβηκε στο θρόνο ο ανήλικος γιος της Κωνσταντίνος ΣΤ' (780-707) και εκείνη ως επίτροπος του. Τότε άρχισαν να γίνονται και τα πρώτα βήματα για τη σταδιακή αποκατάσταση των εικόνων, με αποκορύφωμα της σύγκληση της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου στη Νίκαια το 787. Μετά την τύφλωση του γιου της το 797 άσκησε μόνη της την αυτοκρατορική εξουσία έως το 802, οπότε και την διαδέχθηκε ο Νικηφόρος Α'. Ήταν, μάλιστα, η πρώτη γυναίκα που κυβέρνησε της αυτοκρατορία όχι ως επίτροπος ανήλικου αυτοκράτορα, αλλά ως κυρίαρχος μονάρχης.¹⁴⁴

Ο αυτοκράτορας Λέων Ε', αφού έπεσε θύμα πλεκτάνης, οδηγήθηκε στην καθαίρεση των ιερών εικόνων· στην αρχή σχεδίαζε κρυφά πώς θα μπορούσε να εφαρμοστεί η απόφαση του χωρίς να ξεσπάσει ανταρσία τους κόλπους της εκκλησίας. Στη συνέχεια την έκανε γνωστή και οι κοσμικοί και οι εκκλησιαστικοί αξιωματούχοι, άλλοι με τη θέληση τους και άλλοι όχι, υποτάχθηκαν στην προσταγή του- και πρότερον με έν τῷ λεληθότι διεσκοπεῖτο, πῶς ἂν αὐτῷ ἐκτελεσθείη τὸ σπούδασμα, καὶ μὴ τις στάσις

¹⁴¹ ODB, ό.π. 984

¹⁴² ODB, ό.π. 975-977

¹⁴³ ODB, ό.π. 1008-1009

¹⁴⁴ PMBZ, ό.π.#1439

ἀνεγερθείη περὶ τὴν ἐκκλησίαν εἰς τοῦ μφανές τὸ δόγμα ἐξήνεγκε καὶ τῶν ἐν τέλει καὶ τῶν τῆς ἐκκλησίας οἱ μὲν ἐκόντες, οἱ δὲ καὶ ἄκόντες ὑπέκυπτον τῷ προστάγματι.¹⁴⁵

Ἡ αφορμή, λοιπόν, για τη δεύτερη φάση της εικονομαχίας ξεκίνησε ἀπὸ τα λόγια του μοναχοῦ Σαββάτιου, ο οποίος δε δέχθηκε την πρεσβεία των δώρων πρὸς το μοναχό, ὅπως προαναφέρθηκε, και φοβέριζε τον αυτοκράτορα ὅτι θα χάσει την εξουσία και τη ζωή του, εκτός κι αν ακολουθήσει ἀμέσως τις συμβουλές του και καταστρέψει τις θείες εἰκόνες- ἠπέλει δὲ καὶ ταχεῖαν ἔκπτωσιν τῆς βασιλείας τῷ βασιλεῖ καὶ τοῦ βίου καταστροφὴν, εἰ μὴ θᾶπτον τοῖς αὐτοῦ λόγοις πεισθεῖς τὰς θείας καταστρέψειε στηλογραφίας.¹⁴⁶ Τότε, ο αυτοκράτορας ζήτησε τη γνώμη ἀπὸ το Θεόδοτο Μελισσηνό, που ἦταν ἐμπιστος του για το πῶς να αντιμετωπίσει το ζήτημα και ἐκεῖνος προσπαθώντας να εκμεταλλευθεῖ την ευκαιρία αὐτὴ δημιούργησε μία πλεκτάνη βάζοντας ἕναν μοναχό με υποτιθέμενες μαντικές ικανότητες να συμβουλεύσει τον αυτοκράτορα να ακολουθήσει την ἀπόφαση του αυτοκράτορα Λέοντα Γ' Ἰσαύρου (716-740), που ἦταν ο πρωτεργάτης της εικονομαχίας και να ἀπομακρύνει ἀπὸ τους θείους ναοὺς τα εἰδῶλα (ἐτσι ἀποκάλεσε τις ιερές εἰκόνες)- ταχεῖαν τε τοῦ βίου καταστροφὴν καὶ τῆς βασιλείας ἔκπτωσιν ἀπειλησάιν αὐτῷ, εἰ μὴ ἐκὼν γε αἰροῖτο τῷ τοῦ βασιλέως Λέοντος τοῦ ἐξ' Ἰσαυρίας προσθεῖναι δόγματι καὶ τὰ εἰδῶλα θείων σηκῶν ἐξορίσαι (τὰς ἱεράς εἰκόνας οὕτω καλέσας).¹⁴⁷ Αναφορικά με το Θεόδοτο Μελισσηνό,¹⁴⁸ ἀξίζει ν' ἀναφερθεῖ ὅτι το προσωνύμιό του ἦταν Κασσιτηράς, ἐνῶ μετέπειτα ἐγίνε εικονοκλάστης πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (Ἀπρίλιος 815- Ἰανουάριος 821). Καταγόταν ἀπὸ ἐπιφανή οἰκογένεια της πρωτεύουσας: ο πατέρας του Μιχαὴλ Μελισσηνός ορίστηκε το 766 στρατηγός του θέματος των Ἀνατολικῶν, η δε μητέρα του ἦταν ἀδερφή της τρίτης συζύγου του εικονομάχου αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Ε' (741-775) . Σύμφωνα με τη Σύνοψη, ο αυτοκράτορας Λέων Ε' ἐπέσε θύμα ἀπάτης του, ἀσπάστηκε τις εἰκονομαχικές του ἀπόψεις και τον ἐχρῖσε πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως.¹⁴⁹

Μέσα ἀπὸ τα παραπάνω γεγονότα ἀποδεικνύεται πόσο ἀδίστακτός και στυγνός υπολογιστής ἦταν ο αυτοκράτορας, καθὼς προκειμένου να κρατηθεῖ στην εξουσία δε δίστασε να στείλει ἐξορία τον πατριάρχη

¹⁴⁵ ΣΙ, ὁ.π. 15, 9-13

¹⁴⁶ ΣΙ, ὁ.π. 14, 70-72

¹⁴⁷ ΣΙ, ὁ.π. 15, 85-88

¹⁴⁸ ΡΒΕ, ὁ.π. Theodotos 2

¹⁴⁹ ΡΜΒΖ, ὁ.π. #7954

Νικηφόρο, ο οποίος μάλιστα στις 11 Ιουλίου 813 τον έστεψε αυτοκράτορα με τη συγκατάθεση του ανώτερου κλήρου και των εικονόφιλων. Η κίνηση αυτή του Λέοντα Ε' απέναντι στον Πατριάρχη αιτιολογείται από το γεγονός πως ο τελευταίος λόγω των εικονόφιλων αντιλήψεων του αποτελούσε εμπόδιο στα σχέδια του.¹⁵⁰ Ο πατέρας, μάλιστα, του πατριάρχη ως αυτοκρατορικός γραμματέας του Κωνσταντίνου Ε' εξορίστηκε δύο φορές κατά την περίοδο των διωγμών του εν λόγω εικονομάχου αυτοκράτορα. Η ρήξη του, λοιπόν, με τον Λέοντα Ε' τον Μάρτιο του 815 ήταν αναπόφευκτη.¹⁵¹ Σύμφωνα με τον βίο του, αρχικά εξορίστηκε στη μονή Αγαθού στη Χρυσόπολη της Βιθυνίας, αλλά πολύ σύντομα μεταφέρθηκε στην πιο απομακρυσμένη μονή του Θεοδώρου, όπου και παρέμεινε έως το τέλος της ζωής του το 828.¹⁵² Ο Σκυλίτζης, αντίθετα, μιλά για την Προικόννησο, ένα από τα Πριγκηπονήσια στην Προποντίδα- *ὄν μηδαμῶς πειθαρχήσαντα ὑπερόριον ἀνὰ τὴν Προικόννησον τίθησι πάλαι προαισθησόμενον τὴν τοῦ Λέοντος σκαιοτροπίαν*-,¹⁵³ προσθήκη που ενδεχομένως προϋποθέτει τη χρήση μίας τρίτης πηγής. Η λανθασμένη, προφανώς, άγνωστης προέλευσης προσθήκη του Σκυλίτζη απαντά αργότερα και στον Ιωάννη Ζωναρά.¹⁵⁴

Με την τοποθέτηση του, λοιπόν, στον πατριαρχικό θρόνο, ύστερα από την απομάκρυνση του Νικηφόρου, ο Θεόδοτος Μελισσηνός κάλεσε αμέσως εκκλησιαστική Σύνοδο στην Αγία Σοφία, η οποία επανέφερε πάλι τις εικονομαχικές αποφάσεις της Συνόδου του 754 και καταδίκασε την εικονολατρεία με αποτέλεσμα οι εικόνες να απομακρυνθούν από τις εκκλησίες, όπως συνέβη και στην πρώτη φάση της εικονομαχίας. Η αναζωπύρωση της τελευταίας οδήγησε σε διωγμούς και φυλακίσεις των εικονόφιλων.

Ανάλογη στάση ακολούθησε και ο αυτοκράτορας, ο οποίος παρουσίασε ένα πρόσωπο αρκετά μισητό, καθώς έγινε σκληρός και αδίστακτος, όχι μόνο απέναντι στους ανθρώπους, αλλά και απέναντι στο Θεό- *οὐ μόνον γὰρ κατὰ τῶν ὁμότιμων τὴν φύσιν ἀνθρώπων ἐπῆρτο καὶ ἡγριαίνοτο, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτῆς ἐκορυβαντία τῆς εὐσεβοῦς πίστεως καὶ τοῦ θεοῦ*.¹⁵⁵ Μάλιστα η συμπεριφορά του δε θύμιζε σε τίποτα τον κρυφό τρόπο,

¹⁵⁰ *Συνεχισταί Θεοφάνους*, ό.π. 18

¹⁵¹ Θ. Κορρέ, *Λέων Ε' ο Αρμένιος και η εποχή του*, ό.π. 54-55

¹⁵² *Nicéphori Archiepiscopi Constantinopolitani Opuscula Historica*, εκδ. C. de Boor, Λιψία 1880, Νέα Υόρκη 1975, 139-217

¹⁵³ ΣΙ, ό.π. 15, 15-16

¹⁵⁴ *Ioannis Zonorae Epitomae historiarum*, εκδ. M. Pinder, Th. Buttner- Wobst, [CFHB], II, Βόννη 1841-1844, 1897, 325, 3-4

¹⁵⁵ ΣΙ, ό.π. 17, 53-55

με τον οποίο προσπαθούσε στην αρχή να επιβάλλει τις εικονομαχικές του ιδέες, όπως έχει ήδη αναφερθεί παραπάνω. Ειδικότερα, ο Λέων Ε' πίεζε πλέον αποκάλυπτα, με θράσος, απειλές και βασανιστήρια για τη επιβολή της λατρείας που ο ίδιος ασπαζόταν- *ὡς ἦν πρότερον μετὰ φειδοῦς καὶ ἐνδοιασμοῦ κηρύττειν ἠπειγέτο λατρείαν, ταύτην ἀνακεκαλυμμενῶ πρόσωπῳ καὶ ἀναιδῶς εἰπεῖν δὲ πλέον μετὰ ἀπειλῶν καὶ κινδύνων αἰρεῖσθαι ἠνάγκαζεν.*¹⁵⁶ Μάλιστα, η ορμή του ήταν τόσο μεγάλη, καθώς, σύμφωνα με τη Σύνοψη, όσοι δεν πειθαρχούσαν στην αντίχριστη προσταγή του υποβάλλονταν σε ανυπόφορα μαρτύρια και βασανιστήρια- *οἱ μὴν πειθαρχοῦντες δὲ τῷ αὐτοῦ δυσσεβέστατῳ προστάγματι ἀνήκεστοις αἰκίαις καὶ συμφοραῖς παρεδίδοντο.*¹⁵⁷

4. Η σκληρή στάση του αυτοκράτορα

Η ιδιαίτερα σκληρή στάση του αυτοκράτορα άρχισε να γίνεται φανερή αφενός ύστερα από τη νίκη του κατά των Βούλγαρων και αφετέρου ύστερα από τις επιτυχείς επιχειρήσεις κατά των Αράβων- *Λέων δὲ ὁ βασιλεύς τῆ τε προηγησαμένη κατὰ Βουλγάρων νίκη ἐξωγκωμένος καὶ κατὰ τῶν Αράβων δὲ μικρῶ πρότερον εὐτυχήσας.*¹⁵⁸ Στη Σύνοψη ο Ιωάννης Σκυλίτζης δε διστάζει να χρησιμοποιήσει επίθετα, όπως σκληρός- σκληρόν-¹⁵⁹ και άγριος- *ὠμότερον*-¹⁶⁰ προκειμένου να καταδείξει την απότομη αυστηρότητα, καθώς, μάλιστα, ο αυτοκράτορας αρνιόταν να συζητήσει με όσους ζητούσαν να τους δεχθεί- *ἀπαραίτητός τε γὰρ τὴν ὀργὴν ἐγεγόνει καὶ τῶν ἀμαρτημάτων κολαστὴς αὐστηρότατος, τοῖς τε ἐντυγχάνειν ἐθέλουσιν ἀνέντευκτος καὶ δυσξύμβουλος.*¹⁶¹ Η υπερβολική αυστηρότητα, μάλιστα, αποδεικνύεται από το γεγονός ότι για ασήμαντα αδικήματα επέβαλλε μεγάλες ποινές και άλλων έκοβε τα χέρια, άλλων τα πόδια, άλλων πάλι κάποια από τα πιο απαραίτητα μέλη του σώματος. Τα μέλη που έκοβαν, διέταξε να τα κρεμούν στον κεντρικό δρόμο για εκφοβισμό και παραδειγματισμό τάχα του κόσμου- *ἐπί τε μικροῖς ἀμαρτήμασι μεγάλας ἐπιφέρων τὰς καταδίκας, ὧν μὲν χεῖρας ἀφαιρούμενος, ὧν δὲ πόδας, ὧν δὲ τινα ἕτερα τῶν καιριωτάτων μερῶν, ἅπερ ἀποτέμνεσθαι ἀποφαινόμενος ἀνά*

¹⁵⁶ΣΙ, ό.π. 17, 68-70

¹⁵⁷ΣΙ, ό.π. 17, 71-73

¹⁵⁸ΣΙ, ό.π. 16, 43-44

¹⁵⁹ΣΙ, ό.π. 16, 45

¹⁶⁰ΣΙ, ό.π. 16, 45

¹⁶¹ΣΙ, ό.π. 16, 46-48

τὴν λεωφόρον ἀνακρεμαννύειν ἐκέλευεν εἰς κατάπληξιν τάχα τῶν ὁρῶντων καὶ δέος.¹⁶²

Μάλιστα, ο Ιωάννης Σκυλίτζης προκειμένου να αποδείξει την προαναφερθείσα σκληρή στάση του αυτοκράτορα παραθέτει ένα παράδειγμα. Κάποτε την ώρα που ο βασιλιάς έβγαινε από τα ανάκτορα, τον πλησίασε κάποιος και του κατήγγειλε ότι ένας συγκλητικός του είχε αρπάξει τη γυναίκα. Όμως, ο έπαρχος στον οποίο είχε απευθυνθεί προκειμένου να αποδώσει δικαιοσύνη αδιαφόρησε- *ἐξιόντι γοῦν ποτε τοῦ παλατίου τῶ βασιλεῖ προσήει τις ἐγκαλῶν ὡς τὸ αὐτοῦ γύναιον ἀρπαγείη ὑπὸ τινος τῶν συγκλητικῶν. «ἐμοὶ δε», φησί, «καὶ τῶ ἐπάρχῳ τῆς πόλεως περὶ τούτου διαγκαλέσαντι οὐδεμία ἐπηκολούθησεν ἐκδίκησις».*¹⁶³ Τότε ο βασιλιάς έδωσε εντολή να παρουσιασθούν μπροστά του κατήγορος, κατηγορούμενος και έπαρχος και αφού διέταξε τον άνθρωπο που ζήτησε την προστασία του να διηγηθεί ξανά τι συνέβη- *καὶ τοῦ βασιλέως κελεύσαντος λέγειν τῶ δεομένῳ ἅ πεπόνθει*¹⁶⁴ οδήγησε τον κατηγορούμενο συγκλητικό να παραδεχθεί τη δεινή του πράξη- *ταῖς ἀποδείξεισι πάντοθεν συνειλημμένος, ὡμολόγησε τὸ ἀνοσιούργημα.*¹⁶⁵ Αφού, λοιπόν, και ο έπαρχος δεν μπορούσε να απαντήσει γιατί δεν τιμώρησε τον συγκλητικό, τον καθαίρεσε από το αξίωμα του- *τοῦτον μὲν μετέστησε τῆς ἀρχῆς*¹⁶⁶ και παρέδωσε το μοιχό να τιμωρηθεί σύμφωνα με το νόμο- *τὸν δὲ μοιχὸν ταῖς τοῦ νόμου παραδέδωκε τιμωρίαις.*¹⁶⁷

Στο σημείο αυτό καλό θα ήταν να γίνει μία μικρή αναφορά στο αξίωμα του επάρχου της πόλεως (*praefectui urbi*)¹⁶⁸ στη Βυζαντινή αυτοκρατορία. Το αξίωμα αυτό εμφανίστηκε από τα μέσα του 4^{ου} αιώνα. Ο έπαρχος της πόλεως είχε την εποπτεία του εμπορίου (συντεχνίες, τιμές αγαθών και άλλα) στην πρωτεύουσα και ακόμη, δικαστική (αστική, ποινική) εξουσία στη Κωνσταντινούπολη και στα περίχωρα της, ενώ οι αποφάσεις του μπορούσαν να ανακληθούν μόνο από τον αυτοκράτορα.¹⁶⁹

¹⁶² ΣΙ, ό.π. 16-17, 48-52

¹⁶³ ΣΙ, ό.π. 18, 80-83

¹⁶⁴ ΣΙ, ό.π. 18, 88-89

¹⁶⁵ ΣΙ, ό.π. 18, 91-92

¹⁶⁶ ΣΙ, ό.π. 18, 94

¹⁶⁷ ΣΙ, ό.π. 18, 95

¹⁶⁸ ODB, ό.π. 705

¹⁶⁹ D. Feissel, *Le prefet de Constantinople, lew poids- etalons et l' estampillage de l' argenterie au Vie et au VIIe siècle*, RN 28, 1986, 119-142

Η έδρα του βρισκόταν στο Πραιτώριο- ήταν και φυλακή- στη Μέσην την κεντρική, δηλαδή, οδό της Κωνσταντινούπολης.¹⁷⁰

Στη Σύνοψη, λοιπόν, η παράγραφος αυτή που αναφέρεται στην αλλαγή της συμπεριφοράς του αυτοκράτορα, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Πράγματι, ο Ιωάννης Σκυλίτζης δε διστάζει να χρωματίσει αρνητικά τον αυτοκράτορα και να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι όλες οι βίαιες και αποτρόπαιες κινήσεις του είχαν ως αποτέλεσμα να γίνει μισητός από όλους τους υπηκόους του- *ἐκ τούτου μισητός κατέστη τῷ ὑπὸ χεῖρα παντί.*¹⁷¹ Έτσι, όπως ήδη έχει αναφερθεί προκειμένου να καταλήξει στο παραπάνω συμπέρασμα χρησιμοποιεί αρνητικά φορτισμένα επίθετα (*μισητός,*¹⁷² *σκληρόν,*¹⁷³ *ὠμότερον*¹⁷⁴), αλλά και λεξιλόγιο με το οποίο παρουσιάζει ρεαλιστικά τις κινήσεις του αυτοκράτορα.

5. Συμπεριφορά αυτοκράτορα απέναντι στο μετέπειτα αυτοκράτορα Μιχαήλ Τραυλό

Ομοίως σκληρή, τουλάχιστον αρχικά, δεν ήταν η συμπεριφορά που επέδειξε ο Λέων απέναντι στο Μιχαήλ από το Αμόριο, τον μετέπειτα αυτοκράτορα Μιχαήλ Τραυλό. Ο τελευταίος είχε κατηγορηθεί για εσχάτη προδοσία, επειδή διαρκώς προωθούσε τον εαυτό του και είχε βλέψεις για μεγαλύτερα αξιώματα- *Μιχαήλ δὲ ὁ ἐξ' Ἀμωρίου ἀεὶ τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος καὶ ἐπὶ τὸ μείζον προβαίνων διαβολὴν ἔσχε καθοσιώσεως*¹⁷⁵. Όταν απαλλάχθηκε από την κατηγορία, ο αυτοκράτορας, τον έβαλε να διδάσκει στους στρατιώτες την πολεμική τέχνη- *ὅς ταύτην εἰ καὶ δυσχερῶς ὁμῶς ἀποσεισάμενος ἐκπέμπεται παρὰ τοῦ βασιλέως τακτικὰ διδάσκειν τὸν ὑπὸ χεῖρα λαὸν,*¹⁷⁶ όμως ο Μιχαήλ όντας εξαιρετικά αθυρόστομος εξαπέλυε απειλές απέναντι στο βασιλιά- *ἀπερρίπτει δὲ καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως λόγους οὐκ εὐπρεπεῖς ἀπειλῶν αὐτῷ τε καθαίρεσιν τῆς βασιλείας.*¹⁷⁷ Όταν τα έμαθε ο βασιλιάς, αν και με όσα έχουν προαναφερθεί για τη σκληρή συμπεριφορά του, θα περίμενε κανείς να αντιδράσει βίαια και να τον οδηγήσει ακόμα και στο θάνατο, εντούτοις αρχικά προσπαθούσε

¹⁷⁰ R. Guiland, *Études sur l'histoire administrative de l'Empire Byzantin- L'Éparque. I. L' éparque de la ville*, BSI 41, 1980, 17-32 with corr. By J.-C Cheynet BS 45, 1984, 50-54

¹⁷¹ ΣΙ, ό.π. 17, 52

¹⁷² ΣΙ, ό.π. 17, 52

¹⁷³ ΣΙ, ό.π. 16, 45

¹⁷⁴ ΣΙ, ό.π. 16, 45

¹⁷⁵ ΣΙ, ό.π. 19, 14-15

¹⁷⁶ ΣΙ, ό.π. 19, 15-17

¹⁷⁷ ΣΙ, ό.π. 19, 20-22

να τον αποτρέψει από τις αθυροστομίες και τα κακόβουλα σχέδια με έξυπνο τρόπο προσποιούμενος ότι δεν είχε ακούσει τίποτα, γιατί καταλάβαινε ότι εξαιτίας της ασυγκράτητης γλώσσας του, ο Μιχαήλ υπέφερε από βαριά αρρώστια- *ἄπερ ὁ βασιλεὺς πυνθανόμενος πρῶτον μὲν εὐμηχάνως ἐπειρᾶτο παραπροσποιούμενος τὴν γνῶσιν ἀποστῆσαι τοῦτον τῆς ἀθυρογλωσσίας καὶ τῶν κακῶν βουλευμάτων, ἤδρι γὰρ αὐτὸν αἰσχίστη νόσῳ τῇ ἀκολάστῳ γλώσσει δουλεύοντα.*¹⁷⁸

Η επιμονή όμως, και η υπομονή του αυτοκράτορα Λέοντα απέναντι στο Μιχαήλ συνεχιζόταν. Στο σημείο αυτό, βέβαια, εγείρεται μία απορία, απάντηση στην οποία δίνει το κείμενο· για ποιο λόγο ο Λέων έδειξε τέτοια συμπεριφορά απέναντι στο Μιχαήλ, συμπεριφορά που δεν ταίριαζε στον σκληρό και θρασύ αυτοκράτορα. Όπως έχει ήδη προαναφερθεί στην εξέταση και ανάλυση του Μιχαήλ Α' Ραγκαβέ, μετά την ήττα από τους Βούλγαρους του Κρούμου στην Βερσινικία, ο τελευταίος αποφάσισε να παραιτηθεί και ο στρατός πίεζε το Λέοντα, στρατηγό ήδη των Ανατολικών, να αναλάβει την εξουσία.¹⁷⁹ Ο Λέων, όμως, δίσταζε (ή προσποιούταν) και τότε ο Μιχαήλ Τραυλός τον απείλησε με θάνατο αν δε δεχόταν. Όταν, λοιπόν, ο Λέων έγινε τελικά αυτοκράτορας, αντέμειψε το συναγωνιστή του¹⁸⁰ με το αξίωμα του διοικητή των εξκουβίτων,¹⁸¹ δηλαδή της εσωτερική φρουράς των ανακτόρων, έγινε ανάδοχος του γιου του και τον ονόμασε πατρίκιο.¹⁸² Επομένως, ήταν συναγωνιστής και έμπιστός του, γι' αυτό προσπαθούσε να τον συνετίσει. Είναι ενδιαφέρουσα αυτή η πλευρά του αυτοκράτορα Λέοντα Ε' που παρουσιάζεται στο απόσπασμα αυτό, καθώς δείχνει έναν άνθρωπο που παρόλη την αυστηρότητα του, καθώς επιθυμούσε τα πάντα στην αυτοκρατορία να δουλεύουν σωστά, εντούτοις ενδιαφερόταν πολύ για τους ανθρώπους που είχε δίπλα του.

Επιστρέφοντας, λοιπόν, στην αφήγηση των περιστατικών με τον Μιχαήλ Β', αξίζει να αναφερθεί πως ο αυτοκράτορας όσο μπορούσε τον συμβούλευε και τον φοβέριζε, ώσπου τον έκανε να αρνείται κατηγορηματικά πως είπε ευθέως τέτοια λόγια- *ὡς δὲ καὶ παραινέσει καὶ ἀπειλαῖς, ὅπη παρείκοι χρώμενος, ὡς εὐθὺς μὲν εἰπεῖν ἐξαρνούμενον εὔρισκε τὰ λεγόμενα.*¹⁸³ Όμως, επειδή ο Μιχαήλ δε σταματούσε, ο αυτοκράτορας έβαλε κρυφά ανθρώπους να τον ακούν και να τον κατασκοπεύουν-

¹⁷⁸ ΣΙ, ό.π. 19, 22-25

¹⁷⁹ Χρονογραφία του Θεοφάνη, 783

¹⁸⁰ Ιωσήφ Γενέσιος, ό.π. 34

¹⁸¹ Συνεχισταί Θεοφάνους, ό.π. 17

¹⁸² Συνεχισταί Θεοφάνους, ό.π. 23

¹⁸³ ΣΙ, ό.π. 19, 26-27

ἐπαφίησιν αὐτῶ σκοποὺς καὶ ὠτακουστὰς λεληθότως.¹⁸⁴ Οι τελευταίοι τον κατέδωσαν στο βασιλιά, καθώς συνέχισε να τον υβρίζει, πληροφορία που επιβεβαίωσε και ο Εξαβούλιος- ἐγένετο προσθήκη πίστεως καὶ ὁ Εξαβούλιος.¹⁸⁵ Ἔτσι, ο αυτοκράτορας «ζυγίζοντας» όλες τις πληροφορίες που του είχαν δοθεί και προχωρώντας ο ίδιος στις σχετικές ανακρίσεις στα ασηκρητεία (ο χώρος της αυτοκρατορικής γραμματείας, όπου φυλάσσονταν τα σχετικά έγγραφα)- καὶ δὴ πρὸ μιᾶς ἡμέρας τῆς κατὰ σάρκα Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν γεννήσεως δεξάμενος τὰς μηνύσεις ὁ βασιλεὺς ἐπὶ βήματος τε ἐν τοῖς ἀσηκρητείοις ἐκάθισε καὶ ἀκριβῆς ἐξεταστὴς τῶν μηνυθέντων ἐγένετο-¹⁸⁶ ἐκρίνε τον Μιχαήλ ἔνοχο για στάση, αφού οι σαφείς αποδείξεις τον ἀνάγκασαν να ομολογήσει ο ίδιος την ενοχή του- ἀλίσκεται τοῖνυν τυραννίδος ὁ Μιχαήλ αὐτὸς καταθέσθαι ὑπὸ τῆς ἐναργείας τῶν ἐλέγχων ἀναγκασθεῖς.¹⁸⁷

Ο αυτοκράτορας, λοιπόν, ὕστερα ἀπὸ τα παραπάνω γεγονότα, ἀναγκάστηκε να δείξει ξανά το σκληρὸ του πρόσωπο, καθώς ο πρῶην σύμβουλος του ἐπέδειξε τη συμπεριφορὰ αὐτή. Αποφάσισε, λοιπόν, να θανατωθεῖ ἐκεῖνος στην πυρὰ και να τον ρίξουν στον κλίβανο του αυτοκρατορικοῦ λουτροῦ, σκηνή που θα παρακολουθούσε και ο ίδιος ο βασιλιάς- καὶ ψῆφος ἐκφέρεται κατ' αὐτοῦ πυρὶ καταστρέψαι τὴν ζωὴν ἐμβληθέντος ἐν τῇ καμίνῳ τοῦ ἐν τῷ παλατίῳ λουτροῦ, εἶναι δὲ καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα θεωρὸν τοῦ δράματος.¹⁸⁸

Η συμπεριφορὰ αὐτή, ὁμως, και η ἀπόφαση του αυτοκράτορα ἀλλάξαν ὕστερα ἀπὸ την παρότρυνση της γυναίκας του, της Θεοδοσίας.¹⁸⁹ Η τελευταία ἦταν κόρη του αρμενικῆς καταγωγῆς Ἀρσαβήρ, κοιαίστορα και πατρικίου ἐπὶ Νικηφόρου Α'.¹⁹⁰ Ἀντιτάχθηκε στην εικονομαχική πολιτική του συζύγου της Λέοντα Ε', ἐνῶ μετὰ τη δολοφονία του ἐξορίστηκε μαζί με τὰ παιδιά της στὴ νήσο Πρώτη.¹⁹¹ Ο Μιχαήλ Β', πάντως, τους ἔδωσε ἀργότερα μερίδιο τῆς δημοθειῆς περιουσίας του Λέοντος. Ὄταν, λοιπόν, η Θεοδοσία πληροφορήθηκε τα γεγονότα ἔτρεξε προς το βασιλιά με μεγάλη ορμή, καθώς, ὅπως ἀναφέρει στη Σύνοψη ο Ἰωάννης Σκυλίτζης, βγήκε ὅσο πιο βιαστικά μποροῦσε ἀπὸ το δωμάτιό της, δίνοντας την ἐντύπωση ὅτι δε βρισκόταν στα λογικά της- ἔξιει μετὰ πολλῆς ὅτι

¹⁸⁴ ΣΙ, ὁ.π. 19, 28-29

¹⁸⁵ ΣΙ, ὁ.π. 19, 32-33

¹⁸⁶ ΣΙ, ὁ.π. 19, 37-40

¹⁸⁷ ΣΙ, ὁ.π. 19, 40-41

¹⁸⁸ ΣΙ, ὁ.π. 19, 41-44

¹⁸⁹ ΣΙ, ὁ.π. 26,55-27,60

¹⁹⁰ PMBZ, ὁ.π. #7790

¹⁹¹ PBE, Theodosia 1

σπουδῆς τοῦ θαλάμου, παράβακχόν τι καὶ μανικὸν κινουμένη τὸν βασιλέα τε καταλαβοῦσα ἀλάστορά τε¹⁹² συμβουλευόντας τον να μην προβεί στις αποφάσεις του, καθὼς με τις τελευταίες δε σέβεται την αγία ἡμέρα που ἐπρόκειτο να μεταλάβει και γι' αὐτὸ εἶναι ανιαρός και ἀντίχριστος- και θεομάχον ἀπεκάλει, οἷς οὐδέ τὴν ἡμέραν τὴν θείαν ἄγει διὰ φειδοῦς τοῦ θείου μέλλων σώματος μετασχεῖν, καὶ τῆς ὀρμῆς διεκώλυεν.¹⁹³

6. Ο φόβος του αυτοκράτορα απέναντι στο Θεό

Στο παρόν σημείο, ο αναγνώστης θα μπορούσε να διακρίνει και ένα άλλο γνώρισμα του χαρακτήρα του αυτοκράτορα, το φόβο του προς το Θεό. Αν αναλογισθεί κανείς, βέβαια, τη θέση και τις πράξεις του στο θέμα της Εικονομαχίας, μένει ἐκπληκτός για τη στροφή αὐτή στη συμπεριφορά. Ὁμως, ο ἴδιος πραγματικά φοβήθηκε τὴν ἀντίδραση του Θεοῦ γι' αὐτὴν του τη σκληρὴ στάση και γι' αὐτὸ ἀποφάσισε να χαρίσει τη ζωὴ στο Μιχαήλ- οὗτος δὲ τῶ μὴ προσκροῦσαι δεδοικῶς τὸ μὲν παραχρῆμα παλίντροπον αὐτῶ τὴν σωτηρίαν ἐβράβευσε.¹⁹⁴ Διέταξε, ὅμως, να τον αλυσοδέσουν και κράτησε ο ἴδιος το κλειδί, ἐνὼ ἀνέθεσε τὴν φρούρηση του στον παπία- σίδηρον δὲ τοῖς ποσὶ περιθείς τοῦ Μιχαήλ καὶ τῆς κλειδοῦς ἐαυτῶ τὴν φρουρὰν ἐπιτρέψας, τῶ παπία τὴν αὐτοῦ φυλακὴν ἀνατίθησι.¹⁹⁵ Καλὸ θα ἦταν να ἀναφερθεῖ ὅτι το ἀξίωμα του παπία μαρτυρεῖται για πρώτη φορά στα χρόνια του Λέοντα Δ' (775-780). Ο παπίας, μάλιστα, ἦταν ευνούχος, εἶχε τὴν ἐποπτεία των ἀνακτόρων (ασφάλεια, φωτισμός, λουτρά) και κρατοῦσε τα κλειδιά ἀπὸ τις πύλες των ἀνακτόρων.¹⁹⁶

Ἐπιστρέφοντας στην ἀφήγηση ἀξίζει να ἀναφερθεῖ ἡ ἀπάντηση που ἔδωσε ο αυτοκράτορας στη γυναίκα του Θεοδοσία, ὕστερα ἀπὸ τις συμβουλές που ἐκείνη του ἔδωσε για να μην θανατώσει το Μιχαήλ. Ο αυτοκράτορας τῆς ἔκανε γνωστό ὅτι παρόλο που ἐκείνη τὴν τον ἔσωσε ἀπὸ τὴν ἀμαρτία, ἐντούτοις θα ἀκολουθήσουν πολλὰ δεινά- σὺ δὲ οὐκ εἰς μακρὰν ἐπόψει καὶ τὰ τῆς ἐμῆς νηδύος βλαστήματα τὰ ἀποβησόμενα, εἰ καὶ σήμερον με τοῦ ἀμαρτήματος ἠλευθέρωσας.¹⁹⁷ Ὁ προῖδεασμός, αὐτός, που ἔδωσε στη γυναίκα του δεν προερχόταν ἀπὸ κάποιο προφητικὸ χάρισμα,

¹⁹² ΣΙ, ὁ.π. 20, 47-49

¹⁹³ ΣΙ, ὁ.π. 20, 49-51

¹⁹⁴ ΣΙ, ὁ.π. 20, 51-53

¹⁹⁵ ΣΙ, ὁ.π. 20, 53-55

¹⁹⁶ ODB, ὁ.π. 1580

¹⁹⁷ ΣΙ, ὁ.π. 20, 56-58

αλλά από χρησμούς που του είχαν δοθεί. Οι τελευταίοι, κατά την παράδοση, αποτελούσαν μια συλλογή χρησμών σε δεκατέσσερα βιβλία από τον 2ο αιώνα π.Χ. έως τον 7ο αιώνα μ.Χ. και προέρχονταν από τις Σίβυλλες, οι οποίες όφειλαν την μαντική τους δύναμη στον Απόλλωνα.¹⁹⁸ Έτσι, ήξερε ότι θα πεθάνει και θα χάσει γρήγορα την εξουσία του, πράγμα που έγινε ύστερα από το σχέδιο του Μιχαήλ για να ανέλθει ο ίδιος στην εξουσία.

Φανερή γίνεται η έλλειψη ορθής κρίσης του ίδιου του Λέοντα, καθώς τόσα χρόνια που βασιλεύσε- επτά χρόνια και πέντε μήνες- ανάμεσα σε τόσους και τέτοιους κόλακες δεν είχε κανένα πραγματικό φίλο να τον βοηθήσει, παρά «χώθηκαν» όλοι στις τρύπες τους σαν τα φίδια όταν τους είχε ανάγκη- *ἐνθα καὶ τὶς ἀμφότερον θαυμάσειε τὸ κακόγνωμον, τοῦ μὲν ἀπελθόντος, ὅπως οὐδένα ἔσχε τὸν βοηθοῦντα ἐκ τῶν τοσοῦτων καὶ τηλικούτων κολάκων, ἐρπετῶν δίκην ἀπάντων καταδεδυκότων εἰς χηραμούς.*¹⁹⁹ Οι φαινομενικοί φίλοι του, αλλά στην πραγματικότητα εχθροί, δεν του στάθηκαν ώστε να μπορέσει να αντιμετωπίσει τα κακόβουλα σχέδια του Μιχαήλ και των συντρόφων του, που οδήγησαν τον ίδιο στο θάνατο, ενώ τη σύζυγο, τα παιδιά του, το Συμβάτιο (ο μεγαλύτερος γιος του Λέοντα Ε' μετονομάστηκε σε Κωνσταντίνος²⁰⁰ από Συμβάτιος, όνομα που υπογράμιζε την αρμένικη καταγωγή της οικογένειας του όταν στέφθηκε αυτοκράτορας στις 16 Απριλίου του 814),²⁰¹ το Βασίλειο, το Γρηγόριο και το Θεοδόσιο τους έβαλαν σε πλοιάριο και τους πήγαν στη νήσο Πρώτη- *οὐς καὶ ἀκατίῳ ἐνθέντες πρὸς τὴν Πρώτην νῆσον ἀπήγαγον.*²⁰² Εκεί, μάλιστα, αφού τους ευνούχισαν όλους, ο Θεοδόσιος πέθανε και τάφηκε μαζί με τον πατέρα του- *κἀκεῖσε τῶν πάντων ἐκτμηθέντων συνέβη τὸν Θεοδόσιον τὴν ἑαυτοῦ καταλῦσαι ζωὴν καὶ ταφῆς τῷ ἰδίῳ κεκοινωνηκένοι πατρί.*²⁰³ Εντύπωση, βέβαια, προκαλεί το γεγονός πως αν και ο Μιχαήλ οργάνωσε το θάνατο του Λέοντα, διέταξε να πάρουν μερίδιο των χρημάτων από τη δήμευση της περιουσίας του τα παιδιά του και η μητέρα τους. Τους χάρισε μάλιστα, και μερικούς από τους δούλους για να τους υπηρετούν- *ὁμως δὲ καὶ τὸν Λέοντα οἰκτίστῳ θανάτῳ κατεργασάμενος ἀπόμοιράν τινα χορηγίας τοῖς τοῦ Λέοντος ἐναποτάττει παισὶ καὶ τῇ τούτων μητρὶ ἐκ τῶν δήμευθέντων*

¹⁹⁸ ODB, ό.π. 1890-1891

¹⁹⁹ ΣΙ, ό.π. 28, 85-88

²⁰⁰ PBE, ό.π. Konstantinos 29

²⁰¹ PMBZ, ό.π. #3925

²⁰² ΣΙ, ό.π. 27, 72-73

²⁰³ ΣΙ, ό.π. 27, 73-74

κτημάτων αὐτοῦ, καὶ τινὰς τῶν ἑαυτοῦ παίδων πρὸς ὑπηρεσίαν αὐτοῖς δωρησάμενος.²⁰⁴

7. Ἡ διαχείριση των κρατικών υποθέσεων από τον αυτοκράτορα

Αν παραλείπει κανείς το γεγονός ότι ο αυτοκράτορας ήταν ασεβής απέναντι στο Θεό με την καθαίρεση των εικόνων και την ορμή του για επιβολή της λατρείας του- *καίπερ δὲ οὕτως ἔχων δυσσεβείας*-,²⁰⁵ αλλά και παραβάτης- *καὶ παρανομίας*-,²⁰⁶ αξίζει να αναφερθεί πως σύμφωνα με τις πληροφορίες που παρατίθενται στη Σύνοψη, ήταν σε διαρκή επιφυλακή για την προστασία των κρατικών υποθέσεων, ώστε να μην παραλείπει ποτέ κάποια ενέργεια που ήταν χρήσιμη και απαραίτητη- *ἀλλὰ γε πρὸς τὴν τῶν δημοσίων πραγμάτων ἀντίληψιν ἀγρυπνότητος ἦν, ὡς μηδὲν τι τῶν δεόντων καὶ ὀνησιφόρων ἔαν ἀτημέλητον*.²⁰⁷ Μάλιστα, την αρετή του αυτή την αναγνώριζε και ο πατριάρχης Νικηφόρος, τον οποίον, όπως έχει ήδη προαναφερθεί, είχε εξορίσει ο αυτοκράτορας για τις εικονόφιλες απόψεις του, καθώς μετά το θάνατο του επεσήμανε ότι η αυτοκρατορία έχασε έναν μεγάλο, αν και ασεβή ηγέτη- *φασί γέ τοι μετὰ τὸν ἐκείνου θάνατον Νικηφόρον εἰπεῖν τὸν πατριάρχην, ὡς ἡ πολιτεία Ρωμαίων ἄρα, εἰ καὶ δυσσεβῆ, ἀλλὰ γε μέγαν προστάτην ἀπώλεσε*.²⁰⁸ Ο χαρακτηρισμός αυτός του Λέοντα από το Νικηφόρο προσδίδει μεγαλύτερο κύρος και αληθοφάνεια στο κείμενο, αφενός γιατί αποτελούν λόγια του πατριάρχη που είχε εξέχουσα θέση και ήταν άνθρωπος του Θεού και αφετέρου γιατί αν και είχε υποφέρει πολλά δεινά από τον αυτοκράτορα, εντούτοις με αντικειμενικότητα αναγνώρισε τα θετικά του χαρακτήρα του.

8. Καλλιτεχνική φύση του Λέοντα

Ο Ιωάννης Σκυλίτζης εκτός από τα παραπάνω χαρακτηριστικά του Λέοντα Ε', δε διστάζει να αναφερθεί και στην καλλιτεχνική φύση του αυτοκράτορα. Ο τελευταίος ήταν περήφανος και για τη φωνή του και ήθελε να πιστεύει ότι είχε ρυθμό, μολονότι η φύση δεν συμφωνούσε μαζί του- *ἐφιλοτιμεῖτο δὲ καὶ περὶ τὴν ἑαυτοῦ φωνὴν εὐρυθμος τις εἶναι βουλόμενος, εἰ καὶ μὴ τὴν φύσιν συνάδουσαν εἶχεν*.²⁰⁹ Συνήθιζε, όμως, στις ψαλμωδίες να

²⁰⁴ ΣΙ, *ό.π.* 26-27, 54-57

²⁰⁵ ΣΙ, *ό.π.* 17, 74

²⁰⁶ ΣΙ, *ό.π.* 17, 75

²⁰⁷ ΣΙ, *ό.π.* 17-18, 74-76

²⁰⁸ ΣΙ, *ό.π.* 18, 76-78

²⁰⁹ ΣΙ, *ό.π.* 18, 4-5

αρχίζει τα τροπάρια και μάλιστα τα Χριστούγεννα, όταν ψάλλονταν οι Κανόνες της γιορτή- *ειώθει δὲ κὰν ταῖς ψαλμωδίαις ἐξάρχειν τῶν αἰνῶν, καὶ μᾶλλον ὅτε ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ γεννήσει οἱ τῆς ἑορτῆς κανόνες ἐψάλλοντο.*²¹⁰ Μάλιστα, ο Ιωάννης Σκυλίτζης αναφέρει ένα σκηνικό που προκαλούσε το γέλιο του ακροατηρίου· ο αυτοκράτορας άρχιζε τις ωδές με τη διαπεραστική και σκληρή φωνή του και όταν ξεκινούσε τον ειρμό της έβδομης ωδής που λέει «*τῶ παντάνακτος ἐξεφάυλισαν πόθῳ*»²¹¹ προκάλεσε το γέλιο ὄσων άκουγαν, αφού με την καθάρηση των αγίων εικόνων περιφρόνησε το φόβο του Θεού και τάχθηκε στην πλευρά των δαιμόνων- *ἐξῆρχε γὰρ τῶν ὠδῶν τορωτέρα καὶ ἀγρία τῇ φωνῇ, καὶ ὅτε τῆς ἑβδόμης ὠδῆς κατήρχετο τοῦ εἰρμοῦ τοῦ λέγοντος «τῶ παντάνακτος ἐξεφάυλισαν πόθῳ» ᾧ δὴ καὶ γέλωτα ὠφλίσκενε παρὰ τοῖς ἀκούουσι τὸν τοῦ θεοῦ φόβον ἐκφάυλισας καὶ τῇ τῶν δαιμόνων μερίδι προσθέμενος διὰ τῆς τῶν πανσέπτων εἰκόνων ἀρνήσεως.*²¹²

9. Δομή και οργάνωση της αφήγησης

Στην αφήγησή του για το Λέοντα Ε' Αρμένιο, ο Ιωάννης Σκυλίτζης χρησιμοποιεί πολλές πληροφορίες, με τις οποίες καλύπτει σε ικανοποιητικό βαθμό τις διάφορες παραμέτρους της δράσης του αυτοκράτορα, συγκρούσεις με τους Βούλγαρους, Εικονομαχία, απονομή δικαιοσύνης, φιλοξενία.²¹³ Τα παραπάνω στοιχεία, φυσικά, βοηθούν τον αναγνώστη μελετώντας τα προσεκτικά να «εγκαταλείψει» τον παροντικό χώρο και χρόνο και να προσπαθήσει να εισχωρήσει στον ψυχισμό του αυτοκράτορα για να μπορέσει να κατανοήσει και να επεξηγήσει τις πράξεις και τη συμπεριφορά του. Βέβαια, είναι εμφανές ότι οι βυζαντινοβουλγαρικές σχέσεις της περιόδου φωτίζονται μέσα από την περιγραφή μίας και μόνο ένοπλης σύγκρουσης, αν και, ὅπως προκύπτει από τον *Scriptor Incertus* και τον *ΨευδοΣυμεόντα*, τα μεταξύ τους επεισόδια ήταν περισσότερα και σημαντικά, ενώ το βάρος της αφήγησης πέφτει και πάλι στην πραξικοπηματική απομάκρυνση του αυτοκράτορα από το θρόνο.²¹⁴

Η δομή, λοιπόν, αυτή που ακολουθείται από τον Ιωάννη Σκυλίτζη για να παρουσιάσει στοιχεία για το συγκεκριμένο αυτοκράτορα έχει ως

²¹⁰ΣΙ, ὁ.π. 18, 6-8

²¹¹ΣΙ, ὁ.π. 18, 10

²¹²ΣΙ, ὁ.π. 18, 8-13

²¹³ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ὁ.π. 168

²¹⁴ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ὁ.π. 168

σκοπό την οικονομία της ύλης που απαντάται στη *Συνέχεια* και τις *Βασιλείες*. Η διαφορά, βέβαια, εδώ είναι ότι στο συγκεκριμένο αυτοκράτορα ο Σκυλίτζης παραθέτει τις θεματικές ενότητες με βάση την οργάνωση της εκάστοτε βασικής του πηγής. Έτσι, οι παράγραφοι 1-6 ακολουθούν τη σειρά, με την οποία τις παρουσιάζει ο Γενέσιος, ενώ στις δύο επόμενες η δομή είναι αυτή της *Συνέχειας*. Ακολουθώντας, μάλιστα, τη *Συνέχεια*, ο Σκυλίτζης δεν αναφέρει στον επίλογο αυτού του κεφαλαίου τα σχετικά με την τύχη της σορού του αυτοκράτορα και τη οικογένειάς του (το κάνει ο Γενέσιος και ίσως έτσι είναι λογικότερο, καθώς έτσι ολοκληρώνεται η βασιλεία του Λέοντα), αλλά με αυτά εισάγει την επόμενη βασιλεία.

Σε μία εξέταση των πληροφοριών που παρέχει η *Σύνοψη*, πληροφοριών απαραίτητων για τον χαρακτηρισμό του εκάστοτε αυτοκράτορα μέσω των πράξεων του, καλό θα ήταν να επισημανθεί ότι ο Σκυλίτζης διασκευάζει την εκάστοτε πηγή, καταρχάς γλωσσικά, αλλά ακόμη και με παραλείψεις ή προσθήκες. Μάλιστα, απρόσμενη θεωρείται από τους μελετητές η παράλειψη δύο ολόκληρων και ανεξάρτητων θεματικών ενοτήτων, που θα μπορούσαν να τους βοηθήσουν στη βαθύτερη εξέταση του χαρακτήρα του αυτοκράτορα. Η πρώτη αφορά στην καταγωγή του Λέοντος Ε', με την οποία εισάγεται η βασιλεία στη *Συνέχεια*, η δεύτερη τη στρατιωτική του δράση επί Νικηφόρου Α' που κρίθηκε ανεπαρκής και τον οδήγησε στην εξορία, από όπου τον ανακάλεσε ο Μιχαήλ Α'.

Τα προαναφερθέντα χωρία εντάσσονται στο υλικό που άντλησε ο Σκυλίτζης για να συντάξει το εναρκτήριο κεφάλαιο της *Σύνοψης*. Σε πρώτη φάση απέφυγε να τα παραθέσει, επειδή με αυτό τον τρόπο έμμεσα υπονόμει τον πρωταγωνιστικό ρόλο του Μιχαήλ Ραγκαβέ σε μία ενότητα που είχε ως αρχικό στόχο να φωτίσει την παρουσία εκείνου στο θρόνο της Κωνσταντινούπολης. Στην αφήγηση, όμως, για τον παρόντα αυτοκράτορα, ο Σκυλίτζης ακολουθεί κατά γράμμα τη δομή της αφήγησης των πηγών του μην επιχειρώντας να τα εντάξει με δική του πρωτοβουλία στο φυσικό τους περιβάλλον, δηλαδή στη βασιλεία του Λέοντος Ε' Αρμενίου, με αποτέλεσμα να στερεί από το κείμενο του μαρτυρίες που αλλού τον ενδιαφέρουν. Έτσι, γίνεται ορατή η αδυναμία της σύνθεσης σε αυτό το σημείο.

Αποτίμηση

Σε μια προσπάθεια να κρίνει κανείς τον Λέοντα, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι παρόλα τα λάθη στα οποία περιέπεσε- με απώτερο την αναζωπύρωση της Εικονομαχίας-, εντούτοις η βασιλεία του χαρακτηρίστηκε από σημαντικές επιτυχίες, σε μια πολύ δύσκολη εποχή για την αυτοκρατορία. Αξιόλογες, μάλιστα, ήταν οι προσπάθειές του ν'αντιμετωπίσει τους Βουλγάρους, εμψυχώνοντας το στρατό του ως μεγάλος ηγέτης- στρατηγός. Καταληκτικά, είναι χαρακτηριστικό ότι τις ικανότητές του στη διαχείριση των υποθέσεων του κράτους παραδέχτηκαν ακόμη και άσπονδοι εχθροί του, όπως ο πατριάρχης Νικηφόρος.

ΜΙΧΑΗΛ ΤΡΑΥΛΟΣ

Μελετώντας κανείς τα θέματα που πραγματεύεται ο Ιωάννης Σκυλίτζης στην παρούσα βασιλεία, θα μπορούσε να διακρίνει ότι δίνεται ιδιαίτερη έμφαση σε συγκεκριμένα. Ειδικότερα, η περιγραφή του κινήματος του Θωμά Σλάβου καλύπτει το μισό περίπου της συνολικής αφήγησης (δεκατρείς από τις είκοσι πέντε σελίδες), ενώ αξιόλογη έκταση (συνολικά τρεισήμισι σελίδες) καταλαμβάνουν η κατάκτηση της Κρήτης από τους Άραβες και οι αποτυχημένες απόπειρες ανακατάληψής της από τους Βυζαντινούς με τις εκστρατείες των στρατηγών Φωτεινού και Κρατερού, του κόμη του βασιλικού ιπποστασίου Δαμιανού και του δρουγγαρίου της βίγλας Ωρούφα. Αυτή η οικονομία της ύλης, αλλά και επιπλέον ο τρόπος παράθεσής της, μεταβιβάζονται χωρίς αποκλίσεις στη *Σύνοψη* από τη *Συνέχεια*.²¹⁵ Ακολουθώντας την κατά γράμμα, ο Σκυλίτζης αφηγείται στην αρχή της εν λόγω βασιλείας τα σχετικά με τη σορό του δολοφονηθέντος αυτοκράτορα Λέοντος Ε' και την τύχη των μελών της οικογένειάς του και παρεμβάλλει ατυχώς το δεύτερο γάμο του Μιχαήλ Β' στά σχετικά με τις αραβοβυζαντινές συγκρούσεις στην Κρήτη.²¹⁶ Αυτά είναι, ωστόσο, και τα μόνα σημεία για τα οποία θα μπορούσε ίσως να διατυπωθεί κάποια ένσταση για την κατά τα άλλα λογικά οργανωμένη δομή της αφήγησης στη *Συνέχεια* – και κατά συνέπεια, και στη *Σύνοψη*.

1. Η δολοφονία του Λέοντα Ε' από τον Μιχαήλ Τραυλό²¹⁷

Ο τρόπος με τον οποίο ο Μιχαήλ Τραυλός, κατάφερε με δόλο να θανατώσει το Λέοντα Ε' Αρμένιο και να αναλάβει την εξουσία φανερώνει πολλά στοιχεία για την προσωπικότητα του. Πράγματι, ο Μιχαήλ προκειμένου να ικανοποιήσει το σχέδιο του δε δίστασε να δείξει ασέβεια προς το θείο, καθώς εκμεταλλεύθηκε καταστάσεις που σχετίζονταν με την εκκλησία. Ειδικότερα, ο ίδιος, όταν ήταν αλυσοδεμένος από τον αυτοκράτορα Λέοντα συνέλαβε το παρακάτω πανούργο σχέδιο, στοιχείο που αποδεικνύει τον αδίστακτο χαρακτήρα του. Είπε ότι τάχα ήθελε να

²¹⁵ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 177-178

²¹⁶ Ατυχώς ο Cheynet (J.-C. Cheynet-B. Flusin, *Jean Skylitzès, Empereurs de Constantinople*, [Réalités Byzantines 8], Παρίσι 2003, 42, σημ. 88) σημειώνει εσφαλμένη χρήση δύο αντικρουόμενων πηγών όσον αφορά στην ιστορία της ίδρυσης του Χάνδακα στην Κρήτη μετά την κατάληψή της από τους Άραβες: αφενός ο Σκυλίτζης λαμβάνει εδώ υπόψη του αποκλειστικά τη *Συνέχεια*, αφετέρου στην αρχή (43,50) μιλά για απλή στρατοπέδευση των Αράβων *ἀμα τῆ ἀφίξει* τους στο νησί και στη συνέχεια (44,71-72) για μονιμότερη εγκατάστασή τους με την ίδρυση μιας οργανωμένης πόλης.

²¹⁷ Α. Καρπόζηλος, *Βυζαντινοί Ιστορικοί και Χρονογράφοι (11^{ος} – 12^{ος} αι)*, II, Αθήνα 2009, 435-439

εξομολογηθεί μερικές αμαρτίες του σε κάποιον θεοσεβούμενο άνθρωπο και επιθυμούσε να το κάνει διαμέσου του Θεόκτιστου, τον οποίο όταν τελείωσαν όλα, τον τίμησε με το αξίωμα του επί του κανικλείου.²¹⁸ *ὑπέλαμπεν ἄρτι ἡμέρας καὶ σκῆπτεται σκῆψιν τοιάνδε ὁ Μιχαήλ ὡς ψυχικὰς τινὰς κηλίδας βούλεται τινὶ τῶν Θεοφιλῶν ἐξαγορευῆσαι διὰ Θεοκτίστου, ὃν μετὰ ταῦτα τῷ τοῦ κανικλείου τετίμηκεν ἀξιώματι.*²¹⁹

Ο ἐπὶ τοῦ κανικλείου²²⁰ ἢ χαρτουλᾶριος τοῦ κανικλείου ἦταν βυζαντινὸ ἀξίωμα, ἀπὸ τοὺς υψηλότερους ἀξιωματοῦχους τοῦ αυτοκράτορα ὁ ὁποῖος κρατοῦσε τὸ αυτοκρατορικό μελανοδοχεῖο καὶ τὴ πένα, πού λεγόταν κανίκλειον, καὶ ἦταν υπεύθυνος γιὰ αὐτό.²²¹ Τὸ ἀξίωμα ἐμφανίζεται γιὰ πρώτη φορὰ τὸν 9ο αἰῶνα καὶ κατατασσόταν στα εἰδικὰ ἀξιώματα σύμφωνα με τὸ Κλητορολόγιον τοῦ Θεόφιλου.²²² Ὁ ἐπὶ τοῦ κανικλείου εἶχε τὸ αυτοκρατορικό μελανοδοχεῖο με τὴν πορφυρὴ μελάνη καὶ ἐπικύρωνε τὰ αυτοκρατορικά ἐγγραφα ἐνῶ εἶχε καὶ νομικὲς ἀρμοδιότητες.²²³ Στις νομικὲς ἀρμοδιότητες πού εἶχε παρίσταντο σε δίκες καὶ προσέφερε νομικὲς συμβουλές,²²⁴ ἀλλὰ ἐξέταζε καὶ υποθέσεις, ἔδινε τὴν συμβουλή του στοὺς ἀντίδικους κι ἂν δὲν τὴν ἐφάρμοζαν τὴν προωθοῦσε σε δικαστήριον.²²⁵ Γνωστοὶ κάτοχοι τοῦ τίτλου²²⁶ ἦταν οἱ Θεόκτιστος,²²⁷ Δημήτριος Τορνίκιος,²²⁸ Νικηφόρος Οὐρανός,²²⁹ Θεόδωρος

²¹⁸ Σ. Λάμπρος, *Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς Ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως*, IV, ἐκδόσεις Πελεκάνος, 146

²¹⁹ ΣΙ, ὁ.π. 22, 13-16

²²⁰ ΣΙ, ὁ.π. 22, 15

²²¹ Α. Κοραῆς, *Ἄτακτα*, I, Παρίσι 1828, 321

²²² J. Bagnell, *The Imperial Administrative System of the Ninth Century - With a Revised Text of the Kletorologion of Philotheos*, London 1911, Oxford University Press, 11

²²³ Α. Γκουτζιουκώστας (2004, *Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ)*), *Ἡ ἀπονομή δικαιοσύνης στο Βυζάντιο (9ος-12ος αἰῶνες): τὰ δικαιοδοτικά ὄργανα καὶ τὰ δικαστήρια τῆς πρωτεύουσας*, 138

²²⁴ Α. Γκουτζιουκώστας, *Ἡ ἀπονομή δικαιοσύνης στο Βυζάντιο (9ος-12ος αἰῶνες)*, ὁ.π. 138

²²⁵ Μ.Γ. Νυσταζοπούλου, *Ὁ ἐπὶ τοῦ κανικλείου καὶ ἡ ἐφορεία τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς*, Βυζαντινὰ Σύμμεικτα, I, Αθήνα 1966

²²⁶ ²²⁶ C.N. Constantinides, *Higher Education in Byzantium in the Thirteenth and Early Fourteenth Centuries* (Cyprus Research Centre, Nicosia 1982), 5-6.

²²⁷ Ἰωσήφ Γενέσιος, ὁ.π. 59, 2056

²²⁸ Α. Δημητρακόπουλος, *Ὁρθόδοξος Ἑλλάς : ἴτοι περὶ τῶν Ἑλλήνων τῶν γραψάντων κατὰ Λατίνων καὶ περὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν*, Τύποι Μέτζγκερ καὶ Βίττιγ, Λειψία, 1872

²²⁹ E. McGeer, *Showing the Dragon's Teeth: Byzantine Warfare in the Tenth Century*, Washington, District of Columbia: Dumbarton Oaks Studies, 2008, 130

ο Ειρηνικός,²³⁰²³¹Κανιήλ,²³² Νικηφόρος Αλυάτης, Αλουσιάνος Μιχαήλ Αγιοθεοδωρίτης²³³ και ο Νικηφόρος Χούμνος.²³⁴

Ο Μιχαήλ άδραξε την ευκαιρία και συνεργάστηκε με τον Θεόκτιστο για να καταφέρει να σφετεριστεί την εξουσία. Ειδικότερα, εκείνη την εποχή δε συνήθιζαν να κατοικούν στα ανάκτορα οι κληρικοί που λειτουργούσαν την εκκλησία του παλατιού, αλλά έμεναν στα σπίτια τους- *ἔθος ἐπεκράτει τότε, μὴ ὥσπερ νῦν, ἔνδον τῶν βασιλείων, ἔκτοτε λαβὸν τὴν ἀρχήν, μένειν τοὺς τῆ ἐκκλησία τοῦ παλατίου ψάλλοντας κληρικούς, ἀλλὰ τοῖς ἰδίοις οἴκοις.*²³⁵ Συγκεντρώθηκαν στην ώρα περίπου της τρίτης νυκτερινής βάρδιας στην Ελεφαντίνη πύλη και από εκεί πήγαιναν στην εκκλησία για την ακολουθία του ὁρθρου- *περὶ δὲ τρίτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς ἀγείρεσθαι κατὰ τὴν Ἐλεφαντίνην κἀκεῖθεν ἀπιέναι πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τῶ θεῷ τὰς ἑωθινὰς ἀποδιδόναι εὐχὰς.*²³⁶ Στο σημείο αυτό, καλό θα ήταν να αναφερθεί ότι η Ελεφαντίνη πύλη βρισκόταν στο εσωτερικό των ανακτόρων αν και η ακριβής της θέση είναι άγνωστη. Ονομαζόταν έτσι, επειδή καλυπτόταν από ελεφαντοστόν.²³⁷ Οι συνωμότες, λοιπόν, ανακατεύτηκαν με τους κληρικούς, μπήκαν μέσα μαζί τους έχοντας πάνω τους κρυμμένα μαχαίρια, κρύφθηκαν σε κάποιο σκοτεινό σημείο της εκκλησίας και περίμεναν το σύνθημα- *τούτοις οἱ συνωμόται ἐγκαταμιχθέντες τότε ὑπὸ μάλης ἐγχειρίδια ἔχοντες συνεισήεσαν καὶ ἐν τίνι σκοτεινῷ τῆς ἐκκλησίας λοχήσαντες τόπω τὸ σύνθημα ἐξεδέχοντο.*²³⁸ Όταν κόντευε να τελειώσει η λειτουργία οι συνωμότες ὄρμησαν. Ο Σκυλίτζης περιγράφει λεπτομερώς τις προσπάθειες του αυτοκράτορα Λέοντα να σωθεί αρπάζοντας την αλυσίδα του θυμιατού και ακόμη και τον ίδιο το σταυρό. Από την αφήγηση των παραπάνω γεγονότων γίνεται αντιληπτό στον αναγνώστη το πόσο αχάριστος, αδίστακτος, αλλά και προσηλωμένος στο στόχο του ήταν ο Μιχαήλ. Σχεδίασε έτσι τον τρόπο με τον οποίο θα κατακτούσε την εξουσία

²³¹ I. Alousius Van Dieten, *Nicetae Choniatae Orationes et epistulae*, Βερολίνο- Νέα Υόρκη 1972, ep. Η', 211-214

²³² Μ. Γ. Νυσταζοπούλου, *Ὁ ἐπὶ τοῦ κανικλείου καὶ ἡ ἐφορεία τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς*, ὁ.π. Ι

²³³ Ε. Μαδαριάγα, *Η Βυζαντινὴ οικογένεια των Αγιοθεοδωριτῶν II: ΜΙΧΑΗΛ ΑΓΙΟΘΕΟΔΩΡΙΤΗΣ*, πρωτονοβελισσιμοῦπέριτατος λογοθέτης του δρόμου και ὀρφανοτρόφος, Βυζαντινά Σύμμεικτα, XXIV, Αθήνα 2014

²³⁴ K. Krumbacher, *Ιστορία της Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας*, I, Αθήνα 1897-1900 [*Geschichte der byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des ostromischen Reiches (527-1453)*], [Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft IX/1], Μόναχο, 1897, 143

²³⁵ ΣΙ, ὁ.π. 22, 24-26

²³⁶ ΣΙ, ὁ.π. 22, 27-29

²³⁷ R. Janin, *Constantinople byzantine*, ὁ.π. 324

²³⁸ ΣΙ, ὁ.π. 22, 29-31

μην υπολογίζοντας τον ιερό χώρο της εκκλησίας, τον οποίο μίσησε με αίματα και θανάτους, στοιχείο που θα φανερωθεί παρακάτω με επόμενες κινήσεις του.

2. Βιογραφικά στοιχεία για το Μιχαήλ

Πριν οδηγηθούμε στη βαθύτερη εξέταση της προσωπικότητας του μέσω των κινήσεων του, καλό θα ήταν να γίνει μία μικρή αναφορά στην καταγωγή του. Ειδικότερα, ο τελευταίος ήταν ταπεινής καταγωγής από μία πόλη της Άνω Φρυγίας που ονομαζόταν Αμόριο, όπου κατοικούσαν από τα παλιά χρόνια Ιουδαίοι, Αθίγγανοι και άλλοι πολλοί αντίχριστοι²³⁹-Τούτον τὸν Μιχαήλ ἤνεγκε μὲν ἢ κατὰ τὴν Φρυγίαν πόλις Ἀμόριον οὕτω καλουμένη ἐν ἧ Ἰουδαίων καὶ Αθίγγανων καὶ ἑτέρων ἀσεβῶν πλῆθος ἔκπαλαι τῶν χρόνων ἐγκατοικίζεται.²⁴⁰ Ακολούθησε, μάλιστα, στρατιωτική σταδιοδρομία δίπλα στον στρατηγό του θέματος των Ανατολικών, Βαρδάνη Τούρκα, του οποίου τη κόρη, Θέκλα, παντρεύτηκε. Με τη Θέκλα απέκτησαν το γιο και διάδοχο του Θεόφιλο. Υπήρξε κόμης της Κόρτης επί Νικηφόρου Α', δομέστικος των Εξκουβιτών και πατρίκιος επί Λέοντος Ε'. Στις 25 Δεκεμβρίου του 820 αναγορεύτηκε αυτοκράτορας έως το θάνατο του στις 2 Οκτωβρίου του 829.²⁴¹ Η μόρφωση του ήταν στοιχειώδης και περιοριζόταν σε πρακτικό επίπεδο, όπως θα αναφερθεί παρακάτω. Μάλιστα, σύμφωνα με τον Ιωάννη Σκυλίτζη, ήταν τόσο αργός στον συνδυασμό των γραμμάτων και στην ανάγνωση των συλλαβών, ώστε θα μπορούσε κανείς να διαβάσει ολόκληρο βιβλίο ευκολότερα από ότι αυτός με το αργόστροφο μυαλό του τα γράμματα του ονόματος του²⁴²- τοσοῦτον γὰρ ἤργει πρὸς τὴν μίξιν τῶν γραμμάτων ἐκεῖνος καὶ τὴν τῶν συλλαβῶν ἀνάγνωσιν, ὡς ῥᾶον ἂν τις διῆλθε βιβλίον ἢ αὐτὸς τῇ βραδύτητι τοῦ νοῦ τὰ τοῦ οἰκείου στοιχεῖα ονόματος.²⁴³

3. Ασεβείς πράξεις του Μιχαήλ για την ανάρρησή του στο θρόνο

Η ακόρεστη επιθυμία του Μιχαήλ να αποκτήσει τον αυτοκρατορικό θρόνο έγινε φανερή όταν μετά τον θάνατο του Λέοντα δεν περίμενε να έρθουν να του κόψουν τις αλυσίδες από τα πόδια, καθώς τα κλειδιά τα είχε

²³⁹ PMBZ, ό.π. #4990

²⁴⁰ ΣΙ, ό.π. 25, 94-95, 1-2

²⁴¹ PBE, ό.π. Michael 10

²⁴² ODB, ό.π. 2066

²⁴³ ΣΙ, ό.π. 28, 13-16

κρύψει ο Λέων στον κόλπο του, αλλά έτσι με τα πόδια αλυσοδεμένα κάθισε στο θρόνο- *ὁ δὲ Μιχαὴλ τῆς ἐκ τοῦ παπίου φρουρᾶς ἀνεθείς, ἔτι τοὺς πόδας ἐν σιδηροπέδαις ἔχων κατισχημένους διὰ τὸ τὴν κλεῖν τῶν σιδήρων ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Λέοντος φυλάττεσθαι, οὕτως, ὡς εἶχε, μετὰ τῶν σιδήρων ἐπὶ τὸν βασίλειον ἐκάθισε θρόνον καὶ παρὰ πάντων τῶν τέως ὄντων ἐν τῷ παλατίῳ ἀναγορευθεὶς προσεκυνήθη.*²⁴⁴

Ο Μιχαήλ Τραυλός παρασυρμένος από τη δίψα του για εξουσία, έδειξε και για άλλη μια φορά ασέβεια και αναίδεια απέναντι στο Θεό. Πέρα από το γεγονός ότι με το σχέδιό του χύθηκε αδελφικό αίμα μέσα στην εκκλησία, στον ιερό χώρο που καθημερινά χύνεται, σύμφωνα με τον Ιωάννη Σκυλίτζη, που σχεδόν στο σημείο αυτό αντιγράφει την κριτική της *Συνέχειας* του Θεοφάνη, το αίμα του Χριστού για να ξεπλυθούν οι αμαρτίες μας, ο νέος αυτοκράτορας μπήκε στο ιερό με υπεροψία και ως νικητής και όχι ως ένας φονιάς ή δήμιος που θα ζητούσε συγχώρεση από το Θεό, επειδή είχε τα χέρια γεμάτα με αίμα- *τοῦ δὲ μετ' ἐκεῖνον τὸ ἀναιδὲς καὶ ἀναίσχυντον, ὅστις τὴν ἐκκλησίαν εἰσήει οὐχ ὡς τις φονεὺς, ἢ δήμιος, ἡμαγμένως ἔχων τὰς χειρᾶς, ἀλλ' ὥσπερ τις ἀθλοφόρος καὶ νικητῆς ἐπὶ τῷ γεγονότι γαννύμενος, ἐμφύλιον ἐκχέας αἷμα οὐκ ἐπὶ τοῦ τυχόντος τόπου, ἀλλ' ἐν τῷ θείῳ θυσιαστηρίῳ, ἔνθα τὸ δεσποτικὸν καθ' ἡμέραν ἐκχέεται τῶν ἡμετέρων ἔνεκεν λύτρον ἀμαρτιῶν.*²⁴⁵

Η έλλειψη ορθής κρίσης και η σύγχυση λόγω της επιτυχίας του σχεδόν αποδεικνύεται και από ένα άλλο στοιχείο. Ο Μιχαήλ μπήκε στην Αγία Σοφία χωρίς να πλύνει τα χέρια του, ούτε να φέρει στο νου του τον φόβο του Θεού ή να κάνει κάτι από αυτά που επιβάλλονται σε αυτές τις περιπτώσεις- *οὐ τὸν τοῦ θεοῦ φόβον ἐπὶ νοῦν εἰληφώς, οὐκ ἄλλο οὐδέν τῶν δεόντων πράξας πρὸς τὸν μέγαν τῆς Σοφίας ναὸν προελήλυθε, χειρὶ τοῦ πατριάρχου στεφθῆναι γλιχόμενος καὶ τῆς πανδήμου τυχεῖν ἀναρρήσεως, ἐκείνοις μόνοις θαρρῶν τοῖς συνωμόταις τοῖς ἐξηγνυκόσι τὸν φόνον.*²⁴⁶ Καταληκτικά, ο Μιχαήλ αποτελεί το τρανό παράδειγμα για το πώς η δύναμη και η εξουσία μπορεί να θολώσει τον ανθρώπινο νου και να οδηγήσει σε πράξεις απερίσκεπτες και ασεβείς.

Η ασέβεια αυτή του Μιχαήλ μπορεί να συνδυασθεί με το γεγονός ότι ο ίδιος δεν ασπαζόταν τη χριστιανική θρησκεία· αντίθετα ήταν αιρετικός, καθώς ασπαζόταν μία αίρεση με περίεργη λατρεία και παράδοξα δόγματα, αφού αποτελούσε την πατροπαράδοτη θρησκεία του- *καὶ τις δε αἵρεσις ἐκ*

²⁴⁴ ΣΙ, *ό.π.* 24, 75-79

²⁴⁵ ΣΙ, *ό.π.* 24-25, 88-93

²⁴⁶ ΣΙ, *ό.π.* 24, 81-85

τῆς ἀλλήλων κοινωνίας καὶ διηγεκοῦς ὁμιλίας καινὸν ἔχουσα τὸν τρόπον καὶ ἀλλόκοτα δόγματα ἐπιφύεται, ἧς καὶ αὐτὸς μέτοχος ἦν, πατροπαράδοτον θρησκείαν ἀποπληρῶν.²⁴⁷ Μάλιστα, σύμφωνα με τη Σύνοψη του Ιωάννη Σκυλίτζη, η αίρεση αυτή επέτρεπε στους οπαδούς της να δέχονται το θείο και το σωτήριο βάπτισμα, κατά τα άλλα, όμως, ακολουθούσε για όλα εκτός από την περιτομή τον μωσαϊκό νόμο- αὕτη τοῦ μὲν θείου λουτροῦ καὶ σωτηριῶδους τοὺς τελουμένους μεταλαγχάνειν ἀνίησι, τᾶλλα δὲ πάντα σώζει φυλάπτουσα κατὰ τὸν νόμον τὸν Μωσαϊκόν, πλὴν τῆς περιτομῆς.²⁴⁸

4. Η αίρεση που ασπαζόταν ο Μιχαήλ Β΄ και η στάση του απέναντι σε θέματα θρησκείας

Δεδομένου του γεγονότος ότι αυτή η αίρεση δημιουργήθηκε από το συγκερασμό απόψεων και ιδεών Ιουδαίων, Αθίγγανων και άλλων πολλών αντίχριστων που ζούσαν στο Αμόριο, εύκολα θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει τη διαπίστωση ότι αποτελούσε λαθεμένη πίστη- ἦν ἀπιστίας τις σύνοδος τὰ τε Χριστιανῶν παραχαράξας.²⁴⁹ Ειδικότερα, ο αυτοκράτορας, ως υποστηρικτής της αίρεσης αυτής «πλήγωνε» για ακόμα μία φορά την Ορθόδοξη Εκκλησία, καθώς δε διατηρούσε κανένα στοιχείο της θρησκείας ακέραιο· αντίθετα ήταν οπαδός μίας λαθεμένης, σύμφωνα με τον Ιωάννη Σκυλίτζη, πίστεως που είχε προκύψει από την παραποίηση του Χριστιανισμού και τη νόθευση του Ιουδαϊσμού και των άλλων θρησκείων- ὑφ' οὗ προληφθεὶς οὐδὲν ἀκέραιον ἔσωζεν, ἀλλ' ἦν ἀπιστίας τις σύνοδος τὰ τε Χριστιανῶν παραχαράξας, τὰ Ἰουδαίων κιβδηλεύσας καὶ τᾶλλα παρανοθεύσας.²⁵⁰ Μάλιστα, στο σημείο αυτό ο χρονογράφος παραθέτει στη Σύνοψη μία παρομοίωση που χρησιμοποιούσαν οι άνθρωποι εκείνης της εποχής για τη θρησκεία του αυτοκράτορα. Υποστήριζαν ότι η ποικιλία και η πολυμορφία ὅσων πίστευε θύμιζε τα θηρία της Λιβύης που γεννιούνται, καθώς τα διάφορα είδη συγκεντρώνονται λόγω λειψυδρίας και ζευγαρώνουν όλα μαζί- καὶ τοιοῦτος τὴν πίστιν γενόμενος ποικίλος τε καὶ πολύμορφος, ὁποῖά φασι τὰ ἐν Λιβύῃ γίνεσθαι θηρία διὰ τὴν τοῦ ὕδατος ἔνδειαν συναγόμενα καὶ ἀλλήλοις ἐπιμιγνύμενα.²⁵¹

Η εμμονή και η περηφάνεια αυτή του αυτοκράτορα Μιχαήλ με τη θρησκεία του θα παίξει σημαντικό ρόλο στην απογοήτευση των

²⁴⁷ ΣΙ, ὁ.π. 25, 1-4

²⁴⁸ ΣΙ, ὁ.π. 25, 4-7

²⁴⁹ ΣΙ, ὁ.π. 25, 10-11

²⁵⁰ ΣΙ, ὁ.π. 25, 10-12

²⁵¹ ΣΙ, ὁ.π. 25, 12-14

Βυζαντινών που περίμεναν να ρυθμίσει το θέμα αυτό. Έτσι, όταν είχε αναλάβει την αυτοκρατορική εξουσία ο πατριάρχης Νικηφόρος του έστειλε μία επιστολή ζητώντας του να προσκυνούνται οι θείες εικόνες και να επαναφέρει την ευσεβή πίστη- *Ἦδη δὲ τὴν αὐτοκράτορα τοῦ Μιχαὴλ ἐπανελθομένου ἀρχὴν καὶ τὰ κατ' αὐτὴν ὡς ἐβούλετο διοικοῦντος ἐπιστολὴν ὁ ἀοίδιμος Νικηφόρος ὁ πατριάρχης ἐκπέμπει παρακαλῶν ἀπολαβεῖν τὸν ἀσπασμὸν τὰς θείας εἰκόνας καὶ ἀνάκλησιν γενέσθαι τῆς εὐσεβείας.*²⁵² Μάλιστα αν και ανακάλεσε από την εξορία τον πατριάρχη Νικηφόρο και τον Θεόδωρο Στουδίτη, εντούτοις δεν αποκατέστησε τον πατριαρχικό θρόνο, αλλά διακήρυξε: «Δεν ήρθα για να καινοτομήσω ούτε για να ανατρέψω τα καθιερωμένα. Επιτρέπω στον καθένα να πιστεύει ό,τι θέλει και δε θα καταπιέσω κανένα.²⁵³ Αυτοί που θέσπισαν ό,τι θέσπισαν θα δώσουν κάποτε λόγο. Εγώ, όπως βρήκα την Εκκλησία έτσι θα την αφήσω. Σιωπή, λοιπόν για τις εικόνες».²⁵⁴ Παρόμοιες ήταν οι δηλώσεις που αποδίδονταν στον αυτοκράτορα και τις οποίες παραθέτει ο Ιωάννης Σκυλίτζης στη *Σύνοψη*, σύμφωνα με τις οποίες ότι θα εξακολουθούσε να ισχύει το εκκλησιαστικό καθεστώς του Λέοντα Ε'. Έτσι, οι εικονομάχοι με την απομάκρυνση και το θάνατο του Λέοντα θεώρησαν ότι πέτυχαν μισή νίκη, ενώ οι εικονόφιλοι ότι υπέστησαν ήττα και θέλησαν να αντιδράσουν. Ο Μιχαήλ, όμως, κατέπνιξε κάθε αντίδραση.

Ο αυτοκράτορας Μιχαήλ όσο ισχυροποιούσε τη θέση του στην εξουσία, τόσο απεδείκνυε τη σκληρότητα και την αγριότητα του έναντι των χριστιανών και των ομοφύλων του- *ἀλλ' ὅσον τὰ τῆς βασιλείας αὐτῶ ἐκρατύνετο, τοσοῦτον κακοδαίμονι φύσει καὶ ὠμοτάτη τὸν κατὰ τῶν χριστιανικῶν καὶ τῶν ὁμοφύλων ἀνέρριπτε πόλεμον.*²⁵⁵ Μάλιστα, ο Ιωάννης Σκυλίτζης περιγράφει τις απάνθρωπες ενέργειες και τα βασανιστήρια, στα οποία οδηγούνταν ο αυτοκράτορας παραθέτοντας αρκετά παραδείγματα προκειμένου να αποδείξει την πτυχή αυτή του χαρακτήρα του. Πράγματι, σύμφωνα με τη *Σύνοψη*, έδειχνε την αποστροφή του προς τους μοναχούς υποβάλλοντας τους σε κάθε είδους δοκιμασίες και βασανιστήρια επινοώντας τιμωρίες, ενώ φυλάκιζε και εξόριζε τους υπόλοιπους πιστούς- *νῦν μὲν τοὺς μοναχοὺς διαπτύων καὶ παντοίοις περιβάλλον δεινοῖς καὶ ποιναῖς, ἐξευρίσκων ποινάς, νῦν μὲν τοὺς ἄλλους πιστοὺς ἐγκλείων φρουραῖς καὶ ὑπερορίους τιθεῖς.*²⁵⁶

²⁵² ΣΙ, ό.π. 27, 71-74

²⁵³ Ιωσήφ Γενέσιος, ό.π. 110

²⁵⁴ *Συνεχισταί Θεοφάνους*, ό.π. 47

²⁵⁵ ΣΙ, ό.π. 27-28, 80-82

²⁵⁶ ΣΙ, ό.π. 28, 82-85

Ο Ιωάννης Σκυλίτζης δε διστάζει να παραθέσει ονόματα σημαντικών ανθρώπων που έπεσαν θύματα της ορμής του αυτοκράτορα. Ειδικότερα, αναφέρει πως εξόρισε το Μεθόδιο.²⁵⁷ Ο τελευταίος ήταν γεννημένος τα δεύτερο μισό του 8^{ου} αιώνα από πλούσια οικογένεια και εκάρη μοναχός στη μονή Χηνολάκκου της Βιθυνίας. Εξαιτίας, λοιπόν, της εικονοφιλίας του φυλακίστηκε και βασανίστηκε επί Μιχαήλ Β' και Θεόφιλου.²⁵⁸ Στις 4 Μαρτίου του 843 χειροτονήθηκε πατριάρχης και παρέμεινε στη θέση αυτή έως το θάνατο του (14 Ιουνίου 847).²⁵⁹ Παρόμοια ήταν και η τύχη του Ευθυμίου,²⁶⁰ ο οποίος διετέλεσε μητροπολίτης Σάρδεων το διάστημα 785-803. Ως επικεφαλής των εικονόφιλων, διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στη Ζ' Οικουμενική Σύνοδο της Νίκαιας το 787, καθώς και στην υπεράσπιση των εικόνων από τη δεύτερη φάση της εικονομαχίας, ενώ πέθανε το Δεκέμβριο του 831.²⁶¹ Τον πρώτο, λοιπόν, το Μεθόδιο,²⁶² αφού τον έδιωξε από την πόλη, τον φυλάκισε στη νήσο Ακρίτα, που αποτελούσε ένα νησί της Προποντίδας στην είσοδο του Βοσπόρου,²⁶³ ενώ τον δεύτερο τον θανάτωσε βάζοντας το γιο του Θεόφιλο να τον μαστιγώσει χωρίς λύπηση-²⁶⁴ *καὶ τὸν μὲν θεῖον Μεθόδιον φυλακῆ παραδίδωσι κατὰ τὴν νῆσον τοῦ Ἀκρίτα, τὸν δὲ μακαρίτην Εὐθύμιον διὰ Θεοφίλου τοῦ οἰκείου υἱοῦ θανάτῳ παραδίδωσι.*²⁶⁵

Η αίρεση, την οποία υποστήριζε, τον οδήγησε σε απάνθρωπες στάσεις απέναντι στους χριστιανούς, όπως προαναφέρθηκε και σε μεροληπτικές κινήσεις υπέρ των Ιουδαίων. Πράγματι, προχωρούσε σε φορολογικές ελαφρύνσεις των τελευταίων και στην παραχώρηση ελευθεριών, καθώς σε σχέση με τον υπόλοιπο λαό του ήταν ιδιαίτερα προσφιλείς και αγαπητοί- *τοσοῦτῳ τοὺς Ἰουδαίους ἀνέτους φόρων καὶ ἐλευθέρους ἐτίθει, ἀγαπωμένους καὶ στεργομένους αὐτῶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων διαφερόντως.*²⁶⁶ Ἦθελε, μάλιστα, να δείχνει ότι είχε ως πρότυπο και υπόδειγμα τον τρόπο ζωής του Κοπρώνυμου και προσπαθούσε να τον μιμείται με κάθε λεπτομέρεια. Ο τελευταίος, μάλιστα, ήταν ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Ε' (740-775), ο οποίος έφερε το προσωνύμιο

²⁵⁷ PBE, *ό.π.* Methodios 1

²⁵⁸ PMBZ, *ό.π.* #4977

²⁵⁹ PG, *ό.π.* 100, 1243-1262

²⁶⁰ PBE, *ό.π.* #Euthymios 1

²⁶¹ PMBZ, *ό.π.* #1838

²⁶² ODB, *ό.π.* 1355

²⁶³ R. Janin, *Constantinople byzantine*, *ό.π.* 445-446

²⁶⁴ *Vita Euthymii Patriarchae CP*, έκδ. P. Karlin- Hayter, [Bibliothèque de Byzantion 3], Βρυξέλλες 1970, 147, 4-9

²⁶⁵ ΣΙ, *ό.π.* 28, 88-90

²⁶⁶ ΣΙ, *ό.π.* 28, 91-93

αυτό, επειδή σύμφωνα με τις εικονόφιλες πηγές αφόδευσε στο νερό της κολυμβήθρας κατά τη βάφτιση του.²⁶⁷ Στην πραγματικότητα, ο Μιχαήλ υιοθέτησε μία πολύ πιο ήπια στάση όσον αφορά στη λατρεία των εικόνων, η οποία δεν είχε καμία σχέση με τη σκληρή εικονομαχική πολιτική και τους διωγμούς των εικονόφιλων επί Κωνσταντίνου Ε'.

5. Οι αντιλήψεις του Μιχαήλ για την αξία της παιδείας

Ο Μιχαήλ, όπως είχε ήδη προαναφερθεί, ήταν ταπεινής καταγωγής, γι' αυτό δεν είχε δώσει ιδιαίτερη έμφαση στην απόκτηση παιδείας, αλλά εκτιμούσε ιδιαίτερα τις δικές του πρακτικές γνώσεις. Τις τελευταίες τις είχε αποκτήσει από παιδί και ήταν υπερήφανος γι' αυτές- *καὶ τὰ μὲν τῆς πρώτης ἡλικίας, εἰπεῖν δὲ καὶ τῆς τελευταίας ταῦτα δὴ τὰ μαθήματα καὶ σεμνολογήματα.*²⁶⁸ Γενικότερα, βέβαια, απέρριπτε και περιφρονούσε την παιδεία και τη γνώση, γιατί γνώριζε ότι είχαν τη δύναμη να ανατρέψουν την πίστη του και να τον διδάξουν το σωστό- *λόγον δὲ καὶ μάθησιν, ὡς τὰ αὐτοῦ ἀνατρέποντα καὶ δυνάμενα μεταδιδάσκειν τὰ κρείττονα, ἀπεβάλλετο καὶ ἠτιμαζεν.*²⁶⁹

6. Το κίνημα του Θωμά Σλάβου

Η αυτοκρατορία τέθηκε σε κίνδυνο με το κίνημα με το κίνημα του Θωμά του Σλάβου²⁷⁰ που ήρθε να ταράξει τα δρώμενα. Στο παρόν κομμάτι, καλό θα ήταν να γίνει μία μικρή αναφορά στο πρόσωπό του στασιαστή, όμως, ενδιαφέρουσες για την παρούσα εργασία είναι οι αντιδράσεις και οι κινήσεις του αυτοκράτορα Μιχαήλ για να τον αντιμετωπίσει.

Ο Θωμάς ο Σλάβος ή Σκλαβηνός (760 - 823)²⁷¹ ήταν Βυζαντινός στρατιωτικός και σφετεριστής του αυτοκρατορικού θρόνου. Γεννήθηκε στη ΒΑ Μικρά Ασία, στην περιοχή της Χαλδίας (Α άκρο του Πόντου), πιθανότατα μεταξύ του 760 και του 770 μ.Χ. από φτωχή αγροτική οικογένεια σλαβικής καταγωγής. Σλαβικοί πληθυσμοί είχαν εγκατασταθεί νωρίτερα σε μικρασιατικά εδάφη και ιδίως στο θέμα του Οψικίου.²⁷² Εντάχθηκε στο στρατό και γρήγορα ξεχώρισε κερδίζοντας

²⁶⁷ ODB, ό.π. 501

²⁶⁸ ΣΙ, ό.π. 26, 30-31

²⁶⁹ ΣΙ, ό.π. 25, 16-18

²⁷⁰ ODB, ό.π. 2079

²⁷¹ PBE, ό.π. Thomas 7

²⁷² A.A. Vasiliev, *Byzance et les Arabes I: La Dynastie d' Amorium (820-876)*. Γαλλική έκδοση με επιμέλεια των H. Grégoire και M. Canard (Corpus Bruxellense Hist. Byz. I), Bruxelles 1935,

αξιώματα. Συνδέθηκε με φιλία με τον Λέοντα Αρμένιο, μετέπειτα αυτοκράτορα Λέοντα Ε', ο οποίος είχε στενές φιλικές σχέσεις με τον επίσης αξιωματικό Μιχαήλ Τραυλό, μετέπειτα αυτοκράτορα Μιχαήλ Β'. Το 803 τον συναντάμε υψηλόβαθμο αξιωματικό, πιθανώς τουρμάρχη, δηλαδή διοικητή μεραρχίας ή ταξιαρχίας, και υποστηρικτή του στασιαστή στρατηγού Βαρδανίου Τούρκου.²⁷³ Ο Βαρδάνιος προσπάθησε να ανατρέψει τον αυτοκράτορα Νικηφόρο Α', αλλά απέτυχε όταν ο Λέων ο Αρμένιος και ο Μιχαήλ Τραυλός τον εγκατέλειψαν και υποστήριξαν τον νόμιμο αυτοκράτορα. Για τα επόμενα δέκα χρόνια, δηλαδή μέχρι και το 813, οι πηγές δεν αναφέρονται καθόλου στο Θωμά από τη λίμνη Γαζουρού.²⁷⁴

Όταν ο φίλος του Λέων έγινε αυτοκράτορας το 813, τον απεκατέστησε ορίζοντάς τον τουρμάρχη των Φοιδεράτων στο Θέμα Αρμενιικών. Τα Χριστούγεννα του 820, αμέσως μετά την δολοφονία του Λέοντος από συνωμότες κατευθυνόμενους από τον Μιχαήλ, ο Θωμάς στασίασε κατά του νέου αυτοκράτορα Μιχαήλ Β'. Κέρδισε γρήγορα την υποστήριξη της συντριπτικής πλειοψηφίας των θεματικών στρατευμάτων της Μικράς Ασίας λόγω της συμπάθειας που έτρεφαν για τον Λέοντα Ε',

22. Η άποψη ότι ο Θωμάς ήταν Αρμένιος, όμως, δεν ανήκει στον ίδιο τον Vasiliev, ο οποίος στο αρχικό του κείμενο δέχεται απερίφραστα τη σλαβική καταγωγή του Θωμά (πρβλ. A. A. Vasiliev, *Vizantija i Araby. Politiceskie otnošeniija Vizantii i Arabov za vreme makedonskoj dinastii (867-959)* [Το Βυζάντιο και οι Άραβες. Οι πολιτικές σχέσεις ανάμεσα στο Βυζάντιο και τους Άραβες στην περίοδο της Μακεδονικής δυναστείας (867-959)], Πετρούπολη 1902, 24, αλλά στους εκδότες της γαλλικής μεταφράσεως ή επεξεργασίας του έργου του Vasiliev. Είναι ακατανόητο γιατί οι εκδότες αυτοί προτιμούν με απόλυτη βεβαιότητα και χωρίς επιφύλαξη την καταγωγή αυτή του Θωμά Σλάβου πληροφορίες του Γενεσίου, στις σελίδες 8, σύμφωνα με την πρώτη ο Θωμάς ήταν αρμενικής καταγωγής, και 32 που εμφανίζεται σκυθικής καταγωγής, την αρμενική γραφή, η οποία δεν βεβαιώνεται από καμιά άλλη πηγή, και παραγνωρίζουν τη σαφή είδηση του Συνεχιστή του Θεοφάνη σχετικά με την σλαβική καταγωγή του Θωμά. Ακριβώς με βάση τη σαφή πληροφορία του Συνεχιστή του Θεοφάνη, η οποία ουσιαστικά συμφωνεί με εκείνη του Γενεσίου, σελ. 32, ο Vasiliev δέχεται, καθώς και πριν απ' αυτόν ο J.B. Bury, *The Identity of Thomas the Slavonian*, BZ 1 (1892), 55 εξ. (πρβλ. επίσης J. B. Bury, *A History of the Eastern Roman Empire*, 85) ότι ο Θωμάς ήταν Σλάβος από τη Μ. Ασία. Την άποψη αυτή υιοθετούν πολύ σωστά οι περισσότεροι ερευνητές. Πρβλ. προ παντός M. Rajkonič, *O poreklu Tome, vodje ustanka 821 - 823 g.*, ZRVI 2, 1953, 33 εξ. (με γαλλική περίληψη), ο οποίος προσκόμισε τα πλέον αποφασιστικά επιχειρήματα σχετικά με τη σλαβική προέλευση του Θωμά. Πρβλ. επίσης την κριτική έρευνα των πηγών στη σπουδαία μελέτη του F. Barišić, *Dve verzije u izvorima o ustaniku Tomi (Δύο παραλλαγές των πηγών σχετικά με την επανάσταση του Θωμά)*, ZRVI 6, 1959, 145. Λεπτομερειακή περιγραφή της επαναστάσεως βλ. στον E. Liqšić, *Vosstanie Fomy Slavjanina i vizantijskoe krest' janstvo na granu VIII - IX vv. [Η εξέγερση του Θωμά του Σλάβου και ο βυζαντινός αγροτικός πληθυσμός κατά τα τέλη του όγδοου και τις αρχές του δέκατου αιώνα]*, Vestnik drevnej istorii 1939, αρ. 1, 352 εξ. και E. E. Lipšić, *Očerki istorii vizantijskogo obscestva i kul'tury, VIII-pervojaja polovina IX veka [Μελέτες στην Ιστορία της βυζαντινής κοινωνίας και του πολιτισμού από τον όγδοο ως το πρώτο μισό του ένατου αιώνα]*, Μόσχα-Λένινγκραντ 1961, 212

²⁷³ PMBZ, ό.π. #8459

²⁷⁴ P. Lemerle, *Thomas le Slave, Travaux et Mémoires I*, 1965, 255-297

της αντιπάθειάς τους απέναντι στον Μιχαήλ Β' και της καλής του φήμης ως αξιωματικού. Οικειοποιήθηκε τα χρήματα των δημοσίων ταμείων στο Θέμα Αρμενιακών και αλλού, συγκέντρωσε στρατεύματα και ξεκίνησε πορεία προς την Κωνσταντινούπολη.²⁷⁵ Στη συνέχεια, ήρθε σε συνεννόηση με τον χαλίφη Αλ Μαμούν και κέρδισε υποστήριξη, χρήματα και στρατεύματα από τους Άραβες, ενώ στέφθηκε από τον Πατριάρχη Αντιοχείας Ιώβ αυτοκράτορας με το όνομα Κωνσταντίνος.²⁷⁶

Σύντομα είχε κερδίσει με το μέρος του όλα τα θέματα της Μικράς Ασίας εκτός από τα θέματα Αρμενιακών και Οψικίου και βάδισε κατά της Κωνσταντινουπόλεως, η πολιορκία της οποίας άρχισε το Δεκέμβριο του 821. Η υποστήριξη του λαού της Πόλης προς τον Μιχαήλ, δύο ήττες του ισχυρού επαναστατικού ναυτικού από τα πλοία του αυτοκράτορα καθώς και μια καταλυτική ήττα από τους Βουλγάρους, οι οποίοι εξεστράτευσαν εναντίον του, κατόπιν συνεννόησης με τον Μιχαήλ, υπό την ηγεσία του Ομουρτάγ, οδήγησαν τον αρχικά πανίσχυρο Θωμά στην καταστροφή. Την άνοιξη του 823, η πολιορκία λύθηκε οριστικά κι ο Θωμάς κατέφυγε με τα απομεινάρια του στρατού του στην Αρκαδιούπολη. Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους οι ίδιοι οι κάτοικοι της πόλης τον παρέδωσαν στον αυτοκράτορα Μιχαήλ Β'. Ο Θωμάς καταδικάστηκε σε ένα θάνατο μαρτυρικό. Ακρωτηριάστηκε στα χέρια και στα πόδια και στη συνέχεια ανασκολοπίστηκε.²⁷⁷ Το ίδιο τέλος είχε κι ο θετός γιος του, Αναστάσιος.²⁷⁸

Η κύρια πηγή του Σκυλίτζη για το γεγονός αυτό είναι αδιαμφισβήτητη η *Συνέχεια*, βάσει αφενός του τρόπου που δομούνται εσωτερικά τα δύο εκτενή παράλληλα χωρία, αφετέρου του πλήθους των μεταξύ τους φραστικών δανείων. Με αυτά τα δάνεια συμπίπτουν και όλες οι γλωσσικές ομοιότητες που εντοπίζονται ανάμεσα στη *Σύνοψη* και στο Γενέσιο. Η αφήγηση του τελευταίου ακολουθεί μια τόσο διαφορετική λογική στην οργάνωση του υλικού, ώστε τα δύο κείμενα να εμφανίζονται τελείως ανεξάρτητα το ένα από το άλλο, τουλάχιστον σε πρώτο επίπεδο.²⁷⁹ Μάλιστα, ορισμένες διαφοροποιήσεις της *Σύνοψης* από τη *Συνέχεια* θα μπορούσαν να προδίδουν, με μεγαλύτερη ή μικρότερη πιθανότητα, έναν απόηχο των *Βασιλειών*.²⁸⁰ Ενδεικτικά, ας αναφερθεί ότι το χρονικό διάστημα των είκοσι πέντε ετών προσδιορίζει στη *Σύνοψη* τη συμβίωση του Θωμά με τους Άραβες- *ἔτος γὰρ πέμπτον καὶ εἰκοστὸν διηνύσθη τούτῳ ἐν τῇ*

²⁷⁵ H. Kopstein, *Thomas, Rebell und Gegenkaiser in Byzanz*, Βερολίνο 1986, 212-228

²⁷⁶ A.A. Vasiliev, *History of the Byzantine Empire 324-1453*, Madison 1952, 274

²⁷⁷ H. Kopstein, *Zur Erhebung des Thomas*, στο: Studien zum 8. und 9. Jahrhundert in Byzance, έκδ. H. Kopstein και F. Winkelmann, [Berliner Byzantinistische Arbeiten 51], Βερολίνο 1983, 61-87

²⁷⁸ G. Ostrogorsky, *Ιστορία του Βυζαντινού κράτους*, ό.π. 22

²⁷⁹ F. Barisic, *Les sources de Genesios et du Continuateur de Theophane pour l'histoire du regne de Michael II(820-829)*, Byz 31(1961), 267-269

²⁸⁰ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 181-182

πρὸς ἐκείνους διατριβῇ.²⁸¹ Ελλείψει του παραπάνω χωρίου η *Συνέχεια* φαίνεται να δίνει την πληροφορία ὅτι ο Θωμάς ἦταν τότε εἴκοσι πέντε ἐτῶν -ἔτος γὰρ που διηνύετο τουω πεμπτὸν καὶ εἰκοστὸν-²⁸² καὶ πιθανόν ο Σκυλίτζης ἐπεμβαίνει γιὰ νὰ ἀποσαφηνίσει αὐτὴ τὴ λανθασμένη ἐντύπωση, στηριζόμενος ἴσως στὴ μαρτυρία τοῦ Γενεσίου-καὶ χρόνον συχνὸν ἐν αὐτοῖς διατρίψας ὡσεὶ ἐκαὶ κ' παρελκυσθῆναι ἐνιαυτούς-²⁸³ ἀλλὰ καὶ ὁ Θωμάς πρὸς δὲ καὶ γηραιὸς ὢν.²⁸⁴ Ἄλλο παράδειγμα ἀποτελεῖ τὸ γεγονός ὅτι ο Μιχαήλ Β' ὀρισε ἀνάξιο στρατηγόν²⁸⁵, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τὸ Θωμά. Τὸ ἴδιο σχόλιο κάνει καὶ ο Γενέσιος- καὶ καθηγέμονα στρατιώτην μᾶλλον ἢ στρατηγὸν ἐπιστήσας κατὰ Θωμᾶ ἀποστέλλει-²⁸⁶ ἀφορὰ, ὅμως, τὸν Λέοντα Ε', ἐπὶ βασιλείας τοῦ οὐοίου – σύμφωνα με τὴ δικὴ του ἀφήγηση– ξεκίνησε ἡ στάση τοῦ Θωμά.

Τὰ παραπάνω στοιχεῖα καθιστοῦν πιθανὸ τὸ ἐνδεχόμενο νὰ εἶχε ο Σκυλίτζης ὑπόψη τοῦ σε αὐτὴ τὴ θεματικὴ ἐνότητα καὶ τὶς Βασιλεῖες τοῦ Γενεσίου. Τὰ δύο κείμενα, πάντως, διαφοροποιοῦνται ἐντόνα, ἀκόμη καὶ σὲ ζητήματα οὐσίας. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε ὅτι, σύμφωνα με τὸν Γενέσιο, τὸ ναυτικὸ τοῦ Θωμά ἠττήθηκε κατὰ τὴν πολιορκία τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπὸ τὸ υγρὸ πύρ²⁸⁷ καὶ ὄχι τὴν κακοκαιρία· μετὰ τὴν ἧττα τοῦ ἀπὸ τὸν αυτοκρατορικό στρατό ο στασιαστὴς κατέφυγε στὴν Ἀρκαδιούπολη²⁸⁸ καὶ ὄχι στὴν Ἄνδριανούπολη, καὶ ἄλλα.

Ὅσον ἀφορὰ στὴ διερεύνηση τῆς ἐξάρτησης τῆς *Σύνοψης* ἀπὸ τὴ *Συνέχεια*, διαπιστώνεται ὅτι ἡ πρώτη ἀναπαράγει τὴ συντριπτικὴ πλειοψηφία τοῦ πλούσιου πληροφοριακοῦ υλικοῦ τῆς δεύτερης, συντομεύοντας δύο οὐσιαστικὰ μακροσκελεῖς ἀναφορὲς τῆς: τὴν ἐκβάση τῆς πρώτης ἐπίθεσης ἐναντίον τῆς Κωνσταντινούπολης καὶ τὴν παράδοση στὸν αυτοκράτορα τῶν τελευταίων οπαδῶν τοῦ Θωμά στὴ Μικρὰ Ἀσία. Συστηματικὰ, ὠστόσο, ἀπομονώνει ὅλες τὶς προσωπικὲς πινελιὲς τῆς πηγῆς, τὰ σχόλια δηλαδὴ καὶ τὶς υποκειμενικὲς τῆς ἐκτιμήσεις.²⁸⁹ Γιὰ παράδειγμα, παραλείπει τὴ δήλωση τῆς *Συνέχειας* ὅτι ἀποδέχεται ὡς ἀληθινὴ τὴν πρώτη ἐκδοχὴ γιὰ τὴν καταγωγή καὶ τὰ κίνητρα τοῦ Θωμά βάσει ἐγγράφων τινῶν²⁹⁰ Ὁ ἐπιλογικὸς χαρακτηρισμὸς πολὺς γιὰ αὐτὴ τὴν ἐκδοχὴ²⁹¹ φανερῶνει ὅτι ο ἱστορικὸς συμμερίζεται μεν τὴν ἐκτίμηση τῆς

²⁸¹ ΣΙ, ὁ.π. 29, 32-33

²⁸² ΣΘ, ὁ.π. 51, 7-8

²⁸³ Ἰωσήφ Γενέσιος, ὁ.π. 25, 59-60

²⁸⁴ Ἰωσήφ Γενέσιος, ὁ.π. 23, 89

²⁸⁵ ΣΙ, ὁ.π. 32, 18

²⁸⁶ Ἰωσήφ Γενέσιος, ὁ.π. 26, 78-79

²⁸⁷ ΣΙ, ὁ.π. 24, 32

²⁸⁸ ΣΙ, ὁ.π. 30, 27

²⁸⁹ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Ἡ Σύνοψη Ἱστοριῶν*, ὁ.π. 183-184

²⁹⁰ ΣΘ, ὁ.π. 50, 17-18

²⁹¹ ΣΙ, ὁ.π. 30, 52

πηγής του, αλλά είτε επειδή δε γνωρίζει ο ίδιος τις επικαλούμενες γραφές, είτε επειδή όντως αγνοεί την αλήθεια, αποφεύγει να τοποθετηθεί ρητά υπέρ της μιάς ή της άλλης άποψης. Σε αυτό μένει συνεπής και παρακάτω. Αποσιωπά, δηλαδή, ότι έχει ξαναγίνει λόγος για τη συμφωνία του Θωμά με τους Άραβες- *ἃ καὶ πρότερον εἴρηται*²⁹² και την υιοθεσία του πρώτου γιού του²⁹³- *ὡς μοι δεδήλωται*-, εφόσον και οι δύο αυτές φράσεις προϋποθέτουν την αποδοχή της αλήθειας της πρώτης εκδοχής.

Μελετώντας το αντίστοιχο κομμάτι της Σύνοψης, αξίζει ν' αναφερθεί ότι ο Θωμάς ξεκίνησε τις επιθετικές του τάσεις πολύ δυναμικά και από ασήμαντος μετατράπηκε σε τρανό και από ανίσχυρο σε ισχυρό στρατηγό- *πολεμικῆς τινος φάλαγγος ἀποδείκνυται ἀρχηγὸς καὶ κατὰ Χριστιανῶν ἐκπέμπεται τὴν τῶν Ρωμαίων βασιλείαν ὑπὸ τῆν αὐτῶν χεῖρα θεῖναι καθυποσχόμενος*.²⁹⁴ Ἔτσι, συγκέντρωσε δυνατό και γενναίο στρατό- *δύναμιν οὐκ ἀσθενῆ τινα καὶ μικράν, ἀλλὰ βαρεῖαν καὶ ἀνδρώδη συνηθροικῶς*-,²⁹⁵ καθώς εξανάγκασε όποιοι μπορούσε να κρατήσει οποιοδήποτε όπλο να τον ακολουθήσει, άλλον με τη βία, άλλον εξαιτίας της φιλίας του με αυτόν, άλλον με την προσδοκία της αρπαγής λαφύρων και άλλον εξαιτίας της αντιπάθειας για τον Μιχαήλ- *πάντα τὸν ὄπλον, τὸ ὄτιοῦν κινεῖν δυνάμενον ἔπεσθαι οἱ καταναγκάσας, ὃν μὲν βία, ὃν δὲ φιλία τῆ πρὸς αὐτόν, ὃν δὲ καὶ ἐλπίδι διαπραγῆς λαφύρων, ὃν δὲ καὶ τῷ πρὸς τὸν Μιχαήλ μίσει*.²⁹⁶ Επίσης, κάποιους που διψούσαν για περιπέτειες και ποθούσαν πλούτο, τους κρατούσε κοντά του με την ευγλωττία- *τοὺς μὲν γὰρ ἦγε πειθοῖ καὶ φιλία ὁπόσοις ὁ τῶν κενῶν πραγμάτων καὶ τοῦ φιλοπλουτεῖν ἔρωσ ἐνήν*.²⁹⁷

Στο σημείο αυτό θεωρείται απαραίτητο στοιχείο, να αναφερθούν ορισμένα στοιχεία συμπεριφοράς των δύο ανδρών, του Μιχαήλ και του Θωμά, προκειμένου να γίνει μία μικρή σύγκριση. Ειδικότερα, το μίσος που έτρεφε μεγάλο μέρος του λαού για το Μιχαήλ αποδιδόταν αφενός στους βάνανους τρόπους του και αφετέρου στο γεγονός ότι ήταν οπαδός της αίρεσης των Αθίγγανων. Άλλοι λόγοι ήταν το τραύλισμα της φωνής του, η ανανδρία και η μαλθακότητα του. Από την άλλη, ο Θωμάς, αν και κούτσαινε από το ένα πόδι και η καταγωγή του ήταν βαρβαρική- *ὁ Θωμᾶς δέ, εἰ καὶ θάτερον τῶν ποδῶν εἶχε πεπηρωμένον καὶ τὸ γένος βάρβαρος ἦν*-

²⁹² ΣΘ, ό.π. 54, 21

²⁹³ ΣΘ, ό.π. 55,11

²⁹⁴ ΣΙ, ό.π. 29, 35-37

²⁹⁵ ΣΙ, ό.π. 30, 62-63

²⁹⁶ ΣΙ, ό.π. 30, 63-65

²⁹⁷ ΣΙ, ό.π. 30-31, 76-77

²⁹⁸ εντούτοις ενέπνεε σεβασμό με τα λευκά του μαλλιά, ήταν γλυκομίλητος και ευχάριστος- ἀλλ' οὖν τῇ γε πολιᾷ αἰδέσιμος ἐτύγχανεν ὢν καὶ τὸ εὐπροσήγορον καὶ ἀστεῖον εἶχεν-,²⁹⁹ στοιχεία που αγαπούν οι στρατιώτες και δεν τον ξεπερνούσε κανένας σε ανδρεία- ἄπερ φιλεῖ ὁ στρατιώτης λεώς, καὶ τῶν κατὰ γενναιότητα σώματος οὗ τινος ἐφαίνετο δεύτερος.³⁰⁰

Οι προσπάθειες του Θωμά να κατακτήσει τη Βασιλεύουσα ήταν αρκετές και οι ενέργειες του Μιχαήλ να τον αντιμετωπίσει στην αρχή ανεπιτυχείς, στοιχείο που ενίσχυε ακόμα περισσότερο το φρόνημα του αποστάτη και του ισχυρού στρατού του. Βέβαια, με επιτυχία στέφθηκε η αντίδραση των Βυζαντινών στον κόλπο κοντά στις Βλαχερνές –τοποθεσία στην Κωνσταντινούπολη, η οποία βρισκόταν στο βόρειο τμήμα της, στη γωνία που σχηματίζεται από τα χερσαία τείχη και το Κεράτιο Κόλπο-, όπου οι πολιορκημένοι αμύνονταν γενναία και απωθούσαν τις ελεπόλεις- οὐδὲν δέ, ὅτι καὶ λόγον ἄξιον διεπράττετο τῶν ἔνδον εὐρώστως ἀμυνομένων καὶ τὰς ἐλεπόλεις ἐκκρουομένων.³⁰¹ Οι τελευταίες ήταν πολιορκητικές μηχανές ύψους περίπου σαράντα μέτρων πάνω σε τροχούς, εξοπλισμένες κυρίως με καταπέλτες κάθε είδους. Δε χρησίμευαν για την αποβίβαση στρατού στα τείχη, αλλά ως μία βάση μάχης πολύ καλά προστατευμένη με βασικό πλεονέκτημα της το ύψος.³⁰²

Αξιοθαύμαστη θεωρήθηκε η άμυνα των πολιορκημένων, οι οποίοι απέκρουσαν τις επιθέσεις των εχθρών. Βέβαια, ενδιαφέρουσα θα μπορούσε να κριθεί και η συνεργασία του κράτους με την Εκκλησία, καθώς ο γιος του Μιχαήλ, Θεόφιλος, μαζί με τον πατριάρχη και το στρατιωτικό σώμα που είχε υπό τις διαταγές του έκανε τον κύκλο γύρω από τα τείχη της Πόλης έχοντας μαζί του το τίμιο ξύλο του ζωοποιού σταυρού και την εσθήτα της πάναγνης Θεοτόκου- τὸν υἱὸν δὲ αὐτοῦ Θεόφιλον πάντα τὸν τῆς πόλεως περίβολον μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ ὑπ' αὐτὸν τάγματος περικυκλοῦνται τό τε ζωοποιὸν τοῦ σταυροῦ ξύλον ἐπιφερόμενον καὶ τὴν ἐσθῆτα τῆς πανάγνου θεοτόκου.³⁰³

²⁹⁸ ΣΙ, ὁ.π. 30, 69-70

²⁹⁹ ΣΙ, ὁ.π. 30, 70-71

³⁰⁰ ΣΙ, ὁ.π. 30, 71-72

³⁰¹ ΣΙ, ὁ.π. 34, 64-66

³⁰² G.T. Dennis, *Byzantine Heavy Artillery: The Helepolis*, Greek, Roman and Byzantine Studies v.39, Νοέμβριος 1999

³⁰³ ΣΙ, ὁ.π. 34, 81-84

Η Σύνοψη παρουσιάζει μία συντριπτική πλειοψηφία του πλούσιου πληροφοριακού της *Συνέχειας*, καθώς περιγράφει κινήσεις και μάχες των δύο πλευρών. Στην παρούσα περίπτωση, θα αναφερθούν ορισμένα γεγονότα προκειμένου να διαφωτισθεί καλύτερα ο χαρακτήρας του Μιχαήλ Β'. Έτσι, όταν ο Θωμάς αποφάσισε να επιτεθεί ξανά απέναντι στην Κωνσταντινούπολη, ο Μιχαήλ αφενός αντιστάθηκε σθεναρά, καθώς είχε συγκεντρώσει στρατό ξηράς και ναυτική δύναμη με δυνάμεις από τα θέματα των Αρμενιικών και του Οψικίου- ἄρτι δὲ στρατιωτικὴν τινὰ δύναμιν εὗρισκε συλλεξάμενον καὶ ἑτέραν κατὰ θάλασσαν ναυτικὴν³⁰⁴ και αφετέρου προσπάθησε να αντιδράσει με δόλο με το να έρθει σε συνεννόηση με κάποιους από το στρατό του αποστάτη- εἰς λόγους ὁ Μιχαὴλ ἦλθε τισι τῶν συστρατευομένων τῶ ἀποστάτη.³⁰⁵ Τους υποσχέθηκε, λοιπόν, αμνηστία για τα παραπτώματα τους και τους έταξε πολλές παροχές, αρκεί μόνο να άλλαζαν στρατόπεδο και να μην λέρωναν τα χέρια τους με αίμα ομόφυλών τους- ἀμνηστειὰν τε κακῶν αὐτοῖς ἐπαγγελλόμενος καὶ καθυπισχνούμενος δώσειν ἀγαθὰ πολλὰ, εἰ μόνον δὴ μετατάξοιντο καὶ αἵμασιν ἐμφυλίοις ἀπόσχοιντο χραίνεσθαι.³⁰⁶ Δεν κατάφερε, όμως, τίποτα· αντίθετα επειδή τον έβλεπαν να τους παρακαλεί έπαιρναν περισσότερο θάρρος, ελευθερώθηκαν από τα δεσμά του φόβου και αφοσιώθηκαν περισσότερο στον αποστάτη- ἐπέβαινε δὲ οὐδέν, ἀλλὰ θερραλεωτέρους, ὅτι δὴ καὶ παρακαλοῖντο, τοὺς ἀκούοντας ἐποίει καὶ τῆς ἐκ τοῦ φόβου συστάσεως λελυμένους καὶ βεβαιωτέρους τῶ ἀποστάτη εἰργήσαντο.³⁰⁷ Έτσι, αποδεικνύεται πως ο Μιχαήλ εκτός από το γεγονός ότι προσπαθούσε να οργανώσει τις δυνάμεις του, δε δίστασε να αναζητήσει και άλλες μεθόδους προκειμένου να καταφέρει να αιφνιδιάσει τον αντίπαλο.

Ο Μιχαήλ Β' απογοητευμένος από την εμπειρία αυτή ζήτησε από τους συστρατιώτες του να φανούν γενναίοι και να μην παραδώσουν την ελευθερία τους σε έναν άθλιο στασιαστή- τῆς τοιαύτης δὲ πείρας ἀπεγνωκῶς καὶ πολλὰ τοὺς σὺν αὐτῶ παρακαλέσας ἄνδρας ἀγαθοὺς γενέσθαι καὶ μὴ προέσθαι ἀλάστορι τυράννω τὴν ελευθερίαν.³⁰⁸ Ήταν συνηθισμένο στο Βυζάντιο, πριν από κάποια μάχη ο αυτοκράτορας να προσπαθεί με τα λόγια του να εμψυχώσει το στρατό του για να δείξει γενναίο φρόνημα στη μάχη.

³⁰⁴ ΣΙ, ὁ.π. 35, 14-15

³⁰⁵ ΣΙ, ὁ.π. 35, 19-20

³⁰⁶ ΣΙ, ὁ.π. 35, 20-22

³⁰⁷ ΣΙ, ὁ.π. 35, 22-25

³⁰⁸ ΣΙ, ὁ.π. 35, 25-27

7. Ανάμειξη Βουλγάρων στη σύγκρουση ανάμεσα στους υποστηρικτές του αυτοκράτορα και του Θωμά Σλάβου

Ένα γεγονός που μαρτυρά στοιχεία για την προσωπικότητα του αυτοκράτορα ήταν η ανάμειξη των Βουλγάρων στον εμφύλιο πόλεμο μεταξύ των υποστηρικτών του Μιχαήλ Β' και του Θωμά Σλάβου. Στο σημείο αυτό καλό θα ήταν να γίνει μία αναφορά στο πρόσωπο του Βούλγαρου Χαγάνου Ομουρτάγ.³⁰⁹ Ο τελευταίος ήταν γιός του Κρούμου,³¹⁰ ο οποίος διαδέχθηκε τον πατέρα του στην υπηρεσία του στην ηγεσία των Βουλγάρων στο διάστημα 815-831.³¹¹ Ακολουθώντας την πηγή του (συγκεκριμένα τον Γενέσιο), ο Σκυλίτζης αποσιωπά τα σχετικά με τον αιφνίδιο θάνατο του Κρούμου στις 13 Απριλίου του 814 κατά τη διάρκεια της πολιορκίας της Κωνσταντινούπολης.

Επιστρέφοντας στην αφήγηση, ο Ιωάννης Σκυλίτζης, αναφέρει ότι ο βασιλιάς των Βουλγάρων έστειλε κρυφά στο Μιχαήλ άνθρωπό του και του υποσχόταν ότι θα του προσφέρει βοήθεια και θα συμμαχήσει με δική πρωτοβουλία, δεδομένης της είδησης περί πολιορκίας του Μιχαήλ και του στρατού του μέσα στα τείχη- *ἐν τούτοις ὄντων αὐτῶν Μορτάγων ὁ τῶν Βουλγάρων βασιλεύς (καὶ γὰρ ἔφθασεν ἡ φήμη πληρῶσαι τὴν οἰκουμένην, ὡς ὁ βασιλεὺς τῶν Ρωμαίων συγκλησθεὶς τειχήρης ἐστὶ καὶ πολιορκεῖται) λάθρα τινὰ πεπομφῶς εἰς αὐτὸν ἐξαποστεῖλαι βοήθειαν αὐτοματῶ ἐπηγγέλλετο γνώμη καὶ συμμαχίαν.*³¹² Ο Μιχαήλ από την άλλη, είτε από αληθινή συμπόνοια για τους ομόφυλους του- *ὁ δὲ Μιχαήλ, εἴτε τῇ ἀληθείᾳ τὸ τῶν ὁμοφύλων οἰκτείρων πλῆθος*-³¹³ είτε γιατί λυπόταν να ξοδέψει χρήματα, καθώς ήταν από τους πιο φιλάργυρους αυτοκράτορες- *εἴτε καὶ χρημάτων φειδόμενος (ἐτύγχανε γὰρ τῶν πάποτε βασιλέων σμικρολογώτατος)*-³¹⁴ άκουσε την πρόταση του Βούλγαρου, αποποιήθηκε, όμως, τη βοήθεια που του πρόσφερε- *τὴν μὲν γνώμην τοῦ Βουλγάρου ἡξίου ἀποδοχῆς τὴν δὲ βοήθειαν παρητεῖτο.*³¹⁵

³⁰⁹ PBE, *ό.π.* Omurtag 1

³¹⁰ PMBZ, *ό.π.* #5651

³¹¹ ODB, *ό.π.* 1526

³¹² ΣΙ, *ό.π.* 37, 71-75

³¹³ ΣΙ, *ό.π.* 37, 75-76

³¹⁴ ΣΙ, *ό.π.* 37, 76-77

³¹⁵ ΣΙ, *ό.π.* 37, 77-78

8. Σχέδιο του αυτοκράτορα για την αντιμετώπιση του κινήματος του Θωμά Σλάβου

Η πανουργία του αυτοκράτορα δεν άργησε να φανεί, καθώς συνέλαβε ένα σχέδιο για να μπορέσει να αποδυναμώσει τους αντιπάλους. Έτσι, ετοίμασε την πολιορκία, φρόντισε όμως, να μη χρησιμοποιήσει για να τον νικήσει πολιορκητικές μηχανές και ελεπόλεις, γιατί από τη μία φοβόταν τον εμφύλιο πόλεμο και από την άλλη δεν ήθελε να γνωρίσουν οι Σκύθες που ζουν κοντά στην Ανδριανούπολη τα πολιορκητικά μέσα που διέθεταν οι Βυζαντινοί- *Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐκ ποδὸς τούτοις ἐπόμενος πρῶτον ἔγνω πολιορκεῖν τὸν Θωμᾶν. ὅθεν ἐπάγει αὐτῷ πολιορκίαν, οὐ διὰ μηχανῶν καὶ ἐλεπόλεων σπουδάζων αὐτὸν καθελεῖν, ἅμα μὲν τὸν ἐμφύλιον εὐλαβούμενος πόλεμον, ἅμα δὲ καὶ τοὺς προσοικοῦντας τῷ Ανδριανουπόλει Σκύθας μὴ ἐθέλων τῶν πολιορκητικῶν ὀργάνων πείραν λαβεῖν.*³¹⁶ Όμως, προσπάθησε να εξαναγκάσει τους αντιπάλους του να παραδοθούν πιέζοντας τους με την πείνα και τη στέρηση των αναγκαίων- *ἀλλὰ λιμῶ καὶ ἀνάγκη τῶν ἐπιτηδεῶν ἐπειγόμενος τὸν ἀντίπαλον παραστήσασθαι.*³¹⁷ Η έλλειψη, μάλιστα, αυτή των αγαθών οδήγησε τους πολιορκημένους να τρώνε αηδιαστικά πράγματα, καθώς η πείνα τους έστρεφε να φάνε μέχρι και σάπια δέρματα από σόλες- *ἐπεὶ δὲ τοῖς πολιορκουμένοις ἤδη τὰ ἀναγκαῖα κατεδήδοτο, ἤψαντο δὴ καὶ τινῶν ἀήθων βρωμάτων, ἐχώρει δὲ ἡ ἀνάγκη καὶ μέχρι τῶν σεσημμένων σκυτῶν καὶ τῶν κασσυμάτων.*³¹⁸ Έτσι, η πείνα και η εξαθλίωση των συντρόφων του Θωμά σε συνδυασμό με την υπόσχεση του Μιχαήλ για παροχή αμνηστείας για τα παραπτώματα τους- *λάθρα πρὸς λόγους ἐλθόντες τῷ Μιχαήλ, καὶ τῶν ἡμαρτημένων συγχώρησιν ἐξαιτήσαντες καὶ λαβόντες.*³¹⁹ οδήγησε στην ήττα του τελευταίου, καθώς πολλοί αυτομόλησαν στο βασιλιά.

9. Τιμωρία Θωμά Σλάβου και συντρόφων του

Η τιμωρία του βασιλιά Μιχαήλ Β' προς το Θωμά, ο οποίος είχε θέσει τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία σε κίνδυνο, ήταν πολύ σκληρή, καθώς, μάλιστα, ακολούθησε μία παλιά βασιλική συνήθεια που αποτελούσε και έθιμο. Εάπλωσε το Θωμά στο χώμα πάτησε με το πόδι του τον αυχένα του και του έκοψε τα πόδια και τα χέρια. Έστερα τον κάθισε πάνω σε ένα γαϊδούρι και τον περιέφερε εξευτελίζοντάς τον στο στρατόπεδο, ενώ εκείνος φώναζε μόνο «λυπήσουμε πραγματικέ βασιλιά»- *ὁ δὲ τὸ δόξαν πάλαι τοῖς βασιλεῦσι*

³¹⁶ ΣΙ, ό.π. 39, 38-42

³¹⁷ ΣΙ, ό.π. 39, 42-44

³¹⁸ ΣΙ, ό.π. 40, 51-54

³¹⁹ ΣΙ, ό.π. 40, 55-56

καὶ εἰς συνήθειαν ἤδη ἐλθὼν πρῶτον τελέσας καὶ ἐπ' ἐδάφους ἀπλώσας αὐτὸν καὶ τῷ ποδὶ τὸν αὐχιένα τούτου πατήσας ἀκρωτηριάζει ποδῶν καὶ χειρῶν, ὄνω τε ἐπικαθίσας θεατρίζει διὰ τοῦ στρατοπέδου, οὐδὲν ἄλλο ἐπιβοώμενον, ἀλλ' ἢ «ἐλέησόν με, ἀληθῶς βασιλεῦ».³²⁰ Πράγματι, ἡ στάση του βασιλιά ἦταν πολὺ σκληρῆ, ἀλλὰ συνάμα καὶ δικαιολογημένη, καθὼς ἡ ἀποστασία του Θωμά ὄχι μόνον δίχασε τὴ Βασιλεύουσα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποδυνάμωσε αἰσθητά.

Βέβαια, ὅσον ἀφορὰ στους συντρόφους του Θωμά, ὁ Μιχαήλ Β' ἔδειξε μεγαλοψυχία, καθὼς οἱ ποινές που τους ἐπιβλήθηκαν ἦταν μηδαμινές, σε σχέση με ὅσα εἶχαν διαπράξει, στοιχεῖο που ἀποδεικνύει τὴν ἐπιθυμία νὰ κλείσει τὸ ζήτημα αὐτό με ὅσο περισσότερο ἀνώδυνο τρόπο. Εἰδικότερα, ἡ μόνη τιμωρία που ἐπέβαλλε στους συντρόφους καὶ τους αἰχμαλώτους ἦταν νὰ οργανώσει ἵππικὸς ἀγῶνες στὴ διάρκεια των ὁποίων αὐτοὶ θὰ περιφέρονταν πάνω σε γαϊδούρια, ἐνὼ στὴ συνέχεια θὰ τους ἐξόριζε- ἀλλ' ἵπποδομίας γενομένης ὄνοις ἐποχουμένους περιαχθῆναι καὶ ὑπερορία παραπεμφθῆναι.³²¹

Απὸ τὰ ὅσα ἔχουν ἀναφερθεῖ γιὰ τὸ Θωμά θὰ μπορούσε νὰ καταλήξει κανεὶς σε κάποια συμπεράσματα γιὰ τὴν διεξαγωγή των ὁποίων βασικὸ ἀρωγὸ ἀποτελεῖ ὁ ἴδιος ὁ Ἰωάννης Σκυλίτζης. Ὁ τελευταῖος τονίζει πὼς ὁ Θωμάς ἦταν ἓνας ἀνθρώπος που ἀρχικὰ ἔδινε τὴν ἐντύπωση πὼς ἦταν μεγαλεπήβολος καὶ τολμηρός- κατὰ μὲν τὰς ἀρχὰς μεγαλεπήβολος δοκῶν γενέσθαι καὶ τολμηρός-³²² δουλεύοντας με ζήλο γιὰ τὴν πραγματοποίηση του σχεδίου του- καὶ τοῦ προτεθέντος ἐξεργαστικός.³²³ Στὴν πορεία, ὁμῶς, φάνηκε πολὺ κατώτερος των προσδοκιῶν που εἶχε ὁ ἴδιος γιὰ τὸν εαυτό του, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι γιὰ τὸν ἴδιο—προβαίνων δὲ ἐπὶ τὰ ἔμπροσθεν πολὺ καταδεέστερος ἑαυτοῦ φανεὶς καὶ τῆς τῶν ἐκτὸς προσδοκίας.³²⁴

Οἱ Σαρακηνοὶ ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὴν ἀναστάτωση που προκλήθηκε, ἀδραξάν τὴν ευκαιρία νὰ καταλάβουν τὴν Κρήτη τὸ 824³²⁵ καὶ ξεκίνησαν τὴ σταδιακὴ κατάκτηση τῆς Σικελίας (827).³²⁶ Ὁ Ἰωάννης Σκυλίτζης περιγράφει σκηνές που σχετίζονται με τὰ παραπάνω γεγονότα, καθὼς ἔλαβαν χώρα ἐπὶ του αυτοκράτορα που ἐξετάζεται. Ὅταν, ὁμῶς,

³²⁰ ΣΙ, ὁ.π. 40, 57-61

³²¹ ΣΙ, ὁ.π. 41, 85-86

³²² ΣΙ, ὁ.π. 40, 68-69

³²³ ΣΙ, ὁ.π. 40, 69-70

³²⁴ ΣΙ, ὁ.π. 40, 70-71

³²⁵ Ἰωσήφ Γενέσιος, ὁ.π. 102

³²⁶ Συνεχισταὶ Θεοφάνους, ὁ.π. 81

απαλλάχθηκε από τις εμφύλιες διαμάχες, δεν απέδωσε τη νίκη του στο Θεό, αλλά στη δική του σύνεση και στρατηγική ικανότητα, στοιχεία που μαρτυρούν την εμπιστοσύνη και την υπερηφάνεια που διέθετε για τον εαυτό του- τῶν ἐμφυλίων δὲ πολέμων ἀπαλλαγείς ὁ βασιλεὺς Μιχαήλ οὐ τῷ θεῷ τὴν νίκην ἐπέγραφεν, ἀλλὰ τῇ ἑαυτοῦ φρονήσει καὶ στρατηγίᾳ. διὸ καὶ ὑπὸ φρονήματος φυσηθεὶς ἀκάθεκτος ἦν ταῖς ὀρμαῖς.³²⁷

10. Ο δευτέρος γάμος του αυτοκράτορα Μιχαήλ Β'

Μόλις τελειώσαν οι εμφύλιες διαμάχες, ο Μιχαήλ ασχολήθηκε με την προσωπική του ζωή. Ειδικότερα, όταν πέθανε η γυναίκα του η Θέκλα, η κόρη του Βαρδάνη Τούρκου, ο αυτοκράτορας προσποιούταν ότι θα ζούσε πια χωρίς σύντροφο- τῆς γαμετῆς οὖν τελευτησάσης αὐτοῦ ὑπεποιεῖτο μὲν τὸν ἄζυγα βίον.³²⁸ Στην πραγματικότητα, όμως, έστελνε μηνύματα στους εξέχοντες συγκλητικούς και τους έπεισε να του ζητήσουν αυτοί να ξαναπαντρευτεί και να φοβερίσουν μάλιστα ότι αν δεν τους άκουγε, θα του το επέβαλαν με το ζόρι με το πρόσχημα ότι, όπως αυτοί βρίσκονται υπό την εξουσία του βασιλιά, έτσι και οι γυναίκες του πρέπει να έχουν μία δέσποινα, μία βασίλισσα- λάθρα δὲ πρὸς τοὺς προὔχοντας τῆς συγκλήτου μηνύματα πέμπων ἀνέπεισεν ὑπ' αὐτῶν παρακαλεῖσθαι ἑτέρα συζευχθῆναι γυναικί, εἰ μὴ πεισθεῖη δὲ, καὶ βίαν ἐπενεγκεῖν ἀπειλούντων. πρόφασιν δῆθεν εὐσχημον προτεινομένων, ὡς οὐ δέον αὐτοὺς μὲν ὑπὸ βασιλέα τάττεσθαι, τὰς δὲ αὐτῶν συζύγους δεσποίνης στερεῖσθαι καὶ βασιλίδος.³²⁹ Μάλιστα, ο αυτοκράτορας όταν «πεισθήκε» φαινομενικά από τη σύγκλητο να νυμφευθεί ξανά, ζήτησε την έγγραφη συναίνεση του λαού ότι μετά το θάνατο του θα αποδώσουν υπέρμετρες τιμές σε εκείνη και στα παιδιά που θα γεννούσε και όταν θα πέθαινε ο ίδιος, θα βασίλευαν τα παιδιά του και η γυναίκα του θα παρέμενε δέσποινα- καὶ πρῶτον μὲν ἀπήτει χειρόγραφα τοὺς ὑπηκόους εὐνοίας, ὡς αὐτὴν μὲν τὴν ἑσομένην αὐτῷ γυναικί καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς τεχθησόμενα μετὰ τὸν αὐτοῦ θάνατον ὑπερβαλλόντως τιμήσουσι καὶ μετ' ἐκεῖνον βασιλέας ἔχοιεν, κακεῖνην δέσποιναν.³³⁰ Με αυτό τον τρόπο πίστευε ότι θα εξουσίαζε όχι μόνο στα χρόνια του, αλλά και στα χρόνια που θα ακολουθούσαν- οὕτως οὐ τοῦ κατ' ἐκεῖνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν ᾤετο κρατήσῃν αἰῶνος.³³¹

³²⁷ ΣΙ, ό.π. 44, 77-79

³²⁸ ΣΙ, ό.π. 44, 79-80

³²⁹ ΣΙ, ό.π. 44, 79-85

³³⁰ ΣΙ, ό.π. 44, 86-89

³³¹ ΣΙ, ό.π. 44, 89-90

Έτσι, αφού οι ψεύτικες παρακλήσεις ήταν επιτυχείς, ο αυτοκράτορας παντρεύτηκε κάποια γυναίκα που στο παρελθόν ήταν μοναχή³³² στο μοναστήρι στη Πρίγκιπο, το μεγαλύτερο νησί των Πριγκηπονήσων που έφερε αυτή την ονομασία ήδη από τα μέσα του 9^{ου} αιώνα.³³³ Η γυναίκα που νυμφεύθηκε ήταν η Ευφροσύνη,³³⁴ η μικρότερη κόρη του Κωνσταντίνου ΣΤ', που δίκαια η μητέρα του Ειρήνη τον τιμώρησε με τύφλωση για τις αμαρτίες του- *Εὐφροσύνη ταύτης ἢ κληῖσις, πατὴρ δ' ἔλεγετο εἶναι Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως, ὃν ἡ μήτηρ Εἰρήνη δικαίως διὰ τὰς σφετέρας ἀπετύφλωσεν ἀκολασίας.*³³⁵ Ο γάμος της βέβαια, με τον αυτοκράτορα ξεσήκωσε θύελλα αντιδράσεων εκ μέρους της Εκκλησίας, καθώς άφησε τη μοναχική ζωή για την κοσμική. Μετά το θάνατο, όμως, του Μιχαήλ, ο γιος του Θεόφιλος, την έστειλε ξανά πίσω στο μοναστήρι.³³⁶

Αποτίμηση

Σε μια αποτίμηση της ζωής και της βασιλείας του Μιχαήλ Β' Τραυλού, αξίζει να αναφερθεί ότι ο τελευταίος, ο οποίο ανέβηκε στο θρόνο με βίαιες πράξεις, στη διάρκεια της βασιλείας του (εννέα χρόνια και οκτώ μήνες) βρέθηκε μπροστά σε μεγάλες συμφορές για τη Βυζαντινή αυτοκρατορία. Ειδικότερα, οι τελευταίες διαμάχες τόσο με εξωτερικούς εχθρούς όσο και με εσωτερικούς εχθρούς ήταν απότοκα αφενός της ασέβειας του αυτοκράτορα προς το Θεό- *δι' ἣν εἶχεν ἀσέβειαν πρὸς θεὸν*³³⁷ και αφετέρου της ανικανότητας του στη διακυβέρνηση- *καὶ πρὸς τὰ πράγματα μοχθηρίαν.*³³⁸ Τα παραπάνω στοιχεία, μάλιστα, επιβεβαίωνε και ένας χρησμός που κυκλοφορούσε και έλεγε: «Συμφορές θα κυριεύσουν τη γη όταν, θα βασιλεύσει ο δράκων της Βαβυλώνας που είναι βραδύγλωσσος και πολύ φιλοχρήματος»- *«ἀρχὴ κακῶν γε προσπεσεῖται τῇ χθονί, ὅταν κατάρξη τῆς Βαβυλώνος δράκων δύσγλωττος οὗτος καὶ φιλόχρυσος λίαν».*³³⁹

Ο θάνατος του προήλθε τον Οκτώβριο του 829 λόγω αρρώστιας από δυσεντερία. Η σορός του ετάφη σε λάρνακα από πράσινο θεσσαλικό μάρμαρο στο μεγάλο μνημείο του Ιουστινιανού στους Αγίους Αποστόλους. Οι τελευταίοι ήταν από τις πιο ονομαστές και γνωστές εκκλησίες στην

³³² Ιωσήφ Γενέσιος, *ό.π.* 110

³³³ R. Janin, *Les églises et les monastères des grands centres byzantins*, Παρίσι 1975, 68-70

³³⁴ PBE, *ό.π.* Euphrosyne 1

³³⁵ ΣΙ, *ό.π.* 44, 94-95, 1

³³⁶ PMBZ, *ό.π.* #1705

³³⁷ ΣΙ, *ό.π.* 47, 74-75

³³⁸ ΣΙ, *ό.π.* 47, 75

³³⁹ ΣΙ, *ό.π.* 48, 78-80

Κωνσταντινούπολη, όπου πραγματοποιούνταν διάφοροι εορτασμοί. Η ανοικοδόμηση της, σύμφωνα με μαρτυρίες, έγινε από το Μεγάλο Κωνσταντίνο. Υπήρξε ο τόπος όπου έλαβαν χώρα μία σειρά από Συνόδους, όπως και η Β' Οικουμενική Σύνοδος το 381. Εκεί βρισκόταν μέχρι τον ενδέκατο αιώνα οι τάφοι πολλών αυτοκρατόρων, επισκόπων και πατριαρχών, ενώ μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453 χρησίμευε ως κατοικία των πατριαρχών. Ο Μιχαήλ ενταφιάσθη στη λάρνακα του Ιουστινιανού που ήταν από πράσινο Θεσσαλικό μάρμαρο.³⁴⁰

³⁴⁰ R. Janin, *Les églises et les monastères*, ό.π. 41-50

ΘΕΟΦΙΛΟΣ

Για πρώτη φορά ένα κεφάλαιο της Σύνοψης υποδιαιρείται σε διψήφιο αριθμό θεματικών ενοτήτων, δυόμιση σχεδόν φορές μεγαλύτερο από τον αντίστοιχο στην προηγούμενη βασιλεία του Μιχαήλ Β'. Το γεγονός αυτό σχετίζεται, βέβαια, με τη διαφορετική έκταση των δύο αφηγήσεων (υπάρχουν επτά επιπλέον σελίδες εδώ), κυρίως, ωστόσο, αντανακλά την ποικιλία των αναφορών, εφόσον πέρα από τις όψεις της καθεαυτό αυτοκρατορικής πολιτικής, που παρουσιάζονται στο σύνολό τους (στρατιωτικές επιχειρήσεις, εικονομαχία, απόδοση δικαιοσύνης, διπλωματία, οικοδομικό έργο), εμπεριέχονται και αρκετές αναφορές στην προσωπική ζωή του Θεοφίλου και των μελών της οικογένειάς του. Ανάλογες πληροφορίες έλειπαν από τις προηγούμενες βασιλείες. Τον πυρήνα του κεφαλαίου συνιστούν, πάντως, οι περιγραφές των γεγονότων ιστορικού ενδιαφέροντος, με την έμφαση να δίνεται λογικά στις αραβοβυζαντινές συγκρούσεις της περιόδου, αποκορύφωμα των οποίων συνιστά η άλωση του Αμορίου.³⁴¹

1. Η άνοδος του Θεοφίλου στην εξουσία

Ο Θεόφιλος,³⁴² ο γιος της Θέκλας και του Μιχαήλ, ύστερα από το θάνατό τους εξαιτίας αρρώστιας, γεννήθηκε το 812.³⁴³ Στέφθηκε αυτοκράτορας την άνοιξη του 821 και τον Οκτώβριο του 829 διαδέχθηκε στο θρόνο τον πατέρα του³⁴⁴- τὸν Ὀκτώμβριον μήνα τῆς ὄγδοης ἰνδικτιώνας.³⁴⁵ Ειδικότερα, ἰνδικτίων³⁴⁶ ή ἐπινέμησις ήταν ένα ιδιότυπο σύστημα υπολογισμού και απόδοσης φόρων που θεσπίστηκε επί Μεγάλου Κωνσταντίνου (324-337). Λειτουργήσε ως ένας κύκλος δεκαπέντε ετών με αρχή την 1^η Σεπτεμβρίου, οπότε άρχιζε και το νέο εκκλησιαστικό έτος για την Ορθόδοξη Εκκλησία. Υπήρξε ένθερμος πολέμιος των εικονομάχων έως το θάνατό του στις 20 Ιανουαρίου 842, οπότε η σύζυγός του Θεοδώρα προσπάθησε ν' αποκαταστήσει τη μνήμη του.

³⁴¹ Ε.Σ Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 189-190

³⁴² PBE, ό.π. Theophilos 5

³⁴³ PMBZ, ό.π. #8167

³⁴⁴ ODB, ό.π. 2066

³⁴⁵ ΣΙ, ό.π. 49, 85-86

³⁴⁶ ODB, ό.π. 993

2. Οι ενέργειες του Θεοφίλου προκειμένου να εδραιωθεί στο θρόνο

Ο Θεόφιλος μέσα από τις ενέργειές του ως αυτοκράτορας, φαίνεται αρκετά σκληρός και στυγνός υπολογιστής, καθώς θα έκανε τα πάντα για να μην κινδυνεύσει η θέση του στην εξουσία. Πράγματι, ο νέος αυτοκράτορας ήθελε να τον θεωρούν ένθερμο λάτρη της δικαιοσύνης και αυστηρό φύλακα των κρατικών νόμων – *λόγω μὲν τῆς δικαιοσύνης ἔμπυρος ἔραστῆς καλεῖσθαι βουλόμενος νόμων τε φύλαξ πολιτικῶν ἀκριβῆς*.³⁴⁷ Στην πραγματικότητα, όμως, παρουσιαζόταν έτσι, γιατί είχε ως απώτερο σκοπό του, να εξασφαλισθεί απέναντι σε όσους επιβουλευόνταν της εξουσίας του, ώστε κανείς να μην αποτολμήσει κάποια αποστασία εναντίον του – *τῆ δ' ἀληθεία ἔξωθεν ἑαυτὸν τῶν ἐπιβουλευόντων διατηρῶν, ὡς ἂν μὴ τις κατ' αὐτοῦ νεανισκόν τι τολμήσειε, ταῦτα ὑπεκρίνετο*.³⁴⁸

Η ακόρεστη αυτή επιθυμία του για την εξουσία τον οδήγησε στο να πραγματοποιήσει ένα σχέδιο που είχε συλλάβει προκειμένου να μην κινδυνεύει η θέση του από κανένα σφετεριστή του θρόνου. Αποφάσισε, λοιπόν, να καταστρέψει αμέσως όλους όσους βοήθησαν τον πατέρα του στη δολοφονία του Λέοντα³⁴⁹ – *εὐθύς οὖν ἐκ προοιμίων τοὺς τῶ πατρὶ αὐτοῦ συναραμένους εἰς τὸν τοῦ Λέοντος θάνατον ἔγνω πάντας ὀλέθρῳ παραδοῦναι καὶ ἀπωλείᾳ*.³⁵⁰ Έτσι, έδωσε εντολή να συγκεντρωθούν στη Μαγναύρα, στο Πενταπύργιο,³⁵¹ όλοι όσοι απολαμβάνουν βασιλικά προνόμια, καθώς κι εκείνοι τους οποίους είχε τιμήσει ο αυτοκράτορας – *τοὺς τῶν βασιλικῶν ἅπαντας ἀπολαύοντας φιλοτιμιῶν, προσέτι δὲ καὶ βασιλικῆς τιμῆς μετασχόντας τῆς οἰασοῦν κατὰ τὴν Μαγναύραν ἦτοι τὸ Πενταπύργιον συναθροισθῆναι*.³⁵² Η πράξη είναι ανεξήγητη, αφενός γιατί στους συνωμότες όφειλε ο Θεόφιλος τον θρόνο του, όπως του επισήμαναν εκείνη τη στιγμή κάποιοι από τους καταδικασμένους,³⁵³ και αφετέρου γιατί δεν μπορεί παρά να ήταν πασίγνωστοι άρχοντες και γενναιόδωρα ανταμειφθέντες από τον ίδιο τον Μιχαήλ Β'. Εν πάση περιπτώσει το μυστήριο για το αν έγινε ακριβώς έτσι τα γεγονότα παραμένει.³⁵⁴

³⁴⁷ ΣΙ, ό.π. 49, 86-87

³⁴⁸ ΣΙ, ό.π. 49, 87-89

³⁴⁹ Ιωσήφ Γενέσιος, ό.π. 114. *Συνεχισταί Θεοφάνους*, ό.π. 85. Συμεών Μάγιστρος, ό.π. 625

³⁵⁰ ΣΙ, ό.π. 49, 89-91

³⁵¹ ODB, ό.π. 1267-1268

³⁵² ΣΙ, ό.π. 49, 92-94

³⁵³ Γεώργιος Μοναχός ο Αμαρτωλός, *Βίοι των νέων βασιλέων*, εκδ. Bekker, Βόννη, 1838, 791

³⁵⁴ Κ. Παπαρηγόπουλος, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, ό.π. βιβλίο δέκατο, κεφ. έκτο, υποκεφ. 14

Όσον αφορά στη Μαγναύρα (από το λατινικό magna aula) ήταν τμήμα του μεγάλου παλατιού της Κωνσταντινούπολης, στα ανατολικά του Αυγουσταίου. Σύμφωνα με την παράδοση χτίστηκε από το Μεγάλο Κωνσταντίνο και χρησίμευε ως χώρος υποδοχής των ξένων πρεσβευτών, οι οποίοι εντυπωσιάζονταν από τα φυλασσόμενα εδώ αυτόματα μηχανήματα, δηλαδή, που λειτουργούσαν, με συμπιεσμένο αέρα ή νερό, στοιχεία που είχαν συγκεντρώσει οι Βυζαντινοί προκειμένου να δίνουν μια ιδέα για τη δύναμη και τον πλούτο της αυτοκρατορίας. Πολύτιμα αντικείμενα εκτίθεντο, επίσης, πάνω σε ένα μεγάλο έπιπλο με πέντε πλευρές, το οποίο και ονομαζόταν πενταπύργιο.³⁵⁵

Όταν, λοιπόν, τους συγκέντρωσε ο αυτοκράτορας με ήρεμη και γλυκιά φωνή –πραεία και ήρεμαία φωνή³⁵⁶ υποσχόταν ότι θα έδινε μεγάλες τιμές, πλούτη και προνόμια, όπως επιθυμούσε ο μακαρίτης ο πατέρας του, ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Β' –ό έμὸς μακαρίτης πατήρ τὸν ἀντιλαβομένους καὶ τῆς βασιλείας ὑπερμαχήσαντας πολλῶν μὲν τιμῶν.³⁵⁷ Με αυτό το δόλιο τρόπο παραπλάνησε τους συντρόφους του Μιχαήλ Β' και παρουσιάστηκαν μόνοι τους μπροστά στο Θεόφιλο, με αποτέλεσμα ο τελευταίος να τους στείλει στον έπαρχο προκειμένου εκείνος, ως αρμόδιος να τους δικάσει και τους τιμωρήσει με ποινές ανάλογες με τις πράξεις τους –ἄγε δὴ, ὦ ἔπαρχε, ἐκ θεοῦ καὶ τῆς ἡμῶν γαληνότητος τὸ κρίνειν λαβῶν τούτοις ἀξίας τῶν ἔργων ἀπόδος τὰς ἀμοιβάς.³⁵⁸ Καταληκτικά, ο αυτοκράτορας Θεόφιλος προκειμένου να παρουσιάσει το πρότυπο του δίκαιου και σωστού ηγέτη αιτιολόγησε τις πράξεις του· τόνισε ότι έπρεπε να τιμωρηθούν όχι γιατί μόλυναν τα χέρια τους με το αίμα ενός ανθρώπου, αλλά γιατί σκότωσαν μέσα στο ιερό αυτόν που είχε το χρίσμα της εξουσίας από τον Κύριο –οὐχ ὅτι τὰς χειῖρας ἐμίαναν αἵματι ἀνθρωπίνῳ, ἀλλ' ὅτι καὶ χριστὸν κυρίου ἀνεῖλον ἔνδον θυσιαστηρίου.³⁵⁹ Έτσι, κατάφερε με τις πράξεις του αυτές να συγκεντρώσει στο πρόσωπό του αρετές απαραίτητες για έναν αυτοκράτορα, όπως δικαιοσύνη και αγάπη για τη θρησκεία.

Μπορεί οι παρακάτω ενέργειες, οι οποίες έλαβαν χώρα στην αρχή της βασιλείας του Θεοφίλου να ήταν σημαντικές, όμως, και όσες ακολούθησαν στη διάρκεια της βασιλείας του ήταν, επίσης, αξιέπαινες

³⁵⁵ Janin, *Constantinople Byzantine*, ό.π. 117-118

³⁵⁶ ΣΙ, ό.π. 49, 1

³⁵⁷ ΣΙ, ό.π. 49, 2-4

³⁵⁸ ΣΙ, ό.π. 50, 12-14

³⁵⁹ ΣΙ, ό.π. 50, 14-15

σύμφωνα, μάλιστα, με το χαρακτηρισμό του Ιωάννη Σκυλίτζη –τὰ δ' ἐξῆς οὐκ ἐπαίνων ἀνάξια.³⁶⁰

3. Η δίψα του αυτοκράτορα για επικράτηση της δικαιοσύνης³⁶¹

Ο αυτοκράτορας παρουσιαζόταν εξαιρετικά δίκαιος, καθώς απέδιδε τη δικαιοσύνη με αυστηρότητα για του ενόχους- ἀντιποιοῦμενος γὰρ τῆς δικαιοσύνης ἅπασιν ἦν τοῖς πονηροῖς φοβερὸς-,³⁶² αλλά και αντιπαθούσε τη φαυλότητα με αποτέλεσμα να εμφανίζεται στρουφνός και αυστηρός -τοῖς δ' ὅτι ἐμβριθῆς τε καὶ αὐστηρὸς-,³⁶³ ενώ καλός με τους αθώους -τοῖς δ' ἀγαθοῖς θαυμαστός.³⁶⁴ Μάλιστα ο Ιωάννης Σκυλίτζης αναφέρει ορισμένα περιστατικά, τα οποία αποδεικνύουν αυτή τη δίψα του αυτοκράτορα για την επικράτηση της δικαιοσύνης.³⁶⁵ Ειδικότερα, πηγαίνοντας κάθε βδομάδα από τον κεντρικό δρόμο στο ναό της Παναγίας των Βλαχερνών που απείχε περίπου ἑξὶ χιλιόμετρα – από το Μέγα Παλάτιο, ἔφιππος και με την συνοδεία των ακολούθων –καὶ προθυμίας ἀπῆει ἐκάστης ἑβδομάδος ἔφιππος διὰ τῆς λεωφόρου ἐπὶ τὸν ἐν Βλαχέρναις τῆς Θεομήτορος θεῖον ναόν-³⁶⁶ ἔδειχνε τον ενδιαφέρον του σε ὅλο τον κόσμο, ὅμως, ἔδινε ιδιαίτερη προσοχή σ' εκείνους που είχαν υποστεί κάποια αδικία, ὥστε να μπορουν να του το πουν χωρὶς να τον παρεμποδίζουν εκείνοι, οι οποίοι τη διέπραξαν και φοβόνταν μήπως υποστούν κάποια τιμωρία -ἀπῆει δὲ πᾶσι μὲν προηγουμένως τοῖς ἀδικουμένοις διδοὺς ἑαυτόν, ὡς ἂν ἔχοιεν τὰ αὐτῶν ἐκτραγωδεῖν ἀδικήματα καὶ μὴ παρὰ τινων ἀδίκων κωλύοιντο ὑφορωμένων τὴν ἐξ' αὐτοῦ τιμωρίαν.³⁶⁷

Την αγάπη για την ομαλή και δίκαιη ζωή των υπηκόων του την μαρτυρούσε η φροντίδα που ἔδινε για τα καθημερινὰ προβλήματα που ἴσως τους απασχολούσαν. Ἐτσι, καθώς περνούσε ἀπὸ την αγορά, ρωτούσε πόσο ακριβῶς κάνει κάθε πράγμα, ὅπως για τα τρόφιμα, ποτά, σκεπάσματα ρούχα -ἀλλ' ἐπὶ τε τοῖς βρωτοῖς εἶδεσι καὶ τοῖς ποτοῖς καὶ τοῖς

³⁶⁰ ΣΙ, ὁ.π. 50, 23-24

³⁶¹ Για την προσπάθεια βελτίωσης της εικόνας του Θεοφίλου ἀπὸ μισητὸ εικονομάχο (ὅπως τον παρουσιάζει ο Γεώργιος Μοναχός) σε δίκαιο αυτοκράτορα βλ. Α. Markopoulos, *The rehabilitation of the emperor Theophilos*, στο: *Byzantium in the ninth century dead or alive?*, *Papers from the Spring Symposium of Byzantine Studies*, ἐκδ. L. Brubaker, Birmingham Mrch 1996, 37-49

³⁶² ΣΙ, ὁ.π. 50, 24-25

³⁶³ ΣΙ, ὁ.π. 50, 26

³⁶⁴ ΣΙ, ὁ.π. 50, 25

³⁶⁵ *Συνεχισταί Θεοφάνους*, ὁ.π. 87

³⁶⁶ ΣΙ, ὁ.π. 50, 33-35

³⁶⁷ ΣΙ, ὁ.π. 50, 35-38

*εἰς θάλασιν καὶ ἀμφίαισιν ἐπιτηδεῖοις καὶ πᾶσιν ἀπλῶς τοῖς κατὰ τὴν ἀγορὰν προκειμένοις.*³⁶⁸

Ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς υπηκόους τοῦ ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ ἑνὸς ἄλλο περιστατικό. Εἰδικότερα, κάποτε, τὴν ὥρα ποῦ ἀπολάμβανε τὴ θέα ἀπὸ τὰ τείχη τῶν ἀνακτόρων ποῦ ἐβλεπαν πρὸς τὴ θάλασσα, εἶδε ἕνα μεγάλης χωρητικότητος, ἀσύγκριτο σὲ μέγεθος καὶ ἀξεπέραστο σὲ ὁμορφιά πλοῖο νὰ ταξιδεύει με τὰ πανιά τοῦ φουσκωμένα ἀπὸ οὐρίο ἀνεμο – καὶ ποτε δὲ ψυχαγωγίας χάριν προκύπτων ἀπὸ τῶν πρὸς θάλασσαν τοῦ παλατίου τειχῶν ἐθεάσατο νᾶν τινὰ μυριοφόρον ἐξ’ οὐρίων πλέουσιν ἀναπεπταμένοις δὴ τοῖς ἰστιίοις, μεγέθει τε ἀνυπέβλητον καὶ ἀπαράμιλλον κάλλει.³⁶⁹ Ὅταν ἔμαθε ὅτι ἀνήκε στὴ γυναῖκα τοῦ τὴν αὐγούστα Θεοδώρα, πλησίασε τὸ ἐπιβλητικό πλοῖο καὶ ρωτοῦσε ἐπίμονα ὅσους βρῖσκονταν ἐκεῖ ἀν εἶχαν ἀνάγκη κάποιον ἐμπόρευμα, σιτάρι ἴσως καὶ κρασί ἢ κάποιον ἄλλο εἶδος –καὶ πλησίασας ἔστη παρὰ τὴν πρύμναν καὶ τοὺς παρόντας ἠρώτα πολλάκις, ὅτου τις ἔχει χρεῖαν τῶν ἀγωγίμων, σίτου τυχὸν ἢ οἴνου τινὸς εἶδους.³⁷⁰ Ἡ στάση αὐτὴ τοῦ αυτοκράτορα ἀπεδείκνυε τὴ φροντίδα γιὰ τὸ λαὸ τοῦ. Βέβαια, στὸ τέλος ἔβαλε φωτιά στὸ καράβι καὶ στα ἐμπορεύματα – τὴν δὲ νᾶν ἐκείνην παραδοῦναι πυρὶ αὐτοῖς ἰστιίοις καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀγωγίμοις.³⁷¹ καὶ ἀπειλήσεν τὴν αυτοκράτειρα μέχρι καὶ με θάνατο ἀν στρεφόνταν ξανά σὲ τέτοιου εἶδους ἀσχολίες –περιέβαλε καὶ τὴν δέσποιναν ὕβρεσι καὶ τῆς ζωῆς ἐξαγαγεῖν ἠπέλησεν, εἰ φωραθεῖ ἔκτοτε τοιοῦτόν τι ποιοῦσα.³⁷²

Στὸ σημεῖο αὐτὸ καλὸ θὰ ἦταν νὰ γίνῃ μιὰ μικρὴ ἀναφορὰ στὸ πρόσωπο τῆς αυτοκράτειρας Θεοδώρας³⁷³ τῆς γυναῖκας τοῦ Θεοφίλου. Εἰδικότερα, ἡ τελευταία ἦταν ἀρμενικῆς καταγωγῆς, κόρη τοῦ δρουγγάριου Μαρίνου καὶ τῆς Θεοκτίστης.³⁷⁴ Παντρεύτηκε τὸ Θεόφιλο τὸν Ἰούνιο τοῦ 830, ὅταν χάρισε σ’ ἐκείνη- καὶ ὄχι στὴ γνωστὴ ποιήτρια Κασσιανή- τὸ μῆλο σὲ διαγωνισμό ὁμορφιάς ποῦ εἶχε ὁργανώσει ἡ Ευφροσύνη. Μαζὶ ἀπέκτησαν πέντε κόρες (Θέκλα, Ἄννα, Ἀναστασία, Μαρία καὶ Πουλχερία) καὶ δυο γιους (Κωνσταντῖνο, Μιχαήλ). Ἦταν πιστὴ εἰκονολάτρης, ὅπως θὰ ἀναλυθεῖ παρακάτω καὶ ἀποκατέστησε τὶς εἰκόνες τὸ 843.³⁷⁵ Πέθανε λίγο

³⁶⁸ ΣΙ, ὁ.π. 51, 41-43

³⁶⁹ ΣΙ, ὁ.π. 51, 46-49

³⁷⁰ ΣΙ, ὁ.π. 51, 55-57

³⁷¹ ΣΙ, ὁ.π. 51, 63-64

³⁷² ΣΙ, ὁ.π. 49, 64-66

³⁷³ PBE, ὁ.π. Theodora 2

³⁷⁴ PMBZ, ὁ.π. #7286

³⁷⁵ ODB, ὁ.π. 2037-2038

μετά την ενθρόνιση του Βασίλειο Α΄ 867, ενώ τιμήθηκε ως αγία στις 11 Φεβρουαρίου.³⁷⁶

4. Η πίστη του αυτοκράτορα Θεοφίλου στην αίρεση της εικονομαχίας. Η στάση απέναντι στα συγγενικά του πρόσωπα που λάτρευαν τις εικόνες

Ο αυτοκράτορας, όμως, ως θνητός δεν μπορούσε να είναι απαλλαγμένος από κάθε ελάττωμα. Αν και η πίστη του προς το Θεό ήταν μεγάλη, εντούτοις μεγαλύτερη ήταν η πίστη του προς την αίρεση των εικονομάχων, πίστη που του την κληροδότησε ο ίδιος ο πατέρας του. Έτσι, αν και ενδιαφερόταν τόσο πολύ για την τύχη του λαού του και την αρμονική τους ζωή μακριά από αδικίες, μολαταύτα σ' όλη τη διάρκεια της βασιλείας βασάνιζε τους ευσεβείς και καλούς πιστούς και δε τους επέτρεψε ούτε να ησυχάσουν– *καὶ τὸν εὐσεβῆ καὶ πανάγιον ἐκάκου λαὸν παρὰ πάντα τὸν τῆς βασιλείας αὐτοῦ χρόνον ἤρεμῆσαι μὴ συγχωρήσας.*³⁷⁷

Ενδιαφέρον προκαλούσε η αντίδραση του αυτοκράτορα στην πίστη τόσο της γυναίκας του, της αυγούστας Θεοδώρας, όσο και των γονιών της στις εικόνες. Ειδικότερα, ο πατέρας της Θεοδώρας, Μαρίνος, αλλά και η μητέρα της Θεοκτίστη, που ονομαζόταν και Φλωρίνα, είχαν ανατραφεί με ευσέβεια και σε αντίθεση με τους υπολοίπους, που εκείνη την εποχή απαρνήθηκαν την προσκύνηση των θείων εικόνων, εκείνοι τις τιμούσαν με μεγάλη αφοσίωση –*ἀμφοτέρους εὐσεβία ἐκτεθραμμένους καὶ τὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων προσκύνησιν οὐκ ἐξαρνουμένους, ὡς οἱ κατ' ἐκεῖνο πάντες καιροῦ, ἀσπαζομένους δὲ καὶ ἐνστερνιζομένους ὑπερφυῶς.*³⁷⁸ Τη λατρεία προς τις εικόνες, λοιπόν, τη μετέφεραν στην κόρη τους Θεοδώρα και προσπαθούσαν μάλιστα, να οδηγήσουν και τις εγγόνες τους ώστε να την ενστερνιστούν. Έτσι, η Θεοκτίστη καλούσε στο σπίτι τις εγγόνες της, τους προσέφερε δώρα που ξετρέλαιναν την θηλυκή φύση τους –*ἄλλαις τε δωρεαῖς, αἷς ὑποσύρεσθαι τὸ θῆλυ πέφυκεν*–³⁷⁹ ενώ τους έδινε συμβουλές ώστε να είναι τολμηρές. Βέβαια, αυτό που ενδιαφέρει περισσότερο στην παρούσα φάση είναι το γεγονός ότι η γιαγιά των κοριτσιών προσπαθώντας να τα στρέψει προς τη λατρεία των εικόνων, τις νουθετούσε να απομακρυνθούν από την ανούσια αίρεση, στην οποία πίστευε ο πατέρας

³⁷⁶ Βίος της αυτοκράτειρας Θεοδώρας (BHG 1731), εκδ. Α. Μαρκόπουλος, Σύμμεικτα 5 (1983), 249-285

³⁷⁷ ΣΙ, ό.π. 50, 29-30

³⁷⁸ ΣΙ, ό.π. 52, 69-72

³⁷⁹ ΣΙ, ό.π. 52, 77

τους- τὴν πατρώαν μὲν αἵρεσιν μυσαττομένας, κατασπαζομένας δὲ τὰς τῶν ἁγίων εἰκόνων μορφάς.³⁸⁰ Ταυτόχρονα, έβαζε τις εικόνες που φιλούσε σ' ένα σεντούκι στα χέρια και στα πρόσωπα των κοριτσιών και ακουμπώντας τις στα χείλη του, τις ευλογούσε και τις μάθαινε να τις αγαπούν –και ἅμα ταύτας εἰς χεῖρας ἐμβάλλουσα (ἐφύλαττε δὲ ἔν τινι κιβωτίῳ) τῷ τε προσώπῳ, καὶ τοῖς χεῖλεσιν αὐτῶν ἐπιτιθεμένη ἡγίαζε καὶ πρὸς τὸ ἐκείνων ἀνηρέθιζε φίλτρον.³⁸¹

Όταν ο αυτοκράτορας πληροφορήθηκε από την μικρή του κόρη πώς περνούσε η ώρα των παιδιών του κάθε φορά που πήγαιναν στη γιαγιά τους, ενώ κάποιος θα περίμενε να οργιστεί τόσο ώστε να οδηγηθεί ακόμα και στην τιμωρία της Θεοκτίστης, καθώς, όπως έχει ήδη προαναφερθεί, ακολουθούσε εξαιρετικά σκληρή στάση απέναντι στους πιστούς που λάτρευαν τις εικόνες, εντούτοις ο Θεόφιλος αντέδρασε πολύ ψύχραιμα³⁸² και απλά εμπόδισε από εκεί και έπειτα τις κόρες του να επισκέπτονται τη γιαγιά τους- ἐκώλυε σὲ μόνον τὴν πρὸς τὴν Θεοκτίστην τῶν θυγατέρων αὐτοῦ ἄφιξιν.³⁸³ Η ήπια αυτή αντίδραση του αυτοκράτορα θα μπορούσε να δικαιολογηθεί μέσα από δύο εικασίες· αφενός ο σεβασμός και αγάπη προς τη γυναίκα του, αυγούστα Θεοδώρα, τον εμπόδισε από το να αντιδράσει σκληρά απέναντι στη μητέρα της – πρᾶξαι δε τι τῶν δραστικωτέρων εἰς αὐτὴν ἐκωλύετο τῇ τε πρὸς τὴν γυναῖκα αἰδοῖ καὶ εὐλαβείᾳ-³⁸⁴ και αφετέρου η παρησία της Θεοκτίστης που έδειχνε φανερά την αντιπάθεια προς το πρόσωπό του, ίσως του δημιουργούσε πρόβλημα- καὶ πλέον, ἧ ἐκέχρητο παρρησίᾳ εἰργόμενος[...].³⁸⁵ Καταληκτικά, από τα παραπάνω συνάγεται πως αν και διέπραττε αδικίες απέναντι στους πιστούς των θείων εικόνων, εντούτοις σεβόταν τη γυναίκα του, συμπεριφορά που άρμοζε σ' έναν αυτοκράτορα.

Βέβαια, η παραπάνω διαπίστωση αναιρείται αμέσως με ένα παράδειγμα που παραθέτει παρακάτω ο Ιωάννης Σκυλίτζης, στοιχείο που εγείρει προβληματισμό για την ήπια στάση του απέναντι στη Θεοκτίστη. Έτσι, ο αναγνώστης οδηγείται στο συμπέρασμα πως μάλλον ο βασιλιάς φοβόταν τη λεκτική επίθεση της πεθεράς του. Στο τελευταίο συμπέρασμα, λοιπόν, μπορεί να οδηγήσει τον αναγνώστη ένα περιστατικό που έλαβε χώρα στο Παλάτι· ένας δούλος που ζούσε στο παλάτι και έλεγε

³⁸⁰ Σ, ό.π. 52, 80-81

³⁸¹ ΣΙ, ό.π. 52, 81-84

³⁸² Συνεχισταί Θεοφάνους, ό.π. 90. Συμεών Μάγιστρος, ό.π. 628

³⁸³ ΣΙ, ό.π. 53, 4-5

³⁸⁴ ΣΙ, ό.π. 53, 94-95

³⁸⁵ ΣΙ, ό.π. 53, 95, 1

ασυναρτησίες, αλλά και προκαλούσε γέλια, είδε την αυτοκράτειρα Θεοδώρα να ασπάζεται τις εικόνες και το είπε στο Θεόφιλο, παρόλο που η τελευταία προσπάθησε να τον παραπλάνησει λέγοντάς του πως αυτές ήταν οι κούκλες της. Ο αυτοκράτορας θολωμένος απ' αυτές τις ενέργειες της συζύγου του ξέχασε κάθε ευγένεια και σεβασμό, στοιχείο που αποδεικνύει το μίσος που του είχε περάσει ο πατέρας του απέναντι στις θείες εικόνες.³⁸⁶ Έτσι, ο βασιλιάς πήγε στο δωμάτιό της, την περιέλουσε με πολλά και άσχημα λόγια και την αποκάλεσε ακόμα και ειδολωλάτρισσα – και πρὸς ἀπῆλθεν εὐθύς ἄλλαις τε πολλαῖς ὕβρεσι πλύνων καὶ εἰδώλων λάτριν ἀκολάστῳ γλώσσει ἀποκαλῶν, καὶ ἅμα διεξήει τοὺς λόγους τοῦ μυσσαροῦ.³⁸⁷

5. Η εκκλησιαστική πολιτική του Θεοφίλου

Ο Θεόφιλος δεν αδιαφορούσε για τα θρησκευτικά ζητήματα, όπως ο πατέρας του, και δεν ακολούθησε την επαμφοτερίζουσα και ασαφή πολιτική του. Ήταν πιστός χριστιανός, αλλά όπως είχε ήδη προαναφερθεί, θερμός εικονομάχος– *εἶχετο μὲν τῆς ἐπὶ θεὸν καὶ τὴν τούτου πάναγνον μητέρα, ὡς ἔλεγε, πίστεως, εἶχετο δὲ καὶ τῆς πατροπαραδότου μιὰρὸς τῶν εἰκονομάχων αἰρέσεως.*³⁸⁸ Μάλιστα οι υπήκοοί του τον θεωρούσαν πολύ σκληρό και αυστηρό στο θέμα των εικόνων και θεωρούσαν μάλιστα πως ξεπερνούσε σε ωμότητα όλους τους προηγούμενους τυράννους, τον Λέοντα και το Μιχαήλ Τραυλό, που κυβέρνησαν πριν από αυτόν– *περὶ δὲ τοὺς τὰς θείας καὶ ἀχράντους προσκυνοῦντας εἰκόνας λίαν βαρὺς τις καὶ αὐστηρὸς καὶ πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ τυράννους ὠμότητι παρελάσαι φιλονεικῶν.*³⁸⁹

Η σκληρότητα του αυτοκράτορα Θεοφίλου αναφορικά με τις εικόνες, όπως έχει αναφερθεί στην εισαγωγή που έγινε για την παρουσία του στην βασιλική εξουσία, ήταν τόσο μεγάλη, όπως αποδεικνύεται από τις πράξεις του που είχαν απαγορευτικό χαρακτήρα. Ειδικότερα, την περίοδο της διακυβέρνησής του απαγόρευσε να ζωγραφίζουν τις εικόνες με χρώματα γιατί θεώρησε ευτελές το να συγκινείται κάποιος από τέτοια πράγματα και πίστευε ότι πρέπει να βλέπει μόνο την πραγματικότητα –*Θεόφιλος δὲ τὸ μηδὲ χρώμασι ταύτας μορφοῦσθαι. χαμαίληζον γὰρ τὸ πρὸς τὰ τοιαῦτα*

³⁸⁶ *Συνεχισταί Θεοφάνους, ό.π. 91. Συμεών Μάγιστρος, ό.π. 629*

³⁸⁷ ΣΙ, ό.π. 53, 18-20

³⁸⁸ *Συνεχισταί Θεοφάνους, ό.π. 87*

³⁸⁹ ΣΙ, ό.π. 58, 50-52

ἐπτοῆσθαι, μόνην δὲ σκοπεῖν τὴν ἀληθείαν.³⁹⁰ Ἔτσι, λοιπόν, κατέβηκαν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία οἱ θεῖες εἰκόνες καὶ στὴ θέση τους τοποθετήθηκαν θηρία καὶ πουλιά γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσουν σύμφωνα με τὸν Ἰωάννη Σκυλίτζη τὴν ἀνοησία τῶν κινήσεων αὐτῶν τοῦ αυτοκράτορα –θηρία δὲ καὶ ὄρνιθες ἀντὶ τούτων ἀνεστηλοῦντο, τὴν τούτου θηριώδη καὶ ἀνδραποδώδη ἄνοιαν ἐξελέγχοντα.³⁹¹

Αξίζει στο παρόν σημείο νὰ ἐπισημανθεῖ ἡ λεπτομερὴς περιγραφή τῶν γεγονότων ποὺ λάμβαναν χώρα ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ, γεγονότα τὰ ὁποῖα βεβήλωσαν τὸ πρόσωπο τῆς αυτοκρατορίας. Πιο συγκεκριμένα, ἡ παρουσίαση τῶν γεγονότων μαρτυρᾷ ἀκριβῶς αὐτὴ τὴν ορμὴ καὶ τὴν σκληρότητα τοῦ αυτοκράτορα νὰ επικρατήσῃ ἡ εἰκονομαχικὴ μερίδα. Ἔτσι, σύμφωνα με τὴν περιγραφή τοῦ Ἰωάννη Σκυλίτζη, βέβηλα χέρια πετούσαν καὶ ἐξευτέλιζαν στοὺς δρόμους τὰ ἅγια καὶ ἱερά κειμήλια-ἐντεῦθεν βεβήλοις χερσὶ τὰ ἅγια καὶ ἱερά κειμήλια ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἐρριπτοῦντο καὶ ἐφνυβρίζοντο.³⁹² Στὴ συνέχεια, ἀναφέρει ὅτι οἱ φυλακὲς ποὺ ἦταν γι' αὐτοὺς τοὺς ἐγκληματίες γέμιζαν με ὅσους τιμούσαν τὶς θεῖες μορφές, μοναχοὺς, ἐπισκόπους, πιστοὺς, ἀγιογράφους –ἐντεῦθεν τὰ τῶν κακούργων ἐπληροῦτο δεσμοτήρια τῶν διὰ τιμῆς ἀγόντων τὰς θείας μορφάς, μοναζόντων ἐπισκόπων, ποιμαιομένων, καὶ τῶν γραφόντων αὐτῶν,³⁹³ ἐνῶ ὁ βασιλιάς τοὺς ἀφήνε νὰ ζήσουν μόνο ἀν ἐφτυναν τὶς εἰκόνες καὶ τὶς ποδοπατούσαν ὡς κάτι ἀνίερο- ἢ τὸ ζῆν ἀίρουμένους ἐμπτύειν τε ταύταις καὶ ὡς βέβηλά τινα ἐπ' ἐδάφους καταπατεῖν.³⁹⁴ Ἐπιπρόσθετα, τὰ βουνὰ καὶ τὰ σπήλαια γέμισαν με ἀνθρώπους ποὺ πέθαιναν ὡς ἐγκληματίες ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τὴ δειψία - πλήρη δὲ καὶ τὰ ὄρη καὶ σπήλαια τῶν ὡς κακούργων λιμῶ ἀναιρεθέντων καὶ δίψει.³⁹⁵ Ἀπαγόρευε, μάλιστα, νὰ πηγαίνουν στὶς πόλεις οἱ μοναχοὶ καὶ ὅρισε νὰ τοὺς ἀπομακρύνουν με κάθε τρόπο ἢ μάλλον νὰ μὴν τολμοῦν οὔτε νὰ ἐμφανίζονται στὶς πολιτείες μετατρέποντας ἔτσι τὰ μοναστήρια καὶ τὰ ἡσυχαστήρια σὲ ἐνδοξα νεκροταφεῖα, ἀφοῦ οἱ ἅγιοι αὐτοὶ ἀνθρώποι δὲν ἤθελαν νὰ προδώσουν τὴν ἀρετὴ τους καὶ τὸ ἱερὸ ἐνδύμα καὶ προτίμησαν νὰ χάνουν τὴ ζωὴ τους ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τὶς ἐλλείψεις –ἀβάτους γὰρ τηρεῖσθαι τοῖς μοναχοῖς τὰς πόλεις ἐγκελευσάμενος καὶ πάντα τρόπον αὐτοὺς ἀπελάνεσθαι θεσπίσας, μᾶλλον δὲ μὴδὲ κατὰ χώραν ὀρᾶσθαι τολμᾶν, εἰργάσατο τὰ μοναστήρια καὶ τὰ ἡσυχαστήρια περηφανῆ πολυάνδρια, τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν προδοῦναι τὴν

³⁹⁰ ΣΙ, ὁ.π. 58, 60-62

³⁹¹ ΣΙ, ὁ.π. 58-59, 63-64

³⁹² ΣΙ, ὁ.π. 58-59, 64-66

³⁹³ ΣΙ, ὁ.π. 59, 66-68

³⁹⁴ ΣΙ, ὁ.π. 60, 21-22

³⁹⁵ ΣΙ, ὁ.π. 59, 68-69

ἀρετὴν καὶ τὸ ἱερὸν ἔνδυμα μὴ βουλομένων, λιμῶ δὲ καὶ κακουχίαις προαιρουμένων τὴν ζωὴν καταστρέφειν, ἐνίων δὲ περιβολῆς καταλιγωρούντων καὶ παρὰ τοῦτο ἀπολλυμένων.³⁹⁶

Ἡ φρικαλεότητα των πράξεων του αυτοκράτορα δεν λύγισε, όμως, τους χριστιανούς εικονολάτρες. Οἱ ἐνθερμοὶ υποστηρικτὲς των εικόνων – πολλοὶ μόνοι τους καὶ ἄλλοι κατὰ ομάδες, ὅπως οἱ μοναχοὶ τῆς μονῆς των Αβραμιτῶν³⁹⁷ που ἦταν αφιερωμένη στην Θεοτόκο καὶ βρισκόταν ἔξω ἀπὸ τα τείχη τῆς Κωνσταντινούπολης κοντὰ στη Χρυσὴ Πύλη- στάθηκαν με παρρησία μπροστὰ στο Θεόφιλο καὶ του ἀπέδειξαν με λογικὰ επιχειρήματα καὶ με λόγια των Πατέρων τῆς Εκκλησίας – μετὰ παρρησίας ὀφθέντες αὐτῶ λογικῶς ἔκ τε τῶν τοῖς ἀγίοις πατράσιν ἡμῶν εἰρημένων,³⁹⁸ ὅπως του μεγάλου Διονύσου, του Ἱερόθεου, το Εἰρηναίου, ἀλλὰ καὶ των Αποστόλων ὅτι ἡ ἐπιθυμία του νὰ πολεμά τις εἰκόνες εἶναι ἀνόσια. Οἱ θεῖοι αὐτοὶ ἄνδρες ἐξορίστηκαν ἀπὸ τὴν Πόλη με πολλοὺς προπηλακισμοὺς καὶ τιμωρίες, ἐπειδὴ ἔθεσαν ὑπὸ ἀμφισβήτηση τῆς ἀνοησίας του τυράννου καὶ με τὴν παρρησία τους ἐρέθισαν τις θηριώδεις διαθέσεις του - οὗτοι γοῦν οἱ θεϊότατοι ἄνδρες τὴν τοῦ τυράννου ἄνοϊαν ἐξελέγξαντες, καὶ τὴν θηριωδίαν τῶ σφόδρα παρρησιασθῆναι ἐκκαλεσάμενοι μετὰ πολλὰς αἰκίας τε καὶ βασάνους τῆς πόλεως ἐξωρίσθησαν.³⁹⁹ Ἐφτασαν στον ἱερό ναό του Προδρόμου που βρισκόταν στον Εὐξείνιο Πόντο, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν ὀνομασία «του Φοβεροῦ» καὶ καταβεβλημένοι ἐντελῶς ἀπὸ τα μαστιγώματα πέθαναν καὶ ἀξιώθηκαν τὴν ἐπουράνια ζωὴ- καὶ ταῖς ἐκ τῶν μαστίγων πληγαῖς τελέως καταπονηθέντες τῆς ἄνω λήξεως ἠξιώθησαν.⁴⁰⁰ Τα τίμια σώματά τους, ὅμως, που εἶχαν πεταχθεῖ ἄταφα στο χῶμα, παρέμειναν ἀναλλοίωτα γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα μέχρι που κάποιοι πιστοὶ τα σήκωσαν καὶ τα κήδευσαν καὶ τους τίμησαν, ὅπως ἀξίζει σε ἀνθρώπους που μαρτύρησαν γιὰ το Χριστό - ὧν καὶ τὰ τίμια σώματα ἄταφα ἐρριμμένα εἰς τοῦδαφος σῶα ἐπὶ πλειῶστον διετηρήθησαν χρόνον, μέχρις ὅτου πιστοὶ τινες ἀνελόμενοι ταῦτα ἐκήδυσάν τε καὶ καταλλήλως ἐτίμησαν τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ μαρτυρήσασιν.⁴⁰¹

³⁹⁶ ΣΙ, ὁ.π. 59, 69-76

³⁹⁷ R. Janin, *La géographie ecclésiastique de l'empire byzantine, I: Le siège de Constantinople et le patriarcat oecuménique, III: Les églises et les monastères*, Παρίσι 1969, 4-6

³⁹⁸ ΣΙ, ὁ.π. 59, 84-85

³⁹⁹ ΣΙ, ὁ.π. 59-60, 92-94

⁴⁰⁰ ΣΙ, ὁ.π. 60, 2-3

⁴⁰¹ ΣΙ, ὁ.π. 60, 3-6

Ο Ιωάννης Σκυλίτζης παραθέτει πολλά παραδείγματα βασανιστηρίων πιστών εικονόφιλων, οι οποίοι υπέφεραν λόγω της πίστης τους από το Βασιλιά. Η σκληρότητα που επέδειξε ήταν τόσο μεγάλη που δεν ταίριαζε με το πρόσωπο του δίκαιου αυτοκράτορα που ενδιαφερόταν για τα προβλήματα των υπηκόων του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί επίσης ο χαζαρικής καταγωγής ζωγράφος μοναχός Λάζαρος που εξεδιώχθη για την εικονοφιλία του. Η ανατριχιαστική περιγραφή των βασανιστηρίων, που υπάρχει στη *Σύνοψη*, εύκολα μπορεί να προκαλέσει στον αναγνώστη μίσος για το πρόσωπο του αυτοκράτορα. Ειδικότερα, ο τελευταίος είχε διατάξει να πυρώσουν σιδερένια μέταλλα και να τα βάλουν στις παλάμες του *-έκέλευσε πέταλα σιδηρᾶ ἀπανθρακώσαντας ταῖς παλάμαις αὐτοῦ ἐπιτεθῆναι.*⁴⁰² Έτσι, ενώ ο μάρτυρας ήταν εξαντλημένος και μισοπεθαμένος, ο αυτοκράτορας αφού πίστηκε από τους δικούς του ανθρώπους και την αυτοκρατορία, τον άφησε ελεύθερο *-ὄθεν ὁ τύραννος, ἐπειδὴ τὰ τελευταῖα πνεῖν τὸν θεσπέσιον ἀνεμάνθανεν, ἱκεσίαις τῆς δεσποίνης καὶ τινων ἄλλων γνησιωτάτων αὐτῷ ἀπολύεται τῆς εἰρκτῆς.*⁴⁰³ Μετά, όμως, από το θάνατο του αυτοκράτορα, ο Λάζαρος⁴⁰⁴ ζωγράφισε εκ νέου την εικόνα του Χριστού στη Χαλκή Πύλη, η οποία είχε καταστραφεί στα χρόνια της εικονομαχίας, ενώ αργότερα ανέλαβε διπλωματική αποστολή προς τον πάπα Βενέδικτο Γ' (855-858) μεταφέροντάς του δώρα εκ μέρους του Μιχαήλ Γ'.⁴⁰⁵ Πέθανε όμως, στη Ρώμη μετά τις 28 Σεπτεμβρίου του 867.⁴⁰⁶

Ανάλογη τύχη είχαν και ο ομολογήτης Θεοφάνης με τον αδερφό Θεόδωρο από την Πλαιστίνη, οι οποίοι προσπαθούσαν ύστερα από παρότρυνση του αυτοκράτορα σε δημόσιο διάλογο, να αποδείξουν μέσω της Αγίας Γραφής ότι η προσκύνηση των εικόνων συνδεόταν με τη θρησκεία. Η λατρεία του αυτοκράτορα στην εικονομαχική μερίδα αποδεικνύεται από το γεγονός ότι δε δίστασε ν' αλλάξει τα λόγια των ιερών βιβλίων για να γράφουν την άποψη του ιδίου περί του ασπασμού των εικόνων. Μετα από τη σύγκρουση των δύο πλευρών, ο Θεόφιλος διέταξε να τους χτυπήσουν δυνατά με τη ράβδο διακόσιες φορές *-τούτους ἀπαχθέντας ῥαβδισθῆναι ῥάβδων φοραῖς βαρυτάτων ἄχρι τῶν διακοσίων-*⁴⁰⁷ και να χαράξουν με βαρβαρότητα στα μέτωπά τους τους ανόητους ιαμβικούς στίχους που συνέθεσε- *καὶ τοῖς μετώποις αὐτῶν ἐπιγραφῆναι βαρβαρικῶς*

⁴⁰² ΣΙ, *ό.π.* 61, 29-30

⁴⁰³ ΣΙ, *ό.π.* 61, 33-35

⁴⁰⁴ ΡΒΕ, *ό.π.* Lazaros 2

⁴⁰⁵ ΡΜΒΖ, *ό.π.* #4237

⁴⁰⁶ ΟΔΒ, *ό.π.* 1197-1198

⁴⁰⁷ ΣΙ, *ό.π.* 62, 73-74

ἐκκεντηθέντας οὓς συντέθεικε λήρους λαμβικούς.⁴⁰⁸ Το γεγονός αυτό χρονολογείται ανάμεσα στο 836 και το 839.

Πολλές, λοιπόν, ήταν οι ανούσιες πράξεις του αυτοκράτορα, οι οποίες τον οδήγησαν ώστε να φερθεί απερίσκεπτα στους αγίους –και τὰ μὲν κατὰ τῶν ἀγίων τοιαῦτα αὐτῷ νεανιεύματα.⁴⁰⁹ Ἐτσι, ἀπὸ τὴν μια πλευρά, προσέβαλε τὸν ἀληθινὸ Θεὸ που ἐξανθρωπίστηκε γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά υπέβαλλε σε ἀφόρητα βασανιστήρια γιὰ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ζωῆ του ἀνθρώπου που ἦταν ἀληθινὰ ἀφοσιωμένοι– και οὕτως τὸν μὲν δι’ ἡμᾶς ὀφθέντα ἄνθρωπον, θεὸν, ὄντα ἀληθινόν, ὕβριζε καὶ τοὺς ἑαυτοῦ ἀληθινούς θεράποντας οὐ βραχεῖ χρόνῳ καὶ περιορισμένῳ, κατὰ πάντα δὲ τὸν τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνον ἐκάκου καὶ ἀνηκέστοις καθυπέβαλλε συμφοραῖς.⁴¹⁰ Ὁ αυτοκράτορας, μάλιστα, δε δίστασε μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Θεοδότου Μελισσηνοῦ, το 821, νὰ τοποθετήσῃ στὸν πατριαρχικὸ θρόνο, τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 838, τὸν παιδαγωγὸ τοῦ Ἰαννῆ ὡς ἐπιβράβευση γιὰ τὴν ἀσέβεια καὶ τὴν ἀπιστία του– Παιδαγωγὸς Ἰαννῆς τὸν ἐκείνου διαδέχεται θρόνον, ἄθλον τὴν ἱερωσύνην λαβὼν ἀσεβείας καὶ ἀπιστίας.⁴¹¹ Ἐτσι, κατὰφερε με τὴν κίνησή του αὐτῆ ο πατριάρχης, ὁ Ἰωάννης Ζ΄ Μωροχαρζιανός (Γραμματικὸς (Ἰανουάριος 837- Μάρτιος 843) νὰ ἔχει τὶς ἴδιες εἰκονομαχικὲς ἀπόψεις με ἐκεῖνο. Στὸ σημεῖο αὐτό, κρίνεται ἀπαραίτητο ν’ ἀναφερθεῖ ὅτι μετὰ τῶν δύο Πατριαρχῶν εἶχε μεσολαβήσει ἡ πατριαρχία τοῦ Ἀντωνίου Α΄ Κασσιμάτη,⁴¹² τὴν ὁποία δὲν ἀναφέρει ὁ Ἰωάννης Σκυλίτζης. Καταληκτικὰ, ἀξίζει ν’ ἀναφερθεῖ ὅτι οἱ χρονογράφοι ἀναφέρουν ὀρισμένα μαρτύρια τῶν ἀνυπότακτων μοναχῶν ἐπὶ Θεόφιλου, τοῦ βάρβαρου, τοῦ νέου Βαλτάσαρ, τοῦ παραβάτη, τοῦ βέβηλου –ἀλλὰ ἦταν ὅλοι εἰκονόφιλοι καὶ οἱ διηγῆσεις τοὺς χωλαίνουν, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι δὲν υπῆρξαν καὶ κάποιοι που υπέφεραν. Ἄλλωστε ὁ Θεόφιλος εἶχε μαζί του στὸ παλάτι τὸν εἰκονόφιλο μοναχὸ Μεθόδιο -που ἐγίνε μετὰ πατριάρχης καὶ πρωτοστάτησε στὴν ἀναστήλωση τῶν εἰκόνων- ὁ ὁποῖος, κατὰ τοὺς χρονογράφους, εἶχε υποβληθεῖ προηγουμένως σε φρικτὰ βασανιστήρια.⁴¹³

⁴⁰⁸ ΣΙ, ὁ.π. 62, 74-75

⁴⁰⁹ ΣΙ, ὁ.π. 63, 95

⁴¹⁰ ΣΙ, ὁ.π. 63, 1-4

⁴¹¹ ΣΙ, ὁ.π. 72, 45-46

⁴¹² PBE, ὁ.π. Antonios 3. PMBZ, ὁ.π. #550. ODB, ὁ.π. 124-125

⁴¹³ J.J. Norwich, *Βυζάντιο: Τὸ Ἀπόγειο*, ὁ.π. 84-85

6. Η εσωτερική πολιτική που ακολούθησε ο Θεόφιλος τα χρόνια της βασιλείας του

Ο αυτοκράτορας Θεόφιλος, προσπαθώντας να ισχυροποιήσει την άμυνα της πόλης ώστε και οι πολίτες του να νοιώθουν ασφαλείς ασχολήθηκε με τα οικοδομήματα. Ειδικότερα, φρόντισε τα τείχη της πόλης με μεγάλη προσοχή, γκρεμίζοντας τα πιο χαμηλά τους μέρη, ψηλώνοντάς τα και κάνοντας τα απρόσιτα για τους εχθρούς- Ένέκειτο δὲ καὶ ταῖς οἰκοδομαῖς ὁ αὐτὸς βασιλεὺς καὶ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως μεγίστην ἐπεδείξατο ἐπιμέλειαν, τὰ χθαμαλώτερα καταστρέψας καὶ ἀνυψώσας καὶ ἄβατα πεποιηκῶς τοῖς ἐχθροῖς.⁴¹⁴ Επίσης, έχτισε και ανάκτορα για τις κόρες του στην περιοχή που ονομαζόταν τα Καριανού- ἀνάκτορα ταῖς ἑαυτοῦ θυγατράσι παρὰ τὸν οὕτω καλούμενον χῶρον τὰ Καριανοῦ.⁴¹⁵ Τα τελευταία, μάλιστα, ήταν ανάκτορα μπροστά από την περιοχή Βλαχερνές και ονομάστηκαν έτσι από τα μάρμαρα της Καρίας. Το ίδιο το όνομα (Καριανός) φέρει και ένα δεύτερο κτίσμα του Θεοφίλου μέσα στο μεγάλο Παλάτιο.⁴¹⁶

Ο αυτοκράτορας προσπάθησε να αμβλύνει το φαινόμενο της πορνείας, της οποίας και ο ίδιος είχε «πέσει θύμα». Ειδικότερα, υπέκυψε στην ομορφιά μιας από της θεραπαινίδες της βασίλισσας και κοιμήθηκε μαζί της. Όταν το έμαθε όμως, η Θεοδώρα στεναχωρήθηκε πολύ - ἔγνω δὲ καὶ τὴν Θεοδώραν ὄλην γενομένην τοῦ πάθους καὶ κατηφιῶσαν-⁴¹⁷ και λέγεται ότι ο βασιλιάς δήλωσε παίρνοντας όρκο και υψώνοντας τα χέρια του προς το Θεό πως αληθινά αυτό ήταν το μαναδικό του ολίσθημα⁴¹⁸ και ζήτησε από τη σύζυγό του να τον συγχωρήσει- φασὶν ἐξαιρεῖν ἐπομνύμενον καὶ τὰς χεῖρας αἶροντα πρὸς θεόν, ἢ μὴν τότε μόνον διολισθῆναι καὶ συγγνώμην αἰτεῖν παρὰ τῆς ἑαυτοῦ γυναικός.⁴¹⁹ Το παραπάνω περιστατικό αποδεικνύει πως αν και προσπαθούσε να είναι όσο δίκαιος μπορούσε προς το λαό του, εντούτοις ως άνδρας είχε και ορισμένα άλλα ένστικτα. Ὑστερα όμως, και από αυτό το προσωπικό του περιστατικό, ο αυτοκράτορας Θεόφιλος απομάκρυνε από κάποια οικήματα και την ευρύτερη περιοχή τις πόρνες και έχτισε εκεί το μεγαλύτερο και τον ομορφότερο ξενώνα που έφερε το όνομά του -κιθάρας ὄλον ἐκεῖνον τὸν χῶρον ξενῶνα τὴν ἐκείνου φέροντα προσηγορίαν, κάλλει τε κάλλιστον καὶ μέγιστον, κατεσκεύασεν.⁴²⁰

⁴¹⁴ ΣΙ, ό.π. 55, 70-72

⁴¹⁵ ΣΙ, ό.π. 56, 83-84

⁴¹⁶ Janin, *Constantinople Byzantine*, ό.π. 341-342

⁴¹⁷ ΣΙ, ό.π. 56, 79-80

⁴¹⁸ *Συνεχισταί Θεοφάνους*, ό.π. 95

⁴¹⁹ ΣΙ, ό.π. 56, 80-82

⁴²⁰ ΣΙ, ό.π. 55, 74-76

Πιο συγκεκριμένα, επρόκειτο για ένα γυναικείο μοναστήρι αφιερωμένο στον Άγιο Ισίδωρο, το οποίο ο Θεόφιλος επισκέυασε και μετέτρεψε σε ξενώνα, μεταφέροντας αλλού τις μοναχές που διαβίωναν εκεί. Βρισκόταν κοντά στην Περίβλεπτο, στη συνοικία Ψαμαθία.⁴²¹

7. Η εξωτερική πολιτική που ακολούθησε ο Θεόφιλος τα χρόνια της βασιλείας του

Ο αυτοκράτορας Θεόφιλος εκτός από το γεγονός ότι ήθελε οι υπήκοοί του να ζουν μέσα στη δικαιοσύνη, αλλά να έχουν και τα απαραίτητα, ενδιαφέρθηκε και για την εξωτερική πολιτική, τις σχέσεις, δηλαδή, με ξένους λαούς. Ειδικότερα, ο Θεόφιλος έστειλε πρεσβεία προς τη Χαλίφη των Αββασιδών al Ma'mum (813-833) το φθινόπωρο του 829. Αντικειμενικός σκοπός του αυτοκράτορα ήταν να αποθαρρύνει τους Άραβες να επιτεθούν στα βυζαντινά εδάφη επιδεικνύοντάς τους τη δύναμη και τον πλούτο της αυτοκρατορίας – βουλόμενος δὲ καὶ τοῖς Σαρακηνοῖς τὴν τῆς βασιλείας δύναμιν ποιήσασθαι κατάδηλον⁴²² μέσω ειδικά του απεσταλμένου του αυτοκράτορα Ιωάννη⁴²³ σύγκελλου. Ο τελευταίος ήταν ο Ιωάννης Μωροχαρζιανός,⁴²⁴ μετέπειτα Ιωάννης Ζ' Γραμματικός. Γεννήθηκε στη Κωνσταντινούπολη στα τέλη του 8^{ου} αιώνα και ανάμεσα στα 811-813 ξεκίνησε την εκκλησιαστική του σταδιοδρομία ως αναγνώστης στη μονή Οδηγών. Το 814 ηγήθηκε της προσπάθειας του Λέοντος Ε' να συγκεντρώσει αποδείξεις από τα πατερικά κείμενα κατά της λατρείας των εικόνων. Ανταμείφθηκε με τη θέση του ηγούμενου της μονής Σεργίου και Βάκχου και αργότερα του πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως (21/1/837-4/3/843) ενώ πέθανε πριν από το 867.⁴²⁵

Με την παραπάνω κίνησή του, λοιπόν, δηλαδή με το να στείλει πρεσβεία στον άρχοντα της Συρίας, ο Θεόφιλος αφενός απέδειξε την δύναμη και τον πλούτο του προσφέροντας δώρα και σκορπώντας το χρυσάφι και αφετέρου πήρε ιδέες για τον τρόπο ζωής των Σαρακηνών μέσω του Ιωάννη. Ειδικότερα, ο τελευταίος έπεισε τον αυτοκράτορα να κατασκευάσει τα ανάκτορα στην περιοχή του Βρύοντος, όμοια με τα αραβικά οικοδομήματα- έπεισε τὸν βασιλέα τὰ τοῦ Βρύαντος ἀνάκτορα πρὸς τὴν τῶν Σαρακηνικῶν οἰκημάτων κατασκευασθῆναι ὁμοίωσιν.⁴²⁶ Στην

⁴²¹ R. Janin, *Constantinople Byzantine*, ὁ.π. 336

⁴²² ΣΙ, ὁ.π. 56, 86-87

⁴²³ PBE, ὁ.π. Ioannes 5

⁴²⁴ ODB, ὁ.π. II, 1052

⁴²⁵ PMBZ, ὁ.π. #3199

⁴²⁶ ΣΙ, ὁ.π. 57, 38-39, 58, 40

πραγματικότητα, ο Θεόφιλος έκτισε τα ανάκτορα του Βρύαντος στην ανατολική ακτή της Προποντίδας, απέναντι από τη νήσο Πρίγκιππο, λίγο μετά την επιστροφή του Ιωάννη Γραμματικού και συγκεκριμένα το 837, αφότου επέστρεψε νικητής από την εκστρατεία του ενάντια στη Σωζόπετρα και τη Μελιτηνή.⁴²⁷ Δεν υστερούσαν, βέβαια, καθόλου από τα αραβικά ούτε στη μορφή ούτε στο διάκοσμο- σχήματί τε καὶ ποικιλία μηδὲν ἐκείνων τὸ σύνολον ἀποδέοντα, ἐκείνοις τούτοις ἐφισταμένου καὶ τῆ οἰκοδομῆ ἀρχιτεκτονούντος,⁴²⁸ ενώ μάλιστα οι Βυζαντινοί αφιέρωσαν στη Θεοτόκο ναό που χτίστηκε δίπλα στο κοιτώνα- ἐνὸς μόνου κατὰ προσθήκην ἐργασθέντος τοῦ ἀνεγερθέντος εἰς ὄνομα τῆς Θεοτόκου ναοῦ κατ' αὐτὸν τὸν κοιτῶνα.⁴²⁹ Ακόμη, στο προαύλιο των ανακτόρων αυτών χτίστηκε τρίκογχος ναός, απαράμιλλος σε ομορφιά και σε μέγεθος που ξεπερνούσε πολλούς άλλους ναούς· το μεσαίο κλίτος ήταν αφιερωμένο στον αρχάγγελο Μιχαήλ, ενώ τα άλλα σε ονόματα γυναικῶν αγίων μαρτύρων- ἐδομήθη δὲ κατὰ τὸ προαύλιον τῶν τοιούτων παλατίων τρίκογχος ναὸς κάλλει τε κάλλιστος καὶ μεγέθει πολλῶν διαφέρων, οὗ τὸ μὲν μέσον εἰς ὄνομα γέγονε τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ, τὰ δὲ κάτωθεν τούτου εἰς μαρτύρων γυναικῶν ἀγίων ὀνοματα.⁴³⁰ Ἔτσι, το γεγονός ότι ο βασιλιάς προχωρούσε σε τέτοια ἔργα είχε ως ἀπότοκο το χαρακτηρισμό του ως μεγαλοπρεπή και αξιοθαύμαστο – μεγαλοπρεπῆς τε καὶ θαυμαστός.⁴³¹

Ὅσον ἀναφορὰ στην ἀντιμετώπιση των ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν, ο Θεόφιλος προσπάθησε να ἐπιλέξει ἀξιους συντρόφους γενναίους και κατάλληλους για πολεμικές καταστάσεις. Ειδικότερα, ὅταν ο ἀρχηγός των Αράβων, Ιμβραήλ ἐξεστράτευσε ἐναντίον των Βυζαντινῶν, ο αυτοκράτορας Θεόφιλος ἐξεστράτευσε και αὐτός χωρίς φόβο για να τον ἀντιμετωπίσει- ἅπαν δέος ἀποβαλῶν.⁴³² Ἡ ἔλλειψη αὐτῆ φόβου οφειλόταν στους ἀνδρες που τον συνόδευαν, στο Θεόφοβο και στο Μανουήλ, οι οποίοι διακρίνονταν ἀπὸ πολεμική ἐμπειρία και γενναιότητα- ἀλλ' ἢ τῶν συνόντων αὐτῶ ἀνδρῶν κατὰ πολέμους πείρα και γενναιότης ὡς πορρωτάτος τοῦτο ἐτίθει.⁴³³ Μάλιστα, σε αὐτούς τους δύο ο αυτοκράτορας εἶχε ἐναποθέσει τις ἐλπίδες του για την ἀντιμετώπιση του Ιμβραήλ. Ὁ τελευταῖος ἦταν ο Αραβας χαλίφης al Mu' tasim⁴³⁴ (833-842), ο οποίος τον Απρίλιο του 838

⁴²⁷ Janin, *Constantinople Byzantine*, ὁ.π. 145-146

⁴²⁸ ΣΙ, ὁ.π. 58, 40-42

⁴²⁹ ΣΙ, ὁ.π. 58, 43-44

⁴³⁰ ΣΙ, ὁ.π. 58, 45-48

⁴³¹ ΣΙ, ὁ.π. 58, 49-50

⁴³² ΣΙ, ὁ.π. 65, 50

⁴³³ ΣΙ, ὁ.π. 65, 51-52

⁴³⁴ PBE, ὁ.π. al Mu' tasim 1

εξεστράτευσε εκ νέου εναντίον της Βυζαντινής Μικράς Ασίας, απαντώντας στην επιτυχημένη εκστρατεία του Θεόφιλου ένα χρόνο πριν (Μάρτιος-Απρίλιος του 837), κατά τη διάρκεια της οποίας κατελήφθισαν και λεηλατήθηκαν η Σωζόπετρα, τα Σαμόσατα και τα περικόρα της Μελιτινής.⁴³⁵

Στο παρόν σημείο, θα ήταν καλό να γίνει μια αναφορά στα πρόσωπα πιστών συνεργατών του αυτοκράτορα Θεόφιλου, του Θεόφοβου και του Μανουήλ. Ο πρώτος ήταν περσικής καταγωγής και μάλιστα αναφέρεται ως Nasr στις αραβικές και συριακές πηγές, όνομα που προφανώς άλλαξε μετά τη φυγή του στη Βυζαντινή αυτοκρατορία και τη βάφτισή του, καθώς στις βυζαντινές πηγές μαρτυρείται ως Θεόφοβος.⁴³⁶ Ο Ιωάννης Σκυλίτζης αντιγράφει σχεδόν τις δυο φανταστικές εκδοχές για την καταγωγή του από τη *Συνέχεια* του Θεοφάνη. Ο Θεόφοβος⁴³⁷ παντρεύτηκε την αδερφή είτε του Θεόφιλου είτε πιθανότερα της Θεοδώρας (την Ειρήνη που στη *Σύνοψη* αναφέρεται ως σύζυγος του πατρικίου Σέργιου, αδερφού του μετέπειτα Πατριάρχη Φωτίου)⁴³⁸ και έγινε πατρίκιος. Πρωταγωνίστησε στις εκστρατείες εναντίον των Αράβων και πέθανε στην Κωνσταντινούπολη το 840 ή το 842.⁴³⁹

Ο Μανουήλ, από την άλλη πλευρά, ήταν σημαντικός αξιωματούχος ήδη επί Μιχαήλ Α΄ Ραγκαβέ, οπότε και έφερε το αξίωμα του πρωτοστάτορα, ενώ επί Λέοντος Ε΄ υπήρξε στρατηγός των Αρμενιικών και έπειτα των Ανατολικών. Το 829 κατηγορήθηκε για προδοσία και κατέφυγε στους Άραβες για ένα περίπου χρόνο· αν και δεν το αναφέρει ο Ιωάννης Σκυλίτζης, η πρεσβεία του Θεόφιλου τη χρονιά εκείνη προς τους Άραβες είχε σκοπό να τον πείσει να επιστρέψει στην Κωνσταντινούπολη. Ο Μανουήλ⁴⁴⁰ το έπραξε και στη συνέχεια συνέδραμε αποτελεσματικά το Θεόφιλο στις εκστρατείες του εναντίων των Αράβων και ο τελευταίος τον τίμησε με τον τίτλο του μαγίστρου και από τότε έγιναν και κουμπάροι,⁴⁴¹ – και μάγιστρος παρ'αυτοῦ τιμᾶται καὶ σύντεκνος ἕκαστε χρηματίζει αὐτοῦ –⁴⁴² καθώς ο Θεόφιλος βάφτισε όλα τα παιδιά του Μιχαήλ. Θα μπορούσε κάποιος να αναγνωρίσει στον αυτοκράτορα Θεόφιλο το γεγονός ότι ήταν γενναιόδωρος απέναντι στους συντρόφους του. Έτσι, για παράδειγμα όταν

⁴³⁵ ODB, ό.π. 1427-1428. PMBZ, ό.π. #5205

⁴³⁶ PBE, ό.π. Theophobos 1

⁴³⁷ ODB, ό.π. 2067

⁴³⁸ ΣΙ, ό.π. 98, 73-74

⁴³⁹ PMBZ, ό.π. #5205

⁴⁴⁰ PBE, ό.π. Manuel 1

⁴⁴¹ ODB, ό.π. 1289

⁴⁴² ΣΙ, ό.π. 71, 40

ο Μανουήλ τον έσωσε από βέβαιο θάνατο, ο αυτοκράτορας Θεόφιλος του προσέφερε ανάλογες τιμές και δώρα και τον αποκαλούσε σωτήρα και ευεργέτη του⁴⁴³- *διὸ τιμαῖς τε τοῦτον ἀνταξίους ἐδεξιοῦτο καὶ δωρεαῖς ἐθεράπευεν, εὐεργέτην καὶ σωτῆρα ἀποκαλῶν.*⁴⁴⁴

Ο Ιωάννης Σκυλίτζης περιγράφει με λεπτομέρειες γεγονότα της αντιπαράθεσης των Βυζαντινών με τους Αγαρηνούς. Αρχικά, ο αυτοκράτορας Θεόφιλος αγνοώντας τις παρακλήσεις του αμερμουνή, που είχαν ως σκοπό να τον πείσουν να μη λεηλατήσει τη χώρα του, οδηγήθηκε σε σύγκρουση. Μέσα από την αφήγηση των περιστατικών, ο αναγνώστης κατανοεί τη σκληρότητα, τη βιαιότητα και τη φρικαλεότητα της μάχης, καθώς όχι μόνο οι Βυζαντινοί είχαν απίστευτη ορμή, αλλά ανάλογη στάση έδειξαν και οι Αγαρηνοί οι οποίοι αφενός υπερασπίζονταν την πατρίδα τους και αφετέρου ήθελαν να τιμωρήσουν την αλαζονική στάση των Βυζαντινών.

Είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσα η περιγραφή των επιπτώσεων της πολιορκίας του Αμορίου, η οποία ξεκίνησε την 1^η Αυγούστου του 838 και κράτησε περίπου δεκαπέντε ημέρες.⁴⁴⁵ Η πόλη, μάλιστα, θα μπορούσε να είχε αποφύγει την άλωση, σύμφωνα με τον Ιωάννη Σκυλίτζη, εάν δεν είχε δωροδοκηθεί και απαρνηθεί τη χριστιανική του πίστη ένας προδότης με το όνομα Βοϊδίτζης, ο οποίος υπέδειξε στους εχθρούς να κάνουν τις επιθέσεις τους στα σημεία όπου το τείχος ήταν ευπρόσβλητο -*καὶ ἔνθα τὸ τεῖχος εὐέφοδον ἦν ποιεῖσθαι τὰς προσβολὰς ὑποθέμενος.*⁴⁴⁶ Έτσι, οι Σαρακηνοί όντας εκνευρισμένοι, γιατί μάλιστα κατά τη διάρκεια της πολιορκίας είχαν σκοτωθεί πολλοί από τους επίλεκτους τους, δεν έδειξαν οίκτο για τίποτα και για κανένα- *θυμῶ γὰρ βαλλόμενοι οἱ Σαρακηνοὶ διὰ τὸ πολλοὺς τῶν ἐπιφανῶν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς πολιορκίας ἀναιρεθῆναι οὐδένα οἶκτον τῶν προστυχόντων ἐλαμβάνον.*⁴⁴⁷ Έτσι, σκοτώθηκαν άνδρες, αιχμαλωτίστηκαν γυναίκες και νεαρά παιδιά, πυρπολήθηκαν τα ομορφότερα κτίσματα και πολύ σύντομα η μεγαλοπρεπέστερη από τις πόλεις της Ανατολής απέμεινε ένα εγκαταλελειμμένο ερείπιο- *ἀλλ' ἀνηροῦντο μὲν ἄνδρες, ἤγοντο δὲ γυναῖκες σὺν μεираκίοις καὶ νεανίσκοις, ἐπυρπολοῦντο τὰ κάλλιστα τῶν οἰκημάτων, καὶ ἐν οὐ μακρῶ τῶ χρόνῳ ἢ τῶν ἑῶν πόλεων διαπρεπεστέρα*

⁴⁴³ PMBZ, ό.π. #4707

⁴⁴⁴ ΣΙ, ό.π. 70, 94-95

⁴⁴⁵ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Πολιορκία και Άλωση Αμορίου*, Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Μ. Ασία, 2003, 838

⁴⁴⁶ ΣΙ, ό.π. 78,26-27

⁴⁴⁷ ΣΙ, ό.π. 78, 30-32

ἐκλελειμμένον ἐδείκνυντο ἐρείπιον.⁴⁴⁸ Ακόμη, αιχμαλωτίστηκαν οι διοικητές του στρατού, οι πατρίκιοι Κάλλιστος (ταυτίζεται ενδεχομένως με το δούκα, Κολωνείας Κάλλιστο⁴⁴⁹ Μελισσηνό, ο οποίος, όμως, δεν σχετίζεται με την άλωση του Αμορίου, αλλά έπεσε αργότερα στα χέρια των Αράβων, προδομένος από τους στρατιώτες του. Στους σαράντα δύο, πάντως, μάρτυρες του Αμορίου τον συγκαταλέγουν οι Συμεών Μαγίστρος, Λογοθέτης και Ψευδοσυμεών),⁴⁵⁰ Κωνσταντίνος (ενδεχομένως ο Βαβούτζικος, που ήταν σύζυγος της Σοφίας, της αδερφής της αυτοκράτειρας Θεοδώρας) και ο Θεόδωρος Κρατερός και πολλοί άλλοι εξέχοντες στρατηγοί που κατείχαν πολύ υψηλά αξιώματα- ἤγοντο δὲ ζωγρίαὶ καὶ οἱ τῶν στρατευμάτων ἐξάρχοντες. Καλλιστὸς τε καὶ Κωνσταντῖνος καὶ Θεόδωρος ὁ Κρατερός οἱ πατρίκιοι καὶ ἄλλοι πλειῖστοι τῶν ἐν στρατηγίαις διαφανῶν, μεγίστοις ἐμπρέποντες ἀξιώμασιν.⁴⁵¹

Ο αυτοκράτορας Θεόφιλος αν και είχε σωθεί, δεν αδιαφόρησε για τους συμμάχους και την οικογένειά του. Έστειλε, μάλιστα, στον αμερμουμνή πρέσβεις ζητώντας του να του δώσει πίσω τους επιφανείς αξιωματικούς που είχε συλλάβει κατά την πολιορκία, τους συγγενείς του και τους υπόλοιπους αιχμαλώτους με την υπόσχεση ότι θα τον πληρώσει είκοσι τέσσερα κεντητάρια ως λύτρα -ἀποδοθῆναι οἱ ζητῶν τοὺς τε ληφθέντας διαφανεῖς ἄνδρας ἐν τῇ πολιορκίᾳ καὶ τοὺς κατὰ γένος αὐτῶ προσήκοντας καὶ τοὺς λοιποὺς αἰχμαλώτους, εἴκοσιν ἐπὶ τέσσαρσι κεντητάρια δώσειν ὑπισχνούμενος ὑπὲρ λύτρων αὐτῶν.⁴⁵² Βέβαια, αξίζει ν' αναφερθεί ότι οι πηγές του Σκυλίτζη *Συνέχεια* του Θεοφάνη και *Βασιλείες* έκαναν λόγο για διακόσια κεντητάρια.

Ο αυτοκράτορας απογοητευμένος που η πρεσβεία που είχε στείλει στον αμερμουμνή γύρισε άπρακτη, αρνήθηκε κάθε φαγητό και ποτό, έμεινε σχεδόν νηστικός και δοκίμαζε μόνο νερό που προερχόταν από λιωμένο χιόνι με αποτέλεσμα ν' αρρωστήσει από δυσεντερία -ὁ Θεόφιλος πᾶσαν τε βρῶσιν καὶ πόσιν ἀποστρεφόμενος καὶ σχεδὸν ἀπόσιτος γεγωνῶς καὶ μηδὲν ἕτερον προστέμενος, ἢ τὸ ἐκ χιόνος ἀποθλιβίμενον ὕδωρ, δυσεντερίας ἑάλω νοσήματι.⁴⁵³ Βέβαια, παρόλη τη δύσκολη κατάσταση της υγείας του, ο αυτοκράτορας δεν το έβαζε κάτω, αντίθετα αναζητούσε τρόπους για να δημιουργήσει πλήγμα στον αμερμουμνή. Φαίνεται, λοιπόν, πως ο εγωϊσμός

⁴⁴⁸ ΣΙ, ό.π. 78, 32-35

⁴⁴⁹ ΡΒΕ, ό.π. Kallistos 2

⁴⁵⁰ ΡΜΒΖ, ό.π. #3606

⁴⁵¹ ΣΙ, ό.π. 78, 35-38

⁴⁵² ΣΙ, ό.π. 78, 42-45

⁴⁵³ ΣΙ, ό.π. 79, 51-53

του αυτοκράτορα Θεόφιλου είχε πληγωθεί πολύ από τις ήττες του βυζαντινού στρατού από τους Σαρακηνούς και γι' αυτό έστειλε τον πατρικίο Θεοδόσιο, που καταγόταν από το γένος των Βαβουτζίκων, στο ρήγμα της Φραγγίας, το Λοθάρο Α', το μεγαλύτερο γιο του Λουδοβίκου Α' του Ευσεβούς, ο οποίος το 840 διαδέχθηκε τον πατέρα του στο θρόνο (840-855), ζητώντας του να τον βοηθήσει και να στείλει αξιόλογη στρατιωτική δύναμη να καταστρέψει κάποιες περιοχές της Λιβύης που υπάγονταν στην εξουσία του αμερμουμνή - *ἐπικουρίαν τε ἐξαιτῶν πεμφθῆναι αὐτῶ καὶ ἀποστεῖλαι δύναμιν ἀξιόμαχον καὶ κακῶσαι μέρη τινὰ της Λιβύης τῶ ἀμερμουμνῆ διαφέροντα.*⁴⁵⁴

Η προαναφερθείσα αποστολή δεν είχε αποτέλεσμα και ο αυτοκράτορας Θεόφιλος νικημένος από την αρρώστια γύρισε κληνῆρης στη Μαγναύρα. Περνώντας τις τελευταίες ώρες του, γίνεται φανερό για ακόμη μια φορά πως δεν άφησε τίποτα στην τύχη, αντίθετα, θέλοντας να ρυθμίσει τα πάντα για τους διαδόχους τους συγκάλεσε σύγκλητο. Αφού εξέθεσε, λοιπόν, μπροστά στη σύγκλητο και στους υπόλοιπους εξέχοντες πολίτες την τραγική κατάσταση του τους παρακάλεσε την αγάπη και την αφοσοίωση που έδειξαν και σε εκείνον να τη δείξουν στο γιο και στη μητέρα του που θ' αναλάβουν την εξουσία μετά το θάνατό του - *ἐν ᾗ τὴν τε σύγκλητον ἐκκλησιάσας καὶ τὸ λοιπὸν ἐμφανὲς μέρος τῆς πόλεως τὰ καθ' ἑαυτὸν ἐξετραγωδεῖ καὶ ὠλοφύρετο καὶ τοὺς συνειλεγμένους ἐζήτει τὴν εἰς αὐτὸν ἀπομνημονεύειν εὐνοίαν ἐν τῶ πίστιν καὶ εὐμένειαν τηρῆσαι πρὸς τε τὴν αὐτοῦ σύζυγον καὶ τὸν παῖδα καὶ διαφυλάξαι τούτοις τὴν βασιλείαν ἀνεπιβούλευτον.*⁴⁵⁵ Αφού, λοιπόν, ο αυτοκράτορας έλαβε τις διαβεβαιώσεις του πέθανε από δυσεντερία στις 20 Ιανουαρίου του 842.

8. Προσπάθεια Θεοφίλου να ρυθμίσει τα γεγονότα μετά το θάνατό του

Ο αυτοκράτορας Θεόφιλος δεν άφηνε τίποτα στην τύχη, ειδικά εάν κάτι είχε να κάνει με θέματα που αφορούσαν στη θρησκεία. Ειδικότερα, εντύπωση προκαλεί το γεγονός πως ήθελε να γνωρίζει, προκειμένου να ρυθμίσει τα θέματα, ποιοι θα βασίλευαν ύστερα από αυτόν - *Ζητοῦντι δὲ τῶ Θεοφίλῳ λίαν ἐπιστατικῶς περὶ τούτων, οἵτινες ἄρξουσι μετ' αὐτόν.*⁴⁵⁶ Έτσι, αφού έμαθε από μια γυναίκα που είχε αιχμαλωτιστεί σε κάποιον από τους προηγούμενους πολέμους με τους Αγαρηνούς ότι θα τον διαδεχθούν

⁴⁵⁴ ΣΙ, ό.π. 79, 57-59

⁴⁵⁵ ΣΙ, ό.π. 79, 63-67

⁴⁵⁶ ΣΙ, ό.π. 72, 47-48

ο γιος του με τη μητέρα του – διάδοχος ἔσεται ὁ υἱὸς συνάμα τῇ ἰδίᾳ μητρί-⁴⁵⁷ και ὅτι ὕστερα ἀπὸ αὐτοὺς θα ἐξουσίαζε για μεγάλο χρονικό διάστημα η οικογένεια των Μαρτινακίων- *μετὰ δὲ τούτους τὸ τῶν Μαρτινακίων γένος διαρκέσει ἐπὶ πολὺ τῇ βασιλείᾳ-*,⁴⁵⁸ κούρευε ἀμέσως μοναχὸ τον Μαρτινάκιο, παρόλο που αὐτὸς τον σεβόταν και ἔκανε τὸ σπίτι του κατάλυμα μοναχῶν.

Σε αὐτὸ τὸ σημεῖο καλὸ θα ἦταν να γίνει μια μικρὴ αναφορὰ στο γένος των Μαρτινακίων που φαίνεται ν' ἀρχίζει ν' ἀποκτὰ ἐξουσία ἐπὶ Λέοντος Ε'. Σε αὐτὸ, μάλιστα, ἀνήκε και η Εὐδικία Ἰγγερίνα, η ὁποία ἦταν σύζυγος του ἰδρυτῆ της Μακεδονικῆς δυναστείας Βασιλείου Α'. Ἐπομένως, η προφητεία ἐδῶ ἀφορὰ στη διακυβέρνηση της αυτοκρατορίας ἀπὸ τὸ Βασίλειο Α' και τους διαδόχους του. Βέβαια ὅταν ὁ Θεόφιλος πληροφορήθηκε ἀπὸ τὴ γυναίκα ὅτι ὁ Πατριάρχης Ἰαννῆς θα ἐξέπεφτε ἀπὸ τὸ θρόνο και ὅτι οἱ ἅγιες εἰκόνες θα ἀπολάμβαναν των τιμῶν και του προσκυνήματος που τους ἀρμοζε προσπάθησε να τὸ ἀποφύγει. Ἐτσι, ὁ αυτοκράτορας, ὁποῖος σε ὅλη τὴ διάρκεια της ζωῆς του ἔδειξε σκληρότητα και ὀργὴ ἀπέναντι στις θεῖες εἰκόνες, θέλησε να συνεχίσει και μετὰ τὸ θάνατο τὸ «ἔργο» του. Παρακαλοῦσε, λοιπὸν, ἐπίμονα τὴν αυτοκράτειρα και τὸ λογοθέτη του δρόμου, Θεόκτιστο, που κατεῖχε ἓνα ἀπὸ τὰ πιο σημαντικὰ αξιώματα της βυζαντινῆς αὐλῆς.⁴⁵⁹ Ἐμφανίστηκε για πρώτη φορά στις πηγές στα 760. Ἦταν στενὸς συνεργάτης του αυτοκράτορα και εἶχε ὡς ἔργο του, μετὰ τῶν ἄλλων και τὴν ἐποπτεία του ὀδικοῦ δικτύου της αυτοκρατορίας, καθὼς, ἐπίσης, και τὴν ἐπίβλεψη της λειτουργίας του βασιλικοῦ ταχυδρομείου. Ὁ αυτοκράτορας, λοιπὸν, τους δέσμευε με ὅρκους φοβεροὺς ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατό του να μην καθαιρέσουν τὸν Ἰαννῆ ἀπὸ πατριάρχη και να μην ἀνεχτοῦν να δουν να προσκυνοῦνται τὰ εἰδῶλα, καθὼς ἔτσι ἀποκαλοῦσε τις θεῖες εἰκόνες– *μετὰ τὸν ἑαυτοῦ θάνατον μῆτε τὸν Ἰαννῆ μεταστῆσαι τῆς πατριαρχίας, μῆτε τὴν προσκύνησιν τῶν εἰδώλων, τὰς σεπτὰς εἰκόνας οὕτω καλῶν, ἰδεῖν ἀνασχέσθαι.*⁴⁶⁰

⁴⁵⁷ ΣΙ, ὁ.π. 72, 53-54

⁴⁵⁸ ΣΙ, ὁ.π. 72, 54-55

⁴⁵⁹ Σ. Βυζάντιος (1851, 1862, 1869). *Ἡ Κωνσταντινούπολις : ἡ περιγραφὴ τοπογραφικὴ, ἀρχαιολογικὴ και ἱστορικὴ της περιωνύμου ταύτης μεγαλοπόλεως και των ἐκατέρωθεν του κόλπου και του Βοσπόρου προαστείων αὐτῆς, Τόμος Γ'.* Ἀθήνησιν: Ἐκ του Τυπογραφείου Ἀνδρέου Κορομηλά και Ἐκ του Τυπογραφείου Χ. Ν. Φιλαδελφῆως, 76.

⁴⁶⁰ ΣΙ, ὁ.π. 72, 63-65

9. Η αγάπη του αυτοκράτορα για τη μουσική

Βέβαια, όπως έχει ήδη γίνει αντιληπτό από τα προηγούμενα, ο Θεόφιλος επέδειξε μεγάλη σκληρότητα μόνο στο θρησκευτικό κομμάτι. Έτσι ο αυτοκράτορας παρουσιάζεται να έχει ευαισθησίες, καθώς αγαπούσε τη μουσική και φιλοδοξούσε να γίνει μελωδός -έφιλοτιμείτο δὲ καὶ μελωδὸς εἶναι.⁴⁶¹ Συνέθεσε, λοιπόν, μερικούς ύμνους και μελωποίησε κάποια στιχηρά που διέταξε να ψάλλουν -διὸ καὶ ὕμνους ποιῶν τινὰς καὶ στιχηρὰ μελίζων ἄδεσθαι προετρέπετο.⁴⁶²

Αποτίμηση

Σε μια προσπάθεια να δοθεί μια συνολική εικόνα στον αυτοκράτορα Θεόφιλο θα μπορούσε κανείς να επισημάνει τόσο τα θετικοί όσο και τα αρνητικά στοιχεία της προσωπικότητας και της διαδρομής του στο αυτοκρατορικό θρόνο. Ειδικότερα, στον Ιωάννη Σκυλίτση παρουσιάζεται ως ένας άνθρωπος δίκαιος, με αγάπη προς το λαό, με ευαισθησίες, καθώς ενδιαφερόταν για να εξαλείψει οποιαδήποτε αδικία. Ήταν γενναίος στους πολέμους, καθώς πάντα πήγαινε μπροστά και ενώ η ζωή του κινδύνευσε αρκετές φορές ο ίδιος δε δείλιαζε, αλλά πάλι προχωρούσε σε μάχες. Μάλιστα, προνοητικός και οργανωτικός προσπάθησε να ρυθμίσει τα πάντα μετά το θάνατό του, μόλις πληροφορήθηκε από προφητείες τι θα γινόταν μετά αυτού. Όμως, το στοιχείο που αμαύρωσε την όλη θετική του εικόνα ήταν η σκληρότητα που φέρθηκε στους εικονόφιλους. Η σκληρότητα αυτή έχει επισημανθεί σε όλη τη διάρκεια της ενασχόλησης της παρούσας εργασίας για το συγκεκριμένο αυτοκράτορα. Ενδιαφέρον, μάλιστα, προκαλεί το γεγονός πως ήθελε και ακόμη μετά το θάνατό του να μην λατρεύονται οι εικόνες.

Δεδομένου ότι κανένα κείμενο εικονομάχου ιστορικού δεν έχει σωθεί, και ότι οι συγγραφείς στους οποίου βασιζόμαστε ήταν αφ' ενός μεν όλοι εικονόφιλοι, αφ' ετέρου δε οπαδοί της Μακεδονικής δυναστείας που επεδίωκαν να αμαυρώσουν την εικόνα της προηγούμενης, είμαστε υποχρεωμένοι να τους ακολουθήσουμε. Είδαμε στα σχετικά κεφάλαια τις απόψεις για την ευσέβεια, το φιλοδίκαιον και το φιλότεχνον του Θεόφιλου. Στην τελική του κρίση ο Ιωσήφ Γενέσιος αναφέρει ότι «απ' τη φύση του ήταν προικισμένος με κάποια προτερήματα» και ότι «προς έπαινον του αξίζει να εξαρθεί και η αποστροφή του προς το κέρδος». ⁴⁶³ Οι Συνεχιστές του

⁴⁶¹ ΣΙ, ό.π. 63, 5

⁴⁶² ΣΙ, ό.π. 63, 5-6

⁴⁶³ Ιωσήφ Γενέσιος, ό.π. 154

Θεοφάνους μιλούν για την γενναιότητά του (πάντοτε μετ' επιφυλάξεως): «μηδέποτε τρόπαιον στήσας...βασιλικὸν καὶ ἀξιέπαινον...καίτοι...πρὸς παρατάξεις χωρήσας οὐκ ἀγεννεῖς».⁴⁶⁴ Χωρὶς επιφυλάξεις παρουσιάζεται και η θετική γνώμη του Ζωναρά.⁴⁶⁵ Δεδομένης της πολιτικής και θρησκευτικής τοποθέτησης των χρονογράφων αυτών, είναι προφανές ότι η γενική κρίση για τον Θεόφιλο είναι θετικότερη.

⁴⁶⁴ Συνεχισταί Θεοφάνους, ό.π. 139

⁴⁶⁵ Επιτομή Ιστοριών, ό.π. 402

ΜΙΧΑΗΛ, ΓΙΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΟΥ, ΜΕ ΤΗ ΜΗΤΕΡΑ ΤΟΥ

(ΜΙΧΑΗΛ Γ')

Η έκταση και η ποιότητα του περιεχομένου αυτής της βασιλείας κινούνται στα ίδια περίπου επίπεδα με την προηγούμενη, εφόσον σε τριάντα τέσσερις σελίδες έκδοσης (τριάντα δύο για τον Θεόφιλο) παρουσιάζονται δεκαοκτώ θεματικές ενότητες (είκοσι δύο για τον Θεόφιλο), εκτενείς κατά κανόνα, γεγονός το οποίο υποδεικνύει μια ποικιλία στις αναφορές. Η πληρότητα, ωστόσο, της αφήγησης πρέπει να αξιολογηθεί με βάση και την ιδιαιτερότητα του υπό συζήτηση κεφαλαίου, ότι δηλαδή περιλαμβάνει δύο ουσιαστικά διαφορετικές φάσεις αυτοκρατορικής διακυβέρνησης: τη συμβασιλεία Μιχαήλ και Θεοδώρας και τη διάδοχη μονοκρατορία του Μιχαήλ. Ο Σκυλίτζης κατανέμει ισοδύναμα την ύλη του ανάμεσα στα δύο υποκεφάλαια, αφιερώνοντας τις μισές σελίδες (δεκαέξι από τις τριάντα τέσσερις) στην πρώτη περίοδο, η οποία καλύπτει χρονικά το ήμισυ περίπου της συνολικής παρουσίας του Μιχαήλ Γ' στο θρόνο (δεκατέσσερα από τα συνολικά είκοσι πέντε χρόνια και εννέα μήνες). Ενώ εξιστορούνται σε ικανοποιητικό βαθμό οι βασικές πτυχές της δράσης και του χαρακτήρα του μονοκράτορα Μιχαήλ (εκστρατείες, οικονομική πολιτική, παιδεία, ανατροπές πολιτικών και εκκλησιαστικών προσώπων, φυσική εξόντωσή του), η περίοδος της συμβασιλείας με τη μητέρα του φωτίζεται μόνο μέσα από το πρίσμα της αποκατάστασης των εικόνων. Το ενδιαφέρον του ιστορικού, δηλαδή, κινείται εδώ αποκλειστικά γύρω από τα θρησκευτικά ζητήματα,⁴⁶⁶ χωρίς να γίνεται καμία αναφορά στις σημαντικές στρατιωτικές επιχειρήσεις της περιόδου: αποτυχημένη εκστρατεία του Θεοκτίστου εναντίον των Αράβων της Κρήτης τον Μάρτιο του 843⁴⁶⁷ και ήττα του στο Μαυροπόταμο το 844.⁴⁶⁸

Όλα αυτά τα σχετικά με την οικονομία της ύλης χαρακτηριστικά της Σύνοψης αντλώνται, βέβαια, σε μεγάλο βαθμό από τη *Συνέχεια*, η οποία αποτελεί τη βασική και για αυτή τη βασιλεία πηγή, όχι, όμως, και τη μοναδική. Σε ορισμένα χωρία δίνεται προτεραιότητα στο κείμενο του

⁴⁶⁶ Απουσιάζουν, για παράδειγμα, αναφορές στο γάμο του Μιχαήλ με την Ευδοκία (*Leonis Grammatici Chronographia*, έκδ. I. Bekker, [CSHB], Βόννη, 1842, 229, 18-230, 6. Συμεών Μάγιστρος και Λογοθέτης, 233, 39-234, 48) ή τις οικοδομικές πρωτοβουλίες του επιτρόπου Θεοκτίστου (*Georgii Monachi Vitae Recentiorum Imperatorum*, έκδ. I. Bekker, [CSHB], 1838, 815, 22-816,4)

⁴⁶⁷ *Συνέχεια του Γεωργίου Μοναχού*, ό.π. 814, 14-815, 7. Λέων Γραμματικός, ό.π. 229, 1-10. Συμεών Μάγιστρος και Λογοθέτης, ό.π. 232, 13-233, 21

⁴⁶⁸ *Συνέχεια του Γεωργίου Μοναχού*, ό.π. 815, 7-21. Λέων Γραμματικός, ό.π. 229, 10-18. Συμεών Μάγιστρος και Λογοθέτης, ό.π. 233, 21-39

Γενεσίου, και αυτό επηρεάζει την οργάνωση της αφήγησης, όπως είδαμε να συμβαίνει και στη βασιλεία του Λέοντος Ε'.⁴⁶⁹

A) ΘΕΟΔΩΡΑ

1. Η ανάληψη της εξουσίας από την αυτοκράτειρα Θεοδώρα και ο διορισμός επιτρόπων

Η αυτοκράτειρα Θεοδώρα, η οποία ανέλαβε την εξουσία μαζί το γιο της Μιχαήλ, ύστερα από το θάνατο του συζύγου της του Θεόφιλου αποδείχθηκε μια γενναία και δυναμική αυτοκράτειρα. Καταγόταν από την Έβισσα της Παφλαγονίας και ήταν κόρη των εικονόφιλων Μαρίνου, ανώτερου αξιωματικού, και της Θεοκτίστης.⁴⁷⁰ Όταν η μητριά του Θεόφιλου Ευφροσύνη κάλεσε νέες από όλη την αυτοκρατορία για να επιλέξει ο Θεόφιλος σύζυγο, η Θεοδώρα προτιμήθηκε από την έχουσα ισχυρότερη προσωπικότητα Κασσιανή.⁴⁷¹ Η συζυγική ζωή του αυτοκρατορικού ζεύγους δεν ήταν εντελώς ανέφελη γιατί οι αδελφοί της Θεοδώρας Βάρδας και Πετρωνάς, και ειδικά ο τελευταίος τον πρώτο καιρό, κατεχρώντο της συγγενείας τους με τον αυτοκράτορα, αλλά και η ίδια η Θεοδώρα ασχολήθηκε με κερδοσκοπικές επιχειρήσεις προς μεγάλην δυσαρέσκειαν του Θεόφιλου.⁴⁷²

Η Θεοδώρα, λοιπόν, ανέλαβε την επιτροπία του Μιχαήλ Γ' με συνεπιτρόπους τον αδερφό της Βάρδα⁴⁷³- διαδραμάτισε πρωτεύοντα πολιτικό ρόλο επί Μιχαήλ Γ' ως κουροπαλάτης από το 859 και ως καίσαρας από το 862.⁴⁷⁴ Σ' αυτόν χρεώνονται οι περισσότερες επιτυχίες της βασιλείας του Μιχαήλ (όπως η βράβευση του Βουλγάρου τσάρου Βόριδος, η ανανέωση της παιδείας με την ίδρυση της σχολής της Μαγναύρας). Κατά τη διάρκεια της εκστρατείας του στη Μ. Ασία δολοφονήθηκε από τον Βασίλειο (Α') στις 21 Απριλίου του 866-,⁴⁷⁵ το μάγιστρο Μανουήλ και το λογοθέτη Θεόκτιστο. Οι τελευταίοι, αμέσως, μόλις πέθανε ο αυτοκράτορας Θεόφιλος πήγαν στον ιππόδρομο, όπου και συγκέντρωσαν το λαό και μίλησαν στον κόσμο, με λόγια που παρασύρουν και αιχμαλωτίζουν, θυμίζοντάς τους τη φροντίδα του βασιλιά γ'αυτούς -οἱ παραχρῆμα τοῦ θανείν τὸν Θεόφιλον

⁴⁶⁹ Ε.Σ Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριῶν*, ὁ.π. 209

⁴⁷⁰ *Συνεχισταί Θεοφάνους*, ὁ.π. 89

⁴⁷¹ Συμεών Μάγιστρος, *Χρονογραφία*, εκδ. Bekker, Βόννη, 1838, 625

⁴⁷² Γεώργιος Μοναχός ο Αμαρτωλός, *Βίοι των νέων βασιλέων*, εκδ. Bekker, Βόννη, 1838, 790

⁴⁷³ PBE, ὁ.π. Bardas 5

⁴⁷⁴ PMBZ, ὁ.π. #791

⁴⁷⁵ ODB, ὁ.π. 255-256

ἐξελθόντες εἰς τὸν ἵππόδρομον κάκειῖσε τὸν δῆμον ἐκκλησιάσαντες λόγους τε διῆλθον τῆς πρὸς αὐτοὺς ἀναμιμνήσκοντες εὐνοίας τοῦ βασιλέως καὶ ἐπαγωγικὰ πολλὰ καὶ θελκτῆρια λέξαντες.⁴⁷⁶ Ἔτσι, ἀπέσπασαν τὴ σύμφωνη γνώμη τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος ὑποσχέθηκε νὰ υπερασπιστεῖ τὸ νέο βασιλιά με τὸ αἷμα τοῦ –τὴν τῶν ἀκουόντων εὐμένειαν ἐπεσπίασαντο, ὑποσχομένων τὸ ἑαυτῶν ἐκχέαι αἷμα ὑπὲρ τῆς σωτηρίας βασιλέως.⁴⁷⁷

2. Η εικονολατρική πολιτική της Θεοδώρας

Ἡ πορεία τῆς συναυτοκράτειρας Θεοδώρας συνδέεται ἀμεσα με τὴν εικονολατρική πολιτική που εἶχε δεῖξει ὅταν, μάλιστα ζούσε ἀκόμη ὁ αυτοκράτορας Θεόφιλος. Ἡ Θεοδώρα, που ὅπως εἶχε ἤδη προαναφερθεῖ κατάγονταν ἀπὸ οἰκογένεια που λάτρευε τὶς εἰκόνες, ἔθεσε ὡς πρῶτο θέμα, ὅταν ἀνέλαβε τὴν ἐξουσία, τὸ θέμα τῆς αἵρεσης τῶν εἰκονομάχων. Με τὴν κατάργηση τῆς τελευταίας συμφωνούσαν καὶ ὁ Θεόκτιστος καὶ ὁ Μανουήλ, ὁ ὁποῖος σὴ ἀρχὴ προέβαλλε κάποιες ἀντιρρήσεις, ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἐπαιρνε τὸ θάρρος νὰ βγεὶ καὶ νὰ μιλήσει ἐπισημῶς γιὰ τὸ θέμα αὐτό– οὐδεὶς δὲ παρρησιάσασθαι ἐτόλμα καὶ εἰς τούμφανες ἐνεγκεῖν λόγον περὶ τῆς ταύτης καταστροφῆς.⁴⁷⁸

Ἐνδιαφέρον προκαλεῖ τὸ γεγονός πως ἀν καὶ ἡ Θεοδώρα διαφωνούσε με τὴν εἰκονομαχική αἵρεση που ἐποκρατούσε, ἤδη ἀπὸ ὅταν ἐξουσίαζε ὁ σύζυγος τῆς αυτοκράτορας Θεόφιλος, ἐντούτοις ὅταν ἦρθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου τῆς ἀναστήλωσης τῶν εἰκόνων, προέβαλλε ὀρισμένες ἀντιρρήσεις σὸ Μανουήλ, εἴτε ἀπὸ σεβασμὸ σὸς ὄρκους που εἶχε δώσει σὸν ἄνδρα τῆς –εἴτε τὸς πρὸς τὸν ἄνδρα ὄρκους εὐλαβουμένη⁴⁷⁹ εἴτε ἀπὸ τὸ φόβο ἐξαιτίας ὀλων αὐτῶν που ἀκολουθούσαν τὴν αἵρεση– εἴτε ὡς ἔφαμεν, καὶ τὸ πλήθος δεδοικυῖα τῶν τῆ αἵρεσει κατειλημμένων.⁴⁸⁰

Ἦστερα ἀπὸ τὶς παραινέσεις καὶ τὶς προειδοποιήσεις τοῦ Μανουήλ – μάλα χαρεῖσα, τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ἐπαφίση–⁴⁸¹ ὅτι θα ἔχανε καὶ ἡ ἴδια καὶ ὁ γιος τῆς τὴ ζωὴ τους καὶ τὴν βασιλικὴ ἐξουσία εἰάν δὲν ἐπέστρεφαν σὸς ναοὺς τὸ ἱερό στολίδι τῶν εἰκόνων⁴⁸² – ταῦτα δὲ ἐκείνης εἰπούσης ταχεῖαν ἠπέιλησεν αὐτῆ καταστροφὴν τῆς ζωῆς καὶ τῆς βασιλείας ἔκπτωσιν, καὶ οὐκ

⁴⁷⁶ ΣΙ, ὁ.π. 81, 91-94

⁴⁷⁷ ΣΙ, ὁ.π. 81, 95, 1

⁴⁷⁸ ΣΙ, ὁ.π. 81, 9

⁴⁷⁹ ΣΙ, ὁ.π. 82, 40

⁴⁸⁰ ΣΙ, ὁ.π. 82, 40-41

⁴⁸¹ Ἰωσήφ Γενέσιος, ὁ.π. 165

⁴⁸² Συνεχισταὶ Θεοφάνους, ὁ.π. 149

αὐτῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ταύτης ὑἱῷ, εἰ μὴ τὸν θεῖον κόσμον τῶν ἱερῶν εἰκόνων ἀποδοίῃ ταῖς ἐκκλησίαις⁴⁸³ ἡ Θεοδώρα υπέκυψε κι ἔτσι πραγματοποιήθηκε μια συγκέντρωση ἀμέσως στο σπίτι του Θεοκτίστου με ὅλα τα διακεκριμένα ,για τη σύνεση και τη μόρφωσή τους, μέλη της συγκλήτου και της συνόδου για ν' αποφασίσουν και να υποδείξουν ποια εἶναι ἡ ὀρθή πίστη- καὶ εὐθύς ἀγείρεσθαι ἐν τοῖς σκηνώμασι τοῦ Θεοκτίστου προσέταττε πάντα τοὺς ἐπὶ συνέσει καὶ λόγῳ κεκοσμημένους ἔκ τε τῆς συγκλήτου καὶ τῆς συνόδου καὶ λόγους κινεῖν καὶ προβάλλεσθαι περὶ ὀρθοδοξίας.⁴⁸⁴ Ἔτσι, οἱ υποστηρικτές των εικόνων ἀντλώντας χωρὶα ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφή κατάφεραν να οδηγήσουν στην επικράτηση τῆς ἀληθινῆς πίστεως στην ὁποία κατευθύνθηκαν και οἱ περισσότεροι ἕως τότε ἀρχιερεῖς, μοναχοὶ και συγκλητικοὶ που εἶχαν κυριευθεῖ ἀπὸ το πάθος τῆς εἰκονομαχίας –καὶ μαρτυριῶν ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς παραχθειςῶν οὐκ ὀλίγων, τὸ εὐσεβὲς ὑπερίσχυσε εἰκόνας, τῶν ἀρχιερέων καὶ μοναχῶν καὶ συγκλητικῶν, ὅσοι τῷ πάθει κατεῖχοντο πρότερον.⁴⁸⁵ Βέβαια, υπήρχαν και κάποιοι ἀμετάπειστοι που τους εἶχε σημαδέψει ἀνεξίτηλα ἡ ἀσεβεία, οἱ ὁποῖοι ἐκδιώχθηκαν ἀπὸ τὴν πόλη και ἐξορίστηκαν –ὅσοις δὲ δευσοποιὰ καθίκετο ἡ τῆς ἀσεβείας βαφή καὶ ἀμεταθέτως εἶχον, ἀπεληλαμένων τῆς πόλεως καὶ ὑπερορίας παρεπεμφθέντων.⁴⁸⁶

Τελευταῖο βῆμα για τὴν ὀριστική ἀναστήλωση των εικόνων ἦταν ἡ καθάρωση του εἰκονομάχου πατριάρχη Ἰαννοῦ ἀπὸ το ἀξίωμα του. Με δυσκολία ὀδηγήθηκαν στην καθάρωσή του και στη χειροτονία⁴⁸⁷ του ἱεροῦ και θεῖου Μεθοδίου⁴⁸⁸ –τὸν ἱερὸν καὶ θεῖον Μέθοδιον.⁴⁸⁹ Ὁ τελευταῖος, μάλιστα, ἦταν γεννημένος το δεύτερο μῖσο του 8^{ου} αἰῶνα ἀπὸ πλούσια οἰκογένεια, ἐνῶ ἐκάρη μοναχός στη μονὴ Χηνολάκκου τῆς Βιθυνίας.⁴⁹⁰ Ἐξαιτίας τῆς εἰκονοφιλίας του φιλακίστηκε και βασανίστηκε ἐπὶ Μιχαήλ Β' και Θεοφίλου.⁴⁹¹ Στις 4 Μαρτίου του 843 χειροτονήθηκε Πατριάρχης και παρέμεινε στη θέση του αὐτὴ ἕως το θάνατό του (14 Ἰουνίου 847).⁴⁹² Ἔτσι, πραγματοποιήθηκε ἀπὸ τὴ δυναμικὴ γυναίκα αυτοκράτειρα ἡ ὀριστικὴ

⁴⁸³ ΣΙ, ὁ.π. 83, 45-48

⁴⁸⁴ ΣΙ, ὁ.π. 83, 50-53

⁴⁸⁵ ΣΙ, ὁ.π. 83, 54-57

⁴⁸⁶ ΣΙ, ὁ.π. 83, 59-60

⁴⁸⁷ Συμεῶν Μάγιστρος, ὁ.π. 651

⁴⁸⁸ ΡΒΕ, ὁ.π. Methodios 1

⁴⁸⁹ ΣΙ, ὁ.π. 84, 77

⁴⁹⁰ ΟΔΒ, ὁ.π. 1355

⁴⁹¹ ΡΓ, ὁ.π. 100, 1243-1262

⁴⁹² ΡΜΒΖ, ὁ.π. #4977

αναστήλωση των εικόνων το Μάρτιο του 843 και εορτάζεται τη λεγόμενη Κυριακή της Ορθοδοξίας, δηλαδή, την πρώτη Κυριακή της Σαρακοστής.

3. Η εξωτερική πολιτική

Η αυτοκράτειρα Θεοδώρα επέδειξε ιδιαίτερη γενναιότητα όσον αφορά στις σχέσεις της με τους εξωτερικούς εχθρούς. Ειδικότερα, αξιοθαύμαστη είναι η αντίδρασή της, όταν ο τσάρος των Βουλγάρων Βόρις Α΄ – Μιχαήλ (852-889) την απείλησε μέσω αγγελιοφόρων ότι θα ακυρώσει και θα επιτεθεί στους Ρωμαίους - *ἀπειλῶν λύειν τὰς συνθήκας καὶ εἰσβολὴν ποιῆσθαι κατὰ Ρωμαίων*.⁴⁹³ Εκείνη, όμως, έδωσε μια αποστομωτική απάντηση αποδεικνύοντας έτσι ότι η γυναικεία φύση δεν είχε τίποτα να ζηλέψει την ανδρική. Χωρίς να δηλιάσει, λοιπόν, ή να σκεφτεί σαν γυναίκα - *ἡ δὲ βασιλὶς μηδὲν ἀγεννὲς μηδὲ γυναικεῖον ἐννοήσασα* -,⁴⁹⁴ όπως αναφέρει ο Ιωάννης Σκυλίτζης, εκείνη του μύνησε: «Θα με βρεις απέναντί σου με το στρατό μου και με τη θέληση του Θεού θα είμαι εγώ η νικήτρια. Αλλά κι αν ακόμα νικήσεις εσύ-πράγμα αδύνατον- η νίκη θα είναι είναι και πάλι δική μου, γιατί δε θα έχεις νικήσει άνδρα παρά γυναίκα - *καὶ ἐμὲ εὐρήσεις, ἀντιστρατεύουσαν, θεοῦ δὲ νεύσει καὶ κατισχύουσαν. Εἰ δ', ὅπερ οὐκ ἔνει ὑπερέξεις αὐτός, καὶ οὕτως ἡ νίκη ἐμῆ γυναιῖκα γὰρ ἔση, ἀλλ' οὐκ ἄνδρα νενικηκώς*.⁴⁹⁵

Η βασίλισσα με την απάντηση που έδωσε απέδειξε τη δυναμική της προσωπικότητα και την αποφασιστικότητα της από την πρώτη στιγμή που ανέβηκε στο θρόνο. Έτσι, ο βάρβαρος σάστισε με την απάντησή της και προτίμησε να συνάψει ειρήνη και να ανανεώσει τις προηγούμενες συμφωνίες - *οἷς ὁ βάρβαρος διαταραχθεὶς ἡσυχίαν ἠσπάσατο καὶ τὰς προηγησαμένας ἀνενέου σπονδάς* -⁴⁹⁶ ενώ αργότερα οδηγήθηκε σε διαπραγματεύσεις με τη βασίλισσα - *διεπρεσβεύσαντο δ' ἀλλήλοις πάλιν ἢ τε βασιλὶς καὶ ὁ ἄρχων*.⁴⁹⁷

Εντυπωσιακό είναι, βέβαια, το γεγονός ότι ο βούλγαρος ηγεμόνας τελικά ασπάστηκε το Χριστιανισμό και κατάφερε παρά τις αρχικές αντιρρήσεις των αρχόντων του λαού, να εκχριστιανήσει και τον τελευταίο. Ο εκχριστιανισμός αυτός των Βουλγάρων συνδέεται άμεσα με τη

⁴⁹³ ΣΙ, ό.π. 90, 44-45

⁴⁹⁴ ΣΙ, ό.π. 90, 45-46

⁴⁹⁵ ΣΙ, ό.π. 90, 46-48

⁴⁹⁶ ΣΙ, ό.π. 90, 48-49

⁴⁹⁷ ΣΙ, ό.π. 90, 50

Βυζαντινή αυτοκρατορία, καθώς αποδεικνύει την επιδεξιότητα της αυτοκρατορίας Θεοδώρας να πετυχαίνει έξυπνα τους στόχους της, αφού η στροφή των Βουλγάρων στη χριστιανική πίστη αποτέλεσε την αρχή για τον εκχριστιανισμό βαρβαρικών λαών, που αποτελούσαν εχθρούς της Βυζαντινής αυτοκρατορίας.

4. Προσπάθεια εκχριστιανισμού γειτονικών λαών

Στο σημείο αυτό κρίνεται καλό ν'αναφερθεί ο τρόπος με τον οποίο έγιναν πιο στενές οι σχέσεις των δύο λαών, των Βυζαντινών και των Βουλγάρων. Πιο συγκεκριμένα, όταν όλος ο βουλγαρικός λαός είχε ασπαστεί το χριστιανισμό, ο τσάρος της Βουλγαρίας έγραψε στη βασίλισσα ζητώντας να του παραχωρήσει εδάφη, γιατί οι υπήκοοί του δεν είχαν αρκετό τόπο, και έδωσε, μάλιστα, τη διαβεβαίωση ότι οι δύο λαοί θα ενωθούν και θα έχουν μια μόνιμη και σταθερή ειρήνη– μεταβληθέντος δέ παντός του ἔθνους πρὸς θεοσέβειαν γράφει πρὸς τὴν δέσποιναν ἐξαιτῶν δοθῆναί οἱ γῆν, στενοχωρουμένων τῶν ὑφ' αὐτόν, ὑποσχνούμενος ἐνοποιῆσαι τὰ ἔθνη καὶ εἰρήνην ἐργάσασθαι αἰδίον τε καὶ ἀμετάβλητον.⁴⁹⁸ Η βασίλισσα προκειμένου να καταφέρει τον πλήρη εκχριστιανισμό της Βουλγαρίας που θα είχε ως αποτέλεσμα την επικράτηση της ειρήνης στο δυτικό μέρος της αυτοκρατορίας, όπως τελικά έγινε, έκανε με μεγάλη χαρά δεκτό το αίτημα του τσάρου - ἡ δὲ βασιλὶς ἰλαρῶς λίαν τὴν ἱκεσίαν προσήκατο.⁴⁹⁹ Τότε, λοιπόν, η Θεοδώρα του παραχώρησε μια ακατοίκητη περιοχή από την ονομαζόμενη Σιδηρά, όπου βρισκόταν η Σιδηρά πύλη, μέχρι τη Δεβελτό, που ήταν πόλη της Θράκης στα νότια του Αίμου, την οποία η Βούλγαροι ονόμασαν Ζαγορά– δέδωκεν ἔρημον οὖσαν τῆνικαῦτα τὴν ἀπὸ τῆς καλουμένης Σιδηρᾶς, ὅριον τότε τυγχανούσης Ρωμαίων τε καὶ Βουλγάρων, ἄχρι τῆς Δεβελτοῦ, ἦν οἱ Βούλγαροι Ζαγορὰν κατωνόμασεν.⁵⁰⁰

Η Θεοδώρα θέλησε να επαναφέρει στη χριστιανική πίστη και τους Μανιχαίους της Ανατολής προκειμένου να πετύχει την ομαλότητα και την ειρήνη. Βέβαια, στο σημείο αυτό κρίνεται αδήριτη η ανάγκη να τονιστεί το γεγονός ότι η Θεοδώρα ασχολήθηκε με τους Παυλικιανούς στην αρχή της βασιλείας της· συνεπώς τα γεγονότα αυτά προηγούνται του εκχριστιανισμού των Βουλγάρων. Ειδικότερα, ο μανιχαϊσμός⁵⁰¹ υπήρξε θρησκεία που εμφανίστηκε τον 3^ο αιώνα μ.Χ. στο χώρο της Μέσης

⁴⁹⁸ ΣΙ, ό.π. 91, 90-93

⁴⁹⁹ ΣΙ, ό.π. 91, 93

⁵⁰⁰ ΣΙ, ό.π. 91, 94-95, 92, 1

⁵⁰¹ ΟDB, ό.π. 1285-1286

Ανατολής και πήρε το όνομά της από τον Πέρση ιδρυτή της Μάνη (216-177). Κινούταν ανάμεσα στο Χριστιανισμό με ισχυρά στοιχεία Ιουδαϊσμού και το ζωροαστρισμό, με βασική θέση τη διάκριση ανάμεσα στο Καλό και στο Κακό.⁵⁰² Στον ίδιο περίπου χώρο αυτόν της Μ. Ασίας αναπτύχθηκε από τον 7^ο αιώνα και εξής η αίρεση του Παυλικιανισμού, που απέρριπτε την Παλαιά Διαθήκη και δεχόταν μονάχα τα Ευαγγέλια και τις Επιστολές του Αποστόλου Πάυλου. Θεμέλιος λίθος της πίστης των Παυλικιανών ήταν η ύπαρξη δύο Θεών: του πονηρού Θεού της Παλαιάς Διαθήκης και του αγαθού Θεού, στον οποίο πίστευαν οι Παυλιανικοί. Η δυϊστική προσέγγιση των δύο θρησκειών ευθύνεται κατά πιθανότητα το γεγονός ότι οι Βυζαντινοί ταύτιζαν τους μανιχαίους και τους μεταγενέστερους Παυλικιανούς, αν και δεν υπήρχε άμεσα σχέση μεταξύ τους.

5. Η ανεπιτυχής προσπάθεια για τον ανεπιτυχή εκχριστιανισμό των Μανιχαϊστών

Ο ζήλος αυτός της βασίλισσας να εκχριστανίσει τους Μανιχαϊστές δεν είχε αίσια εκβαση. Ο λόγος ευθύνεται αποκλειστικά στους απεσταλμένους της βασίλισσας, στο Λέοντα,⁵⁰³ γιο του Αργυρού και το πρώτο γνωστό μέλος της σημαντικής στρατιωτικής οικογένειας των Αργυρών,⁵⁰⁴ στον Ανδρόνικο, γιο του Δούκα και στο Σουδάλη, οι οποίοι αντί ν'ακολουθήσουν συμβιβαστική πολιτική, εντούτοις μεταχειρίστηκαν τη βία – *μη μετρίως ἀλλ' ἀγρίως τῷ ἐπιτάγματι χρώμενοι*.⁵⁰⁵

Ο Σκυλίτζης προσθέτει στο κείμενο της *Συνέχειας του Θεοφάνη*, από όπου αντλεί και πάλι το υλικό του, το βαφτιστικό όνομα Ανδρόνικος για τον Δούκα, καθώς και Λέων για τον Αργυρό, όπως προαναφέρθηκε. Με εξαίρεση την περίπτωση να έχουν απλά εκπέσει τα ονόματα αυτά από τη χειρόγραφη παράδοση της *Συνέχειας του Θεοφάνη*, δύο ένδεχόμενα υπάρχουν: είτε να συμβουλευτήκε ο συγγραφέας κάποια άλλη πηγή είτε να αξιοποίησε την προσωπική του γνώση. Ο D.I. Polemis συντάσσεται με τη δεύτερη έκδοχή, θεωρώντας ότι ο ίδιος ο Σκυλίτζης επιχείρησε την ταύτιση των δύο αυτών προσώπων βάσει του διαθέσιμου από τις επόμενες βασιλείες υλικού του.⁵⁰⁶ Ενώ, όμως, η ταύτιση του Αργυρού εδώ με τον

⁵⁰² *Encyclopedia of Religion* (Second ed.), 2004, Publ. Macmillan Reference, V, 3513

⁵⁰³ PBE, ό.π. Leo 109

⁵⁰⁴ PMBZ, ό.π. #4506

⁵⁰⁵ ΣΙ, ό.π. 92, 12

⁵⁰⁶ D.I. Polemis, *Some cases of erroneous identification in the chronicle of Skylitzes*, BSl 26, 1965, 75-76

Λέοντα Αργυρό είναι χρονολογικά πιθανή και μπορεί να γίνει δεκτή, η αντίστοιχη με τον Ανδρόνικο Δούκα επί Λέοντος ΣΤ' είναι λανθασμένη, αν και δεν αποκλείεται να ήταν ο εν λόγω Δούκας συγγενής, ακόμη και πατέρας, του μεταγενέστερου.⁵⁰⁷

Χαρακτηριστική είναι η περιγραφή των ειδεχθών εγκλημάτων απέναντι στους Μανιχαϊστές από τον Ιωάννη Σκυλίτζη. Ο τελευταίος αναφέρει ότι οι Βυζαντινοί άλλους τους κρεμούσαν σε ξύλα - τούς μὲν ξύλω ἀνήρτων⁻⁵⁰⁸ άλλους έσφαζαν - τούς δὲ ξίφει παρεδίδοσαν⁻⁵⁰⁹ και άλλους τους βασάνιζαν με πολλούς και διάφορους τρόπους- άλλους δὲ άλλαις κακῶν ιδέαις παρέπεμπον και ποικίλοις και παντοδαποῖς κολάσεων τρόποις⁻⁵¹⁰ με αποτέλεσμα να σκοτωθούν περίπου εκατό χιλιάδες άνδρες - ὡσεὶ δέκα μυριάδας ἀνδρῶν ἀπώλεσαν⁻⁵¹¹ να δημευθούν οι περιουσίες τους - τὰς ὑπάρξεις αὐτῶν ἐδημοσίευσαν⁻⁵¹² και ὅσοι απέμειναν να εξαναγκαστούν σε αποστασία- ὡς ἐντεῦθεν τὸ λοιπὸν ἀπαναγκασθὲν πλῆθος πρὸς ἀπόστασιν ἀπιδεῖν.⁵¹³

6. Η αποχώρηση της αυτοκράτειρας Θεοδώρας από το θρόνο

Η αποχώρηση της αυτοκράτειρας Θεοδώρας από το θρόνο οδηγεί στη διεξαγωγή και άλλων συμπερασμάτων για το χαρακτήρα της. Πιο συγκεκριμένα, όταν ο βασιλιάς Μιχαήλ είχε πια περάσει τη παιδική ηλικία και πλησίαζε την ανδρική, ήταν συγκεκριμένα δεκαέξι ετών, επιθυμούσε να διαχειρίζεται ο ίδιος τις διάφορες υποθέσεις, όπως, μάλιστα, τον παρότρυνε και ο επίτροπος και θεῖος του Βάρδας - τῆς ἀνδρικῆς ἀπτόμενος ἡλικίας ἰμείρετο τῶν πραγμάτων δι' ἑαυτοῦ, ἀντέχεσθαι, παραθηγόμενος εἰς τοῦτο και παρὰ τοῦ ἐπιτρόπου και θεῖου Βάρδα τοῦ τῆς βασιλίδος ἀδερφοῦ.⁵¹⁴ Μάλιστα, ο Μιχαήλ επιθυμούσε διακαώς να βασιλεύσει- ἔρωτα περικαῆ τῆς βασιλείας⁻⁵¹⁵ γι' αυτό σε συνεργασία με το Βάρδα οδηγήθηκαν σε αποτρόπαιες πράξεις, όπως στο θάνατο του Θεοκτίστου. Μείζονος σημασίας θεωρήθηκε και η προσπάθεια ν' απομακρύνουν και την αυτοκράτειρα Θεοδώρα από το θρόνο.

⁵⁰⁷ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριῶν*, ὁ.π. 213-214

⁵⁰⁸ ΣΙ, ὁ.π. 92, 12-13

⁵⁰⁹ ΣΙ, ὁ.π. 92, 13

⁵¹⁰ ΣΙ, ὁ.π. 92, 13-14

⁵¹¹ ΣΙ, ὁ.π. 92, 15

⁵¹² ΣΙ, ὁ.π. 92, 15-16

⁵¹³ ΣΙ, ὁ.π. 92, 16-17

⁵¹⁴ ΣΙ, ὁ.π. 93, 47-49

⁵¹⁵ ΣΙ, ὁ.π. 93, 49

Η Θεοδώρα όταν αντιλήφθηκε ότι ο Βάρδας και ο Μιχαήλ ήθελαν να την απομακρύνουν από την εξουσία, έκρινε σωστό να μην αντισταθεί, γιατί ήθελε να αποφύγει σκοτωμούς και αιματοχυσίες - *φόνους και χύσεις αίματος έκφεύγουσα*.⁵¹⁶ Έτσι, από αυτή την κίνησή της διεξάγεται το συμπέρασμα ότι η Θεοδώρα έβαζε πάνω από όλα την ειρήνη και τη σωτηρία του λαού και όχι τις δικές της ενδεχόμενες βλέψεις.

Το τελευταίο στοιχείο αποδεικνύεται από το γεγονός ότι πριν φύγει φρόντισε να κάνει γνωστά στους συγκλητικούς τα οικονομικά της αυτοκρατορίας. Στην πραγματικότητα αυτό συνέβη κάποια χρόνια μετά τη δολοφονία του Θεόκτιστου το 858, ώστε να εμποδιστούν οι ενδεχόμενες μελλοντικές σπατάλες του γιου της - *τὸν δ' ἐναποκείμενον τοῖς ἀνακτόροις πλοῦτον ἔκρινε τῇ συγκλήτῳ ποιήσασθαι φανερόν, τοῦ τε υἱοῦ τὴν ἀκρατῆ δαπάνην κωλύουσα καὶ τὴν ἰδίαν οἰκονομίαν κηρύττουσα*.⁵¹⁷ Έτσι, αφού ρύθμισε τα ζητήματα αυτά η βασίλισσα αποχαιρέτισε τους συγκλητικούς, παραιτήθηκε από κάθε δραστηριότητα και κυβερνητική μέριμνα και έφυγε από τα ανάκτορα- *καὶ ἡ μὲν βασιλεία ἀσπασμὸν δοῦσα τῇ συγκλήτῳ καὶ πάσῃ ἐνεργείᾳ καὶ διοικήσει ἀποταξαμένη ἔξεισι τοῦ παλατίου*.⁵¹⁸

Αποτίμηση

Ο χρόνος που βρέθηκε η αυτοκράτειρα Θεοδώρα στην εξουσία ως επίτροπος του γιου της, ήταν μια περίοδο αλλαγών και ακμής για το Βυζάντιο. Διέψευσε όλες τις προσδοκίες και κατάφερε να αποδείξει ότι μια γυναίκα δεν υστερούσε σε τίποτα από κάποιον άνδρα. Ήταν πολύ οργανωτική και τίμια γεγονός που αποδεικνύεται από τα χρήματα - χίλια ενενήντα κεντηνάρια χρυσού και μέχρι τρεις χιλιάδες αργύρου- που φυλάσσονταν στο θησαυροφυλάκειο, χρήματα τα οποία παρέλαβε από το Θεόφιλο και κατάφερε ν' αυξησει μετά το θάνατό του. Δε θα μπορούσε, βέβαια, να παραλείψει κανεις τη γενναιότητα και το θάρρος με το οποίο αντιμετώπισε τους εξωτερικούς, αλλά και τους εσωτερικούς εχθρούς.

Το γεγονός, βέβαια, που τη στιγμάτισε ως αυτοκράτειρα ήταν η αναστήλωση των εικόνων. Η Θεοδώρα κατάφερε να ενώσει τις δύο αντιλήψεις, την εικονομαχική και την εικονολατρική, και να οδηγήσει το βυζαντινό λαό στην αληθινή πίστη. Αφού κατάφερε, βέβαια, να επικρατήσει η ειρήνη και η ομαλότητα στο εσωτερικό της αυτοκρατορίας

⁵¹⁶ ΣΙ, ό.π. 96, 14

⁵¹⁷ ΣΙ, ό.π. 96, 14-17

⁵¹⁸ ΣΙ, ό.π. 96, 26-28

προχώρησε να πετύχει το ίδιο με τους βαρβάρους, πολλούς από τους οποίους κατάφερε να εκχριστιανίσει.

B) ΜΙΧΑΗΛ Γ΄

1. Η ανάρρηση του Μιχαήλ Γ' στο θρόνο

Ο Μιχαήλ⁵¹⁹ ήταν, όπως είχε ήδη προαναφερθεί αρκετές φορές, γιος του Θεόφιλου και της Θεοδώρας και γεννήθηκε στις 19 Ιανουαρίου του 840 και αμέσως στέφθηκε συναυτοκράτορας.⁵²⁰ Όταν πέθανε ο πατέρας του, ήταν μόλις δύο ετών και έτσι η διοίκηση της αυτοκρατορίας ανετέθη στη μητέρα και τους επιτρόπους του. Στις 15 Μαρτίου του 856 έγινε μονοκράτορας ύστερα από την αναγκαστική παραίτηση της Θεοδώρας.⁵²¹ Οι σωζόμενες πηγές, όπως η *Σύνοψη* του Ιωάννη Σκυλίτζη, που αποτελεί αντικείμενο εξέτασης της παρούσας εργασίας, σκιαγραφούν την εικόνα του αυτοκράτορα με τα μελανότερα χρώματα, σε πλήρη αντιδιαστολή με τον το Βασίλειο (Α΄), ο οποίος τον δολοφονεί το Σεπτέμβριο του 867 και ανεβαίνει στο θρόνο ιδρύοντας τη μακεδονική δυναστεία.

2. Η κατασπατάληση του πλούτου του κράτους από τον Μιχαήλ

Οι φόβοι της Θεοδώρας ότι ο Μιχαήλ θα σπαταλούσε τον πλούτο από το θησαυροφυλάκειο του κράτους έγιναν αληθινοί, καθώς η κρατική περιουσία παρά το μέγεθός της και την αξία της σπαταλήθηκε εξαιτίας, σύμφωνα με τον Ιωάννη Σκυλίτζη, της ανοησίας του νεαρού αυτοκράτορα-*Ὁ δὲ τῶν βασιλειῶν πλοῦτος τοσοῦτος ὢν καὶ τηλικούτος εἰς οὐδεμίαν ἐχώρησεν ὄνησιν τῇ ἀπονοίᾳ τοῦ Μιχαήλ.*⁵²² Ο χρονογράφος, προκειμένου να αιτιολογήσει το χαρακτηρισμό του αυτό παραθέτει παραδείγματα, τα οποία αποδεικνύουν πόσο απερίσκεπτα ξόδευε τον κρατικό πλούτο. Έτσι, αναφέρει ότι τα σπαταλούσε στις αρματοδρομίες, ενώ, μάλιστα ήθελε και ο ίδιος να είναι ηνίοχος – *ταῖς γὰρ τῶν ἵππων αὐτὸς ἐκεῖνος οὐ παραιτούμενος.*⁵²³ Ένα άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν ότι είχε βαφτίσει τα παιδιά των συντρόφων και συναγωνιστών του στις αρματοδρομίες και σπαταλούσε την κρατική περιουσία δίνοντας στον

⁵¹⁹ ODB, ό.π. 1364

⁵²⁰ PMBZ, ό.π. #4991

⁵²¹ PBE, ό.π. Michael 11

⁵²² ΣΙ, ό.π. 96, 29-30

⁵²³ ΣΙ, ό.π. 96, 30-31

καθένα εκατόν ογδόντα λίρες χρυσού ή τουλάχιστον πενήντα – τῶν συμπαιζόντων αὐτῶ καὶ συνηγορούντων καὶ συναμιλλωμένων ἐκ τοῦ θείου ὑιοθετούμενος τὰ τέκνα βαπτίσματος τὸν βασιλικὸν κατεκένου πλοῦτον, ἑκατόν καὶ ὀγδοήκοντα, καὶ τοῦλάχιστον πενήκοντα τῶ καθέκαστον παρεχόμενος λίτρας.⁵²⁴ Το πόσο, μάλιστα, των εκατό ογδόντα λίτρων προστίθεται από τον Ιωάννη Σκυλίτζη. Αρκεί να το συγκρίνει κανείς με τις σαράντα λίρες που ήταν ο ετήσιος μισθός ενός στρατηγού για να κατανοήσει το μέγεθος της σπατάλης.

Με τις ασυλλόγιστες αυτές του πράξεις κατασπατάλησε, όπως ήταν εύλογο, σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα όλον τον κρατικό πλούτο, με απότοκο όταν έφτασε η εποχή της απονομής των βασιλικών δωρεών να μην έχει καθόλου χρήματα - ἤλθε δὲ ὁ τῆς διανομῆς τῶν βασιλικῶν δωρεῶν καιρὸς καὶ χρημάτων πόρος οὐκ ἦν.⁵²⁵ Τότε, ο αυτοκράτορας σκέφτηκε ως λύση να λιώσουν και να κόψουν νομίσματα από τον περίφημο χρυσό πλάτανο – τὴν τε χρυσοῦν ἐκείνην καὶ πολυθρύλητον πλάτανον-⁵²⁶ από τους χρυσούς λέοντες και τους δυο γρύπες που ήταν από σφυρήλατο χρυσάφι, – καὶ τοὺς δύο χρυσοῦς λέοντας καὶ τοὺς δύο γρύπας, χρυσοῦς καὶ αὐτοὺς σφυρηλάτους ὄντας-⁵²⁷ από τα ολόχρυσα ὄργανα και από άλλα έργα για τα οποία καμάρωνε η Βυζαντινή αυτοκρατορία και που το βάρος τους ήταν τουλάχιστον διακόσια κεντητάρια - καὶ τὰ ολόχρυσα ὄργανα καὶ ἕτερα ἔργα, δι' ὧν ἡ Ρωμαίων ἐθαυμάζετο βασιλεία, ὀλκὴν ἔχοντα διακοσίων οὐκ ἔλαττον κεντητάρων.⁵²⁸ Δε δίσταζε, μάλιστα, ούτε να δώσει στο βασιλικό ταμείο τα αυτοκρατορικά ενδύματα που ήταν ολόχρυσα και άλλα χρυσοῦφανα για να τα λιώσουν – χωνεύσας χαράξαι δέδωκεν ἐν τῶ βασιλικῶ ταμείῳ παραπλησίως ἐποίησε καὶ ἐν στολαῖς βασιλικαῖς, ὧν αἱ μὲν ἦσαν ὀλόχρυσοι, αἱ δὲ χρυσοῦφαντοι.⁵²⁹ Πριν, όμως, πρόφτασαν να τα λιώσουν, εκείνος πέθανε και ο διάδοχός, ο Βασίλειος τα πήρε πίσω. Οι σπατάλες αυτές του αυτοκράτορα Μιχαήλ ταλάνιζαν για πολλά χρόνια την αυτοκρατορία, καθώς όταν ανέλαβε ο Βασίλειος, ολόκληρη η περιουσία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας ήταν μόνο τρία κεντητάρια χρυσού και εννιά σακιά μιλιαρίσια - ἀλλ' ἢ χρυσίου μὲν κεντητάρια τρία, μιλιαρισίων δὲ σακκία ἐννέα.⁵³⁰

⁵²⁴ ΣΙ, ὁ.π. 96, 32-34

⁵²⁵ ΣΙ, ὁ.π. 97, 45-46

⁵²⁶ ΣΙ, ὁ.π. 97, 46-47

⁵²⁷ ΣΙ, ὁ.π. 97, 47-48

⁵²⁸ ΣΙ, ὁ.π. 97, 48-50

⁵²⁹ ΣΙ, ὁ.π. 97, 50-52

⁵³⁰ ΣΙ, ὁ.π. 97, 55-56

3. Η σκληρή στάση του Μιχαήλ απέναντι στη μητέρα και στις αδερφές του

Η δίψα του για την εξουσία τον οδήγησε στο να φερθεί για ακόμη μια φορά σκληρά στη μητέρα του Θεοδώρα, αλλά αυτή τη φορά και απέναντι στις αδερφές του. Έτσι, ο Μιχαήλ μαζί με το Βάρδα έστειλαν τον Πετρωνά, τις κούρεψε μοναχές και τις περιόρισε, όπως του είχε δοθεί η εντολή, στα ανάκτορα της περιοχής του Καριανού, τους κατέσχεσαν όλη την περιουσία και όρισαν να ζουν, όπως οι απλοί πολίτες και όχι ως μέλη της βασιλικής οικογένειας - *ἀποκείρουσι μοναχὴν σὺν ταῖς θυγατράσι καὶ ἐν τοῖς κατὰ τὰ Καριανοῦ ἀνακτόροις τέως περιορίζουσιν, ἀφελόμενοι καὶ ὄν εἶχον αἰ πᾶσαι πλουῶτον, ἰδιωτικῶς ζῆν, ἀλλ' οὐ βασιλικῶς ἀποτάξαντες.*⁵³¹

4. Συγκρούσεις με εξωτερικούς εχθρούς

Ουσιαστικά, όλες τις αποφάσεις τις έπαιρνε ο Βάρδας, καθώς ο Μιχαήλ δεν ενδιαφερόταν καθόλου για τα κρατικά ζητήματα, αλλά τον απασχολούσαν μόνο τα θεάματα και οι αρματοδρομίες - *τοῦ Μιχαήλ μηδενὸς ἑτέρου φροντίζοντας τῶν πολιτικῶν, ἀλλ' ἢ θεάτρων καὶ ἵππων ἀμίλλης.*⁵³² Βέβαια, το χειρότερο ήταν ότι δεν ήθελε να είναι ένας απλός θεατής, αλλά να οδηγεί και ο ίδιος, γεγονός που οδήγησε στο να τον εμπαιζουν όλοι—*τὸ δὴ χεῖριστον, οὐκ ἠγάπα θεατῆς εἶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἠνιοχεῖν καὶ παίγνιον τοῖς πᾶσι προκειῖσθαι καὶ γέλως.*⁵³³ Έτσι, ο Βάρδας, ο οποίος φιλοδοξούσε και να καταλάβει τον αυτοκρατορικό θρόνο - *καὶ τῆς βασιλείας κατεστοχάζετο*⁵³⁴ αποφάσισε να εκστρατεύσει μαζί με τον βασιλιά εναντίον των Ισμαηλιτών και του αμηνρά της Μελιτινής, του Άμερ - *Ἐκρινε γοῦν ἄμα τῷ βασιλεῖ κατὰ τῶν Ἰσμαηλιτῶν ἐκστρατεῦσαι καὶ τοῦ τῆς Μελιτηνῆς ἀμηνρέοντος Ἄμερ.*⁵³⁵ Η εκστρατεία αυτή πραγματοποιήθηκε την άνοιξη του 859, όταν ο Μιχαήλ ήταν δεκαέξι ετών - *ἄρτι εἰς ἄνδρας τελοῦντι ἐξ' ἀγενείων.*⁵³⁶ Οι δύο πρώτες συγκρούσεις μεταξύ των δύο λαών- με δύο χρόνια διαφορά- ήταν νικηφόρες για τους εχθρούς της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Την τρίτη φορά, όμως, που εξεστράτευσε, ο Άμερ με σαράντα χιλιάδες στρατό και εισέβαλε στη βυζαντινή επικράτεια, νικήθηκε από το βυζαντινό στρατό που είχε ως αρχηγό τον Πετρωνά, ο οποίος τιμήθηκε με το αξίωμα του δομεστικού των

⁵³¹ ΣΙ, ό.π. 97, 63-66

⁵³² ΣΙ, ό.π. 101, 68-69

⁵³³ ΣΙ, ό.π. 101, 69-71

⁵³⁴ ΣΙ, ό.π. 101, 71-72

⁵³⁵ ΣΙ, ό.π. 98, 82-83

⁵³⁶ ΣΙ, ό.π. 98, 83-84

σχολών και λίγο αργότερα πέθανε – τιμᾶται γοῦν δομέστικος τῶν σχολῶν, μετὰ μικρὸν καὶ ἀπεβίω.⁵³⁷ Κρίνεται επιπικτική η ανάγκη, ὅμως, ν' αναφερθεῖ ὅτι ο Πετρωνᾶς ηγήθηκε του βυζαντινοῦ στρατοῦ σε αὐτή τη μάχη, γιατί ο Μιχαήλ ὕστερα ἀπὸ τις δύο πρώτες συγκρούσεις δεν εἶχε το θάρρος να επιστρατεύσει ξανά ο ἴδιος - ἐφ' οἷς ἀσχάλλων ὁ Μιχαήλ καὶ πάλιν αὐτός ἀντιστρατεύσαι πρὸς αὐτὸν μὴ τολμῶν τὸν τῆς ἑαυτοῦ μητρὸς ἀδελφὸν Πετρωνᾶν.⁵³⁸ Στο σημεῖο αὐτὸ γίνεται φανερό το πόσο συμφεροντολόγος ἦταν ο αυτοκράτορας Μιχαήλ, καθὼς ἀντὶ να σκεφτεῖ την ευθύνη που εἶχε ως αυτοκράτορας, εντούτοις ενδιαφέρθηκε για τη δική του σωτηρία και μόνο.

5. Η συμπεριφορά του Μιχαήλ που λίγο ἔλειψε να «κοστήσει» την ανεξαρτησία της αυτοκρατορίας

Τα γεγονότα, τα οποία παρουσιάζουν την ἀδιαφορία του αυτοκράτορα, που θα μπορούσαν, μάλιστα, να ἔχουν στοιχήσει και την ανεξαρτησία της αυτοκρατορίας βρῖθουν. Ο Ιωάννης Σκυλίτζης ἀναφέρει διάφορα περιστατικά που αιτιολογούν την οργή του λαοῦ ἀπέναντι στο πρόσωπό του - ταῦτ' οὖν ἅπαντα μισητὸν ἐποίει τὸν ἄνδρα καὶ κατ' αὐτοῦ τὴν πάντων δικαίως ὑπεκίνει ὀργήν.⁵³⁹ Αξίζει ν' αναφερθεῖ το ἀκόλουθο περιστατικό που δείχνει σε ὅλο της το μέγεθος την ἀπάθεια αὐτοῦ του βασιλιά σε ἀντίθεση με το ενδιαφέρον των προκατόχων του- Ἄξιον δὲ καὶ τότε μὴ παραλιπεῖν τὸ λόγιον παραστατικὸν τυγχάνον τῆς τε τουτουῖ τοῦ βασιλέως ἀβελτηρίας καὶ τῆς τῶν προηγησαμένων ἐπιμελείας.⁵⁴⁰

Οι προηγούμενοι βασιλεῖς ἠθελαν να ἔχουν γνώση των ἐπιδρομῶν των Σαρακηνῶν στο βυζαντινὸ ἔδαφος, ὥστε αὐτοὶ να μην εἰσβάλλουν αἰφνιδιαστικά και καταλαμβάνουν ἔτσι περιοχές βρῖσκοντας τους κατοίκους ἀπροετοιμαστούς στα χωριά και στα χωράφια τους. Ἐτσι, ἔχτισαν πάνω σ' ἓναν πολὺ ψηλὸ και ἀπόκρημνο λόφο κοντὰ στην Ταρσό ἓνα φρούριο που ονομαζόταν Λούλον – φρούριόν τι τῆ Ταρσῶ ἀγχίθυρον ἐπὶ τινος ὑψηλοτάτου λόφου καὶ ἐρυμνοῦ ἔδομήσαντο.⁵⁴¹ Το φρούριο αὐτὸ βρισκόταν στα σύνορα Κιλικίας και Καππαδοκίας και αποτελοῦσε μῆλον της ἐρίδος για πολλὰ χρόνια ἀνάμεσα στους Ἀραβες και τους

⁵³⁷ ΣΙ, ὁ.π. 101, 63-64

⁵³⁸ ΣΙ, ὁ.π. 99, 22-24

⁵³⁹ ΣΙ, ὁ.π. 109, 24-25

⁵⁴⁰ ΣΙ, ὁ.π. 107, 62-64

⁵⁴¹ ΣΙ, ὁ.π. 108, 67-69

Βυζαντινούς.⁵⁴² Μόλις, λοιπόν, οι φρουροί του αντιλαμβάνονταν επιδρομή, άναβαν έναν πυρσό που τον έβλεπαν οι κάτοικοι του Αργαίου βουνού (βρισκόταν στην Καππαδοκία και πιθανότατα είναι το σύγχρονο όρος Hasam dagi κοντά στην πόλη Μωκισσό)⁵⁴³ και μ' αυτό τον τρόπο άναβαν διαδοχικά στα γύρω βουνά οι πυρσοί με αποτέλεσμα τόσο ο βασιλιάς να ενημερωνόταν άμέσως όσο και οι κάτοικοι των περιοχών αυτών που κατέφευγαν στα τείχη για να σωθούν -και ούτως κατά διαδοχήν πυρσεύοντες γνῶσιν ἐν ἀκαρεῖ παρεῖχον τῷ βασιλεῖ, καὶ οἱ τῶν χωρῶν κάτοικοι πυνθανόμενοι τειχήρεις ἐγίγνοντο καὶ τὰς ἐκδρομὰς διεδίδρασκον.⁵⁴⁴ Η εξαιρετικά αυτή αποτελεσματική επινοήση ανήκε στο Λέοντα φιλόσοφο, καθώς σε λιγότερο από μια ώρα έφτανε η είδηση της επιδρομής από το φρούριο Λούλον στην Κωνσταντινούπολη.

Μια φορά που ο Μιχαήλ επρόκειτο να αγωνιστεί στο ναό του Αγίου Μάμαντος, που αποτελούσε τμήμα της οροσειράς του Ολύμπου της Βιθυνίας έτυχε ν' ανάψει ο πυρσός από το Φάρο- συνέβη ποτὲ τοῦ Μιχαήλ κατά τὸν τοῦ μάρτυρος Μάμαντος ναὸν ἡνιοχῆσαι μέλλοντος τὸν ἐκ τοῦ Φάρου ἀναφθῆναι πυρσόν.⁵⁴⁵ Στο παρόν σημείο ο Ιωάννης Σκυλίτζης εννοεί το Φάρο των Ανακτόρων της Κωνσταντινούπολης, όπου κατέληγε το μήνυμα του οπτικού τηλεγράφου. Μόλις ο αυτοκράτορας το πληροφορήθηκε αντί να ανησυχήσει για την επιδρομή και να τρέξει να προετοιμάσει τα πάντα, ώστε να αντισταθεί ο Βυζαντινός λαός, εντούτοις στεναχωρήθηκε από το φόβο μήπως οι θεατές δεν δώσουν την αρμόζουσα προσοχή στον αγώνα του - ὃν οὔτος θεασάμενος εἰς τοσοῦτον ἐνέπεσε φόβον δέει τοῦ μὴ παροφθῆναι τὴν αὐτοῦ ἡνιοχείαν ὑπὸ τῶν θεατῶν διὰ τὴν ἀπαίσιον ἀγγελίαν.⁵⁴⁶ Έτσι, πήρε μια απόφαση που αποδεικνύει την παραφροσύνη του· για να μην κοινοποιηθεί η δυσάρεστη είδηση που θα έκανε του θεατές να χαλαρώουν την προσοχή τους, πρόσταξε να μην ανάψουν τους κοντινούς στη Βασιλεύουσα πυρσούς - ἵνα δὲ μὴ τι τῶν προσπιπτόντων ἀνιαρῶν δηλούμενον μαλακωτέρους ποιήσῃ τοὺς θεατάς, προσέταξε μηκέτ' ἐνεργεῖν τοὺς τῆ βασιλίδι γειτονοῦντας φρυκτούς.⁵⁴⁷ Ο ιππόδρομος δεν ήταν όμως, το μοναδικό πάθος ή η μοναδική του λαχτάρα, ούτε βέβαια συγκρατούσε τον ευατό του μακριά από άλλες χειρότερες συνήθειες - καὶ οὐχὶ τούτῳ μὲν τῷ πόθῳ ἢ πάθει ἠλίσκετο, τῶν δ' ἄλλων τῶν

⁵⁴² F. Hild- M. Restle, *Kappadokian(Kappadokia, Charsianon, Sebasteia und Lykandos)*, TIB 2, Βιέννη 1981, 223-224

⁵⁴³ TIB 2, ό.π. 149

⁵⁴⁴ ΣΙ, ό.π. 108, 76-78

⁵⁴⁵ ΣΙ, ό.π. 108, 79-80

⁵⁴⁶ ΣΙ, ό.π. 108, 81-82

⁵⁴⁷ ΣΙ, ό.π. 108, 84-86

ἀπρεπεστέρων ἀπείχετο.⁵⁴⁸ Αντίθετα, ενώ τάχα επεδίωκε με ζήλο να συμπεριφέρεται ανάλογα με τη θέση του, ξέφευγε από τη σωστή και αντάξια με το βασιλικό του τίτλο συμπεριφορά - αλλά τὸ μέτριον τάχα ἀμέτρως ἦθος μεταδιώκων ἐξέπιπτε τοῦ προσήκοντος καὶ τῆς βασιλικῆς ἀξίας ἀξίου.⁵⁴⁹

6. Η ασέβεια του Μιχαήλ απέναντι στην πίστη

Απορία προκαλεί το γεγονός πώς ο Μιχαήλ, ο οποίος μεγάλωσε μέσα σ' ένα σπίτι που και οι δύο γονεὶς του σέβονταν και τιμούσαν την θρησκεία που είχαν επιλέξει, ο Μιχαήλ εἶχα στραφεί στην εικονομαχική αἵρεση και διακωμωδούσε τα θεία με τρόπο κατάπτυστο. Πιο συγκεκριμένα, ἐντυνε με χρυσοῦφαντες στολές και ἐπωμίδες την κλίκα των κιναιδων και φαύλων ακολούθων του, που εκείνος τιμούσε, τους σέβονταν και τους ἐβάζε να τελούν τα θεία και ἀχραντα μυστήρια κατά τρόπο αισχρό και ἀπρεπο- ἢ φατρία τῶν παρεπομένων αὐτῶ Κιναιδων καὶ πρὸς πᾶσαν αἰσχροργίαν ἐπιτηδείων, οὓς ἐκεῖνος διὰ τιμῆς ἄγων τε καὶ αἰδοῦς, τὰ θεία διαπαίζων τε καὶ ἐξορχούμενος, ἱερατικὰς στολὰς χρυσοῦφεῖς ἐνεδίδυσκε καὶ ἐπωμίδας.⁵⁵⁰ Αποκαλούσε, μάλιστα, τον αρχηγό τους, που λεγόταν Γρύλλος,⁵⁵¹ Πατριάρχη (φίλος του Μιχαήλ Γ' ο οποίος ἔφερε τον τίτλο του πρωτοσπαθάρου. Το κανονικό του ὄνομα ἦταν Θεόφιλος⁵⁵²) και τους υπόλοιπους ἐντεκα (συμεριλαμβανομένου του ιδίου) μητροπολίτες — τὸν ἔξαρχον τούτων (Γρύλλος αὐτῶ ὄνομα) πατριάρχην καλῶν, τοὺς δὲ λοιπούς ἐνδεκα μητροπολίτας.⁵⁵³ Όταν μάλιστα, ἐπρεπε να ψάλλουν και να τελέσουν τη Θεία Λειτουργία ἔλεγαν τους ψαλμούς με τη συνοδεία κιθάρας που πότε ἐπαιζαν ἀπαλά και πότε δυνατά, - ἐπεὶ δὲ ἄδειν αὐτούς ἐχρῆν καὶ τελεῖν τὰ μυστήρια, διὰ κιθάρας τὰς ᾠδὰς ἐξεπλήρουν, νῦν μὲν ἡρέμα πως καὶ λιγυρῶς ἐπηχοῦντες, νῦν δὲ διαπρυσίως⁵⁵⁴ ἀλλά χρησιμοποιούσαν και σκεύη στολισμένα με χρυσάφι και πολύτιμους λίθους που τα γέμιζαν ξύδι και συνάπι διακωμωδώντας ἔτσι το μυστήριο - εἶχον δὲ καὶ σκεύη διάχρυσα καὶ διάλιθα : ταῦτα πληροῦντες ὄξους τε καὶ

⁵⁴⁸ ΣΙ, ὁ.π. 109, 4-5

⁵⁴⁹ ΣΙ, ὁ.π. 109, 5-7

⁵⁵⁰ ΣΙ, ὁ.π. 109-110, 25-28

⁵⁵¹ PMBZ, ὁ.π. #8222

⁵⁵² PBE, ὁ.π. Theophilos 8

⁵⁵³ ΣΙ, ὁ.π. 110, 30-31

⁵⁵⁴ ΣΙ, ὁ.π. 110, 32-34

σινήπεος τοῖς μεταλαμβάνουσι μεταδίδουσαν, τῶν ἀχράντων οὕτω καταπαίζοντες μυστηρίων.⁵⁵⁵

7. Στροφή στα Γράμματα. Ίδρυση της Σχολής της Μαγναύρας

Στη διάρκεια, όμως, της βασιλείας του Μιχαήλ, εξαιτίας του ενδιαφέροντος του Βάρδα και για τις εκτός της Θεολογίας σπουδές έγιναν σημαντικά βήματα για την προώθηση των Γραμμάτων, όπως ίδρυση σχολών καθώς τα προηγούμενα χρόνια η μελέτη τους είχε παραμεληθεί εξαιτίας της αμάθειας των κυβερνώντων - ἦν γὰρ ἐκ πολλοῦ χρόνου παραρρνεῖσα καὶ πρὸς τὸ μηδὲν ὄλως χωρήσασα τῇ τῶν κρατησάντων ἀγροικία καὶ ἀμαθία.⁵⁵⁶ Ειδικότερα, ίδρυσε σχολές για κάθε επιστήμη και μάλιστα τις περισσότερες σε οποιοδήποτε μέρος μπορούσε.- διατριβάς ἕκαστη τῶν ἐπιστημῶν ἀφορίσας, τῶν μὲν ἄλλων, ὅπη περ ἔτυχε.⁵⁵⁷ Τη σχολή, όμως, που αποτελούσε κορωνίδα όλων των επιστημών, της Φιλοσοφίας, η οποία τοποθετείται πιθανότατα ανάμεσα το 855 και το 866, την ίδρυσε μέσα στα ανάκτορα της Μαγναύρας. Εκεί διδάσκονταν μαθηματικά, φιλοσοφία, γεωμετρία, αστρονομία και γραμματική, ενώ επικεφαλής ήταν ο μεγάλων Λέων ο Φιλόσοφος⁵⁵⁸ ανιψιός του Πατριάρχη Ιαννή. ⁵⁵⁹Αξίζει ν' αναφερθεί ότι ο Λέων ο Μαθηματικός ή ο Φιλόσοφος ήταν μεγάλη προσωπικότητα των Επιστημών και των Γραμμάτων. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 790, την περίοδο 840-843, διατέλεσε μητροπολίτης της Θεσσαλονίκης και αργότερα ανέλαβε τη διεύθυνση της σχολής της Μαγναύρας. Ο χαλίφης της Βαγδάτης al Mámum (813-833) προσπάθησε να τον πείσει να μεταβεί στην πρωτεύουσά του και να διδάξει μαθηματικά.⁵⁶⁰

Όσον αφορά στις σχολές της αριθμητικής και της αστρονομίας τοποθέτησε, προσφέροντάς τους πλούσιες αμοιβές, κάποιο Σέργιο, που υπήρξε μαθητής του Λέοντα και το Θεοδήγιο που, επίσης, ήταν φίλος του Λέοντα - τινὰ Σέργιον, φοιτητὴν αὐτοῦ γενόμενον καὶ Θεοδήγιον, συνήθη καὶ αὐτὸν τούτου ὑπάρχοντα, ἀριθμητικῆς καὶ ἀστρονομίας, δαψιλεῖς αὐτοῖς τὰς

⁵⁵⁵ ΣΙ, ό.π. 110, 35-38

⁵⁵⁶ ΣΙ, ό.π. 101, 73-75

⁵⁵⁷ ΣΙ, ό.π. 101, 75-76

⁵⁵⁸ ΡΒΕ, ό.π. Leo 19

⁵⁵⁹ ΡΜΒΖ, ό.π. #4440

⁵⁶⁰ P. Lemerle, *Ο πρώτος βυζαντινός ουμανισμός. Σημειώσεις και παρατηρήσεις για την εκπαίδευση και την παιδεία στο Βυζάντιο από τις αρχές ως τον 10^ο αιώνα*, Αθήνα 2001 (*Le premier humanism byzantine. Notes et remarques sur enseignement et culture à Byzance des origines au Xe siècle*, Παρίσι 1971, 129-153)

χορηγίας ἐπιμετρῶν.⁵⁶¹ Στο Σέργιο, όμως, αναφέρεται μόνο ο Ιωάννης Σκυλίτζης, ακολουθώντας προφανώς στο σημείο αυτό μια άλλη άγνωστή μας πηγή. Από εκεί και πέρα, τόσο η *Συνέχεια του Θεοφάνη*⁵⁶² όσο και ο *Γενέσιος*⁵⁶³ παραδίδουν ελαφρώς διαφοροποιημένο τον κατάλογο των διδασκόντων στη σχολή της Μαγναύρας: ο Θεοδήγιος⁵⁶⁴ για την αστρονομία,⁵⁶⁵ ο Θεόδωρος⁵⁶⁶ για τη γεωμετρία,⁵⁶⁷ ο Κομητάς⁵⁶⁸ για τη γραμματική⁵⁶⁹ και φυσικά ο Λέων για τη φιλοσοφία. Διάδοχος του Λέοντα στην σχολή θεωρείται ο **Άγιος Κύριλλος φωτιστής των Σλάβων**. Αυτό υποστηρίζει ο F. Dvornik⁵⁷⁰ και το στηρίζει σε πληροφορίες που συνέλεξε από τον σλαβονικό Βίο του Αγίου, τον οποίο ο ίδιος μετάφρασε και εξέδωσε. Ο ίδιος επίσης υποστηρίζει ότι ο άγιος δίδαξε και σε εκκλησιαστική σχολή που λειτουργούσε στους Αγίους Αποστόλους, μετά την επιστροφή του από την Χερσώνα.⁵⁷¹ Μαζί του συμφωνούν και άλλοι ιστορικοί, όπως ο J. J. Norwich και ο D. Nicol.⁵⁷² Διαφωνεί, όπως πάντα, ο Paul Lemerle.⁵⁷³ Επομένως, από τα παραπάνω προκύπτει το συμπέρασμα πως στη διάρκεια της βασιλείας του Μιχαήλ, ο Βάρδας αναζωγόνησε ξανά την παιδεία, όμως, όπως αναφέρει και ο Ιωάννης Σκυλίτζης στη *Σύνοψη*, μονολότι η πράξη του αυτή και η ίδρυση της σχολής της Μαγναύρας ήταν μεγίστη και περιλάλητη προσφορά, εντούτοις δεν αρκούσε για να ξεπλύνει τις κακίες που είχε διαπράξει ο Βάρδας- *τοῦτο τὸ ἔργον κάλλιστόν τε καὶ περιβόητον ὄν οὐκ ἴσχυσεν ἀποπλῦναι τὰς ἐνούσας ἄλλας τῷ Βάρδα κῆρας*⁵⁷⁴ τόσο απέναντι στην οικογένειά του και το ρωμαϊκό λαό όσο και απέναντι στην Εκκλησία, λόγω της ακόρεστης φιλαρχίας του - *ὁ τῆς φιλοπρωτείας ἔρωσ*.⁵⁷⁵

⁵⁶¹ ΣΙ, ὁ.π. 105, 2-5

⁵⁶² ΣΘ, ὁ.π. 197, 17-20

⁵⁶³ Ἰωσήφ Γενέσιος, ὁ.π. 69, 59-70, 61

⁵⁶⁴ PBE, ὁ.π. Theodegios 1

⁵⁶⁵ PMBZ, ὁ.π. #7277

⁵⁶⁶ PBE, ὁ.π. Theodoros 162

⁵⁶⁷ PMBZ, ὁ.π. #7693

⁵⁶⁸ PBE, ὁ.π. Kometas 4

⁵⁶⁹ PMBZ, ὁ.π. #3667

⁵⁷⁰ F. Dvornik, *La Carrière Universitaire de Constantin le Philosophe*, Byzantinoslavica Πράγα 1931, & *Les legends de Constantin et de Méthode vues de Byzance*, Byzantinoslavica Πράγα 1933. Η γαλλική μετάφραση του Βίου στις σελίδες 349-380

⁵⁷¹ F. Dvornik, *Byzantine Missions among the Slavs*, S.S. Constantine-Cyril and Methodius, Rutgers University Press 1970

⁵⁷² J.J. Norwich, *Βυζάντιο: Το Απόγειο*, Αθήνα 1997, 117. & D. Nicol, *Βιογραφικό Λεξικό της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, Αθήνα 1993, 203.

⁵⁷³ P. Lemerle, *Ο πρώτος βυζαντινός ουμανισμός*, ὁ.π. 142

⁵⁷⁴ ΣΙ, ὁ.π. 101, 79-80

⁵⁷⁵ ΣΙ, ὁ.π. 106, 12-13

Στο σημείο αυτό εγείρεται ένα σημαντικό ερώτημα· αν τελικά συνεχίστηκε η λειτουργία του νέου αυτού πανεπιστημίου μετά την δολοφονία του Βάρδα. Κανονικά το ερώτημα αυτό δεν θα απασχολούσε. Υπάρχουν, όμως, αρνητικές απόψεις που ισχυρίζονται ότι οι επόμενοι αυτοκράτορες αμέλησαν την συντήρησή του, με αποτέλεσμα τον μαρασμό του μέχρι την εποχή του Κωνσταντίνου Ζ' του Πορφυρογέννητου. Στηρίζονται δε αυτές οι θέσεις σε δύο αποσπάσματα, ένα από την *Συνέχεια* του Θεοφάνη και ένα από την εισαγωγή των *Γεωπονικῶν*. Τα αποσπάσματα έχουν ως εξής: «πολλῶν δὲ ἐν τῇ πολιτείᾳ ἡμῶν καλῶν καὶ ἀξιεπαιπέτων γνώσεις καὶ λογικαὶ τέχναι καὶ επιστήμαι, τούτων οὐκ οἶδ' ὅπως ἀμεληθέντων καὶ παροραθέντων τι σοφίζεται ὁ φιλοσοφώτατος ἐκεῖνος νοῦς; Ἐπεὶ γὰρ ἠπίστατο πράξιν καὶ θεωρίαν πρὸς θεὸν ἡμᾶς οἰκειοῦντα, καὶ τὴν μὲν πράξιν πολιτικοῖς προσαρμόζουσαν πράγμασιν, τὴν θεωρίαν δὲ τοῖς λογικοῖς, ἀλλήλοις δι' ἀμφοτέρων βοηθεῖ, τὸ μὲν πρακτικὸν διὰ ῥητορικῆς τέχνης ἀσκεῖσθαι παρασκευάζων, τὸ δὲ θεωρητικὸν διὰ φιλοσοφίας καὶ φυσικῆς τῶν ὄντων διαγνώσεως».⁵⁷⁶ Η εισαγωγή των *Γεωπονικῶν* αναφέρει τα εξής: «Πρῶτα μὲν γὰρ φιλοσοφίαν τε καὶ ῥητορικὴν ἤδη παρερρηκυίας καὶ πρὸς ἀχανῆ βυθὸν τῆς λήθης καταδεδυκυίας εὐμηχάνως καὶ συνετῶς ἀνειλκύσω, τὴν κραταιάν σου χεῖρα ταύταις προσεπιδούς. Ἐπειτα δὲ καὶ πᾶσαν ἄλλην ἐπιστήμην τε καὶ τέχνην πρὸς καινισμόν ἐπανήγαγες».⁵⁷⁷

Για να καταστεί σαφές το νόημα των δύο παραπάνω αποσπασμάτων, πρέπει ο αναγνώστης να λάβει υπόψη του τον χαρακτήρα του έργου του Κωνσταντίνου Ζ'. Και αυτός κατά κοινή ομολογία είναι εγκυκλοπαιδικός. Ἐτσι, το *Περὶ βασιλείου τάξεως* είναι μια εγκυκλοπαίδεια του αυτοκρατορικού τυπικού, το *Πρὸς ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν*, εγκυκλοπαίδεια εξωτερικῆς πολιτικῆς και διπλωματίας, το *Περὶ θεμάτων*, γεωγραφικὴ εγκυκλοπαίδεια της αυτοκρατορίας. Το μεγαλύτερο ἔργο του *Excerpta* ἢ *Ἐκλογαί*, δεν ἔχει σωθεῖ στο σύνολό του, ἀλλὰ μέρος αὐτοῦ, συγκεκριμένα τέσσερα κεφάλαια ἀπὸ τα πενήντα τρία. Ἀπὸ αὐτὰ ἡ ἔρευνα κατέληξε στο ὅτι ἐπρόκειτο για μια εγκυκλοπαίδεια της συνολικῆς γνώσης, ὅπως βέβαια διατυπώνεται και στο προοίμιο του ἔργου που ἐπαναλαμβάνονταν σε κάθε κεφάλαιο. Ἀπὸ ὅλα τα παραπάνω καταλαβαίνουμε ὅτι οἱ ἐργασίες αὐτές ἐλάχιστα πρωτότυπες ἦταν. Τίποτα καινούριο δεν προσφέρθηκε στην ἐπιστήμη και τὴ γνώση ἀπὸ το ἐπιχείρημα του Κωνσταντίνου Ζ', ἀλλὰ

⁵⁷⁶ *Συνεχισταί Θεοφάνους*, ὁ.π. IV.14

⁵⁷⁷ H .Beckh, ed, *Geoponica sive Cassiani Bassi scholiastici de re rustica eclogae*, Leipzig: Teubner, 1895, I, 4-5

μάλλον επρόκειτο για συλλογές. Τέτοιες ήταν και τα *Γεωπονικά*, που αναφέρθηκαν παραπάνω, και ο κώδικας Laurentianus 55,4, ο οποίος χρονολογείται στα μέσα του Γ' αι,⁵⁷⁸ και θεωρείται συλλογή στρατιωτικών εγχειριδίων. Για την αποπεράτωση των παραπάνω εργάστηκε πλήθος γραμματικών της αυτοκρατορίας, από την αναζήτηση και περισυλλογή των κειμένων, τη σύνθεσή τους, και τη συγγραφή των διαφόρων προοιμίων. Το κόστος όλων αυτών επιβάρυνε το αυτοκρατορικό ταμείο, και οπωσδήποτε το ποσό ήταν αξιοσέβαστο, καθότι η παραπάνω επιχείρηση απαιτούσε βάθος χρόνου για να ολοκληρωθεί. Τίποτα περισσότερο δεν κάνουν οι παραπάνω συγγραφείς, λοιπόν, από το να εγκωμιάζουν τον εργοδότη και αυτοκράτορά τους. Ακόμη και η *Συνέχεια* του Θεοφάνη ιστορήθηκε κατόπιν αυτοκρατορικής εντολής, ως γνωστόν, με στόχο την υστεροφημία της μακεδονικής δυναστείας.

Από την άλλη, και οι προηγούμενοι αυτοκράτορες έχουν να επιδείξουν έργο, κυρίως νομοθετικό. Δεν μπορεί να υποθεθεί ότι η σύνταξη των *Βασιλικών* πραγματοποιήθηκε απουσία ανωτάτου ιδρύματος, την στιγμή που δεν μαρτυρείται η ύπαρξη νομικής σχολής. Κάπου πρέπει να καταρτίστηκαν οι σχολαστικοί που συμμετείχαν. Εν τέλει, η ερμηνεία βρίσκεται στην αλληλογραφία του Κωνσταντίνου Ζ' προς τον μητροπολίτη Κυζίκου, Θεόδωρο. Στις επιστολές του αυτές ο αυτοκράτορας συνήθιζε να ομολογεί απαιδευσιά και «αγροικία» και διαμαρτύρονταν ότι δεν μπορούσε να θηλάσει το γάλα της γνώσης, παρά μόνο με την άκρη των χειλιών του.⁵⁷⁹ Το μοτίβο αυτό ακολουθούν και οι συγγραφείς της *Συνέχειας* του Θεοφάνη και των *Γεωπονικών*. Συνεπώς τα σχόλια που θέλουν των παραπάνω χωρίων πρέπει να εκληφθούν ως ρητορικά σχήματα εγκωμιαστικού χαρακτήρα και όχι ως θετικές πληροφορίες.

8. Οργάνωση του θανάτου του Βάρδα από το Μιχαήλ

Ο Μιχαήλ συνέχισε μέχρι το τέλος της ζωής του να προχωρά σε ανούσιες πράξεις. Έτσι, οργάνωσε το θάνατο του Βάρδα, στον οποίο σημαντικό ρόλο έπαιξε ο Βασίλειος, τον οποίο τίμησε με το αξίωμα του μαγίστρου, ενώ λίγο αργότερα τον έστεψε συναυτοκράτορα στην Αγία Σοφία- *εἰς υἱὸν τῆ τῶν μαγίστρων ἀξία τιμήσας, καὶ διάδημα μετὰ μικρὸν αὐτῷ περιτίθησι κατὰ τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν γενόμενος*.⁵⁸⁰ Βέβαια, όταν εκείνος ανέλαβε την εξουσία προσπαθούσε να απομακρύνει τον βασιλιά

⁵⁷⁸ D. Alphonse, *Les strategists byzantins*, Travaux et Mémoires, 2, Paris 1967, 317-392

⁵⁷⁹ J. Darrouzès, *Epistoliers byzantins du Xe siècle*, Paris 1960. Για το θέμα οι επιστολές αρ. 1, 317, αρ. 3, 320, αρ. 5, 322, αρ. 7, 323.

⁵⁸⁰ ΣΙ, ό.π. 113, 23-25

από τις κακιές και επιληψιμες ασχολίες του, που οφείλονταν σε σημαντικό βαθμό στο ποτό, με αποτέλεσμα να προκαλέσει το φθόνο του Μιχαήλ εναντίον του, ο οποίος αποφάσισε να τον καθαιρέσει από το αξίωμα και να τον σκοτώσει - *ἐγκρατῆς δ' οὗτος τῆς ἀρχῆς γεγωνῶς ἀπεπειρᾶτο τὸν βασιλέα ὡς πορρωτάτω ἀπαγαγεῖν τῶν μισητῶν ἔργων καὶ ἐπιρρήτων. ἔλαθε δέ διὰ τοῦτο ἑαυτῶ καθοπλίζων τὸν φθόνον μὴ φέρων γὰρ τοὺς ἐλέγχους ὁ Μιχαήλ καὶ τὸ Βασίλειον ἐκποδῶν[...].*⁵⁸¹

9. Θάνατος του Μιχαήλ Γ'

Το σχέδιο του Μιχαήλ για το θάνατο του Βασιλείου έγινε γνωστό όταν ο άνθρωπος που είχε πάρει την εντολή το μαρτύρησε πριν πεθάνει - *καὶ τοῦτο δῆλον γέγονε τοῦ κελευσθέντος ἐν τῷ μέλλειν ἀποθνήσκειν ἐξαγορεύσαντος.*⁵⁸² Αφού έριξε τη λόγχη στο Βασίλειο και αστόχησε με αποτέλεσμα ο τελευταίος να σωθεί, αποφάσισε ότι ήταν προτιμότερο να κάνει παρά να πάθει κάτι- *καὶ σωθεῖς δρᾶσαι τι μᾶλλον ἐσπούδασεν ἢ παθεῖν.*⁵⁸³ Έτσι, σύμφωνα με τον Ιωάννη Σκυλίτζη ο Μιχαήλ δολοφονήθηκε στα ανάκτορα του Αγίου Μάμαντος του έτους 6376 την Τρίτη ώρα της ημέρας, αφού κυβέρνησε δεκατέσσερα χρόνια μαζί με την μητέρα του και έντεκα μόνος του - *καὶ σφάττεται ὁ Μιχαήλ κατὰ τὰ ἀνάκτορα τοῦ Αγίου Μάμαντος, ἐν ἔτει τῷ Στοδ, ὥρα τρίτη τῆς νυκτός, ἄρξας μετὰ τῆς μητρὸς μὲν ἔτη δεκατέσσερα, δέκα καὶ ἐν μοναρχήσας.*⁵⁸⁴

Στο σημείο αυτό καλό θα ήταν να εξεταστεί το προαναφερθέν γεγονός. Αν και οι πηγές του Σκυλίτζη, η *Συνέχεια* του Θεοφάνη και οι *Βασιλείες* παρουσιάζουν το Βασίλειο να μην έχει καμιά ουσιαστική ανάμειξη στη δολοφονία του Μιχαήλ Γ', ο Σκυλίτζης προσθέτει τη φράση *καὶ σωθεῖς δρᾶσαι τι μᾶλλον ἐσπούδασεν ἢ παθεῖν,*⁵⁸⁵ υπαινικσόμενος εδώ ότι πρόκειται να ξεκαθαρίσει στην επόμενη βασιλεία, ότι, δηλαδή, ο Βασίλειος σκότωσε τον Μιχαήλ. Ενδεχομένως, η απόκλιση αυτή να οφείλεται σε γνώση των πηγών από τον κύκλο του Λογοθέτη (*Χρονικό του Συμεών Μάγιστρον και Λογοθέτη και Χρονογραφία του Ψευδοσυμεών*), όπου αφήνεται να εννοηθεί ότι ο Βασίλειος μετά τη δημόσια προβολή του Βασιλικίνου ως μελλοντικού συναυτοκράτορα, σχεδίαζε την ανατροπή του Μιχαήλ Γ' (βλ. *Βασίλειος δὲ ἐν θυμῷ καὶ λύπη μεγάλη γέγονεν. Ἐξελλόντος*

⁵⁸¹ ΣΙ, ό.π. 113, 25-28

⁵⁸² ΣΙ, ό.π. 114, 47-78

⁵⁸³ ΣΙ, ό.π. 114, 49-50

⁵⁸⁴ ΣΙ, ό.π. 114, 50-52

⁵⁸⁵ ΣΙ, ό.π. 114, 49-50

δὲ τοῦ βασιλέως ἐν τῷ κυνηγίῳ μοναχὸς τις ὑπαντήσας δέδωκεν αὐτῷ χάρτην ἔχοντα τὴν κατ' αὐτοῦ μελετωμένην ἐπιβουλήν ὑπὸ Βασιλείου. Ὁ δὲ ἀναγνοῦς καὶ θυμωθεὶς ἐμελέτα κατὰ Βασιλείου...Ὁ δὲ Βασίλειος συνεσκευάζετο κατὰ Μιχαήλ ..)⁵⁸⁶

Ἡ Σύνοψη ακολουθεῖ τὴν περιγραφή τῆς Συνέχειας. Αποδίδει, ωστόσο, συνοπτικά τὰ σχετικά με τὴ δράση τοῦ Βασιλείου καὶ περιορίζει τὴν προπαγάνδα υπέρ ἐκείνου. Ἐκτος τῶν ἄλλων, δηλαδή, παραλείπει τὴ σύγκριση τοῦ ἐμπειροῦ καὶ συνετοῦ Βασιλείου με τὸν παθιασμένο γιὰ τὶς ἱπποδρομίες καὶ τὰ γλέντια Μιχαήλ,⁵⁸⁷ τὴ μακροσκελὴ περιγραφή τοῦ τρόπου με τὸν ὁποῖο ὁ Βασίλειος προσπάθησε νὰ τὸν συνετίσει⁵⁸⁸ καὶ ὅτι παρὰ τὸν κίνδυνο ποὺ διέτρεχε ὁ ἴδιος, περίμενε νὰ ἀλλάξει συμπεριφορὰ ὁ αυτοκράτορας,⁵⁸⁹ ἀν καὶ οὐκ ἦν τοῦτον (ἐνν. τὸν Μιχαήλ) ὥσπερ ἀρμάτειον τροχὸν ἐκ πρώτης ἡλικίας καμφθέντα, οὐδ' ἂν εἶ τι γένοιτο, τὴν ἐξ ἀρχῆς εὐθωρίαν λαβεῖν⁵⁹⁰. ἐπίσης, ὅτι ὁ Θεὸς ἔσωσε τὸν Βασίλειο κατὰ τὴ διάρκεια κυνηγιῶ ἀπὸ τὴν ἀπόπειρα δολοφονίας ἐναντίον τοῦ,⁵⁹¹ ὅτι ὑπὸ τῶν προκοίτων τοῦ βασιλέως ἀνδρῶν δολοφονήθηκε ὁ Μιχαήλ Γ'⁵⁹² καὶ τέλος, μὴ λεπτομερὴ περιγραφή τῶν ἀντικειμένων (ἐνῶ ὁ Σκυλίτζης ἀπλὰ τὰ κατονομάζει) ποὺ αὐτὸς προσέφερε στὴν Ἀγία Σοφία,⁵⁹³ μέσω τῆς ὁποίας ἀποδίδεται ἀναπάντεχα στὴν κατακλείδα τοῦ κεφαλαίου τῆς Συνέχειας ἓνα θετικὸ στοιχεῖο τῆς δράσης τοῦ. Ὁ Σκυλίτζης ὄχι μόνον δὲν τὴν ἀναπαράγει, ἀλλὰ ἀντίθετα υπενθυμίζει ὅτι ὁ δολοφονηθεὶς αυτοκράτορας οὕτως ἐκμελῶς καὶ ἀναγῶγως βίωσας.⁵⁹⁴ Παραπάνω δε, εἶχε συμπληρώσει ὅτι μὴ φέρων γὰρ τοὺς ἐλέγχους ὁ Μιχαήλ καὶ τὸν Βασίλειον ἐκποδῶν ποιῆσαι διανοούμενος ὡς τῶν αὐτοῦ θελημάτων ἐμποδιστὴν (ΣΙ; 113,27-29), ἀποσαφηνίζοντας ἔτσι τὸν ἀκριβὴ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ αυτοκράτορας ἔστεψε συναυτοκράτορά τοῦ τὸν Βασιλικίνο. Ἡ πιο ἐνδιαφέρουσα προσθήκη τῆς Σύνοψης, ὡστόσο, στοὺς συζήτησις χωρίο εἶναι ἡ ἐξῆς: ὅτι ὁ Βασίλειος, μετὰ τὴν ἀποτυχημένη ἀπόπειρα δολοφονίας ἐναντίον τοῦ καὶ σωθεὶς δρᾶσαι τι μᾶλλον ἐσπούδασεν ἢ παθεῖν.⁵⁹⁵ Παρὰ τὸ ὅτι, λοιπόν, οὔτε ἡ βασική, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἡ δευτερεύουσα πηγή σχετίζονται

⁵⁸⁶ Συμεών Μάγιστρος καὶ Λογοθέτης, ὁ.π. 256,446 καὶ ἐξῆς

⁵⁸⁷ ΣΘ, ὁ.π. 207,20- 208,4

⁵⁸⁸ ΣΘ, ὁ.π. 208, 6-8

⁵⁸⁹ ΣΘ, ὁ.π. 209, 10-14. 209, 15-16

⁵⁹⁰ ΣΘ, ὁ.π. 209, 16-18

⁵⁹¹ ΣΘ, ὁ.π. 210, 3-4

⁵⁹² ΣΘ, ὁ.π. 210, 9-10

⁵⁹³ ΣΘ, ὁ.π. 210,20-211,5

⁵⁹⁴ ΣΙ, ὁ.π. 114, 52-53

⁵⁹⁵ ΣΙ, ὁ.π. 114, 49-50

το Βασίλειο με το φόνο του Μιχαήλ, ο Σκυλίτζης κάνει έναν σχετικό υπαινιγμό εδώ, τον οποίο αποσαφηνίζει ακόμη περισσότερο στην επόμενη βασιλεία.⁵⁹⁶ Είναι, βέβαια, οπωσδήποτε ενδιαφέρον ότι και τα κείμενα από τον κύκλο του Λογοθέτη αφήνουν να εννοηθεί πως μετά τη δημόσια προβολή του Βασιλικίνου ως μελλοντικού συναυτοκράτορα, ο Βασίλειος σχεδίαζε την ανατροπή του Μιχαήλ Γ'.⁵⁹⁷ Ενδεχομένως, η απόκλιση εδώ της *Σύνοψης* από τις πηγές της να οφείλεται σε γνώση ακριβώς αυτών των μαρτυριών.⁵⁹⁸

Αποτίμηση

Η άποψη των χρονογράφων για το Μιχαήλ είναι ομόφωνα καταδικαστική: ο μέθυσος, ο ακόλαστος, ο εμπαιζών τα θεία, αυτός που έκανε όλα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω. Είναι, όμως, γεγονός ότι οι περισσότεροι από τους χρονογράφους έγραψαν επί Μακεδονικής Δυναστείας και πιθανότατα καθ' υπαγόρευση των βασιλέων της. Σκοπός τους, συνεπώς, ήταν να δικαιολογήσουν τις δολοπλοκίες και τις δολοφονίες του Βασιλείου και να εμφανίσουν την εξόντωση του Μιχαήλ σαν σωτηρία του κράτους.

Τα τελευταία χρόνια σημειώνεται μια προσπάθεια ανασκευής της περί Μιχαήλ άποψης των χρονογράφων.⁵⁹⁹ Εστιάζεται όμως αυτή η προσπάθεια στα σημαντικά, όντως, γεγονότα της βασιλείας του, πρωταγωνιστές των οποίων υπήρξαν η Θεοδώρα, ο Βάρδας και ο Φώτιος, και όχι στην προσωπικότητα του Μιχαήλ.⁶⁰⁰ Σε αυτήν την άποψη, ίσως, συνηγορεί και ο Ιωάννης Σκυλίτζης, ο οποίος στο τέλος της βασιλείας του Μιχαήλ, διεξήγαγε το συμπέρασμα ότι παρόλο που έζησε κατά τρόπο αφρόντιστο και άκοσμο, δεν του έλειψαν τελείως οι αξιαίπαινες πράξεις - *ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐκμελῶς καὶ ἀναγῶγως βιώσας οὐ παντάπασιν ἡμοίρησε τῶν ἐπαινετῶν.*⁶⁰¹ Χαρακτηριστικό ήταν ότι προσέφερε στην Αγία Σοφία ένα δισκοπότηρο και ένα πολυκάντηλο που η αξία τους ξεπερνούσε κατά πολύ την αξία των παλιών που είχε ο ναός- *δισκοπότηριον γὰρ προσήνεγκε τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ καὶ πολυκάνδηλον τὰ πρῶην λίαν ὑπερελάσαντα.*⁶⁰²

⁵⁹⁶ ΣΙ, *ό.π.* 131, 11

⁵⁹⁷ Συμεών Μάγιστρος και Λογοθέτης, *ό.π.* 256, 446

⁵⁹⁸ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, *ό.π.* 217-218

⁵⁹⁹ Α. Μαρκόπουλος, *Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, εκδοτική Αθηνών, τόμ.6, 210

⁶⁰⁰ Ελένη Γλύκατζη-Αρβελέρ, *Γιατί το Βυζάντιο*, Ελληνικά γράμματα, 2009, 38, 111,197

⁶⁰¹ ΣΙ, *ό.π.* 114, 52-53

⁶⁰² ΣΙ, *ό.π.* 114, 54-55

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΑΚΕΔΩΝ, Ο ΚΕΦΑΛΑΣ (ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Α')

Η εξιστόρηση της βασιλείας του Βασιλείου Α' είναι η μεγαλύτερη μέχρι τώρα σε έκταση στη *Σύνοψη* (πενήντα έξι σελίδες) με εξαιρετική ποικιλία αναφορών (τριάντα μία θεματικές ενότητες ικανής κατά κανόνα ανάπτυξης). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να καλύπτονται επαρκέστατα όλες οι πτυχές της αυτοκρατορικής δράσης (εκστρατείες, δικαιοσύνη, νομοθεσία, οικονομική και εκκλησιαστική πολιτική, οικοδομικό έργο, συνωμοσίες, θάνατος) και επιπρόσθετα, να σκιαγραφείται λεπτομερώς η πορεία που ο Βασίλειος ακολούθησε από τη γέννησή του μέχρι και την ανάληψη του αυτοκρατορικού αξιώματος (οι πρώτες δεκαεπτά σελίδες). Η έμφαση δίνεται βασικά στις στρατιωτικές επιχειρήσεις, που καλύπτουν το μισό σχεδόν της συνολικής αφήγησης, ισοδύναμα μοιρασμένη σε αυτές που πραγματοποιήθηκαν στην Ανατολή και σε εκείνες στη Δύση. Συνεπώς, το κείμενο της *Σύνοψης* βρίσκεται σε άμεση αντιστοιχία με την ιστορική πραγματικότητα της αφηγούμενης περιόδου, εφόσον τα πολεμικά γεγονότα ήταν εκείνα που τη σημάδεψαν.

Πέρα, πάντως, από την αντικειμενική σημασία της υπό συζήτηση βασιλείας λόγω των γεγονότων που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκειά της, αλλά κυρίως λόγω του ότι σηματοδοτεί την έναρξη της κυρίαρχης στο πολιτικό προσκήνιο της αυτοκρατορίας για δύο περίπου αιώνες μακεδονικής δυναστείας, το ξεχωριστό ενδιαφέρον με το οποίο την πραγματεύεται ο Σκυλίτζης διαφορφώνεται οπωσδήποτε υπό την επήρεια της *Συνέχειας*. Με αυτήν ως πρότυπο διαρθρώνονται τόσο η οικονομία της ύλης όσο και η δομή της *Σύνοψης*. Στα θετικά προσμετράται και η βασικότερη διαφοροποίηση της *Σύνοψης* από τη *Συνέχεια* ως προς τη δομή της, ότι δηλαδή δεν επαναλαμβάνει όλα όσα έχουν ήδη καταγραφεί σχετικά με τη δολοφονία του καίσαρα Βάρδα και τις συνθήκες που οδήγησαν σε εκείνη του Μιχαήλ Γ', αλλά παραπέμπει τον αναγνώστη στις λεπτομερείς αναφορές της προηγούμενης βασιλείας.⁶⁰³

1. Η καταγωγή του Βασιλείου

Ο Βασίλειος Μακεδών ή αλλιώς Κεφαλάς ήταν εκείνος που διαδέχθηκε στο θρόνο τον αυτοκράτορα Μιχαήλ, ο οποίος δεν είχε παιδιά ώστε να λάβουν την εξουσία από τον πατέρα τους. Ενδιαφέρον, βέβαια, προκαλεί το γεγονός πως ο Βασίλειος που καταγόταν από ένα άσημο και ταπεινό γένος έφτασε στο αυτοκρατορικό θρόνο – εις την βασιλείον ἀνήει

⁶⁰³ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 225-226

περιωπήν ἐκ ταπεινῆς καὶ ἀλαμπροῦς ὀρμώμενος τύχης.⁶⁰⁴ Στην πραγματικότητα, ο Βασίλειος καταγόταν από τη χώρα των Μακεδόνων, ήταν, όμως, Αρμενικής καταγωγής από την περίλαμπρη γενιά των Αρσακιδῶν -ἐκ πάνυ λαμπρᾶς καταγόμενος τῆς τῶν Ἀρσακιδῶν σειρᾶς-,⁶⁰⁵ καθώς υπήρχε νόμος μόνο από τη γενιά αυτή να προέρχονται οι βασιλείς των Πάρθων, των Μήδων και των Αρμενίων εξαιτίας της φήμης του πρώτου Αρσάκη που ανασυγκρότησε το κράτος των Πάρθων, το οποίο είχαν κατακτήσει οι Πέρσες -νόμος ἦν βασιλεύεσθαι Πάρθους καὶ Μήδους καὶ Ἀρμενίους διὰ τὸ κλέος τοῦ πρώτου Ἀρσάκου τοῦ ἀνακτησαμένου τοῖς Πάρθοις τὴν βασιλείαν ὑπὸ Περσῶν ἐσφετερισμένην.⁶⁰⁶ Ωστόσο, την ελληνική του καταγωγή επιβεβαιώνει και το όνομα της μητέρας του, Παγκαλώ.⁶⁰⁷

Οι Αρσακίδες ήταν απόγονοι του Αρσάκη Α' (247-210 π.Χ.), ιδρυτή του βασιλείου των Πάρθων. Κυβέρνησαν την Αρμενία έως στις αρχές του 5^{ου} αιώνα, ενώ μια οικογένεια με το όνομα αυτό εμφανίστηκε τον 11^ο αιώνα και στο Βυζάντιο. Ο μύθος, βέβαια, για την ευγενική καταγωγή του Βασιλείου ξεκίνησε αμέσως μετά το θάνατό του, όταν ο γιος του Λέοντα ΣΤ' εκφώνησε έναν επιτάφιο λόγο, υποστηρίζοντας την καταγωγή του πατέρα του από τη μεγάλη παρθική οικογένεια των Αρσακιδῶν και συνεχίστηκε από τον Κωνσταντίνο Ζ' Πορφυρογέννητο μέσω της *Συνέχειας τοῦ Θεοφάνη* και των *Βασιλειῶν*, όπου προστέθηκε η καταγωγή της μητέρας του Βασιλείου από το Μέγα Κωνσταντίνο.

2. Προφητικά σημάδια για την άνοδο του Βασιλείου στο θρόνο

Αξίζει να αναφερθεί ότι από μικρή ηλικία υπήρξαν πολλά σημάδια, τα οποία έδειξαν ότι ο Βασίλειος δεν ήταν τυχαίος, αλλά καθιστούσαν σαφές πως ο άνθρωπος αυτός θα έφτανε να γίνει βασιλιάς - *φασὶ δὲ καὶ πολλὰ σημεῖα συνενεχθῆναι τοῦτω, γνώριμον καθιστῶντα τὸν ἄνδρα, ὡς εἰς τὴν βασιλείον ἀναχθεῖν περιωπήν.*⁶⁰⁸ Ειδικότερα, όταν ο ηγεμόνας των Βουλγάρων, ο οποίος κρατούσε αιχμαλώτους τον ίδιο το Βασίλειο, τους γονεῖς του και άλλους Βυζαντινούς, αδυνατούσε πια ν' αντιμετωπίσει τις βυζαντινές δυνάμεις, προτίμησε την ειρήνη αντί για πόλεμο και

⁶⁰⁴ ΣΙ, *ό.π.* 115, 59-60

⁶⁰⁵ ΣΙ, *ό.π.* 115, 61-62

⁶⁰⁶ ΣΙ, 115, 63-65

⁶⁰⁷ Σ. Καργάκος, *Ιστορία του Ελληνικού Κόσμου και του Μείζονος Χώρου*. Α'. Αθήνα 2001, Gutenberg, 580- 581

⁶⁰⁸ ΣΙ, *ό.π.* 118, 48-49

απελευθέρωσε τον κόσμο από την αιχμαλωσία. Ενώ, λοιπόν, οι αιχμάλωτοι συγκεντρώνονταν και επρόκειτο να γυρίσουν στα πάτρια χώματα, ο ηγεμόνας ξεχώρισε ανάμεσα στους αιχμαλώτους το μικρό Βασίλειο, ο οποίος περνούσε από την παιδική στην εφηβική ηλικία – και τὸν παῖδα κατιδὼν Βασίλειον ἤδη τὴν παιδικὴν παραλλάσσοντα ἡλικίαν καὶ τῆς ἐφήβου ἀπτόμενον πρὸς ἑαυτὸν μετεκαλεῖτο.⁶⁰⁹ Βέβαια, βάσει του συγκεκριμένου χωρίου που προστίθεται από το Σκυλίτζη δεν μπορεί να ισχύει προσφανώς η πληροφορία που είχε δώσει λίγο νωρίτερα, ότι δηλαδή ο Βασίλειος μεταφέρθηκε ως βρέφος στην αγκαλιά των γονιών του το 813, οπότε κατελήφθη η Ανδριανούπολη από τους Βουλγάρους- συνέβη μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοὺς τοῦ Βασιλείου γεννήτορας, ὑπομάζιον αὐτὸν ἔτι φέροντας.⁶¹⁰ Σε αυτή την περίπτωση, στην συνάντησή του με τον Ομουρτάγ είκοσι χρόνια περίπου αργότερα θα ήταν πλέον άνδρας και όχι νεαρό παιδί.

Όταν το παιδί βρέθηκε κοντά του, ο ηγεμόνας θέλησε να το πάρει στα χέρια του, να το φιλήσει και να του δώσει ένα μεγάλο μήλο – καὶ ἐγγυὲς παραστάσαντα ταῖς χερσὶν <ἠθέλησε> κατασχεῖν καὶ ἀσπάσασθαι καὶ μῆλον ὑπερφυῆς τὸ μέγεθος αὐτῶ παρασχεῖν.⁶¹¹ Η αντίδραση του μικρού και άσημου τότε Βασιλείου προκάλεσε την έκπληξη του αυτοκράτορα, αλλά και το μίσος των ανθρώπων του. Ο μικρός καθισμένος στα γόνατα του ηγεμόνα πήρε αυτό που του έδινε γεμάτος αθωότητα και θάρρος – οὗτος ἀκάκως πάνυ καὶ θαρραλέως τοῖς τοῦ ἄρχοντος ἐπερειδόμενος γόνασι διδόμενον ὑπερεδέξατο-⁶¹² δείχνοντας με τη φυσικότητα και την αφέλειά του την ευγενική του καταγωγή – ἐν τῷ ἀπλάστῳ ἤθει καὶ ἀπεριέργῳ τὴν ἑαυτοῦ εὐγένειαν ἐνδεικνύμενος.⁶¹³ Καταληκτικά, το γεγονός ότι ο ηγεμόνας μέσα σε τόσο κόσμο ξεχώρισε το Βασίλειο αποτέλεσε ένα σημαντικό οινὸ για τη μετέπειτα πορεία του μικρού.

Ένα άλλο γεγονός, το οποίο θεωρήθηκε προφητικό σημάδι για την άνοδο του Βασιλείου στο θρόνο ήταν ένα περιστατικό που έλαβε χώρα στο χωράφι των γονιών του. Πιο συγκεκριμένα, οι γονεὶς του είχαν αφήσει το Βασίλειο να κοιμηθεί στη σκιά και ένας αετός αντί να επιτεθεί, του κρατούσε ίσκιο με τα φτερά του - αετὸς ἐπικαταπτὰς ἠπλωμέναις ταῖς πτέρυξι τὸ παιδίον ἐσκίαζεν.⁶¹⁴ Οι γονεὶς, όμως, έδιωχναν τον αετὸ πετώντας του πέτρα, γιατί νόμιζαν ότι απειλούσε το παιδί τους - ἀλλ' ὡς

⁶⁰⁹ ΣΙ, ὁ.π. 117-118, 35-36

⁶¹⁰ ΣΙ, ὁ.π. 117, 37-118, 38

⁶¹¹ ΣΙ, ὁ.π. 118, 39-40

⁶¹² ΣΙ, ὁ.π. 118, 41-42

⁶¹³ ΣΙ, ὁ.π. 118, 43

⁶¹⁴ ΣΙ, ὁ.π. 118, 61-62

εἶχε λίθον ἀπὸ τῆς γῆς λαβοῦσα τὸν ἀετὸν ἀπεδίωκε.⁶¹⁵ Ὅμως, ὁ αετός επανήλθε, γεγονός που έγινε τρεις φορές· ἔτσι οἱ γονεῖς αντιλήφθησαν πως ἐπρόκειτο γιὰ τὸ θεϊκό σημάδι – μόλις ποτὲ συναίσθησιν τοῦ θεοῦ λαμβάνει συμβόλου, καὶ τεκμηριοῦνται διὰ τῶν προλαβόντων τὰ γενόμενα ὕστερον.⁶¹⁶ Ὑπήρξαν, βέβαια καὶ ἄλλα σημάδια, τὰ ὁποῖα ἀπεδείκνυαν ὅτι ὁ Βασίλειος θὰ προχωροῦσε στὸν αυτοκρατορικό θρόνο.

3. Ἡ ἀφίξη τοῦ νεαροῦ Βασιλείου στὴ βασιλεύουσα. Παραμονή στο μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Διομήδη

Ὅταν ἀφήσε πίσω τὴ νεανική ηλικία, -τὴν τῶν νεανίσκων παραμείψαντος ηλικίαν-⁶¹⁷ δηλαδή ὅταν ὁ Βασίλειος ἦταν περίπου 15-16 ἐτῶν, πέθανε ὁ πατέρας του με ἀποτέλεσμα ὁ ἴδιος, ὡς τὸ μεγαλύτερο ἀρσενικό παιδί νὰ πρέπει νὰ μεριμνήσει γιὰ τὴν οικογένειά του - ἐπέρρει δὲ καὶ φροντίδων ἔσμός, τῆς περὶ τὸν οἶκον ἐπιμελείας καὶ τῆς μητρικῆς προνοίας καὶ τῶν ἀδελφῶν ἄρτι ἀφ' ἑαυτοῦ ἐξημμένης.⁶¹⁸ Εἶναι ἐνδιαφέρον καὶ ἀξιοσημείωτο τὸ γεγονός ὅτι ὁ Βασίλειος, παρὰ τὸ νεαρὸν τῆς ηλικίας του, φάνηκε γενναῖος καὶ θαρραλέος, καθὼς γιὰ νὰ προσφέρει τὴ βοήθεια ποῦ εἶχε ἀνάγκη ἡ οικογένειά του σκέφτηκε νὰ πάει στὴ βασιλεύουσα γιὰ νὰ κερδίσει με τὴν ἀξία του τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τοὺς δικούς του – βουλευέται πρὸς τὴν βασιλεύουσαν εἰσελθεῖν, καντεῦθεν ἑαυτῶ τε καὶ τοῖς φιλτάτοις ἐπαξίως πορίσαι τὰ δέοντα.⁶¹⁹ Ἡ ἀπόφαση αὐτὴ ἦταν πολὺ δύσκολη γιὰ ἕνα τόσο νεαρὸ παιδί, καθὼς θὰ ἐφευγε ἀπὸ τὴ μητέρα του, ἡ ὁποία, μάλιστα, δε θὰ ἠθέλε νὰ τὸν ἀποχωρισθεῖ καὶ θὰ πῆγαινε σ' ἕνα τόπο ξένο γι' αὐτόν, στὸν ὁποῖο ἐπρεπε νὰ ἀποδείξει πολλὰ γιὰ νὰ ἀνταμειφθεῖ. Ὅμως, τὸ γεγονός ὅτι δε δέιλιασε, ἀποδεικνύει ὅτι τὸ παιδί αὐτὸ εἶχε πυγμὴ καὶ σημαντικὲς δυνατότητες ποῦ ἐγίναν φανερὲς μελλοντικά.

Ὁ Βασίλειος ἐφυγε ἀπὸ τὴν Μακεδονία καὶ ἐφτάσε στὴ Βασιλεύουσα ἀφου κάλυψε ὅλη τὴν ἐνδιάμεση ἀπόσταση, ἐφτάσε στὶς Χρυσὲς Πύλες καὶ τὸ δειλινὸ πια πέρασε ἀπὸ αὐτὲς στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Διομήδη -ἄρας οὖν ἐκ Μακεδονίας τὴν βασιλίδα καταλαμβάνει. καὶ τὸ μεταξὺ διανύσας διάστημα καὶ κατὰ τὰς Χρυσῶν Πύλων τῆς βασιλίδος γενόμενος, καὶ δι' αὐτῶν εἰσελθὼν ἤδη πρὸς ἑσπέραν τῆς ἡμέρας οὔσης ἐν τῷ τοῦ ἁγίου μάρτυρος

⁶¹⁵ ΣΙ, ὁ.π. 119, 68-69

⁶¹⁶ ΣΙ, ὁ.π. 119, 74-75

⁶¹⁷ ΣΙ, ὁ.π. 119, 17

⁶¹⁸ ΣΙ, ὁ.π. 119, 79-81

⁶¹⁹ ΣΙ, ὁ.π. 119, 82-84

Διομήδους μοναστηρίω.⁶²⁰ Η μονή αυτή του Διομήδη, γνωστή και ως Ιερουσαλήμ ή Νέα Ιερουσαλήμ, βρισκόταν στο εσωτερικό των τειχών κοντά στη Χρυσή Πύλη και λειτουργούσε ακόμη το 12^ο αιώνα, επί Ανδρονίκου Α' (1180-1185).⁶²¹ Ο ηγούμενος της μονής τον πήρε μέσα στο μοναστήρι, καθώς ο Βασίλειος όντας κατάσκοπος, ξεκουραζόταν πρόχειρα στα σκαλοπάτια του προαυλίου μπροστά από τον Πυλώνα – *κατὰ τὰ ἐν τοῖς προαυλίοις βάθρα πρὸ τοῦ πυλῶνος, κατάσκοπος ὢν, ἀτημελῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ἐπιρρίψας ἑαυτὸν ἀνεπαύετο*—⁶²² ύστερα από την εμφάνιση του Διομήδη στο όνειρό του. Ο τελευταίος τον παραινούσε να πάρει αυτόν τον άνθρωπο μέσα στο μοναστήρι και να τον φροντίσει, γιατί εκείνον είχε κρίσει βασιλιά ο Θεός και επρόκειτο ν' ανοικοδομήσει και να μεγαλώσει αυτή τη δομή – [...] *εἰσαγαγεῖν εἰς τὸ μοναστήριον καὶ ἐπιμελείας ἀξιῶσαι. κεχρισμένον γὰρ εἶναι τοῦτον τὸν βασιλέα παρὰ θεοῦ, καὶ αὐτὸν μέλλειν εἰς ἀνοικοδομήν καὶ αὔξησιν τῆς παρούσης γενέσθαι μονῆς.*⁶²³

Όταν ο ηγούμενος ακολούθησε- μετά από τρεις προειδοποιήσεις- τα λόγια του μάρτυρα Διομήδη- είπε στο Βασίλειο, εμπιστευόμενος την εχεμύθειά του, ότι η προφητεία του μάρτυρα τον ενημέρωσε γι' αυτή την έκβαση των πραγμάτων και τον παρακάλεσε, όταν γίνει αυτοκράτορας να θυμηθεί και το μοναστήρι και τον ίδιο τον ηγούμενο- *ἀλλὰ παρ' ἑαυτῶ φυλάττειν τὸ μυστήριον παρεγγυάσας, τὴν τοῦ μάρτυρος αὐτῶ ἐφάνέρωσε πρόρρησιν καὶ μεμνηῆσθαι μετὰ τὴν ἔκβασιν τῶν πραγμάτων ἑαυτοῦ τε καὶ τῆς μονῆς ἐδυσώπει.*⁶²⁴ Πράγματι, όταν ο Βασίλειος ανέλαβε την εξουσία, μεταξύ άλλων, στόλισε το ναό του μάρτυρα Διομήδη με πολύτιμα κειμήλια και με λαμπρά αναθήματα –*κειμηλίους πολυτιμοτάτους καὶ ἀναθήμασι λαμπροῖς λαμπρῶς κατεκόσμησε.*⁶²⁵ Επίσης, δώρισε στο ναό προσοδοφόρα κτήματα, αλλά και τον προίκισε και τον πλούτισε με κάθε τρόπο- *καὶ κτημάτων ἐπιδόσει εὐπροσόδων ἐφιλοτιμήσατο καὶ παντοίως ὑπερῆρε καὶ κατεπλούτισε.*⁶²⁶

4. Ο Βασίλειος στην υπηρεσία του Θεοφίλου

Το Βασίλειο όμως, που ήταν και πολύ ταπεινός, τον ενδιέφερε πώς θα βρει δουλειά για να καλύψει τις ανάγκες της οικογένειάς του· έτσι,

⁶²⁰ ΣΙ, ό.π. 120, 89-93

⁶²¹ R. Janin, ό.π. Églises I, 88

⁶²² ΣΙ, ό.π. 120, 93-95

⁶²³ ΣΙ, ό.π. 120, 3-4

⁶²⁴ ΣΙ, ό.π. 120, 16-19

⁶²⁵ ΣΙ, ό.π. 160, 79-80

⁶²⁶ ΣΙ, ό.π. 160, 80-82

παρακαλούσε τον ηγούμενο να τον θέσει στην υπηρεσία κάποιον άρχοντα- και μάλλον αξιοῦντος τὸν ἡγούμενον εἰσοικισθῆναι τινι τῶν ἐμφανεστέρων εἰς δουλείαν.⁶²⁷ Ο ηγούμενος τον σύστησε στο Θεόφιλο,⁶²⁸ τον επονομαζόμενο λόγω του μικρού του αναστήματος Θεοφιλίτζη, που ήταν συγγενής του αυτοκράτορα Μιχαήλ και του Βάρδα, κόμης των τειχῶν και δομέστικος των Νουμέρων, μιας φυλακῆς στο παλάτι.⁶²⁹ Εκείνος αναζητούσε κάποιον να του προσέχει τα άλογα και βρήκε το Βασίλειο, στον οποίο έδωσε τον τίτλο του πρωτομάστορα, μιμούμενος τους αντίστοιχους τίτλους της αυλῆς. Αργότερα, όμως, ο Βασίλειος έλαβε όντως αυτόν τον τίτλο από το ίδιο το Μιχαήλ, ως ανταμοιβή για την επιθυμία του να δαμάσει το αυτοκρατορικό άλογο.⁶³⁰

Αξιόλογη υπήρξε η πρόοδος του Βασιλείου, όταν βρισκόταν στην υπηρεσία του Θεόφιλου. Σύμφωνα με τον Ιωάννη Σκυλίτζη, ο Βασίλειος ξεχώριζε κατά πολύ ανάμεσα στους άλλους άνδρες και στη σωματική δύναμη- *κατὰ πολὺν προέχειν τῶν ἄλλων δοκοῦντα κατὰ τὴν σωματικὴν ῥώμην*-,⁶³¹ αλλά και στο ψυχικό σθένος - *καὶ ψυχικὴν ἀνδρείαν*-⁶³² με απότοκο να τον ονομάσει πρωτοστράτορα - *πρωτοστάτορα τοῦτον προσβάλλεται*.⁶³³ Ο Βασίλειος μάλιστα, προόδευε και ο Θεόφιλος τον εκτίμούσε όλο και πιο πολύ και τον θαύμαζε για τα προτερήματα του- *ἀεὶ δὲ τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ἐπὶ πλέον ἠγαπᾶτο παρὰ τοῦ Θεοφίλου καὶ ἐπὶ τοῖς οἰκείοις προτερήμασιν ἐθανμάζετο*.⁶³⁴ Οι μεγαλύτερές του, μάλιστα, αρετές ήταν το θάρρος, η γενναιότητα, η γρηγοράδα και η ικανότητα σε καθετί που του ανέθεταν - *ἦν γὰρ κατὰ τε χεῖρα γενναῖος καὶ κατὰ ψυχὴν θαρραλέος καὶ πρὸς πᾶν τὸ κελευόμενον ὀξύς τε καὶ ἐπιτήδειος*.⁶³⁵

5. Η σύνδεση του Βασιλείου με τη Δαηηιλίδα

Παρά το γεγονός ότι κατά καιρούς υπήρχαν προφητείες που μιλούσαν για την άνοδο του Βασιλείου στο θρόνο, εντούτοις ο τελευταίος συνέχιζε να δουλεύει ταπεινά, ώστε να βγαλει τα χρήματα που του ήταν

⁶²⁷ ΣΙ, ό.π. 120, 20-21

⁶²⁸ PBE, ό.π. Theophilos 7

⁶²⁹ PMBZ, ό.π. #8221

⁶³⁰ ΣΙ, ό.π. 124, 32-125, 58

⁶³¹ ΣΙ, ό.π. 121, 29-30

⁶³² ΣΙ, ό.π. 121, 30

⁶³³ ΣΙ, ό.π. 121, 30-31

⁶³⁴ ΣΙ, ό.π. 121, 31-33

⁶³⁵ ΣΙ, ό.π. 121, 33-34

απαιραίτητα για να βοηθήσει την οικογένειά του. Μια παρόμοια προφητεία είπε και ένας μοναχός, που είχε κάνει σκοπό της ζωής του την αρετή-*ἐφήδρευε δὲ τις τῶ θεῖω τεμένει τοῦ ἀποστόλου μοναχὸς ἀρετῆς ἀντιποιοῦμενος διὰ βίου*,-⁶³⁶ στον ναό του Πρωτοκλήτου (= κλήθηκε πρώτος από το Χριστό) Αποστόλου Ανδρέα, πολιούχου της πόλης των Πατρών. Ο συγκεκριμένος ναός είχε χτιστεί στις αρχές του 9^{ου} αιώνα κοντά στην πόλη, ενώ στο νέο ναό του Αγίου Ανδρέα, ο οποίος θεμελιώθηκε το 1908 και εγκαινιάστηκε το 1974, φυλάσσεται (από το 1964) η καρή του Αγίου(το 1460 ο τελευταίος δεσπότης του Μορέως, Θωμάς ο Παλαιολόγος, την είχε μεταφέρει στη Δύση και το 1462 παρεδόθη στον Πάπα Πίο Β΄ και το ναό του Αγίου Πέτρου στη Ρώμη).⁶³⁷ Όταν η Δανηλίδα, μια γυναίκα ονομαστή για το χαρακτήρα και την ευγένεια της ανάμεσα στις γυναίκες της περιοχής - *ὄπερ ἐκεῖσε παρατυχόντων ἰδόντες τινὲς τῇ κατὰ τόπους ἐκείνους Πρωτεύουση κατὰ τε τρόπον καὶ εὐγένειαν γυναικί, ἢ Δανηλὶς ἀπὸ τοῦ ταύτης ἀνδρὸς ὠνομάζετο*-⁶³⁸ ρώτησε το μοναχό γιατί σηκώθηκε να χαιρετήσει και τίμησε με τον τίτλο του βασιλιά έναν ταπεινό ξένο και φτωχό άνδρα - *καὶ πῶς νῦν ἄνθρωπον εὐτελεῖ καὶ ξένον καὶ πέννητα διανύοντα βίον ἰδὼν ὑπεξανέστης καὶ ὡς βασιλέα ἐτίμησας*,-⁶³⁹ εκείνος, τότε, της αποκρίθηκε ότι δεν τον είδε ως κάποιο τυχαίο άνδρα, αλλά ως τον ορισμένο από το Θεό βασιλιά των Βυζαντινών - *οὐχ ὡς ἓνα τῶν τυχόντων εἶδον τὸν ἄνδρα ἐγώ, ἀλλ' ὡς ἐκ θεοῦ βασιλεῖα Ρωμαίων ὑπὸ Χριστοῦ προκεχειρισμένον ἰδὼν ἐξανέστην καὶ ἐπευφήμησα*.⁶⁴⁰

Η Δανηλίδα,⁶⁴¹ η οποία μάλιστα ήταν γεννημένη γύρω στα 820 ήταν εξαιρετικά πλούσια χήρα της Πάτρας,⁶⁴² στην οποία ανήκαν αυτόνομα εδάφη μέσα στις σλαβικές κατακτήσεις στην Πελοπόννησο. Στήριξε οικονομικά το Βασίλειο πριν γίνει αυτοκράτορας, καθώς του έδωσε δώρα και προσφορές χωρίς να ζητήσει τίποτα άλλο, παρά μόνο να συνδεθεί με το γιο της Ιωάννη με δεσμό πνευματικής αδελφότητας- ή προρρηθειῖσα γύνη Δανηλὶς δώροις αὐτὸν καὶ μεγάλοις δεξιούται χαρίσμασι, μηδὲν ἕτερον

⁶³⁶ ΣΙ, ό.π. 112, 53-54

⁶³⁷ R. Janin, *Églises*, ό.π. 28-29

⁶³⁸ ΣΙ, ό.π. 122, 59-61

⁶³⁹ ΣΙ, ό.π. 112, 69-71

⁶⁴⁰ ΣΙ, ό.π. 122, 71-73

⁶⁴¹ ΣΙ, ό.π. 122, 61

⁶⁴² Μέχρι το 810, οπότε το Βυζάντιο ανέκτησε την Πελοπόννησο από τα σλαβικά φύλα, η παρουσία των Βυζαντινών περιοριζόταν σε λίγα αστικά κέντρα, και καθώς η Δανηλίδα ήταν ήδη ηλικιωμένη το 850 που συναντήθηκε με το Βασίλειο και η παρουσία της προερχόταν από κληρονομιά, οδήγησε πολλούς μελετητές να υποθέσουν ότι ήταν σλαβικής καταγωγής. Βλ. A. Harvey, *Οικονομική ανάπτυξη στο Βυζάντιο*, επιμ. Ν. Οικονομίδη, ΜΙΕΤ 1997, 65

ἐπιζητήσασα παρ' αὐτοῦ, ἢ πνευματικῆς ἀδελφότητος συνδέσμῳ συνδεθῆναι πρὸς Ἰωάννην τὸν ταύτης υἱόν. ⁶⁴³ Στο σημείο αυτό αποδεικνύεται ακόμα μία φορά η ταπεινότητα του Βασιλείου, καθώς δεν ήθελε να συνδεθεί με αυτόν τον πνευματικό δεσμό που του ζητούσε η Δανηλίδα, επειδή ο ίδιος ήταν άσημος και φτωχός, ενώ η γυναίκα από λαμπρή γενιά - ὁ δὲ πρὸς τὸ αὐτοῦ ἀποβλέπων εὐτελὲς καὶ τὸ περιφανὲς τῆς γυναικός, ὡς ὑπὲρ αὐτὸν μᾶλλον οὕσαν διωθεῖτο τὴν ἐντενξιν. ⁶⁴⁴ Η ταπεινότητα αυτή του Βασιλείου γίνεται φανερή και από το γεγονός ότι όταν η γυναίκα τον ενημέρωσε για την προφητεία και του ζήτησε όταν ανέβει στον αυτοκρατορικό θρόνο να μην ξεχάσει την αγάπη και το σεβασμό για την ίδια και την οικογένειά της – τὸ μόνον ἀγαπᾶσθαι καὶ ἐλεεῖσθαι ἐμέ τε καὶ τοὺς ἐξ' ἐμοῦ, ⁶⁴⁵ εκείνος της διαβεβαίωσε ότι θα πραγματοποιούσε αυτά που του ζήτησε.

Ο Βασίλειος, προκειμένου να δείξει σεβασμό απέναντι στη γυναίκα αυτή που τον βοήθησε τόσο, της υποσχέθηκε πως αν δώσει ο Θεός και πραγματοποιηθεί η προφητεία, στοιχείο που φανερώνει την πίστη του προς τον Κύριο, θα την έκανε κυρία ολόκληρης εκείνης της περιοχής, αν ήταν αυτό δυνατό - ὁ δὲ, εἰδοίῃ τελεσθῆναι Θεὸς τὰ μηνόμενα, κυρίαν αὐτὴν ἀποφῆναι κατεπηγγεῖλατο πάσης, εἰ οἶόν τε, ἐκείνης τῆς γῆς. ⁶⁴⁶ Βέβαια, παρ'ενθουσιασμού ας επισημανθεί πως ο Βασίλειος, όταν έγινε αυτοκράτορας, δεν ξέχασε, όπως θ' αποδειχθεί και παρακάτω από πού ξεκίνησε ούτε λησμόνησε ποιοι άνθρωποι τον στήριξαν και πίστεψαν ότι παρά την ταπεινή καταγωγή του θ' ανέβαινε στον αυτοκρατορικό θρόνο. Έτσι, όπως είχε υποσχεθεί στη Δανηλίδα, τίμησε το γιο της που τον είχε πνευματικό αδερφό με το αξίωμα του πρωτοσπαθαρίου και του έδωσε πάρα πολύ μεγάλη εξουσία – Καὶ τῆς Δανηλίδος τὸν υἱὸν ὃν ἀδελφότητος συνδέσμῳ πνευματικῆς ὤκειώσατο, τῶ τῶν πρωτοσπαθαρῶν ἐτίμησεν ἀξιωματι καὶ παρρησίας μεγίστης μετέδωκε. ⁶⁴⁷ Επίσης, έστειλε και κάλεσε κοντά του τη γριά, τότε Δανηλίδα, της οποίας έγινε θερμή υποδοχή στη Μαγναύρα με τις ανάλογες τιμές που της άξιζαν – καταλαβοῦσα δὲ τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων, δοχῆς γενομένης, ὡς ἔθος, ἐν τῇ Μαγναύρᾳ εἰσῆχθη πρὸς βασιλέα ἐντίμως. ⁶⁴⁸ Η Δανηλίδα, βέβαια, παρουσιάστηκε με τιμές

⁶⁴³ ΣΙ, ὁ.π. 122-123, 78-81

⁶⁴⁴ ΣΙ, ὁ.π. 123, 81-82

⁶⁴⁵ ΣΙ, ὁ.π. 122, 90-91

⁶⁴⁶ ΣΙ, ὁ.π. 123, 91-92

⁶⁴⁷ ΣΙ, ὁ.π. 160-161, 83-85

⁶⁴⁸ ΣΙ, ὁ.π. 161, 89-90

στον βασιλιά και του έφερε πολυτελή δώρα – είσαγαγοῦσα και δῶρα πολυτελῆ -,⁶⁴⁹ όπως συνηθιζόταν εκείνη την εποχή.⁶⁵⁰

Επιστρέφοντας στη ροή της αφήγησης, αξίζει ν'αναφερθεί πως παρά το γεγονός ότι ο Βασίλειος είχε ακούσει μέχρι τώρα προφητείες, οι οποίες προέλεγαν ότι θα ανέλθει στον αυτοκρατορικό θρόνο, εκείνος συνέχιζε να δουλεύει σκληρά και να είναι ταπεινός, όπως όταν ξεκίνησε, ενώ ποτέ δεν ξέχασε το λόγο που ήρθε στη Βασιλεύουσα. Έτσι, με τα χρήματα που πήρε από τη γυναίκα, αγόρασε πολλά κτήματα στη Μακεδονία και έκανε πλούσιους όλους τους δικούς του.⁶⁵¹ Έμεινε, όμως, όπως προαναφέρθηκε, κοντά στον κύριο και τον υπηρετούσε - ἀπὸ δὲ τῶν ἐντεῦθεν αὐτῶ προσγενομένων χρημάτων ἐξωνησάμενος ἐν Μακεδονία κτήσεις ἰκανὰς κατέστησεν ἐπὶ εὐπορίας ἅπαντας τοὺς προσήκοντας δαψιλοῦς, συνῆν δ' ὁμῶς καὶ διηκόνει τῶ κυρίῳ αὐτοῦ.⁶⁵²

6. Η γενναιότητα του Βασιλείου

Η γενναιότητα του Βασιλείου ήταν πολύ μεγάλη αρετή που σε συνδυασμό με τις ικανότητες του τον καθιστούσε ιδιαίτερα συμπαθή στον κύριο του, τον Θεόφιλο. Έτσι, σε ένα περιστατικό που έλαβε χώρα σε ένα γεύμα απέδειξε αυτές τις δυνατότητες του. Ειδικότερα, ο επικεφαλής των Σχολών ο Αντίγονος, ο γιος του Καίσαρα Βάρδα παρέθεσε ένα γεύμα με καλεσμένους τον Καίσαρα Βάρδα, αλλά και διάφορους γνωστούς και φίλους Βούλγαρους. Δεν ήταν σπάνιο, μάλιστα, το φαινόμενο της παρουσίας ξένων στη Βασιλεύουσα. Όταν το γεύμα βρισκόταν στην κορύφωση του, οι Βούλγαροι, επειδή, κατά τύχη, είχαν μαζί τους ένα ρωμαλέο άνδρα που υπερηφανευόταν για τη σωματική του δύναμη ήταν γεμάτοι έπαρση και αλαζονεία και κόμπαζαν ότι δεν υπάρχει κανένας που να μπορεί να τα βάλει μαζί του -ἐπεὶ ἔτυχον οἱ Βούλγαροι ἔχοντές τινα μεθ' ἑαυτῶν ἄνδρα ἀθλητικὸν καὶ ἐπὶ ἰσχύϊ σεμννόμενον σώματος, ἐδόκουν ἐπ' αὐτῶ μέγα φρονεῖν καὶ ἠλαζονεύοντο, καὶ μηδένα εἶναι τὸν εἰς χεῖρας αὐτῶ συμπεσεῖν δυνάμενον ἐμεγαλαύχουν.⁶⁵³ Ο Θεόφιλος, λοιπόν, ο οποίος είχε

⁶⁴⁹ ΣΙ, ὁ.π. 161, 90-91

⁶⁵⁰ Η. Αναγνωστάκης, Το επεισόδιο της Δανηλίδας (Πληροφορίες καθημερινού βίου ή μυθοπλαστικά στοιχεία) στο : Χ. Αγγελίδη (επιμ.), *Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο. Τομές και συνέχειες στην ελληνιστική και ρωμαϊκή παράδοση*, Αθήνα 1989, 375-390

⁶⁵¹ Ι. Βασιλείου, *Δανηλίδς και Βασίλειος Α' Μακεδών*, Νέα Εστία 118. 1396, 1985, 1137-1140

⁶⁵² ΣΙ, ὁ.π. 123, 94-95, 1-2

⁶⁵³ ΣΙ, ὁ.π. 123-124, 11-14

απεριόριστη εμπιστοσύνη στις δυνάμεις του Βασιλείου, τον πρότεινε προκειμένου να αντιμετωπίσει το Βούλγαρο.

Ο Ιωάννης Σκυλίτζης αναφέρει τα γεγονότα μέσα από μία σειρά παρομοιώσεων. Ειδικότερα, ο Βασίλειος όταν συνεπλάκη με το Βούλγαρο, τον πίεσε, τον έσφιξε σαν να ήταν νεογέννητο παιδί, τον σήκωσε ψηλά σαν ένα δεμάτι από χόρτα ή σαν ένα ποκάρι μαλλί-τόσο ελαφρά και εύκολα- και τον πέταξε πάνω στο τραπέζι- *οὗ γενομένου συμπλακείς τῷ Βουλγάρῳ ὁ Βασίλειος, καὶ ὡσπερ τι παιδίον νεογνὸν πιέσας καὶ περισφίγξας αὐτόν, ὡσπερ τινὰ δεσμόν χόρτου ἢ πόκον ἐρίου κούφως οὕτω καὶ ῥαδίως μετεωρίας ἐπάνω τῆς τραπέζης ἀπέρριψε.*⁶⁵⁴ Καταληκτικά, ο Βασίλειος, ύστερα από τη νίκη του αυτή, γέμιζε με χαρά τους Βυζαντινούς- *τοῦτο γενόμενον χαρᾶς μὲν τοὺς Ῥωμαίους.*⁶⁵⁵ Όπως ήταν λογικό, η φήμη του απλωνόταν ακόμη περισσότερο στη Βασιλεύουσα και όλοι τον θαύμαζαν και μιλούσαν για τον ίδιο και την γενναιότητα του - *ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐπὶ πλέον ἢ τοῦ Βασιλείου ἠπλούτο φήμη ἀνὰ τὴν βασιλεύουσαν καὶ τοῖς ἀπάντων διεφέρετο στόμασι περιβλεπτος ἤδη καθεστηκώς.*⁶⁵⁶

Ο Βασίλειος δε σταματούσε με συνεχείς θαρραλέες πράξεις να αποδεικνύει τις ικανότητες του και να προκαλεί θαυμασμό, αλλά παράλληλα και φόβο. Ο τελευταίος προερχόταν από τις προφητείες κάποιον ανθρώπων που έβλεπαν τον άσημο Βασίλειο να διακρίνεται συνεχώς. Ανάμεσα, μάλιστα, σε αυτούς ήταν η αυτοκράτειρα Θεοδώρα, η οποία είχε δει πάνω στο Βασίλειο ένα σημάδι για το οποίο της είχε πει παλιά ο Θεόφιλος - *εἶδον γὰρ ἐν αὐτῷ σημειῖον πάλαι μοι παρὰ τοῦ σοῦ προεξηγηθὲν πατρός, πρὸς ὅπερ ἰλιγγίασασα εἰς γῆν κατώλισθον-*,⁶⁵⁷ αλλά και ο Καίσαρας Βάρδας και ο Λέων ο φιλόσοφος που προμάντευαν ότι ο άνθρωπος αυτός θα γινόταν η καταστροφή του γένους τους - *ἠγοῦμαι τὸν ἄνθρωπον ὄλεθρον γενήσεσθαι ἄρδην τῆς ἡμῶν γενεᾶς.*⁶⁵⁸ Παράδειγμα της γενναιότητας, του θάρρους, της εξυπνάδας και της ευστροφίας του Βασιλείου, στοιχεία που θαύμαζε και ο ίδιος ο αυτοκράτορας Μιχαήλ- *θαυμάσας δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τὴν μετ' ἀνδρείας εὐφυΐαν αὐτοῦ καὶ σύνεσιν-*⁶⁵⁹ αποτελούσε το γεγονός ότι ήταν ο μόνος που κατάφερε να δαμάσει το ατίθασο άλογο του αυτοκράτορα.⁶⁶⁰ Έτσι, ο τελευταίος, ύστερα από αυτό το

⁶⁵⁴ ΣΙ, ό.π. 124, 24-27

⁶⁵⁵ ΣΙ, ό.π. 124, 28-29

⁶⁵⁶ ΣΙ, ό.π. 124, 29-31

⁶⁵⁷ ΣΙ, ό.π. 126-127, 86-88

⁶⁵⁸ ΣΙ, ό.π. 126, 67-68

⁶⁵⁹ ΣΙ, ό.π. 125, 54-55

⁶⁶⁰ ΣΙ, ό.π. 124-125, 32-54

περιστατικό, πήρε τον Βασίλειο από το Θεοφιλίτζη και τον κατέταξε στους δικούς του σάτορες - *εὐθέως ἀποσπάσας αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Θεοφιλίτζη ἐν τοῖς ἑαυτοῦ κατέταξεν στράτωρσιν.*⁶⁶¹ Ἦταν φανερό ότι τον συμπαθούσε ιδιαίτερα και στις προαγωγές που έγιναν σε λίγο καιρό από εκείνο το γεγονός, τον ονόμασε πρωτοστάτορα- *ἤγάπα τε διαφερόντως αὐτὸν καὶ ταῖς κατὰ μικρὸν προόδοις εἰς τὴν τοῦ Πρωτοστράτωρος τάξιν ἀνήγαγε.*⁶⁶² Ἐνα ἄλλο παράδειγμα ἦταν ότι σκότωσε ένα λύκο με το βαρδούκιο (σιδερένιο ρόπαλο που οι Βυζαντινοί το χρησιμοποιούσαν για όπλο) όταν είχαν πάει για κυνήγι στο Φιλοπάτιο. Το τελευταίο ἦταν το παλάτι έξω από τα χερσαία τείχη της Κωνσταντινούπολης και χρησίμευε ως τόπος συνάντησης για κυνήγι. Το εντός των τειχῶν Φιλοπάτιον ταυτίστηκε με τα Μάγγανα.⁶⁶³ Μάλιστα, ο Ιωάννης Σκυλίτζης αναφέρει ότι ο Βασίλειος όρμησε πίσω στο λύκο, πέταξε το βασιλικό βαρδούκιο, πέτυχε το θηρίο στη μέση του κεφαλιού και το χώρισε στα δύο- *ὄρμησας δὲ κατόπιν αὐτοῦ ὁ Βασίλειος ἔρριψε κατ' αὐτοῦ τὸ βασιλικὸν βαρδούκιον καὶ τυχῶν τοῦ θηρίου κατὰ τὸ μέσον τῆς κεφαλῆς ταύτην ἐδιχοτόμησεν.*⁶⁶⁴

7. Η ανάρρηση του Κωνσταντίνου στα αξιώματα λόγω του θαυμασμού του αυτοκράτορα Μιχαήλ και ο γάμος του με την Ευδοκία Ιγγερίνα⁶⁶⁵

Όλα τα προαναφερθέντα κι ἄλλα πολλά ἀκόμη κατορθώματα του Βασιλείου προσκαλούσαν εκτός από το φόβο των εχθρῶν του, το θαυμασμό των συμπατριωτῶν του, ἀλλά και την εὐνοια του ἴδιου του αυτοκράτορα Μιχαήλ. Ο τελευταίος τον θεωρούσε γενναίο, ἀκαταγώνιστο στη δύναμη, ἀσύγκριτο στην εὐνοια της ψυχῆς του, πιστό και φιλικό προς τον ἴδιο, ἐνῶ θεωρούσε πως δεν εχθρευόταν κανένα - *ἄνδρα μὲν εἶναι γενναῖον, ῥώμη τε ἀνυπόστατον καὶ ψυχῆς εὐγενεία ἀσύγκριτον, πιστὸν δὲ τὰ εἰς ἡμᾶς καὶ εὖνον καὶ κατ' οὐδενος κακονούστατον.*⁶⁶⁶ Ἐτσι, με αυτά τα χαρακτηριστικά, ο Βασίλειος κατάφερε το 864 να πάρει τη θέση του Δαμιανού ως παρακοιμώμενος. Επίσης, ο αυτοκράτορας Μιχαήλ, τον τίμησε και με τον τίτλο του πατρικίου,⁶⁶⁷ ενός τίτλου και τον πάντρεψε με τη γυναίκα που ξεπερνούσε όλες τι ἄλλες σε σωματική εμφάνιση, στην

⁶⁶¹ ΣΙ, *ό.π.* 125, 55-56

⁶⁶² ΣΙ, *ό.π.* 125, 56-58

⁶⁶³ ODB, *ό.π.* 1283

⁶⁶⁴ ΣΙ, *ό.π.* 125-126, 63-64

⁶⁶⁵ C. Mango, *Eudocia Ingerina, the Normans and the Macedonian Dynasty*, ZRVI 14/15, 1973, 17-27

⁶⁶⁶ ΣΙ, *ό.π.* 125, 55-56

⁶⁶⁷ ODB, *ό.π.* 1600

ομορφιά, αλλά και στη σύνεση – *τιμήσας αὐτὸν καὶ πατρικιότητι καὶ γυναικί συζεύξας εὐπρέπεια τε σώματος καὶ κάλλει καὶ σωφροσύνη πασῶν πρωτευούση τῶν κατ' αὐτήν.*⁶⁶⁸ Η γυναίκα αυτή ήταν κόρη του Ίγγερου που ήταν ξακουστός για τη φρόνηση και την ευγενική καταγωγή του και προερχόταν από τη γενιά των Μαρτινακίων – *αὕτη δὲ ἦν θυγάτηρ τοῦ παρὰ πάντων ἐπὶ φρονήσει καὶ εὐγενείᾳ διαβοήτου Ἰγγερος, τοῦ γένους καταγομένου τῶν Μαρτινακίων.*⁶⁶⁹

Η γυναίκα που νυμφεύτηκε ο Βασίλειος λεγόταν Ευδοκία Ιγγερίνα⁶⁷⁰ (περίπου 840-881), η οποία ήταν πρώην ερωμένη του Μιχαήλ Γ', σύζυγος του μεγαλύτερου γιου του Βάρδα και ενδεχομένως ερωμένη του τελευταίου μετά το θάνατο του συζύγου της και τελικά σύζυγος του Βασιλείου και μητέρα του Λέοντα ΣΤ' και του Αλεξάνδρου.⁶⁷¹ Ο γάμος της με το Βασίλειο Α' επαλήθευσε την προφητεία που είχε δοθεί παλαιότερα στο Θεόφιλο ότι θα τον διαδεχθεί στο θρόνο το γένος των Μαρτινακίων.⁶⁷²

8. Ο Βασίλειος συναυτοκράτορας

Είναι φανερό, λοιπόν, η συμπάθεια που έτρεφε ο αυτοκράτορας Μιχαήλ για το Βασίλειο, συμπάθεια που τον οδηγούσε ακόμη και στο να τον χρίσει συναυτοκράτορα. Ειδικότερα, μετά τη δολοφονία του Βάρδα, ο αυτοκράτορας Μιχαήλ υιοθέτησε το Βασίλειο και τον ανέβασε ιεραρχικά απονέμοντάς του τον τίτλο του μαγίστρου - *ἐπεὶπερ οἰκείας ἡμοίρει γονῆς, εἰσποιεῖται τε τὸν Βασίλειον καὶ εἰς τὴν τῶν μαγίστρων ἀναβιβάζει τιμὴν.*⁶⁷³ Επειδή, όμως, ο ίδιος ο αυτοκράτορας αντιλαμβανόταν την ανικανότητά του να χειρισθεί πολιτικά θέματα – *καὶ τὴν ἑαυτοῦ κατανοῶν πρὸς τὰς κοσμικὰς μεταχειρήσεις ἀνεπιτηδειότητα-*,⁶⁷⁴ ταυτόχρονα, όμως, φοβόταν και κάποια επανάσταση - *ἅμα δὲ καὶ ἐπανάστασιν εὐλαβηθεῖς-*,⁶⁷⁵ αποφάσισε να βάλει έναν συμμετοχο στη διοίκηση και την εξουσία - *κοινωνὸν ἔγνω τῶν πραγμάτων προσλαβέσθαι καὶ τῆς ἀρχῆς.*⁶⁷⁶ Επέλεξε, λοιπόν, το Βασίλειο να χρίσει συναυτοκράτορα αφενός λόγω της ανδρείας και της σύνεσης που είχε επιδείξει μέχρι τότε - *ἦδει δὲ αὐτὸν καὶ ἀνδρεία καὶ*

⁶⁶⁸ ΣΙ, *ό.π.* 127, 17-19

⁶⁶⁹ ΣΙ, *ό.π.* 127-128, 19-21

⁶⁷⁰ PBE, *ό.π.* Eudokia 2

⁶⁷¹ PMBZ, *ό.π.* #1632

⁶⁷² ODB, *ό.π.* 739

⁶⁷³ ΣΙ, *ό.π.* 128, 39-40

⁶⁷⁴ ΣΙ, *ό.π.* 129, 57-58

⁶⁷⁵ ΣΙ, *ό.π.* 129, 58

⁶⁷⁶ ΣΙ, *ό.π.* 129, 58-59

συνέσει τῶν πολλῶν διαφέροντα καὶ ἱκανόν ἀναπληροῦν αὐτοῦ τὸ ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ κοσμικοῦ σκάφους ὑστερήμα-⁶⁷⁷ και αφετέρου γιατί τον ἐσπρωχνε σε αὐτόν μία υπέρτατη δύναμη - τὸ πλέον δὲ καὶ ὑπερτάτης δυνάμεως ἐναγούσης εἰς τοῦτο αὐτόν.⁶⁷⁸ Στο σημεῖο αὐτὸ υπονοεῖται ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ, ἡ οποία προόριζε τὸ Βασίλειο νὰ ἀνέλθει στο θρόνο του αυτοκράτορα. Ἐτσι, ἡ τελετὴ πραγματοποιήθηκε τὴν ἀγία ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς στον περιώνυμο ναὸ τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἀφοῦ πέρασαν με πομπὴ ἀπὸ τους δρόμους τῆς Πόλης καὶ φόρεσε τὸ αυτοκρατορικό στέμμα στον Βασίλειο στις 26 Μαΐου τῆς δεκάτης τετάρτης ἰνδιωκτιώνας, δηλαδὴ στις 26 Μαΐου τοῦ 866 – κατὰ τὴν ἀγίαν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, ἐν τῷ περιωνύμῳ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας ναῶ, δημοσίαν πρόοδον ποιησάμενος, καὶ τῷ Βασιλείῳ τὸν βασιλείον περιτίθησι στέφανον, ἕκτην πρὸς εἴκοσιν ἄγοντος τοῦ Μαΐου μηνὸς τῆς τεσσαρεσκαδεκάτης ἐπιμεμήσεως.⁶⁷⁹

Ἡ ἀνάρρηση τοῦ Βασίλειου στο θρόνο πέρα ἀπὸ τὰ ἀρνητικὰ αἰσθήματα που δημιούργησε στους πολιτικούς του ἀντιπάλους, χαροποίησε ἰδιαίτερα τους ἀπογοητευμένους ἀπὸ τὴ διακυβέρνηση τοῦ Μιχαὴλ υπηκόους τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Οἱ τελευταῖοι ἐπιθυμοῦσαν νὰ δουν νὰ κάθεται στο τιμόνι τοῦ κράτους ἕνας ἄνθρωπος που εἶχε γνωρίσει τὰ προβλήματα τοῦ ἀπλοῦ λαοῦ καὶ δὲν ἀγνοοῦσε τι υποφέρουν ἀπὸ τους ἰσχυρότερους οἱ ταπεινότεροι – γλιχόμεοι ἄνδρα θεάσασθαι ἐπὶ τῶν οἰάκων τῆς βασιλείας καθήμενον ἰδιωτικῆς τε τύχης πεπειραμένον καὶ μὴ ἀγνοοῦντα, οἷα πάσχουσι ὑπὸ τῶν δυνατωτέρων οἱ ταπεινώτεροι.⁶⁸⁰ Πράγματι, τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτὰ διέθετε ὁ Βασίλειος, γιατί εἶχε ταπεινὴ καταγωγὴ καὶ εἶχε ζήσει δύσκολες στιγμὲς καὶ φτώχεια.

9. Τα μέτρα τοῦ Βασιλείου γιὰ τὴν ἐπίλυση τῶν ἐσωτερικῶν ζητημάτων τοῦ κράτους

Προκειμένου νὰ γίνῃ μίᾳ βαθιὰ ἀναζήτηση τῶν χαρακτηριστικῶν που συνέθεταν τὴν προσωπικότητα τοῦ Βασίλειου, ὡς αυτοκράτορα πλέον, καλὸ θὰ ἦταν νὰ ἀναζητηθοῦν μέσα ἀπὸ τις κινήσεις, στις οποίες προχώρησε ὅταν ἀνέλαβε τὴν ἐξουσία. Εἰδικότερα, ὅταν ἀνέβηκε στον αυτοκρατορικό θρόνο, πρῶτα ἀπὸ ὅλα θεώρησε ἀπαραίτητο νὰ τοποθετήσῃ ὡς ἐπικεφαλῆς τῶν υπηρεσιῶν ἀνθρώπους που δὲν χρηματίζονταν καὶ ἦταν γνωστὸ τὸ γεγονὸς αὐτὸ - ἄρτι δὲ τῆς ἀρχῆς ἐπιβάς

⁶⁷⁷ ΣΙ, ὁ.π. 129, 60-62

⁶⁷⁸ ΣΙ, ὁ.π. 129, 62-63

⁶⁷⁹ ΣΙ, ὁ.π. 129, 64-68

⁶⁸⁰ ΣΙ, ὁ.π. 130, 83-85

ὁ Βασίλειος πρῶτον μὲν ἐπὶ τὰς ἀρχὰς ἀδωροτάτους ἐκλογόμενος προεβάλλετο καὶ μαρτυρουμένους τὰς ἰδίας χεῖρας καθαρὰς παντοῦ διαφυλάττειν λήμματος.⁶⁸¹ Ἔτσι, ο ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ συμπεράνει ὅτι ο Βασίλειος ἀπὸ τὴν ἀρχή (καὶ ἀπὸ τὶς ἐπόμενες ἀποφάσεις ποὺ θὰ ἀναφερθοῦν παρακάτω) στόχευε στὴν επικράτηση τῆς δικαιοσύνης στὸ βυζαντινὸ κράτος. Προκειμένου νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ τελευταία, θεώρησε ἀπαραίτητο νὰ ἐπιλέξει προσεκτικὰ τοὺς επικεφαλῆς τῶν υπηρεσιῶν, καθὼς θὰ ἔπρεπε νὰ ἦταν ἀδιάφθοροι καὶ ἀντικειμενικοί.

Δεδομένης τῆς ταπεινῆς καταγωγῆς του καὶ τῆς φτώχειας στὴν ὁποία εἶχε μεγαλώσει, ὁ Βασίλειος ἔκανε πράξη τὴν ἰσονομία γιὰ τοὺς υπηκόους του, καθὼς πέτυχε νὰ μὴν καταπιέζονται οἱ φτωχότεροι ἀπὸ τοὺς πλουσίους – καὶ ἰσονομίαν ἐμπολιτεύσθαι τοῖς ἀρχομένοις καὶ τὸ μὴ ἐμπολιτεύσθαι τοῖς ἀρχομένοις καὶ τὸ μὴ καταδυναστεύεσθαι ὑπὸ τῶν πλουσίων τοὺς πενεστέρους ἐπραγματεύσατο.⁶⁸² Προκειμένου, μάλιστα, νὰ ἐξαλείψει ἐντελῶς ὁποιαδήποτε ἀδικία, ἔστειλε παντοῦ διατάγματα ποὺ ὀρίζαν νὰ ξεριζωθεῖ ἡ τελευταία – πανταχοῦ δὲ διατάγματα ἐξετίθει τέλειον ἐξαρθῆναι τὴν ἀδικίαν ὀρίζοντα-⁶⁸³ ἀλλὰ καὶ τοποθέτησε σὲ κατάλληλα γιὰ τὸ συγκεκριμένο σκοπὸ μέρη δικαστές, τῶν ὁποίων τὸ κύρος ἐνίσχυε με παροχές καὶ με κάθε λογῆς προσφορές με σκοπὸ νὰ μένουν στὴ θέση τοὺς ολόκληρη τὴ μέρα ὥστε νὰ λύνουν τὶς διαφορές μετὰ τῶν ἀντιδίκων - δικαστὰς τε ἔταξε σιτηρεσίους καὶ φιλοτιμίαις παντοδαπαῖς αὐτοὺς μεγαλύννας καὶ τάξας διημερεύειν καὶ τὰς διενέξεις διαλύειν τῶν φιλονεικούντων, τόπους ἐπιτηδείους ἀφορίσας αὐτοῖς.⁶⁸⁴ Ὅρισε, ἀκόμη, νὰ δίνεται τροφή στους πιο φτωχοὺς ἀπὸ τοὺς διαδίκους ὥστε νὰ μὴν ἐμποδίζονται στὶς δίκες ἀπὸ τὴ φτώχεια - ἔταξε δὲ καὶ τροφήν τοῖς πενεστέροις τῶν τὰς δίκας ἐχόντων, ἵνα μὴ ὑπὸ ἐνδείας πιεζόμενοι ταῖς δίκαις ἀπαγορεύοιεν.⁶⁸⁵

Ἡ ἐπιμονή του Βασίλειου γιὰ τὴν επικράτηση τῆς δικαιοσύνης, θύμιζε σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν ἀντίστοιχη προσπάθεια τοῦ αυτοκράτορα Θεόφιλου, πατέρα τοῦ Μιχαήλ. Εκείνος, ὅπως καὶ ἐδῶ ὁ Βασίλειος, ἐνδιαφερόταν καὶ ρωτοῦσε εἴν κάποιος ἀπὸ τοὺς υπηκόους τοῦ υπέστη τὴν ἀδικία. Ἔτσι, ὅπως ἐκεῖνος γυρνοῦσε στὴν ἀγορὰ καὶ ἐξέταζε εἴν κάποιος ἐνιωθε ἀδικημένος, τὸ ἴδιο καὶ ὁ Βασίλειος κατέβαινε στὸ λεγόμενο

⁶⁸¹ ΣΙ, ὁ.π. 132, 40-43

⁶⁸² ΣΙ, ὁ.π. 132, 43-45

⁶⁸³ ΣΙ, ὁ.π. 132-133, 45-46

⁶⁸⁴ ΣΙ, ὁ.π. 133, 46-48

⁶⁸⁵ ΣΙ, ὁ.π. 134, 51-53

Γενικόν,⁶⁸⁶ που αποτελούσε τη βασική υπηρεσία ορισμού και εισπραξης των φόρων με επικεφαλής τον λεγόμενο λογοθέτη των γενικών και στεγαζόταν σε ειδικό κτήριο μέσα στο παλάτι όπου εκδικάζονταν επίσης και οι φορολογικές αδικίες, και παρακολουθούσε τις εισπράξεις των δημοσίων εσόδων,⁶⁸⁷ μήπως δηλαδή κάποιος πλήρωνε άδικα –τους εισπραττομένους έσκόπει παρά του δημοσίου, μή που τις άδικως εισπράττοιτο.⁶⁸⁸

Ο Βασίλειος προσπαθούσε όπως ήδη έχει γίνει φανερό, με κάθε τρόπο να αναζητήσει και να εξαλείψει οποιαδήποτε ύπαρξη αδικίας, αλλά και να δείξει και ο ίδιος έμπρακτα την αγάπη για τους υπηκόους του. Ειδικότερα, όταν έκανε την πρώτη επίσημη δημόσια εμφάνιση του ως μονάρχης πηγαίνοντας στο μεγαλοπρεπή ναό της Αγίας Σοφίας, στη επιστροφή του μοίρασε στο πλήθος πολλά χρήματα από τα δικά του και όχι τα κρατικά –*καί χρήματα πολλά εν τῷ ὑποστρέφειν τῷ πλήθει διένειμεν, οὐκ ἐκ τῶν δημοσίων, ἀλλ’ ἐκ τῶν ἰδία διαφερόντων αὐτῶ-*,⁶⁸⁹ κίνηση η οποία απεδείκνυε το ειλικρινές ενδιαφέρον για μία ποιοτική ζωή των υπηκόων της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Επίσης έστειλε κάποιους από τους πιστούς ακόλουθους του σε πολλά σημεία της πόλης για να ερευνήσουν αν υπήρχε κανείς που να χρειάζεται τη βοήθεια του –*ἀπέστειλε τινας τῶν δορυφόρων κατὰ πολλὰ μέρη τῆς πόλεως ζητήσοντας, εἴ τις ἐστι βοθητίας δεόμενος*.⁶⁹⁰ Όταν εκείνοι γύρισαν πίσω αναφέροντάς του ότι δε βρήκαν κανέναν απολύτως, εκείνος δάκρυσε από τη χαρά του, αλλά και ευχαρίστησε και τον ίδιο το Θεό– *ὡς δ’ ἐπανῆλθόν ἐκείνοι μηδένα μηδαμῶς εὐρηκέναι λέγοντες, μεθ’ ἡδονῆς τε ἀπέσταξε δάκρυον καὶ Θεῶ τὴν εὐχαριστίαν ἀπέδωκεν*.⁶⁹¹

Το γεγονός, λοιπόν, ότι όλοι ήταν ευχαριστημένοι από τη διακυβέρνηση του Βασιλείου φανέρωνε αφενός το ειλικρινές ενδιαφέρον του αυτοκράτορα για τους υπηκόους του και αφετέρου το ότι μείωνε τον κίνδυνο αποστασίας εκ μέρους του λαού, παρά το γεγονός ότι από το πρώτο έτος της βασιλείας του έλαβε χώρα συνωμοσία εναντίον του με αρχηγούς τους πατρίκιους Γεώργιο και Συμβάτιο, η οποία όμως ήταν ανεπιτυχής. Άλλη μία σημαντική συνωμοσία που κλήθηκε να αντιμετωπίσει αργότερα ήταν εκείνη του πατρίκιου Ρωμανού Κουρκούα, του πρώτου μέλους της γνωστής στρατιωτικής οικογένειας με τους πολυάριθμους αξιωματούχους –κατὰ

⁶⁸⁶ ΣΙ, ό.π. 133, 55. ODB, ό.π. 829-830

⁶⁸⁷ R. Janin, *Constantinople Byzantine*, ό.π. 170-171

⁶⁸⁸ ΣΙ, ό.π. 133, 55-56

⁶⁸⁹ ΣΙ, ό.π. 132, 29-31

⁶⁹⁰ ΣΙ, ό.π. 133, 59-60

⁶⁹¹ ΣΙ, ό.π. 133, 61-62

τοῦτον τὸν καιρὸν ἐπιβουλή... ἔξαρχον ἔχουσα τὸν πατρίκιον Ρωμανὸν τὸν Κουρκουάν.⁶⁹² Ἡ συνομωσία αὐτή, βέβαια, ἔλαβε χώρα αργότερα, τὴν ἀνοίξη τοῦ 886, πρὸς τὸ τέλος τῆς βασιλείας τοῦ Βασιλείου Α'. Οἱ φράσεις κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν⁶⁹³ καὶ τὸν πατρίκιον Ρωμανὸν⁶⁹⁴ προστίθενται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ἰωάννη Σκυλίτζη ὡς συνέπεια ἀνακριβούς προφανῶς πληροφόρησης.

Ἄλλο ἓνα δείγμα τῆς αγάπης καὶ τῆς δικαιοσύνης πρὸς τοὺς υπηκόους τοῦ ἀπόδεικνύεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὅταν ὁ αυτοκράτορας Βασίλειος πιεζόταν ἀπὸ τοὺς επικεφαλῆς τῶν οικονομικῶν υπηρετῶν νὰ στείλει ἐπόπτες στα θέματα ὥστε νὰ ἐπιβληθοῦν φόροι καὶ νὰ ἀυξηθοῦν τὰ δημόσια ἔξοδα, ἐκεῖνος προετοίμασε ἓνα σχέδιο γιὰ νὰ μπορέσει ν' ἀποφύγει τὸ μέτρο αὐτό - Ἐναγόμενος δὲ παρὰ τῶν προϊσταμένων τοῦ δημοσίου ὁ βασιλεὺς ἐπόπτας εἰς τὰ θέματα ἐκπέμψαι, ὡς ἂν δυνάμεων ἐκ τούτου τῶν δημοσίων συντελειῶν ἐπιδοῦναι, προσποιησάμενος ἀποδέχεσθαι τὴν ὑπόμνησιν.⁶⁹⁵ Εἰδικότερα, ὁ λογοθέτης τοῦ γενικοῦ, ὕστερα ἀπὸ ἐντολή τοῦ βασιλιά, ἐπέλεξε ἐκείνους πού πίστευε ὅτι θὰ ἔκαναν αὐτὴ τὴ δουλειὰ σωστά καὶ ἀμερόληπτα, ὁμῶς ὁ αυτοκράτορας προκειμένου ν' ἀποφύγει νὰ ξεκινήσουν τὸ ἔργο τοὺς θεώρησε ὅτι δὲν εἶναι οἱ κατάλληλοι, χαρακτηρίζοντας τὸν μάλιστα, ἀξιοκατάκριτο πού τοὺς πρότεινε - πολλῆς ἐνομίσθη μεμψέως ἄξιος, εἰ τοιούτους οἶοιτο λειτουργοὺς ἔσεσθαι ἀξίους πρὸς τοιοῦτον λειτούργημα.⁶⁹⁶ Ὁ ἴδιος ὁ αυτοκράτορας πρότεινε τοὺς δύο μαγίστρους καὶ ἀφοῦ ἐκεῖνοι ἀρνήθηκαν προβάλλοντας ὡς δικαιολογία τὰ γηρατιά τοὺς καὶ παρακαλῶντας τὸ βασιλιά νὰ τοὺς ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴν υπηρεσία αὐτὴ μὴ λησμονῶντας τοὺς προηγούμενους κόπους τοὺς γιὰ τὸ κράτος - καὶ τὸ γῆρας ἀνθ' ἱκετηρίας προὔβαλλοντο καὶ τοὺς προηγησαμένους ὑπὲρ τοῦ πολιτεύματος κόπους-,⁶⁹⁷ τότε θεώρησε καλὸ νὰ μὴ γίνῃ κανεὶν εἶδος ἀνεθεώρηση - οὐδένα ἔχων τοῦ πράγματος διοικητὴν ἀξιόχρεων καταλειφθῆναι τοῦτο ἀνεπίσκεπτον βούλομαι.⁶⁹⁸ Καταληκτικὰ, τὸ παραπάνω γεγονὸς ἀποτελοῦσε ἀκόμα ἓνα παραδειγμα γιὰ τὴν αγάπη καὶ τὴν φροντίδα τοῦ αυτοκράτορα Βασιλείου γιὰ τοὺς υπηκόους, καθὼς προτίμησε νὰ μὴ ἐπαναπροσδιορίσει τοὺς φόρους γιὰ τὸ λαὸ καὶ νὰ τὸν ἀφήσει νὰ ζεῖ ἐλεύθερος καὶ ἀνενόχλητος - ἐλεύθερος καὶ ἀδιάπρακτος ὁ

⁶⁹² ΣΙ, ὁ.π. 140, 43-45

⁶⁹³ ΣΙ, ὁ.π. 140, 43

⁶⁹⁴ ΣΙ, ὁ.π. 140, 44

⁶⁹⁵ ΣΙ, ὁ.π. 166, 48-50

⁶⁹⁶ ΣΙ, ὁ.π. 166-167, 54-56

⁶⁹⁷ ΣΙ, ὁ.π. 167, 67-68

⁶⁹⁸ ΣΙ, ὁ.π. 167, 72-73

ὑπὸ τὴν Ρωμαϊκὴν ἐξουσίαν ἅπας τῶν ὄλων θεμάτων λαός⁶⁹⁹ παρά να τον αδικήσει με ἀδικους ελεγκτές.

10. Η ενασχόληση του αυτοκράτορα με τις εκκλησιαστικές υποθέσεις

Ο νέος αυτοκράτορας δεν παρέλειψε να ασχοληθεί και με τις εκκλησιαστικές υποθέσεις. Πράγματι, συγκάλεσε σύνοδο και απομάκρυνε το Σεπτέμβριο του 867 από το αξίωμα του αρχιερέα το Φώτιο που σφετερίστηκε παράνομα την πατριαρχία, ορίζοντας να μείνει αργός, ως την ώρα που ο Θεός θα καλούσε κοντά του το νόμιμο πατριάρχη – τὸν ἐπεισπηδήσαντα τῇ ἀρχῇ Φώτιον, σχολάζειν κελεύσας ἕως ἂν τὸν δικαίως ταχθέντα πρὸς αὐτὸν μεταστήσῃ θεός.⁷⁰⁰ Στη θέση του διόρισε τον Ιγνάτιο που εκδιώχθηκε ἀδίκῃ καὶ παράνομα ἀπὸ το Βάρδα - ἀντιστασιαγῶν δὲ τὸν κακῶς καὶ παρανόμως ἐκβληθέντα παρὰ τοῦ Βάρδα Ἰγνάτιον⁷⁰¹ αποκαθιστώντας ἔτσι τη δικαιοσύνη κα φέρνοντας γαλήνη στους κόλπους της εκκλησίας.⁷⁰² Εἶχε προηγηθεῖ, μάλιστα, Σύνοδος, το καλοκαίρι του 867, παρουσία του Βασίλειου που ἀνέδειξε το Φώτιο. Τα πρακτικά, ὁμως, αὐτῆς καταστράφηκαν με διαταγή του Βασίλειου, ἀλλὰ γνωρίζουμε μία περίληψη ἀπὸ την ομιλία του Φώτιου. Ο Βασίλειος στη σύνοδο αὐτή, στις 23 Νοεμβρίου 867, ἀνέδειξε πανηγυρικά τον Ιγνάτιο πατριάρχη, του οποίου η δευτέρα θητεία διήρκησε ἀπὸ το 867 ἕως το 877.

Ο βασιλιάς Βασίλειος φρόντισε ιδιαίτερα για τους θείους ναούς, καθώς κάποιοι είχαν ρωγμές και είχαν πάθει ζημιές ἀπὸ τους προηγούμενους σεισμούς, ἐνὼ κάποιοι ἄλλοι είχαν καταστραφεί ἐντελῶς – Βασίλειος δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ τῶν θείων ναῶν πολλοὺς ὑπὸ τῶν προηγησαμένων κλόνων διαρραγέντας τε καὶ κατασεισθέντας, τινὰς δὲ καὶ τελέως καταβληθέντας, ἐπιμελείας ἤξιωσε.⁷⁰³ Ο Ιωάννης Σκυλίτζης, μάλιστα, ἀποδεικνύει το ενδιαφέρον του αυτοκράτορα για τους ναούς, καθώς μέσα ἀπὸ πολλά παραδείγματα εκκλησιῶν ἀναφέρει ὅτι ο Βασίλειος ἄλλες τις ξαναέχτισε ἀπὸ την ἀρχή, σε ἄλλες ἀποκατέστησε τις ζημιές, ἐνὼ ἄλλες τις στόλισε καὶ τις λάμπρυνε – τοὺς μὲν ἐκ καινῆς

⁶⁹⁹ ΣΙ, ὁ.π. 167, 77-78

⁷⁰⁰ ΣΙ, ὁ.π. 133-134, 71-73

⁷⁰¹ ΣΙ, ὁ.π. 134, 73-74

⁷⁰² Β. Βλυσιδου, *Ο βυζαντινός αυτοκρατορικός θεσμός και η πρώτη εκθρόνιση του πατριάρχη Φωτίου*, Σύμμεικτα 7, 1987, 33- 40

⁷⁰³ ΣΙ, ὁ.π. 161, 4-6

ἀναστήσας, τοῖς δὲ τὴν ἀσθένειαν ἐπιρρώσας, τοῖς δὲ κάλλος καὶ ὠραιότητα χαρισάμενος.⁷⁰⁴

Ενδεικτικά, ας αναφερθούν οι αλλαγές στο Ναό της Αγίας Σοφίας, η οποία είχε πληγεί από το σεισμό στις 8 Ιανουαρίου 869. Ο αυτοκράτορας έβαλε τεχνίτες να σταθεροποιήσουν το μεγάλο και υψηλό δυτικό θόλο της Αγίας Σοφίας που κινδύνευε να πέσει ώστε να γίνει ασφαλής και σίγουρος – πρῶτον μὲν γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης σοφίας τὴν πρὸς δύσιν ἀψίδα τὴν μεγάλην τε καὶ μετάρσιον εἰς πολλὰ διαρραγεῖσαν καὶ πεσεῖν κινδυνεύουσαν ἐμπειρία τεχνικῶν περισφίξας ἀσφαλῆ καὶ μόνιμον ἀπειργάσατο.⁷⁰⁵ Επίσης, έβαλε να ζωγραφίσουν σ' αυτόν την εικόνα της Θεομήτορος με το βρέφος στην αγκαλιά της από την μια και από την άλλη πλευρά τους κορυφαίους των Αποστόλων, Πέτρο και Παύλο - ἐν ἧ καὶ τὴν τῆς Θεομήτορος εἰκόνα βρέφος ἠγκαλισμένην ἀνιστόρησε, καὶ Πέτρον καὶ Παῦλον τοὺς κορυφαίους των ἀποστόλων παρ' ἑκάτερα ἀνεστήλωσε.⁷⁰⁶ Διόρθωσε, ακόμα, και τα υπόλοιπα ρήγματα και τους ετοιμόρροπους τοίχους – καὶ τὰ λοιπὰ δὲ ρήγματα καὶ τὰ σαθρώματα τῶν τοίχων ἐπηνωρθώσατο.⁷⁰⁷ Τέλος, με τη δωρεά ενός μεγάλου κτήματος που ονομαζόταν Μάνταια, αύξησε τα έσοδα του ναού που είχαν ελαττωθεί με αποτέλεσμα ακόμη και να μην υπάρχει λάδι για το άναμμα των καντηλιών – παρεμυθήσατο δὲ καὶ τὰς προσόδους ἐλαττωθείσας, ἐνδεία ἐλαίου τῶν ἱερῶν λύχνων ἀποσβεσθῆναι κινδυνεύοντων, δωρεᾶ μεγίστου κτήματος, ὃ προσαγορεύεται Μάνταια.⁷⁰⁸ Έτσι, από τις προσόδους του κτήματος, ο αυτοκράτορας κατόρθωσε να καλύψει τα έξοδα της Εκκλησίας, αλλά και να αυξήσει τους μισθούς των ιερέων – τοῖς τε λύχνοις τὸ φῶς ἄσβεστον ἐχορήγησε καὶ τοῖς ὑμνοπόλοις τοῦ θείου ναοῦ δαψιλέστερον χορηγεῖσθαι ἐποίησε τὰ ὀψώνια ἐκ τῆς προσόδου τοῦ κτήματος.⁷⁰⁹

11. Τα οικοδομικά έργα του αυτοκράτορα Βασιλείου Α'

Άξια λόγου είναι και τα υπόλοιπα έργα, στα οποία προχώρησε προκειμένου να ομορφύνει και να διευκολύνει τη ζωή των υποηκόων του. Πιο συγκεκριμένα, έχτισε πολλούς άλλους θείους και όμορφους ναούς μέσα στο παλάτι που ούτε η μεγαληγορία της ποίησης, σύμφωνα με τον

⁷⁰⁴ ΣΙ, ό.π. 161, 6-8

⁷⁰⁵ ΣΙ, ό.π. 161, 8-11

⁷⁰⁶ ΣΙ, ό.π. 161, 11-13

⁷⁰⁷ ΣΙ, ό.π. 161, 13-14

⁷⁰⁸ ΣΙ, ό.π. 161, 14-16

⁷⁰⁹ ΣΙ, ό.π. 161-162, 16-19

Ιωάννη Σκυλίτζη, δεν μπορούσε να περιγράψει την ομορφιά τους- *ὧν τὴν ὠραιότητα παραστήσασθαι ποιητικὴ ἄν ἠτόνησε μεγαληγορία.*⁷¹⁰ Επίσης, έφτιαξε πολλά κτίσματα και μέσα στα ανάκτορα – *πολλὰ δὲ κὰν τοῖς βασιλείοις ἀνέστησε.*⁷¹¹ Επειδή, όμως, τα κτίρια, τα οποία κτίστηκαν στη διάρκεια της βασιλείας ήταν πολλά, ο ίδιος ο χρονογράφος αναφέρει ότι δεν είναι αναγκαίο ν' αριθμηθούν -*ταῦτα δὲ ἀριθμεῖσθαι οὐκ ἀναγκαῖον*-⁷¹² τα πάντα με τις οικοδομικές εργασίες του Βασιλείου στα αυτοκρατορικά ενδιαυτήματα, όπως αντίθετα πράττει σε ένα εκτενέστατο χωρίο η πηγή από την *Συνέχεια τοῦ Θεοφάνη*⁷¹³ (331, 21-338,19). Ενδιαφέρεται, μονάχα, για τον οίκο των Μαγγάνων που σχετίζεται άμεσα με την οικονομική πολιτική του Βασιλείου. Στην πραγματικότητα, όσον αφορά στον οίκο στα Μάγγανα, κρίνεται απαραίτητο ν' αναφερθεί ότι δεν τον έκτισε ο Βασίλειος, αλλά ανακαίνισε τον οίκο στην περιοχή των Μαγγάνων⁷¹⁴ [πήρε το όνομά της από την αποθήκη όπλων και πολεμικών μηχανών (μάγγανα) που βρισκόταν εκεί], αποδίδοντάς του εκτενείς γεωργικές εκτάσεις από τις οποίες μπορούσε να προσπορίζεται χωρίς κρατικά έξοδα τα αναγκαία για την αυτοκρατορική ενδιαίτηση – *καὶ προσόδους ἐκ γεωργίας ἀπέταξεν αὐτοῖς ἱκανάς, ἀφ' ὧν ἡ βασιλικὴ πανδαισία αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἀνὰ πᾶν ἔτος ὑπ' αὐτοῦ κεκλημένων ἀφθονον καὶ δικαίαν τὴν χορηγίαν ἔμελλεν ἔχειν ἀεί.*⁷¹⁵ Ο εν λόγω οίκος ανήκε αρχικά στην οικογένεια του αυτοκράτορα Μιχαήλ Α' Ραγγαβέ και μεταβιβάστηκε στο Βασίλειο από το γιο του Μιχαήλ Ραγγαβέ, πατριάρχη Ιγνάτιο.⁷¹⁶

Ο Βασίλειος έδειξε πιθανότατα ενδιαφέρον για τα σχετικά με τις δεξαμενές στο παλάτι της Ιέρειας,⁷¹⁷ τις οποίες είχε προσχώσει ο αυτοκράτορας Ηράκλειτος (610-641) εξαιτίας προφητείας που του είχε δοθεί και προέβλεπε το θάνατό του σε νερό.⁷¹⁸ Με τον καθαρισμό των ανακτόρων στην Ιέρεια, τους έδωσε την παλιά μορφή τους και στη θέση του κήπου δημιούργησε μια δεξαμενή με άφθονο και καθαρό νερό – *καὶ ἀντὶ παραδείσου δοχείον ἀπειργάσατο ὕδατος ἀφθόνου καὶ διεισοδοῦς.*⁷¹⁹ Το ανάκτορο στην Ιέρεια το είχε χτίσει ο Ιουστινιανός Α' στην ασιατική

⁷¹⁰ ΣΙ, ό.π. 164, 78

⁷¹¹ ΣΙ, ό.π. 164, 79

⁷¹² ΣΙ, ό.π. 164, 80

⁷¹³ ΣΘ, ό.π. 331, 21-338, 19

⁷¹⁴ ΣΙ, ό.π. 164, 81

⁷¹⁵ ΣΙ, ό.π. 164, 84-87

⁷¹⁶ E. Malamut, *Nouvelle hypothèse sur l' origine de la maison impériale des Manganes*, *Mélanges Svoronos*, I, Rethymno, 1986, 127-128

⁷¹⁷ ΣΙ, ό.π. 164, 87-90

⁷¹⁸ R. Janin, *Églises*, I, ό.π. 498-499

⁷¹⁹ ΣΙ, ό.π. 164, 96-97

πλευρά του Βοσπόρου, νοτιοανατολικά της Χαλκηδόνας. Εκεί διαβιούσε ο αυτοκράτορας Ηράκλειτος (610-641) και το 754 πραγματοποιήθηκε η ομώνυμη εικονομαχική σύνοδος. Χρησίμευε ως θερινό αυτοκρατορικό ανάκτορο, όπου συχνά κατέλυαν οι αυτοκράτορες επιστρέφοντας από τις εκστρατείες τους στην ανατολή. Η ύπαρξή του μαρτυρείται έως το 1203.⁷²⁰

Η αναφορά του Γενεσίου στο οικοδομικό έργο του Βασιλείου Α' είναι λακωνικότατη και γενικόλογη, εφόσον το μόνο συγκεκριμένο στοιχείο που περιλαμβάνει είναι η άνοιχοδόμηση του ναού της Θεοτόκου στην αγορά της Κωνσταντινούπολης (τον λεγόμενο Φόρο του Μεγάλου Κωνσταντίνου). Αντίθετα, το παράλληλο χωρίο της *Συνέχειας*, το οποίο και λαμβάνει υπόψη του ο Σκυλίτζης, είναι εκτενέστατο και χωρίζεται σε τέσσερις υποενότητες.⁷²¹

(α) ανακαινίσεις ναών⁷²² : Αν εξαιρέσει κανείς τις μικροπαραλείψεις (π.χ. τα επαναλαμβανόμενα επίθετα *θείος* και *ιερός* για τους ναούς) και την εκτενή προσθήκη / *interpolatio*,⁷²³ ο Σκυλίτζης σχεδόν αντιγράφει τη *Συνέχεια*

(β) ανέγερση ναών εντός και εκτός των ανακτόρων⁷²⁴ : Ο Σκυλίτζης παραθέτει όλους τους ναούς (έκτος από έναν), παραλείποντας, όμως, τις εκτενείς περιγραφές και τα σχόλια της πηγής του.

(γ) αυτοκρατορικά ενδιαυτήματα⁷²⁵: Από την εκτενέστατη περιγραφή της *Συνέχειας* η Σύνοψη ενδιαφέρεται μονάχα για τον οικο των Μαγγάνων και τα σχετικά με τις δεξαμενές στο παλάτι της Ιέρειας, τις όποιες είχε προσχώσει ο αυτοκράτορας Ηράκλειος (610-641) εξαιτίας προφητείας που του είχε δοθεί και προέβλεπε το θάνατό του σε νερό.

(δ) ανέγερση και ανακαίνιση ναών εντός και εκτός της πρωτεύουσας⁷²⁶: Από τους δέκα ναούς που διαβάζει στην πηγή του, ο Σκυλίτζης αναφέρεται σύντομα μονάχα σε τρεις.⁷²⁷

⁷²⁰ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 241

⁷²¹ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 242

⁷²² ΣΙ, ό.π. 161,4 -163, 66. ΣΘ, ό.π. 321,17-325,5

⁷²³ ΣΙ, ό.π. 162,20-39,153

⁷²⁴ ΣΙ, ό.π. 163,67-164,78. ΣΘ, ό.π. 325,6-331,20

⁷²⁵ ΣΙ, ό.π. 164,79-2. ΣΘ, ό.π. 331,21-338,19

⁷²⁶ ΣΙ, ό.π. 164,2-165,9. ΣΘ, ό.π. 338,20-341,7

⁷²⁷ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 242

12. Η προσπάθεια του αυτοκράτορα για τον εκχριστιανισμό βαρβαρικών λαών

Επιστρέφοντας, στο θέμα της θρησκείας, αξίζει να τονισθούν οι προσπάθειες του αυτοκράτορα να βαπτιστούν χριστιανοί βαρβαρικοί λαοί. Έτσι, με την αποστολή ευλαβών μοναχών κι ενάρετων ιερέων σταθεροποίησε την πίστη του βουλγαρικού λαού, που μόλις είχε εκχριστιανισθεί – και τὸ τῶν Βουλγάρων δὲ γένος ἀρτιπαγὲς ὄν πρὸς θεοσέβειαν μοναχῶν ἀποστολῇ εὐλαβῶν καὶ ἱερέων ἀρετῇ κεκοσμημένων ἐβεβαίωσε πρὸς τὴν πίστιν.⁷²⁸ Μάλιστα, από την αλληλογραφία του Φωτίου πληροφορούμαστε ότι ο Βασίλειος εξαγόρασε τους μαθητές του ιεραποστόλου Μεθοδίου, τους Κλήμη και Ναούμ και άλλους εκατό ιερείς, που είχαν πωληθεί ως σκλάβοι στη Βενετία από τον ηγέτη της Μαραβίας Sviatorluk και τους απέστειλε στη Βουλγαρία.⁷²⁹ Επίσης, με κάποιες συμφωνίες έγινε αίτιος να βαφτιστούν και οι Ρώσοι στους οποίους μάλιστα έστειλε και έναν αρχιερέα που έκανε ένα θαύμα - και τοῖς Ρῶς δὲ συμβάσεις θέμενος ἐν μετοχῇ γενέσθαι τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος αἴτιος γέγονε, πεμφθέντος αὐτοῖς καὶ ἀρχιερέως.⁷³⁰ Ο αρχιεπίσκοπος αυτός εστάλη από τον Πατριάρχη Ιγνάτιο και έδρασε στο Βορρά του τότε ρωσικού κράτους κοντά στη Βαλτική. Η αρχιεπισκοπή, όμως, αυτή δεν απέβωσε, όταν εξαφανίστηκε το πρώτο ρωσικό κράτος. Τέλος, με υποσχέσεις δωρεών, με παροχές και δώρα που προσέφερε στους Ιουδαίους, πέτυχε, ως αντάλλαγμα να βαφτιστούν πολλοί από αυτούς Χριστιανοί – Πολλοὺς δὲ καὶ τῶν Ἰουδαίων δωρεῶν ἐπαγγελίαις καὶ δόσεσι καὶ δώρων ἀνταλλαγαῖς τοῦ θεοῦ ἠξίωσε βαπτίσματος.⁷³¹ Καταληκτικά, η ενασχόληση του Βασιλείου με τη διάδοση της χριστιανικής πίστης, αλλά και η γενικότερη φροντίδα που επέδειξε για τα εκκλησιαστικά προβλήματα, καθιστά φανερό την πίστη και την αγάπη του ίδιου προς το Θεό.

13. Η «ανακάθαρσις» των παλαιών νόμων

Δεν παρέλειψε, όμως, να ασχοληθεί και με τους νόμους του κράτους που ήταν γεμάτοι ασάφειες και αλληλοσυγκρουόμενες διατάξεις - και τοὺς πολιτικούς νόμους πολλὴν ἀσάφειαν καὶ σύγχυσιν ἔχοντας ἰδῶν.⁷³²

⁷²⁸ ΣΙ, ό.π. 165, 11-13

⁷²⁹ Ιωάννου Σκυλίτζη Χρονογραφία, Νεοελληνική Μετάφραση με τις μικρογραφίες του κώδικα της Μαδρίτης, εισαγωγή-μετάφραση: Δ. Ι. Μούσουρας, Μίλητος 200-, 551, σημ. 357

⁷³⁰ ΣΙ, ό.π. 165, 13-15

⁷³¹ ΣΙ, ό.π. 165, 10-11

⁷³² ΣΙ, ό.π. 134, 75-76

Ειδικότερα, ο Βασίλειος μελέτησε την ανακάθαρση των παλαιών νόμων του λεγόμενου *Corpus Juris Civilis*, (Εισηγήσεις, Πανδέκτες, Κώδιξ, Νεαρές), καθώς τους τακτοποίησε, όπως έπρεπε καταργώντας μάλιστα, όσους είχαν πέσει σε αχρηστία, αλλά και ξεκαθαρίζοντας τον μεγάλο αριθμό όσων ίσχυαν – κατά τὸ προσῆκον προσφόρως ἐπανορθώσασθαι ἔσπευσε, και τῶν μὲν ἀνηρημένων τὴν ἀχρηστίαν περιελεῖν, τῶν δὲ κυρίων ἀνακαθᾶραι το πλήθος.⁷³³ Το εξηντάτομο έργο του Βασιλικά, ολοκλήρωσε το 888 ο γιος και διάδοχός του Λέων ΣΤ' (886-912).

14. Οι ενέργειες του Βασιλείου για τη βελτίωση των οικονομικών του κράτους

Τα μεγαλύτερο πρόβλημα, όμως, που κλήθηκε να αντιμετωπίσει ο Βασίλειος ήταν τα οικονομικά του κράτους. Όπως έχει ήδη προαναφερθεί στην ανάλυση της προσωπικότητας του προηγούμενου αυτοκράτορα, του Μιχαήλ, όταν εκείνος δολοφονήθηκε και ανέλαβε ως μονάρχης ο Βασίλειος, η περιουσία του κράτους ήταν μόνο τρία κεντητάρια. Στο συγκεκριμένο σημείο, καλό θα ήταν να αναφερθεί η διαφωνία των πηγών για το αν τελικά ο Βασίλειος δολοφόνησε τον Μιχαήλ φοβούμενος για το μέλλον του. Αντίθετα, λοιπόν, με τις φιλομακεδονικές πηγές του, ο Σκυλίτζης απέδωσε στο Βασίλειο όχι μόνο τη σκέψη- *δρᾶσαι τι μᾶλλον πρό τοῦ παθεῖν*-,⁷³⁴ αλλά και την ίδια την πράξη της δολοφονίας του Μιχαήλ- *αναιρεί*.⁷³⁵

Ο Βασίλειος προκειμένου να βρει πού ακριβώς κατασπαταλήθηκε η τόσο μεγάλη περιουσία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, ζήτησε την κατάσταση των εξόδων και τη βρήκε σε κάποιο γέροντα ευνούχο (μάλλον τον πρωτοσπαθάριο Βασίλειο) – *ζητήσας οὖν ὁ βασιλεύς τὴν τῆς ἐξόδου ἀπογραφὴν, καὶ ταύτην εὐτῶν παρὰ τινι γέροντι εὐνούχῳ*.⁷³⁶ Αφού, ο αυτοκράτορας κάλεσε τους άρχοντες σε συμβούλιο, αποφάσισε όσοι είχαν πάρει χρήματα, να επιστρέψουν πίσω στο βασιλικό ταμείο τα μισά από όσα πήραν – *τὰ ἡμίση ὧν ἕκαστος ἔλαβεν ἀντιστρέψαι πρὸς τὸ βασιλικὸν ταμείον ἐκέλευσε*.⁷³⁷ Με τον τρόπο αυτό συγκεντρώθηκαν τριακόσια κεντητάρια χρυσού στο αυτοκρατορικό ταμείο – *καὶ οὕτως ἀπὸ τούτων ἐπισυνήχθη τῶ δημοσίῳ χρυσοῦ κεντητάρια τριακόσια*.⁷³⁸ Τέλος, βρέθηκαν και κρυμμένοι

⁷³³ ΣΙ, ό.π. 134, 76-77

⁷³⁴ ΣΙ, ό.π. 131, 9

⁷³⁵ ΣΙ, ό.π. 131, 11

⁷³⁶ ΣΙ, ό.π. 131, 21-22

⁷³⁷ ΣΙ, ό.π. 132, 25-26

⁷³⁸ ΣΙ, ό.π. 132, 27-28

θησαυροί, καθώς στο βασιλικό θησαυροφυλάκιο είχε πολύ χρυσάφι που το είχε λιώσει ο βασιλιάς από χρυσά αντικείμενα, όπως είχε προαναφερθεί για να το έχει για δική του διασκέδαση, αλλά τον πρόλαβε ο θάνατος – *εὐρέθη δὲ καὶ ἐν τῷ εἰδικῷ χρυσίον οὐκ ὀλίγον, ὅπερ ὁ προβεβασιλευκῶς Μιχαὴλ συνέλεξε.*⁷³⁹ Δεν έφτασαν, όμως, στο χωνευτήρι τα αυτόματα εντυπωσιακά όργανα της αυτοκρατορικής αίθουσας, που είδε αργότερα, στο 10^ο αιώνα, ο Λιουπράνδος που επισκέφθηκε δύο φορές την Κωνσταντινούπολη ως πρεσβευτής του Όθωνος Α'.⁷⁴⁰

15. Η εξωτερική πολιτική του Βασιλείου Α'

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον επέδειξε ο αυτοκράτορας Βασίλειος και για την εξωτερική πολιτική. Ειδικότερα, ένιωσε την ανάγκη να εκστρατεύσει εναντίον των εχθρών της Ρωμανίας για να δώσει ασφάλεια στην αυτοκρατορία. Ο όρος Ρωμανία, μάλιστα, χρησιμοποιούταν ευρέως τον 11^ο αιώνα για να δηλώσει τη Βυζαντινή αυτοκρατορία. Βέβαια, για να μπορέσει να πραγματοποιήσει το σχέδιό του, ήταν απαραίτητο να οργανώσει τη στρατιωτική δύναμη της αυτοκρατορίας, η οποία είχε μειωθεί από τον προηγούμενο αυτοκράτορα εξαιτίας της διακοπής της ρόγας σιτηρεσιών των στρατιωτικών –*καὶ δὴ τοὺς στρατιωτικούς καταλόγους ἐλαττωθέντας παρὰ τοῦ πρώην βεβασιλευκότος Μιχαὴλ ἐκ τοῦ διακοπῆναι τὰς ρόγας αὐτῶν καὶ τὰ σιτηρέσια.*⁷⁴¹ Έτσι, για τη λύση του παραπάνω προβλήματος συμπλήρωσε τις φάλαγγες με στρατολογία νέων και εξεστράτευσε εναντίον των βαρβάρων –*διὰ νέων συλλογῆς ἀναπληρώσας τὰς φάλαγγας κατὰ τῶν βαρβάρων ἐστράτευσε.*⁷⁴²

Ο Ιωάννης Σκυλίτζης προκειμένου να παρουσιάσει τις στρατιωτικές επιτυχίες του αυτοκράτορα Βασιλείου, αναφέρει και περιγράφει μάχες και επιθέσεις εναντίον των εχθρών. Έτσι, αφού αναφέρει ότι έγιναν συγκρούσεις για την απόκτηση της Ταφρικής,⁷⁴³ της Τάρας,⁷⁴⁴ της Ζάπετρας (Σωζόπετρα),⁷⁴⁵ των Σαμοσάτων⁷⁴⁶ (σημερινό Samsatı,⁷⁴⁷ ισχυρό φρούριο στη βόρεια όχθη του ποταμού Ευφράτη, το οποίο ήδη από τον 7^ο αιώνα

⁷³⁹ ΣΙ, ό.π. 132, 32-34

⁷⁴⁰ Ιωάννου Σκυλίτζη Χρονογραφία, ό.π. σημ. 274, 548

⁷⁴¹ ΣΙ, ό.π. 135, 93-95

⁷⁴² ΣΙ, ό.π. 135, 95-96

⁷⁴³ ΣΙ, ό.π. 135, 97

⁷⁴⁴ ΣΙ, ό.π. 135, 15

⁷⁴⁵ ΣΙ, ό.π. 136, 23

⁷⁴⁶ ΣΙ, ό.π. 136, 23

⁷⁴⁷ ODB, ό.π. 1836

βρισκόταν στα χέρια των Αράβων), της Μελιτηνής,⁷⁴⁸ της Χώρας των Μανιχαίων,⁷⁴⁹ της Συρίας της Δαλματίας και άλλων περιοχών τόσο της Δύσης όσο και της Ανατολής, κατέστησε γνωστό στους αναγνώστες ότι ο αυτοκράτορας δεν έδινε απλά εντολές για τις επιθέσεις, αντίθετα εξεστράτευσε ο ίδιος και συμμετείχε ενεργά στις συγκρούσεις. Μάλιστα, στην εκστρατεία εναντίον της Συρίας είχε πάρει μαζί του και το μεγαλύτερο από γιους του Κωνσταντίνο⁷⁵⁰ - ἔαρος δὲ ἤδη λάμποντας τὸν πρεσβύτερον τῶν υἱῶν Κωνσταντῖνον ἐκστρατεύει κατὰ Συρίας.⁷⁵¹

16. Δικαιοσύνη Βασιλείου απέναντι στα μέλη της οικογένειάς του

Όσο δίκαιος ήταν με τους υπηκόους και συνεργάτες του ο Βασίλειος, άλλο τόσο ήταν και με την οικογένειά του. Έτσι, όταν ο Λέων έπεσε θύμα σκευωρίας από το μοναχό Σανδαβαρηνό, ο αυτοκράτορας λησμονώντας τους οικογενειακούς δεσμούς, τιμώρησε το γιο του, όπως άρμοζε στην πράξη του, δηλαδή τον φυλάκησε.⁷⁵² Ο Θεόδωρος Σανδαβαρηνός ήταν μοναχός από το χωριό Σαντάβαρις της Φρυγίας. Σε μικρή ηλικία εκάρη μοναχός στη μονή Στουδίου, όπου και έγινε ηγούμενος (κατά τη πρώτη Πατριαρχία του Φωτίου 858-867), αλλά σύντομα απομακρύνθηκε από εκεί την εποχή που του αποδίδεται η ευθύνη για μηχανορραφία σε βάρος του Λέοντα (κατά τη δεύτερη πατριαρχία του Φωτίου 877-886), εξαιτίας της οποίας εκείνος φυλακίστηκε για τρία χρόνια (883-886), ενώ υπήρξε και επίσκοπος Ευχαΐτων.

Ο Βασίλειος, τελικά, αφού συμβασίλευσε με τον προηγούμενο βασιλιά Μιχαήλ για ένα χρόνο και για δεκαεννέα χρόνια μόνος του – συμβασιλεύσας μὲν τῷ πρὸ αὐτοῦ Μιχαήλ χρόνον ἕνα, ἑτέροις δὲ ἔννεακαίδεκα χρόνοις περὶ τὴν αὐτοκράτορα τῆς βασιλείας ἔνδιαπρέψας ἀρχὴν⁷⁵³ πέθανε στις 29 Αυγούστου του 886, αφού αρρώστησε από διάρροια⁷⁵⁴ – καὶ διαρροίας νόσῳ ἀλίσκεται.⁷⁵⁵ Σύμφωνα με τον Βίο του

⁷⁴⁸ ΣΙ, ό.π. 136, 33

⁷⁴⁹ ΣΙ, ό.π. 138, 65

⁷⁵⁰ Β. Βλυσίδου, Συμβολή στη μελέτη της εξωτερικής πολιτικής του Βασιλείου Α' στη δεκαετία 867-877, Σύμμεικτα 4, 1981, 301-315

⁷⁵¹ ΣΙ, ό.π. 141, 52-53

⁷⁵² ΣΙ, ό.π. 168-169, 90-95, 1-20

⁷⁵³ ΣΙ, ό.π. 170, 50-51

⁷⁵⁴ Β. Βλυσίδου, Η συνομωσία του Κουρκούα στο Βίο Βασιλείου, Σύμμεικτα 6, 1895, 57-58. Αυτή η ιστορία, μάλιστα, θα διαμορφώσει το θάνατο του Ιππόλυτου (Α. Μαρκόπουλος, *Kaiser Basileios I. und Hippolytos, Lesarten. Festschrift für Athanasios Kambylis zum 70. Geburtstag*, Berlin- New York, 1998, 81-91)

⁷⁵⁵ ΣΙ, ό.π. 170, 47

πατριάρχη Εὐθυμίου, ο Βασίλειος τραυματίστηκε θανάσιμα από ένα μεγάλο ελάφι κατά τη διάρκεια ενός κυνηγιού και αφού πέρασε ένα διάστημα άρρωστος, τελικά ξεψύχησε.⁷⁵⁶ Πρόκειται για τη μοναδική σύγχρονη πηγή που παραδίδει αυτή την εκδοχή και μάλιστα με πολλές λεπτομέρειες. Στο αυτοκρατορικό αξίωμα, τον διαδέχθηκε ο μεγαλύτερος από τους γιους που ζούσαν, ο Λέων – διαδέχεται δὲ τὴν ὅλην τῆς ἐξουσίας ἀρχὴν Λέων ὁ καθ' ἡλικίαν πρῶτος τῶν περόντων υἱῶν.⁷⁵⁷

Αποτίμηση

Ο Βασίλειος Α (811-886) ήταν ένας αγράμματος χωρικός από τα περίχωρα της Αδριανούπολης· πιθανότατα Αρμένικης ή Σλάβικης καταγωγής, από πολύ φτωχή οικογένεια. Σύμφωνα με τις πηγές επρόκειτο για έναν γεροδεμένο και όμορφο νέο. Ανέβηκε στην ιεραρχία πολύ γρήγορα χάρις στην φιλοδοξία και την γοητεία του. Υπήρξε ικανός αυτοκράτορας, καθώς ασχολήθηκε τόσο με τα εσωτερικά όσο και με την εξωτερικά προβλήματα της αυτοκρατορίας προκειμένου να την ενδυναμώσει. Ειδικότερα, με τα μέτρα που έλαβε για τη δικαιοσύνη και τα δικαστήρια έθεσε τις βάσεις για την ισχυροποίηση του κράτους, ενώ φρόντισε για την προστασία των μικροκαλλιεργητών από την απληστία των «δυνατών» και από τη διαφθορά των δημόσιων υπαλλήλων. Το νομοθετικό του έργο είναι ιδιαίτερα σημαντικό, καθώς πρόχωρησε σε αναθεώρηση των νόμων. Έκανε λαμπρές στρατιωτικές εκστρατείες, αποκαθιστώντας τη βυζαντινή κυριαρχία στη Δαλματία και την Αδριατική, και έθεσε τις βάσεις για την επάνοδο του Βυζαντίου στη Ν. Ιταλία. Στην Ανατολή πέτυχε σημαντικές νίκες κατά των Σαρακηνών και εξουδετέρωσε τους παυλικιανούς αιρετικούς που με την υποστήριξη των Αράβων είχαν γίνει ιδιαίτερα ισχυροί, καταλαμβάνοντας τη βάση τους στην Τεφρική. Τέλος, ακολούθησε σημαντικότατο πρόγραμμα επισκευών, αποκαταστάσεων και ανεγέρσεων μνημείων, με αποκορύφωμα τη Νέα Εκκλησία στην Κωνσταντινούπολη. Με βάση τα στοιχεία που παραθέτει ο Ιωάννης Σκυλίτζης αβίαστα συνάγεται το συμπέρασμα ότι ο χρονογράφος θέλησε να παρουσιάσει με λαμπρά χρώματα τον Βασίλειο Α' ως ιδρυτή της Μακεδονικής Δυναστείας την οποία και εγκωμιάζει.

⁷⁵⁶Α. Γ. Αλεξάκης, *Γάμοι, κηδείες και οι αυτοκρατορικές μεταμέλειες. Ο Βίος του Πατριάρχη Εὐθυμίου*, Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια, Αθήνα 2006, 23-31

⁷⁵⁷ ΣΙ, ό.π. 170, 52-53

ΛΕΩΝ Ο ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ

(ΛΕΩΝ ΣΤ')

Δευτερότοκος γιος τού Βασιλείου Α' και της Ευδοκίας Ιγγερίνας, γεννήθηκε στις 19 Σεπτεμβρίου του 866, στέφθηκε συναυτοκράτορας στις 6 Ιανουαρίου του 870 και από τις 30 Αυγούστου του 886 μέχρι το θάνατό του (11 Μαΐου 912) υπήρξε αυτοκράτορας. Έγινε γνωστός κυρίως για το νομοθετικό του έργο, την εξαιρετική παιδεία και έφεσή του στις επιστήμες, καθώς και για τους τέσσερις γάμους του.⁷⁵⁸ Στην κεφαλίδα της βασιλείας στη *Σύνοψη* (Λέων ο Φιλόσοφος) ο αυτοκράτορας χαρακτηρίζεται ως ο Φιλόσοφος, όρος που δεν απαντά ούτε στη *Συνέχεια* (Βασιλεία Λέοντος αυτοκράτορος) ούτε στον *Συμεών Μάγιστρο και Λογοθέτη* (Λέων υἱὸς Βασιλείου· βλ. ΣΓΜ: Βασιλεία Λέοντος υἱοῦ Βασιλείου, ΛΓ :Λέων). Μόνο ο Ψελλός αναφέρει κάτι σχετικό στον εκτενή του τίτλο (Λέων ο υἱὸς Βασιλείου ὁ σοφὸς τὰ πολλά), όταν ήδη στην προηγούμενη βασιλεία έχει κάνει λόγο για τον *παῖδα Λέοντα τὸν Φιλόσοφον*.⁷⁵⁹ Στην ιδιαίτερη παιδεία του αυτοκράτορα, εξαιτίας της όποιας και έλαβε εκείνος το προσωνύμιο ὁ φιλόσοφος, ο Σκυλίτζης αναφέρεται στο επιλογικό χωρίο 192,30- 34, που όμως θεωρείται εμβόλιμο από τον εκδότη, όπως θα αναφερθεί παρακάτω. Επειδή ὁ τίτλος τῆς βασιλείας παραδίδεται από τα χειρόγραφα Α, C, E, V και το χωρίο ΣΙ: 192,30-34 από τα Α, C, E καί Β, υπάρχει πιθανότητα άμεση σχέση ανάμεσα στα δύο.⁷⁶⁰

Ο μεγάλος αριθμός των θεματικών ενοτήτων στις όποιες μπορεί να υποδιαιεθεθεί η παρούσα βασιλεία, καταδεικνύει ότι η ποικιλία των αναφορών κινείται και πάλι σε υψηλά επίπεδα. Αυτό δε σημαίνει, βέβαια, ότι φωτίζεται τελικά πολύπλευρα και έπαρκώς η περίοδος διακυβέρνησης του Λέοντος ΣΤ', διότι αφενός ο ιστορικός πραγματεύεται πολλές ένότητες με συντομία —κάποτε και λακωνικότητα— αφετέρου το ένδιαφέρον του είναι κατά βάση προσανατολισμένο στο πολιτικό προσκήνιο και παρασκήνιο της Κωνσταντινούπολης: οι εναλλαγές στον πατριαρχικό θρόνο, οι συνωμοσίες εναντίον αξιωματούχων, αλλά και του ίδιου του Λέοντος, οι τέσσερις γάμοι του και ο θάνατός του καλύπτουν τις είκοσι δύο από τις τριάντα τρεις ένότητες και χαίρουν σε αρκετές περιπτώσεις ικανής ανάπτυξης. Απουσιάζει, όμως, τελείως το νομοθετικό έργο του

⁷⁵⁸ PBE, ὁ.π. Leo 25. ODB, ὁ.π. 1210-1211. Για τη βασιλεία του Λέοντος ΣΤ' και το λογοτεχνικό του έργο βλ. Sh. Tougher, *The Reign of Leo VI (886 -912). Politics and People*, Λέιντεν-Νέα Υόρκη-Κολωνία 1997 και Th. Antonopoulou, *Leonis VI Sapientis imperatoris Byzantini Homiliae, quas edidit*, [Corpus Christianorum. Series Graeca 63], Turnhout 2008 (της ίδιας, επίσης, *The Homilies of the Emperor Leo VI*, Λέιντεν-Νέα Υόρκη-Κολωνία 1997)

⁷⁵⁹ Ψ, ὁ.π. 88, 81

⁷⁶⁰ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ὁ.π. 244

αυτοκράτορα, αν και χαρακτηρίζει τη βασιλεία του και έχει μάλιστα ήδη προαναφερθεί υπαινικτικά,⁷⁶¹ ενώ οι περιγραφές των γεγονότων της περιόδου χάνονται μέσα στη συνολική αφήγηση εξαιτίας του μικρού τους αριθμού (οκτώ ενότητες) και της αντίστοιχης έκτασής τους. Βέβαια, τόσο οι παραπάνω ιδιαιτερότητες στην οικονομία της ύλης όσο και η σειρά παράθεσης των αναφορών, ανάγονται για άλλη μια φορά άμεσα στη *Συνέχεια*, η οποία ελλείπει του Γενεσίου συνιστά τη μοναδική πλέον βασική πηγή του Σκυλίτζη.⁷⁶²

1. Η δίψα για εκδίκηση του Λέοντα Φιλοσόφου απέναντι στο μοναχό Σανδαβαρηνό και η καθαίρεση του Φωτίου

Ο Λέων ο Φιλόσοφος, ο γιός του αυτοκράτορα Βασιλείου, όταν ανέβηκε στο θρόνο ασχολήθηκε ελάχιστα ή σχεδόν καθόλου με άλλες σχετικές με τη διακυβέρνηση του κράτους υποθέσεις – *τῶν ἄλλων τῶν συμβαλλομένων τῷ πολιτεύματι ὀλίγα ἢ τὸ παράπαν μὴ φροντίσας.*⁷⁶³ Ήταν τόσο θολωμένος και θυμωμένος εναντίον του μοναχού Σανδαβαρηνού, επειδή είχε σχεδιάσει μια σκευωρία απέναντι του, όπως ανφέρθηκε, όταν ακόμα ζούσε ο πατέρας του και είχε θέσει ως σκοπό του να τον εκδικηθεί – *εὐθύς διαναστήναι ἔκρινε πρὸς ἐκδίκησιν.*⁷⁶⁴ Ο αυτοκράτορας, όμως, προκειμένου να τον τιμωρήσει έπρεπε προηγουμένως να παρουσιάσει κάποιες κατηγορίες που θα φαίνονται πιθανές για να δώσει την εντύπωση ότι οι πράξεις του ήταν δικαιολογημένες – *προκαταστησάμενος εὐλογοφανεῖς αἰτίας, ὡς ἂν δόξειε τὰ πραττόμενα μετ' εὐλόγου πράττεσθαι ἀφορμῆς.*⁷⁶⁵

Ο αυτοκράτορας έχοντας ακόρεστη επιθυμία για εκδίκηση, αναζητούσε οποιονδήποτε τρόπο για να επιτύχει το σκοπό του και τότε αντιλήφθηκε πως θα έπρεπε να καθαίρεσει και τον πατριάρχη Φώτιο, γιατί ο τελευταίος θα προστάτευε με τόλμη, θα στήριζε και δε θα επέτρεπε να τιμωρηθεί ως στασιαστής ο μοναχός – *ὡς οὐκ ἂν δυνηθείη φλαῦρον ἐνδείξασθαι κατὰ τοῦ Σανδαβαρηνοῦ, Φωτίου τὸν πατριαρχικὸν ἰθύνοντος θρόνον.*⁷⁶⁶ Έτσι, ο αυτοκράτορας κατηγορήσε το Φώτιο ότι σχεδίαζε να κάνει βασιλιά κάποιον συγγενή του και το είχε πει στον Σανδαβαρηνό – *ὡς αὐτὸς ὁ Φώτιος οἰκείῳ συγγενεῖ μνηστευόμενος τὴν βασιλείαν καὶ τῷ*

⁷⁶¹ ΣΙ, ὁ.π. 134,79-80

⁷⁶² Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριῶν*, ὁ.π. 249

⁷⁶³ ΣΙ, ὁ.π. 171, 55-56

⁷⁶⁴ ΣΙ, ὁ.π. 171, 58

⁷⁶⁵ ΣΙ, ὁ.π. 171, 59-60

⁷⁶⁶ ΣΙ, ὁ.π. 171, 61-62

Σκανδαβαρηνῶ κοινολογησάμενος.⁷⁶⁷ Για την πραγματοποίηση του σχεδίου αυτού προσπάθησαν να παραμερίσουν το βασιλιά με τη συκοφαντία - τὴν προειρημένην ἔρραψαν κατ' αὐτοῦ συκοφαντίαν.⁷⁶⁸ Ἔτσι, ο Λέων με την παρακάτω κατηγορία καθαίρεσε τον πατριάρχη Φώτιο για δεύτερη φορά και στα τέλη του Σεπτεμβρίου του 886 διέταξε να τον κλείσουν στο μοναστήρι των Αρμονιανών, η ακριβής θέση του οποίου είναι άγνωστη. Βέβαια, μονή των Αρμονιανών⁷⁶⁹ υπήρχε και ήταν κτισμένη κοντά στο Άργος Ορεστικό (για την ακρίβεια το Άργος κτίστηκε κοντά στη μονή), αλλά είναι απίθανο να είχε φθάσει εκεί ο Φώτιος. Οι σύγχρονοι του πατριάρχες (Νικηφόρος, Ιγνάτιος, Νικόλαος Α') είχαν εξορισθεί εντός του Βοσπόρου. Ωστόσο, σύμφωνα με το *Βίο του πατριάρχη Ευθυμίου*, ο Φώτιος εξορίστηκε στην Ιέρεια, στην ασιατική Προποντίδα.⁷⁷⁰ Συνοψίζοντας, αξίζει ν' αναφερθεί ότι με την προσθήκη αυτή του Ιωάννη Σκυλίτζη καλύπτεται ένα σημαντικό κενό της *Συνέχειας*, καθώς εντοπίζεται η αιτία της καθάρσεως του Φωτίου από το πατριαρχικό αξίωμα.⁷⁷¹

1α. Η αναγόρευση του Στέφανου σε Πατριάρχη

Στη θέση του Φωτίου, ο αυτοκράτορας αναγόρευσε αμέσως τον σύγκελλο Στέφανο, τον αδερφό του, -κατὰ πόδας δὲ Στέφανον σύγκελλον, τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφόν, ὁ βασιλεὺς πατριάρχην προβάλλεται⁷⁷² ο οποίος χειροτονήθηκε από τον πρωτοθρόνιο Θεόφιλο, επειδή ο μητροπολίτης Ηρακλείας είχε πεθάνει. Πιο συγκεκριμένα, ο Στέφανος ήταν ο μικρότερος γιος του Βασιλείου Α' και της Ευδοκίας Ιγχερίνας. Γεννήθηκε το 867 και στην αρχή κατείχε το αξίωμα του συγκέλλου. Ο σύγκελλος ήταν το πρώτο στην τάξη εκκλησιαστικό πρόσωπο ύστερα από τον πατριάρχη. Διοριζόταν από τον αυτοκράτορα, επρόκειτο για άνθρωπο της εμπιστοσύνης του και αποτελούσε κατά κάποιον τρόπο τον αντιπρόσωπο του αυτοκράτορα στο Πατριαρχείο. Το αξίωμα αυτό εμφανίστηκε στα τέλη του 9^{ου} αιώνα. Όμως, στις 25 Δεκεμβρίου του 886, σε ηλικία 19 ετών χειροτονήθηκε πατριάρχης Κωνσταντινούπολης (Στέφανος Α'), αξίωμα που διατήρησε μέχρι το θάνατο του το Μάιο του 893.⁷⁷³ Ο Σκυλίτζης προσθέτει την πληροφορία ότι ο Στέφανος προχειρίστηκε πατριάρχης από τον πρωτοθρόνο Θεοφάνη

⁷⁶⁷ ΣΙ, ό.π. 171,

⁷⁶⁸ ΣΙ, ό.π. 171, 67-68

⁷⁶⁹ R. Janin, *Grands centres II*, ό.π. 84-85

⁷⁷⁰ *Vita Euthymii Patriarchae CP*, ό.π. 11, 19-23

⁷⁷¹ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 251

⁷⁷² ΣΙ, ό.π. 171, 74-75

⁷⁷³ S. Runciman, *Η Βυζαντινή Θεοκρατία*, ό.π. 97

(δηλαδή το μητροπολίτη Καισαρείας) -ὅτι μὴ τοῖς ζῶσιν ἠριθμεῖτο ὁ Ἡρακλείας-,⁷⁷⁴ ο οποίος παραδοσιακά έστεφε κάθε νέο πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, επειδή κατά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες το Βυζάντιο ανήκε στη δικαιοδοσία της μητρόπολης του.

1β. Η τιμωρία του Σανδαβαρηνού

Όταν έγινε η δίκη για τους συνωμότες, η ποινή που επέβαλλε ο βασιλιάς στο μοναχό Σανδαβαρήνο ήταν σκληρή. Ειδικότερα, τον εξόρισε στην Αθήνα, ενώ αργότερα έστειλε και τον τύφλωσαν και τον πήγε στην Ανατολή. Πολλά χρόνια αργότερα, τον έφερε πίσω και του εξασφάλισε τα προς το ζην από τη Νέα Εκκλησία. Πέθανε ύστερα από το θάνατο του Λέοντα, δηλαδή μετά το 913, οπότε ο Κωνσταντίνος Ζ' Πορφυρογέννητος διαδέχθηκε στο θρόνο του τον θείο του Αλέξανδρο και πριν από το 920, οπότε πέθανε η τέταρτη σύζυγος του Λέοντα ΣΤ', Ζωή Καρβωνοψίνα.

Ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι ο αυτοκράτορας Λέων απέδωσε τιμές στο δολοφονημένο αυτοκράτορα Μιχαήλ, στοιχείο που αποδεικνύει το σεβασμό που είχε προς τους προκατόχους του.

2. Η προσωπική ζωή του αυτοκράτορα

Στοιχείο το οποίο δεν τιμά ιδιαίτερα τον αυτοκράτορα ήταν οι εξωσυζυγικές σχέσεις που χαρακτήριζαν την ιδιωτική του ζωή. Ειδικότερα, είχε ερωμένη την κόρη του Στυλιανού Ζαουτζά,⁷⁷⁵ τον οποίο ονόμασε μάγιστρο και λογοθέτη του δρόμου λόγω των σχέσεων με την κόρη του -Προεβάλλετο δὲ καὶ Στυλιανὸν τὸν Ζαουτζᾶν μάγιστρον καὶ λογοθέτην τοῦ δρόμου. ἤδη γὰρ ἤρξατο πλησιάζειν τῇ αὐτοῦ θυγατρὶ.⁷⁷⁶ Ο Στυλιανός Σαουτζάς ήταν αρμένικης καταγωγής, γεννημένος στη Θράκη και έλαβε τα αξιώματα του πρωτοσπαθάρου και του εταιρειάρχη προς το τέλος της βασιλείας του Βασίλειου Α'. Ο Λέων ΣΤ' ύστερα από τα προαναφερθέντα αξιώματα που του παραχώρησε, αργότερα του έδωσε τον τίτλο του βασιλεοπάτορα – τιμᾶ τὸν ταύτης πατέρα βασιλεοπάτορα.⁷⁷⁷ Ο τίτλος απονεμήθηκε για πρώτη φορά στο συγκεκριμένο άνδρα –αὐτὸς τὸ ἀξίωμα καινουργήσας μὴ πρότερον ὄν.⁷⁷⁸ Ο βασιλεοπάτωρ είχε διοικητικές

⁷⁷⁴ ΣΙ, ό.π. 171-172, 75-76

⁷⁷⁵ ODB, ό.π. 2220

⁷⁷⁶ ΣΙ, ό.π. 172, 89-90

⁷⁷⁷ ΣΙ, ό.π. 175, 67

⁷⁷⁸ ΣΙ, ό.π. 175, 67-68

αρμοδιότητες και θεωρούνταν μερικές φορές και ως κηδεμόνας του αυτοκράτορα.

Ο αυτοκράτορας παρασυρμένος από την ομορφιά και την εμφάνιση της Ζωής -ή γάρ Ζωή μέγιστον ἐπὶ κάλλει καὶ εὐπρεπείᾳ τῷ τότε διαλάμπουσα-⁷⁷⁹ προχώρησε σε μία πράξη που δεν ἄρμοζε σε έναν αυτοκράτορα· την έκανε ερωμένη του μετά το θάνατο του συζύγου της Θεοδώρου Γουνιαζίτζη και ενώ ακόμα ζούσε η Θεοφανώ, η γυναίκα του - ἐκείνου δὲ δολοφονηθέντος φαρμάκῳ ἐπαλλακεύετο τῷ βασιλεῖ καὶ ζώσης τῆς αὐτοῦ γυναικός.⁷⁸⁰ Παρότι δεν υπάρχουν περισσότερες πληροφορίες για αυτόν τον άνδρα, εντούτοις, σύμφωνα με το *Βίο του πατριάρχη Ευθυμίου*,⁷⁸¹ θανατώθηκε με δηλητήριο λίγο μετά το θάνατο της Θεοφανούς. Η τελευταία, μάλιστα, παρότι γνώριζε την απιστία του αυτοκράτορα, εντούτοις σύμφωνα με το Σκυλίτζη δεν υπέφερε ποτέ από το πάθος της ζήλιας -ἀκουούσης καὶ βλεπούσης τὰ γινόμενα, καὶ μηδαμῶς τῷ τῆς ζηλοτυπίας πάθει ἀναφλεχθείσης ποτέ.⁷⁸²

Καλό θα ήταν στο σημείο αυτό να παρατεθούν ορισμένες πληροφορίες για την αυτοκράτειρα. Ειδικότερα, ήταν κόρη του πατρικίου Κωνσταντίνου Μορτινακίου και γεννήθηκε γύρω στο 875. Ο Λέων την παντρεύτηκε παρά τη θέληση του το 882 μετά από διαγωνισμό ομορφιάς και απέκτησαν μαζί μία κόρη, την Ευδοκία, η οποία, όμως πέθανε. Τότε, ο Λέων στράφηκε προς την ερωμένη του, τη Ζωή.⁷⁸³ Το Νοέμβριο του 895 ή του 896 (ή του 897) η Θεοφανώ πέθανε και ανακηρύχθηκε αμέσως αγία και η μνήμη της εορτάζεται στις 16 Δεκεμβρίου.⁷⁸⁴ Λεπτομέρειες για τη ζωή της παραδίδει ο Βίος⁷⁸⁵ της που ενδεχομένως γράφτηκε κατ' εντολή του Λέοντος στην προσπάθεια να καθιερώσει τη δημόσια λατρεία της συζύγου του.

Γενικότερα, η εναλλαγή των συζύγων στην προσωπική ζωή του Λέοντα, αποτελούσε συμπεριφορά που δεν ἄρμοζε σε έναν αυτοκράτορα, καθώς επηρέαζε την εικόνα προς τους υπηκόους του. Έτσι, όταν πέθανε η Θεοφανώ, εκείνος νυμφεύθηκε τον Ιούλιο του 898 με την ευλογία κάποιου κληρικού με το όνομα Συνάπης, που καθαιρέθηκε αμέσως- *εὐλογεῖται*

⁷⁷⁹ ΣΙ, *ό.π.* 175, 68-69

⁷⁸⁰ ΣΙ, *ό.π.* 175, 70-71

⁷⁸¹ *Vita Euthymii Patriarchae CP*, *ό.π.* 45, 29-35

⁷⁸² ΣΙ, *ό.π.* 172, 92-93

⁷⁸³ *ODB*, *ό.π.* 2064

⁷⁸⁴ *PMBZ*, *ό.π.* #8165

⁷⁸⁵ E. Kurtz, *Zweigriechische Texte über hl. Theophano die Gemahlin Kaisers Leo VI*, Αγία Πετρούπολη, 1898

παρά τινος κληρικοῦ τοῦ παλατίου καὶ ὁ μὲν εὐθύς καθηρέθη⁷⁸⁶ τη Ζωή, ἡ ὁποία ἔζησε ἓνα χρόνο καὶ οχτώ μῆνες καὶ μετὰ τὴν αναγόρευση τῆς ὡς αὐγούστα πέθανε τὸ 899. Ὑστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τῆς, ὁ βασιλιάς Λέων παντρεύτηκε μιὰ κοπέλα ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ Ὀψικίου, ὁμορφή καὶ χαριτωμένη, τὴν Εὐδοκία καὶ τὴν αναγόρευσε αὐγούστα - ἠγάγετο δὲ καὶ κόρην ἐκ τοῦ Ὀψικίου, ὠραίαν τε καὶ περικαλλῆ, τοῦνομα Εὐδοκίαν, ἣν δὲ καὶ ἔστειπεν.⁷⁸⁷ Συγκεκριμένα, ἡ κοπέλα ὀνομαζόταν Εὐδοκία Βαϊανή καὶ ὁ γάμος πραγματοποιήθηκε στὶς 12 Ἀπριλίου τοῦ 901 καὶ λίγες μέρες ἀργότερα γεννήθηκε τὸ ἀγοράκι τῆς, ποὺ πήρε τὸ ὄνομα Βασίλειος - ἐγκύμων δὲ γενομένη καὶ μέλλουσα τίκτειν ἀπέθανε καὶ αὐτὴ καὶ τὸ ἔμβρυον.⁷⁸⁸ Τελευταῖος καὶ τέταρτος γάμος τοῦ ἦταν μετὰ τὴ Ζωὴ Καρβωνοψίνα⁷⁸⁹ (μετὰ μεγάλα σαν κάρβουνο μάτια), ἡ ὁποία γέννησε τὸ μοναδικὸ γιο καὶ διάδοχο τοῦ Λέοντος, τὸ Κωνσταντῖνο Ζ' Πορφυρογέννητο. Καταγόταν ἀπὸ πλούσια οἰκογένεια, στὴν ὁποία ἀνήκε καὶ ὁ χρονολόγος Θεοφάνης. Ὑπήρξε ἐρωμένη ἤδη τοῦ αυτοκράτορα ἀπὸ τὸ 902 ἢ τὸ 903 καὶ ὁ γάμος τοὺς ἐγένετο τὸν Ἰανουάριον τοῦ 906, τρεῖς ἡμέρες μετὰ τὴν βάπτισιν τοῦ γιοῦ τοῦς. Ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος γεννήθηκε μετὰξὺ Μαΐου καὶ Νοεμβρίου 905 καὶ βαπτίστηκε στὶς 6 Ἰανουαρίου τοῦ ἐπόμενου ἔτους.

Ἡ Ζωὴ Καρβωνοψίνα, ἡ μητέρα τοῦ διαδόχου τοῦ θρόνου, ἔζησε μαζί με τὸ Λέοντα ἀρκετὸ διάστημα χωρὶς νὰ στεφθῆ αὐγούστα -ἥτις ἐβίων χρόνον συχνόν μετ' αὐτοῦ ἀστεφής-,⁷⁹⁰ καθὼς ὁ αυτοκράτορας εἶχε ἤδη τελέσει τοὺς τρεῖς γάμους ποὺ τοῦ ἐπιτρεπόταν. Ὅμως, ἀποφάσισε νὰ τελέσει καὶ τέταρτον γάμον προκειμένου νὰ νομιμοποιήσῃ τὸ γιο τοῦ Κωνσταντῖνου ὡς διάδοχον, κίνηση ἡ ὁποία προκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν τῆς ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἀπαγόρευε αὐστηρὰ τὴν τετραγαμία. Ὁ πατριάρχης Νικόλαος συγκρούστηκε ἀνοιχτὰ μετὰ τὸν αυτοκράτορα με ἀποτέλεσμα νὰ καθαιρεθῆ ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τοῦ καὶ νὰ τὸν διαδεχθῆ ὁ Εὐθύμιος, ὁ ὁποῖος ἀναγνώρισε τὸν γάμον, ἀλλὰ ὄχι τὴν Ζωὴ ὡς αὐγούστα. Τελικὰ, τὸν γάμον εὐλόγησε ὁ πρεσβύτερος Θωμᾶς, τὸν ὁποῖον καθαίρεσαν καὶ ἡ Ζωὴ ἀναγορεύθηκε αὐγούστα -εὐλογήθη δὲ μετὰ Ζωῆς ὁ Λέων ὑπὸ Θωμᾶ πρεσβυτέρου, ὅστις καὶ καθηρέθη, καὶ, <αὐγοῦσταν> αὐτὴν ἀνηγόρευσε.⁷⁹¹ Γενὰ τὸν λόγον αὐτόν ὁ πατριάρχης ἐμπόδιζε τὸν βασιλιά νὰ εἰσέρχεται στὴν ἐκκλησία καὶ ἔτσι ἐμπαινε ἀπὸ τὴν δεξιὰ πλευρὰν στὸ μιτᾶριον - διὰ ταῦτην

⁷⁸⁶ ΣΙ, ὁ.π. 179, 67-68

⁷⁸⁷ ΣΙ, ὁ.π. 180, 11-12

⁷⁸⁸ ΣΙ, ὁ.π. 180, 12-13

⁷⁸⁹ ΡΒΕ, ὁ.π. Ζοε 1

⁷⁹⁰ ΣΙ, ὁ.π. 182, 47

⁷⁹¹ ΣΙ, ὁ.π. 185, 22-24

οὐν τὴν αἰτίαν ὁ πατριάρχης εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσέρχεσθαι διεκώλυε τὸν βασιλέα, ὅθεν διὰ τοῦ δεξιοῦ μέρους διήρχετο εἰς τὸ μιταώριον.⁷⁹² Το τελευταίο αποτελούσε μία αίθουσα που υπήρχε στο δεξιό μέρος της Αγίας Σοφίας, την οποία χρησιμοποιούσε ο αυτοκράτορας. Μπροστά από την αίθουσα αυτή βρισκόταν ο χώρος, στον οποίο παρέμενε ο αυτοκράτορας κατά τη διάρκεια της λειτουργίας. Από το μιταώριο μπορούσε να μπει ή να βγει χωρίς να περάσει από την είσοδο και το κυρίως μέρος του ναού.

3. Η αντιμετώπιση των εξωτερικών εχθρών

A) Βούλγαροι

Όσον αφορά στους εξωτερικούς εχθρούς που κλήθηκε να αντιμετωπίσει ο αυτοκράτορας Λέων, αξίζει να τονιστεί ότι ο πιο σημαντικός ήταν οι Βούλγαροι. Ο Ιωάννης Σκυλίτζης περιγράφει περιστατικά της σύγκρουσης του αυτοκράτορα με τον Συμεών της Βουλγαρίας⁷⁹³ που είχε ως αποτέλεσμα την εξασθένηση της δύναμης της αυτοκρατορίας στον αγώνα εναντίον των Αράβων τόσο στην Ανατολή όσο και στη Δύση. Ακολούθησαν επιδρομές των Αράβων εναντίον των βυζαντινών πόλεων στο Βαλκανικό χώρο. Το 902 καταστράφηκε η πόλη της Δημητριάδας, ενώ στις 31 Ιουλίου 904 η Θεσσαλονίκη λεηλατήθηκε όταν ο αραβικός στόλος με επικεφαλής τον Λέοντα Τριπολίτη⁷⁹⁴ προσέγγισε το λιμάνι.⁷⁹⁵ Ο τελευταίος ήταν εξωμότης χριστιανός. Καταγόταν από την Αττάλλεια και όταν πιάστηκε αιχμάλωτος αλλαξοπίστησε.⁷⁹⁶ Το επίθετο Τριπολίτης οφειλόταν στο γεγονός ότι διέμεινε στην Τρίπολη της Συρίας. Έκανε, μάλιστα, πολλές επιδρομές εναντίον των νησιών και των παραλίων της βυζαντινής αυτοκρατορίας.⁷⁹⁷

B) Λογγοβάρδοι

Βέβαια, υπήρξαν και άλλοι εχθροί, τους οποίους κλήθηκε να αντιμετωπίσει ο αυτοκράτορας, ήδη από τα πρώτα έτη της βασιλείας του. Για παράδειγμα, στο δεύτερο έτος, ο δούκας Λογγοβαρδίας Αγίων προσπάθησε να αποσχιστεί από τη συμμαχία του με τους Ρωμαίους κι έθεσε στην εξουσία του ολόκληρη την περιοχή – τῶ δευτέρῳ ἔτει τῆς

⁷⁹² ΣΙ, ὁ.π. 185, 23-25

⁷⁹³ ΣΙ, ὁ.π. 175-177, 75-98, 1-35

⁷⁹⁴ ODB, ὁ.π. 1216

⁷⁹⁵ P. Magdalino, *Saint Demetrios and Leo VI*, Byzsl., 51, 1990, 198-199

⁷⁹⁶ A. A. Vasilev, *Vizantija i Araby*, ὁ.π. 163

⁷⁹⁷ K. Odetallah, *Leo Tripolites - Ghulām Zurāfa and the Sack of Thessaloniki in 904*, Rashad, 1995, Bsl 56 (1), 98

βασιλείας Λέοντος Αγίων ὁ Λογγιβαρδίας δούξ [...] ἀπέστη τῆς πρὸς Ρωμαίους φιλίας καὶ πᾶσιν τὴν χώραν ὑφ' ἑαυτὸν ἐποιήσατο.⁷⁹⁸ Μόλις ο βασιλιάς το πληροφορήθηκε, ἔστειλε ἐναντίον του τον ἐπὶ την τραπέζης πατρίκιο (ο επικεφαλῆς της αυτοκρατορικής τραπεζαρίας, υπεύθυνος για την προμήθεια τροφίμων, την εθιμοτυπία των γευμάτων και ἄλλα) Κωνσταντίνο με το στρατό δυτικῶν θεμάτων, ο οποίος, ὁμως, νικήθηκε – τοῦτο γνοὺς ὁ βασιλεὺς τὸν πατρίκιον Κωνσταντῖνον, τὸν ἐπὶ τῆς αὐτοῦ τραπέζης [...] οἱ περὶ τὸν Κωνσταντῖνον ἠττήθησαν καὶ κατεκόπησαν.⁷⁹⁹

Μέσα ἀπὸ τα πολεμικά περιστατικά που παρουσιάζονται στο χρονογράφημα, ἀποδεικνύεται το γεγονός πως ο Λέων ἦταν αρκετὰ ενεργός. Εἰδικότερα, δεν ἄφηνε την τύχη της αυτοκρατορίας στους ἐμπιστους στρατηγούς του, ἀλλὰ ἐπαιρνε ο ἴδιος ἀποφάσεις για τις κινήσεις, στις οποίες ὄφειλε να προχωρήσει ο βυζαντινός στρατός για ν' ἀντιμετωπίσει τους ἀντιπάλους.

4. Ἡ ἀνοικοδόμηση ναῶν

Ο Ἰωάννης Σκυλίτζης, στο χρονογράφημά του αὐτό, ἐπικεντρώθηκε περισσότερο στις μάχες με τους ἐξωτερικούς ἐχθρούς παρά στις προσπάθειες του αυτοκράτορα στην ἐσωτερική πολιτική, ὅπως, τη σημασία του νομοθετικού ἔργου. Ἀναφέρει, ὁμως, ὀρισμένα παραδείγματα για τα κτήρια και τους ναούς που φρόντισε. Εἰδικότερα, ὅταν ξέσπασε πυρκαγιά στο νότιο μέρος της πόλης, στη λεγόμενη Σιδηρά (πρόκειται για τη λεγόμενη Σιδηρά Πύλη⁸⁰⁰ που βρίσκονταν στο νότιο μέρος της Κωνσταντινούπολης), κἄηκε το 887 και ο ναός του Αγίου ἀποστόλου Θωμά - Ἐγένετο δὲ καὶ ἐμπρησμός κατὰ τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς πόλεως, ἐν τῇ λεγόμενῃ Σιδηρᾷ, ἔργον δὲ τοῦτο γέγονε καὶ ὁ ναὸς τοῦ ἀγίου ἀποστόλου Θωμά.⁸⁰¹ Ὅμως, ο βασιλιάς ἔχτισε ξανά το ναό και τον ἔκανε μεγαλοπρεπή - ὁ βασιλεὺς αὐθις πολυτελῶς ἀνακαίνισεν.⁸⁰² Ἐπίσης, ο αυτοκράτορας Λέων θέλοντας να τιμήσει την προηγούμενη γυναίκα του Θεοφανώ ἔχτισε στο ὄνομά της ἕναν υπέροχο ναό κοντὰ στους Αγίους Ἀποστόλους⁸⁰³ – τιμῶν δὲ τὴν προτέραν αὐτοῦ γαμετὴν Θεοφανῶ ὁ βασιλεὺς ἐπ' ὀνόματι ταύτης ᾠκοδόμησε ναὸν ἀγχοῦ τῶν ἀγίων ἀποστόλων περικαλλῆ.⁸⁰⁴ Ἐπειδὴ ἡ

⁷⁹⁸ ΣΙ, ὁ.π. 174, 52-55

⁷⁹⁹ ΣΙ, ὁ.π. 174-175, 55-58

⁸⁰⁰ R. Janin, *Constantinople Byzantine*, ὁ.π. 839

⁸⁰¹ ΣΙ, ὁ.π. 172, 1-2

⁸⁰² ΣΙ, ὁ.π. 172, 4-5

⁸⁰³ R. Janin, *Églises*, ὁ.π. 50

⁸⁰⁴ ΣΙ, ὁ.π. 180, 14-16

Θεοφανώ είχε ταφεί στο ναό των Αγίων Αποστόλων, γι' αυτό και ο Λέων έχτισε εκεί κοντά την εκκλησία αυτή προς τιμήν της. Επίσης, έχτισε έναν άλλο ναό στους Τόπους (περιοχή που βρισκόταν λίγο παρακάτω από τα ανάκτορα και τη μονή Μαγγάνων) στο όνομα του αγίου Λαζάρου,⁸⁰⁵ στον οποίο έφερε και απέθεσε το σώμα του αγίου και της αδερφής του Μαρίας της Μαγδαληνής - *ἀνήγειρε δὲ καὶ ναὸν ἄλλον κατὰ τοὺς τόπους εἰς ὄνομα τοῦ ἁγίου Λαζάρου, ἐν ᾧ καὶ τὸ τοῦ ἁγίου μετακομίσας ἀπέθετο σῶμα, καὶ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς.*⁸⁰⁶

5. Οι συνομωσίες απέναντι στο πρόσωπο του βασιλιά

Βέβαια, δεν έλειψαν οι συνομωσίες απέναντι στο πρόσωπο του αυτοκράτορα, καθώς η εξουσία πάντα προκαλεί μίσος και φθόνο σε όσους δεν την κατέχουν. Πιο συγκεκριμένα, ο Βασίλειος, ο επιστάτης του βασιλιά που ήταν ανιψιός του Ζαουτζά, συνωμοτούσε εναντίον του βασιλιά κι ανακοίνωσε το μυστικό στον Αγαρηνό κουβικουλάριο Σαμωνά, παίρνοντας τη διαβεβαίωση ότι θα το κρατήσει μυστικό - *Βασίλειος δὲ ὁ ἐπίκτης τοῦ βασιλέως, ἀνεψιὸς ὢν τοῦ Ζαουτζᾶ, μελετῶν κατὰ τοῦ βασιλέως τὸ ἀπόρρητον ἐκοινώσατο Σαμωνᾶ κουβικουλαρίῳ τῷ ἐξ' Ἀγαρηνῶν, πίστεις λαβὼν, ὡς ἀνέκφορον διαφυλάξει τὸ μυστήριον.*⁸⁰⁷ Ο τελευταίος, όμως, πήγε στο βασιλιά και τον ενημέρωσε για τη σκευωρία. Ο αυτοκράτορας τότε οδηγήθηκε στην τιμωρία των συνωμοτών, καθώς αφού ανέκρινε το Βασίλειο, το διαπόμπευσε δια μέσον της πόλης και τον εξόρισε στην Αθήνα - *εἶτα ἀγαγὼν ἀπὸ Μακεδονίας τὸν Βασίλειον καὶ ἀνακρίνας ἐν μέσῃ τε θριαμβεύσας τῇ πόλει ἐν Ἀθήναις ἐξώρισε.*⁸⁰⁸ Βέβαια, ο αυτοκράτορας δεν παραμέλησε να τιμήσει τον Σαμωνά που ξεσκέπασε τη σκευωρία. Έτσι, ύστερα και από παραίνεση των συγκλητικών, τον τίμησε με τον τίτλο του πρωτοσπαθαρίου και τον θεωρούσε άνθρωπό του - *ὁ βασιλεὺς παραντίκα τῇ τοῦ πρωτοσπαθαρίου τοῦτον ἀξιῶι τιμῇ καὶ οἰκειῶν αὐτῷ κατεστήσατο.*⁸⁰⁹

⁸⁰⁵ R. Janin, *Églises*, ό.π. 298-299

⁸⁰⁶ ΣΙ, ό.π. 180-181, 16-18

⁸⁰⁷ ΣΙ, ό.π. 179, 73-76

⁸⁰⁸ ΣΙ, ό.π. 180, 1-3

⁸⁰⁹ ΣΙ, ό.π. 180, 5-6

6. Τα αιτήματα του αυτοκράτορα προς τη σύγκλητο πριν το θάνατό του και η προφητεία του για την ανάρρηση στο θρόνο του αδελφού του, Αλεξάνδρου

Ο βασιλιάς αρρώστησε από κάποια κοιλιακή νόσο και αφού έβλεπε το κορμί του να λιώσει ταλαιπωρημένο από την αρρώστια και να τον εγκαταλείπει σίγα σιγά η δύναμή του – τὸ μὲν ἐμὸν σαρκίον, ὦ φίλοι, νόσῳ ἐκτροχωθὲν ἐπέρρευσε καὶ ἡ ἰσχὺς ἐπιλέλοιπε-,⁸¹⁰ συγκέντρωσε τη σύγκλητο προκειμένου να αποχαιρετήσει τα μέλη της και να τους ζητήσει να του δώσουν ορισμένες υποσχέσεις. Ειδικότερα, τους ζήτησε να θυμούνται την καλοσύνη που τους έδειξε και σε αντάλλαγμα να παραμείνουν πιστοί στη σύζυγο και στο γιο του - ἀπομνημονεῦσαι ἦν εἶχον πρὸς ὑμᾶς χρηστὴν διάθεσιν, καὶ ἀντὶ ταύτης εὐνοίαν τῇ ἐμῇ συζύγῳ διατηρῆσαι καὶ τῷ υἱῷ.⁸¹¹

Στο σημείο αυτό, κρίνεται αδήριτη ανάγκη να επισημανθεί το γεγονός της ύπαρξης των πολλών ομοιοτήτων του χωρίου με το αντίστοιχο από τη βασιλεία του Θεόφιλου (ο λόγος του αυτοκράτορα προς τη σύγκλητο με αίτημά του ν' αντιμετωπιστούν με εὐνοία η σύζυγος και ο γιος του. Στη συνέχεια ακολούθησε η υπόσχεση της συγκλήτου σε μια συγκινησιακά φορτισμένη ατμόσφαιρα να εκπληρώσει την επιθυμία του αυτοκράτορα, ακόμη κι αν χρειαστεί να χαθούν οι ζωές των μελών της),⁸¹² γεγονός που υποδεικνύει ότι ο Σκυλίτζης με βάση το πρότυπο εκείνου ή ίσως ένα κοινό αφηγηματικό μοτίβο, σκιαγραφεί εδώ τα σχετικά με το Λέοντα.⁸¹³ Το περίεργο είναι ότι αν και κράτησε ως τώρα μια ουδέτερη στάση απέναντι στον αυτοκράτορα, επισημαίνοντας αρκετές φορές τις αρνητικές πλευρές της δράσης του, έστω και με έμμεσο τρόπο, στο τέλος του επιφυλάσσει έναν σαφή έπαινο, που προέρχεται μέσα από το θρήνο της συγκλήτου· τοιούτου στερισκομένη δεσπότη.⁸¹⁴

Πράγματι, ο Λέων υπήρξε ένας αγαπητός αυτοκράτορας, γιατί ενδιαφέρθηκε ιδιαίτερα, όπως προαναφέρθηκε τόσο για την εξωτερική όσο και για την εσωτερική πολιτική της αυτοκρατορίας. Η παραπάνω άποψη αποδεικνύεται από τον τρόπο που αντέδρασε η σύγκλητος στο λόγο που απηύθυνε σε αυτή. Η τελευταία με δάκρυα και θρήνους υποσχόταν ότι η λύπη της θα είναι απαρηγόρητη που χάνει τέτοιον δεσπότη και βασιλιά - ἡ δὲ σύγκλητος βουλή ὑπέσχετο διακρυροῦσα καὶ μετ' ὀλοφυρμῶν λύπη μὲν

⁸¹⁰ ΣΙ, ό.π. 192, 13-14

⁸¹¹ ΣΙ, ό.π. 192, 16-18

⁸¹² ΣΙ, ό.π. 79, 61-80

⁸¹³ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριῶν*, ό.π. 260

⁸¹⁴ ΣΙ, ό.π. 192, 20-21

συνέχεσθαι ἀπαραμυθῆτω τοιούτου στερισκομένη δεσπότου καὶ βασιλέως.⁸¹⁵ Επίσης, υποσχόταν ότι θα παραμείνουν αφοσιωμένοι και στη δέσποινα και στο γιο της, δεσπότη και βασιλιά τους, ώστε αν χρειαστεί να πεθάνουν για χάρη τους χίλιες φορές – εὐνοίαν δὲ διατηρήσειν εἷς τε τὴν δέσποιναν καὶ τὸν ἡμέτερον δεσπότην καὶ βασιλέα τὸν σὸν υἱὸν ὥστε, εἰ δεήσει, μυράκις ἔμπροσθεν αὐτῶν ἀποθανεῖν.⁸¹⁶ Ο αυτοκράτορας, όμως, δεν πέθανε αμέσως, αλλά λίγο αργότερα· στις 11 Μαΐου 912, αφού είχε προφητεύσει τη σύντομη βασιλεία του αδερφού του Αλεξάνδρου - ἴδε ὁ κακὸς καιρὸς μετὰ τοὺς δεκατρεῖς μῆνας.⁸¹⁷ Μάλιστα και οι παράλληλες πηγές, όπως ο Μανασσής, ερμηνεύουν, επίσης, τη φράση ως προφητική εξαγγελία για τους δεκατρεῖς μήνες της βασιλείας του Αλεξάνδρου.⁸¹⁸

7. Η παιδεία του Λέοντα ΣΤ΄

Στο τέλος της βασιλείας του συγκεκριμένου αυτοκράτορα, υπάρχει ένα χωρίο που παραδίδεται από τους κώδικες A,C και E της χειρόγραφης παράδοσης του κειμένου και θεωρείται από τον εκδότη Thurn εμβόλιμο. Το συγκεκριμένο λοιπόν, χωρίο απευθύνεται στην παιδεία του βασιλιά. Ειδικότερα, αναφέρει ότι ο αυτοκράτορας ήταν αφοσιωμένος στις επιστήμες και κυρίως στην αστρονομία – προσέκειτο δὲ τοῖς μαθήμασιν ὁ τοιοῦτος βασιλεύς, καὶ μάλιστα τῇ περὶ ἀστρονομίαν ἀποτελεσματικῇ.⁸¹⁹ Ακόμη, αναφέρεται αφενός ότι μελοποίησε στιχηρά γεμάτα γλυκύτητα και τα έδωσε να ψάλλονται στην Εκκλησία – καὶ στιχηρὰ δὲ μελίσας τῇ ἐκκλησίᾳ παρέδωκε ψάλλεσθαι πάσης ἡδύτητος ἀναπάλεα⁸²⁰ – και αφετέρου ότι κυκλοφορούσαν επιστολές του και άλλα έργα του υψηλής παιδευτικής αξίας γραμμένα στην αρχαίζουσα γλώσσα – καὶ ἐπιστολαὶ δὲ αὐτοῦ καὶ ἄλλα πονήματα πάσης παιδεύσεως περίπλεα φέρονται, πρὸς τὸν ἀρχαῖον χαρακτήρα ἀποτετορευμένα.⁸²¹ Τέλος, ερμήνευσε τα έργα του Αρχιμήδη, όπως κανείς άλλος σύγχρονός του - ἀνέγνωσε δὲ καὶ τὰ Ἀρχιμήδεια ἀκριβῶς καὶ ὡς οὐδεὶς ἕτερος τῶν κατ’ αὐτόν.⁸²²

Από άποψη δομής, πάντως το παρόν χωρίο εντάσσεται ομαλότατα στο κείμενο, διότι η αναφορά εδώ στην παιδεία του Λέοντος αιτιολογεί έμμεσα

⁸¹⁵ ΣΙ, ό.π. 192, 19-21

⁸¹⁶ ΣΙ, ό.π. 192, 21-23

⁸¹⁷ ΣΙ, ό.π. 192, 28-29

⁸¹⁸ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 262

⁸¹⁹ ΣΙ, ό.π. 192, 30-31

⁸²⁰ ΣΙ, ό.π. 192, 31-32

⁸²¹ ΣΙ, ό.π. 192, 32-33

⁸²² ΣΙ, ό.π. 192, 33-34

πώς προέκυψε η αμέσως προηγούμενη προφητεία του αυτοκράτορα για τη σύντομη βασιλεία του Αλεξάνδρου. Επίσης, η συνδετική φράση που προστίθεται παρακάτω (*παραδούς τοίνοιν, ώς εΐρηται...*)⁸²³ επαναφέροντας τον αναγνώστη στα σχετικά με τον Αλέξανδρο, δείχνει να λαμβάνει υπόψη την παρέκβαση στο εμβόλιμο χωρίο. Από την άλλη, είναι γεγονός ότι θα ταίριαζε καλύτερα σε κάποιο άλλο σημείο της αφήγησης να καταγράψει ο Σκυλίτζης τα σχετικά με την παιδεία του Λέοντος, αν διέθετε ο ίδιος αυτές τις πληροφορίες και επιθυμούσε να τις ενσωματώσει στο κείμενό του. Τελικά, δεν μπορούμε να αντικρούσουμε με βεβαιότητα το ενδεχόμενο να πρόκειται πράγματι για *interpolatio*, αλλά υπάρχουν σοβαρά στοιχεία που πρέπει να ληφθούν υπόψη.⁸²⁴

Αποτίμηση

Ο Λέων ήταν ένας αυτοκράτορας, ο οποίος έμεινε ξακουστός για την παιδεία του, αλλά και το νομοθετικό που έργο, στοιχεία, τα οποία δεν ξεετάζονται διεξοδικά στο απόσπασμα αυτό. Ειδικότερα, ολοκλήρωσε το ευρύ νομοθετικό και διοικητικό έργο του πατέρα του, στο οποίο βοήθησε και η βαθιά του μόρφωση. Με διαταγή του κωδικοποιήθηκαν οι νόμοι στα 60 βιβλία των «Βασιλικών», που εκδόθηκαν τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του και αναφέρονται στο Δημόσιο Εκκλησιαστικό, Αστικό και Ποινικό Δίκαιο. Με επιμέρους προβλήματα ασχολούνται οι 113 «Νεαράι»⁸²⁵ πολλές από τις οποίες απευθύνονταν στο Στυλιανό Ζαούτζη. Το 912 ολοκληρώθηκε και εκδόθηκε το «Επαρχικόν Βιβλίον», ή «Βιβλίον του Επάρχου», το οποίο αποτελεί συλλογή κανόνων σχετικών με την οργάνωση της βιοτεχνίας και του εμπορίου στην Πρωτεύουσα.⁸²⁶ Ο Ιωάννης Σκυλίτζης, από την άλλη, έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στην εξωτερική πολιτική που ακολούθησε ο Λέων. Πράγματι, οργάνωσε τα πάντα όταν επρόκειτο για πόλεμο. Όμως, οι ασωτίες στην προσωπική του ζωή και η τετραγαμία «αμαύρωσαν» το πρόσωπό του.

⁸²³ ΣΙ, ό.π. 192, 35

⁸²⁴ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 262

⁸²⁵ Σ. Ν. Τρωιάνος, *Οι Νεαρές Λέοντος ΣΤ' του Σοφού. Προλεγόμενα, κείμενο, απόδοση στη νεοελληνική, ευρετήρια και επίμετρο*, εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα, 2007

⁸²⁶ *Το Επαρχικόν Βιβλίον του Λέοντος ΣΤ' του Σοφού*, μτφρ. Ταξιάρχης Κόλλιας, Μαρία Χρόνη, εκδ. Κανάκη, Αθήνα 2010, 26-27

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Παρά το γεγονός ότι η βασιλεία αυτή εξιστορείται σε τρεισήμισι μόλις σελίδες, είναι δηλαδή κατά πολύ συντομότερη από όλες όσες προηγήθηκαν, αποδίδει άρτια τα βασικά σημεία της διακυβέρνησης του Αλεξάνδρου, εφόσον η μικρή έκταση του κεφαλαίου συμβαδίζει με την αντικειμενικά μικρή διάρκεια της βασιλείας (περίπου ένας χρόνος). Παρουσιάζει, πάντως, ενδιαφέρον τό ότι σε μιά τόσο σύντομη αφήγηση μιά (από τις επτά συνολικά) θεματική ενότητα αφορά την εμφάνιση κομήτη (§3).⁸²⁷

Ο χρονογράφος εξασφαλίζει και στη συγκεκριμένη βασιλεία την οικονομία της ύλης του και δομεί τα επιμέρους τμήματά της με βάση τη *Συνέχεια*, επεμβαίνοντας από και πέρα στην ουσία της αφήγησης κατά τη συνήθη του τακτική. Μέ εξαίρεση, δηλαδή, την §3, που αντιγράφει από τη *Συνέχεια*, άλλοτε αναπαράγει αυτούσια γλωσσικά την πηγή του, προβαίνοντας ταυτόχρονα σε παραλείψεις και προσθήκες λέξεων και φράσεων (§4, §5, §7), άλλοτε πάλι πραγματοποιεί μιά συνολικότερη διασκευή της ως προς τη γλώσσα και το περιεχόμενο (§ 1, §2, §6).⁸²⁸

Από αυτά που παραλείπει, ιδιαίτερη μνεία θα πρέπει να γίνει στην απαλοιφή της επισήμανσης ότι η κόρη εκείνου που επιτέθηκε στον πατριάρχη Ευθύμιο έζησε *Νικηφόρου βασιλέως τοῦ Νικητοῦ*⁸²⁹. Αντικαθιστώντας τον παραπάνω χρονικό προσδιορισμό με τη φράση *ἐπὶ χρόνους ἱκανοὺς* ο Σκυλίτζης αποφεύγει ουσιαστικά να αναπαραγάγει ένα έμμεσα επαινετικό σχόλιο για τον Νικηφόρο (Β') Φωκά, συνήθεια που συναντάται και σε άλλα σημεία της αφήγησης. Στις διορθωτικές παραλείψεις του εντάσσονται και οι ακόλουθες: (α) ότι ο πατριάρχης Ευθύμιος βρισκόταν στην περιοχή τ' *Αγαθοῦ*, όταν καθαιρέθηκε.⁸³⁰ το γεγονός ότι αμέσως μετά η ίδια περιοχή αναφέρεται ως τόπος εξορίας του Ευθυμίου, εύλογα καθιστά τη μαρτυρία της *Συνέχειας* ύποπτη. (β) ότι επίτροπος του Πορφυρογέννητου ορίστηκε και ο Ευθύμιος.⁸³¹ Ελλείψει άλλης διευκρίνισης, ο αναγνώστης υποθέτει ότι εδώ πρόκειται για τον πατριάρχη Ευθύμιο, ο οποίος, όμως, έχει καθαιρεθεί και επομένως, δεν μπορεί αυτός να είναι ο επίτροπος του αυτοκράτορα.⁸³²

Περισσότερες είναι οι συμπληρώσεις της *Σύνοψης*. Πιο συγκεκριμένα, υπάρχουν εκείνες που δεν προϋποθέτουν άλλη πηγή· τό μεγαλύτερο ενδιαφέρον εντοπίζεται σε μιά προσθήκη από την §7, ότι δηλαδή ο

⁸²⁷ Ε-Σ Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 263

⁸²⁸ Ε-Σ Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 263

⁸²⁹ ΣΘ, ό.π. 378, 16-17

⁸³⁰ ΣΘ, ό.π. 378, 2

⁸³¹ ΣΘ, ό.π. 380, 19

⁸³² Ε-Σ Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 264

Αλέξανδρος πέθανε πόνου δε τινος γεννηθέντος ἐν τοῖς ἐγκάτοις αὐτοῦ ἀπὸ τῆς τῶν βρωμάτων ἀπληστίας καὶ τῆς μέθης.⁸³³ Αντίθετα με τη μεταφυσική ερμηνεία της πηγῆς- ρομφαία ληλατῶ πληγείς-,⁸³⁴ ο Σκυλίτζης αποδίδει το θάνατο του αυτοκράτορα σε μια ρεαλιστική και λογική αιτία, βασισμένη στον γνωστό από τα προηγούμενα έκλυτο βίο του αυτοκράτορα. Το ίδιο ρεαλιστικά περιγράφει το γεγονός και ο Ψελλός - Ἄπαξ οὖν μέθη πολλῆ κατάχετος γεγονώς, εἶτα σφαιρίσαι προθέμενος καὶ κατατείνας ἑαυτὸν διαρρήγνυται.⁸³⁵

1. Ο έκλυτος βίος του αυτοκράτορα Αλεξάνδρου

Ο αυτοκράτορας Αλέξανδρος,⁸³⁶ ήταν γεννημένος στις 23 Νοεμβρίου το 870, ήταν τρίτος γιος του Βασιλείου Α'. Τον Μάιο του 912 ανέβηκε στο θρόνο, όπου και παρέμεινε μόλις δεκατρείς μήνες μέχρι το θάνατό του στις 6 Ιουνίου του 913.⁸³⁷ Ο Αλέξανδρος δεν γνώριζε να κάνει τίποτα από τα έργα ενός βασιλιά· αντίθετα φρόντιζε να περνά τον καιρό του με απολαύσεις και ασελγείες – καὶ μῆδὲν βασιλέως ἔργον εἰδῶς διαπράττεσθαι, ἀλλὰ τρυφαῖς καὶ ἀσελγείαις σχολιάζειν ἠγαπηκῶς.⁸³⁸ Θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι ο βίος του συγκεκριμένου αυτοκράτορα έμοιαζε αρκετά με τον αντίστοιχο του Μιχαήλ, του γιου του Θεοφίλου. Παρόμοια με εκείνον, ο Αλέξανδρος ζούσε ανέκαθεν έναν τρυφηλό και έκλυτο βίο με μοναδικό σκοπό του τα κυνήγια και άλλες ακολασίες και άσωτες πράξεις – καὶ πάλαι βίον ἀβροδίαιτον ἔχων καὶ διακεχυμένον καὶ πρὸς μόνον ἐπτοημένον τὰ κυνηγέσια καὶ τὰς ἄλλας ἀκολάστους καὶ ἐκδεδιητημένας τῶν πράξεων.⁸³⁹

2. Οι ενέργειες του αυτοκράτορα την περίοδο της διακυβέρνησής του

Στη διάρκεια της εξουσίας του δε σκέφτηκε, λοιπόν, ούτε έπραξε κάτι αξιόλογο – οὐδὲν ἄξιον λόγου ἢ διανοήσατο ἢ κατεπράξατο.⁸⁴⁰ Ειδικότερα, εκθρόνισε τον Ευθύμιο, ο οποίος υπέστη πολλά βασανιστήρια και ανέβασε για δεύτερη φορά στον πατριαρχικό θρόνο τον Νικόλαο – καὶ τοῦ θρόνου

⁸³³ ΣΙ, ό.π. 195, 10- 196, 12

⁸³⁴ ΣΘ, ό.π. 380, 14

⁸³⁵ *Mihaelis Pselli Historia Syntomos*, έκδ. W.J. Aerts, [CFHB 30], Βερολίνο- Νέα Υόρκη 1990, 92, 52-54

⁸³⁶ ODB, ό.π. 56-57

⁸³⁷ P. Karlin- Hayter, *The Emperor Alexander's Bad Name*, *Speculum* 44, 1969, 585-596

⁸³⁸ ΣΙ, ό.π. 194, 61-62

⁸³⁹ ΣΙ, ό.π. 194, 59-61

⁸⁴⁰ ΣΙ, ό.π. 194, 63-64

καταγαγὼν τὸν Εὐθύμιον ἀνήγαγε τὸ δεύτερον τὸν Νικόλαον.⁸⁴¹ Επίσης ἔκανε ραίκτορα κάποιον αγύρτη Ιωάννην, ἕναν ἄνθρωπο ἀνάξιο λόγου που πέθανε παίζοντας στο σφαιριστήριον που βρισκόταν στον ἔβδομο – μοναρχήσας γὰρ Ἰωάννην τινὰ ἀγύρτην καὶ μηδενὸς ἄξιον λόγου ραίκτωρα πεποίηκεν, ὅς καὶ μετὰ μικρὸν κακῶς ἀπέρρηξε τὴν ζωὴν, ἐν τῷ Ἑβδόμῳ σφαιρίζων ὁ κληρικός.⁸⁴² Το παιχνίδι αὐτὸ λεγόταν Τζυκάνιον⁸⁴³ καὶ ὅσοι λάμβαναν μέρος ἀσκούνταν στο Τζυκαντιστήριον. Οἱ ἀσκούμενοι ἐρίχναν καλπάζοντας ἐφιπποὶ ἀκόντια ἢ βέλη σε σφαίρα που ἦταν κατασκευασμένη ἀπὸ δέσμα γεμάτη ἀέρα. Αὐτὸ το παιχνίδι μαρτυράται καὶ σε ἄλλες πόλεις, ὅπως στη Σπάρτη, στην Ἐφεσο καὶ στην Αθήνα. Τὴν ὑπαρξὴ τοῦ παιχνιδίου αὐτοῦ καὶ σε αὐτὲς τις ἐλληνικὲς πόλεις ὁδηγοῦν τοὺς σύγχρονους σχολιαστὲς στο να το ἐρμηνεύουν ὡς μιὰ ἐνδειξὴ ἀκμάζουσας ἀστικῆς ἀριστοκρατίας.⁸⁴⁴ Επίσης, γέμισε πλοῦτη καὶ ονόμασε πατρικίους τὸν Γαβριλόπουλο καὶ τὸν Βασιλίτζη, που ἦταν συμπαίκτες του, πρὶν γίνεαι βασιλιάς, καὶ τὸν συντρόφευαν καὶ τὸν ἐξυπηρετοῦσαν στις ἀκόλαστες πράξεις του- ὡσαύτως καὶ Γαβριηλόπουλον καὶ Βασιλίτζην, συμπαίστορας αὐτῷ ὄντας πρὸς τῆς βασιλείας καὶ τῶν ἀκολάστων πράξεων κοινωνοῦς καὶ θεραπεύοντας, πλείστοις τε χρήμασι περιήντησε καὶ εἰς πατρικιότητος τιμὴν ἀνεβίβασεν.⁸⁴⁵ Μάλιστα, λέγεται ὅτι ἀν δὲν τὸν ἐμπόδιζε ὁ Θεὸς καὶ οἱ πιστοὶ στον αυτοκράτορα Λέοντα, ἤθελε ν' ἀνεβάσει στο θρόνον τὸν Βασιλίτζη καὶ να εὐνουχίσει τὸν Κωνσταντῖνο - ἐβούλετο δ', ὡς φασιν, εἰ μὴ Θεὸς ἐπέσχε, τὸν Βασιλίτζην εἰς τὸν βασιλεῖον θρόνον ἀναγαγεῖν καὶ Κωνσταντῖνον τὸν οἰκεῖον εὐνουχίσει ἀνεψιόν.⁸⁴⁶

Ἡ ἐπιθυμία του να παραμείνει στον αυτοκρατορικό θρόνον τὸν ὁδήγησε στο να πιστεύει ἀπατεῶνες καὶ αγύρτες που τὸν διαβεβαίωσαν ὅτι ἡ βασιλεία του θα εἶναι μακροχρόνια - ὁ δὲ βασιλεὺς πλάνας καὶ γόησιν ἐκδεδωκῶς ἑαυτὸν καὶ πυνθανόμενος περὶ τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας.⁸⁴⁷ Ἡ ὑπόσχεση αὐτὴ γιὰ μακροχρόνια ἐξουσία ὁδηγοῦσε τὸν αυτοκράτορα σε ἀναιδεῖς πράξεις γιὰ να εξασφαλίσαι τα τελευταία.

⁸⁴¹ ΣΙ, ὁ.π. 193, 44-45

⁸⁴² ΣΙ, ὁ.π. 194, 64-67

⁸⁴³ R. Janin, *Constantinople Byzantine*, ὁ.π. 118-119

⁸⁴⁴ A.E. Laiou, *The Economic History of Byzantium from the Seventh through the Fifteenth Century*, Washington, District of Columbia: Dumbarton Oaks, 2002, 643

⁸⁴⁵ ΣΙ, ὁ.π. 194, 67-70

⁸⁴⁶ ΣΙ, ὁ.π. 194, 70-72

⁸⁴⁷ ΣΙ, ὁ.π. 194, 80-81

3. Η στάση του αυτοκράτορα απέναντι στους Βουλγάρους

Η απειρία του στα κρατικά ζητήματα έγινε φανερή και από την συμπεριφορά που επέδειξε απέναντι στους Βουλγάρους καταφέροντας να τους εξοργίσει. Ειδικότερα, ο αυτοκράτορας έδιωξε με ταπεινωτικό τρόπο τους πρέσβεις – *τούς μὲν πρέσβεις ἀτίμως ἐξέπεμψεν*⁸⁴⁸ που είχε στείλει ο ηγεμόνας των Βουλγάρων Συμεών για να μάθει αν ο νέος αυτοκράτορας αφενός επιθυμούσε ειρήνη και αφετέρου είχε γι' αυτόν την ίδια εκτίμηση με εκείνη που είχε στον αδερφό του Λέοντα - *τοῦ Βουλγάρων δὲ ἄρχοντος Συμεὼν πρέσβεις πεπομόφτος τούς πευσομένους, εἰ τὴν εἰρήνην ἀσπάζοιτο καὶ τιμὴν φυλάττοι πρὸς αὐτόν, ὁποῖαν ὁ προβεβασιλευκῶς ἀδελφὸς αὐτοῦ*.⁸⁴⁹ Η γεμάτη από έπαρση, αλαζονεία, και απειλές απάντηση αυτή εναντίον του Συμεών και των Βουλγάρων, εξόργισε τον τελευταίο και τον οδήγησε στο να ακυρώσει τις συνθήκες ειρήνης και να αποφασίσει να πολεμήσει εναντίον των Βυζαντινών - *ἔλυσε τὴν εἰρήνην καὶ κατὰ Ρωμαίων ἔκρινεν ὄπλα κινεῖν*.⁸⁵⁰

4. Ο θάνατος του Αλεξάνδρου

Στις 6 Ιουνίου του έτους 913 ο Αλέξανδρος λούστηκε, γευμάτισε, ήπια κρασί και όταν ξύπνησε κατέβηκε να παίξει σφαίρα - *Ἀλέξανδρος δὲ τῇ ἕκτῃ του Ιουνίου μηνὸς λουσάμενος καὶ ἀριστήσας καὶ οἰνωθεὶς μετὰ τούς ὕπνους κατῆλθε σφαιρίσιων*.⁸⁵¹ Από το πολύ φαγητό, όμως, και το μεθύσι τον έπιασε ένας πόνος με αιμορραγία που τον ανάγκασε να γυρίσει στο παλάτι – *πόνου δὲ τινος γεννηθέντος ἐν τοῖς ἐγκάτοις αὐτοῦ ἀπὸ τῆς τῶν βρωμάτων ἀπληστίας καὶ τῆς μέθης ἀνελθὼν ἐν τῷ παλατίῳ, αἵματος αὐτοῦ πολλοῦ ἐκ τῶν ρίνων καὶ τῶν αἰδοίων ῥύνεντος*.⁸⁵² Την επόμενη μέρα απεβίωσε παραδίδοντας την βασιλεία στον ανιψιό του Κωνσταντίνο ορίζοντας ως επιτρόπους ανθρόπους που τους εμπιστεύονταν – *μετὰ μίαν ἡμέραν ἐτελεύτησεν*.⁸⁵³

Αποτίμηση

Ο αυτοκράτορας Αλέξανδρος, τους δεκατρείς μήνες που παρέμεινε στην εξουσία, ώσπου να την αναλάβει ο ανήλικος υιός του Λέοντα

⁸⁴⁸ ΣΙ, ό.π. 195, 97-98

⁸⁴⁹ ΣΙ, ό.π. 195, 95-97

⁸⁵⁰ ΣΙ, ό.π. 195, 7-8

⁸⁵¹ ΣΙ, ό.π. 195, 9-10

⁸⁵² ΣΙ, ό.π. 195, 10-13

⁸⁵³ ΣΙ, ό.π. 196, 13-14

περισσότερα δεινά απέφερε παρά θετικά. Ειδικότερα, βρήκε την ευκαιρία να οδηγηθεί σε ανούσιες πράξεις και να χαλάσει τις ειρηνικές σχέσεις της αυτοκρατορίας με τους Βουλγάρους. Ο Ιωάννης Σκυλίτζης παρουσιάζοντας κάποιες από της πράξεις του, οδηγεί τον αναγνώστη στο συμπέρασμα ότι ήταν ένας ανάξιος αυτοκράτορας.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, Ο ΓΙΟΣ ΤΟΥ ΛΕΟΝΤΑ(ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ζ'
ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ)

Στην πρώτη φάση της βασιλείας του ανήλικου Κωνσταντίνου, ακολουθώντας για άλλη μια φορά πιστά τη διάταξη της ύλης στην πηγή του, ο Σκυλίτζης αφηγείται την περίοδο βασιλείας του ανήλικου ακόμη Κωνσταντίνου Ζ' Πορφυρογέννητου μέσω επιτρόπων σε ξεχωριστό κεφάλαιο της ιστορίας του, οι θεματικές ενότητες του οποίου καλύπτουν επαρκώς –και στην ίδια με τη *Συνέχεια* σειρά– τα όσα σημαντικά διαδραματίστηκαν κατά τό διάστημα 913-920· ενθρόνιση του Κωνσταντίνου, ένταση στις βυζαντινοβουλγαρικές σχέσεις, πολιτική αστάθεια στο εσωτερικό της αυτοκρατορίας λόγω των επίδοξων διεκδικητών του θρόνου και τελική έπικράτηση του Ρωμανού Λακαπηνού.⁸⁵⁴

Η εξάρτηση από τη *Συνέχεια* είναι ορατή και ως προς το περιεχόμενο, στο οποίο, ωστόσο, η γραφίδα του Σκυλίτζη επεμβαίνει σημαντικά, ώστε δύο μονάχα πολύ σύντομες αναφορές να αντιγράφονται από την πηγή (Η συμμαχία με τους Πατζινάκες⁸⁵⁵ και η παραμονή της Ζωής στο παλάτι⁸⁵⁶). Όλες οι υπόλοιπες είτε αναπαράγουν αυτούσια γλωσσικά το πρωτότυπο με ταυτόχρονες παραλείψεις και προσθήκες λέξεων και φράσεων (όπως το σημείο της αφήγησης της στάσης του Κωνσταντίνου Δούκα,⁸⁵⁷ την άφιξη του Συμεόντα της Βουλγαρίας στην Κωνσταντινούπολη,⁸⁵⁸ την επίθεση των Αράβων στο λιμάνι Στρόβιλος,⁸⁵⁹ αλλά και το γάμο του Πορφυρογέννητου με την Ελένη⁸⁶⁰) είτε αποτελούν συνολική διασκευή του, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα όλων την ήττα από τους Βουλγάρους στο φρούριο του Αχελώου.⁸⁶¹ Τα σημεία, πάντως, της *Συνέχειας* που δεν υιοθετούνται από τη *Σύνοψη* είναι και εδώ μάλλον περιορισμένα. Δεν είναι αυτά, συνεπώς, που κατά βάση εκφράζουν τη διάθεση επέμβασης του ιστορικού στην πηγή, ούτε και πλήττουν τελικά την πληρότητα της αφήγησης της *Σύνοψης*, με εξαίρεση κάποιους συγκεκριμένους χρονικούς προσδιορισμούς και προσωπογραφικές πληροφορίες.

⁸⁵⁴ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 267

⁸⁵⁵ ΣΘ, ό.π. 386, 23-387, 13

⁸⁵⁶ ΣΘ, ό.π. 392, 11-19

⁸⁵⁷ ΣΙ, ό.π. 197, 25-200, 11. ΣΘ, ό.π. 381, 14-385, 4. ΣΓΜ, ό.π. 874, 18-877, 11. ΛΓ, ό.π. 288, 19-291, 14. ΣΜΛ, ό.π. 298, 12-301, 68, ΨΣ, ό.π. 718, 14-721, 9

⁸⁵⁸ ΣΙ, ό.π. 201, 30-48. ΣΘ, ό.π. 386, 1-22. ΣΓΜ, ό.π. 878, 10-879, 11. ΛΓ, ό.π. 292, 14-293, 5. ΣΜΛ, ό.π. 301, 85-302, 106, ΨΣ, ό.π. 721, 18-722, 13

⁸⁵⁹ ΣΙ, ό.π. 202, 67-70. ΣΘ, ό.π. 388, 5-12. ΣΓΜ, ό.π. 880, 10-17. ΛΓ, ό.π. 294, 3-10. ΣΜΛ, ό.π. 303, 123-304. ΨΣ, ό.π. 723, 6-12

⁸⁶⁰ ΣΙ, ό.π. 209, 69-211, 24. ΣΘ, ό.π. 394, 18-395, 2. ΣΓΜ, ό.π. 880, 10-17. ΛΓ, ό.π. 294, 3-10. ΣΜΛ, ό.π. 303, 123-304, 129. ΨΣ, ό.π. 723,6-12

⁸⁶¹ ΣΙ, ό.π. 202, 67-70. ΣΘ, ό.π. 388, 5-12. ΣΓΜ, ό.π. 874, 18-877, 11. ΛΓ, ό.π. 288, 19-291, 14. ΣΜΛ, ό.π. 298, 12-301, 68, ΨΣ, ό.π. 718, 14-721, 9

Με την επιστροφή του Κωνσταντίνου Ζ' Πορφυρογέννητου στην εξουσία, αξίζει ν'αναφερθεί ότι ο ιστορικός καταφέρει να συνθέσει μια σφαιρική εικόνα της μονοκρατορίας του Πορφυρογέννητου, φωτίζοντας λιγότερο ή περισσότερο αναλυτικά τις βασικές παραμέτρους της: επικράτηση του νόμιμου διαδόχου της μακεδονικής δυναστείας έναντι της οικογένειας των Λακαπηνών, εσωτερική πολιτική (από την οποία απουσιάζει, όμως, μια ειδικότερη αναφορά στο συγγραφικό και νομοθετικό έργο του Πορφυρογέννητου)⁸⁶² και συνωμοσίες, εξελίξεις στο χώρο της Εκκλησίας, συγκρούσεις με εξωτερικούς εχθρούς σε Ανατολή (Άραβες) και Δύση (Ούγγροι, Άραβες της Κρήτης), διπλωματικές επαφές (Ούγγροι, Ρώς). Από τις πολυάριθμες, ωστόσο, εκστρατείες που πραγματοποιήθηκαν στο ανατολικό μέτωπο της αυτοκρατορίας, ο Σκυλίτζης μνημονεύει αφενός μερικές, αφετέρου αποκλειστικά εκείνες υπό την ηγεσία των Φωκάδων, αποσιωπώντας τελείως την εξίσου σημαντική στρατιωτική δράση του Ιωάννη Τζιμισκή την ίδια περίοδο. Ανάλογα ξαφνιάζει και η μνεία της διαδοχής στον παπικό θρόνο, με δεδομένη την έλλειψη ιδιαίτερου ενδιαφέροντος έως τώρα για τα δρώμενα στην ιταλική χερσόνησο (ο αριθμός των σχετικών αναφορών ήταν μικρός στα κεφάλαια της πρώτης ενότητας), ενώ δε λείπουν και από αυτή τη βασιλεία τα αξιοπερίεργα συμβάντα, αναφορές δηλαδή χρονογραφικής λογικής.⁸⁶³

Αυτό, πάντως, που χαρακτηρίζει πρώτιστα το υπό συζήτηση κεφάλαιο είναι, όπως έχει ήδη αναφερθεί, η άγνωστη για πρώτη φορά προέλευση του πληροφοριακού υλικού. Από τη μονοκρατορία, δηλαδή, του Κωνσταντίνου Ζ' Πορφυρογέννητου και επέκεινα οι πηγές της *Σύνοψης* δεν έχουν ως τώρα προσδιοριστεί, και το γεγονός αυτό συνιστά την αφετηρία ενός πολύπλευρου προβληματισμού, που πρώτα από όλα αφορά στη *Συνέχεια* και τους λόγους για τους οποίους ο Σκυλίτζης την έγκατέλειψε ξαφνικά, αν και υπήρξε η βασική του πηγή μέχρι τώρα, σε συνδυασμό με τις *Βασιλείες* του Ιωσήφ Γενεσίου μέχρι και τον Βασίλειο Α' και αποκλειστικά από τον Λέοντα ΣΤ' και εξής.⁸⁶⁴

⁸⁶² Κωνσταντίνος Ζ' ο Πορφυρογέννητος και η εποχή του, εκδ. Α. Μαρκόπουλος, Β' Διεθνής Βυζαντινολογική Συνάντηση, Δελφοί 22-26 Ιουλίου, Αθήνα 1989

⁸⁶³ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 295-296

⁸⁶⁴ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 296

1. Η εξουσία περνά στα χέρια του ανήλικου Κωνσταντίνου Ζ'

Πορφυρογέννητου

Όταν ο Αλέξανδρος πέθανε με τον τρόπο που προαναφέρθηκε, η βασιλική εξουσία πέρασε στο γιο του Λέοντα, Κωνσταντίνο, που ήταν επτά ετών – *Οὕτω μὲν τὸν τρόπον, ὃν εἶπομεν, ἀποθανόντας Ἀλεξάνδρου ἐς Κωνσταντῖνον τὸν υἱὸν Λέοντας, ἕβδομον τῆς ἡλικίας ἄγοντα ἔτος*⁸⁶⁵ και τελούσε υπό την κηδεμονία του Πατριάρχη Νικολάου, μαγίστρων Στεφάνου και Ιωάννη Ελαδά, του ραίκτορα Ιωάννη, του Βασιλίτζη και του Γαβριηλόπουλου. Κρίνεται επιτακτική η ανάγκη να τονιστεί ότι στην πρώτη φάση της βασιλείας του Κωνσταντίνου υπάρχουν ελάχιστες αναφορές στο πρόσωπό του, καθώς ο ίδιος δεν κυβερνούσε λόγω του νεαρού της ηλικίας του. Θα ήταν, όμως, αρκετά ενδιαφέρον ν' αναφερθούν περιληπτικά ορισμένα σημαντικά γεγονότα που έλαβαν χώρα ερήμην του. Καταρχάς, καλό θα ήταν ν' αναφερθούν λίγες πληροφορίες για το πρόσωπο του νέου αυτοκράτορα. Ο Κωνσταντίνος Ζ' Πορφυρογέννητος⁸⁶⁶(= ο γεννημένος στην Πορφύρα, το δωμάτιο τοκετού των αυτοκρατειρών στο παλάτι) ήταν ο μοναδικός γιος του Λέοντα ΣΤ' και της τέταρτης συζύγου του Ζωής Καρβωνοψίνας. Γεννήθηκε στις 3 Σεπτεμβρίου του 905 και συμβασίλευσε με το θείο του Αλέξανδρο για δεκατρείς μήνες. Το Μάιο του 919 παντρεύτηκε την Ελένη, κόρη του Ρωμανού Λακαπηνού, γεγονός που έδωσε στον τελευταίο τη δυνατότητα να βασιλέσει ως ουσιαστικός αυτοκράτορας από το Δεκέμβριο του 920 έως το Δεκέμβριο του 944, οπότε ο Πορφυρογέννητος έμεινε μόνος στο θρόνο. Η συμβολή του στο χώρο της παιδείας και της επιστήμης υπήρξε μεγάλη, αφού συνέγραψε ο ίδιος ορισμένα έργα (*Περὶ βασιλείου τάξεως, Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, Περὶ θεμάτων*), λόγους και επιστολές, ενώ υπήρξε ο εμπνευστής ιστορικών και συμπληρωματικών έργων που εκπόνησε κύκλος λογίων γύρω του (παραδείγματα αποτελούν η *Συνέχεια τοῦ Θεοφάνη, Βασιλείες του Ιωσήφ Γενεσίου*). Πέθανε το Νοέμβριο του 959.⁸⁶⁷

2. Η ανταρσία του Κωνσταντίνου Δούκα

Στην αρχή της τυπικής βασιλείας του νεαρού αυτοκράτορα Κωνσταντίνου και της ουσιαστικής εξουσίας του επιτρόπου Νικολάου με τους προαναφερθέντες συμβούλους πραγματοποιήθηκε η ανταρσία του Κωνσταντίνου Δούκα, ο οποίος ανέκαθεν ονειρευόταν τη βασιλεία, την

⁸⁶⁵ ΣΙ, ό.π. 197, 20-21

⁸⁶⁶ ODB, ό.π. 502-503

⁸⁶⁷ A. Toynbee, *Constantine Porphyrogenitus and his world*, Λονδίνο 1973, 3

οποία επιθυμούσε με όλη του τη δύναμη - ὁ Κωνσταντῖνος καὶ πρότερον ὄνειροπολῶν τὴν βασιλείαν καὶ διὰ παντὸς αὐτῆς ἐμφιέμενος.⁸⁶⁸ Ο τελευταῖος ἔλαβε ἐπιστολές ἀπὸ τοὺς φίλους καὶ τοὺς συγγενεῖς του, που ζοῦσαν στὴ βασιλεύουσα, στὶς ὁποῖες του ἔγραφαν ὅτι τὸ κράτος ἦταν ἀκέφαλο, ὅτι ἡ διακυβέρνηση δε γινόταν σωστά καὶ ὅτι ἡ αυτοκρατορία κινδύνευε νὰ χαθεῖ- γεγραφότων ἀκέφαλον εἶναι τὴν βασιλείαν, καὶ κακῶς διεξάγεσθαι, καὶ μικρὸν ὅσον κινδυνεύειν ὀλεθρίῳ κινδύνῳ ὑποπεσεῖν.⁸⁶⁹ Ἔτσι, πείστηκε ἀμέσως νὰ στραφεί ἐναντίον τῆς βασιλεύουσας ἀκολουθούμενος ἀπὸ τοὺς ἐπίλεκτους τοῦ στρατοῦ του – ταχὺ τὴν βασιλίδα κατέλαβεν, ἐπομένους ἔχων τοὺς τῶν στρατευμάτων ἐκκρίτους.⁸⁷⁰ Βέβαια, ἡ προσπάθειά του ἀπέτυχε καὶ ὕστερα ἀπὸ ἓνα ἀτύχημα που εἶχε με τὸ ἄλογο, γλίστροησε καὶ του τοῦ ἔκοψαν τὸ κεφάλι με τὸ σπαθί καὶ τὸ πῆγε στὸ βασιλιά Κωνσταντῖνο- ξίφει τὴν τούτου ἀπέτεμε κεφαλὴν καὶ δρομαίως τῷ βασιλεῖ ἀπήνεγκε Κωνσταντίνῳ.⁸⁷¹

3. Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ που ἀκολούθησαν οἱ ἐπίτροποι τοῦ ἀνήλικου Κωνσταντίνου

Ὅσον ἀφορᾶ στὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ, ἀξίζει ν' ἀναφερθεῖ ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ἐπίτροποι δὲν κατάφεραν νὰ συμφωνήσουν γιὰ τὶς συνθήκες εἰρήνης με τὸν Συμεόντα τῶν Βουλγάρων- ἀσυμβάτων γενομένων περὶ τῆς εἰρήνης-⁸⁷² γεγονός που θὰ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα διαρκεῖς μελλοντικὲς συγκρούσεις. Ὁ Κωνσταντῖνος, ὁμως, ἀν καὶ ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ αυτοκράτορα σὲ μικρὴ ἡλικία, ἐντούτοις δε θὰ πρέπει νὰ παραμελεῖται τὸ γεγονός ὅτι ἦταν καὶ ἓνα παιδί. Ἔτσι, ἐκλαιγε καὶ ζητούσε νὰ γυρίσει κοντὰ του ἡ μητέρα του, ἡ Ζωή, που τὴν εἶχε ἀπομακρύνει ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα ὁ Ἀλέξανδρος- τοῦ δὲ βασιλέως Κωνσταντίνου διὰ παντὸς ὀδυρομένου καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀνακαλουμένου μητέρα (ἤδη γὰρ αὐτὴν κατήγαγε τοῦ παλατίου Ἀλέξανδρος) ἀναβιβάζουσι.⁸⁷³ Ἡ τελευταία ἀνέβηκε δυναμικὴ στὴν ἐξουσία καὶ προχώρησε σὲ ἀλλαγές με τὴν ἐπιλογή νεῶν ἀξιωματούχων.

⁸⁶⁸ ΣΙ, ὁ.π. 197, 40-41

⁸⁶⁹ ΣΙ, ὁ.π. 197, 29-31

⁸⁷⁰ ΣΙ, ὁ.π. 197-198, 43-44

⁸⁷¹ ΣΙ, ὁ.π. 199, 75-76

⁸⁷² ΣΙ, ὁ.π. 200, 27-28

⁸⁷³ ΣΙ, ὁ.π. 201, 30-32

4. Ο διακοσμητικός ρόλος του αυτοκράτορα. Ο γάμος με την κόρη του διοικητή του βυζαντινού στόλου, Ρωμανού

Ο βασιλιάς, αργότερα, πήρε την εξουσία από τη μητέρα του και επανέφερε στα ανάκτορα τον Πατριάρχη Νικόλαο μαζί με το μάγιστρο Στέφανο- *Ὁ βασιλεύς δὲ εἰς ἑαυτὸν τὴν ἐξουσίαν ἀπὸ τῆς μητρὸς ἐφελκόμενος τὸν πατριάρχη Νικόλαον σὺν τῷ μαγίστρῳ Στεφάνῳ ἀνήγαγεν ἐν τῷ παλατίῳ.*⁸⁷⁴ Την επόμενη έστειλαν τον Ιωάννη Τουβάκη ν' απομακρύνει την αυγούστα από το παλάτι, όμως, η τελευταία, αφού αγκάλιασε το γιο της με λυγμούς και δάκρυα, κατάφερε να τον πείσει να δείξει αγάπη και συμπόνοια προς το πρόσωπό της και να την κρατήσει στο παλάτι - *ἢ δὲ μετ' ὀλολυγῆς καὶ δακρῦων τῷ ἑαυτῆς προσπλακεῖσα νίῳ πρὸς συμπάθειαν αὐτὸν μητρικὴν καὶ οἶκτον ἐκίνησε.*⁸⁷⁵

Ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος συνέχισε, όμως, να έχει διακοσμητικό ρόλο, αφού πλέον ο Ρωμανός είχε λάβει μεγάλο μέρος της εξουσίας. Ειδικότερα, ο διοικητής του Βυζαντινού στόλου επέστρεψε στην Πόλη, όπου έδωσε το χέρι της κόρης του Ελένης στον Κωνσταντίνο - *δίδοται παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως ἀρραβῶν γαμικοῦ συναλλάγματος Ἑλένη τῆ θυγατρὶ Ρωμανοῦ.*⁸⁷⁶ Ο γάμος τους τελέσθηκε από τον Πατριάρχη Νικόλαο την Τρίτη του Πάσχα, δηλαδή στις 4 Μαΐου του 919, που ονομάστηκε της Γαλιλαίας - *τῆ τρίτη λεγόμενῃ τῆς Γαλιλαίας στεφανοῦται μετ' αὐτῆς παρὰ Νικόλαου πατριάρχου ὁ βασιλεύς.*⁸⁷⁷ Λόγω, λοιπόν, της συγκεκριμένης συγγένειας, ο βασιλιάς ονόμασε τον Ρωμανό βασιλεοπάτορα- *ὁ βασιλεύς, τὸν Ρωμανὸν βασιλεοπάτορα.*⁸⁷⁸ Αυτή η στρατηγική κίνηση αποδεικνύει και τους στόχους σφετερισμού του θρόνου και επιβολής του γένους του ως νέας αυτοκρατορικής δυναστείας, η δε δράση του και οι λοιπές κινήσεις του κατά τη διάρκεια των στρατιωτικών επιχειρήσεων με τους Βούλγαρους ήταν ύποπτη.

Καταληκτικά, ο Ρωμανος, αφού ξέφυγε από τις συνομωσίες που είχαν σχεδιάσει εναντίον του, σταδιακά συγκέντρωσε στα χέρια του την εξουσία και στις 24 Σεπτεμβρίου ανήλθε στο αξίωμα του καίσαρα (παλιός αυτοκρατορικός τίτλος. Από τον 4ο αιώνα απονεμόταν σε μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας· μέχρι την εποχή του Αλεξίου Α' Κομνηνού (1081-1118) ήταν ο πρώτος στη σειρά τίτλος), ενώ στις 24 Δεκεμβρίου του 920 στέφτηκε βασιλιάς με τη σύγχρονη γνώμη του βασιλιά Κωνσταντίνου- *τῆ*

⁸⁷⁴ ΣΙ, ό.π. 207, 18-20

⁸⁷⁵ ΣΙ, ό.π. 207, 21-23

⁸⁷⁶ ΣΙ, ό.π. 209, 63-65

⁸⁷⁷ ΣΙ, ό.π. 209, 65-66

⁸⁷⁸ ΣΙ, ό.π. 209, 66-67

δὲ εἰκάδι τετάρτη τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς ἀνάγεται Ρωμανὸς εἰς τὴν τοῦ καίσαρος ἀξίαν, καὶ Δεκεμβρίου μηνὸς τῷ τῆς βασιλείας διαδήματι στέφεται.⁸⁷⁹ Ἔτσι, ο Ρωμανὸς ανέλαβε τὴν ἐξουσία μέχρι τοῦ θανάτου του, ἐνῶ ο Κωνσταντῖνος δὲν εἶχε οὐσιαστικὴ συμμετοχὴ στὴ διακυβέρνηση. Ὅσον ἀφορᾷ στὴ μητέρα του στὴ Ζωή, ἀπομακρύνθηκε δια τῆς βυζαντινῆς μεθόδου τοῦ υποχρεωτικοῦ ἐγκλεισμοῦ σὲ μοναστήρι με τὴν κατηγορία ὅτι σχεδιάζε νὰ δολοφονήσῃ τὸ Ρωμανό – κατηγορήθη δὲ καὶ Ζωὴ ἢ βασιλὶς τῆ ζωῆ ἐπιβουλεύουσα Ρωμανοῦ, καὶ τοῦ παλατίου κατάγεται, κὰν τῆ τῆς ἀγίας Εὐφημίας μονῆ ἀποκείρεται.⁸⁸⁰

5. Επιστροφή του Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου στὴν ἐξουσία

Ὁ Ρωμανὸς Λακαπηνὸς παρέμεινε εἴκοσι ἕξι χρόνια στὴν ἐξουσία, μέχρις ὅτου ο ἴδιος τοῦ ο γιος, Στέφανος, σφετερίσθηκε τὴ θέση. Ὁμως, ο Κωνσταντῖνος Ζ΄ Πορφυρογέννητος με τρόπο που θα ἀναφερθεῖ παρακάτω, κατάφερε νὰ ἀνέβῃ ξανά στὸν αυτοκρατορικό θρόνο, ὠριμος πλέον, τὸ 945. Βέβαια, ὅπως ἦταν σύνηθες με ἄτομα που ἀναλάμβαναν τὴν ἐξουσία, κλήθηκε ν’ ἀντιμετωπίσει συνομοσίες που ὁργανώθηκαν ἐνατίον του.

6. Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Κωνσταντίνου γιὰ τὴν παιδεία

Ὅταν ο Κωνσταντῖνος ἐπέστρεψε στὴν ἐξουσία ἦταν ἀρκετὰ μορφωμένος καὶ διανοούμενος, ὅπως ο πατέρας του. Ἐχοντας περάσει μεγάλο μέρος τῆς ζωῆς του στὴ σκιά τῆς διακυβέρνησης τοῦ πεθεροῦ τοῦ Λακαπηνοῦ, ἀφιερώθηκε στὴ μελέτη. Ἔτσι ὅταν ανέλαβε καὶ τὴν ἐξουσία ὁδηγήθηκε σὲ μιὰ λαμπρὴ καὶ ἀξιοθαύμαστη πράξη· με τὴν δική του φροντίδα ἔδωσε ξανά ζωὴ στὶς ἐπιστήμες, -ἀριθμητικὴν, μουσικὴν, ἀστρονομίαν, γεωμετρίαν, στερεομετρίαν, καὶ τὴν ἐν πάσαις ἔποχον φιλοσοφίαν.⁸⁸¹ Εἰδικότερα, ἔψαξε καὶ βρῆκε τοὺς ἀρίστους καὶ ἀναγνωρισμένους εκπροσώπους καθεμιάς ἐπιστήμης, τοὺς διόρισε νὰ τὶς διδάσκουν καὶ ἀκόμη δεχόταν καὶ ἐπιδοκίμαζε τοὺς ἐπιμελεῖς – τοὺς ἐφ’ ἐκάστη τούτων ἀρίστους τε καὶ δοκίμους ἀναζητήσας καὶ εὐρῶν καὶ διδασκάλους ἐπιστήσας καὶ τοὺς σπουδαίους ἀποδεχόμενός τε καὶ συγκροτῶν.⁸⁸² Με αὐτὲς τοὺς κινήσεις κατάφερε νὰ στρέψῃ τὸ κράτος

⁸⁷⁹ ΣΙ, ὁ.π. 212, 39-41

⁸⁸⁰ ΣΙ, ὁ.π. 211, 32-34

⁸⁸¹ ΣΙ, ὁ.π. 237, 24-25

⁸⁸² ΣΙ, ὁ.π. 237-238, 26-29

προς την παιδεία, που είχε παραμεληθεί κυρίως λόγω της αμάθειας των κυβερνώντων –διὸ καὶ τὴν ἀλογίαν ἀπελάσας οὐκ ἐν μακρῷ τῷ χρόνῳ ἐπὶ τὸ λογικώτερον μετερρῦθμισε τὸ πολίτευμα.⁸⁸³ Επίσης, φρόντισε για τα ταπεινά και χειρωνακτικά επαγγέλματα και τα οδήγησε σε μεγάλη πρόοδο- ἐπεμελήθη δὲ καὶ τῶν βαναύσων καὶ χειρωνακτῶν τεχνῶν, καὶ εἰς ἐπίδοσιν μεγάλην καὶ ταύτας ἀνήνεγκεν.⁸⁸⁴

7. Η γενναιοδωρία του Κωνσταντίνου Ζ' και ο εχριστιανισμός αρκετών Τούρκων και της συζύγου του ηγεμόνα των Ρώσων

Ο Κωνσταντίνος Ζ' Πορφυρογέννητος ήταν ευσεβής, αλλά και γενναιοδωρος τόσο προς το Θεό όσο και προς τους ανθρώπους που τον βοήθησαν για ν' ανέβει ξανά στο θρόνο. Πράγματι, σύμφωνα με τη Σύνοψη στις καθιερωμένες επισκέψεις του σε ναούς, πήγαινε πάντα με αναθήματα μεγαλοπρεπή και αντάξια ενός φιλόχριστου βασιλιά -ἦν δὲ καὶ τὰ πρὸς Θεὸν εὐσεβὴς καὶ φιλότιμος, μηδέποτε ἐν ταῖς τυπικαῖς τῶν θείων ναῶν προσελεύσεσι κενὸς καὶ ἄκαρπος ὀφθεῖς τῷ θεῷ, ἀλλ' ἀναθήμασι δωρούμενος μεγαλοπρεπέσι καὶ φιλοχρίστῳ βασιλεῖ πρέπουσιν.⁸⁸⁵ Ὅσον αφορά σε εκείνους που τον βοήθησαν στην καθαίρεση των δυο αδερφών, τους αντάμειψε με ανάλογες ευεργεσίες- ἡμείψατο δὲ καὶ τοὺς συνεργήσαντας αὐτῷ πρὸς τὴν τῶν ἀνταδέλφων καθαίρεσιν ταῖς δε ταῖς εὐεργεσίαις.⁸⁸⁶ Επίσης, στο σημείο αυτό, καλό θα ήταν ν' αναφερθεί ότι στην περίοδο της βασιλείας του, αρκετοί Τούρκοι βαπτίστηκαν Χριστιανοί,⁸⁸⁷ αλλά και η σύζυγος του ηγεμόνα των Ρώσων, η Έλγα.⁸⁸⁸

8. Τα σφάλματα του αυτοκράτορα

Οι παραπάνω πράξεις επισκιάζουν και θαμπώνουν τα ελαττώματά του- ἡ γὰρ ῥηθῆναι μέλλουσα ἀξιάγαστος οὔσα καὶ θαυμαστὴ ἐπισκιάσαι καὶ ἀμαυρῶσαι ἴσχυσε πολλὰ τῶν αὐτοῦ ἐλαττωμάτων-,⁸⁸⁹ όμως, δε γίνεται να λησμονηθούν κι εκείνα. Ειδικότερα, όταν ανέλαβε την εξουσία, αφού απομάκρυνε όσους θεωρούσε ότι δεν του ήταν πιστοί – τὰ ὑποπτα περιελών

⁸⁸³ ΣΙ, ό.π. 238, 29-30

⁸⁸⁴ ΣΙ, ό.π. 238, 30-32

⁸⁸⁵ ΣΙ, ό.π. 238, 32-35

⁸⁸⁶ ΣΙ, ό.π. 238, 35-36

⁸⁸⁷ ΣΙ, ό.π. 239, 59-76

⁸⁸⁸ ΣΙ, ό.π. 240, 82-86

⁸⁸⁹ ΣΙ, ό.π. 238, 21-23

ἐκ μέσου-⁸⁹⁰ και ἔστεψε και το γιο του Ρωμανό -καὶ τῷ υἱῷ Ρωμανῷ περιτίθησι διάδημα-,⁸⁹¹ προσδοκούσε ότι θα φαινόταν ικανός να προσφέρει τις υπηρεσίες του στο κράτος. Στην πραγματικότητα, όμως, δεν παρουσίασε τίποτε αντάξιο των προσδιοκίων του, καθώς αγαπούσε πολύ το κρασί και προτιμούσε τα εύκολα παρά τα δύσκολα- οἶνον τε γὰρ ἤττητο, καὶ τῶν ἐπιπόνων τὰ ῥᾶστα προέκρινε.⁸⁹² Επίσης, ήταν εξαιρετικά σκληρός και αδυσώπητος απέναντι σε όσους ἔσφαλλαν – δυσπαραίτητός τε ἦν ἐν τοῖς πταίσμασι καὶ ἀσυμπαθὴς ἀκολαστής.⁸⁹³ Αδιάφορη ήταν η στάση, την οποία παρουσίασε απέναντι στους ανθρώπους που προτείνονταν σε θέσεις εξουσίας. Ειδικότερα, δε φρόντιζε να τοποθετούνται στις τελευταίες ἀριστοι και επιλεγμένοι ἄνδρες, αλλά εμπιστευόταν όποιοι τύχαινε χωρίς να εξετάζει τα προτερήματα του με αποτέλεσμα να διορίζονται ἀνάξιοι, αγροίκοι και ανυπόληπτοι, σύμφωνα με τον Σκυλίτζη, στις ὑψιστες κρατικές θέσεις - ἀλλὰ τῷ παρατυχόντι ἀρχὴν ἐμπιστεύων, στρατηγίαν τυχόν ἢ πολιταρχίαν, ἀδοκιμάστως, ὡς ἐκ τούτου συμβῆναι πάντα τινὰ χυδαῖον καὶ διαβεβλημένον εἰς τὰς μεγίστας τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν προχειρίζεσθαι.⁸⁹⁴ Βέβαια, υπεύθυνοι για την παραπάνω κατάσταση ήταν και η Ελένη, η σύζυγος του αυτοκράτορα, αλλά και ο παρακοιμώμενος Βασίλειος, που επινόησαν να εξαγοράζονται τα αξιώματα - ὠνίους τὰς ἀρχὰς ποιεῖν παρασκευαζόντων- πραξή που οδήγησε σε ακόμη μεγαλύτερη ασυδοσία.

Ένα παράδειγμα που αποδεικνύει τα αρνητικά αποτελέσματα αυτής της αδιαφορίας του βασιλιά ήταν η αποτυχία της βυζαντινής στρατιωτικής δύναμης απέναντι στους Σαρακηνούς της Κρήτης, καθώς οι τελευταίοι ἔκαναν συνεχείς επιδρομές, λεηλάτησαν και κατέστρεφαν τα παράλια του βυζαντινού κράτους – τούς ἐν τῇ Κρήτῃ Σαρακηνούς συνεχῶς ἐκστρατεύοντας καὶ τὰ παράλια της Ρωμαϊκῆς γῆς δηοῦντας.⁸⁹⁵ Ο βασιλιάς, λοιπόν, θεωρούσε σωστό να τους εκφοβίσει και να περιορίσει τη ασυγκράτητη ορμή τους, γι' αυτό συγκέντρωσε πάρα πολύ μεγάλη στρατιωτική δύναμη, ετοίμασε ισχυρό στόλο και τους ἔστειλε εναντίον του νησιού – στρατὸν ὅτι πλεῖστον συλλέξας καὶ στόλον εὐτρεπίσας οὐκ ἀγεννηῖ ἐκπέμπει τῆς νήσου.⁸⁹⁶ Έτσι, διόρισε στρατηγό τον Πατρίκιο Κωνσταντίνο Γογγύλιο, ἄνθρωπο θηλυπρεπή, μαλθακό και απειροπόλεμο που ήταν

⁸⁹⁰ ΣΙ, ὁ.π. 237, 59-76

⁸⁹¹ ΣΙ, ὁ.π. 237, 7

⁸⁹² ΣΙ, ὁ.π. 237, 11-12

⁸⁹³ ΣΙ, ὁ.π. 237, 15-18

⁸⁹⁴ ΣΙ, ὁ.π. 237, 20

⁸⁹⁵ ΣΙ, ὁ.π. 246, 36-37

⁸⁹⁶ ΣΙ, ὁ.π. 245, 38-39

ένας απλός θαλαμηπόλος των ανακτόρων – στρατηγὸν ἐπιστήσας τοῖς πᾶσι Κωνσταντῖνον πατρικίον τὸν Γογγύλιον, θηλυδρίαν ἄνθρωπον καὶ σκιατραφῆ καὶ ἀπειροπόλεμον καὶ ἓνα τῶν ἐν τῶν ἐν τῷ παλατίῳ θαλαμηπόλων.⁸⁹⁷ Αυτὸς λοιπὸν, ἐφτάσε στο νησί, ἀλλὰ δεν ἔκανε τίποτα ἀντάξιο ἐνὸς στρατηγού, καθὼς δεν ἐφτιαξε οὔτε ἀσφαλὲς στρατόπεδο οὔτε τοποθέτησε σκοπούς καὶ ἀνιχνευτὲς γιὰ νὰ προφυλαχθεῖ ἀπὸ τὶς ἐπιθέσεις τῶν βαρβάρων περιέπεσε σὲ μεγάλο κίνδυνο –μηδὲν ἄξιος διαπραξάμενος στρατηγού, μήτε στρατοπεδείαν πηξάμενος ἀσφαλῆ μήτε σκοπούς ἐπιστήσας καὶ κατοπτῆρας καὶ δι’ αὐτῶν τὰς βαρβαρικὰς φυλαξάμενος ἐφόδους.⁸⁹⁸

Τὴν ἀπειρία αὐτὴ καὶ τὴν ἀμέλεια, ἀφοῦ τὴν ἀντιλήφθηκαν οἱ νησιῶτες βρήκαν τὴν κατάλληλην ευκαιρία καὶ ἔκαναν μιὰ ξαφνικὴ ἐπίθεση στρέφοντας εὐκόλα τὸ ρωμαϊκὸ στρατὸ σὲ υποχώρηση –οἱ γὰρ νησιῶται τὴν ἀπειρίαν καὶ τὴν ἀμέλειαν κατανενοηκότες τοῦ στρατηγού [...] καὶ τρέπονται μὲν τοῦτο ῥαδίως.⁸⁹⁹ Ἐπιπρόσθετα, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους αἰχμαλωτίστηκαν καὶ ἄλλοι σκοτώθηκαν καὶ κατέλαβαν καὶ τὸ ἴδιο τὸ στρατόπεδό τους, ἀφοῦ οἱ Ρωμαῖοι τράπηκαν σὲ ἀτακτὴ φυγὴ – καὶ σιδήρῳ διαμερισθῆναι, κατέσχον δὲ καὶ τὸ στρατόπεδον αὐτό, τῶν Ρωμαίων αἰσχίστως ἀποφυγόντων.⁹⁰⁰

9. Ο θάνατος τοῦ Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου

Ο θάνατος τοῦ αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου ἐπῆλθε στὶς 9 Νοεμβρίου 959, ἀφοῦ ἐζῆσε ἔτη πεντηκοντατέσσερα καὶ μῆνας δύο.⁹⁰¹ Ο τελευταῖος διετέλεσε συμβασιλέας μὲ τὸν πατέρα του, τὸν θεῖο τοῦ Ἀλέξανδρου καὶ τὴ μητέρα του γιὰ δεκατρία χρόνια, μὲ τὸν σφετεριστὴ Ρωμανὸ πάλι γιὰ εἴκοσι ἕξι χρόνια καὶ μετὰ τὴν ἀπομάκρυνση ἐκείνου ἀπὸ τὴν ἐξουσία διετέλεσε μοναδικὸς αυτοκράτορας γιὰ δεκαπέντε χρόνια.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ κρίνεται καλὸ ν’ ἀναφερθεῖ πῶς ὁ Κωνσταντῖνος ὠδηγήθηκε στο θάνατο. Εἰδικότερα, κατὰ τὸ δέκατο πέμπτο ἔτος τῆς βασιλείας του, κατὰ τὸν Σεπτέμβριον μῆνα τῆς τρίτης ἰνδικτιώνος, ἐν ἔτει κοσμικῶ ἑξακιοχιλιοστῶ ἑξακοστῶ ὀγδόῳ,⁹⁰² δηλαδὴ τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 959, ὁ βασιλιάς ξεκίνησε γιὰ τὸ ὄρος Ὀλυμπος μὲ τὴν πρόφαση ὅτι ἐπιθυμοῦσε νὰ οπλιστεῖ μὲ τὶς εὐλογίες τῶν πατέρων που ζοῦσαν ἐκεῖ γιὰ νὰ

⁸⁹⁷ ΣΙ, ὁ.π. 245, 40-42

⁸⁹⁸ ΣΙ, ὁ.π. 246, 43-45

⁸⁹⁹ ΣΙ, ὁ.π. 246, 46-48

⁹⁰⁰ ΣΙ, ὁ.π. 246, 49-50

⁹⁰¹ ΣΙ, ὁ.π. 247, 77-78

⁹⁰² ΣΙ, ὁ.π. 246-247, 66-68

εκστρατεύσει εναντίον των Σαρακηνών της Συρίας – Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ τοῦ Ὀλύμπου ὄρει, τῷ μὲν δοκεῖν ταῖς τῶν ἐκεῖσε πατέρων εὐχαῖς θωρακισθῆναι καὶ μετ' αὐτῶν κατὰ Σαρακηνῶν ἐν Συρίᾳ στρατεῦσαι.⁹⁰³ Στην πραγματικότητα, ὅμως, ἤθελε νὰ συναντηθεῖ με τὸν ἐπίσκοπο Κυζίκου Θεόδωρο,⁹⁰⁴ που ἐκεῖνη τὴν περίοδο διέμενε ἐκεῖ γιὰ νὰ συζητήσουν γιὰ τὴν καθάρηση τοῦ Πολύευκτου, τὴν ὁποία ὁ αυτοκράτορας ἐπιθυμοῦσε μέχρι τὴν τελευταία του πνοή - ἀληθεῖ δὲ λόγῳ ἐνωθῆναι Θεοδῶρῳ τῷ τῆς Κυζίκου προεδρεύοντι ἐκεῖσε τότε τὰς διατριβὰς ποιουμένων, καὶ μετ' αὐτοῦ περὶ καθαιρέσεως τοῦ Πολυεύκτου βουλευσασθαι.⁹⁰⁵ Μόλις, ὅμως, ἐφτάσε εἴτε ἀπὸ κάποιου σωματικό πρόβλημα –εἴτε σωματικῇ πλημμελείᾳ-⁹⁰⁶ εἴτε γιὰ τὸν δηλητηρίασε πάλι ὁ γιος του – εἴτε πάλιν ὑπὸ τοῦ παιδὸς φαρμαχθεῖς-⁹⁰⁷, ὅπως εἶχε προσπαθήσει προηγουμένα, τὸν ἐπίασαν οἱ πόνοι καὶ γύρισαν πίσω στὴ βασιλεύουσα ὅπου ἀφήσε τὴν τελευταία του πνοή καὶ στὶς 9 Νοεμβρίου τοῦ 959, ὅπως ἤδη προαναφέρθηκε.

Αποτίμηση

Ὁ Κωνσταντῖνος Ζ' Πορφυρογέννητος ὡς αυτοκράτορας ἦταν ἀρκετὰ συνετός, παρὰ τὰ ελαττώματά του. Πράγματι, ἐνίσχυσε τοὺς φτωχοὺς ἐναντὶ τῶν φεουδαρχῶν, ἀποκαθιστώντας μιὰ καλὴ κοινωνικὴ ἰσορροπία. Τὸ πιο σημαντικό, ὅμως, ἐπίτευγμά του ἦταν ἡ προώθηση τῆς παιδείας, ἡ ὁποία εἶχε παραμεληθεῖ τὰ προηγουμένα χρόνια στὸ Βυζάντιο. Βέβαια, εἶχε καὶ ἀρκετὰ ελαττώματα τὸ πιο σημαντικό ἦταν ὅτι ἀδιαφοροῦσε γιὰ τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποία προτείνονταν σὲ θέσεις ἐξουσίας, με ἀποτέλεσμα νὰ ἀναλαμβάνουν τὶς τελευταῖες ἀνάξιοι που ὁδήγησαν τὴν αυτοκρατορία σὲ ἥττες (ὅπως στὴ σύγκρουση με τοὺς Σαρακηνοὺς τῆς Κρήτης). Παρόλα τὰ παραπάνω, ὅμως, ἦταν πολὺ ἀγαπητὸς στὸ λαό, ὁ ὁποῖος σεβόταν τὴ μὀρφωσή του, ὅσο καὶ τὰ παθήματά του ἀπὸ τοὺς Λεκαπηνοὺς. Συμπερασματικά, ἡ διακυβέρνησή του σφραγίζει μιὰ σταθερὰ ἀνοδικὴ πορεία τῆς ἰσχύος τῆς Αυτοκρατορίας, που ξεκίνησε ἀπὸ τὸν παππού του Βασίλειο, ἰδρυτὴ τῆς δυναστείας τῶν Μακεδόνων.

⁹⁰³ ΣΙ, ὁ.π. 247, 68-70

⁹⁰⁴ ΣΙ, ὁ.π. 245

⁹⁰⁵ ΣΙ, ὁ.π. 247, 71-73

⁹⁰⁶ ΣΙ, ὁ.π. 247, 73-74

⁹⁰⁷ ΣΙ, ὁ.π. 247, 74

ΡΩΜΑΝΟΣ Ο ΛΑΚΑΠΗΝΟΣ

Χάρη στην ποικιλία των μαρτυριών, όπως αυτή αποτυπώνεται στον ιδιαίτερα μεγάλο αριθμό θεματικών ενοτήτων (τριάντα εννιά σε μόλις είκοσι σελίδες), επιτυγχάνεται μια ολόπλευρη σχεδόν και ικανής κατά κανόνα ανάπτυξης περιγραφή της αυτοκρατορικής παρουσίας του Ρωμανού Α' Λακαπηνού: απόπειρα από μέρους του σταδιακής εδραίωσης μιας νέας δυναστείας, παράλληλα και χωρίς εμφανή σύγκρουση με τη μακεδονική, συνωμοσίες αξιωματούχων, εναλλαγές στον πατριαρχικό θρόνο, ένοπλες συγκρούσεις και διπλωματικές επαφές με τους εξωτερικούς εχθρούς (Βουλγάρους, Άραβες, Ρώς). Απουσιάζει η νομοθετική μέριμνα του Ρωμανού για την αποτροπή συγκέντρωσης μεγάλης γαιοκτησίας (θα την υπαινιχθεί, ωστόσο, επί Βασιλείου Β'),⁹⁰⁸ ενώ είναι ενδιαφέρουσες οι δύο αναφορές (Ήττα του Συμεών από τους Κροάτες⁹⁰⁹ και πολιτικές αναταραχές στη Βουλγαρία⁹¹⁰) στις εξελίξεις στο εσωτερικό της Βουλγαρίας, που δείχνουν ότι οι βυζαντινοβουλγαρικές σχέσεις έχουν ιδιαίτερη σημασία αυτή την περίοδο. Περισσότερες από κάθε άλλη φορά είναι, τέλος, οι χρονογραφικού προσανατολισμού περιγραφές που πλαισιώνουν τον ιστορικό πυρήνα (Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν ο σεισμός στο θέμα των Θρασηκίων⁹¹¹ και ο θάνατος του Συμεών Βουλγαρίας⁹¹²). Όλα αυτά τα γνωρίσματα της Σύνοψης απορρέουν άμεσα από τη *Συνέχεια*, η οποία υιοθετείται σταθερά ως πρότυπο στις τελευταίες βασιλείες και σε επίπεδο εσωτερικής διοργάνωσης του κεφαλαίου και σε επίπεδο περιεχομένου. Από κει και πέρα, βέβαια, εντοπίζονται αξιοσημείωτες αποκλίσεις και ως προς το ένα και ως προς το άλλο επίπεδο.⁹¹³

1. Παρουσίαση του νέου αυτοκράτορα, Ρωμανού Λακαπηνού

Ο Ρωμανός Α' ο Λεκαπηνός ή Λακαπηνός ή Αβάστακτος (Λέκαπα ή Λάκαπα Καππαδοκίας),⁹¹⁴ ο οποίος γεννήθηκε περίπου ήταν αρμενικής

⁹⁰⁸ ΣΙ, ό.π. 340, 95-3

⁹⁰⁹ ΣΙ, ό.π. 222, 1-4. ΣΘ, ό.π. – 411, 13-16

⁹¹⁰ ΣΙ, ό.π. 225, 1-226, 19. ΣΘ, ό.π. 419, 10- 420, 10. ΣΓΜ, ό.π. 910, 18- 911, 10. ΛΓ, ό.π. 320, 10-321, 2. ΣΜΛ, ό.π. 322, 473-487. ΨΣ, ό.π. 744, 11-15

⁹¹¹ ΣΙ, ό.π. 221, 93-95. ΣΘ, ό.π. 411, 10-12. ΣΓΜ, ό.π. 903, 20-22. ΛΓ, ό.π. 315, 13-16. ΣΜΛ, ό.π. 326, 335-338. ΨΣ, ό.π. 740, 1-3

⁹¹² ΣΙ, ό.π. 225, 5-11. ΣΘ, ό.π. 411, 17- 412, 2. ΣΓΜ, ό.π. 904, 1-2. ΛΓ, ό.π. 315, 17-18. ΣΜΛ, ό.π. 326, 338-339. ΨΣ, ό.π. 740, 4-10

⁹¹³ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 281-282

⁹¹⁴ ODB, ό.π. 1806

καταγωγής⁹¹⁵ αυτοκράτορας του Βυζαντίου, στα έτη 920 με 944.⁹¹⁶ Ο Ρωμανός ήταν γιος του στρατηγού Θεοφύλακτου Αβάστακτου (εξ ου και Αβάστακτος) που διακρίθηκε στις εκστρατείες του αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ' (842-867), αλλά και επί Βασιλείου Α' (867-886). Από πολύ νέος ο Ρωμανός συμμετείχε σε εκστρατείες και διακρίθηκε σε αυτές παίρνοντας αργότερα προαγωγή για τον βαθμό του δρουγκαρίου (αρχιναύαρχου). Μετά το γάμο της κόρης του Ελένης με τον Κωνσταντίνο Πορφυρογέννητο (Μάιος 919) έγινε, όπως, προαναφέρθηκε βασιλεοπάτωρ, στη συνέχεια καίσαρ και τον Δεκέμβριο του 920 εκθρονίστηκε αυτοκράτορας. Ανατράπηκε, όμως, από τους γιους του, Στέφανο και Κωνσταντίνο, το Δεκέμβριο του 944 και εξορίστηκε στο νησί Πρώτη, όπου και πέθανε ως μοναχός τον Ιούνιο του 948.

Μόλις ο Ρωμανός φόρεσε το βασιλικό διάδημα έστεψε και τη δεύτερη σύζυγό του Θεοδώρα, τη μητέρα του μετέπειτα αυτοκράτορα Θεοφύλακτου στις 6 Ιανουαρίου του 921 *-Ρωμανός δὲ ταινιωθεὶς τῷ βασιλικῷ διαδήματι στέφει κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῶν ἁγίων Φώτων καὶ τὴν ἑαυτοῦ σύζυγον Θεοδώραν.*⁹¹⁷ Στις 20 Μαΐου του 921, την ημέρα της Πεντηκοστής έστεψε συναυτοκράτορα και τον πρωτότοκο γιο του, το Χριστόφορο, που πέθανε, όμως, τον Αύγουστο του 931, με την έγκριση δήθεν του Κωνσταντίνο – *Μαῖω δὲ μηνὶ κατὰ τὴν τῆς ἁγίας πεντηκοστῆς ἡμέραν στέφει καὶ τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν Χριστόφορον διὰ Κωνσταντίνου τάχα.*⁹¹⁸ Στην πραγματικότητα, όμως, ο Κωνσταντίνος στενοχωριόταν και θρηνούσε μόνος του την ατυχία του- *ἐν δὲ τῷ ἀφανεῖ ἀλύοντος καὶ τὴν συμφορὰν ἀποκλαιομένου εἰς ἑαυτόν.*⁹¹⁹

2. Η ομόνοια στην Εκκλησία που πέτυχε ο Ρωμανός Λακαπηνός

Όταν ανέλαβε την εξουσία ο Ρωμανός Λακαπηνός κατάφερε να πετύχει την ομόνοια στην εκκλησία τον Ιούλιο μῆνα τῆς ὄγδοης ἰνδικτιῶνας.⁹²⁰ Πιο συγκεκριμένα, τον Ιούλιο του 920 συνήλθε σύνοδος, η οποία και εξέδωσε τις αποφάσεις της στον λεγόμενο *Τόμο τῆς Ἐνώσεως*. Ανάμεσα στις άλλες ρυθμίσεις για τις σχέσεις Εκκλησίας και Κράτους καταδίκασε την τέλεση τέταρτου γάμου και επανέφερε την ευημερία στους

⁹¹⁵ W. Treadgold, *A history of the Byzantine State and Society*, Stanford University Press, 1997, 476

⁹¹⁶ St. Runciman, *The Emperor Romanus Lecapenus and his Reign. A study of Tenth- Century Byzantium*, Cambridge 1929 (επανέκδ. 1990), 11

⁹¹⁷ ΣΙ, ό.π. 213, 44-45

⁹¹⁸ ΣΙ, ό.π. 213, 46-47

⁹¹⁹ ΣΙ, ό.π. 213, 48-49

⁹²⁰ ΣΙ, ό.π. 213, 51

κόλπους της Εκκλησίας, που ταλανιζόταν τα τελευταία χρόνια από τις διαμάχες των οπαδών του πατριάρχη Νικολάου και του πατριάρχη Ευθυμίου.⁹²¹

3. Η αντιμετώπιση των συνομοσιών απέναντι στο πρόσωπο του αυτοκράτορα

Ο Ρωμανός, όμως, κλήθηκε ν' αντιμετωπίσει και συνομοσίες απέναντι στο πρόσωπό του. Έτσι, τιμωρούσε σκληρά όσους πίστευε ότι απειλούσαν την εξουσία. Για παράδειγμα, επειδή θεωρούσε πως ο μάγιστρος Στέφανος⁹²² (γιος της Μαρίας, αδερφής της αυτοκράτειρας Θεοδώρας και του Αρσαβήρ, επομένως και ξάδερφος του Μιχαήλ Γ' και ανιψιός του πατριάρχη Ιωάννη Γραμματικού. Επρόκειτο για έμπιστο πρόσωπο του Λέοντα ΣΤ') απειλούσε τη βασιλική εξουσία, τον εξόρισε στη νήσο της Αντιγόνου, του παλαιότερου νησιού Πάνορμος που ήταν ένα από τα Πριγκιπόννησα, και τον έκειρε μοναχό μαζί με τους πιο στενούς φίλους του, τον Θεοφάνη Τειχεώτη και τον Παύλο τον ορφανοτρόφο - *ἐξορίζει τὸν μάγιστρον Στέφανον εἰς τὴν Ἀντιγόνου νῆσον, ὡς τῆς βασιλείας τάχα ὀργανώμενον, καὶ μοναχὸν ἀποκείρει, σὺν αὐτῶ δὲ καὶ Θεοφάνην τὸν Τειχεώτην καὶ Παῦλον τὸν ὀρφανοτρόφον, τοὺς οἰκειοτάτους αὐτῶ.*⁹²³ Επίσης, ενώ οι βασιλείς είχαν βγει να επισκεπτούν το τριβουνάλιο (οικοδόμημα στις Σχολές και τα εξκούβιτα), επέστρεψαν ξαφνικά στα ανάκτορα, γιατί τους ειδοποίησαν για ανταρσία - *αἰφνίδιον οἱ βασιλεῖς εἰς τὸ παλάτιον ὑποστρέφουσιν ἐπιβουλῆς μηνυθείσης αὐτοῖς.*⁹²⁴ Οι αρχηγοί της, ο πατρικίος Αρσένιος και ο μαγγλαβίτης Παύλος (οι μαγγλαβίται ήταν σωματοφύλακες του αυτοκράτορα οπλισμένοι με μαγγλάβια, τα οποία ήταν ρόπαλα με διπλούς πελέκεις) συνελήφθησαν, τυφλώθηκαν, η παρουσία τους δημεύθηκε και εξορίστηκαν - *κατασχεθέντες[...], τυφλωθέντες και δημευθέντες ἐξωρίσθησαν.*⁹²⁵ Άλλα χαρακτηριστικά δείγματα αποτελούν αφενός η προσπάθεια του Ρεντακίου ν' αυτομολήσει στους Βουλγάρους - *αὐτομολήσειν ἐβουλεύσατο πρὸς τοὺς Βουλγάρους-*⁹²⁶ και αφετέρου η συνομοσία του σακελλάριου Αναστασίου. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι ο αυτοκράτορας Ρωμανός είχε ακόρεστη

⁹²¹ Jenkins, R. J. H. – Westerink, L. G. (επιμ.), *Nicholas I Patriarch of Constantinople Letters*, Washington 1973, επιστολές xxiv-xxvi. St. Runciman, *The Emperor Romanus Lecapenus*, ό.π. 65

⁹²² ΣΙ, ό.π. 213, 54

⁹²³ ΣΙ, ό.π. 213, 54-57

⁹²⁴ ΣΙ, ό.π. 213, 58-59

⁹²⁵ ΣΙ, ό.π. 213, 59-60

⁹²⁶ ΣΙ, ό.π. 214, 76-77

επιθυμία για να παραμείνει στην εξουσία, την οποία υποθαλμούσε επί Κωνσταντίνου και τη στιγμή που κατάφερε ν' ανέλεθει στο θρόνο, έκανε τα πάντα για να κρατηθεί εκεί.

4. Η αντιμετώπιση των εξωτερικών εχθρών

α) Βούλγαροι

Ο σημαντικότερος εχθρός που κλήθηκε ν' αντιμετωπίσει ο αυτοκράτορας ήταν οι Βούλγαροι, καθώς με τις επιδρομές τους προέλαυναν σχεδόν ανενόχλητοι στην Ήπειρο, την Κόρινθο, ακόμη και το Βόσπορο. Αξίζει ν' αναφερθεί το γεγονός ότι ο Ρωμανός σε όλες αυτές τις ενέργειες δεν έμεινε αμέτοχος, αντίθετα οργάνωνε και προετοιμάζε τις κινήσεις του στρατού. Μάλιστα, όταν οι Βούλγαροι εισέβαλαν για δεύτερη φορά στη βυζαντινή επικράτεια, έφτασαν στα ανάκτορα της βασίλισσας Θεοδώρας, που βρισκόταν δίπλα στο ναό της Αγίας Θεοδώρας στον Κεράτιο κόλπο⁹²⁷ και καθώς δεν συνάντησαν καμιά αντίσταση, τα έκαψαν – *καὶ τοῖς παλατίοις τῆς βασιλίδος ἐγγισάντων Θεοδώρας, ὡς οὐδὲν ἦν τὸ προσιστάμενον, πυρὶ ταῦτα παρέδοσαν.*⁹²⁸ Βλέποντας την κατάσταση αυτή, ο αυτοκράτορας παρέθεσε ένα πλούσιο γεύμα και κάλεσε τους αρχηγούς των ταγμάτων για να τους μιλήσει - *ἄριστον ποιησάμενος πολυτελὲς τοῦς τῶν ταγμάτων ἄρχοντας συνεκάλεσε.*⁹²⁹ Όταν πήγε η συζήτηση στους Βουλγάρους, ο βασιλιάς με τα λόγια του στόχευσε να κεντρίξει τη φιλοστομία των Βυζαντινών προτρέποντάς τους να αντιμετωπίσουν με γενναιότητα τους εχθρούς και να υπερασπιστούν την πατρίδα τους – *καὶ παρακαλοῦντα εὐψύχως ἐξελθεῖν κατὰ τῶν ἐναντίων καὶ τῆς σφῶν ὑπεραγωνίσασθαι πατρίδος.*⁹³⁰ Έτσι, με τα λόγια του κατάφερε να παρασύρει και να ξεσηκώσει παράφορη ορμή γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα να ξεκινήσουν οι Βυζαντινοί με εξαιρετική τόλμη, θάρρος και ένταση να αγωνιστούν υπέρ της πατρίδας τους – *καὶ τοῦ βασιλέως ἐπαγωγὰ πολλὰ εἰρηκότος πρὸς ὄρμην ἐπανιστῶντα ἐνθουσιώδη [...], πάντες συνέθεντο ἐτοίμως ἐξελθεῖν καὶ τῶν Χριστιανῶν ὑπεραγωνίσασθαι.*⁹³¹

Στην πολιορκία της Ανδριανούπολης, έγινε φανερό ότι οι Βυζαντινοί ακολουθούσαν τις συμβουλές του αυτοκράτορα για τη γενναιότητα που

⁹²⁷ R. Janin *Constantinople Byzantine*, ό.π. 467

⁹²⁸ ΣΙ, ό.π. 216, 37-38

⁹²⁹ ΣΙ, ό.π. 216, 39-40

⁹³⁰ ΣΙ, ό.π. 216, 43-45

⁹³¹ ΣΙ, ό.π. 216, 42-43, 45-46

όφειλαν να επιδείξουν μπροστά στους κινδύνους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι πράξεις του αρχηγού της πόλης, του πατρικίου Λέοντα, τον οποίο αποκαλούσαν και Μωρολέοντα εξαιτίας του ορμητικού χαρακτήρα του στις μάχες -έστρατήγει δὲ τῆς πόλεως ὁ πατρίκιος Λέων, ὃν διὰ τὴν ὀξύρροπον πρὸς τοὺς πολέμους ὀρμὴν καὶ Μωρολέοντα ἐκάλουν.⁹³² Εκτιμώντας σωστά ο Σκυλίτζης ότι το όνομα Μωρολέων για ένα βυζαντινό αξιωματούχο προξενεί ερωτηματικά στον αναγνώστη επεξηγεί σ' αυτό το σημείο την προέλευση του ονόματος και όχι στο χωρίο 214,82, οπότε είχε αναφερθεί ξανά το όνομά του. Αυτό συμβαίνει ίσως γιατί αφενός τώρα είχε στη διάθεσή του τη σχετική πληροφορία ή διότι τώρα ο Μωρολέων ήταν δρόν πρόσωπο της αφήγησης, καθώς στο προαναφερθέν χωρίο ο λόγος αφορούσε στο γιο του. Επομένως, ταίριαζε οποιαδήποτε περαιτέρω πληροφορία να αναφερθεί στο παρόν σημείο.

Πρέπει να αναγνωριστεί στο Ρωμανό Λακαπηνό ότι κατάφερε μέσω διαπραγματεύσεων να πετύχει να συνάψει ειρήνη με τον Συμεών και κατ'επέκταση με τους Βουλγάρους. Ειδικότερα, Σεπτέμβριω δὲ μηνί ἰνδικτιῶνος δευτέρας,⁹³³ δηλαδή το Σεπτέμβριο του 924, ο ηγεμόνας της Βουλγαρίας Συμεών εξεστράτευσε με όλο το στρατό εναντίον της Κωνσταντινούπολης και λεηλάτησε τη Μακεδονία, έκαψε περιοχές της Θράκης και κατέστρεψε ό,τι βρήκε μπροστά του - ὁ ἄρχων Βουλγαρίας Συμεών πανστρατὶ κατὰ Κωνσταντινουπόλεως ἐκστρατεύει καὶ ληΐζεται μὲν Μακεδονίαν, ἐμπριπρᾶ δὲ τὰ ἐπὶ Θράκης χωρία, καὶ πάντα καταστρέφει τὰ ἐν ποσίν.⁹³⁴ Αφού στρατοπέδευσε κοντά στις Βλαχερνές ζήτησε να του στείλουν τον πατριάρχη Νικόλαο (ο πατριάρχης Νικόλαος Μυστικός είχε διατηρήσει αλληλογραφία με τον Συμεών στο διάστημα 920-924) και κάποιος από τους άρχοντες για να κάνει διαπραγματεύσεις για ειρήνη⁹³⁵ -ἐπέζητησεν ἀποσταλῆναι αὐτῶ τὸν Πατριάρχην Νικόλαον καὶ τινὰς τῶν ἐν τέλει ὥστε περὶ εἰρήνης διαλεχθῆναι.⁹³⁶ Όταν, όμως εκείνοι πήγαν να τον συναντήσουν, εκείνος τους έδειωσε ζητώντας να δει τον ίδιο το βασιλιά Ρωμανό, τον οποίο χαρακτήρισε συνετό και ειλικρινή - τοῦτος μὲν ἀπεπέμψατο αὐτὸν δὲ τὸν βασιλέα Ρωμανὸν ἐπέζητει θεάσασθαι. Πεπληροφόρητο γὰρ ἄνδρα συνετὸν αὐτὸν εἶναι καὶ ἀληθῆ.⁹³⁷

⁹³² ΣΙ, ό.π. 218, 84-85

⁹³³ ΣΙ, ό.π. 218, 9

⁹³⁴ ΣΙ, ό.π. 218-219, 9-12

⁹³⁵ S. Runciman, *The emperor Romanus Lecapenus*, κεφ. 5, 6

⁹³⁶ ΣΙ, ό.π. 219, 12-14

⁹³⁷ ΣΙ, ό.π. 219, 22-24

Ο χαρακτηρισμός αυτός για τον αυτοκράτορα θα αιτιολογηθεί από τον τρόπο με τον οποίο ο τελευταίος μίλησε στο Συμεών. Πιο συγκεκριμένα, ο Ρωμανός με τον λόγο του στόχευσε να πείσει τον αυτοκράτορα για την ειρήνη με επιχειρήματα θεολογικά- θρησκευτικά που απευθύνονταν στο συναίσθημα του συνομιλητή του. Έτσι χαρακτηρίζοντάς τον πιστό χριστανό και θεοσεβούμενο - *εἰ μὲν γὰρ ἀληθῆς Χριστιανός ὑπάρχεις*-⁹³⁸ διαπίστωσε ότι οι άδικες πράξεις του δεν συνάδουν με τη φήμη του - *στῆσον ποτε ἀδίκους σφαγὰς καὶ τὰς χύσεις τῶν ἀνοσίων αἱμάτων*.⁹³⁹ Τον προέτρεψε, λοιπόν, αν ήταν πραγματικά χριστιανός να σταματήσει τις άδικες σφαγές και τις ανούσιες αιματοχυσίες και να συνθηκολογήσει με τους χριστιανούς- *Χριστιανός καὶ αὐτὸς ὢν καὶ ὀνομαζόμενος καὶ μὴ θέλε μολύνεσθαι Χριστιανῶν δεξιὰς αἷμασιν ὀμοπίστων Χριστιανῶν*.⁹⁴⁰ Τέλος του υποσχέθηκε ότι αν λάβει τη σωστή απόφαση θα τον γεμίσει πλούτη - *ἐγὼ σε τούτου ἐμπλήσω εἰς κόρον*.⁹⁴¹

Ο Ρωμανός κατάφερε με τα επιχειρήματα αυτά να πείσει τον Συμεών να προχωρήσει σε σύναψη ειρήνης. Ειδικότερα, σύμφωνα με τον Ιωάννη Σκυλίτζη, ο αρχηγός των Βουλγάρων ντράπηκε από την μετριοπάθεια που επέδειξε ο Ρωμανός - *αἰδεσθεὶς ὁ Συμεὼν τὴν τούτου ταπεινώσιν ὑπέσχετο εἰρήνην ποιήσασθαι*.⁹⁴² Έτσι, φαίνεται πως με το συγκεκριασμό της ρητορικής του δυνατότητας, αλλά και της προσωπικότητάς του κατάφερε να «απωθήσει» με ειρηνικό τρόπο ένα μακροχρόνιο εχθρό των Βυζαντινών.

Ο Ρωμανός ίσως πίστευε και στις αστρολογικές προβλέψεις, οι οποίες στο Βυζάντιο ήταν αρκετά διαδεδομένες. Ειδικότερα, κάποιος Ιωάννης που ασχολούνταν με την αστρολογία πήγε στο βασιλιά και του είπε ότι αν έστελνε να κόψουν το κεφάλι της στήλης που βρισκόταν πάνω από την αψίδα του Ευρολόφου (ένας από τους επτά λόφους της Κωνσταντινούπολης, πάνω στον οποίο βρισκόταν ο λεγόμενος φόρος του Αρκαδίου με το άγαλμα του αυτοκράτορα Αρκαδίου),⁹⁴³ κι έβλεπε προς τα δυτικά, την ίδια στιγμή θα πέθαινε ο Συμεών, γιατί ήταν στοιχειωμένη από αυτόν - *εἰ πέμψας ἀποκόψει τὴν κεφαλὴν τῆς ἰστάμενης ἄνωθεν τῆς ἐν τῷ Ἐηρολόφῳ ἀψίδος καὶ πρὸς δύσιν βλεπούσης στήλης, ἀποθανεῖται ὁ Συμεὼν*

⁹³⁸ ΣΙ, ό.π. 220, 49-50

⁹³⁹ ΣΙ, ό.π. 229, 50-51

⁹⁴⁰ ΣΙ, ό.π. 220, 52-53

⁹⁴¹ ΣΙ, ό.π. 220, 56

⁹⁴² ΣΙ, ό.π. 220, 59-60

⁹⁴³ R. Janin, *Constantinople Byzantine*, ό.π. 75-76

παραυτίκα. αὐτῶ γὰρ ἐστοιχειῶσθαι τὴν τοιαύτην στήλην.⁹⁴⁴ Εκείνος, αφού πείστηκε από τα λόγια του, έκοψε το κεφάλι της στήλης και την ίδια στιγμή, στις 27 Μαΐου του 927, πέθανε νικημένος από καρδιακή νόσο και ο Συμεών -ἀπέτεμε τὴν κεφαλὴν τῆς στήλης καὶ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, καθὼς ἀκριβωσάμενεος ἔγνω ὁ βασιλεύς, ὁ Συμεὼν ἐν Βουλγαρία τέθηκε νόσῳ κατακαρδίῳ ἀλούς.⁹⁴⁵

Η ειρήνη, όμως, που είχαν συνάψει Ρωμανός και Συμεών κινδύνεψε μετά το θάνατο του τελευταίου όταν την ηγεσία ανέλαβε ο Πέτρος (927-969),⁹⁴⁶ γιος από την δεύτερη σύζυγό του, την αδερφή του Γεωργίου Σουρσουβούλη, τον οποίο ο Συμεών όρισε ως κηδεμόνα των παιδιών του - Οὗ τελευτήσαντος τὴν τῶν Βουλγάρων ἀρχὴν Πέτρος κατέσχευεν ὁ ἐκ τῆς δευτέρας αὐτοῦ γυναικὸς τῆς ἀδελφῆς Γεωργίου τοῦ Σουρσουβούλη, ὃν καὶ ἐπίτροπον ἐγκατέστησε.⁹⁴⁷ Ειδικότερα, οι Βούλγαροι φοβόνταν τις ενδεχόμενες άλλων γειτονικών λαών επιθέσεις, όμως, περισσότερο από εκείνες την έφοδο των Βυζαντινών -οί Βούλγαροι καὶ τὴν τῶν ἄλλων ἔφοδον ἔθνῶν, ἐδεδίεσαν δὲ πλέον τὴν τῶν Ρωμαίων-,⁹⁴⁸ γι' αυτό θεώρησε ο ίδιος και οι άνθρωποί του σωστό ότι έπρεπε να εκστρατεύσουν εκείνοι εναντίον των Βυζαντινών -βουλευσάμενος οὖν μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ὁ Πέτρος ἔγνω δεῖν ἐπιστρατεῦσαι Ρωμαίοις ἐπὶ καταπλήξει.⁹⁴⁹

Όταν οι Βούλγαροι έμαθαν ότι ο βασιλιάς ερχόταν να τους αντιμετωπίσει, του έστειλαν επιστολή με πρόταση να συμπεθεριάσουν - ἔφραζε δὲ τὰ γράμματα, ὡς βούλονται Ρωμαίοις σπείσασθαι, εἰ αἰροῦνται δὲ, καὶ γαμικὸν συστήσασθαι συνάλλαγμα μετ' αὐτῶν.⁹⁵⁰ Πράγματι, στις 8 Οκτωβρίου ο πατριάρχης Στέφανος πήγε μαζί με τον πρωτοβεστάριο Θεοφάνη και όλη τη σύγκλητο στο ναό της Θεοτόκου της Πηγῆς και ευλόγησε το γάμο του Πέτρου και της Μαρίας, της κόρης του Χριστοφόρου και εγγονῆς του αυτοκράτορα Ρωμανού⁹⁵¹ - καὶ τῇ ὀγδόῃ τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς ἐξελθὼν ὁ πατριάρχης Στέφανος ἅμα τῷ πρωτοβεσταρίῳ Θεοφάνει καὶ πάσῃ τῇ συγκλήτῳ εὐλόγησε Πέτρον τε καὶ Μαρίαν ἐν τῷ ναῷ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου της Πηγῆς⁹⁵². Η επιγαμία αυτή οδήγησε για μεγάλο

⁹⁴⁴ ΣΙ, ό.π. 222, 6-7

⁹⁴⁵ ΣΙ, ό.π. 222, 9-11

⁹⁴⁶ ODB, ό.π. 1639

⁹⁴⁷ ΣΙ, ό.π. 222, 12-14

⁹⁴⁸ ΣΙ, ό.π. 222, 20-21

⁹⁴⁹ ΣΙ, ό.π. 222, 21-23

⁹⁵⁰ ΣΙ, ό.π. 222, 21-23

⁹⁵¹ S. Runciman, *The Emperor Romanos Lecapenus*, Cambridge 1929, 97-98

⁹⁵² ΣΙ, ό.π. 223, 44-47

χρονικό διάστημα στη σύναψη ειρηνικών σχέσεων μεταξύ της Βυζαντινής αυτοκρατορίας και των Βουλγάρων.

Την ειρηνική συνύπαρξη των δύο λαών αναστάτωσαν οι Βούλγαροι. Ειδικότερα, την αποστασία του Ιωάννη απέναντι στον αδερφό του, ηγεμόνα Πέτρο, ακολούθησε η αντίστοιχη αποστασία του άλλου αδερφού του Μιχαήλ. Ο τελευταίος, που επιθυμούσε να αναλάβει την ηγεμονία των Βουλγάρων κατέλαβε ένα οχυρό φρούριο και προκαλούσε ταραχές στη Βουλγαρία μαζί με τους ακολούθους του- και Μιχαήλ δέ, ό του Πέτρου έτερος αδελφός, τήν Βουλγαρικήν ίμειρόμενος κατασχεϊν έξουσίαν, φρούριον καταλαβών έρυμνόν άνέσειε τά Βουλγάρων, και πολλοί προσηρρύησαν αὐτῶ.⁹⁵³ Ύστερα από λίγο, όμως, πέθανε ο Μιχαήλ και επειδή οι οπαδοί του φοβούνταν την οργή του Πέτρου εισέβαλαν στις βυζαντινές περιοχές από τη Μακεδονία, το Στρυμόνα και την Ελλάδα- οί προσρυνέντες τήν του Πέτρου άγανάκτησιν έπήλθον ταϊς Ρωμαϊκαϊς χώραις διά Μακεδονίας και Στρυμόνας και Έλλάδος.⁹⁵⁴ Αφού λεηλάτησαν ό,τι βρέθηκε στο δρόμο τους, έφτασαν στη Νικόπολη και τελικά εκεί σταμάτησαν⁹⁵⁵ –καταλαβόντες τήν Νικόπολιν, πάντα τά έν ποσί ληϊσάμενοι και τέλος έν αὐτῇ σαββατίσαντες.⁹⁵⁶

Ως Νικόπολη νοείται η αρχαία Νικόπολη της Ηπείρου έξω από τη σημερινή Πρέβεζα, την οποία έκτισε ο Οκτάβιος Αύγουστος το 31 π.Χ. για τη μεγάλη νίκη του στη ναυμαχία του Ακτίου εναντίον του Αντωνίου και της Κλεοπάτρας.⁹⁵⁷ Αργότερα, βέβαια, ύστερα από πολλούς αγώνες υποτάχθηκαν στους Ρωμαίους –οίτινες ύστερον διαφόρως καταπολεμηθέντες ύποχείριοι Ρωμαίων έγέγοντο.⁹⁵⁸ Αξίζει ν' αναφερθεί πως ήταν μια «πόλις αίγλη» για τους Βυζαντινούς. Γι' αυτό και κατασκεύασαν εκεί σημαντικότερα δημόσια έργα· ρωμαϊκά τείχη με αμυντικούς πύργους, Βουλευτήριο, Εμπορικά Κτίρια, Αμφιθέατρο, Λουτρό (Θέρμες), Μνημείο Αυγούστου Οκταβιανού με ενσωματωμένα 36 έμβολα πλοίων της Κλεοπάτρας, Θέατρο Αυγούστου Οκταβιανού (2.000 θέσεων), Ρωμαϊκό Στάδιο (10.000 θέσεων), Ρωμαϊκό Ωδείο (800 θέσεων), αλλά το κυριότερο τεχνικό έργο είναι το Ρωμαϊκό υδραγωγείο μήκους 50 Km με το οποίο έφεραν πόσιμο νερό από τις πηγές του Αγίου Γεωργίου - πιο πάνω από τη Φιλιπιάδα - στη Νικόπολη. Για να γίνει αυτό το γιγαντιαίο έργο

⁹⁵³ ΣΙ, ό.π. 225, 11-13

⁹⁵⁴ ΣΙ, ό.π. 226, 15-16

⁹⁵⁵ Π. Φουρικής, *Νικόπολις Πρέβεζα*, έκδοση 1930, επανέκδοση 2007, εκδ. Δωδώνη, 48

⁹⁵⁶ ΣΙ, ό.π. 2126, 16-18

⁹⁵⁷ ΤΙΒ, ό.π. 213-214

⁹⁵⁸ ΣΙ, ό.π. 226, 18-19

ύδρευσης προφανώς πέρασαν κάποιες δεκαετίες. Λέγεται δε ότι εργάστηκαν δεκάδες χιλιάδες δούλοι.⁹⁵⁹

β) Τούρκοι

Εκτός από τους Βουλγάρους, ο Ρωμανός κλήθηκε ν' αντιμετωπίσει και άλλους εξωτερικούς εχθρούς, όπως τους Ρώσους και τους Τούρκους. Οι τελευταίοι ήταν ένας λαός που τον 9^ο αιώνα κατοικούσε στη κοιλάδα του ποταμού Δον στη νότια Ρωσία. Στις αρχές του 10^{ου} αιώνα, ωστόσο, οι Πατζινάκες τους εξώθησαν δυτικότερα, με αποτέλεσμα να εγκατασταθούν τελικά στην περιοχή της Παννονίας, όπου και ίδρυσαν το κράτος τους. Από εκεί πραγματοποίησαν επιδρομές κυρίως στη λατινική Δύση που ήταν λιγότερο οχυρωμένη.⁹⁶⁰ Οι βυζαντινές πηγές, όπως αποδεικνύεται και στο παρόν σημείο τους ονομάζουν Τούρκους.⁹⁶¹ Οι εχθροί αυτοί της βυζαντινής αυτοκρατορίας τέθηκαν εναντίον των Ρωμαίων τον Απρίλιο του 934- τῆς ἑβδομῆς ἰνδικτιῶνας-⁹⁶² και λεηλάτησαν όλες τις δυτικές περιοχές μέχρι την πόλη- καὶ κατέδραμον πᾶσαν τὴν δύσιν μέχρι τῆς πόλεως.⁹⁶³ Στο σημείο αυτό αποδείχθηκε η φροντίδα και η αγάπη του βασιλιά για τους συντρόφους τους, καθώς δεν υπολόγισε καθόλου τα έξοδα, αλλά έστειλε το πρωτοβεστιάριο Θεοφάνη ώστε να διαπραγματευτεί με τους Τούρκους την απελευθέρωση των αιχμαλώτων- μηδενὸς χρήματος φεισαμένου τοῦ βασιλέως πρὸς τὴν τῶν αἰχμαλώτων ἀνάρρυσιν.⁹⁶⁴ Στη συνέχεια επιτέθηκαν και πάλι κατὰ δὲ τὴν πρώτην ἰνδικτιῶνα⁹⁶⁵ κατὰ το έτος 943 εναντίον των Ρωμαίων, αλλά ο παρακοιμώμενος Θεοφάνης βγήκε και έκανε ειρήνη μαζί τους, πήρε ομήρους και επέστρεψε- ὁ παρακοιμώμενος Θεοφάνην ἐξελθῶν ἐσπέισατο μετ' αὐτῶν καὶ λαβῶν ὁμήρους ὑπέστρεψε.⁹⁶⁶

γ) Ρώσοι

Όσον αφορά στους Ρώσους, αξίζει ν' αναφερθεί ότι αντιμετωπίστηκαν με επιτυχία από τις βυζαντινές δυνάμεις. Νευραλγικό ρόλο στις διαδικασίες κατείχε ο πρωτοβεστιάριος Θεοφάνης που τον έκανε

⁹⁵⁹ Δ. Κ. Σαμσάρης, *Η Άκτια Νικόπολη και η «χώρα» της (Νότια Ήπειρος-Ακαρνανία)*. Ιστοριογεωγραφική και επιγραφική συμβολή, Θεσσαλονίκη 1994, 22-25

⁹⁶⁰ *Ιωάννου Σκυλίτζη Χρονογραφία*, ὁ.π. 556, σημ. 511

⁹⁶¹ ΣΙ, ὁ.π. 228, 80

⁹⁶² ΣΙ, ὁ.π. 228, 81

⁹⁶³ ΣΙ, ὁ.π. 228, 81-82

⁹⁶⁴ ΣΙ, ὁ.π. 228, 83-84

⁹⁶⁵ ΣΙ, ὁ.π. 231, 55

⁹⁶⁶ ΣΙ, ὁ.π. 231, 56-57

ο αυτοκράτορας Ρωμανός παρακοιμώμενο λόγω αυτής του της επιτυχίας- *Ἀνθ' ὧν ὁ βασιλεύς τὸν πρωτοβεστιάριον ἀποδεξάμενος καὶ παρακοιμώμενον αὐτὸν προεβάλλετο.*⁹⁶⁷ Η τελευταία κίνηση του αυτοκράτορα απέδειξε το γεγονός ότι αντέμειβε εκείνους που οι πράξεις τους το άξιζαν.

5. Η απόκτηση του Ιερού Μανδηλίου

Μεγάλη επιτυχία για το βασιλιά Ρωμανό ήταν η απόκτηση του Ιερού Μανδηλίου του Χριστού που του παρέδωσαν οι κάτοικοι της Έδεσσας για να λύσουν την πολιορκία της πόλης τους- *αἰτούμενοι ἀπαναστῆναι τῆς προσεδρείας τὸν λαόν καὶ ὑπισχνούντο ἀντίλυτρον δοῦναι τὸ τοῦ Χριστοῦ ἅγιον ἔκμαγεῖον.*⁹⁶⁸ Το τελευταίο έφτασε στη βασιλεύουσα στις 15 Αυγούστου 944 και αποτέθηκε στην Εκκλησία της Παναγίας του φάρου μέσα στον περίβολο του παλατιού.⁹⁶⁹

6. Φιλανθρωπικό έργο Ρωμανού Λακατηνού

Προχωρώντας προς το τέλος της βασιλείας του αυτοκράτορα Ρωμανού, καλό θα ήταν να γίνει λόγος και για το φιλανθρωπικό του έργο, προκειμένου να ρίξουμε φως και σε άλλες πτυχές της προσωπικότητάς του. Έτσι, το χειμώνα του 927/928, που είχε ανυπόφορο κρύο για εκατόν είκοσι ημέρες ακολούθησε μεγάλος λιμός με αποτέλεσμα το θάνατο πολλών βυζαντινών- *ἐπηκολούθησε δὲ τῶ χειμῶνι καὶ ὁ μέγας λιμός, τοὺς πῶποτε γενομένους ὑπερβαλλόμενος, καὶ θάνατος ἀπὸ τούτου.*⁹⁷⁰ Ο αυτοκράτορας Ρωμανός βλέποντας την κατάσταση δεν αδιαφόρησε· αντίθετα, βοήθησε όσο μπορούσε τον κόσμο με αγαθοεργίες και κάθε είδους παροχές- *καὶ τοῦ λιμοῦ δι' εὐποιῶν καὶ ἄλλων βοηθημάτων παντοδαπῶν.*⁹⁷¹

Στη Σύνοψη αναφέρονται σημαντικές αγαθές πράξεις του αυτοκράτορα. Ειδικότερα, παράδειγμα των ευεργεσιῶν του αποτελεί το γεγονός ότι πλήρωσε ο ίδιος τα χρέη που όφειλαν στην πόλη και οι πλούσιοι και οι φτωχοί – *κεντητάρια δεκαεννέα*⁹⁷² και έκαψε τα γραμμάτια στο πορφυρό ομφαλό στη Χαλκή (το δάπεδο της Χαλκής ήταν στρωμένο με

⁹⁶⁷ ΣΙ, ό.π. 230, 25-26

⁹⁶⁸ ΣΙ, ό.π. 231, 67, 232, 68-69

⁹⁶⁹ Κ. Weitzmann, *The Mandyllion and Constantine Porphyrogenitus*, Cahiers archéologiques 11, 1960, 183

⁹⁷⁰ ΣΙ, ό.π. 225, 91-93

⁹⁷¹ ΣΙ, ό.π. 225, 95

⁹⁷² ΣΙ, ό.π. 231, 49

μάρμαρο· στο κέντρο του υπήρχε μια στρογγυλή πλάκα από πορφυρίτη που ονομαζόταν πορφυροῦν ὀμφάλιον⁹⁷³). Επίσης πλήρωσε όλα τα ενοίκια των κατοίκων της πόλης από τα πιο ακριβά ως τα πιο χαμηλά- δέδωκε δὲ καὶ τὰ ἐνοίκια τῆς πόλεως ἀπὸ τοῦ ὑψηλοτέρου καὶ μέχρι τοῦ ἐσχάτου-,⁹⁷⁴ ενώ ακόμη και μετά το θάνατό του ὀρίσε να τελούνται αγαθοεργίες για τη ψυχή του στη μονή του Μυρελαίου, την οποία ἔχτισε ο ἴδιος -ἃ δὲ διευτώσατο γίνεσθαι ψυχικὰ ἐπετείως ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ νεουργηθείση μονῇ τοῦ Μυρελαίου, ἴσασι πάντας μέχρι τοῦ νῦν τελούμενα.⁹⁷⁵ Η συγκεκριμένη μονή, που χτίστηκε πριν το 920 εἶχε αναπτύξει ἀπὸ τότε φιλανθρωπική δράση σε μοναχοὺς, ηλικιωμένους και αρρώστους, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι η τελευταία ἦταν τόσο ἀξιόλογη που παρέμενε μέχρι και την εποχή του ιστορικού.⁹⁷⁶

Στο σημεῖο αὐτὸ κρίνεται ἀδήριτη ἡ ἀνάγκη ν' ἀναφερθεῖ το γεγονός ὅτι σε ἀντίθεση με τὴ *Συνέχεια τοῦ Θεοφάνη*, ὅπου ἡ φιλανθρωπία του αυτοκράτορα ἀπέναντι στους φτωχοὺς και τους μοναχοὺς ἐπαινεῖται ρητὰ, στη *Σύνοψη* οἱ πράξεις του Ρωμανοῦ ἀπορρέουν ἀπὸ τὰ αἰσθήματα ενοχίας για τὴν παράβαση των ὀρκων του προς τον Πορφυρογέννητο· εἶναι πράξεις ἐξιλέωσης και αὐτὸ υποβαθμίζει ἐμμεσα τὴν ἀξία τους- *Ἰλασκόμενος δὲ τὸν θεὸν ὁ βασιλεὺς Ρωμανὸς διὰ τὴν τῶν ὀρκων παράβασιν.*⁹⁷⁷ Λαμβάνοντας προφανῶς ὑπόψη του τὰ παραπάνω, παραλείπει στη συνέχεια τις ἐκτενεῖς ἀναφορὲς τῆς *Συνέχειας* στις αγαθοεργίες του Ρωμανοῦ, εφόσον δεν τις θεωρεῖ ἀναμφισβήτητη ἀπόδειξη γνήσιας φιλανθρωπίας. Ἐκτός ἀν πράγματι, ὅπως ὀμολογεῖ ο ἴδιος, εἶναι δύσκολο να ἀπαριθμήσει κανεῖς τις φιλάνθρωπες πράξεις του Λακατηνοῦ, ἐπειδὴ εἶναι πολλές και ποικίλες. Ἀπὸ τὰ ὅσα προαναφέρθηκαν ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ *Σύνοψη* δεν συμμερίζεται τὴν ἔνταση με τὴν ὀποία ἡ *Συνέχεια τοῦ Θεοφάνη* ἐπαινεῖ τον Λακατηνὸ.⁹⁷⁸

7. Ἡ ἀπομάκρυνση του Ρωμανοῦ ἀπὸ τὴν ἐξουσία

Ο ἀκριβὴς τρόπος, με τον ὀποῖο ἀπομακρύνθηκε ο αυτοκράτορας Ρωμανὸς ἀπὸ τὴν ἐξουσία ἀναφέρεται στο ἐπόμενο κεφάλαιο, που ἀφορᾶ στην ἐπιστροφή του Κωνσταντίνου Ζ' Πορφυρογέννητου ξανά στην

⁹⁷³ R. Janin, *Constantinople Byzantine*, ὀ.π. 111

⁹⁷⁴ ΣΙ, ὀ.π. 231, 51-52

⁹⁷⁵ ΣΙ, ὀ.π. 231, 52-54

⁹⁷⁶ G. Ostrogorsky, *Ἱστορία του Βυζαντινοῦ Κράτους*, τ. Β', 156-157. ODB, ὀ.π. 1428-1429

⁹⁷⁷ ΣΙ, ὀ.π. 231, 46-54

⁹⁷⁸ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Ἡ Σύνοψη Ἱστοριῶν*, ὀ.π. 285

εξουσία. Έτσι, το νέο κεφάλαιο ξεκινά με μια σύντομη αναδρομή στο κοντινό παρελθόν, σε όσα ήδη διαδραματίστηκαν από το θάνατο του Αλεξάνδρου και επέκεινα, οδηγώντας στο σταδιακό παραγκωνισμό του Πορφυρογέννητου από το Ρωμανό Λακαπηνό. Ουσιαστικά συνοψίζει ότι σχετικό έχει ήδη αναφερθεί, αναφέροντας όμως, και το σχέδιο με το οποίο απομακρύνθηκε ο Ρωμανός.

Ο Κωνσταντίνος συνέλαβε ένα σχέδιο, στο οποίο έκανε συνεργάτη και βοηθό το έναν έξυπνο, αξεπέραστο στις δολοπλοκίες και μηχανορραφίες άνθρωπο, το Βασίλειο με την προσηγορία Πετεινός – λαμβάνει πρὸς τοῦτο συλλήπτορα καὶ συνεργὸν εὐφυῆ τινα ἄνδρα καὶ δόλος πλέξαι καὶ μηχανορραφῆσαι δεινόν.⁹⁷⁹ Ειδικότερα, ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος είχε σκεφτεί να πραγματοποιήσει την επιθυμία του ξεσηκώνοντας τους γιους του Ρωμανού εναντίον του- *εἰ μὴ τοὺς υἱοὺς ἐκπολεμῶσει τῷ πατρί-*,⁹⁸⁰ όμως, επειδή έβλεπε ότι μόνο ο Στέφανος θα έπεφτε σ' αυτή την παγίδα, έστειλε το Βασίλειο για να τον ξεγελάσει με κολακείες και να παρασύρει το μυαλό του με απατηλά τεχνάσματα- *φίλον θέσθαι κατηπειχθη τὸν Στέφανον, λόγοις αἰμυλίοις ὑποκλαπέντα καὶ ἀπάταις καὶ μηχαναῖς παρενηνεγμένον τοῦ λογισμοῦ.*⁹⁸¹ Ο Στέφανος πείσθηκε από τις παραινήσεις του Βασιλείου και έχοντας ως συντρόφους τον τελευταίο και το μαναχό Μαριανό, το γιο του Λέοντα Αργυρού, αδερφού του Ρωμανού Αργυρού και συζύγου της κόρης του Λακαπηνού, μόλις βρήκε την ευκαιρία απομάκρυνε από την εξουσία τον πατέρα του, που βρισκόταν στο εικοστό έκτο χρόνο της βασιλείας του- *μηνὶ Δεκεμβρίῳ ἑξκαιδεκάτῃ, ἰνδικτιῶνος τρίτης, ἔτους Συγγ'.*⁹⁸² Πράγματι, στις 16 Σεπτεμβρίου 944, τον έκλεισε παρά τη θέλησή του μοναχό και τον περιορίσε στη νήσο Πρώτη –*καὶ τῇ νήσῳ Πρώτῃ περιορίζει, ἀποκείρας καὶ ἄκοντα τοῦτον μαναχόν,*⁹⁸³ ενώ μηνὶ δὲ Ἰουλίῳ τῆς ἕκτης ἰνδικτιῶνας,⁹⁸⁴ δηλαδή στις 15 Ιουνίου του 948 πέθανε και ετάφη στη μονή του Μυρελαίου.

Αποτίμηση

Ο αυτοκράτορας Ρωμανός παρά τον τρόπο με τον οποίο ανέλαβε την εξουσία, καθώς τη σφετερίστηκε από τον Κωνσταντίνο Ζ' Πορφυρογέννητο, εντούτοις ως αυτοκράτορας ήταν αρκετά συνετός.

⁹⁷⁹ ΣΙ, ό.π. 234, 28-30

⁹⁸⁰ ΣΙ, ό.π. 234, 22

⁹⁸¹ ΣΙ, ό.π. 234, 33-35

⁹⁸² ΣΙ, ό.π. 235, 64-65

⁹⁸³ ΣΙ, ό.π. 235, 65-67

⁹⁸⁴ ΣΙ, ό.π. 237, 3

Ειδικότερα, ενδιαφέρθηκε για τις σχέσεις με τους εχθρούς του, καθώς προσπάθησε ν' αντιμετωπίσει παίζοντας ενεργό ρόλο σε όλες τις εξωτερικές επιθέσεις. Βέβαια, δε δίστασε να ανταμείψει όσους συντρόφους οδηγήθηκαν σε πράξεις άξιες επαίνου. Βέβαια, ιδιαίτερη σημασία θα πρέπει να δοθεί και στο γεγονός ότι όσον αφορά στην εσωτερική πολιτική, εκείνος επέδειξε ιδιαίτερη φροντίδα και αγάπη για τους συντρόφους, αισθήματα που φανερώνονται από τις φιλανθρωπίες του, οι οποίες, όμως, αμφισβητούνται από τον Ιωάννη Σκυλίτση.

ΡΩΜΑΝΟΣ Ο ΝΕΟΣ (ΡΩΜΑΝΟΣ Β΄)

Αν και σύντομη –μόλις πεντέμισι σελίδες–, η αφήγηση της *Σύνοψης* καλύπτει την ουσία της νέας βασιλείας, η οποία έτσι κι αλλιώς είχε μικρή διάρκεια. Δίνει σωστά έμφαση στις νικηφόρες στρατιωτικές επιχειρήσεις εναντίον των Αράβων σε Ανατολή και Δύση, εφόσον αυτές κατά κύριο λόγο είναι σταθμοί στη θητεία του Ρωμανού Β', χωρίς να παραλείπει, ωστόσο, και άλλες παραμέτρους της (εξασφάλιση της διαδοχής, συνωμοσίες, συνήθειες του αυτοκράτορα, σχέσεις με την οικογένειά του και θάνατός του), αλλά και χρονογραφικού προσανατολισμού αναφορές, όπως την επιδεξιότητα του ιππέα στο ιππόδρομο,⁹⁸⁵ αλλά και την επιδημία που έπεσε στα ζώα.⁹⁸⁶ Το μόνο ίσως σημαντικό γεγονός που αποσιωπάται είναι η έλλειψη σίτου που ένέσκηψε στην Κωνσταντινούπολη το 961 και μνημονεύουν τόσο ο ΨευδοΣυμεών⁹⁸⁷ όσο και η *Συνέχεια*.⁹⁸⁸

Η συγκριτική μελέτη της τελευταίας με τη *Σύνοψη*, κινείται στο ίδιο με το προηγούμενο κεφάλαιο πλαίσιο. Συνεχίζουν, δηλαδή, να είναι ορατές οι διαφορές στην οργάνωση της ύλης, με χαρακτηριστικό το κεφάλαιο που αναφέρεται στον έκλυτο βίο του Ρωμανού,⁹⁸⁹ όπου η *Σύνοψη* ολοκληρώνει τα σχετικά με την εκστρατεία του Νικηφόρου Φωκά στην Κρήτη σε ένα ενιαίο χωρίο, αντίθετα με τη *Συνέχεια*, που διασπά την αφήγηση, παρεμβάλλοντας άλλα παράλληλα με την εκστρατεία γεγονότα. Από τις δε μισές περίπου ενότητες της *Σύνοψης* που απαντούν και στη *Συνέχεια*, αξιοσημείωτες φραστικές ομοιότητες εντοπίζονται μονάχα στο χωρίο όπου ο Λέων Φωκάς κατατροπώνει τους Άραβες της Ανατολής,⁹⁹⁰ η ποιότητα των οποίων δε διαφέρει από τις αντίστοιχες στην προηγούμενη βασιλεία. Από κει και πέρα, βέβαια, είναι και πάλι σαφείς οι διαφορές στο περιεχόμενο, εφόσον ο Σκυλίτζης παραλείπει επιμέρους πληροφορίες και θεματικές της *Συνέχειας*, ενώ προσθέτει ταυτόχρονα άλλες συγκεκριμένες μαρτυρίες στα παράλληλα χωρία ή και ολόκληρες ενότητες (όλες οι θεματικές που αναπτύσσονται μονάχα από τη *Σύνοψη* προϋποθέτουν τη χρήση άλλης πηγής), κάποτε μάλιστα παραδίδει και διαφορετικές πληροφορίες.⁹⁹¹

Άμεσα συναρτώμενη με τα παραπάνω είναι και μία ακόμη αλλαγή που αφορά στο ζήτημα των πηγών· η βασιλεία του Ρωμανού Β', με την οποία

⁹⁸⁵ ΣΙ, ό.π. 251, 87-92

⁹⁸⁶ ΣΙ, ό.π. 251, 93- 252, 7

⁹⁸⁷ *Symeonis Magistri ac Logothetae Annales*, έκδ. I. Bekker, [CSHB], 1838, 759, 12-16

⁹⁸⁸ ΣΘ, ό.π. 479, 1-11

⁹⁸⁹ ΣΙ, ό.π. 248, 7-249, 23. Ψ, ό.π. 94, 21-96, 26

⁹⁹⁰ ΣΙ, ό.π. 250, 47-61. ΣΘ, ό.π. 472, 597, 6479, 15-480, 12. ΨΣ, ό.π. 757, 24-758, 2. Λέων Διάκονος, ό.π. 17, 7-24, 8

⁹⁹¹ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 317

Ξεκινά το έργο του ο Δέων Διάκονος, αποτελεί την πρώτη εξ ολοκλήρου παράλληλη με τη Σύνοψη βασιλεία της Ιστορίας του. Η πρώτη ανάγνωση των δύο κειμένων καταδεικνύει έλλειψη έντονης εξάρτησης και στα τρία επίπεδα διερεύνησης – δομή, περιεχόμενο και γλώσσα. Ειδικότερα, όσον αφορά στη δομή, ο Δέων Διάκονος ιστορεί την υπό συζήτηση βασιλεία στο τέλος του πρώτου και στην αρχή του δεύτερου βιβλίου, προχωρώντας σε αυτό το σημείο στη συνολική αυτοκρατορική κριτική του Ρωμανού Β', την οποία ο Σκυλίτζης ανατιολόγητα αφήνει για την επόμενη βασιλεία. Ολοκληρώνει, επίσης, τα σχετικά με την εκστρατεία του Νικηφόρου Φωκά σε τρία διαφορετικά χωρία. Από την άλλη, η αφήγησή του επικεντρώνεται σχεδόν αποκλειστικά στις αναλυτικότερες περιγραφές των στρατιωτικών επιτυχιών των αδελφών Νικηφόρου και Λέοντος Φωκά, με αποτέλεσμα τα παράλληλα με την ευρύτερη Σύνοψη χωρία να είναι δυσανάλογης έκτασης, αλλά και ολιγάριθμα.⁹⁹²

1. Βιογραφικά στοιχεία

Μετά το θάνατο του Κωνσταντίνου Ζ' Πορφυρογέννητου ανέβηκε στον αυτοκρατορικό θρόνο ο γιος του με την Ελένη Λακαπηνή, ο Ρωμανός ο νέος. Γεννήθηκε το 939 και είχε τρεις αδερφές: και τη Ζωή, τη Θεοδώρα και τη Θεοφανώ. Στέφτηκε αυτοκράτορας στις 6 Απριλίου του 945 και αυτοκράτορας στις 9 Νοεμβρίου του 959, ενώ πέθανε στις 15 Μαρτίου του 963.⁹⁹³ Το 944, σε ηλικία μόλις πέντε ετών, τον πάντρεψαν με τη Μπέρθα, νόθη κόρη του Ούγου της Προβηγκίας, βασιλιά της Ιταλίας, με σκοπό τη σύναψη συμμαχίας. Μετά το γάμο τους, η Μπέρθα άλλαξε το όνομά της σε Ευδοκία αλλά πέθανε πρόωρα το 949 πριν γεννήσει κληρονόμο, με αποτέλεσμα να μη γίνει ποτέ ένας πραγματικός γάμος και να διαλυθεί η συμμαχία.⁹⁹⁴ Στη συνέχεια, ο Ρωμανός Β' ερωτεύτηκε την ωραία Αναστασία (κόρη ταβερνιάρη από την Σπάρτη) την οποία μετονόμασε Θεοφανώ. Εικοσαετής διαδέχθηκε τον πατέρα του που πέθανε στις 6 Νοεμβρίου 959.

2. Ο έκλυτος βίος του Ρωμανού Β' και η λανθασμένη επιλογή των συνεργατών του

Ο αυτοκράτορας λοιπόν, επειδή ήταν και νέος ακολούθησε έναν έκλυτο βίο, καθώς είχε παραδοθεί στις απολαύσεις και εμπιστεύτηκε τη διαχείριση όλων των υποθέσεων στον πραιπόσιτο και παρακοιμώμενο

⁹⁹² Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 318

⁹⁹³ *ODB*, ό.π. 1806-1807

⁹⁹⁴ G. Ostrogorski, *Ιστορία του Βυζαντινού κράτους*, ό.π. II, 283

Ιωσήφ που είχε το επώνυμο Βρίγγας – νέος δι' ὧν και εὐπαθείας ἑαυτὸν ἐπιδεδωκῶς τὰς τῶν ὄλων φροντίδας Ἰωσήφ ἐνεχείρισε τῷ πραιποσίτῳ και παρακοιμωμένῳ ᾧ Βρίγγας ἢ ἐπωνυμία.⁹⁹⁵ Ο τελευταίος ἦταν ευνούχος, ἔμπιστος του Κωνσταντίνου Ζ' Πορφυρογέννητου, ο οποίος τιμήθηκε με τον τίτλο του πατρικίου και σταδιακά αναλάμβανε υψηλά αξιώματα, ὅπως πραιπόσιτος, σακελλάριος, δρουγγάριος των πλωίμων⁹⁹⁶ και τελικά παρακοιμώμενος. Με εντολή του ετοιμοθάνατου αυτοκράτορα, ανέλαβε να συνδράμει τον νεαρό Ρωμανό στη διοίκηση της αυτοκρατορίας, ενώ αργότερα επιχείρησε να αποτρέψει την ενθρόνιση του Νικηφόρου Φωκά, ο οποίος τον εξόρισε στην Παφλαγονία. Πέθανε το 965 σε μοναστήρι της Βιθυνίας. Σε μία απόπειρα, ὁμως, χαρακτηρισμού του συγκεκριμένου προσώπου, θα μπορούσε κάποιος να υποστηρίξει ὅτι διέθετε καλές διοικητικές γνώσεις, χωρίς πολιτική ευελιξία, μονοκόμματος και τραχύς προς τους κατώτερους του.

Η μοναδική ἔγνοια που είχε ο ἴδιος ἦταν να προλάβει να κάνει διάφορες αισχροτήτες μαζί με τα πορνικά, σιχαμερά και ἀκόλαστα ἀνθρωπάκια, με μίμους και γελοτοποιούς -ἢ τὸ μεθ' ἡταιρηκότων και βεβήλων ἀνδραρίων και μαχλάδων και μίμων και γελοτοποιῶν τὰς ἐκδεδιητημένας μεταδιώκειν τῶν πράξεων.⁹⁹⁷ Επίσης, ἀφαίρεσε την ιδιότητα του μοναχού⁹⁹⁸ και ξαναέκανε κληρικό τον Ιωάννη, ἕναν ἄνθρωπο που λόγω των ἀπρεπῶν πράξεων του, τον ἀνάγκασε ο Κωνσταντίνος να γίνει μοναχός. Ο Ιωάννης⁹⁹⁹, λοιπόν, πρόσωπο ἀγνωστο σε κάποιες πηγές, ἔζησε μια ζωή κοσμική και ἀνάρμοστη μέχρι το θάνατο του Ρωμανού, ενώ μετά το θάνατο του τελευταίου φόρεσε ξανά τα ράσα του μοναχού, ὁμως, δεν ἀλλάξε καθόλου χαρακτήρα – και διῆγε μέχρι τῆς τελευταίας Ρωμανοῦ κοσμικῶς ζῶν και νεωτερικῶς· ἐκείνου δὲ τελευταίαντος, τὸ μὲν σχῆμα τῶν μοναστῶν ἀμφιέννυται αὐθις, τὴν δὲ γε γνῶμην αὐτοῦ οὐκ ἠλλοίωσε.¹⁰⁰⁰

3. Η αντιμετώπιση των εξωτερικῶν ἐχθρῶν

Αφού, λοιπόν, ὅπως προαναφέρθηκε ἐμπιστεύθηκε τη διαχείριση ὅλης της βασιλικῆς ἐξουσίας στον Ιωσήφ Βρίγγα και στους ἀρχιστράτηγους

⁹⁹⁵ ΣΙ, ὁ.π. 248, 5-7

⁹⁹⁶ Α. Μαρκόπουλος, *Ιωσήφ Βρίγγας, Προσωπογραφικά προβλήματα και ιδεολογικά ρεύματα*, Σύμμεικτα 4, 1981, 93-94

⁹⁹⁷ ΣΙ, ὁ.π. 248, 7-9

⁹⁹⁸ ΣΙ, ὁ.π. 248-249, 9-21

⁹⁹⁹ ΣΙ, ὁ.π. 248, 10

¹⁰⁰⁰ ΣΙ, ὁ.π. 249, 21-23

του (δομεστικούς των σχολών), όρισε για τα μεν στην Ασία στρατεύματα στο Νικηφόρο Φωκά,¹⁰⁰¹ για τις δε ευρωπαϊκές περιοχές τον αδερφό του Λέοντα Φωκά. Το 960, ο αυτοκράτορας Ρωμανός θέλησε να ανακαταλάβει την Κρήτη από την Αραβική κυριαρχία παρά την αντίθετη άποψη των περισσότερων συγκλητικών, οι οποίοι φοβόνταν τη δυσχέρεια της επιχείρησης. Έτσι, κάλεσε από τη Μικρά Ασία το Νικηφόρο Φωκά και του ανέθεσε την αρχηγία της εκστρατείας που τελικά στέφθηκε με επιτυχία. Η πιο μεγάλη επιτυχία του τελευταίου ήταν η κατάληψη του Χάνδακα – τῆ ἔβδομη δὲ τοῦ Μαρτίου μονῆς τῆς τετάρτης ἰνδικτιῶνος-,¹⁰⁰² δηλαδή στις 7 Μαρτίου του 961.

Όσο ο Νικηφόρος Φωκάς βρισκόταν ακόμη στην Κρήτη για να εμποδίσει τις επιδρομές των Αράβων στα ανατολικά της αυτοκρατορίας, ο Ρωμανός τίμησε τον Λέοντα Φωκά, αδερφό του Νικηφόρου με τον τίτλο του μαγίστρου και τον έστειλε να ασκήσει τα καθήκοντα του ως δομέστικος - Λέοντα τὸν Φωκᾶν τὸν τοῦ Νικηφόρου ἀδελφὸν μάγιστρον τιμήσας ὁ Ρωμανὸς τὴν τοῦ δομεστικοῦ διακονίαν διέπειν ἀπέστειλε.¹⁰⁰³ Ο Λέοντας Φωκάς, μάλιστα, κατατρόπωσε το στρατό του Χαμβδάν – τρέπεται τοῦτον κατὰ κράτος καὶ ἀφανισμῶ παραδίδωσι.¹⁰⁰⁴ Ο βασιλιάς, απόλυτα ικανοποιημένος από τις επιτυχίες του Λέοντα, τον υποδέχθηκε με ενθουσιασμό τον τίμησε με επινίκιες πομπές θριάμβου και τον βράβευσε αντάξια για όσα κατόρθωσε -φιλοφρόνως ὁ βασιλεὺς ὑπεδέξατο ἐπινικίους τε θριάμβους τετίμηκε.¹⁰⁰⁵ Ακόμη, προσέφερε τιμές και προαγωγές και σε όλους τους άνδρες που διακρίθηκαν μαζί με αυτόν στη μάχη - καὶ γερωῶν τῶν κατ' ἀξίαν ἤξιωσε τιμήσας καὶ προβιβᾶσας καὶ πάντας τοὺς σὺν αὐτῶ ἀριστεύσαντας.¹⁰⁰⁶

4. Η σκληρή στάση του Ρωμανού απέναντι στη μητέρα και τις αδερφές του

Ο Ρωμανός παρασυρόμενος από τη γυναίκα του, τη Θεοφανώ, προσπάθησε να απομακρύνει τη μητέρα του, Ελένη και τις αδερφές του από τα ανάκτορα και να τις εξορίσει στα παλάτια του Αντίοχου. Πιο συγκεκριμένα, δύο τοποθεσίες της Κωνσταντινούπολης έφεραν το όνομα του Αντίοχου, η μία στα βορειοδυτικά του ιππόδρομου (όπου και το

¹⁰⁰¹ A. A. Vasilev, *Vizantija i Araby*, ό.π. 362-363

¹⁰⁰² ΣΙ, ό.π. 249, 39

¹⁰⁰³ ΣΙ, ό.π. 250, 50-52

¹⁰⁰⁴ ΣΙ, ό.π. 250, 53-54

¹⁰⁰⁵ ΣΙ, ό.π. 250, 59-60

¹⁰⁰⁶ ΣΙ, ό.π. 250, 60-61

ομώνυμο παλάτι), η άλλη στον Κεράτιο κόλπο.¹⁰⁰⁷ Μόλις το έμαθε η Ελένη άρχισε τους θρήνους και τις κατάρες και έκανε το γιο της να υποχωρήσει από φόβο στις τελευταίες -ή Έλένη και προς θρήνους τραπειῖσαι και άρας έδυσώπησε τόν νιόν, διευλαβηθέντα τας έξ' αυτής κατάρας-¹⁰⁰⁸ και της επέτρεψε να παραμείνει. Τις αδερφές του, όμως, τις έκηρε μοναχές ο ηγούμενος της μονής Στουδίου, Ιωάννης- τας δ' αδελφάς καταγαγών διά Ιωάννου καθηγεμόνας τών Στουδίου απέκειρε μοναχάς-,¹⁰⁰⁹ αλλά μετά την υποχώρηση του πέταξαν τα ράσα και έτρωγαν κρέας - αί δέ άμα τῆ υποχωρήσει τούτου τήν μοναχικήν άποδυσάμενοι έσθῆτα έκρεωφάγουν.¹⁰¹⁰

5. Συνομωσίες απέναντι στο πρόσωπο του Ρωμανού Β'

Ανέκαθεν η εξουσία οδηγούσε σε φθόνο απέναντι στο πρόσωπο εκείνου που την κατείχε. Έτσι, οργανώθηκαν συνομωσίες απέναντι στο Ρωμανό, ειδικά στο δεύτερο έτος της βασιλείας του, όταν συνελήφθησαν πολλοί από τους κρατικούς λειτουργούς - τῶ δέ δευτέρῳ ἔτει τῆς βασιλείας Ρωμανοῦ πολλοί τῶν πολιτευομένων έάλωσαν έπιβεβουλευκότες αὐτῶ-¹⁰¹¹ τους οποίους ο αυτοκράτορας διαπόμπευσε, έκηρε μοναχούς και εξόρισε - άπηνῶς αίκισθέντες [...], έξορία παραπέμφθησαν και άπεκάρησαν μοναχοί.¹⁰¹² Βέβαια, μετά από λίγο καιρό, ύστερα από τα παραπάνω γεγονότα, ο Ρωμανός τους ανακάλεσε πίσω, πράξη που φανέρωσε την προσπάθεια του κυβερνώντος για φιλανθρωπία - χρόνον δέ τινα βραχύν έν αὐτῇ ταλαιπωρηθέντες άνεκλήθησαν φιλανθρώπως αὐτοῖς χρησαμένου τοῦ Ρωμανοῦ.¹⁰¹³

Στο σημείο αυτό αξίζει ν' αναφερθεί ότι οι χρονικοί προσδιορισμοί της Σύνοψης(ημερομηνία θανάτου και διάρκεια βασιλείας)- Πεντεκαίδεκάτη δέ Μαρτίου μηνός, τῆς έκτης ίνδικτιῶνος, έν ἔτει έξακισχιλιοστῶ τετρακοσιοστῶ έβδομηκοστῶ πρώτῳ έτελεύτησε ό Ρωμανός ό βασιλεύς έτῶν ύπάρχων είκοσιτεσσάρων-,¹⁰¹⁴ δηλαδή στις 15 Μαρτίου 963, συμφωνούν απόλυτα με τους αντίστοιχους στο *Περί Βασιλείου τάξεως*¹⁰¹⁵

¹⁰⁰⁷ R. Janin *Constantinople Byzantine*, ό.π. 291-292

¹⁰⁰⁸ ΣΙ, ό.π. 252, 10-12

¹⁰⁰⁹ ΣΙ, ό.π. 252, 12-14

¹⁰¹⁰ ΣΙ, ό.π. 252, 14-15

¹⁰¹¹ ΣΙ, ό.π. 250, 62-63

¹⁰¹² ΣΙ, ό.π. 251, 72-75

¹⁰¹³ ΣΙ, ό.π. 251, 74-75

¹⁰¹⁴ ΣΙ, ό.π. 253, 30-32

¹⁰¹⁵ *Constantini Porphyrogenitii imperatoris, De cerimoniis aulae byzantinae*, έκδ. I.I. Reiske, CSHB, Βόννη 1829-1830, 433, 13-16

Ωστόσο, η συνολική παραμονή του Ρωμανού Β΄ως συναυτοκράτορα και αυτοκράτορα ήταν δεκαοκτώ και όχι δεκατρία χρόνια, όπως παραδίδει η Σύνοψη. Τέλος, λέγεται ότι ο θάνατος του ήταν αποτέλεσμα της φθοράς του οργανισμού του από τις ακολασίες και τις ηδονές· σύμφωνα, όμως, με άλλους τον δηλητηρίασαν - *ώς μὲν τινες, προκαταναλώσας τὸ ἑαυτοῦ σαρκίον ταῖς αἰσχίσταις καὶ φιληδόνας πράξεσιν, ὡς δ' ἕτερος ἔχει λόγος φαρμάκοις ἀναιρεθεῖς.*¹⁰¹⁶

Αποτίμηση

Ο Ρωμανός αν και ήταν πιο κοντός από τον πατέρα του, ήταν ψηλός και διέθετε χαρακτήρα ήμερο, πράο και μετρημένο. Μονολότι, ήταν νέος, είχε γρήγορη και κοφτερή σκέψη, αλλά και μεγάλη ικανότητα στη διοίκηση των κρατικών υποθέσεων, αν βέβαια του άφηναν περιθώρια οι άνθρωποί του. Τα χρόνια, λοιπόν, που βασίλευε ο Ρωμανός Β', δεν χαρακτηριζόταν από ενεργητικότητα ώστε ν' αντιμετωπίσει τα προβλήματα της ιδιαίτερης αυτοκρατορίας. Πράγματι, ο Ρωμανός Β' παρασυρμένος και από το νεαρό της ηλικίας του είχε οδηγηθεί σε μια τρυφή ζωή. Βέβαια, είχε ανθρώπους δίπλα του που είχαν αναλάβει τα εσωτερικά και εξωτερικά προβλήματα του κράτους, όπως τον Ιωσήφ Βριγγά και τους Νικηφόρο και Λέοντα Φωκά αντίστοιχα. Οι έμπιστοί του ήταν αυτοί που τον είχαν σπρώξει προς την ικανοποίηση των ορμών της νιότης του, ώστε ν' αναλάβουν εκείνοι τη διοίκηση και ν' αποκομίσουν αμύθητα κέρδη· έτσι τον κατέστησαν αδρανή και ανίκανο, σύμφωνα με τη Σύνοψη. Έτσι, πέθανε σε νεαρή ηλικία, μετά από δεκατρία περίπου χρόνια διακυβέρνησης, αφού ξέφυγε από τις συνομωσίες που του είχαν στήσει πολιτικοί του αντίπαλοι και κρατικοί λειτουργοί.

¹⁰¹⁶ ΣΙ, ό.π. 253, 33-35

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Β' ΚΑΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Η' (Α' ΠΕΡΙΟΔΟΣ)

1. Η ανάρρηση στο θρόνο των υιών του Ρωμανού Β'

Το Ρωμανό Β' διαδέχθηκαν στην εξουσία οι γιοι του, Βασίλειος και Κωνσταντίνος μαζί με τη μητέρα τους Θεοφανώ, η οποία δύο μέρες πριν το θάνατο του Ρωμανού είχε γεννήσει ένα κορίτσι, που το ονόμασαν Άννα. Την πρώτη περίοδο της συμβασιλείας τους με τη Θεοφανώ δεν παρέχονται ιδιαίτερες πληροφορίες από τον Ιωάννη Σκυλίτζη. Το μόνο που αναφέρει ήταν η επιτυχής ανανέωση της ειρήνης των Βουλγάρων με τους Βυζαντινούς – *Πέτρος δὲ ὁ τῶν Βουλγάρων βασιλεὺς... πρὸς ἀποστασίαν ἀπειδὸν καὶ τὰ Βουλγάρων ἀνέσειον.*¹⁰¹⁷ Αντίθετα, ο τελευταίος επικεντρώνεται στον τρόπο ανάρρησης του Νικηφόρου Φωκά στην εξουσία και ιστορεύεται σε τέσσερις από τις πέντε συνολικά σελίδες.¹⁰¹⁸

Πριν, λοιπόν, σχολιασθούν τα παραπάνω γεγονότα, καλό θα ήταν να γίνει μια μικρή αναφορά στα πρόσωπα των δύο αυτοκρατόρων. Ειδικότερα, ο Βασίλειος γεννημένος το 957 (ή 958 ή νωρίτερα το 954)¹⁰¹⁹ στέφτηκε συναυτοκράτορας το 960 και μετά την απομάκρυνση του Βασιλείου Λακαπηνού το 985 ανέλαβε πλέον ο ίδιος τη διακυβέρνηση της αυτοκρατορίας. Σταθμοί της βασιλείας του υπήρξαν η επιβολή του αλληλέγγυου, φόρου στους πλούσιους γαιοκτήμονες και οι νικηφόρες εκστρατείες εναντίον των Βουλγάρων. Πέθανε στις 15 (ή 12) Δεκεμβρίου του 1025.¹⁰²⁰ Όσον αφορά στον Κωνσταντίνο, εκείνος γεννήθηκε στο 960 και πιθανότατα στέφθηκε συναυτοκράτορας από τις 30 Μαρτίου του 962, αλλά έζησε στη σκιά του αδερφού του, Βασιλείου Β', τον οποίο και διαδέχθηκε. Με τη σύζυγο του Ελένη, απέκτησε τρεις κόρες, τη Ευδοκία, τη Ζωή και τη Θεοδώρα, ενώ πέθανε στις 11 Νοεμβρίου του 1028.¹⁰²¹

¹⁰¹⁷ ΣΙ, ό.π. 255, 73-256, 80

¹⁰¹⁸ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 331

¹⁰¹⁹ Η ημερομηνία γέννησης του Βασιλείου δεν είναι σίγουρο. Σύμφωνα με το Μιχαήλ Ψελλό (M. Psellos, *Chronographie*, ed. E. Renauld, Paris, 1967, 24), ο Βασίλειος πέθανε στο εβδομηκοστό δεύτερο έτος της ηλικίας του· επομένως, φαίνεται να γεννήθηκε στα 954. Σύμφωνα πάλι με τους Συνεχιστές του Θεοφάνη (*Συνεχισταί Θεοφάνους*, ό.π. 469), ο Βασίλειος ήταν μόλις ενός έτους, όταν πέθανε ο πατέρας του, στοιχείο που οδηγεί στην εικασία πως γεννήθηκε στα 958. Τέλος, ο Yahya (*Histoire de Yahya ibn-Sa' id al- Antaki, Continueur de Sa' id ibn- Bitriq*, εκδ. και μεταφρ. I. Kratchovsky, A. Vasiliev, I-PO 18, 1924, 480) υποστήριζε πως ο Βασίλειος απεβίωσε στις 12 Δεκεμβρίου 1025, σε ηλικία εξήντα οκτώ ετών, στοιχείο που σημαίνει ότι γεννήθηκε το 957.

¹⁰²⁰ ODB, ό.π. 261-262

¹⁰²¹ ODB, ό.π. 503-504

2. Σύναψη ειρήνης Βυζαντινών- Βουλγάρων

Η σύναψη ειρήνης, λοιπόν, με τους Βούλγαρους μνημονεύεται επιγραμματικά. Ειδικότερα, ο τσάρος Πέτρος έκανε συνθήκες με τους βασιλείς και έστειλε στην Κωνσταντινούπολη ως αιχμαλώτους τους δύο γιους του, το Βορίδη και το Ρωμανό - *τὴν εἰρήνην τάχα ἀνανεούμενος, σπονδὰς πρὸς τοὺς βασιλεῖς ἔθετο, ὁμήρους δὸς καὶ τοὺς οἰκείους δὺο υἱοὺς Βορίσην καὶ Ρωμανόν.*¹⁰²² Σύμφωνα με τη Σύνοψη, μετά από λίγο χρονικό διάστημα, *απεβίωσε ο Πέτρος— μετὰ μικρὸν ἀπεβίω.*¹⁰²³ Στην πραγματικότητα, ο Πέτρος πέθανε αρκετά χρόνια μετά, στις 20 Ιανουαρίου 969 (και η Σύνοψη, άλλωστε, τον εμφανίζει ζωντανό επί Νικηφόρου Β΄ Φωκά) όταν εκείνος γενόμενος ἄχρι τῆς λεγομένης μεγάλης τάφρου ἔγραψε *Πέτρῳ τῷ Βουλγαρίας ἄρχοντι.*¹⁰²⁴ Το 970 και οι δύο γιοι του επέστρεψαν στη Βουλγαρία για να διασφαλίσουν τη διαδοχή τους στο θρόνο, καθώς έπρεπε να ανακόψουν την άνοδο των γιων των κομητῶν— *καὶ τοὺς κομητοπῶλους ἀπείρξωσι τῆς πρόσω φορᾶς.*¹⁰²⁵ Όσον αφορά δε στη στάση των Βουλγάρων με επικεφαλής τους αδερφούς Κομητόπουλους,¹⁰²⁶ Δαβίδ, Μουσή, Ααρών και Σαμουήλ, τον μετέπειτα τσάρο της Βουλγαρίας,¹⁰²⁷ η οποία είχε ως στόχο την αποδέσμευση από τη Βυζαντινή κυριαρχία, αυτή πραγματοποιήθηκε πολύ αργότερα, αμέσως μετά το θάνατο του Ιωάννη Α΄ Τζιμισκή στις 10 Ιανουαρίου του 976.¹⁰²⁸ Συνεπώς, η αναφορά τους σε αυτό το σημείο της αφήγησης δεν αντανακλά την ιστορική πραγματικότητα.

¹⁰²² ΣΙ, ό.π. 255, 74-75

¹⁰²³ ΣΙ, ό.π. 255, 76

¹⁰²⁴ ΣΙ, ό.π. 277, 25-26

¹⁰²⁵ ΣΙ, ό.π. 255, 77-78

¹⁰²⁶ ODB, ό.π. 1140

¹⁰²⁷ ODB, ό.π. 1838

¹⁰²⁸ W. Seibt, *Untersuchungen zur Vor- und Frühgeschichte der bulgarischen Komitopulen*, HA 89, 1975, 65-66. A. Leroy- Molinghen, *Les Cometopoules et l'etat de Samuel*, Byzantion 39, 1969, 497-498

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΦΩΚΑΣ

Ο Νικηφόρος Φωκάς (912 - 11 Δεκεμβρίου 969) ήταν Βυζαντινός αυτοκράτορας από το 963 έως το 969. Καταγόταν από τη μεγάλη στρατιωτική οικογένεια των Φωκάδων της Καππαδοκίας. Το 954 αντικατέστησε τον πατέρα του Βάρδα Φωκά στο αξίωμα του δομέστικου των σχολών και στις 16 Αυγούστου του 963 στέφθηκε αυτοκράτορας. Η πολιτική που εφάρμοσε ανταποκρινόταν στα ενδιαφέροντα της στρατιωτικής αριστοκρατίας και του στρατού. Πέθανε στην Κωνσταντινούπολη στις 11 Δεκεμβρίου του 969. Τα λαμπρά στρατιωτικά κατορθώματά του, όμως, συνέβαλαν στην αναζωπύρωση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας κατά τη διάρκεια του 10ου αιώνα.¹⁰²⁹

1. Το σχέδιο του Νικηφόρου Φωκά για την ανάρρησή του στο θρόνο και η αντιμετώπιση των δολίων πράξεων το παρακοιμώμενου Ιωσήφ Βρίγγα

Μετά το θάνατο του Ρωμανού Β' και την ανάρρηση στο θρόνο των δύο γιων του, ανέλαβε την εξουσία ο Νικηφόρος Φωκάς. Δύο είναι οι εκδοχές που παραδίδονται στη Σύνοψη για την ανάληψη της εξουσίας από τον τελευταίο. Αναφορικά με την πρώτη, καλό θα ήταν να αναφερθεί ότι *Ἀπριλλίῳ δὲ μηνί, τῆς αὐτῆς ἑκτῆς ἰνδικτιῶνος,*¹⁰³⁰ δηλαδή τον Απρίλιο του 963, ο Νικηφόρος Φωκάς μπήκε στη Κωνσταντινούπολη ύστερα από εντολή της αυτοκρατορίας *-εἴσεισιν ὁ Φωκάς Νικηφόρος κελεύσει τῆς δεσποίνης ἐν Κωνσταντινουπόλει-*¹⁰³¹ παρά την αντίθετη γνώμη του Ιωσήφ Βρίγγα για το πρόσωπο του οποίου έχει γίνει λόγος παραπάνω- *τοῦ Ἰωσήφ καθάπαξ καὶ πάλιν κωλύοντος.*¹⁰³²

Ο Φωκάς με δόλιο τρόπο και υποκρισία *-ἀλλ' ὑπούλως οὗτος ὑποκρινάμενος ἐξαπατῆσαι τούτον-*¹⁰³³ προσπάθησε να εξαπατήσει τον Ιωσήφ, ώστε να εξαλείψει τις υποψίες του. Έτσι, ο Φωκάς αφού πήρε μαζί του έναν υπασπιστή πήγε στο σπίτι του Ιωσήφ προκειμένου να του μιλήσει *- ἕνα τινὰ τῶν ὑπασπιστῶν εἰληφῶς ὁ Φωκάς περι ὥραν ἀρίστου εἰς τὸν οἶκον*

¹⁰²⁹ ODB, ὁ.π. 1478, 1479

¹⁰³⁰ ΣΙ, ὁ.π. 254, 47

¹⁰³¹ ΣΙ, ὁ.π. 254, 47-48

¹⁰³² ΣΙ, ὁ.π. 254, 48

¹⁰³³ ΣΙ, ὁ.π. 254, 52-53

ἄπεισι τοῦ Ἰωσήφ.¹⁰³⁴ Ἀφού μπήκε στο σπίτι και φώναξε τον Ἰωσήφ ο θυρωρός, ο Φωκάς τον πήρε ιδιαιτέρως και του ἔδειξε το τρίχινο ρούχο που φορούσε κάτω από τα ἱμάτια του παίρνοντας ὄρκο ὅτι δήθεν ἐπιζητούσε ἀπό καιρό να γίνει μοναχός – κατ’ ἰδίαν παραλαβῶν τὸν Ἰωσήφ δείκνυσιν αὐτῷ τρίχινον ἔνδυμα, ὅπερ ἔνδοθεν τῶν ἱματίων ἠμφίεστο, καὶ μετ’ ὄρκων ἐπληροφόρησεν, ὡς τὴν τῶν μοναχῶν πολιτείαν πάλαι ἂν περιεβάλετο τὸ σχῆμα.¹⁰³⁵ Δικαιολόγησε, ὁμως, τὴς καθυστέρηση τὴς ἐπιθυμίας του αὐτῆς υποστηρίζοντας ὅτι τον κρατούσε ἡ ἀφοσίωση πρὸς τοὺς δύο βασιλεῖς– εἰ μὴ ἔπεσχεν αὐτὸν ἢ τῶν βασιλέων προσπάθεια Κωνσταντίνου και Ρωμανοῦ.¹⁰³⁶ Μόλις, ο Ἰωσήφ ἀκούσε τὰ λόγια αὐτά, ἔπεσε, ἀμέσως στα πόδια του ζητώντας να τον συγχωρέσει και διαβεβαιώνοντας τον ὅτι δε θα πιστέψει ἄλλη φορὰ ὅποιον του μιλούσε ἐναντίον του – τοῦτο θεασάμενος ὁ Ἰωσήφ πίπτει εὐθέως πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ μετάνοιαν ἐκζητῶν, καὶ ὡς οὐ πιστεύει τινὶ πληροφορῶν λέγοντί ποτε κατ’ αὐτοῦ.¹⁰³⁷ Καταληκτικά, τὸ δόλιο σχέδιο που χρησιμοποίησε ὁ Νικηφόρος Φωκάς, ἀποδεικνύει τὴν ἀκόρεστη ἐπιθυμία του για ἐξουσία, ἀλλὰ και τὴν ευστροφία του.

Ὁ Ἰωσήφ, ὁμως, μόλις κατάλαβε ὅτι ἦταν μεγάλο λάθος που ἀφήσε τον Νικηφόρο να ξεφύγει, προσπάθησε να τον παγιδέψει με ἀπώτερο σκοπὸ να τον τυφλώσει,¹⁰³⁸ στέλνοντας ἐπιστολές και ξεσηκώνοντάς τον, καθὼς υποσχόταν δωρεές, παροχές και ἀξιώματα στον Ἰωάννη Τζιμισκὴ και στον Ρωμανὸ Κουρκοῦα¹⁰³⁹ -γράμματα πέμψει, καὶ φιλοτιμῶν ὑποσχέσεσι καὶ δωρεῶν καὶ τιμῶν διεγεῖραι τούτους πρὸς καθαίρεσιν του Φωκά.¹⁰⁴⁰ Οἱ τελευταῖοι, ὁμως, ἐπειδὴ εἶχαν φιλικές σχέσεις με τὸ Νικηφόρο, του διαβίβασαν ἀμέσως τὴς ἐπιστολές και τον προέτρεψαν να δείξει θάρρος και να ἀντιδράσει με μια γενναία και τολμηρὴ πράξη¹⁰⁴¹- ὑπαγιγνώσκουσί τε αὐτῷ εὐθέως τὰ γράμματα, καὶ διαναστῆναι πρὸς ἀλκὴν καὶ γενναῖόν τι καὶ νεανικὸν ἐννοήσασθαι παρεκάλουν.¹⁰⁴² Ἐπειδὴ, ὁμως, αὐτὸς φαινόταν διστακτικὸς και δεν ἀποφάσιζε, τον φοβέρισαν ὅτι θα τον σκοτώσουν, με ἀποτέλεσμα ἐκεῖνος ἀπὸ φόβο να υποχωρήσει και να ἀναγορευθεῖ,

¹⁰³⁴ ΣΙ, ὁ.π. 254, 53-54, 255, 55

¹⁰³⁵ ΣΙ, ὁ.π. 255, 56-59

¹⁰³⁶ ΣΙ, ὁ.π. 255, 60-61

¹⁰³⁷ ΣΙ, ὁ.π. 255, 63-65

¹⁰³⁸ Α. Μαρκόπουλος, *Ἰωσήφ Βρίγγας*, ὁ.π. 103

¹⁰³⁹ Κ. Παπαρηγόπουλος, *Ἱστορία του Ἑλληνικοῦ ἔθνους*, ὁ.π. τ.Η',63

¹⁰⁴⁰ ΣΙ, ὁ.π. 256, 91-93

¹⁰⁴¹ Θ. Θεοχαροῦδης, *Ἡ ἀνάρρηση στο θρόνο του Βασιλείου Β' και οἱ προσπάθειες για τὴν ἐδραίωσή του στὴν ἐξουσία*, Πρωτεύουσα μεταπτυχιακὴ ἐργασία, Θεσσαλονίκη 2009: Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφικὴ Σχολή, Τμῆμα Ἱστορίας και Ἀρχαιολογίας, 36-37

¹⁰⁴² ΣΙ, ὁ.π. 256, 4-5

δευτέρα τοῦ Ἰουλίου μηνός, τῆς αὐτῆς ἕκτης ἰνδικτιῶνος¹⁰⁴³ βασιλιάς ἀπό τα στρατεύματα της Ανατολῆς που ξεσήκωσε ο Τζιμισκῆς - ὑπὸ τῶν ἐν τῇ ἔω στρατευμάτων ἀπάντων παρακεκινημένων ὑπὸ τοῦ Τζιμισκῆ Ρωμαίων ἀναγορεύεται βασιλεύς.¹⁰⁴⁴

Ἡ διαμάχη γιὰ τὴν ἐξουσία ἀνάμεσα στὸν Ἰωσήφ Βρίγγα καὶ τὸν Νικηφόρο Β' Φωκά ἐντάσσεται στὴν ευρύτερη διαμάχη μεταξὺ τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς αριστοκρατίας τῆς γῆς, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὴν πολιτικὴ ζωὴ τῆς αυτοκρατορίας ἐκείνη τὴν περίοδο.¹⁰⁴⁵ Εἰδικότερα, ὁ Βρίγγας ἀντιπροσώπευε τὴν κρατικὴ ἐξουσία καὶ ὁ Νικηφόρος Β' Φωκάς τὴν μεγάλη ἐπαρχιακὴ αριστοκρατία τῆς γῆς. Ὁ πρῶτος, μάλιστα, ἀνήκε στὴν κωνσταντινουπολίτικη γραφειοκρατικὴ αριστοκρατία, ἐνῶ τα μέλη τῆς ζούσαν ἀπὸ τοὺς μισθοὺς που εἰσέπρατταν καὶ ἐπειδὴ στερούνταν τοῦ δικαίωματος νὰ ἐπιδίδονται σὲ ἐμπορικὲς ἐπιχειρήσεις κυρίως ἐπένδυναν τα χρήματά τους σὲ ἀκίνητα. Συνδυάζοντας οικονομικὴ ευμάρεια καὶ υψηλὴ κοινωνικὴ θέση, δὲν εἶχαν περισσότερη πολιτικὴ δύναμη ἀπὸ ὅση τους εξασφάλιζαν τα κρατικὰ λειτουργήματα που ἀσκούσαν. Ὡς ὄργανα τῆς κεντρικῆς γραφειοκρατίας ἐκφράζονταν πολιτικὰ με τὴν ἐπιρροή που ἀσκούσαν στὸν αυτοκράτορα, με τὸν ὁποῖον ἦταν σὲ συνεχὴ ἐπαφή. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, τα μέλη τῆς αριστοκρατίας τῶν ἐπαρχιῶν ἀποτελούνταν ἀπὸ πολυμελεῖς οικογένειες, ὅπως οἱ Φωκάδες. Τα εἰσοδήματά τους προέρχονταν ἀπὸ τὴν ἀσκηση τῶν στρατιωτικῶν καθηκόντων τους καὶ τὴν εἰσπραξὴ τῶν ἀντίστοιχων μισθῶν ἀπὸ τὸ κράτος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν κατοχὴ τεράστιας κτηματικῆς περιουσίας σὲ μιὰ περιοχὴ. Ἡ πολιτικὴ δύναμή τους στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα τους οφειλόταν στὴν πολλαπλὴ ἐξάρτηση τῶν ντόπιων καλλιεργητῶν τῆς γῆς τους οἱ ὁποῖοι ἦταν ταυτόχρονα καὶ οἱ στρατευμένοι τους στα σώματα που συγκροτοῦν αὐτὲς οἱ οικογένειες.¹⁰⁴⁶ Ἐτσι ἡ ὅλη δράση τοῦ Βρίγγα θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἀντίδραση τῆς τότε κρατικῆς ἐξουσίας ἀπέναντι σὲ ἕνα ἐκπρόσωπο τῆς μεγάλης ἐπαρχιακῆς αριστοκρατίας, ἡ ὁποία τὸ 963 φαίνεται πως διέθετε μεγάλη ἐπιρροή καὶ ἰσχύ.¹⁰⁴⁷

Ἡ δευτέρη ἐκδοχὴ¹⁰⁴⁸ φαίνεται νὰ βρίσκεται καὶ πιο κοντὰ στὴν ἀλήθεια. Εἰδικότερα, ὁ Νικηφόρος Φωκάς ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία του γιὰ

¹⁰⁴³ ΣΙ, ὁ.π. 256, 8

¹⁰⁴⁴ ΣΙ, ὁ.π. 256, 9-10

¹⁰⁴⁵ Ν. Σβορώνος, *Οικονομία-κοινωνία. Οἱ πολιτικοὶ καὶ κοινωνικοὶ ἀγῶνες, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους*, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, τομ. Η', 1979, 211

¹⁰⁴⁶ Ν. Οικονομίδης, *Τὸ Βυζαντινὸ κράτος στὴν ἀκμὴ τῆς δυνάμεώς του. Κύριες πολιτικὲς δυνάμεις καὶ δυναστικὴ ἱστορία*, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, τομ. Η', 1979, 98-99

¹⁰⁴⁷ Α. Μαρκόπουλος, *Ἰωσήφ Βρίγγας*, ὁ.π. 114

¹⁰⁴⁸ *Byzantine and Modern Greek Studies*, Londres 1988, 83-115

την εξουσία, επιθυμούσε σφόδρα και τη Θεοφανώ, τη χήρα του αυτοκράτορα Ρωμανού Β' - *ώς πολὺν ὄδινε χρόνον τὴν τῆς βασιλείας ἐπιθυμίαν καὶ οὐ τοσοῦτον αὐτὸν ὁ ταύτης ἔρωσ ἐξέφλεγεν, ὅσον ὁ τῆς βασιλίδος Θεοφανοῦς, ἐντυχόντα τε αὐτῇ.*¹⁰⁴⁹ Παρατηρώντας, λοιπόν, ο Ιωσήφ τη συμπάθεια του λαού προς το πρόσωπο του Νικηφόρου, φερόταν αλαζονικά, σκληρά και με αναιδή τρόπο – *αὐτὸς τὸ πλῆθος ἐκδειματῶν λόγους ἐπαφῆκεν ὑπερηφάνους τε καὶ τραχεῖς.*¹⁰⁵⁰ Ὅμως, ο Νικηφόρος ἤρθε στη Βασιλεύουσα ἀπὸ τη Χρυσή Πύλη με μεγαλοπρεπή πομπή, επευφημίες και μουσικές – *πᾶς ὁ δῆμος τῆς πόλεως μετ' εὐφημιῶν καὶ κρότων καὶ σαλπίγγων καὶ κυμβάλων δημοσίας γενομένης προόδου διὰ τῆς Χρυσῆς πόρτης εἰσάγουσιν εἰς τὴν βασιλίδα.*¹⁰⁵¹ Ὅταν ἔφτασαν στη Μεγάλη Εκκλησία, ἐπεισαν τον πατριάρχη Πολύευκτο¹⁰⁵² να του φορέσει το βασιλικό διάδημα και να τον στέψει βασιλιά στον ἀμβωνα της Μεγάλης Εκκλησίας την Κυριακή 16 Αυγούστου της ἑκτης ἰνδικτιῶνας – *στέφει οὖν τοῦτον ὁ Πολύευκτος ἐν τῷ ἀμβῶνι τῆς τοῦ θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, ἡμέρα δὲ ἦν Κυριακή, ἑξκαιδεκάτην τοῦ Αὐγούστου μηνὸς ἄγοντος, τῆς ἑκτης ἰνδικτιῶνος.*¹⁰⁵³ Μάλιστα, ὅπως πληροφορεῖ και ο Λέων Διάκονος, ο οποίος, ὅπως ἔχει προαναφερθεῖ αποτελεί βασική πηγή για τον Νικηφόρο Φωκά, ο ὄρκος που ἔδωσε με την παρουσία του Πατριάρχη δέσμευε το στρατηγὸ να μη σχεδιάσει τίποτα παράλογο ἐναντίον των νόμιμων διαδόχων και της συγκλήτου- *ὄρκοις κατασφαιλισμένους μὴ τι κατὰ τοῦ κράτους καὶ τῆς βουλῆς μελετῆσαι ἀβούλητον, ἀνειπεῖν αὐτοκράτορα στρατηγόν, καὶ τὰς τῆς Ἀσίας δυνάμεις ἐγχειρίσαι αὐτῶ, ὡς ἀμύνοιτο καὶ ἀναχαιτίζοι τῶν ἀλλοφύλων τὴν ἔφοδον.*¹⁰⁵⁴

2. Οι πρώτες ενέργειες του Φωκά όταν ανέλαβε το αυτοκρατορικό αξίωμα

Ὅταν ἀνήλθε στο αυτοκρατορικό αξίωμα ο Νικηφόρος Φωκάς, προχώρησε σ' ορισμένες πράξεις, ὥστε να σταθεροποιήσει την εξουσία του. Ειδικότερα, ἐξόρισε στην Παφλαγονία τον παρακοιμώμενο Ιωσήφ,¹⁰⁵⁵ ἀλλὰ σε λίγο χρονικό διάστημα τον μετέφερε σε κάποιο μοναστήρι που βρισκόταν στα Πύθια (σημερινή Γιάλοβα, στον κόλπο της Νικομήδειας, με

¹⁰⁴⁹ ΣΙ, ὁ.π. 257, 12-14

¹⁰⁵⁰ ΣΙ, ὁ.π. 257, 32-33

¹⁰⁵¹ ΣΙ, ὁ.π. 258, 58-59, 259, 60

¹⁰⁵² S. Runciman, *Η Βυζαντινή Θεοκρατία*, ὁ.π. 104.

¹⁰⁵³ ΣΙ, ὁ.π. 259, 62-64

¹⁰⁵⁴ Λέων Διάκονος, ὁ.π. II, 34, 6-9

¹⁰⁵⁵ ΣΙ, ὁ.π. 260, 66-72

ονομαστά ιαματικά λουτρά) και λεγόταν Ασηκρήτης,¹⁰⁵⁶ όπου έζησε για δύο χρόνια και ύστερα πέθανε. Επίσης ο Νικηφόρος έδωσε στον πατέρα του, τον Βάρδα, το αξίωμα του Καίσαρα. Τέλος έδωσε την εντολή στο μοναχό και σύγκελλο Αντώνιο το Στουδίτη (μελλοντικός Πατριάρχης την περίοδο 974-978) να κατεβάσει τη Θεοφανώ από τα ανάκτορα και να την στείλει στα παλάτια του Πέτρου. Το τελευταίο ήταν κτισμένο στην ομώνυμη συνοικία της Πόλεως που βρισκόταν στα παράλια του Κεράτιου.

3. Ο γάμος του Νικηφόρου Φωκά με τη Θεοφανώ και η απαγόρευση εισόδου του αυτοκράτορα στα άδυτα

Τῇ δὲ εἰκαδι του Σεπτεμβρίου μηνός,¹⁰⁵⁷ δηλαδή στις 20 Σεπτεμβρίου του 963, πήρε τη Θεοφανώ ως νόμιμη γυναίκα του - ἄγεται νόμιμον γαμετήν τὴν Θεοφανώ - εντυπωσιασμένος από την απαστράπτουσα ομορφιά της. Ο γάμος αυτός δημιούργησε προβλήματα στους κόλπους της Εκκλησίας, όμως, ο αυτοκράτορας Νικηφόρος ήταν τόσο εξαρτημένος από τη γυναίκα του αυτή που δεν τα υπολόγισε.

Ο γάμος πραγματοποιήθηκε στη Νέα Εκκλησία του Παλατιού και τη στιγμή που ο Νικηφόρος επρόκειτο να μπει στο θυσιαστήριο, κρατώντας του το χέρι ο Πολύευκτος και πλησιάζοντας στην Πύλη του Ιερού, εισήλθε εκείνος στα άδυτα, αλλά τον εμπόδισε σπρώχνοντάς τον προς τα πίσω - ἐπεὶπερ ἔμελλεν εἴσοδος ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ γενέσθαι, τῆς χειρὸς κατέχων αὐτὸν ὁ Πολύευκτος καὶ ταῖς ἱεραῖς ἐγγύσας κιγκλίσιν, εἴσεσι μὲν ἐκεῖνος εἰς τὰ ἄδυτα, ἐκεῖνα δ' ἐξώθησεν ὀπισθεν.¹⁰⁵⁸ Μάλιστα, ο Πατριάρχης Πολύευκτος τόνισε στο Νικηφόρο ότι δεν του επιτρεπόταν να μπει στο θυσιαστήριο, προτού δεχθεί το επιτίμιο που ίσχυε για όσους είχαν προχωρήσει και σε δεύτερο γάμο -ἐπεπὼν μὴ πρότερον συγχωρηθήσεται αὐτὸν εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσελθεῖν πρὶν ἂν δέξηται ἐπιτίμια δευτερογαμούντων.¹⁰⁵⁹ Ειδικότερα, σύμφωνα με τους κανόνες της Εκκλησίας, ο προσερχόμενος σε δεύτερο γάμο, όπως έδω συνέβαινε με τον Νικηφόρο και τη Θεοφανώ, υφίστατο επιτίμιο στέρησης της Θείας Κοινωνίας για δύο χρόνια. Ας σημειωθεί, επίσης, ότι ο αυτοκράτορας εισερχόταν εντός του Ιερού Βήματος μαζί με τους κληρικούς, πράξη που του απαγορεύει στην προκειμένη περίπτωση ο Πατριάρχης, θεωρώντας πως βρίσκεται ήδη σε επιτίμιο. Το γεγονός αυτό λύπησε τον αυτοκράτορα

¹⁰⁵⁶ R. Janin, *Églises*, ό.π. 87-88

¹⁰⁵⁷ ΣΙ, ό.π. 260, 73

¹⁰⁵⁸ ΣΙ, ό.π. 260, 82-83

¹⁰⁵⁹ ΣΙ, ό.π. 260-261, 83-85

και δε σταμάτησε μέχρι το θάνατό του να είναι θυμωμένος με τον Πατριάρχη¹⁰⁶⁰ - *ἐλύπησε δὲ ἐν τούτῳ τὸν Νικηφόρον, και οὐ διέλιπεν ἐγκοτῶν αὐτῷ μέχρι τῆς τελευτῆς.*¹⁰⁶¹

Υπήρχε, όμως, μια φήμη που αποτέλεσε την αφορμή για την αντιμετώπιση αυτή του Πολύευκτου προς το πρόσωπο του αυτοκράτορα. Πιο συγκεκριμένα, είχε διαδοθεί ότι ο Νικηφόρος ήταν ανάδοχος από το άγιο βάπτισμα ενός από τα παιδιά της Θεοφανούς - *ὅπερ ὁ Νικηφόρος ἀπὸ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἀνάδοχος ἐγένετο τῶν τῆς Θεοφανοῦς ἐνὸς παίδων.*¹⁰⁶² Πράγματι, οι εκκλησιαστικοί κανόνες απαγόρευαν το γάμο μεταξύ δύο προσώπων συνδεομένων με τη πνευματική συγγένεια που δημιουργείται μεταξύ ανάδοχου και βαπτιζόμενου, συμπεριλαμβανομένων των οικογενειών τους. Με βάση, λοιπόν, την παραπάνω φήμη έπρεπε ή να χωρίσει ο αυτοκράτορας από την Θεοφανώ, όπως και επιβάλλουν οι κανόνες ή να αποχωρήσει από την Εκκλησία - *ἢ χωρισθῆναι αὐτὸν τῆς γυναικὸς ἀπεμάχετο κατὰ τὸν κανίνα, ἢ τῆς ἐκκλησίας ἀναχωρεῖν.*¹⁰⁶³ Ο αυτοκράτορας, όμως, προτίμησε τη Θεοφανώ. Καταληκτικά, το πάθος αυτό του αυτοκράτορα στην ιδιωτική του ζωή δεν μοιάζει με τίποτα στο δυναμικό αυτοκράτορα που προσπαθούσε να πατάξει τους εξωτερικούς εχθρούς, όπως θ' αποδειχθεί παρακάτω.

Στο τέλος, όμως, οι επίσκοποι που βρίσκονταν στην Κωνσταντινούπολη, αλλά και κάποιοι από τους διαλεκτούς άνδρες της συγκλήτου, αφού εξέτασαν ξανά το ζήτημα, υπέγραψαν και παρέδωσαν έγγραφο αφέσεως - *τοῦτ' ἄρα καὶ λίβελλον ἀφέσεως ὑπογράψαντες τούτῳ ἐπιδεδώκασιν.*¹⁰⁶⁴ Εκείνοι, του απάντησαν ότι αυτός ήταν ένας παλιός

¹⁰⁶⁰ G. Ralles- M. Potles, *Σύνταγμα των θείων και ιερών κανόνων*, IV, Αθήνα 1868, 103. E. Patlagean, *Christianisation et parentés spirituelles: le domaine de Byzance*, *Annales ESC*, 1978, 625-636 στο Eadem, *Structure sociale, famille chrétienté à Byzance IVe -XIe siècle*, Londres, 1981, no XII

¹⁰⁶¹ ΣΙ, *ό.π.* 261, 85-86

¹⁰⁶² ΣΙ, *ό.π.* 261, 87-88

¹⁰⁶³ ΣΙ, *ό.π.* 261, 89-91

¹⁰⁶⁴ ΣΙ, *ό.π.* 261, 95

νόμος του Κοπρώνυμου¹⁰⁶⁵ και έκριναν ότι δεν ήταν ανάγκη να τηρείται – πάντες δὲ οὗτοι τοῦ Κοπρωνύμου εἶναι τὸν νόμον ἔλεγον, καὶ δέον αὐτὸν μὴ φυλάττεσθαι ἔκρινον.¹⁰⁶⁶ Τελικά, το αμάρτημα παραβλέπτηκε, αφού υπήρξαν μαρτυρίες (μάλλον ψευδείς) που πληροφορούσαν ότι ο Νικόδημος δεν ήταν ανάδοχος – καὶ τὸ μέγα τοῦτο παρήκεν ἀμάρτημα.¹⁰⁶⁷

4. Η εξωτερική πολιτική του αυτοκράτορα

Βασική κατεύθυνση της πολιτικής του Νικηφόρου Φωκά υπήρξε η συνέχιση των αγώνων εναντίον των Αράβων στην Ανατολή, τους οποίους είχε εγκαινιάσει με επιτυχία σ' όλα τα επίπεδα. Πριν αναφερθούν ορισμένα παραδείγματα που επιδεικνύουν την επιθυμία για επιθέσεις, αλλά και τις νίκες του σ' αυτές, θα ήταν καλό ν' αναφερθεί ότι η συνεχής πολεμική δραστηριότητα των Βυζαντινών για μια ολόκληρη εξαετία (963-969) είχε κουράσει το βυζαντινό στρατό και είχε προκαλέσει τη δυσφορία του λαού από τις επαχθείς φορολογικές επιβαρύνσεις.

Μόλις αναγορεύθηκε βασιλιάς ο Νικηφόρος, έκρινε φοβερό μια δύναμη, όπως, η Βυζαντινή Αυτοκρατορία να δίνει φόρο προς τους Σαρακηνούς, γι' αυτό και έστειλε εναντίον τους με στρατό το Μανουήλ - Άρτι δ' οὗτος ἀναγορευθεὶς βασιλεύς, πέρα δεινῶν ἡγήσάμενος δασμοφορῆσαι Σαρακηνοῖς, τὸν Μανουήλ, ὡς εἴπομεν, ἀποστέλλει μετὰ δυνάμεως κατ' αὐτῶν.¹⁰⁶⁸ Ο τελευταίος, όμως, όντας νεαρός στην ηλικία- είχε υπηρετήσει, βέβαια ως στρατιώτης- δεν ήταν άξιός ως στρατηγός, καθώς δεν πρόσεχε αυτούς που τον συμβούλευαν σωστά – οὗτος δὲ νέαν ἄγων τὴν ἡλικίαν καὶ στρατιώταις κατατετάχθαι, οὐ μὴν γε καὶ στρατηγεῖν

¹⁰⁶⁵ Πρόκειται για τους νόμους του Κωνσταντίνου Ε' (Ιούλιος 718 - 14 Σεπτεμβρίου 775), του γιου του Λέοντα Γ'. Αξίζει ν αναφερθεί πως ο Κωνσταντίνος υπήρξε δίκαιος ηγεμόνας και κοινωνικός μεταρρυθμιστής, που κατάφερε να επιβάλει την τάξη στα εσωτερικά του κράτους του περιορίζοντας την χαοτική παρα-εξουσία, που ασκούσε η Ορθόδοξη Εκκλησία στην μέχρι τότε πολιτική ζωή της αυτοκρατορίας. Έτσι, προχώρησε σε σκληρά μέτρα, τα οποία δεν ήταν αρεστά από την Εκκλησία. Ειδικότερα, η κοινωνική μεταρρύθμιση με την κατάσχεση της εκκλησιαστικής περιουσίας, την κατάργηση του μοναχισμού και τον περιορισμό του πλουτισμού των εικονολατρών κληρικών, δυσαρέστησε σε τέτοιο βαθμό την Εκκλησία, που οι ιστορικοί της κακοποίησαν με χυδαίο τρόπο τους δύο μεταρρυθμιστές Ισαύρους, αλλά και τους μετέπειτα απογόνους τους. (Κ. Παπαρηγόπουλος, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, ό.π. τ. Η', 349-350. Τ. Λουγγής, *Επισκόπηση βυζαντινής ιστορίας, 324-1204*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1989, 158.)

¹⁰⁶⁶ ΣΙ, ό.π. 261, 93-94

¹⁰⁶⁷ ΣΙ, ό.π. 261, 9

¹⁰⁶⁸ ΣΙ, ό.π. 267, 63-65

ἄξιος ὢν, ὑπάρχων δὲ καὶ πολλοῖς πάθεσιν ἄλλοις κατάσχετος καὶ μηδέ τῶν τὰ κρείττω συμβουλευόντων ἐπιστρεφόμενος¹⁰⁶⁹ καὶ οδηγήθηκε σε ἀπόκρημνους καὶ δύσβατους τόπους τῆς Σικελίας, ὅπου ἀποκλείστηκε με ὅλο το στρατό καὶ ἐπάθε μεγάλη συμφορὰ - ἐν τισι τόπους τραχέσι τε καὶ δυσβάτοις τῆς Σικελίας μετὰ παντὸς ἀποκλεισθῆς τοῦ στρατοῦ παραδίδοται πανωλεθρία.¹⁰⁷⁰ Ἔτσι, με αὐτὸν τον τρόπο ο Μανουήλ καταστράφηκε, ἀφοῦ ἐγίνε αἰτίος τῆς ἥττας γιὰ ολόκληρο στο στρατεύμα τον Οκτώβριο του 964 – καὶ ὁ μὲν Μανουήλ τοιαύτης ἔτυχε τῆς καταστροφῆς, παραίτιος ἀπωλείας γενόμενος καὶ παντὶ τῶ στρατῶ.¹⁰⁷¹

Ο Νικηφόρος Φωκάς ἦταν ἓνας πολυμήχανος, δραστήριος, ικανότατος στα πολεμικά καὶ ἀνυπέρβλητος στη δύναμη στρατιωτικός, χαρακτηριστικά τα οποία ἀποδεικνύονται ἀπὸ τις ἐπιτυχίες του. Πράγματι, βασικὴ κατεύθυνση τῆς πολιτικῆς του υπῆρξε ἡ συνέχιση τῶν ἀγῶνων ἐναντίον τῶν Ἀράβων στην Ἀνατολή που εἶχε ἐγκαινιάσει ἤδη ὅταν εἶχε τὸ ἀξίωμα του «Δομέστικου τῶν Σχολῶν». Εἰδικότερα, ἀπομάκρυνε τὸν Ἄραβες ἀπὸ τὴν Κιλικία στέλνοντας, ἀρχικά, τὸ μάγιστρο Ἰωάννη Τζιμισκὴ που εἶχε ἤδη ἀναδειχθῆ δομέστικος τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς - Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν τούτῳ τῶ χρόνῳ ἐκπέμπει κατὰ Κιλικίας Ἰωάννην μάγιστρον καὶ δομέστικον τῶν σχολῶν τῆς ἀνατολῆς ἤδη προβεβλημένον, τὸν Τζιμισκὴν.¹⁰⁷² Ο τελευταῖος κατατρόπωσε τὸν εχθρὸν με ἀποτέλεσμα νὰ θεωρεῖται πρόξενος τέλειας καταστροφῆς γιὰ τὸν Σαρακηνὸν – τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννου καὶ τοῖς Σαρακηνοῖς τελείας καταστροφῆς γέγονεν αἴτιον.¹⁰⁷³ Ο Νικηφόρος Φωκάς κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς αὐτοῦ βασιλείας, ἐν μηνὶ Ἰουλίῳ Ἰνδικτιῶνος ἑβδόμης,¹⁰⁷⁴ δηλαδὴ τὸν Ἰούλιο του 964, ἐκστράτευσε κατὰ τῆς Κιλικίας με στρατιωτικὴ δύναμη μεγάλη ἀπὸ Βυζαντινοὺς καὶ τὸν συμμάχους τὸν Ἀρμενίους καὶ Ἰβηροὺς - ἔξεισι κατὰ Κιλικίας σὺν βαρεῖ στρατῶ Ῥωμαίων καὶ συμμάχων Ἰβήρων καὶ Ἀρμενίων.¹⁰⁷⁵ Στη συνέχεια μῆκε ξανά στην Κιλικία – με τὴν ἀρχὴ τῆς Ἀνοιξῆς- Ἦρος δὲ ἀρχομένου πάλιν εἰσηλθεν ἐν Κιλικία¹⁰⁷⁶ ἐνῶ οδηγήθηκε στην κατάληψη τῆς Μοψουεστίας, τὴν ὁποία κατέλαβε σε δύο φάσεις – παραλαμβάνει τὸ ἓν μέρος τῆς πόλεως [...] σφοδρότερον δὲ χρησαμένου τοῦ βασιλέως τῆ

¹⁰⁶⁹ ΣΙ, ὁ.π. 267, 65-68

¹⁰⁷⁰ ΣΙ, ὁ.π. 267, 68-70

¹⁰⁷¹ ΣΙ, ὁ.π. 267, 72-73

¹⁰⁷² ΣΙ, ὁ.π. 267, 74-76

¹⁰⁷³ ΣΙ, ὁ.π. 268, 88-89

¹⁰⁷⁴ ΣΙ, ὁ.π. 268, 91-92

¹⁰⁷⁵ ΣΙ, ὁ.π. 268, 91-92

¹⁰⁷⁶ ΣΙ, ὁ.π. 268, 5

πολιορκία, ἔαλω καὶ τὸ ἕτερον μέρος, μηδενὸς ἐκεῖθεν διαφυγόντος.¹⁰⁷⁷ Επίσης, μεγάλη στρατιωτική επιτυχία για το Νικηφόρο Φωκά ήταν η κατάληψη της Κύπρου, καθώς στο δεύτερο μέρος της βασιλείας του, δηλαδή το 965, εξεδίωξε από εκεί τους Αγαρηνούς με τις ενέργειες του πατρικίου και στρατηγού Νικήτα του Χαλκούτζη – *Τῷ δὲ αὐτῷ δευτέρῳ τῆς αὐτοῦ βασιλείας χρόνῳ ὁ Νικηφόρος καὶ πᾶσαν τὴν νῆσον Κύπρον τῇ τῶν Ρωμαίων προσήγαγεν ἐπικρατεία, τοὺς Αγαρηνοὺς ἀπελάσας ἐκεῖθεν διὰ Νικήτα Πατρικίου καὶ στρατηγοῦ του Χαλκούτζη.*¹⁰⁷⁸

Ο πατρίκιος Νικήτας Χαλκούτζης (ἔδρασε κατά την περίοδο μεταξύ 950–965) ήταν Βυζαντινός στρατηγός, το πρώτο καταγεγραμμένο μέλος της οικογένειας Χαλκούτζη, ο οποίος έγινε ιδιαίτερος γνωστός για την ανακατάληψη της Κύπρου από τους Άραβες το 965. Αποτελεί το πρώτο καταγεγραμμένο μέλος της οικογένειας Χαλκούτζη ή Χαλκούτση, αναφορές στα μέλη της οποίας αναφέρονται ανά διαστήματα έως τον 13ο αιώνα.¹⁰⁷⁹ Για πρώτη φορά αναφέρεται από τον Σκυλίτζη και τον Κεδρηνό το 956, όταν ηγήθηκε πρεσβείας στην αυλή του Χαμδανίδη Εμίρη του Χαλεπιού, Σαΐφ αλ-Ντάουλα, ο οποίος, εκείνη την περίοδο, βρισκόταν εν μέσω πολεμικής σύγκρουσης με τους Βυζαντινούς. Στον Χαλκούτζη αποδίδεται, σύμφωνα με τον Κεδρηνό, η ανακατάληψη της Κύπρου—το νησί αποτελούσε από κοινού κτήση των Αράβων και των Βυζαντινών από τα τέλη του 7ου αιώνα—και η πλήρης προσάρτησή της από την Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Το γεγονός αυτό ελάχιστα καλύπτεται και ουδεμία σχετική λεπτομέρεια δεν αναφέρεται στις πηγές της εποχής, ενώ η ημερομηνία του τοποθετείται συνήθως κατά τα τέλη του 965, αν και ενδέχεται να έλαβε χώρα και λίγο νωρίτερα, ακόμη και στα μέσα του 964. Ο Χαλκούτζης ενδέχεται να ήταν ο πρώτος Βυζαντινός κυβερνήτης (στρατηγός) του νησιού μετά την επανακατάκτησή του.¹⁰⁸⁰

Αξίζει στο σημείο αυτό να γίνει μια μικρή αναφορά στο πώς παρουσιάζει αυτή την επίθεση ο Λέων Διάκονος, ο οποίος ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τον Νικηφόρο Φωκά στην *Ιστορία* του. Ειδικότερα, ο Νικηφόρος Φωκάς απέπλευσε με ταχύτητα προς την Κρήτη και αιφνιδίασε τους Άραβες /Κρήτες, των οποίων τα στρατεύματα ηττήθηκαν από τα βυζαντινά

¹⁰⁷⁷ ΣΙ, ὁ.π. 269, 9-13

¹⁰⁷⁸ ΣΙ, ὁ.π. 270, 45-48

¹⁰⁷⁹ Α. Γ. Κ. Σαββίδης, *Προσωπογραφικό σημείωμα για τον απελευθερωτή της Κύπρου Νικήτα Χαλκούτζη και για τη χρονολογία ανακατάληψης της μεγαλονήσου (965 μ.Χ.)*, (στα ελληνικά), 1993, *Επετηρίς Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* (Λευκωσία) 2: 371

¹⁰⁸⁰ Α. Γ. Κ. Σαββίδης, *Προσωπογραφικό σημείωμα*, ὁ.π. 372-375

στην πρώτη πολεμική συμπλοκή. Οι Βυζαντινοί, όμως, νιώθοντας σίγουροι εξαιτίας της συντριπτικής νίκης τους, παραδόθηκαν στην αδράνεια και στην οκνηρία, *ράστώνην καὶ τρυφήν*,¹⁰⁸¹ γεγονός που εκμεταλλεύθηκαν οι αντίπαλοι. Πιο συγκεκριμένα, οι βάρβαροι που ελλόχευαν στα πιο πρόσφορα και απόκρημνα βουνά είδαν την απειθαρχία και την αδιαφορία των Βυζαντινών για προφυλάξεις, παρατάχθηκαν σε πολεμική διάταξη κατά φάλαγγες και άρχισαν την επίθεση εναντίον τους- *τούτων οἱ βάρβαροι, τοῖς ἐπικαιροτάτοις καὶ ἀμφιλαφέσι τῶν ὀρῶν ἐλλοχῶντες, τὸ ἀκόλαστον τεθραυμένοι καὶ ἀφύλακτον, τῶν δρυμῶν καὶ χηραμῶν ὑπεκδύντες καὶ εἰς φάλαγγα παραταξάμενοι καὶ συνασπίσαντες, κατ' αὐτῶν ἐχώρουν*.¹⁰⁸²

Με βάση τα παραπάνω διεξάγεται το συμπέρασμα ότι η δύναμη συχνά εκτρέπει τους ισχυρούς ή γενικότερα τους νικητές μαχών σε θράσος και αλαζονεία σε βάρος των αδυνάτων και ηττημένων. Μια τέτοια σιγουριά, όπως έχει αποδείξει η ιστορία, μπορεί να επιφέρει διττά αποτελέσματα· αφενός μπορεί να οδηγήσει στην αδράνεια, όπως, στο παρόν παράδειγμα και αφετέρου μπορεί να οδηγήσει τους ισχυρούς σε τάσεις- βλέψεις επεκτατικές, όπως φαίνεται σε μια από τις δημηγορίες που παραθέτει ο Θουκυδίδης, στη δημηγορία του Παγώνδα προς τους Βοιωτούς.¹⁰⁸³

Στην *Ιστορία* του Λέοντος Διακόνου, ο Νικηφόρος Φωκάς αντιλήφθηκε ότι δεν έπρεπε να καθυστερεί, γιατί έτσι δίνει χρόνο στους εχθρούς και γι' αυτό ψέγει τους στρατιώτες του για την αδράνειά τους. Φοβούμενος, λοιπόν, το ευμετάβολο της τύχης, αμέσως προετοίμασε σχέδιο αντεπίθεσης. Πράγματι, τόσο στο βυζαντινό όσο και στον αρχαίο κόσμο, εκτός από τις ανθρώπινες πράξεις, η συμβολή της τύχης στις ανθρώπινες σχέσεις και γενικότερα στις διάφορες εκφάνσεις της ζωής, ήταν ιδιαίτερα σημαντική, στοιχείο που υιοθετεί και ο Θουκυδίδης κατ' επίδραση του Δημοκρίτου. Η τύχη, σύμφωνα με τον πρώτο, είναι το φαινομενικά απρόβλεπτο, που προκαλεί μια διαφορετική εξέλιξη από εκείνη που περιμένει ο πολίτης. Επιπρόσθετα, ο Θουκυδίδης και η γενιά του, που έζησαν για είκοσι επτά χρόνια τον Πελοποννησιακό Πόλεμο, μια πάλη ζωής και θανάτου, θεωρούσαν την τύχη ως ενέργεια που εμφανίζεται πίσω από τα πολεμικά γεγονότα, αφού σε έναν πόλεμο κυριαρχεί η αβεβαιότητα.¹⁰⁸⁴ Ο Θουκυδίδης, για παράδειγμα, αναφέρει πως μπορεί και

¹⁰⁸¹ Λέων Διακόνος, *ό.π.* I, 9, 10

¹⁰⁸² Λέων Διακόνος, *ό.π.* I, 9, 18-22

¹⁰⁸³ Θουκυδίδης, *Historiae by Henricus Stuard Jones*, Bibliotheca Oxoniensis, τομ. 1-2 Oxford 1938 (Κείμενο, κριτικά υπομνήματα, Παράρτημα σχολίων του Θουκυδίδη από το βιογράφο του Μαρκελλίνο), IV, 92

¹⁰⁸⁴ Σ. Α. Σταμούλη, *Φιλοσοφική ανάλυση των δημηγοριών*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2007, 88

η τύχη να ευνόησε τα σχέδια του Δημοσθένη στην κατάληψη της Πύλου σε ένα βαθμό αν και ήταν αξιόλογος στρατηγός.¹⁰⁸⁵

Στο σημείο αυτό, κρίνεται απαραίτητη η αναφορά στο Θουκυδίδη, ο οποίος στις δημηγορίες του αναφέρθηκε στην μεταβολή μιας κατάστασης και στο πέρασμα από την ευτυχία στη δυστυχία, όπως μάλιστα συμβαίνει στην τραγωδία και στους τραγικούς ήρωες.¹⁰⁸⁶ Καθώς η μεταβολή εξελίσσεται και αποκαλύπτεται, ο Θουκυδίδης διαφωτίζει το ρόλο που παίζουν τα πρόσωπα και η στάση που τηρούν απέναντι στη μεταβολή αυτή.¹⁰⁸⁷ Οι μεταβολές εκδηλώνονται, καθώς εκτυλίσσονται τα πολεμικά γεγονότα και οι πολίτες και στρατιώτες περιέρχονται από μια θετική κατάσταση σε μια αρνητική. Η στάση που υιοθετούν οι άνθρωποι σε σχέση με τις μεταβολές αυτές αποκαλύπτεται και στις δημηγορίες, εφόσον ο ρήτορας βρίσκεται μέσα στη δίνη της μεταβολής και βιώνει την κατάσταση μαζί με τους συστρατιώτες και συμπολίτες του.

Προκειμένου να αιτιολογηθούν οι παραπάνω αναφορές με απτά στοιχεία από τις ίδιες τις δημηγορίες του Θουκυδίδη, παρατίθεται ένα παράδειγμα από μια πολεμική επιχείρηση της Αθήνας στις Επιστολές που είχε ανεπιτυχή κατάληξη. Ειδικότερα, οι γνώμες των δύο στρατηγών που ηγούνταν της επιχείρησης, δηλαδή του Νικία και του Δημοσθένη, ήταν αντίθετες ως προς τον τρόπο αποχώρησης του στρατού· ο μὲν Δημοσθένης πιεζόμενος από φόβο, προτείνει η αποχώρηση να γίνει από την ξηρά, ενώ ο δε Νικίας να γίνει με κρυφό τρόπο. Ωστόσο, η έλλειψη τροφίμων ώθησε τους Αθηναίους να χάσουν το ηθικό τους, στοιχείο που τους οδήγησε από μια κατάσταση ευτυχίας, καθώς υπερετερούσαν έναντι των Σπαρτιατών στη μάχη, σε μια κατάσταση δυστυχίας, στοιχείο που φανερώνει και εδώ το ευμετάβολο της τύχης.¹⁰⁸⁸

Στο σημείο αυτό, Νικηφόρος Φωκάς κάλεσε στην στρατηγική του σκηνή τους ανώτατους αξιωματικούς, το επιτελείο του στρατού του, και εκφώνησε το λόγο με βροντερή φωνή. Στο συγκεκριμένο λόγο ο στρατηγός δε λησμονεί να θυμίσει στους αξιωματικούς του την ωμότητα και τη θηριωδία των απογόνων του Αγάρ, *τὸ μὲν ὤμὸν καὶ θηριῶδες τῶν τῆς παιδίσκης ἐκγόνων*,¹⁰⁸⁹ καθώς και τα φονικά και τις αρπαγές που διέπραξαν εναντίον των Βυζαντινών. Στη συνέχεια, κάνοντας αναφορά στη θέληση του Θεού, ο στρατηγός επεσήμανε τη νικηφόρα μάχη των ιδίων εναντίον των Αράβων

¹⁰⁸⁵ Α. Βλάχος, *Οι Μεροληψίες του Θουκυδίδη*, Αθήνα 1974, 80-85

¹⁰⁸⁶ Σοφία Αλεξ. Σταμούλη, *Φιλοσοφική ανάλυση των δημηγοριών*, ό.π. 92

¹⁰⁸⁷ Θουκυδίδης, ό.π. II, 43,5

¹⁰⁸⁸ Θουκυδίδης, ό.π. VIII, 50,4

¹⁰⁸⁹ *Λέων Διάκονος*, ό.π. I, 12, 1

που είχε προηγηθεί τόσο απρόσμενα, τεκμήριον δὲ τῶν λεγομένων καὶ μηδὲ τὴν ἐκ θαλάττης ναυτίαν ὀλοσχερῶς ἀποπτύσαντες, ἅμα τῷ ἐπιβῆναι τῆς νήσου τῆ τοῦ κρείττονος ἀρωγῇ μαχαίρας ἔργον πλείστους τῶν βαρβάρων ἐθέμεθα.¹⁰⁹⁰ Τέλος, τους συμβουλεύει ν' ακολουθήσουν τις οδηγίες του και ν' απομακρυνθούν από την απειθαρχία και την ανάγκη για καλοπέραση που ἔδειξαν το τελευταίο διάστημα, στοιχεία που τους οδήγησαν στην ἦττα. Ο Νικηφόρος Φωκάς τη συμβουλή αυτή τη δίνει με μεγάλη ευγένεια - ἐκλιπαρῶ οὖν - στο επιτελείο των αξιωματικών, καθώς τους νουθετεί να μην εξοκείλουν ξανά ούτε οι ίδιοι ούτε οι στρατιώτες, μὴ πρὸς ῥαστώνην ὑμᾶς ἀπιδεῖν καὶ τρυφήν· ἐξ ὑπογυίου γὰρ ἡμῖν τοῦ πτώματος τὸ παράδειγμα.¹⁰⁹¹ Ειδικότερα, τους συμβουλεύει να παραμείνουν νηφάλιοι και προσεκτικοί, να ερευνούν με ὅλη τους την ταχύτητα και τη δύναμη και να ανακαλύπτουν τα βάρβαρα αὐτὰ θηρία που ελλοχεύουν ἐδῶ και ἀφοῦ τους αποτραβήξουν ἀπὸ τα βράχια και τις σπηλιές, να τα ρίχνουν ἀπὸ χαμό- δεῖ οὖν τὸ τῶν ἐταίρων πτώμα εὐλαβηθέντας νήφειν τε καὶ προσέχειν, καὶ ὄλη σπουδῇ καὶ ῥώμῃ ἐξερευνηῆσαι καὶ ἀνιχνεῦσαι τὰ ἐλλοχῶντα τῆδε βάρβαρα θηρία, καὶ τῶν χηραμῶν καὶ φωλεῶν ἐξερύσαντας ἀπωλεία, παραπέμψασθαι.¹⁰⁹²

Ο λόγος του Νικηφόρου Φωκά ήταν αποτελεσματικός, γιατί ο στρατηγός ἀνέφερε τις ανεπιτυχεῖς στιγμές του παρελθόντος στοχεύοντας στην ἐπίκληση του συναισθήματος των δεκτῶν, ἀλλὰ και προχωρώντας σε ἐπίθεση στο ἦθος των τελευταίων, ως μορφή πειθούς προκειμένου να πείσει. Ἀς μην παραλειφθεῖ στο σημεῖο αὐτὸ μια ἀναφορά στην ευγενική συμπεριφορά του στρατηγού, ἀλλὰ και στη ρητορική του δεινότητα, καθώς νουθετεῖ τους αξιωματικούς να μην πέσουν πάλι στην τρυφή, συμπεριφερόμενος, ὅμως, σαν πατέρα προς τα παιδιά του. Στο τέλος, ὅμως, του λόγου του παρουσιάζεται ως ἕνας ἐμπειρὸς στρατηγός, ο οποίος δίνει ἀκρῶς προσεγμένες συμβουλές στο επιτελείο του.

Στο σημεῖο αὐτὸ, ὅμως, ἐγείρεται ἕνας προβληματισμός· με πόση ἀκρίβεια παρατίθεται ο παρὼν λόγος ἀπὸ το Λέοντα Διάκονο και πόσο μεγάλη υπῆρξε ἡ ἐπέμβαση του τελευταίου σε αὐτόν. Προκειμένου να ἀπαντηθεῖ το ἐρώτημα αὐτὸ, καλὸ θα ἦταν να γίνει μια μικρὴ ἀναφορά στις δημηγορίες, στους λόγους, δηλαδή που ἐκφωνοῦνταν ἀπὸ στρατιωτικούς(ἀλλὰ και πολιτικούς) ἄνδρες κατὰ την προετοιμασία του πολέμου ἢ κατὰ τη διάρκεια των πολεμικῶν επιχειρήσεων, εἶδος που ἀναπτύχθηκε ἤδη ἀπὸ την ἀρχαία Ἑλλάδα. Ο Θουκυδίδης, μάλιστα, ο

¹⁰⁹⁰ Λέων Διάκονος, ὄ.π. I, 12, 16-20

¹⁰⁹¹ Λέων Διάκονος, ὄ.π. I, 12, 21-23

¹⁰⁹² Λέων Διάκονος, ὄ.π. I, 15, 27-31

πατέρας της Ιστορίας, παρεθέτει ένα μεγάλο αριθμό δημηγοριών στην αφήγηση της ιστορίας του Πελοποννησιακού Πολέμου, όμως, εξ' αρχής η δήλωσή του ήταν σαφής· η δυσκολία να παρατεθούν αυτολεξεί ήταν μεγάλη ακόμα και για τις περιπτώσεις που ο ίδιος ήταν ανάμεσα στο ακροατήριο. Ο ιστορικός δήλωνε ότι δεν απομακρύνθηκε από την κεντρική ιδέα των λόγων και, εφόσον ήταν αδύνατο να τους παραθέσει αυτολεξεί, έγραψε σύμφωνα με τη δική του κρίση ό,τι ήταν προσφορότερο να λεχθεί στην κάθε περίπτωση. Στις δημηγορίες, στην παρουσίαση των απόψεων, στη δομή, στην επιχειρηματολογία φαίνεται και η ικανότητα του ιστορικού να αναλύει τα γεγονότα και το βάθος της σκέψης του.¹⁰⁹³

Πράγματι, λαμβάνοντας κανείς ως βάση τα παραπάνω στοιχεία, τα οποία αναμφισβήτητα επηρέασαν το Λέοντα Διάκονο, δεδομένων των απηχήσεων που συναντώνται σε όλη τη μελέτη της *Ιστορίας*, θα αντιληφθεί την επέμβαση του τελευταίου στην παρούσα δημηγορία. Ειδικότερα, ο Λέων Διάκονος έθεσε ως βάση την ομιλία του στρατηγού- ο Νικηφόρος Φωκάς δεν είχε την παιδεία να μιλήσει με τόσο προσεγμένο λόγο-, και την επεξεργάστηκε προκειμένου να δημιουργήσει το παρόν αποτέλεσμα που αποτελεί αντικείμενο συνειδητής επεξεργασίας, για να αποδείξει ο ίδιος τη δική του παιδεία. Εξάλλου, ο Λέων θα πρέπει να είχε συμπληρώσει τη μόρφωσή του στο Βυζάντιο, σε κάποιο από τα εκπαιδευτικά ιδρύματα που λειτουργούσαν κατά την εποχή αυτή. Παράλληλα, το 945, ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Ζ' είχε αναδιοργανώσει το Πανεπιστήμιο της πόλης, όπου διδασκόταν συστηματικά όχι μόνο η θεολογική παιδεία, αλλά και η θύραθεν ελληνική. Αυτό εξηγεί άλλωστε την έντονη παρουσία ελληνικών αναφορών στο έργο του Λέοντος και τη συνύπαρξη αμφότερων στον πνευματικό του κόσμο. Είναι, μάλιστα, χαρακτηριστική η πληροφορία που δίνει ο ίδιος ότι ακόμα και ο πατριάρχης Αντιόχειας έπρεπε, πριν ακόμη αναλάβει την έδρα του να είχε εξετασθεί για τις γνώσεις του τόσο στη θύραθεν όσο και στη *θείαν και ήμετέραν παιδεία*. Έτσι, σύμφωνα με τους μελετητές, ίσως ο Λέων Διάκονος να είχε λάβει μια ανάλογη εγκύκλια και θεολογική μόρφωση, καθώς του ήταν απαραίτητη για την ανάρρησή του σε ανώτατα εκκλησιαστικά αξιώματα.¹⁰⁹⁴

Ανάλογη επιτυχία με τις παραπάνω δε γνώρισε στη προσπάθεια να καταλάβει την Αντιόχεια, καθώς οι κάτοικοι της τελευταίας αμύνονταν με

¹⁰⁹³ Σ. Α. Σταμούλη, *Φιλοσοφική ανάλυση*, ό.π. 18-23

¹⁰⁹⁴ *Λέων Διάκονος*, ό.π. 8

σθένος, αφού συνέρρεαν στην πόλη για βοήθεια πολὺς λαὸς ἀπὸ τὰ περὶχωρα – εὐσθενῶς δὲ τῶν Ἀντιοχέων προσδεχομένων τὸν πόλεμον διὰ τὸ πλεῖστον λαὸν ἐκ τῆς Περιοικίδος εἰσελθεῖν εἰς τὴν πόλιν ἐπὶ βοήθειά.¹⁰⁹⁵ Σημαντικὰ αἰτία γιὰ τὴν παραπάνω ἀποτυχημένη προσπάθεια τῶν Βυζαντινῶν ἦταν καὶ ἡ ἔλλειψη τροφίμων στὴν ὁποία εἶχε περιπέσει ὁ βυζαντινὸς στρατὸς - ἐπιλελοιπότην δὲ καὶ τῶν ἀναγκαίων τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατῶν¹⁰⁹⁶ ἀλλὰ καὶ ἡ βροχὴ ποὺ οδήγησε τὸ βασιλιά στο νὰ γυρίσει ἀπρακτὸς – γενέσθαι δὲ καὶ τέλμα ἀδιεξίτητον ἐκ τοῦ πολὺν ὄμβρον οὐρανόθεν καταραγῆναι.¹⁰⁹⁷

Βέβαια, εἶχε διαδοθεῖ ὅτι ὁ βασιλιάς δε θέλησε, ἀν καὶ μποροῦσε νὰ πάρει με ἐφοδο τὴν Ἀντιόχεια, γιὰτὶ φοβόταν μιὰ προφητεία, ἡ ὁποία ἔλεγε ὅτι με τὴν ἀλῶση τῆς Πόλης θα πέθαινε καὶ ὁ βασιλιάς –δεδιῶς τὸν φημιζόμενον λόγον καὶ γὰρ δὴ καὶ τοῖς ἀπάντων ἐφέρετο στόμασιν, ὡς ἅμα τῇ ἀλώσει τῆς πόλεως Ἀντιόχειας καὶ ὁ βασιλεὺς τεθνήξεται.¹⁰⁹⁸ Ὁ Νικηφόρος, λοιπὸν, ἐπιστρέφοντας τὸ 968 στὴ Βασιλεύουσα ἀπὸ τὴν Ἀντιόχεια, πέρασε ἀπὸ τὸν Ταῦρο, ποὺ οἱ ντόπιοι τὸν ὀνόμαζαν Μαῦρο Ὅρος ποὺ εἶναι σήμερὰ γνωστὸ ὡς "Γκαμπάλ αλ Λουκάμ" (Jabal al Lukkam ἢ Tura Ukama) κοντὰ στὸ σημερινὸ Ἀμμάν τῆς Ἰορδανίας.¹⁰⁹⁹ Στὴ μέση ἐκείνου τοῦ βουνοῦ σὲ κάποιον λόφον ἔχτισε φρούριον καὶ ἀφήσε ἐκεῖ τὸ Μιχαὴλ Βούρτζη (μετέπειτα Δούκας τῆς Ἀντιόχειας), ἀφοῦ τὸν ἔκανε Πατρίκιον καὶ τὸν ὀνόμασε στρατηγὸ τοῦ Μαύρου Ὅρους -Ἵποστρέφων δ' ὁ Νικηφόρος ἐξ' Ἀντιοχείας ἐν τῶν διέρχεσθαι τὸν Ταῦρον, ὁ Μαῦρον ὄρος ἐπιχωρίως λέγεται, φρούριον κατὰ τὸ μέσον τοῦ ὄρους δομησάμενος ἐν τινὶ λόφῳ ἐρυμνοτάτῳ, Μιχαὴλ τὸν Βούρτζην Πατρίκιον τιμήσας ἐν τῶν φρουρίῳ κατέλιπε, στρατηγὸν ὀνομάσας τοῦτον τοῦ Μαύρου ὄρους.¹¹⁰⁰ Σύμφωνα, ὁμῶς, με τὸ Λέοντα Διάκονο, ὁ Νικηφόρος Φωκάς δὲν ἐπιθυμοῦσε νὰ λεηλατήσῃ τὴν Ἀντιόχεια, καθὼς ἦταν ἡ τρίτη σὲ μέγεθος πόλη τῆς οἰκουμένης, με τέτοια ὁμορφιά, με τέτοιο ὕψος τειχῶν, πλήθος ἀνθρώπων καὶ αξιοθαύμαστων ἀρχιτεκτονικῶν κτισμάτων, εἰ τρίτη τῶν περὶ τὴν οἰκουμένην τελοῦσα πόλεων, τῶν τε κάλλει· καὶ τῶν μεγέθει τῶν περιβόλων (ὄρατε γὰρ εἰς ὅσον ὕψος ἐπανατείνονται οὗτοι), ἔτι τε πλήθει τοῦ δήμου καὶ τῶν οἰκειῶν ἀμηχάνοις κατασκευαῖς.¹¹⁰¹

¹⁰⁹⁵ ΣΙ, ὁ.π. 271, 55-57

¹⁰⁹⁶ ΣΙ, ὁ.π. 271, 57-58

¹⁰⁹⁷ ΣΙ, ὁ.π. 271, 58-59

¹⁰⁹⁸ ΣΙ, ὁ.π. 272, 85-87

¹⁰⁹⁹ M. Zaker, *Sasanid Soldiers in Early Muslim Society: The Origins of 'Ayyārān and Futuwwa*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1995, 375

¹¹⁰⁰ ΣΙ, ὁ.π. 271, 73-77

¹¹⁰¹ Λέων Διάκονος, ὁ.π. IV, 73, 12-15

Ο βασιλιάς, λοιπόν, τον διέταξε να προσέχει ώστε να εμποδίσει με κάθε τρόπο να εξέλθουν οι Αντιοχείς και να εισαγάγουν εφόδια απαραίτητα για την πόλη τους - *ἐπισκήψας προσμένειν ἀγρύπνως καὶ τοὺς Ἀντιοχεῖς πάση μηχανῇ κωλύειν ἐξιέναι καὶ τὰ πρὸς ζωὴν εἰσκομίζεσθαι ἐπιτήδεια.*¹¹⁰² Επίσης, άφησε και τον Πέτρο που είχε αναδέξει στρατοπεδάρχη Κιλικίας, έναν από τους ευνούχους του, δούλο, αλλά δραστήριο άνθρωπο και τον διέταξε να διασκορπίσει το στρατό μέχρι το τέλος του χειμώνα και τον περιμένει τον άλλο χρόνο να ξανάρθει – *κατέλιπε δὲ καὶ Πέτρον ἕνα τῶν ἑαυτοῦ εὐνούχων, δοῦλον ὑπάρχοντα δραστήριον ἄνθρωπον, ὃν δὴ καὶ στρατοπεδάρχην πεποίηκεν ἐν Κιλικίᾳ, εἰς παραχειμασίαν τὸν στρατὸν διασκορπίσαι κελεύσας καὶ τὴν αὐτοῦ μένειν εἰς τοῦπιὸν ἔτος ἔλευσιν.*¹¹⁰³ Ο Βούρτζης,¹¹⁰⁴ όμως, επιθυμώντας τη δόξα – και κλέος ἑαυτῷ ἄσβεστον περιποιήσασθαι ἰμειρόμενος¹¹⁰⁵ δεν άκουσε τις οδηγίες του βασιλιά και οδηγήθηκε στην κατάληψη της Αντιόχειας, με την ενίσχυση του Πέτρου, ο οποίος αναγκάστηκε να υποκύψει στις συνεχείς εκκλήσεις του.¹¹⁰⁶

Ενδιαφέρον, βέβαια, στο παρόν σημείο έχει η αντίδραση του βασιλιά. Πράγματι, ο Νικηφόρος, όταν το έμαθε αντί να δείξει χαρά για μια τόσο μεγάλη επιτυχία, εντούτοις ο ίδιος ένιωσε πόνο στην ψυχή και κατηγόρησε το στρατοπεδάρχη - *ὄπερ πυθόμενος ὁ Νικηφόρος, εὐφραθῆναι δέον ἐπὶ ἀλώσει τηλικαύτης πόλεως καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἐπιτρέψαι Θεῷ, ὁ δὲ τοῦναντίον ἤλγησε τὴν ψυχὴν τὸν στρατοπεδάρχην τε ἐν αἰτίας εἶχε.*¹¹⁰⁷ Ο φόβος του, μάλιστα, μήπως πραγματοποιηθεί η προαναφερθείσα προφητεία τον οδήγησε στο να φερθεί σκληρά απέναντι στο Βούρτζη. Έτσι, δεν επαίνεσε την προθυμία και την ανδρεία του – *οὐ μόνον οὐκ ἀπεδέξατο τῆς προθυμίας καὶ τῆς ἀνδρείας,*¹¹⁰⁸ δεν του έδωσε βραβείο αντάξιο για την ανδραγαθία που έκανε - *γέρα παρέσχεν ἐπαξία τῆς αὐτοῦ ἀνδραγαθίας,*¹¹⁰⁹ αλλά αφού τον ξέπλυνε με ύβρεις, του πήρε την εξουσία και τον διέταξε σπίτι του να

¹¹⁰² ΣΙ, ό.π. 272, 77-79

¹¹⁰³ ΣΙ, ό.π. 272, 79-83

¹¹⁰⁴ ODB, ό.π. 317-318. PMBZ, ό.π. #25253

¹¹⁰⁵ ΣΙ, ό.π. 272, 91-92

¹¹⁰⁶ M. Whittow, (1996). *The Making of Byzantium, 600–1025*. Berkeley and Los Angeles, California: University of California Press, 353

¹¹⁰⁷ ΣΙ, ό.π. 273, 31-34

¹¹⁰⁸ ΣΙ, ό.π. 273, 34-35

¹¹⁰⁹ ΣΙ, ό.π. 273, 34-35

μένει¹¹¹⁰ -ἀλλὰ καὶ ὕβρεσι πλύνας παρέλυσε τῆς ἀρχῆς καὶ οἴκοι μένειν ἐπέταξεν.¹¹¹¹

Ο Νικηφόρος υπήρξε ένας στρατηγός με εξαιρετικές ικανότητες, καθώς κατάφερε να μεγαλώσει το κράτος των Βυζαντινών, γιατί κατέλαβε πάνω από εκατό πόλεις και φρούρια– Κιλικίας τε καὶ Συρίας καὶ Φοινίκης Λιβανισίας, ὧν μέγιστα καὶ ἐπισημότερα ἡ Ἀνάζαρβος καὶ ἡ Ἄδανα, ἡ Μόψον ἐστία, ἡ Ταρσός, τὸ Παγράς, τὸ Συννέφιον, (φρούρια κοντά στην Αντιόχεια ὅπως και το Παγράς) ἡ Λαοδίκεια, τὸ Χάλεπ.¹¹¹² Επίσης, ἔφερε φόρο υποτέλειας στην Τρίπολη της Φοινίκης και τη Δαμασκό- ἔθετο δὲ καὶ ὑποφόρους τὴν τε ἐν Φοινίκη Τρίπολιν καὶ τὴν Δαμασκόν.¹¹¹³ Ὅμως, ορισμένες ενέργειές του τον καθιστούσαν αρκετά μισητό στους υπηκόους του.

Η αντίδραση του Νικηφόρου ἀπέναντι στους στρατηγούς που ἐπέτυχαν την κατάληψη της Αντιόχειας, ὅπως ἔχει ἤδη προαναφερθεί, αποτελούσε ἕνα βασικό αἴτιο για τη μείωση της δημοτικότητάς του. Επίσης, ἡ τελευταία μειώθηκε αισθητά, καθώς ὅταν ἀνέλαβε την ἐξουσία ἀδιαφόρησε για τις παραβιάσεις των στρατιωτῶν και υποστήριξε ὅτι «δεν εἶναι ἄξιο ἀπορίας, ἀν ἀτακτοῦν και μερικοί μέσα σε τέτοιο λαοῦ πλήθος» – πρῶτον μὲν γάρ, ὅτε τὴν ἀρχὴν τὰ κατ’ αὐτὸν ἐκινήθη, μυρίαὶς πλημμυλείαις χρωμένων τῶν σὺν αὐτῷ στρατιωτῶν ἐπιστροφὴν οὐκ ἐτίθει, λέγων οὐδὲν θαυμαστὸν, εἰ ἐν τοσοῦτῳ πλήθει λαοῦ ἀτακτοῦσι τινες.¹¹¹⁴ Η ἀδιαφορία, βέβαια, ἀποδεικνύεται και ἀπὸ το γεγονός ὅτι ὅταν μπήκε μέσα στη πόλη, ἐνῶ πολλοὶ ἐπίσημοι και μη ἔπεσαν θύματα κλοπῶν, ἐκεῖνος δεν τιμώρησε κανένα, ἀντίθετα ἀπολάμβανε το βίαιο τρόπο, με τον οποίο οι στρατιῶτες του κακοποιούσαν τους πολίτες – καὶ αὐθις εἰσελθὼν ἐν τῇ πόλει πολλῶν καὶ διαφανῶν καὶ ἰδιωτῶν διαπραγέντων οὐδεμίαν ἐκδίκησιν ἐποίησατο, ἀλλὰ παρεβλέπετο τὰς ἀτοπίας, ἐνενοχούμενος ταῖς ἀσελείαις, αἷς οἱ ἀτακτοῦντες προσκείμενοὶ κακῶς τοὺς πολίτας διετίθουν.¹¹¹⁵

¹¹¹⁰ C. Holmes, *Basil II*, ὁ.π. 2005, 332-333

¹¹¹¹ ΣΙ, ὁ.π. 273, 35-36

¹¹¹² ΣΙ, ὁ.π. 271, 66-69

¹¹¹³ ΣΙ, ὁ.π. 271, 69-70

¹¹¹⁴ ΣΙ, ὁ.π. 273-274, 38-41

¹¹¹⁵ ΣΙ, ὁ.π. 274, 41-45

5. Η εξάντληση των υπηκόων λόγω της ακόρεστης δίψας για επεκτατισμό του αυτοκράτορα

Αν και στις εκστρατείες στις οποίες προχωρούσε είχε πολλές επιτυχίες με αποτέλεσμα, όπως έχει ήδη επισημανθεί, ν' αυξηθούν τα βυζαντινά σύνορα, εντούτοις ταλαιπωρούσε τους υπηκόους με τους φόρους και τις συνεισφορές που τους επέβαλλε, αλλά και με ανυπόφορες λεηλασίες – *εἶτα καὶ πρὸς ταξειίδιον συνεχῶς ἐξιῶν δεινῶς ἐκάκου τὸ ὑπὸ χεῖρα οὐ μόνον προσθήκαις συντελειῶν καὶ ἄλλαις συνεισφοραῖς παντοίων εἰδῶν ἀλλὰ καὶ λεηλασίαις ἀνυποστάτοις.*¹¹¹⁶ Εκτός αυτών, σταμάτησε ένα μέρος από τα τιμητικά δώρα προς τη σύγκλητο, γιατί όπως έλεγε τα χρήματα δεν έφταναν σε εποχές πολέμου – *πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἐκκόψας καὶ μέρος τι τῶν παρεχομένων τῇ συγκλήτῳ βουλῇ φιλοτιμημάτων διὰ τὸ, ὡς ἔλεγε, σπανίζειν χρημάτων ἐν τοῖς πολέμοις.*¹¹¹⁷ Από τα παραπάνω, λοιπόν, προκύπτει φανερά η ακόρεστη επιθυμία του αυτοκράτορα να κατακτήσει όσες περισσότερες περιοχές μπορούσε. Βέβαια, δεν υπολόγιζε ότι με αυτό του το σχέδιο οδηγούταν στην εξάντληση των υπηκόων του που δυσαρεστούνταν από αυτή τη σκληρή συμπεριφορά του.

Όσον αφορά σε θέματα που αφορούσαν στην εκκλησία, αξίζει ν' αναφερθεί ότι επενέβη σε σημαντικό βαθμό, κάτι που δυσαρέστησε τους επισκόπους, αλλά και γενικότερα τους πατέρες της Εκκλησίας. Αρχικά, κατήργησε τελείως τις ενισχύσεις που είχαν ορισθεί εκ μέρους κάποιων βασιλέων ευσεβῶν να δίνονται σε οίκους ευαγείς και εκκλησίες – *πρὸς δὲ καὶ τὰς παρέχεσθαι τυπωθείσας δόσεις πρὸς εὐαγεῖς οἴκους καὶ ἐκκλησίας παρά τινων εὐσεβῶν βασιλέων τέλειων ἐκκόψας.*¹¹¹⁸ Επίσης, έβγαλε νόμο να μην πλουτίζουν οι ναοί με ακίνητα, ισχυριζόμενος ότι κακῶς ξοδεύονται τόσα χρήματα από τους επισκόπους που δίδονται για την προστασία των φτωχών, ενώ οι στρατευόμενοι στερούνται – *καὶ νόμον ἐκθέμενος, μὴ τὰς ἐκκλησίας ἀκινήτοις πλατύνεσθαι, κακῶς φάσκων ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων δαπανᾶσθαι τὰ πτωχικὰ χρήματα καὶ τοὺς στρατενομένους ὀλιγοῦσθαι.*¹¹¹⁹ Η συγκεκριμένη αναφορά αφορά στη Νεαρά 19 του 964, με την οποία απαγορεύονταν νέες δωρεές ακινήτων σε εκκλησίες και μοναστήρια. Οι δωρεές έπρεπε να γίνονται σε ρευστό χρήμα ή σε εργατικά ζῶα. Καταληκτικά, γίνεται φανερό το ενδιαφέρον του Νικηφόρου για τα πολεμικά, καθώς τα μέτρα που έπαιρνε και στο εσωτερικό του κράτους είναι τέτοια ώστε να ενισχύεται εν τέλει η εξωτερική πολιτική.

¹¹¹⁶ ΣΙ, ό.π. 274, 46-48

¹¹¹⁷ ΣΙ, ό.π. 274, 49-51

¹¹¹⁸ ΣΙ, ό.π. 274, 51-53

¹¹¹⁹ ΣΙ, ό.π. 274, 53-55

6. Οι επεμβάσεις του αυτοκράτορα σε εκκλησιαστικά ζητήματα

Ο αυτοκράτορας, όπως έχει ήδη αποδειχθεί, ρύθμιζε τα περισσότερα θέματα που αφορούσαν στην εκκλησία γεγονός που καθιστούσε την τελευταία εξαρτημένη από αυτόν. Πράγματι, ο τελευταίος έβγαλε ένα νόμο που ψήφισαν κάποιοι ασταθείς και κόλακες από τους επισκόπους, ο οποίος όριζε να μην εκλέγεται ή χειροτονείται επίσκοπος χωρίς την προτροπή και τη γνώμη του –*μη̄ άνευ τῆς αὐτοῦ γνώμης καὶ προτροπῆς ἐπίσκοπον ἢ ψηφίζεσθαι, ἢ προχειρίζεσθαι.*¹¹²⁰ Η φιλοχρηματία του, αλλά και η επιθυμία του να προσφέρονται όλο και περισσότερα χρήματα στο στρατό, αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι όταν απεβίωνε κάποιος επίσκοπος έστελνε άνθρωπο δικό του με διαταγή να γίνει η κηδεία του με μετρημένα έξοδα με αποτέλεσμα να πάρει τα υπόλοιπα ο ίδιος – *ἐπίσκοπον τε τεθνηκότος βασιλικὸν ἐκπέμπων ἄνθρωπον ἐσταθμημένην ποιεῖν τὴν ἔξοδον προσέταττες καὶ τὰ περιττὰ ἀνελαμβάνετο.*¹¹²¹

Ο Νικηφόρος θέσπισε ένα νόμο σχετικά με τους νεκρούς των πολέμων. Ειδικότερα, ο παρών νόμος υποστήριζε ότι όσοι στρατιώτες πέθαιναν στους πολέμους, θα πρέπει να θεωρούνται μάρτυρες της πίστεως – *τούς ἐν πολεμίοις ἀποθνήσκοντας στρατιώτας μαρτυρικῶν ἀξιουῖσθαι γερῶν, ἐν μόνῳ τῷ πολέμῳ τιθέμενος καὶ οὐκ ἐν ἄλλῳ τινὶ τῆν τῆς ψυχῆς σωτηρίαν.*¹¹²² Παρά την πίεση του αυτοκράτορα προς τον Πατριάρχη και τους επισκόπους για να ψηφίσουν το συγκεκριμένο νόμο, εντούτοις πολλοί αντιστάθηκαν γενναία και τον εμπόδισαν να πραγματοποιήσει τον σκοπό του, προβάλλοντας έναν κανόνα του Μεγάλου Βασιλείου, που έλεγε ότι όσοι σκότωναν στον πόλεμο εχθρό, θα έπρεπε να μείνουν ακοινώνητοι για τρία χρόνια – *ἀλλὰ τινες τούτων γενναίως ἀντιστάντες ἀπειρξάν αὐτὸν τοῦ σκοποῦ, προθέντες εἰς μέσον τὸν τοῦ μεγάλου Βασιλείου κανόνα, ἐπὶ τριετίαν ἀνακοινωνήτους εἶναι λέγοντα τούς πολέμιον ἐν τινὶ πολέμῳ ἀνηρηκότας.*¹¹²³ Στο σημείο αυτό καλό θα ήταν ν' αναφερθεί ότι όσο κι αν δυσαρεστούσε αυτή η στάση της Εκκλησίας τους αξιωματικούς, κυρίως των στρατευμάτων της Ανατολής, είναι επαινετή από την άποψη ότι δεν δικαίωσε με το στεφάνι του μάρτυρος τους υπέρ πατρίδος πέσοντες. Αυτό θα εξίσωνε τη στάση των Χριστιανών με εκείνη των Μουσουλμάνων της Τζιχάντ και θα μείωνε την πνευματική αξία της γνήσιας θρησκευτικής ζωής.

¹¹²⁰ ΣΙ, ό.π. 274, 57-58

¹¹²¹ ΣΙ, ό.π. 274, 58-60

¹¹²² ΣΙ, ό.π. 274, 62-65

¹¹²³ ΣΙ, ό.π. 274-275, 66-69

7. Οι αλλαγές στο νόμισμα

Ο Νικηφόρος Φωκάς οδηγήθηκε σε αλλαγές και στο νόμισμα. Ειδικότερα, υποτίμησε το νόμισμα με επινόηση του λεγόμενου τεταρτηρού -ήλάττωσε δὲ καὶ τὸ νόμισμα, τὸ λεγόμενον τεταρτηρὸν ἐπινοήσας.¹¹²⁴ Βέβαια, ἀπὸ τα συμφραζόμενα μπορεῖ ν' αντιληφθῆι ὁ ἀναγνώστης ὅτι ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ δὲν ἐγίνε με διαφανεῖς διαδικασίες. Ενδεικτικὸ εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ νέα αὐτὴ νομισματικὴ ἐκδόση, ἡ ὁποία εἶχε βάρους 417 γραμμάρια καὶ καθαρὸτητα χρυσοῦ 22 καράτια ἀρχικὰ εἶχε πανομοιότυπη ἐμφάνιση με τὸ παλιὸ παραδοσιακὸ νόμισμα που δὲν ἐπάψε νὰ κυκλοφορεῖ.¹¹²⁵ Μέσα σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο ὁ Hendy εἶδε τὴν καθιέρωση τοῦ τεταρτηροῦ ὡς ἓνα εἶδος ἐμμεσης φορολογίας με σκοπὸ νὰ ἀυξηθοῦν τὰ κρατικὰ ἐσοδα σὲ μὴν περίοδο ὅπου πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις καὶ ἄλλα μεγαλεπήβολα πολιτικὰ καὶ κτηριακὰ προγράμματα ἀπαιτοῦσαν ὑπέρογκα ποσά.¹¹²⁶ Εἰδικότερα, καὶ με διπλὸ τὸ νόμισμα ἀπὸ τότε, σὲς μεν εἰσπράξεις τῶν δημοσίων φόρων ἀπαιτοῦσαν τὸ βαρύτερο, ἐνὼ σὲς ἐξοδα σκορπιζόταν τὸ μικρότερο - ἢ μὲν εἰσπραξις τῶν δημοσίων φόρων τὸ βαρύτερον ἀπῆτει, ἐν δὲ ταῖς ἐξόδοις τὸ μικρὸν ἐσκορπίζετο.¹¹²⁷ Ἐπιπρόσθετα, ἐνὼ ἡ συνήθεια καὶ ὁ νόμος ὀρίζαν νὰ ἔχουν τὰ νομίσματα με τὴς μορφὲς τῶν βασιλέων ἰσότιμη ἀξία, ἐὰν βεβαίως δὲν ἔλειπε κάτι ἀπὸ τὸ βάρους τοῦς, αὐτὸς νομοθέτησε νὰ προηγείται τὸ δικὸ του, ἀφοῦ ὑποβίβασε τῶν ἄλλων τὰ νομίσματα - νόμον δὲ καὶ ἔθνος ὄντων πάντα χαρακτηῖρα βασιλέως, εἰ μὴ τῶ σταθμῶ ἐλαττοῖτο δύναμιν ἔχειν ἰσότιμον, ὁ δὲ τὸν ἑαυτοῦ προκεκρίσθαι ἐνομοθέτησεν, ὑποβιβάσας τοῦς τῶν ἄλλων.¹¹²⁸

8. Η επιβολή σκληρῶν μέτρων καὶ ἡ ἀπογοήτευση τῶν υπηκόων

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀξίζει ν' ἀναφερθῆι ὅτι τὸ κλειδί γιὰ τὴν κατανόηση τῆς ἀξιολόγησης τοῦ Νικηφόρου Φωκά καὶ τῆς βασιλείας τοῦ σὲς τὴν Σύνοψη

¹¹²⁴ ΣΙ, ὁ.π. 275, 69-70

¹¹²⁵ H. Ahrweiler, *Χρυσὸ Βυζαντινὸ νόμισμα τὸ δολλάριο τοῦ Μεσαίωνα*, Αρχαιολογία, Τεύχος 1, Νοέμβριος 1981. Ν. Σβορώνος, *Πολιτεία-Κοινωνία-Οικονομία: Ἡ οικονομικὴ καὶ δημοσιονομικὴ κρίση*, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, τομ.Θ, 1980, 54. G. Ostrogorsky, *Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους*, τομ. Γ, ὁ.π. 34. H. Ahrweiler, *Nouvelle hypothèse sur le tetartéron et la politique monétaire de Nicéphore Phocas*, ZRVI, 8, 1963, 19 σὲς *Études sur les structures administratives et sociales de Byzance*, Londres 1971, no III. Τ. Γ. Κόλιας, *Νικηφόρος Β' Φωκάς (963-969). Ὁ στρατηγὸς αὐτοκράτωρ καὶ τὸ μεταρρυθμιστικὸ του ἔργο*, Ἱστορικὲς ἐκδόσεις ΣΤ. Δ. Βασιλόπουλος, Ἀθήνα, 1993, 86-87

¹¹²⁶ M.F. Hendy, *Studies in the Byzantine Monetary Economy*, Cambridge University Press 1985, 35. M. Hendy, *Light-weight solidi, tetartera, and the Book of the Eparch*, BZ, 65, 1972, 57-80

¹¹²⁷ ΣΙ, ὁ.π. 276, 71-72

¹¹²⁸ ΣΙ, ὁ.π. 275, 72-75

βρίσκεται στο σημείο της αποτίμησης των εκστρατειών του.¹¹²⁹ Χωρίς να περιμένει ο Σκυλίτζης να ολοκληρώσει την αφήγησή του, για να τοποθετηθεί επιλογικά απέναντι στις αντικρουόμενες παραμέτρους που συνθέτουν την εικόνα του αυτοκράτορα, όπως έκανε προηγουμένα στην ανάλογη περίπτωση του Λέοντος Ε΄ του Αρμένιου- *ώμότατος, εἶπερ τις ἄλλος γεγονῶς καὶ τῶν προ αὐτοῦ πάντων ἀσεβέστατος, οἷς τὴν τε προσοῦσαν αὐτῷ ἐν τοῖς κοινοῖς ἐπιμέλειαν καὶ τὴν ἐν χερσὶ γενναιότητα ἀπημαύρωσε*¹¹³⁰ σπεύδει να υπονομεύσει αμέσως τη θετική εντύπωση που προκαλούν οι σημαντικές στρατιωτικές επιτυχίες του Φωκά στην Ανατολή, πριν ακόμη ολοκληρώσει τα σχετικά με την εκστρατεία του στην Αντιόχεια. Προϊδεάζει, δηλαδή, τον αναγνώστη του για όσα αρνητικά θα ακολουθήσουν, εξαιτίας των οποίων —δηλώνεται εξαρχῆς— ὁ Φωκάς *μισητὸς ἐγένετο παρὰ παντὸς ἀνθρώπου, καὶ πάντες ἐδίψων τὴν τούτου θεάσασθαι καταστροφήν*.¹¹³¹

Η θέση τοῦ Σκυλίτζη συνοψίζεται στο ἔξης: αναγνωρίζει μεν τη σπουδαία προσφορά του στρατηγού και μετέπειτα αυτοκράτορα Νικηφόρου Φωκά στα πεδία των μαχών, την οποία έχει προσδιορίσει αναλυτικά ως τώρα, εντούτοις περισσότερο βαρύνουσες στην κρίση του είναι οι υπόλοιπες, κακές πτυχές της πολιτικής του. Από αυτή την άποψη, η παράγραφος με την αποτίμηση συνιστά μια τομή στο κεφάλαιο, το οποίο για πρώτη φορά φαίνεται ότι δομήθηκε με βάση το δίπτυχο θετική προσφορά- κακός χαρακτήρας του αυτοκράτορα. Παρατηρείται, λοιπόν, ίσως ένα πέρασμα από τη φιλοφωκαδική στην αντιφωκαδική γραφή.¹¹³²

Οι τροποποιήσεις όμως, αυτές στις οποίες προχώρησε είχε ως αποτέλεσμα την ἔλλειψη αφθονίας στα αγαθά με αποτέλεσμα την πίεση των υπηκόων από αυτά τα μέτρα— *καὶ τὸ δὴ χεῖριστον, ἐκ τῆς τοιαύτης αἰτίας τοῦ πολιτεύματος πιεζομένου οὐδεμίαν εὐθηνίαν ἐδέξαντο τὰ ὠνούμενα*.¹¹³³ Μια κίνηση, η οποία λύπησε αρκετά τους υπηκόους του και οδήγησε στην μείωση της δημοτικότητάς του, ήταν το κτίσιμο τους τείχους στα παλάτια —*ἢ τοῦ τείχους κτίσις τῶν παλατίων*.¹¹³⁴ Πράγματι, ο Νικηφόρος, κατέστρεψε πολλές κατασκευές με κάλλος και με μέγεθος γύρω από το παλάτι και ἔκτισε ακρόπολη και ανάκτορο— *πολλὰ γὰρ ἔργα κύκλω ὄντα τοῦ παλατίου, εἰς κάλλος καὶ μέγεθος ἐξεργασμένα,*

¹¹²⁹ ΣΙ, ὁ.π. 271, 64-72. Ψ, ὁ.π. 98, 87-100, 12

¹¹³⁰ ΣΙ, ὁ.π. 23, 58-60

¹¹³¹ ΣΙ, ὁ.π. 271, 70-71

¹¹³² Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριῶν*, ὁ.π. 353-354

¹¹³³ ΣΙ, ὁ.π. 275, 76-77

¹¹³⁴ ΣΙ, ὁ.π. 275, 79

καταστρεψάμενος καὶ τυραννεῖον κατὰ τῶν ἀθλίων πολιτῶν ἀπειργάσατο.¹¹³⁵ Ο Νικηφόρος επειδή είχε πάρει μια προφητεία ότι θα πέθαινε μέσα στο παλάτι, προσπάθησε να ρυθμίσει τα πάντα ώστε να είναι αφενός ασφαλής και αφετέρου να έχει δίπλα του ό,τι χρειαζόταν. Γι' αυτό το λόγο έβαλε μέσα μαγειρεία, φούρνους, στοβολῶνες και αποθήκες που τις γέμισε με κάθε είδους αγαθά - ἀποθήκας καὶ σιτοβολῶνας ἔνδοθεν καὶ ἱπνούς καὶ κλιβάνους ἐργασάμενος καὶ πληρώσας εἰδῶν.¹¹³⁶

Συνέβη και ένα άλλο περιστατικό που αύξησε το μίσος του λαού εναντίον του. Ειδικότερα, στη διάρκεια μιας ιπποδρομίας, ο Νικηφόρος θέλοντας να δώσει στους πολίτες μια ιδέα πολέμου, αλλά ίσως και να τους εκφοβίσει έδωσε διαταγή σε μερικούς, αφού πάρουν στα χέρια τους τα ξίφη ν' αγωνισθούν σαν εχθροί για να χαρούν οι θεατές το θέαμα - ὁ Νικηφόρος ἐνδείξασθαι τοῖς πολίταις καὶ τὴν τοῦ πολέμου συμβολὴν ὅποια, τάχα δ' ἴσως καὶ ἐκφοβῆσαι, ξίφη γυμνὰ λαβόντας τινὰς προσέταξεν ὡς ἐν προσχήματι πολεμίων παιῖξαι, εἰς ἐστίασιν τάχα τῶν θεατῶν.¹¹³⁷ Οι τελευταίοι, όμως, πιστεύοντας μια φήμη που είχε διαδοθεί νόμιζαν πως ο αυτοκράτορας ήθελε να τους τιμωρήσει, επειδή τους θεωρούσε υπεύθυνους για μια συμπλοκή που έγινε τη γιορτή του Πάσχα μεταξύ των πληρωμάτων του στόλου και των Αρμενίτων όπου σκοτώθηκαν πολλοί. Έτσι, έτρεξαν όλοι να ξεφύγουν με αποτέλεσμα να θανατώνονται μεταξύ τους, αλλά όταν είδαν το βασιλιά να κάθεται ακλόνητος και δίχως να προκαλεί το φόβο -εἰ μὴ ὁ βασιλεὺς ὠράθη ἐπὶ τοῦ θώκου καθήμενος ἀδεής τε καὶ ἄτρεπτος-¹¹³⁸ τότε κατάλαβαν πως το συμβάν δεν έγινε με τη δική του θέληση και έπαυσαν να τρέχουν για να ξεφύγουν -ὄν ἰδόντες ὁ δῆμος μὴ παρακινήθέντα, καὶ κατανοήσαντες, ὡς ἄκοντος αὐτοῦ γέγονε τὸ γενόμενον, ἔστησαν τῆς φυγῆς.¹¹³⁹ Όμως, οι συγγενείς όσων χάθηκαν στον ιππόδρομο, αφού τον συνάντησαν κοντά στα αρτοπρατεία, τα οποία βρίσκονταν στη Μέση, μεταξύ της αγοράς του Θεοδοσίου και του Φόρου του Κωνσταντίνου, τον αποκαλούσαν καταραμένο, άθλιο και μiasμένο με το αίμα ομοφύλων - οἱ συγγενεῖς τῶν ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ ἀπολωλότων δεξάμενοι ἐν τῇ τῶν ἀρτοπρατεῖων ἀγορᾷ ὕβρεις ἠφίεσαν ἀπρεπεῖς κατ' αὐτοῦ, ἀλάστορα καὶ παλαμναῖον ἀποκαλοῦντες καὶ ὁμοφύλοις αἵμασι μικρόν-¹¹⁴⁰ και του έριχναν χώματα και πέτρες μέχρι το Φάρο του Κωνσταντίνου -καὶ κόνιν καὶ λίθους

¹¹³⁵ ΣΙ, ό.π. 275, 79-81

¹¹³⁶ ΣΙ, ό.π. 275, 82-83

¹¹³⁷ ΣΙ, ό.π. 275, 95, 1-3

¹¹³⁸ ΣΙ, ό.π. 276, 7-8

¹¹³⁹ ΣΙ, ό.π. 276, 8-10

¹¹⁴⁰ ΣΙ, ό.π. 276, 12-15

ἔπεμπον εἰς αὐτὸν ἄχρι τῆς ἀγορᾶς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου,¹¹⁴¹ πράξεις, οι οποίες αποδεικνύουν την αγανάκτησή τους απέναντι στις πράξεις του αυτοκτατορα.

Ειδικότερα, ο φόρος του Κωνσταντίνου (λατινικά: *Forum Constantini*) ή το φόρο του Κωνσταντίνου,¹¹⁴² ήταν πλατεία η οποία δημιουργήθηκε κατά την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης το 330 μ.Χ. και βρισκόταν έξω από τα παλαιά τείχη της πόλης του Βυζαντίου. Σηματοδοτούσε το κέντρο της νέας πόλης επί της Μέσης οδού, η οποία ήταν η κεντρική οδική αρτηρία της πόλης.¹¹⁴³ Η πλατεία ήταν κυκλικού σχήματος και διέθετε δύο μνημειώδεις στήλες στα ανατολικά και δυτικά της, ενώ στο κέντρο της υπήρχε η στήλη του Κωνσταντίνου. Α' τμήματα της οποίας διασώζονται έως σήμερα. Το κτήριο της γερουσίας βρισκόταν στη βόρεια πλευρά, ενώ ο χώρος ήταν διακοσμημένος με πλήθος αρχαίων αγαλμάτων και έργων τέχνης.

Μελανό σημείο της προσωπικότητας του Νικηφόρου Φωκά αποτελούσε η αισχροκέρδειά του, για την ικανοποίηση της οποίας μάλιστα, δε δίσταζε να εκμεταλλεύετα τους υπηκόους, όταν εκείνοι αντιμετώπιζαν προβλήματα. Ειδικότερα, δευτέρα δὲ Σεπτεμβρίου μηνός, ὥρα τῆς νυκτὸς δωδεκάτη, ἰνδικτιῶνος ἑνδεκάτης, γέγονε βρασμὸς καὶ κλόνος γῆς ἑξαίσιος.¹¹⁴⁴ από τον «κλονισμό» αυτό της γης υπέστησαν ζημιές η Ονωρία και η Παφλαγονία. Επίσης, το Μάιο της ίδιας ἰνδικτιῶνας φύσηξαν και άνεμοι θερμοί και δυνατοί που κατέστρεψαν καρπούς και ξερίζωσαν τα δέντρα και τα αμπέλια— τὸς καρποὺς διέφθειραν αὐταῖς ἀμπέλοις καὶ δένδρεσιν, ὡς ἐντεῦθεν κατὰ τὴν δωδεκάτην ἰνδικτιῶνα σφοδράτατον ἐπενεχθῆναι λιμόν.¹¹⁴⁵ Μονολότι, ο βασιλιάς ήταν υπεύθυνος για τη σωτηρία των πολιτών, εκείνος λόγω της ακόρεστης επιθυμίας του για πλούτο αφενός με δυσκολία διέθετε προς πώληση ποσότητες από το βασιλικό σιτάρι -ὁ δὲ τὸν βασιλικὸν σῖτον γλίσχρως πωλῶν καὶ καταπραγματευόμενος τὴν συμφορὰν τῶν ὑπὸ χεῖρα-¹¹⁴⁶ και αφετέρου καυχόταν, καθώς κατάφερε να εκμεταλλευθεί τη δύσκολη κατάσταση, στην οποία είχαν περιέλθει οι υπήκοοί του, επιβάλλοντας δύο νομίσματα

¹¹⁴¹ ΣΙ, ὁ.π. 276, 15-17

¹¹⁴² R. Janin, *Constantinople byzantine*, 67-69· W. Müller-Wiener, *Bildlexikon zur Topographie Istanbuls*, Tübingen 1977, 255-257· A. Berger, *Untersuchungen zu den Patria Konstantinupoleos*, Bonn 1988, 288-301.

¹¹⁴³ D. Potter, *Constantine the Emperor*, Oxford University Press, 9 November 2012, 262

¹¹⁴⁴ ΣΙ, ὁ.π. 277, 37-38

¹¹⁴⁵ ΣΙ, ὁ.π. 277, 41-43

¹¹⁴⁶ ΣΙ, ὁ.π. 277, 44-45

για ένα μόδιο του σιταριού που κανονικά είχε τιμή ενός νομίσματος - ὅτι μολιού τῶ νομίσματι πιπρασκομένου ἀντὸς δύο πωλεῖσθαι τοῦτον ἐπέταξε.¹¹⁴⁷

9. Οι μηχανορραφίες της Θεοφανούς και η δολοφονία του Νικήφόρου Φωκά

Ὅπως ἔχει ἤδη προαναφερθεῖ, ο Νικήφορος Φωκάς φαίνεται ὅτι ἐρωτεύθηκε σφοδρὰ τὴ Θεοφανώ· ὁμως, τα αἰσθήματα δὲν ἦταν ἀμοιβαία. Ἡ αυτοκράτειρα, παρόλα αὐτά, εἶχε δεχθεῖ με χαρὰ τὸ γάμο που τῆς εἶχε προτείνει ο Νικήφορος, διότι με αὐτὸ τὸν τρόπο προστάτευε σε μεγάλο βαθμὸ τα οικογενειακά και τα προσωπικά τῆς συμφέροντα, με προστάτη ἕναν ἀδέκαστο και ἀφοσιωμένο στρατηγὸ. Ὄταν ἐκεῖνη πραγματοποιοῖσε τοὺς σκοποὺς τῆς, ἀλλὰ ἐκρίνε ὅτι ο Φωκάς με τα σκληρὰ μέτρα του προκαλοῦσε λαϊκὴ δυσἀρέσκεια, ἤθελε να τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν ἐξουσία σχεδιάζοντας τὸ θάνατό του. Για να ἐπιτευχθεῖ τὸ σχέδιό τῆς, κάλεσε στα ἀνάκτορα τὸν Ἰωάννη Τζιμισκή, που βρισκόταν σε περιορισμὸ στο ἴδιο του το σπίτι χωρὶς ἀξίωμα, γιατί ο βασιλιάς εἶχε προλάβει να τὸν παύσει ἀπὸ δομῆστικο ἐξαιτίας κάποιας υποψίας - ἔφθη γὰρ ὁ βασιλεὺς διὰ τῆς ὑποψίας τῆς τοῦ δομῆστικοῦ παραλύσας τοῦτον ἀρχῆς και ἐν τῶ ἰδίῳ οἴκῳ ἀπρόϊτον εἶναι κελεύσας.¹¹⁴⁸ Ἡ βασίλισσα, λοιπόν, ἐκεῖνη νυκτὸς ἐνδεκάτῃ τοῦ Δεκεμβρίου μηνός, ἰνδικτιῶνος τρισκαίδεκάτης, ἔτους ἑξακιοχιλιοστοῦ τετρακοσιοστοῦ ἑβδομηκοστοῦ ὀγδόου,¹¹⁴⁹ δηλαδή τὸ 969, ἔστειλε κάποιον δικὸ τῆς ἀνθρώπο να φέρει τὸ Τζιμισκή στο τεχνικὸ λιμάνι που ἦταν κάτω ἀπὸ τα παλάτια και τὸν ἀνέβασε με κοφίνι μαζί με ὅσους τὸν συνόδευαν - ἀποστείλασα ἄγει τοῦτον πρὸς τὸν κάτωθεν τῶν παλατίων χειροποίητον λιμένα, καὶ κοφίνῳ ἀνιμήσατο μετὰ πάντων τῶν περιῖ αὐτόν.¹¹⁵⁰

Ὁ αυτοκράτορας, ἀνυποψίατος για τα γεγονότα που διαδραματίζονταν δίπλα του εἶχε ξαπλώσει στο πάτωμα, συνήθεια που εἶχε ἀποκτήσει ὅσο καιρὸ ἦταν στρατιωτικὸς σε μια γωνία του δωματίου. Μάλιστα, ο Ἰωάννης Σκυλίτζης περιγράφει και τὴν ἀμφίεση του· ἀναφέρει ὅτι κοιμόταν ἐπάνω σε ἕνα στρώμα στο ἔδαφος, φοροῦσε στὴν κεφαλὴ του κόκκινο σκούφο και ἦταν σκεπασμένος με τὸ δῆρμα μιας ἀρκούδας, που εἶχε δώσει ο θεῖος του Μιχαήλ, ο μοναχὸς του Μαλεῖνου¹¹⁵¹ (θεῖος ἀπὸ τὴ

¹¹⁴⁷ ΣΙ, ὁ.π. 277, 46-47

¹¹⁴⁸ ΣΙ, ὁ.π. 279, 89-91

¹¹⁴⁹ ΣΙ, ὁ.π. 279, 95, 1

¹¹⁵⁰ ΣΙ, ὁ.π. 279, 2-3

¹¹⁵¹ A. Laiou, *The General and the Saint: Michael Maleinos and Nikephoros Phokas*, Melanges Ahrweiler, 399-412

μητέρα του. Ἦταν ἅγιος και κοιμήθηκε την 12^η Ιουλίου 961)– και καταλαμβάνουσι αὐτὸν ἐπ’ ἐδάφους κείμενον και στρωμνὴν ἔχοντα πῖλον κοκκοβαφῆ και ἄρκτου δέρμα, ὅπερ λαβὼν ἦν παρὰ Μιχαὴλ μοναχοῦ τοῦ Μαλεΐνου, τοῦ θείου αὐτοῦ.¹¹⁵² Ο Οἶκος, μάλιστα, των Μαλεΐνων εἶχε μέχρι εκείνη τη στιγμή, κυρίως μέσω της στενῆς σύνδεσής τους με την οικογένεια Φωκά, γίνεῖ μία ἀπὸ τις πιο σημαντικές και ισχυρές οικογένειες στην αυτοκρατορία.¹¹⁵³

Την προκαθορισμένη ὥρα οι συνωμότες οδηγημένοι ἀπὸ κάποιον ἔμπιστο του αυτοκράτορα βρέθηκαν στην κάμαρα του. Ὅταν εἶδαν το κρεβάτι ἄδειο τους κυρίευσε τρόμος και πανικός, γιατί πίστευαν ὅτι η συνομοσία τους εἶχε ἀποκαλυφθεῖ και οι αυτοκρατορικοί σωματοφύλακες τους εἶχαν στήσει παγίδα για να τους συλλάβουν την ὥρα που θα εκτελούσαν την ἀποτρόπαια ἐνέργεια τους– οἵτινες ἀνελθόντες και ξιφῆρεις εἰς τὸν τοῦ βασιλέως εἰσελθόντες κοιτῶνα, ἐπεὶ μὴ εὔρον αὐτὸν ἐν τῇ συνήθει κλίνῃ, φωραθῆναι ὑπονόησαντες μικροῦ δεῖν ἑαυτοὺς κατεκρήμνισαν.¹¹⁵⁴ Τελικά, τη λύση ἔδωσε πάλι ο ἔμπιστος του Φωκά, που τους εἶχε οδηγήσει ἕως εκεί, δείχνοντάς τους τη σκοτεινὴ γωνία του δωματίου, ὅπου ὅπως προαναφέρθηκε κοιμόταν ο Νικηφόρος.

Ο χρονογράφος περιγράφει με ανατριχιαστικές λεπτομέρειες τη δολοφονία του βασιλιά, ο οποίος ἀνήμερος να ἀντιδράσει και εγκαταλελειμμένος ἀπὸ ὅλους, ἔστρεψε τις τελευταίες του ἐλπίδες στην Παναγία που τόσο ευλαβούνταν.¹¹⁵⁵ Τελικά, ἄφησε την τελευταία του πνοή στα πενήντα πέντε του χρόνια με το ὄνομα της Παναγίας στα χεῖλη του – «κύριε ἐλέησον» και «θεοτόκε βοήθει».¹¹⁵⁶

Το βράδυ εκείνης της ἡμέρας με διαταγή του Ἰωάννου ἐγίνε ἀργά η κηδεία του. Τον ἔβαλαν με πρόχειρο τρόπο σε ἕνα φέρετρο ἀπὸ ξύλο και τα μεσάνυχτα τον ἔφεραν στο θεῖο ναὸ των Ἀποστόλων και στο ηρώο που βρισκόταν το σῶμα του θείου και αοιδίμου Κωνσταντίνου. Εκεί τον κήδευσαν σε μια ἀπ’ τις βασιλικές σαρκοφάγους¹¹⁵⁷– τῇ δὲ ἐσπέρα τῆς αὐτῆς ἡμέρας προστάξει τοῦ Ἰωάννου πρὸς ἐσπέραν βαθεῖαν τῇ ὀσίᾳ παρεπέμφθη·

¹¹⁵² ΣΙ, ὁ.π. 280, 9-11

¹¹⁵³ M. Whittow, *The Making of Byzantium, 600–1025*. Berkeley and Los Angeles, California: University of California Press, 1996, 361-362 · C. Holmes, Catherine, *Basil II and the Governance of Empire (976–1025)*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2005, 341 · B. Krsmanović, (11 September 2003). *Maleinos Family*. Encyclopaedia of the Hellenic World, Asia Minor. Athens, Greece: Foundation of the Hellenic World, κεφ. 1

¹¹⁵⁴ ΣΙ, ὁ.π. 279-280, 5-8

¹¹⁵⁵ ΣΙ, ὁ.π. 280, 13-20

¹¹⁵⁶ ΣΙ, ὁ.π. 280, 21

¹¹⁵⁷ Α. Καρπόζηλος, *Ιστορικοί και Χρονογράφοι*, τ. Β’, 514-515

θήκη γὰρ ξυλίνη, ὡς ἔτυχεν αὐτὸν περιστείλαντες εἰς τὸν θεῖον τῶν ἀποστόλων σηκὸν μέσον νυκτῶν αὐτὸν ἐξεκόμισαν καὶ κατὰ τὸ ἡρῶον, ἔνθα τὸ τοῦ θείου καὶ ἀοιδίμου Κωνσταντίνου σῶμα κατὰκειται, ἐν μιᾷ τῶν βασιλικῶν συρῶν ἐκήδευσαν.¹¹⁵⁸

Στο τέλος του άρθρου του «Nikephoros Phokas in Byzantine Historical Writings. Trace of the Secular Biography in Byzantium»¹¹⁵⁹, ο J.N. Ljubarskij συγκρίνει την περιγραφή της δολοφονίας του Νικηφόρου Β' Φωκά από τέσσερις ιστορικούς: τον Διάκονο, τον Ψελλό, τον Σκυλίτζη και τον Ζωναρά. Διαπιστώνει φραστικά δάνεια ανάμεσα στα τέσσερα παράλληλα χωρία και βάσει αυτών συμπεραίνει την ύπαρξη διακειμενικής εξάρτησής τους. Κατά την εκτίμηση του Ρώσου μελετητή, η σχέση του Ψελλού σε αυτό το σημείο με τον Λέοντα Διάκονο και τον Σκυλίτζη επιβεβαιώνει την άποψη του Sjuzjumon για κοινή πηγή ανάμεσα στους δύο τελευταίους («πηγή Β»), στους οποίους, όμως, θα πρέπει να προστεθεί και ο Ψελλός. Πράγματι, ο τελευταίος εμφανίζει κάποιες κειμενικές συμπτώσεις με τον Λέοντα Διάκονο και τον Ζωναρά. Ωστόσο, αντίστοιχες συμπτώσεις είναι ανύπαρκτες ανάμεσα σε αυτόν και τον Σκυλίτζη, γεγονός που επιβεβαιώνει ακόμη και ο πίνακας με τις παράλληλες γραφές που ο ίδιος ο Ljubarskij παραθέτει.

Αποτίμηση

Στην τελευταία παράγραφο που αφιέρωσε στο Νικηφόρο Φωκά ο χρονογράφος Ιωάννης Σκυλίτζης αφενός τον περιγράφει εξωτερικά και αφετέρου βοηθά τον αναγνώστη να διέξάγει ορισμένα συμπεράσματα για τη ζωή του αυτοκράτορα μέσω του επιγράμματος που έγραψε ο Ιωάννης, μητροπολίτης Μελιτήνης, που αποτελούσε βασικό υποστηρικτή του στη λάρνακα του τελευταίου. Ειδικότερα, όσον αφορά στην εξωτερική του εμφάνιση, σύμφωνα με τη *Σύνοψη*, το χρώμα του προσώπου του έκλινε μάλλον προς το μαύρο, παρά προς το λεύκο, είχε μαύρα μαλλιά και μάτια, αλλά και πυκνά φρύδια. Η μύτη του ήταν μετρίου αναστήματος και λίγο κυρτωμένη στη άκρη, ενώ η γενειάδα του συμμετρική με άσπρες τρίχες αραιές στις παρειές. Τέλος, ως προς το ύψος ήταν κυρτωμένος και ισχυρός, πολύ πλατύς στο στήρνο και στους ώμους, αλλά ανδρείος και ρωμαλέος σαν το θρυλικό Ηρακλή.¹¹⁶⁰

¹¹⁵⁸ ΣΙ, ό.π. 281, 51-55

¹¹⁵⁹ J.N. Ljubarskij, *Nikephoros Phokas in Byzantine Historical Writings. Trace of the Secular Biography in Byzantium*, BSI 54, 1993, 245- 253

¹¹⁶⁰ ΣΙ, ό.π. 281-282, 55-61

Ο Ιωάννης στο επίγραμμά του τόνισε ιδιαίτερα τις στρατιωτικές ικανότητες και επιτυχίες του αυτοκράτορα Νικηφόρου. Ειδικότερα, ο τελευταίος παρουσιαζόταν να είναι νικηφόρος, δηλαδή να φέρει τη νίκη σε όλες τις μάχες με τους εχθρούς, σώζοντας τους Χριστιανούς. Στη μόνη περίπτωση που δεν υπήρξε «Νικηφόρος», σύμφωνα με το επίγραμμα ήταν σε σχέση με τη γυναίκα του -ὧ πλὴν γυναικὸς τὰ δ' ἄλλα Νικηφόρος.¹¹⁶¹ Αξιοπρόσεκτη λοιπόν, είναι η συμπάθεια προς το πρόσωπο του αυτοκράτορα, καθώς στο επίγραμμα έχει επισημανθεί ότι τον έτρεμαν όλα θηρία -τὸν πρὶν σεβαστόν, ὡς δοκῶ, καὶ θηρίοις,¹¹⁶² αλλά και ότι οι βάρβαροι λαοί φοβούνταν να δουν ακόμη και ζωγραφιστή τη μορφή του στις πύλες του Βυζαντίου - οὓς ἐπτόει πρὶν καὶ γεγραμμένος τύπος πρὸ τῶν πυλῶν σὸς ἐν πόλει Βυζαντίου.¹¹⁶³

Σε μια προσπάθεια μιας σύντομης προσωπικής αποτίμησης για τον αυτοκράτορα Νικηφόρο Φωκά, καλό θα ήταν ν' αναφερθούν τα παρακάτω. Ο Νικηφόρος Φωκάς ήταν φύση δυναμική και ιδιόρρυθμη και αισθανόταν ιδιαίτερη ικανοποίηση τόσο στο πεδίο των μαχών όσο και στην εμπειρία της ασκητικής ησυχίας. Υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους αυτοκράτορες του Βυζαντίου και μεγαλόπνοος οραματιστής της παγκόσμιας ακτινοβολίας της αυτοκρατορίας.

Πριν γίνει αυτοκράτορας, ο Νικηφόρος Φωκάς αναδείχθηκε μεγάλος στρατηγός σε όλα τα μέτωπα της εποχής του, ενώ δε θα ήταν υπερβολική η διαπίστωση πως ήταν γεννημένος στρατιώτης. Είχε τη σωματική αντοχή και διανοητική ικανότητα ενός μεγάλου στρατιωτικού ηγέτη, ήταν βραχύσωμος, αλλά εξαιρετικά ρωμαλέος. Η ζωή του ήταν αφιερωμένη στα στρατεύματά του, τα οποία αγαπούσε και προστάτευε πάση θυσία, και τα οποία του ήταν πιστά μέχρι θανάτου. Πέρα από τη βαθιά του πίστη προς το χριστιανισμό, δεν είχε άλλα ενδιαφέροντα. Πριν παντρευτεί τη Θεοφανώ, ήταν χήρος και είχε ορκιστεί αποχή.

Έδειξε ιδιαίτερη πολιτική ευελιξία, και, αφού εξουδετέρωσε τους εχθρούς του και υποψήφιους αυτοκράτορες, στέφθηκε ο ίδιος. Λίγο αργότερα, με ιδιαίτερη διακριτικότητα παντρεύτηκε τη Θεοφανώ, αντιμετώπιζοντας, όμως, εκκλησιαστικές αντιδράσεις, κυρίως του πατριάρχη Πολύευκτου, διότι ήταν νονός κάποιου από τα παιδιά της Θεοφανούς. Η στρατιωτική του πολιτική ήταν απόλυτα επιτυχής, ήταν όμως μάλλον κακός διπλωμάτης, προκαλώντας αναταραχή στις σχέσεις του Βυζαντίου με τους Δυτικούς, τους Βούλγαρους και τους Ρως. Γνωστό είναι το περιστατικό με το Λιουτπράνδο, απεσταλμένο του Γερμανού

¹¹⁶¹ ΣΙ, ό.π. 283, 89

¹¹⁶² ΣΙ, ό.π. 282, 68

¹¹⁶³ ΣΙ, ό.π. 282, 78-79

αυτοκράτορα Όθωνα Α'. Ειδικότερα, στο δυτικό μέτωπο ο Όθων Α', που είχε στεφθεί αυτοκράτορας στη Ρώμη ένα χρόνο πριν από την άνοδο του Νικηφόρου Φωκά στο θρόνο της Κωνσταντινούπολης, είχε καταλάβει το μεγαλύτερο μέρος των βυζαντινών κτήσεων στην Ιταλία. Για να περιέλθει όλη η Ιταλία στην κυριότητά του πρότεινε το γάμο του γιου του Όθωνα (Β') με μια πορφυρογέννητη πριγκίπισσα της Κωνσταντινούπολης. Όμως ο Νικηφόρος Φωκάς απέρριψε περιφρονητικά την πρόταση και μεταχειρίστηκε τον απεσταλμένο του Όθωνα, τον επίσκοπο Κρεμόνας Λιουτπράνδο, χωρίς σεβασμό και σχεδόν σαν αιχμάλωτο. Η αναφορά που έγραψε ο Λιουτπράνδος σχετικά με την αποστολή του αυτήν στην Κωνσταντινούπολη εύλογα παρουσιάζει τον Νικηφόρο Φωκά με τα μελανότερα χρώματα. Αξίζει να σημειωθεί η προσπάθειά του να τιμήσει ως μάρτυρες όλους τους στρατιώτες που έπεσαν κατά τη διάρκεια των αγώνων του με τους μουσουλμάνους. Η προσπάθεια αυτή όμως βρήκε αντίθετους την Εκκλησία και ως εκ τούτου ο αυτοκράτορας αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το σχέδιό του.¹¹⁶⁴

Το μοναδικό μελανό σημείο στην περίοδο της αυτοκρατορίας του Νικηφόρου ήταν οι πράξεις στις οποίες προχώρησε προκειμένου αφενός να ενισχύσει το στρατό και αφετέρου να καταφέρει να ικανοποιήσει τη δική του ακόρεστη επιθυμία για πλούτο. Έτσι, οι κινήσεις, στις οποίες προχώρησε, μείωσαν τη δημοτικότητά του, γιατί παραβίαζαν πολλά δικαιώματα του Βυζαντινού λαού.

Καταληκτικά, κρίνεται αναγκαίο να επισημανθεί ότι τον Νικηφόρο Β' Φωκά έχουν αποδοθεί δύο πραγματείες περί στρατηγικής. Η πρώτη, με τίτλο *Περί παραδρομής (De velitatione bellica)*,¹¹⁶⁵ είναι πιθανόν να έχει γραφτεί στην πραγματικότητα από τον αδελφό του, τον Λέοντα Φωκά,¹¹⁶⁶ ενώ η δεύτερη, η *Στρατηγική έκθεσις και σύνταξις Νικηφόρου δεσπότη (Praecepta militaria)*,¹¹⁶⁷ αποδίδεται χωρίς αμφιβολία στον Νικηφόρο Φωκά. Στις πραγματείες αυτές παρουσιάζεται ο τρόπος διεξαγωγής πολέμου στο ανατολικό σύνορο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, οι συνεχείς

¹¹⁶⁴ R. Morris, *The Two Faces of Nikephoros Phokas*, *Byzantine and Modern Greek studies* 12, 1988, 83-84. Για το κείμενο του επισκόπου Λιουτπράνδου, Liutprand of Cremona, *Relatio de legatione Constantinopolitana ad Nikephorum Phocam*, στο P. Chiesa (επιμ.), *Liutprand of Cremona, Opera Omnia. Corpus Christianorum Continuatio Mediaevalis* 156 (Turnhout, 1998), 188-215

¹¹⁶⁵ *Περί παραδρομής*, στο Dagron, G. – Mihaescu, H. (επιμ.), *Le traité sur la guérilla (De velitatione) de l'empereur Nicéphore Phocas (963-969)*, Paris 1986, 32-135 και με τον τίτλο "Skirmishing" στο G. T. Dennis, (επιμ.), *Three Byzantine Military Treatises*, Washington D. C. 1985, 146-239.

¹¹⁶⁶ G. T. Dennis, *Three Byzantine Military Treatises*, Washington D. C. 1985, 139-40.

¹¹⁶⁷ *Στρατηγική έκθεσις και σύνταξις Νικηφόρου δεσπότη (Praecepta militaria)*, στο E. McGreer (επιμ.), *Sowing the Dragon's Teeth: Byzantine Warfare in the Tenth Century*. *Dumbarton Oaks Studies* 23, Washington D. C. 1995, 12-58.

συγκρούσεις με τους Άραβες και οι σχέσεις των στρατιωτών με τους διοικητές τους.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΖΙΜΙΣΚΗΣ

Πολεμικές συγκρούσεις και αναλυτικές περιγραφές των μαχών που έλαβαν χώρα στο εξωτερικό (κυρίως στα Βαλκάνια εναντίον των Ρώσ και πολύ λιγότερο στην Ανατολή εναντίον των Αράβων) και το εσωτερικό της αυτοκρατορίας (στη Μικρά Ασία εναντίον του στασιαστή Βάρδα Φωκά) κατά την περίοδο 969-976, κατακλύζουν κυριολεκτικά αυτό το κεφάλαιο της *Σύνοψης*, καταλαμβάνοντας τις είκοσι τρεις από τις είκοσι εννιά σελίδες του. Αν και φαίνεται μονομερής, στην πραγματικότητα αυτή η οικονομία της ύλης αντανακλά την ουσία της βασιλείας του Ιωάννη Τζιμισκή, που ήταν χωρίς αμφιβολία οι στρατιωτικές του επιτυχίες στα Βαλκάνια και την Ανατολή. Οι έξι σελίδες που απομένουν μοιράζονται σύντομες αναφορές σε εκκλησιαστικά κατά βάση ζητήματα (διαδοχές πατριαρχών), σε παράδοξα γεγονότα/ οίωνους και πράξεις εσωτερικής πολιτικής (απόδοση/στέρηση αξιωμάτων, γάμος του αυτοκράτορα, οικονομικά μέτρα –σε μόλις οκτώ σειρές) και τελικά, η δολοφονία του αυτοκράτορα. Εξακολουθεί να απουσιάζει το ενδιαφέρον για τις σχέσεις του Βυζαντίου με τα δυτικά βασίλεια, εφόσον δεν αναφέρεται η σύναψη γάμου την άνοιξη του 972 ανάμεσα στον Όθωνα Β', γιο του Όθωνα Α' και διάδοχο του γερμανικού θρόνου, και τη Θεοφανώ, ανιψιά του Τζιμισκή, με τον οποίο αφενός νομιμοποιήθηκε η ενθρόνιση του Τζιμισκή, αφετέρου διασφαλίστηκαν οι βυζαντινές κτήσεις στην Ιταλία.¹¹⁶⁸

1. Η ανάληψη της εξουσίας από τον Ιωάννη Τζιμισκή και οι πρώτες κινήσεις του

Μόλις ανέλαβε την εξουσία ο Ιωάννης Τζιμισκής, διόρισε συμβασιλείς του δυο γιους του Ρωμανού, το Βασίλειο και τον Κωνσταντίνο από τους οποίους ο πρώτος ήταν στο έβδομο έτος της ηλικίας του κι ο δεύτερος στο πέμπτο –*συμβασιλεύοντας ἔχων αὐτῶ Βασίλειον καὶ Κωνσταντῖνον τοὺς νιεῖς Ρωμανοῦ, ὧν ὁ μὲν Βασίλειος ἔβδομον εἶλκε τῆς ἡλικίας ἔτος, ἄτερος δ' ὁ Κωνσταντῖνος πέμπτον.*¹¹⁶⁹ Στην πραγματικότητα, τον Δεκέμβριο του 969, ο Βασίλειος ήταν περίπου έντεκα ετών και ο Κωνσταντίνος εννέα· είχαν ονομασθεί βασιλείς από το ετός 960 και 962 αντίστοιχα, ενώ ο Τζιμισκής ήταν 45 ετών. Επίσης, αμέσως μέσα στη νύχτα, κάλεσε τον παρακοιμώμενο Βασίλειο για να τον έχει βοηθό στη διακυβέρνηση – *εὐθὺς οὖν Βασίλειον τὸν παρακοιμώμενον, ὃν Νικηφόρος ὁ βασιλεὺς οὐ μικρὰ συμβαλλόμενον αὐτῶ πρὸς τὴν τῆς βασιλείας κατάσχεσιν*

¹¹⁶⁸ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριῶν*, ὁ.π. 362-363

¹¹⁶⁹ ΣΙ, ὁ.π. 284, 94-95

προέδρον τετίμηκε.¹¹⁷⁰ Με άλλα λόγια, ο νέος αυτοκράτορας πήρε κοντά του ένα πρόσωπο που το εμπιστευόταν πολύ και έπαιξε βασικό ρόλο στη διακυβέρνηση του κράτους, καθώς αμέσως μόλις ανέλαβε τα καθήκοντά του προχώρησε στη εφαρμογή μέτρων.

2. Η απαγόρευση του νέου αυτοκράτορα στον Ιερό Ναό λόγω της δολοφονίας του Νικηφόρου Φωκά

Το πρώτο μεγάλο πρόβλημα που αντιμετώπισε ο αυτοκράτορας Ιωάννης ήταν η απαγόρευση της εισόδου του στον Ιερό Ναό από τον πατριάρχη Πολύευκτο, καθώς ο τελευταίος υποστήριζε ότι δεν έπρεπε να εισέλθει ο Ιωάννης, ενώ έσταζε από τα χέρια του το φρέσκο ακόμη και αχνιστό αίμα του συγγενούς του - *ὄν ἐλθόντα εἰσελθεῖν οὐκ εἶασεν ὁ Πολύευκτος, μὴ ἄξιον εἶναι φήσας ἐπιβῆναι θείου ναοῦ νεαρῶ καὶ ἀτμίζοντι ἔτι τῶ συγγενικῶ αἵματι σταζόμενας τὰς χεῖρας ἔχοντα.*¹¹⁷¹ Ἔτσι, αποδέχθηκε με ήπιο τρόπο το επιτίμιο και υποσχέθηκε υπάκουα να εκτελέσει τα πάντα - *τοῦ δὲ Ἰωάννου ἡπίως δεξαμένου τὴν ἐπιτήρησιν καὶ πάντα πράξαι μετ' εὐπειθίας ἐπαγγελαμένου.*¹¹⁷² Ισχυριζόμενος, όμως, ότι δε σκότωσε ο ίδιος το Νικηφόρο, αλλά ο Βαλάντης και ο Ατζυποθεόδωρος - *Τότε ὁ ἐκ τῶν συνομοτῶν Ἀτζυποθεόδωρος ἀποκόπτει τὴν κεφαλὴν τοῦ νεκροῦ Νικηφόρου καὶ ἐπιδεικνύει αὐτὴν αἰμοταγῇ ὑπὸ τὸ φῶς δαδῶν ἀπὸ τινος θυρίδος εἰς τὰ πλήθη τὰ ἤδη περιστοιχίζοντα τὰνάκτορα.*¹¹⁷³ με εντολή που έδωσε η βασίλισσα - *ὅτι καὶ αὐτόχειρ οὐκ αὐτὸς ἐγένετο τοῦ Νικηφόρου, ἀλλ' ὁ Βαλάντης καὶ ὁ Ἀτζυποθεόδωρος ἐπιτροπῇ τῆς δεσποίνης.*¹¹⁷⁴

3. Η επίρριψη ευθυνών στη Θεοφανώ από τον Ιωάννη Τζιμισκή για το θάνατο του Νικηφόρου Φωκά

Ο Ιωάννης Τζιμισκής, λοιπόν, ο νέος αυτοκράτορας προκειμένου να αποφύγει το προφανές σκάνδαλο, καθώς η συνωμοσία ήταν πασιφανής, έριξε το βάρος της στη Θεοφανώ και δέχθηκε να πραγματοποιήσει τα αιτήματα του πατριάρχη, ο οποίος του είχε δηλώσει ότι δε θα τον έχριζε αυτοκράτορα αν δεν απομάκρυνε τη Θεοφανώ από το παλάτι. Ἔτσι, ο Ιωάννης έδιωξε τους συνωμότες από την Πόλη - *ἐκείνους τε ἐξῶσε τῆς*

¹¹⁷⁰ ΣΙ, ό.π. 284, 2-4

¹¹⁷¹ ΣΙ, ό.π. 285, 24-26

¹¹⁷² ΣΙ, ό.π. 285, 27-28

¹¹⁷³ Σ. Λάμπρου, *Ιστορία της Ελλάδος από των Αρχαιοτάτων*, ό.π. 88

¹¹⁷⁴ ΣΙ, ό.π. 285, 29-30

πόλεως-¹¹⁷⁵ και εξόρισε τη Θεοφανώ στην Προικόννησο - τὴν Θεοφανώ ἐν Προικοννήσῳ ἐξώρισεν.¹¹⁷⁶ Από εκεί έφυγε αργότερα κρυφά και κατέφυγε κέτισσα στη Μεγάλη Εκκλησία - τὴ μεγάλη προσφυγοῦσα ἐκκλησία-,¹¹⁷⁷ από όπου εκδιώχθηκε με ενέργειες του παρακοιμώμενου Βασιλείου και εξορίστηκε στο θέμα των Αρμενιακῶν στη Δαμίδεια μονή που μόλις είχε κτίσει ο βασιλιάς- διὰ τοῦ παρακοιμωμένου Βασιλείου ἐκβληθεῖσα ἐν τῷ θέματι τῶν Αρμενιακῶν ἐξωρίσθη εἰς τὴν παρὰ τοῦ βασιλέως νεουρηθηῖσαν μονὴν τὴν Δαμίδειαν.¹¹⁷⁸

Η Θεοφανώ δε μπορούσε να πιστέψει ότι έχασε έτσι την εξουσία, ξεστόμισε ύβρεις βαριές προς το πρόσωπο του βασιλιά, αλλά και του Βασιλείου.¹¹⁷⁹ Ειδικά τον τελευταίο, τον αποκαλούσε Σκύθη και βάρβαρο και του έριξε γροθιές. Οι χαρακτηρισμοί αυτοί αιτιολογούνται από το γεγονός ότι η μητέρα του παρακοιμώμενου Βασιλείου, με την οποία τον γέννησε ο γέρο-Ρωμανός, ήταν βουλγάρικης ή ουγγρικής καταγωγής (δηλαδή σκυθικής κατά τους Βυζαντινούς). Ταυτόχρονα, εξορίστηκε στο μοναστήρι του Μαντινείου που βρισκόταν στο θέμα των Βουκελλαριῶν η μητέρα της- ἐξωρίσθη δὲ σὺν αὐτῇ καὶ ἡ ταύτης μητήρ.¹¹⁸⁰

4. Η στέψη του αυτοκράτορα από τον πατριάρχη Πολύευκτο

Τέλος, ο Ιωάννης έφερε τον Τόμο και τον έσκισε δίνοντας ως δώρο στην εκκλησία την ελευθερία που είχε πριν την επικράτηση των μέτρων του Νικηφόρου Φωκά -ἐνεχθεις δὲ ὁ τόμος ἐρράγη καὶ τῇ ἐνιαυτοῦς τὴν ἐκκλησία ἐχαρίσθη ἢ προτέρα ἐλευθερία.¹¹⁸¹ Αφού ο Ιωάννης προχώρησε στις παραπάνω κινήσεις υποσχέθηκε να μοιράσει, ως εξιλαστήρια προσφορά, στους φτωχούς την περιουσία που είχε ως ιδιώτης -πένησι διανεῖμαι, ἦν ἰδιωτεύων εἶχε προστασίαν.¹¹⁸² Ὑστερα από την τελευταία αυτή κίνηση και ένδειξη μετάνοιας, ο Πολύευκτος του επέτρεψε την είσοδο στο ναό και τον έστεψε με το βασιλικό διάδημα- εἰσελθόντα τοῦτον τῷ τῆς βασιλείας ἀναδειῖ διαδήματι.¹¹⁸³

¹¹⁷⁵ ΣΙ, ό.π. 285, 35

¹¹⁷⁶ ΣΙ, ό.π. 285, 35

¹¹⁷⁷ ΣΙ, ό.π. 285, 36-37

¹¹⁷⁸ ΣΙ, ό.π. 285, 37-39

¹¹⁷⁹ ΣΙ, ό.π. 285, 39-41

¹¹⁸⁰ ΣΙ, ό.π. 285, 41

¹¹⁸¹ ΣΙ, ό.π. 286, 42-43

¹¹⁸² ΣΙ, ό.π. 286, 45

¹¹⁸³ ΣΙ, ό.π. 286, 47-48

Ως προς τα τυπικά εκκλησιαστικά θέματα, ο Ιωάννης προσπάθησε να τα επιλύσει άμεσα. Ειδικότερα, επειδή είχε χηρέψει ο αρχιερατικός θρόνος της Αντιόχειας στον Ορόντη ποταμό εξέλεξε βασιλιά κάποιον Θεόδωρο μοναχό που του είχε προφητεύσει την ανάρρηση. Επρόκειτο για το Θεόδωρο Β' (970-976), ο οποίος είχε υπάρξει προηγουμένως ηγούμενος της μονής του Αγίου Αντωνίου, στο θέμα των Αρμενιακών. Τέλος, μετά το θάνατο του Πολύευκτου, που πέθανε στις 5 Φεβρουαρίου 970, επί τριάκοντα δὲ καὶ πέντε μόνας ἡμέρας μετὰ τὴν ἀγόρευσιν,¹¹⁸⁴ ο Ιωάννης επέλεξε ως νέο πατριάρχη το μοναχό, Βασίλειο Σκαμανδρινό, άνθρωπο με αναμφισβήτητα τέλεια αρετή, όπως υποστηρίζει ο χρονογράφος- ἐπ' ἀρετῆς τελειότητι μαρτυρούμενος.¹¹⁸⁵ Ο Ιωάννης Τζιμισκής, όπως και ο Νικηφόρος Φωκάς ήταν εξαιρετικός στρατηγός. Ενδιαφέρουσες, βέβαια, είναι οι πληροφορίες που παραθέτει στην *Ιστορία* ο Λέων Διάκονος, ο οποίος, μάλιστα, εκτός από το γεγονός ότι παρουσιάζει τις κινήσεις του αυτοκράτορα-στρατηγού σε ορισμένες μάχες, όμως, παραθέτει και ορισμένους λόγους του- για τους οποίους θα γίνει λόγος παρακάτω- με τους οποίους αποσκοπούσε να αυξήσει το φρόνημα των στρατιωτών, να τους εμπυχώσει για να ριχθούν με τόλμη στη μάχη.

5. Οι εξωτερικοί εχθροί της αυτοκρατορίας

Όταν, όμως, ο Ιωάννης Τζιμισκής ανέλαβε και τυπικά το αυτοκρατορικό αξίωμα έπρεπε να αντιμετωπίσει πολλά προβλήματα που αντιμετώπιζε η αυτοκρατορία τόσο εσωτερικά όσο και εξωτερικά. Ειδικότερα, οι πόλεις των Αγαρηνών που κατελήφθησαν στην Κιλικία, την Φοινίκη και την Κοίλη Συρία απέβλεπαν προς την αποστασία, γιατί δε βρήκε τον καιρό ο Νικηφόρος να οργανώσει την κατάκτηση και να την ασφαλίσει.¹¹⁸⁶ Όσον αφορά στην επιδρομή των Ρώσων ενάντια στους Βούλγαρους, αξίζει να αναφερθεί ότι δε μελετήθηκε σωστά επί Νικηφόρου, γεγονός που δημιούργησε μέγιστο κίνδυνο για το κράτος.¹¹⁸⁷ Τέλος, πίεζε τις πόλεις και η πείνα που βασάνιζε το Βυζαντινό κράτος για πέντε ολόκληρα χρόνια- καὶ λιμὸς ἐπὶ πέντε ὅλους Ρωμαίων ἐπινεμόμενος σφόδρα τὰς πόλεις ἐπίεζε.¹¹⁸⁸

¹¹⁸⁴ ΣΙ, ό.π. 286, 66-67

¹¹⁸⁵ ΣΙ, ό.π. 287, 69

¹¹⁸⁶ ΣΙ, ό.π. 286, 48-51

¹¹⁸⁷ ΣΙ, ό.π. 286, 52-53

¹¹⁸⁸ ΣΙ, ό.π. 286, 53-55

Ο Ιωάννης Σκυλίτζης μέσα από λεπτομερή παρουσίαση μαχών, επιχειρεί να αποδείξει τις στρατιωτικές ικανότητες τόσο του ίδιου του αυτοκράτορα όσο και των ικανών στρατηγών, όπως του Βάρδα Σκληρού και του Πέτρου Φωκά (ανιψιού του Νικηφόρου) που είχε στη διάθεση του. Έτσι, με τη βοήθειά τους κατάφερε να νικήσει τους Πατζινάκες, αλλά και να αντιμετωπίσει τη συμμαχία των τελευταίων με τους Ρώσους, τους Βούλγαρους και τους Τούρκους.¹¹⁸⁹ Αξίζει να σημειωθεί ότι οι Ρώσοι αδιαφόρησαν πολύ για τις συνθήκες που είχαν συνάψει με το Βασιλιά Νικηφόρο, θεωρώντας συμφέρον τους να μείνουν μόνιμα στη Βουλγαρία, την οποία είχαν κατακτήσει– *Τῶ ἔθνει δὲ τῶν Ρῶς, ὃν εἶπομεν τρόπον τὴν Βουλγαρίαν χειρωσαμένω.*¹¹⁹⁰ Στο σημείο αυτό κρίνεται αδήριτη ανάγκη να αναφερθεί ότι ο Σβιατοσλάβος μετά την πρώτη του επίθεση κατά των Βουλγάρων τον Αύγουστο του 968, επέστρεψε στη χώρα του εξαιτίας επιθέσεως των Πατζινακών. Έπειτα, με ανανεωμένες τις δυνάμεις του, επιτέθηκε κατά των Βουλγάρων το καλοκαίρι του 969. Αξιοσημείωτες ήταν τόσο η νίκη του πατρικίου Νικόλαου¹¹⁹¹ απέναντι στους Άραβες που πολιορκούσαν την Αντιόχεια όσο και του Βάρδα Σκληρού απέναντι στους Σκύθες.¹¹⁹²

Ο πιο βασικός, όμως, από τους παραπάνω εχθρούς ήταν οι Ρώς, τους οποίους αντιμετώπισαν οι Βυζαντινοί σθεναρά. Μάλιστα, πριν αναφέρει λεπτομερώς τα γεγονότα, ο χρονογράφος δε λησμονεί να ενημερώσει περιληπτικά τον αναγνώστη για τις κινήσεις, στις οποίες προχώρησε ο Ιωάννης Τζιμισκής *δευτέρω δὲ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ.*¹¹⁹³ Πράγματι, πριν ξεκινήσει την εκστρατεία κατά των Ρώσων φρόντισε αφενός για την ενίσχυση του στρατού και αφετέρου του στόλου. Συγκέντρωσε, λοιπόν, στρατεύματα με γενναϊόδωρες παροχές, διόρισε στρατηγούς ανθρώπους φημισμένους για τη σύνεση και την εμπειρία τους στη τέχνη του πολέμου, ενώ φρόντισε για όλα τα εφόδια, ώστε να μη λείπει τίποτα στο στράτευμα – *τὰ τε στρατεύματα φιλοτιμίαις ἀνελάμβανε, καὶ στρατηγούς ἐφίστα ἐπὶ συνέσει καὶ ἐμπειρίᾳ στρατηγημάτων βεβοημένους, καὶ τῶν ἄλλων ἐπεμελεῖτο παρασκευῶν, ἵνα μηδενὸς σπανίζοι τὸ στράτευμα.*¹¹⁹⁴ Ὅσον αφορά στο στόλο, αξίζει να αναφερθεί ότι με τη βοήθεια του Λέοντα, του κατοπινού πρωτοβεστιαρίου, που ήταν τότε δρουγγάριος των πλωϊμων, κατάφερε να επισκευάσει και τα παλιά πλοία, να ναυπηγήσει άλλα, να

¹¹⁸⁹ ΣΙ, ὁ.π. 287, 91-92, 288, 93-95, 1-25, 289, 25-55, 290, 56-66

¹¹⁹⁰ ΣΙ, ὁ.π. 287, 1-2

¹¹⁹¹ ΣΙ, ὁ.π. 287, 71-90

¹¹⁹² ΣΙ, ὁ.π. 290-291, 67-95, 1-4

¹¹⁹³ ΣΙ, ὁ.π. 294, 3

¹¹⁹⁴ ΣΙ, ὁ.π. 294- 295, 4-6

δημιουργήσει με άλλα λόγια έναν αξιόλογο στόλο - έπεμελήθη δὲ καὶ τοῦ στόλου διὰ Λέοντος τοῦ μετὰ ταῦτα πρωτοβεστιαρίου, δρυγγαρίου τότε τῶν πλωϊμῶν τυγχάνοντος, τὰ μὲν παλαιὰ ἐπισκευάσας, κατασκευάσας δὲ καὶ ἄλλα καινὰ καὶ στόλον ἀξιόλογον καταστησάμενος.¹¹⁹⁵ Τέλος, πρὶν ξεκινήσει για τη σύγκρουση, αφού προσέφερε στο Θεό αυτά που συνηθίζονταν για το καλό ξεκίνημα και τακτοποίησε αυτά που αφορούσαν στους πολίτες, αναχώρησε από τη Βασιλεύουσα - ἐπεὶ δὲ πάντα καλῶς εἶχεν αὐτῶ ἕαρος ἐπιστάντος, τῶ θεῶ τὰ ἐξιτήρια θύσας καὶ συνταξάμενος τοῖς πολίταις ἔξεισι τῆς βασιλίδος.¹¹⁹⁶

Οι μάχες με τους Ρως ταλάνιζαν για πολλά χρόνια τη Βυζαντινή αυτοκρατορία. Οι Βυζαντινοί, βέβαια, είχαν επιτύχει σημαντικές νίκες, όπως στο Δορόοτυλο,¹¹⁹⁷ ἐναντι των βαρβάρων, με την πιο σημαντική την κατάληψη των ανακτόρων της Περσθλάβας.¹¹⁹⁸ Ο αυτοκράτορας Ιωάννης, όμως όταν είδε ότι οι Σκύθες αγωνίζονταν με μεγαλύτερη ορμή σε σύγκριση με πριν, πήρε μια πολύ γενναία απόφαση· θεώρησε σωστό να τελειώσει ο πόλεμος με τη μονομαχία των ηγετών των δύο λαών, δηλαδή του ίδιου με το Σφενδοσθλάβο, προκειμένου να μην οδηγηθούν σε άλλες σφαγές και ταλαιπωρίες, ακόμη και σε αφανισμό στα έθνη- και δὴ διαπρεσβεύεται πρὸς τὸν Σφενδοσθλάβον, προκαλούμενος αὐτὸν εἰς μονομαχίαν, δέον εἶναι λέγων ἐνὸς ἀνδρὸς θανάτῳ κριθῆναι τὸ ἔργον ἢ κατασφάττεσθαι καὶ κατὰ μικρὸν δαπανᾶσθαι τὰ ἔθνη, καὶ τὸν νικήσαντα κύριον εἶναι τῶν ὄλων.¹¹⁹⁹ Ο Σφενδοσθλάβος, όμως, αρνήθηκε ξεστομίζοντας λόγια υπερηφάνειας - οὗτος δὲ τὴν μὲν πρόκλησιν οὐκ ἐδέξατο, λόγους δ' ἐπαφῆκεν ὑπεροπτικούς-¹²⁰⁰ και προετοιμαζόταν με μεγαλύτερη προθυμία για τη μάχη - ταῦτα δὲ φρυαξάμενος τῆς πολεμικῆς εἶχετο παρασκευῆς προθυμότερον.¹²⁰¹ Όταν ο αυτοκράτορας αντιλήφθηκε ότι ήταν χαμένη υπόθεση να γίνει μια μονομαχία, προσπάθησε ν' αποκλείσει έξω από την πόλη τους βαρβάρους -ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν ἐκ προσκλήσεως ἀπογνοῦς ἀγῶνα-¹²⁰² με τη βοήθεια των Βάρδα Σκληρού και πατρικίου Ρωμανού.

¹¹⁹⁵ ΣΙ, ὁ.π. 295, 7-10

¹¹⁹⁶ ΣΙ, ὁ.π. 295, 10-12

¹¹⁹⁷ ΣΙ, ὁ.π. 298, 12-23, 299, 24-51, 300, 52-64

¹¹⁹⁸ ΣΙ, ὁ.π. 297, 85-90, 298, 86-95, 1-11

¹¹⁹⁹ ΣΙ, ὁ.π. 307, 79-83

¹²⁰⁰ ΣΙ, ὁ.π. 307, 83-84

¹²⁰¹ ΣΙ, ὁ.π. 308, 86-87

¹²⁰² ΣΙ, ὁ.π. 308, 87-88

6. Ο σεβασμός και η αγάπη του Ιωάννη Τζιμισκή στα θεία

Ο αυτοκράτορας έδειχνε ιδιαίτερο σεβασμό και αγάπη προς το Θεό, στοιχείο που αποδεικνύεται στην αφιέρωση ναού στον Άγιο Θεόδωρο. Ειδικότερα, λέγεται ότι στον πόλεμο με τους Σκύθες συνέβησαν δύο περιστατικά, τα οποία απεδείκνυαν ότι ο Θεός βοηθούσε τους Βυζαντινούς. Πράγματι, στη διάρκεια της μάχης, σηκώθηκε μια θύελλα από το νότο και χτύπησε τους Σκύθες κατά πρόσωπο μην επιτρέποντάς τους να πολεμούν, όπως ήθελαν – *θύελλα γάρ τις έκ νότου κατά πρόσωπον ἀρθεῖσα ἴστατο τῶν Σκυθῶν, μὴ συγχωροῦσα χρῆσθαι κατὰ τὴν μάχην ταῖς προαιρέσεσι.*¹²⁰³ Επίσης, στο στρατόπεδο των Ρωμαίων φάνηκε ένας άνδρας να αγωνίζεται μπροστά, πάνω σε άσπρο άλογο, και να κλονίζει διαταράσσοντας των πολεμίων τις φάλαγγες, δίχως κανείς να τον γνωρίζει από πριν ή ύστερα από τη μάχη να τον εἶδε, γι' αυτό υποστήριξαν πως ήταν ο ένας από τους καλλινίκους μάρτυρες Θεοδώρους – *καὶ τις ἀνὴρ ὄπτο παντὶ τῶ στρατοπέδῳ Ῥωμαίων ἐφ' ἵππου λευκοῦ προαγωνιζόμενος καὶ τὰς τῶν πολεμίων κλονῶν καὶ διαταράσσων φάλαγγας, μηδενὶ πρότερον ἢ μετὰ ταῦτα γενόμενος γνῶριμος, ὃν ἔφασκον εἶναι ἓνα τῶν καλλινίκων μαρτύρων Θεοδώρων.*¹²⁰⁴

Η έκβαση της μάχης ήταν υπερ των Βυζαντινῶν, καθώς οι περισσότεροι από τους Σκύθες υποχώρησαν και επειδή βρήκαν τις πύλες της πόλης αποκλεισμένες από το Σκληρό πολλοί σκοτώθηκαν, ενώ πάντες τραυματίστηκαν – *καὶ τὰ μὲν ὄραθέντα ταῦτα, τρέπονται δὲ πάλιν οἱ Σκύθαι, καὶ ἀποκεκλεισμένας τὰς τῆς πόλεως εὐρόντες πύλας ὑπὸ τοῦ Σκληροῦ ἀνὰ τὸ πεδῖον ἐσκεδάννυντο, καὶ ἀνηρέθησαν ὑπ' ἀλλήλων τε συμπατούμενοι καὶ ὑπὸ Ῥωμαίων συγκοπτόμενοι ἀριθμοῦ κρείττους, τραυματῖαι δὲ ἐγένοντο σχεδόν τι πάντες.*¹²⁰⁵ Έτσι, ο βασιλιάς τιμώντας το μάρτυρα και ανταποδίδοντάς του ευγνωμοσύνη για τη βοήθειά του στον αγώνα, γκρέμισε την εκκλησία, όπου φυλασσόταν το σώμα του Αγίου και την ξαναέχτισε από τα θεμέλια – *τὸν μάρτυρα δ' ὁ βασιλεὺς τιμῶν, καὶ τῆς ἐπικουρίας ἀποτιννὺς αὐτῶ τὰς ἀμοιβάς, τὸν ναὸν, ἐν ᾧ τὸ θεῖον αὐτοῦ ἀπόκειται σῶμα ἐκ βάρων καταβαλῶν μέγαν τε καὶ κάλλιστον ᾠκοδόμησε, μεγαλοπρεπεῖς αὐτῶ κτήσεις προσαφορίσας.*¹²⁰⁶

Προκειμένου να ευχαριστήσει τον Άγιο Θεόδωρο, ο Ιωάννης Τζιμισκής ονόμασε την πόλη Θεοδωρούπολη αντί Ευχανείας.¹²⁰⁷ Σύμφωνα

¹²⁰³ ΣΙ, ό.π. 308, 11-12

¹²⁰⁴ ΣΙ, ό.π. 308, 12-16

¹²⁰⁵ ΣΙ, ό.π. 309, 25-29

¹²⁰⁶ ΣΙ, ό.π. 309, 29-32

¹²⁰⁷ I. Jordanov, *Pecatite of strategijata v Preslav*, Σόφια, 1993, 228-231

με το Λέοντα Διάκονο, Θεοδωρούπολη μετονομάστηκε το Δορούστολο.¹²⁰⁸ Ενδιαφέρον προκαλεί και η αφήγηση από τον Gustav Schlumberger του περαστικού της ήττας των Ρως, αλλά και της μετονομασίας της πόλης από το βασιλιά.¹²⁰⁹ Ο Φατούρος, μάλιστα, διορθώνει στη φράση *ὄν καὶ ἀντὶ Ευχανείας Θεοδωρόπολιν κατωνόμασεν σε δι' ὄν [...]*,¹²¹⁰ δηλαδή εξαιτίας του Αγίου Θεοδώρου έλαβε και το Δορούστολο το όνομα Θεοδωρόπολις (σύμφωνα με το κείμενο του Σκυλίτζη).¹²¹¹

7. Η συνθηκολόγηση με τον Σφενδοσθλάβο. Η ανάγκη το βασιλιά να ευχαριστήσει το Θεό για τη μεσιτεία του

Ο Τζιμισκής, λοιπόν, πέρα από τις επιτυχίες του στις μάχες έναντι των εχθρών, κατάφερε να οδηγηθεί σε συνθηκολόγηση με το Σφενδοσθλάβο που αντιλήφθηκε πως η συμφωνία ήταν η τελευταία του ελπίδα - *Ὁ δὲ Σφενδοσθλάβος πᾶσαν μετελθὼν μηχανὴν καὶ διὰ πασῶν ἐλαττούμενος, ὡς ἔγνω μηδεμίαν αὐτῷ ὑπολελειῖσθαι ἐλπίδα, πρὸς συνθήκας ἀπέβλεψε.*¹²¹² Αξιοσημείωτο είναι και σε αυτό το σημείο το γεγονός ότι ο βασιλιάς προσπάθησε ξανά ν' αποδώσει ευγνωμοσύνη στα θεία που συνέδραμαν, όπως θεωρούσε στις νίκες. Ειδικότερα, για να ευχαριστήσει το Σωτήρα Χριστό ανακαίνισε την εκκλησία πάνω από τη Χαλκή Πύλη χωρίς να λυπηθεί τα έξοδα για την ομορφιά και την πολυτέλεια του κτίσματος - *Ὁ δὲ βασιλεὺς χαριστήρια τῶν τροπαίων ἀποδιδὼς τῷ σωτῆρι Χριστῷ ναὸν ἄνωθεν τῆς ἀψίδος τῆς Χαλκῆς ἀνωκοδόμησεν ἐκ καινῆς, μηδενὸς φεισάμενος τῶν εἰς πολυτέλειαν συντεινόντων καὶ κόσμον.*¹²¹³ Το συγκεκριμένο ναό, μάλιστα, είχε κατασκευάσει αρχικά ο Ρωμανός Λακαπηνός. Ο Τζιμισκής τον ανακαίνισε και αφιέρωσε εκεί τα σανδάλια του Ιησού και μια εικόνα από τη Βηρυτό. Επίσης, έδωσε διαταγή ν' αποτυπώνεται η εικόνα του Σωτήρος στους οβολούς και στα νομίσματα, κάτι που μέχρι τότε δε γινόταν - *προσέταξε δὲ ἐν τῷ νομίσματι καὶ τῷ ὀβολῷ εἰκόνα ἐγγράφεισθαι τοῦ σωτῆρος, μὴ πρότερον τούτου γινομένου.*¹²¹⁴ Στο άλλο μέρος του νομίσματος

¹²⁰⁸ St. McGrath, *The Battles of Dorostolon (971)*, στο *Peace and Wars in Byzantium. Essays in Honor of George. T. Dennis, S.J.*, έκδ. T.S. Miller- J. Nesbitt, Washington DC, 1995, 152-164

¹²⁰⁹ G. Schlumberger, *Ο αυτοκράτωρ Ιωάννης Τσιμισκής και η βυζαντινή εποποιΐα*, μετάφρ. Σταύρος Βουτηράς, Μαριλιάννα Αλειφεροπούλου, Βεργίνα, Σεπτέμβριος 2003, 153-154

¹²¹⁰ ΣΙ, ό.π. 309, 32-33

¹²¹¹ *Ιωάννου Σκυλίτζη Χρονογραφία*, ό.π. 560, σημ. 636

¹²¹² ΣΙ, ό.π. 309, 34-36

¹²¹³ ΣΙ, ό.π. 311, 74-76

¹²¹⁴ ΣΙ, ό.π. 311, 77-79

χαράχθηκαν και γράμματα που έγραφαν «Ἰησοῦς Χριστὸς βασιλεὺς βασιλέων»,¹²¹⁵ συνήθει που τήρησαν και οι άλλοι βασιλείς.

8. Φορολογικές ελαφρύνσεις υπηκόων

Βέβαια, οι επιτυχίες του, τον οδήγησαν στο να προχωρήσει σε φορολογικές απαλλαγές των υπηκόων του που τόσο φρόντιζε. Έτσι, χάρισε το φόρο που τον έλεγαν καπνικό σε όλους εκείνους που ήταν υποχρεωμένοι να τον πληρώσουν -*ἀφῆκε δὲ καὶ τοῖς ὑποφόροις πᾶσι τὸ λεγόμενον καπνικόν.*¹²¹⁶

9. Οι συνωμοσίες εναντίον του Ιωάννη Τζιμισκή

Η εξουσία, όπως πολλές φορές έχει ειπωθεί στα παρόντα έργα, δημιουργεί φθόνο, από τον οποίο δε ξέφυγε και ο Ιωάννης Τζιμισκής. Ο Ιωάννης Σκυλίτζης, μάλιστα, παραθέτει δύο συνωμοσίες, οι οποίες οργανώθηκαν εναντίον του αυτοκράτορα· η πρώτη είχε ως υποκινητή το Βάρδα Φωκά, ενώ η δεύτερη το Λέοντα Φωκά. Ξεκινώντας από την αποστασία του Βάρδα Φωκά θα γίνει μια προσπάθεια να δοθούν ορισμένες πληροφορίες γι' αυτή, αλλά και ν' αναζητηθεί η αντίδραση του αυτοκράτορα.

Πιο συγκεκριμένα, ο Βάρδας Φωκάς κατάφερε μαζί με συγγενείς, φίλους και γνωστούς ν' αποδράσει από την Αμάσεια, στην οποία είχε καταδικασθεί να μένει και μαζί τους συνωμότησε κρυφά για να καταλάβει την Καισάρεια της Καππαδοκίας. Εκεί συγκέντρωσε πολύ στρατό, που είχε εξάρχους τους γιους του πατρικίου Θεοδούλου Παρσακουτηνού, το Θεόδωρο και Νικηφόρο, αλλά και τον πατρικίο Συμεών τον Αμπελά.¹²¹⁷ Αφού, λοιπόν, ο ίδιος φόρεσε διάδημα, πήρε και τα υπόλοιπα εύσημα της εξουσίας και προχώρησε σε αποστασία απέναντι στο βασιλιά. Όσον αφορά στους ακολούθους του, αξίζει ν' αναφερθεί ότι άλλοι πείσθηκαν να τον βοηθήσουν εξαιτίας των δώρων του πατέρα του, του κουροπαλάτη Λέοντα και άλλοι με υποσχέσεις αξιωμάτων και κτημάτων, ενώ ως μεσολαβητή για τις παραπάνω κινήσει χρησιμοποίησε τον επίσκοπο Αβύδου. Ο Λέων, πάλι, ήθελε να περάσει με το γιο του το Νικηφόρο, από τη Λέσβο κρυφά προς τη Θράκη, όμως, αυτό έγινε γνωστό στο βασιλιά. Έτσι, ο κουροπαλάτης μαζί

¹²¹⁵ ΣΙ, ό.π. 311, 80

¹²¹⁶ ΣΙ, ό.π. 311, 76-77

¹²¹⁷ Σ. Λάμπρος, *Ιστορία της Ελλάδος από των αρχαιοτάτων χρόνων*, ό.π. 98

με το γιο του παραπέμφθηκαν σε δίκη και παμψηφεί καταδικάστηκαν σε θάνατο.¹²¹⁸

Στο παρόν σημείο παρουσιάζονται τα φιλανθρωπικά αισθήματα του αυτοκράτορα, καθώς φέρθηκε με πρωτάκουστη επιείκεια απέναντι στους συνομώτες. Έτσι, αν και οι υποκινητές της συνομοσίας, όπως προαναφέρθηκε, είχαν καταδικασθεί σε θάνατο - *ὁ κουροπαλάτης [...]* προστιμάται τεθνάται σὺν τῷ νίῳ,¹²¹⁹ εντούτοις ο βασιλιάς επέδειξε μεγάλη επιείκεια και η καταδίκη μετατράπηκε και για τους δύο σε παντοτινή εξορία και τύφλωση - *ἐπιεικέστερον δὲ χρησαμένου τοῦ βασιλέως, ἀειφυγία καὶ τῶν ὀμμάτων πηρώσει καὶ ἄμφω καταδικάζονται.*¹²²⁰ Επιπρόσθετα, η μεγαλοψυχία του βασιλιά φάνηκε από το γεγονός ότι ο ίδιος παρηγγείλε στους δήμιούς του να μην τους βλάψουν καθόλου στα μάτια, αλλά να δώσουν την εντύπωση της τύφλωσης· στην πράξη, όμως, να τους χαρίσουν φως και να κρατήσουν μυστικό ότι έγινε αυτό με διαταγή δική του διαταγή· αντίθετα να αποδώσουν την πράξη τους σε δική τους πρωτοβουλία - *τοῦ βασιλέως παραγγείλαντος τοῖς δημίοις μηδαμῶς τὰς ὄψεις τοῦτων λωβήσασθαι, ἀλλὰ δόκησιν μὲν παρασχεῖν ἐκτυφλώσεως, ἔργῳ δ' ἑᾶσαι τούτους τὸ οἰκείον ἀποφέρεσθαι φῶς, ἀποκρύψαι δὲ καὶ, ὅτι προστεταγμένον ἦν τοῦτο παρὰ τοῦ βασιλέως, ἑαυτοῖς δὲ τὸ ἔργον ἀναθέσθαι, ὡς τάχα φιλανθρωπευσαμένοις καὶ χαρισαμένοις τὸ βλέπειν αὐτοῖς.*¹²²¹

Βέβαια ο κουροπαλάτης Λέοντας και ο γιος του Νικηφόρος αντί να εκτιμήσουν την προαναφερθείσα πράξη μεγαλοψυχίας, εντούτοις βρήκαν την ευκαιρία να ετοιμάσουν και άλλη ανταρσία αφού δωροδόκησαν πολλούς από τους φρουρούς στην πόλη και στα ανάκτορα - *Λέων δὲ ὁ κουροπαλάτης καὶ Νικηφόρος ὁ τούτου παῖς [...]* εἰς τυραννίδα καὶ αὐθις παρεσκευάζοντο, πολλοὺς τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις φρουρῶν ὑποφθείραντες.¹²²² Όταν ετοιμάστηκαν τα πάντα σύμφωνα με το σχέδιο, μίσθωσαν κάραβι, ανέβηκαν σ' αυτό κι από το νησί στο οποίο είχαν εξορισθεί για να μείνουν, στη Μίθυμνα της Λέσβου, και έφθασαν στην απέναντι ακτή, στη κτήμα που το έλεγαν Πηλαμύδα (τοποθεσία πλησίον της Χαλκηδόνας) και από εκεί πέρασαν στο Βυζάντιο. Όμως, η έκβαση και αυτής της συνομοσίας ήταν ανεπιτυχής, καθώς το σχέδιο φανερώθηκε με αποτέλεσμα ο βασιλιάς να μην τους αφήνει ατιμώρητους αυτή τη φορά.

¹²¹⁸ ΣΙ, ό.π. 291-292, 5-24

¹²¹⁹ ΣΙ, ό.π. 292, 23-24

¹²²⁰ ΣΙ, ό.π. 292, 24-26

¹²²¹ ΣΙ, ό.π. 292, 26-31

¹²²² ΣΙ, ό.π. 303, 48-51

Πιο συγκεκριμένα, τους έστειλαν στη νήσο Πρώτη κι έκει τους έβγαλαν τα μάτια, κάτι που είχαν αποφύγει στην πρώτη τους συνομωσία -έκειθεν δέ αποσπασθέντες εις την Πρώτην νήσον εξαπεστάλησαν, κακεισε τους οφθαλμούς εξωρύχθησαν.¹²²³

Στο σημείο αυτό αξίζει ν'αναφερθεί ότι ναι μεν μνημονεύεται η εξορία του κουροπαλάτη Λέοντος στη Λέσβο αμέσως μετά την άνοδο του Τζιμισκή στον αυτοκρατορικό θρόνο και η ταυτόχρονη καθάρση του Βάρδα, νεώτερου δούκα τότε Χαλδίας και Κολωνείας¹²²⁴ και εξορία του στην Αμάσεια, χωρίς, ωστόσο, να αποσαφηνίζεται ότι πρόκειται συγκεκριμένα για τον αδελφό (Λέων Φωκάς) και ανιψιό (Βάρδας Φωκάς) του Νικηφόρου Β' Φωκά. Η απουσία αυτής της διευκρίνισης, σε συνδυασμό με το ότι η Σύνοψη δεν έχει προηγούμενα αναφέρει ότι ο Φωκάς όρισε τον αδελφό του κουροπαλάτη και τον ανιψιό του δούκα, διαμορφώνει στον αναγνώστη τη λανθασμένη εντύπωση ότι Λέων ο κουροπαλάτης ήταν άλλο πρόσωπο από το Λέοντα Φωκά και Βάρδας ο νεότερος από το Βάρδα Φωκά. Το τοπίο, ωστόσο, ξεκαθαρίζει παρακάτω, καθώς ο Σκυλίτζης αναφέρει ότι ο Βάρδας Φωκάς αποδράς έξ Αμασειας στασιάζει με τη βοήθεια του πατρός αυτού Λέοντος του κουροπαλάτου¹²²⁵ και στο πεδίο της σύγκρουσής του με τα πιστά στον αυτοκράτορα Τζιμισκή στρατεύματα δηλώνει στον Κωνσταντίνο Χάροντα (πρόσωπο άγνωστο από άλλες πηγές) που τον καταδιώκει -έδει σε, ὦ ἄνθρωπε... ἐλεεῖν τὸν δυστυχοῦντα ἐμέ, πατέρα, μὲν ἐσχηκότα κουροπαλάτην, πάππον καίσαρα, θεῖον βασιλέα, δούκα δὲ καὶ αὐτὸν γεγονότα καὶ τοῖς ἀνωτάτω συναριθμηθέντα ...- ¹²²⁶. στην επόμενη δε βασιλεία αναφέρεται ρητά η θητεία του ως δούκα συγκεκριμένα της Χαλδίας.¹²²⁷ Η ίδια αδυναμία, που ως ένα βαθμό αντιτίθεται και στη συνήθη τακτική της πρώτης ενότητας να αποσαφηνίζεται η ταυτότητα των προσώπων, απαντά ενίοτε και στις επόμενες βασιλείες.¹²²⁸

Όσον αφορά στο Σκληρό, αξίζει ν'αναφερθεί πως αφού πέρασε στην Ασία κι έφθασε στο Δορύλαιο πρώτα προσπάθησε με υποσχέσεις παροχών να πείσει το Φωκά κι αυτούς που επαναστάτησαν μαζί του ν' αλλάξουν αποφάσεις. Ο βασιλιάς, μάλιστα, έδειξε για ακόμη μια φορά την επιείκιά του, καθώς είχε συμβουλευσει το Βάρδα Φωκά να προσπαθήσει να

¹²²³ ΣΙ, ό.π. 303, 61-62

¹²²⁴ ΣΙ, ό.π. 284, 13-14

¹²²⁵ ΣΙ, ό.π. 292, 10- 292, 17

¹²²⁶ ΣΙ, ό.π. 293, 68-73

¹²²⁷ ΣΙ, ό.π. 326, 85-86

¹²²⁸ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 369-370

συμφιλιωθεί με τους επαναστάτες ώστε να κρατήσει καθαρά τα χέρια του από εμφύλιο αίμα –καὶ γὰρ δὴ καὶ παραγγελίαν εἶχεν ἐκ βασιλέως, ὡς ἀνυστὸν ἀγωνίσασθαι ἐμφυλίου αἵματος καθαρὰς διατηρῆσαι τὰς χεῖρας.¹²²⁹ Ὄμως, αφού ο Σκληρός αντιλήφθηκε ότι αυτή η προσπάθεια δεν είχε κανένα αποτέλεσμα, πήρε το στρατό του και κατευθύνθηκε απέναντι στη Καισαρεία - ὡς δ' ἀνηνύτοις ἔργων ἐπιχειρῶν, ἔργου ἤδη ἄπτεσθαι ἔκρινε, καὶ τὸν στρατὸν ἀγείρας ἀπήει πρὸς τὴν Καισάρειαν.¹²³⁰ Ὄταν, ὅμως, οι συνεργάτες αντιλήφθηκαν ότι οι πράξεις τους αυτές τους έθεσαν σε κίνδυνο, αποφάσισαν να δεχθούν τις δωρεές του αυτοκράτορα και αυτομόλησαν προς το Σκληρό –τὰς ἐκ τοῦ βασιλέως διδομένας αὐτοῖς δωρεὰς δεξάμενοι νυκτὸς ἐπιγενομένης αὐτομολοῦσι πρὸς τὸν Σκληρόν.¹²³¹ Ἐρημος πια ο Φωκάς ύστερα από προσπάθειες διαφυγής παραδόθηκε στο Βάρδα Σκληρό, αφού ο τελευταίος του έδωσε ένορκες υποσχέσεις πως δε θα πάθαινε κανένα κακό¹²³² –ὄρκους λαβὼν, ὡς οὐδέν τι πείσεται φλαῦρον παραδίδωσιν ἑαυτὸν τῷ Σκληρῷ σὺν τοῖς συνοῦσι αὐτῷ.¹²³³ Για ακόμη μια φορά στο παρόν σημείο, ο αυτοκράτορας αν και, όπως ήταν λογικό, θα έπρεπε να τιμωρήσει τον συνομῶτη σκληρά, εντούτοις μόνο τον εξόρισε στη Χίο¹²³⁴ –μόνον δὲ γενόμενον κληρικὸν ἐν τῇ νήσῳ Χίῳ ὑπερορίζει ὁ βασιλεὺς.¹²³⁵

10. Ο θάνατος του Ιωάννη Τζιμισκή

Ο αυτοκράτορας Ιωάννης Τζιμισκής ύστερα από έξι χρόνια και ένα μήνα (και όχι έξι, όπως αναφέρει ο Ιωάννης Σκυλίτζης – βασιλεύσας ἔτη ἕξ', τοσοῦτους τε μῆνας καὶ πρός-,¹²³⁶ στοιχείο που «διορθώνει» στο τέλος του κεφαλαίου που αναφέρει ότι ο επίσκοπος Σεβαστείας ανέφερε ότι ο Βασίλειος ανέβηκε στο θρόνο την ένδεκάτην (ια' Α) τοῦ Ἰαννουαρίου μηνός.¹²³⁷ Η φράση ὃ μᾶλλον πιστευτέον¹²³⁸ φανερώνει ότι ο χρονογράφος ασπαζόταν την άποψη αυτή), τελικά απεβίωσε στις 10 Ιανουαρίου 976 σε

¹²²⁹ ΣΙ, ό.π. 292, 35-37

¹²³⁰ ΣΙ, ό.π. 292, 37-39

¹²³¹ ΣΙ, ό.π. 292, 41-42

¹²³² J.-C. Cheynet, *Les Phokas*, στο: G. Dagron- H. Mihaescu, *Le traite sur la guerilla de l' empereur Nicephore Phocas (963-969)*, Παρίσι 1986, 307-308

¹²³³ ΣΙ, ό.π. 294, 89-91

¹²³⁴W. Seibt, *Die Skleroi. Eine prosopographisch- sigillographische Studie*, [Byzantina Vindobonensia 9], Βιέννη 1976, 57-58

¹²³⁵ ΣΙ, ό.π. 294, 90-91

¹²³⁶ ΣΙ, ό.π. 312, 23-24

¹²³⁷ ΣΙ, ό.π. 313, 46

¹²³⁸ ΣΙ, ό.π. 313, 46-47

ηλικία πενήντα ενός ετών. Ο θάνατός του προήλθε από τη δηλητηρίαση την οποία είχε σχεδιάσει ο παρακοιμώμενος Βασίλειος που θεωρούσε ότι απειλούταν από τον αυτοκράτορα. Πιο συγκεκριμένα, παρέσυρε με κολακείες και εξαπάτησε με δώρα αυτόν που είχε ο βασιλιάς συνήθως να του γεμίζει το ποτήρι με κρασί δίνοντάς του δηλητήριο για να ρίξει στο ποτήρι του Τζιμισκή. Το συγκεκριμένο μάλιστα, ήταν φάρμακι όχι από εκείνα που ήταν δραστικώτατα και επέφεραν γρήγορα το θάνατο, αλλά από εκείνα που ήταν αργά και λίγο λίγο δαπανούσαν τη δύναμη εκείνου που τα πίνει – και δηλητήριο κερασάμενος οὐ τῶν δραστικωτάτων καὶ ταχύν ἐπιφερόντων τὸν κίνδυνον, ἀλλὰ τῶν σχολαίως καὶ κατὰ μικρὸν ἀναλισκόντων τὴν τοῦ πεπωκότος δύναμιν, κεράννυσι τῷ βασιλεῖ.¹²³⁹ Αφού, το ήπιε, σύμφωνα με το χρονογράφο, σιγά σιγά αρρώσταινε και έχανε τις δυνάμεις του, ενώ στο τέλος μελάνιασε στους ώμους και από τα μάτια του έτρεχε άφθονο αίμα – και πιὼν καὶ κατ’ ὀλίγον νοσηλευόμενος καὶ τῆς οἰκείας δυνάμεως ἀποπίπτων τελευταῖον δὲ καὶ τοὺς ὤμους ἀνθρακιάσας, αἵματος πολλοῦ ῥένετος αὐτῷ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, εἰσελθὼν ἐν τῇ βασιλίδι κατέλυσε τὴν ζωὴν.¹²⁴⁰ Καταληκτικά, έτσι όπως ο ίδιος συνομώτησε με τη Θεοφανώ για να σκοτώσουν το Νικηφόρο Φωκά και ν’ αναρριθεί ο ίδιος στο θρόνο έτσι και ο ίδιος του θάνατος ήταν αποτέλεσμα της συνομωσίας του παρακοιμώμενου Βασιλείου, παρά το γεγονός ότι μια άλλη εκδοχή απέδιδε το θάνατο του αυτοκράτορα σε τύφο.

Αποτίμηση

Ο χρονογράφος, όπως συνέβη και με το Νικηφόρο Φωκά οδηγήθηκε στο τέλος των γεγονότων που αφορούσαν στη ζωή του αυτοκράτορα σε συμπέρασμα για το χαρακτήρα του. Βέβαια, δεν παρέλειψε ν’ αναφερθεί και στην εξωτερική εμφάνιση του Ιωάννη Τζιμισκή, καθώς δίνει μια πλήρη περιγραφή της. Ειδικότερα, το πρόσωπο του ήταν λευκό, αλλά με χρώμα ζωηρό και είχε μαλλιά ξανθά και αραιά στο μέτωπο. Είχε αντρίκια μάτια και χαρούμενα, μύτη λεπτή, συμμετρική, ενώ τα γένια του ήταν πιο κόκκινα ψηλά, στα πλάγια φουντωμένα, στο κάτω μέρος, όμως φύτρωναν με σχήμα φυσικό, χωρίς να είναι φτωχικά. Στο ανάστημα ήταν κοντός, αν και πλατύς στο στέρνο και στις πλάτες.¹²⁴¹

Τα παραπάνω σωματικά χαρακτηριστικά συνδυάζονταν με τις εξαιρετικές ικανότητες, που έγιναν φανερές ειδικά στις μάχες των οποίων

¹²³⁹ ΣΙ, ό.π. 312, 17-20

¹²⁴⁰ ΣΙ, ό.π. 312, 20-23

¹²⁴¹ ΣΙ, ό.π. 312, 26-30

ηγούταν. Ειδικότερα, υπήρχε στα χέρια μια τεράστια δύναμη, γρηγοράδα και αντοχή ακατάβλητη, στοιχεία τα οποία, όμως, συνδυάζονταν με μια ψυχή ηρωϊκή, ατρόμητη και άφοβη, αλλά και ακαταμάχητη τόλμη.¹²⁴² Ο χρονογράφος, προκειμένου να αιτιολογήσει τους παραπάνω χαρακτηρισμούς του, παραθέτει παραδείγματα της ακόρεστης τόλμης και στρατιωτικών ικανοτήτων του αυτοκράτορα. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρει ότι ο τελευταίος δε δειλίαζε και μόνος του να ορμήσει σε φάλαγγα ολόκληρη κι αφού σκοτώσει αμέτρητους με την ταχύτητα πουλιού, να επιστρέψει πάλι στους δικούς του.¹²⁴³ Επίσης, επισημαίνει ότι στα άλματα, στη σφαίρα, στο ακόντιο στο τέντωμα του τόξου, αλλά και στη ρίψη ξεπερνούσε όλους της γενιάς του.¹²⁴⁴ Σύμφωνα, μάλιστα, με το χρονογράφο, έβαζε τέσσερα άλογα ταχύτατα στη σειρά, το ένα δίπλα στο άλλο, και αυτός πηδώντας από το πρώτο ως το τέταρτο καθόταν πάνω σαν πουλάκι, ενώ ρίχνοντας και το βέλος του, μπορούσε να στοχεύσει στον κύκλο ενός δαχτυλιδιού.¹²⁴⁵ Έβαζε, επίσης, μια σφαίρα από δέρμα στο κάτω μέρος ενός γυάλινου αγγείου και ύστερα κεντρίζοντας με τη βουκέντρα το άλογο συνέχεια για να τρέχει, χτυπούσε με τη ράβδο του τη σφαίρα κι αφού τη σήκωνε ψηλά κατάφερνε ώστε να πετά, ενώ το αγγείο έμενε στη θέση του ακίνητο.¹²⁴⁶

Ο αυτοκράτορας ήταν αρκετά γενναιόδωρος με όλους, καθώς δεν υπήρχε κάποιος που του ζήτησε κάτι και δεν το πήρε, αν δεν στεκόταν σ' αυτό εμπόδιο ο παρακοιμώμενος Βασίλειος.¹²⁴⁷ Η γενναιοδωρία και η μεγαλοψυχία του αυτή αποδείχθηκε και από το γεγονός ότι δε θέλησε να εκδικηθεί τους συνομώτες, οι οποίοι προσπάθησαν να σφετερισθούν την εξουσία. Είχε, όμως, ένα ελάττωμα, όπως πληροφορεί ο χρονογράφος· ενίοτε διασκέδαζε με το ποτό πέρα του πρόποντος και δεν αντιστεκόταν στις ηδονές του σώματος.¹²⁴⁸

Απολογιστικά, ο Ιωάννης Τζιμισκής είχε και προτερήματα και μειονεκτήματα στη συμπεριφορά, αλλά και στον τρόπο με τον οποίο διακυβέρνησε. Το έργο του υπήρξε λαμπρό και ήταν σίγουρα από τους συντελεστές της πορείας προς την κορύφωση της δύναμης της Βυζαντινής

¹²⁴² ΣΙ, ό.π. 312, 30-33

¹²⁴³ ΣΙ, ό.π. 312-313, 33-34

¹²⁴⁴ ΣΙ, ό.π. 313, 34-35

¹²⁴⁵ ΣΙ, ό.π. 313, 35-38

¹²⁴⁶ ΣΙ, ό.π. 313, 38-41

¹²⁴⁷ ΣΙ, ό.π. 313, 41-42

¹²⁴⁸ ΣΙ, ό.π. 313, 42-44

Αυτοκρατορίας, που έμελλε να γίνει κατά την περίοδο του επόμενου αυτοκράτορα Βασιλείου Β΄ Βουλγαροκτόνου.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΑΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

(Β' ΠΕΡΙΟΔΟΣ)

Η εκτενέστατη αφήγηση του Σκυλίτζη (καταλαμβάνει πενήντα έξι σελίδες της έκδοσης Thurn και ανήκει, μαζί με εκείνες για τον Βασίλειο Α' και τον Κωνσταντίνο Θ' Μονομάχο αργότερα, στα μεγαλύτερα κεφάλαια της *Σύνοψης*) συνιστά την καλύτερη μαρτυρία βυζαντινής πηγής για τη μακρόχρονη περίοδο διακυβέρνησης της αυτοκρατορίας από τον Βασίλειο Β', για την οποία δεν μας σώζονται ιστορικά κείμενα πριν από το 1025.¹²⁴⁹ Πλήρως και με κάθε λεπτομέρεια καλύπτονται όσα συνέβησαν κατά τη διάρκειά της, οι σφοδρές, δηλαδή, εμφύλιες διαμάχες ανάμεσα στους στρατηγούς Βάρδα Σκληρό και Βάρδα Φωκά και τον Βασίλειο Β', οι πολυετείς συγκρούσεις του αυτοκράτορα στο δυτικό μέτωπο (Βούλγαροι) και οι εκστρατείες του στα ανατολικά (Αραβες, Αρμένιοι, Ίβηρες), οι νομοθετικές ρυθμίσεις οικονομικού χαρακτήρα¹²⁵⁰ και οι αλληπάλληλες διαδοχές πατριάρχων. Γεγονός είναι ότι το συντριπτικά μεγαλύτερο τμήμα της αφήγησης εξιστορεί τις βυζαντινοβουλγαρικές συγκρούσεις, που χαρακτηρίζουν, άλλωστε, την υπό συζήτηση περίοδο, αλλά και τον ίδιο τον αυτοκράτορα.¹²⁵¹

Ακολουθώντας εν πολλοίς τη χρονική αλληλουχία των γεγονότων, ο Σκυλίτζης παραδίδει μια οργανωμένη, χάρη και σε ένα πλήθος συνδετικών φράσεων,¹²⁵² και σαφή αφήγηση, όπου οι εμβόλιμες και άσχετες κατά κανόνα με τα άμεσα συμφραζόμενα, λακωνικές αναφορές περιορίζονται σέ δύο μονάχα περιπτώσεις, όπως στο κομμάτι που γίνεται αναφορά στην έκλειψη του ήλιου,¹²⁵³ αλλά και στην ανακαίνιση αγωγού ύδρευσης στην Πόλη.¹²⁵⁴ Εντούτοις, το ότι ο λόγος ήταν άρχικα για δύο αυτοκράτορες - τὸ δὲ τῆς βασιλείας κράτος εἰς Βασίλειον μετήχθη καὶ Κωνσταντῖνον¹²⁵⁵ και ξαφνικά από τη φράση ὧν ἀγγελθέντων τῶ βασιλεῖ¹²⁵⁶ και εξής εμφανίζεται

¹²⁴⁹ Το ίδιο κενό σύγχρονων κειμένων παρατηρείται και σε άλλα γραμματειακά είδη εκτός της ιστοριογραφίας, γεγονός που ορισμένοι μελετητές αποδίδουν στην επιφυλακτική στάση του ίδιου του Βασιλείου Β' απέναντι στους λόγιους της εποχής του βλ. M. Lauxtermann, *Byzantine Poetry and the Paradox of Basil II's Reign*, στο: *Byzantium in the Tenth Century 1000*, έκδ. P. Magdalino, Λέιντεν-Βοστώνη 2003, 199-216.

¹²⁵⁰ Η νομοθετική δραστηριότητα του Βασιλείου Β', η οποία έχει συνδεθεί άμεσα με την πολιτική του ενάντια στους αριστοκράτες, συνοψίζεται ουσιαστικά στη Νεαρά του Ιανουαρίου του 996 και το διάταγμα του 1004, γνωστό ως *ἀλληλέγγυον*. Το τελευταίο δεν μας έχει σωθεί ως κείμενο, αλλά το γνωρίζουμε από τη *Σύνοψη* και την *Επίτομή Ιστοριών* του Ιωάννη Ζωναρά.

¹²⁵¹ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 377

¹²⁵² ΣΙ, ό.π. 329, 76- 346, 64-69

¹²⁵³ ΣΙ, ό.π. 328, 56-57

¹²⁵⁴ ΣΙ, ό.π. 366, 31-32

¹²⁵⁵ ΣΙ, ό.π. 314, 50

¹²⁵⁶ ΣΙ, ό.π. 320, 22

μόνο ένας, ο Βασίλειος Β', συνιστά μικρή δομική αδυναμία, αφού χωρίς περαιτέρω εξηγήσεις η δυναρχία «μετατρέπεται» σε μονοκρατορία (ο Ψελλός, αντίθετα, επιλύει το θέμα εξουσίας: αυτοκράτορες μὲν οὖν ἄμφω οὐκ ἐδοκιμασάτην εἶναι, ἀλλ' ὅτι πρεσβύτερος αὐτῶν ὁ Βασίλειος, τὸ πᾶν τῆς ἐξουσίας περιζωσάμενος, μόνου τοῦ τῆς βασιλείας ὀνόματος τὸν ἀδελφὸν ἐκπληρώσατο κοινωνόν).¹²⁵⁷

1. Η ανάληψη της εξουσίας από τους γιους του Ρωμανού

Μετά το θάνατο του Ιωάννη Τζιμισκή (10 Ιανουαρίου 976), η εξουσία πέρασε πάλι στα χέρια των δύο γιων του Ρωμανού Β' (959-963), στον Βασίλειο Β' (976-1025) και στον Κωνσταντίνο Η' (976-1028), των οποίων μητέρα ήταν η Θεοφανώ¹²⁵⁸ από τη Λακωνία,¹²⁵⁹ κατὰ τὸ ἑξακισχιλιοστὸν τετρακοσιοστὸν ὀγδοηκοστὸν τέταρτον ἔτος, ἰνδικτιῶνος τετάρτης, μηνὸς Δεκεμβρίου,¹²⁶⁰ δηλαδή το Δεκέμβριο του 976. Όμως, και οι δύο βασιλείς ήταν νέοι -ὁ μὲν Βασίλειος τὸν εἰκοστὸν ἦνε τῆς ἡλικίας χρόνον, ἔτεσι δὲ τρισὶ τούτου νεώτερος ἦν ὁ Κωνσταντῖνος-¹²⁶¹ ἀπειροὶ και ο χαρακτήρας τους αδιαμόρφωτος. Ἔτσι, μόνο τυπικά κατείχαν την εξουσία, ενώ στην πραγματικότητα την άσκηση είχε αναλάβει στα χέρια του ο πρόεδρος Βασίλειος.

2. Οι ενέργειες του Βασιλείου προκειμένου να ισχυροποιήσει την εξουσία

Τον Ιανουάριο του 976 ο Βασίλειος, έχοντας κλείσει τα είκοσι χρόνια, ήταν πλέον σε κατάλληλη ηλικία για να ασκήσει τα καθήκοντά του. Ωστόσο, ο μακροχρόνιος παραγκωνισμός του νεαρού αυτοκράτορα τον είχε αποδυναμώσει πολιτικά, με αποτέλεσμα τη διακυβέρνηση του κράτους να την αναλάβει ουσιαστικά ο θείος του Βασίλειος Λακαπηνός, νόθος γιος του αυτοκράτορα Ρωμανού Α' Λακαπηνού, ο οποίος κατείχε το αξίωμα

¹²⁵⁷ Ψ, ὄ.π. 2,6-9

¹²⁵⁸ J. McCabe, *The empresses of Constantinople*. R.G. Badger, 1913,140. Léon le Diacre, – Talbot, A. –M. – Sullivan, F. Denis, *The History of Leo the Deacon: Byzantine Military Expansion in the Tenth Century*. Dumbarton Oaks, 2005, 99- 100. Bury, J. Bagnell – Gwatkin, H. Melvill – Whitney, J. Pounder – Tanner, J. Robson - Previtè-Orton, C. William - Brooke, Z. Nugent, *The Cambridge medieval history*. Camb. Univ. Press, 1923, 67-68. W. Durant, – A. Durant, *The Story of Civilization: The age of Faith; a history of medieval civilization - Christian, Islamic, and Judaic - from Constantine to Dante: A.D. 325-1300..* Simon and Schuster, 1950, 429. Nicol, D. MacGillivray, *Byzantium and Venice: A Study in Diplomatic and Cultural Relations*. Cambridge University Press, 1992, 44

¹²⁵⁹ Goodacre, Hugh G., *A handbook of the coinage of the Byzantine Empire*. Spink, 1957, 203

¹²⁶⁰ ΣΙ, ὄ.π. 314, 51-52

¹²⁶¹ ΣΙ, ὄ.π. 314, 52-53

του παρακοιμωμένου και είχε πρόσβαση στη διαχείριση των κρατικών υποθέσεων. Ο Βασίλειος Λακαπηνός, γνωρίζοντας πως υπήρχε διάχυτη η αντίληψη ότι οι νεαροί βασιλείς δεν είχαν την ικανότητα να κυβερνήσουν αποτελεσματικά και ότι η εξουσία έπρεπε να περάσει εκ νέου στα χέρια ενός ισχυρού εκπροσώπου της στρατιωτικής αριστοκρατίας, θέλησε να προστατεύσει το καθεστώς που δημιουργήθηκε με τον ίδιο σε κυρίαρχο ρόλο. Αρχικά, έστειλε γρήγορους απεσταλμένους να φέρουν πίσω στα ανάκτορα τη μητέρα τους –*καὶ ἅμα ταχυδρόμος ἐκπέμψας ἄγει τὴν αὐτῶν μητέρα ἀπὸ τῆς ὑπερορίας εἰς τα βασιλεία.*¹²⁶² Στη συνέχεια, επειδή φοβόταν τις ανταρσίες κατά του κράτους, επιχείρησε εξ αρχής ν' ακρωτηριάσει τις δυνάμεις, όσων θεωρούσε επικίνδυνους. Ειδικότερα, ξεκίνησε με την προσπάθεια να μειώσει τη δύναμη του Βάρδα Σκληρού. Ο τελευταίος, μάλιστα, τότε είχε στα χέρια του ολόκληρη τη δύναμη του ρωμαϊκού στρατού και μπορούσε όπου ήθελε να τη μετακινήσει εύκολα και να τη φέρει στις δικές του επιθυμίες, καθώς είχε το αξίωμα του στρατηλάτου της Ανατολής¹²⁶³ –*τοῦτον μάλιστα δεδοικῶς πᾶσαν τηνικαῦτα τὴν Ρωμαϊκὴν δύναμιν ἐγκεχειρισμένον καὶ ὄπη καὶ βούλοιο ραδίως ἄγοντα καὶ μετακυβέοντα (ἦν γὰρ στρατηλάτης προσβεβλημένος πάσης ἀνατολῆς).*¹²⁶⁴

Προκειμένου, λοιπόν, να νιώσει ο ίδιος ο Βασίλειος ασφάλεια, του αφαίρεσε το προαναφερθέν αξίωμα και τον έκανε δούκα των ταγμάτων της Μεσοποταμίας ώστε να επαγρυπνεί τις επιδρομές των Σαρακηνών – *καὶ οὖν καὶ παραλύει τοῦτον τῆς τοῦ στρατηλάτου ἀρχῆς, δοῦκα δὲ ἀποδείκνυσι τῶν ἐν Μεσοποταμίᾳ ταγμάτων, ἐπαγρυπνεῖν κελεύσας καὶ φυλάττειν τὰς ἐκδρομὰς τῶν Σαρακηνῶν.*¹²⁶⁵ Βέβαια, η πράξη αυτή του Βασιλείου λύπησε πολύ το Βάρδα το Σκληρό – *τοῦτον τὸν Σκληρὸν σφόδρα ἐλύπησεν* -,¹²⁶⁶ διότι θεωρούσε άδικη αυτή την ανταμοιβή του για τόσα ανδραγαθήματα και τρόπαια. Όμως, από την άλλη, ο παρακοιμώμενος, ο οποίος ήθελε να λειτουργήσει απρόσκοπτα, δε συγκινήθηκε καθόλου και μάλιστα τον συμβούλευσε να αρκείται σε όσα έχει αν ίσως δεν θέλει αντί για άρχοντας, σαν ένας άπραγος να μένει στο σπίτι του –*κᾶν ὀλίγον ἢ οὐδὲν τῷ παρακοιμωμένῳ ἐμέλησεν ἀγαπᾶν εἰπόντι τοῖς δεδομένοις, καὶ μὴ ἐπέκεινα πολυπραγμονεῖν, εἰ μὴ που μέλλει ἀντὶ ἄρχοντος οἰκουρὸς ἔσσεσθαι τῆς ἰδίας οἰκίας.*¹²⁶⁷

¹²⁶² ΣΙ, ό.π. 314, 58-59

¹²⁶³ W. Seibt, *Die Skleroi*, ό.π. 30-31

¹²⁶⁴ ΣΙ, ό.π. 314, 64-67

¹²⁶⁵ ΣΙ, ό.π. 314, 69-72

¹²⁶⁶ ΣΙ, ό.π. 315, 80

¹²⁶⁷ ΣΙ, ό.π. 315, 84-86

Με ανάλογο τρόπο προσπάθησε να μειώσει και τη δύναμη του Μιχάλη Βούρτση που έκανε για πρώτη φορά την εμφάνισή του επί Νικηφόρου Φωκά. Πιο συγκεκριμένα, αφού φρόντισε να χωρίσει με το Σκληρό τον τίμησε με το αξίωμα του μαγίστρου και τον προήγαγε σε δούκα της Αντιοχείας του Ορόντη (Ο Ορόντης (αραβ.: *العاصي*, *Ναχρ-αλ-Ααζί*, τουρκ.: *Asi Nehri*, *Αζί-Νεχρί*) είναι ο μεγαλύτερος και σημαντικότερος ποταμός της Συρίας με συνολικό μήκος του περίπου τα 400 χλμ. Στη περιοχή του Ορόντη, που αποτελεί και ένα φυσικό πέρασμα με ανάπτυξη σπουδαίων πεδίων έχουν γίνει πολλές ιστορικές μάχες. Επίσης ο ίδιος ο ποταμός αποτέλεσε φυσικό σύνορο κατά διάφορες ιστορικές εποχές τόσο από τους Αιγυπτίους μέχρι και τους Σταυροφόρους και Βυζαντινούς, καλούμενος τότε από τους Ενετούς *Φαρφάρ*. Αν και ο ποταμός λόγω του ισχυρού ρεύματός του είναι δεν είναι ακόμη και σήμερα πλωτός, αποτελεί βασικό οικονομικό παράγοντα στη γεωργική ανάπτυξη της περιοχής.)¹²⁶⁸ - ὄνπερ τῶ τῶν μαγίστρων τιμήσας ἀξιώματι δούκα τῆς παρά τῶ Ὀρόντη Ἀντιοχείας προβάλλεται¹²⁶⁹ ενώ ανέδειξε επιστάτη και έφορο όλων των Ανατολικών ταγμάτων τον πατρίκιο Πέτρο, έναν ευνούχο δραστήριο και στα πολεμικά εμπειρότατο, άνθρωπο του Φωκά, που τον ονόμασε Στρατοπεδάρχη - έφορον δέ καὶ ἐπιστάτην τῶν έων ἀποδείκνυσι πάντων ταγμάτων τὸν πατρίκιον τομίαν μὲν ἄνθρωπον, δραστήριον δὲ ἄλλως καὶ τὰ πολεμικά.¹²⁷⁰

3. Οι προσπάθειες του Βασιλείου Β' Βουλγαροκτόνου ν'αντιμετωπίσει τους εσωτερικούς του εχθρούς

Το πρώτο μέρος, λοιπόν, της μακράς βασιλείας του Βασιλείου Β' Βουλγαροκτόνου χαρακτηρίστηκε από τον εμφύλιο πόλεμο ενάντια σε πανίσχυρους στρατηγούς από την αριστοκρατία της Ανατολίας. Αρχικά, ο αυτοκράτορας έπρεπε να αντιμετωπίσει την ανταρσία του Βάρδα Σκληρού. Ο τελευταίος, μάλιστα, επειδή ήταν ιδιαίτερα αγαπητός στους στρατηγούς του, καθώς στο παρελθόν είχε αποδειχθεί σπουδαίος και δραστήριος, φανέρωσε το μυστικό του σχέδιο σε πολλούς και περισσότερο στο τάγμα των Στρατηλατών, στο οποίο είχε εμπιστοσύνη¹²⁷¹ – καὶ πρὸς πολλούς, οὐς ἐθάρρει τὸ τῆς μελέτης παραγυμνώσας μυστήριον, καὶ μᾶλλον τῶ τάγματι

¹²⁶⁸ W. Scheumann, I. Sagsen, E. Tereci, *Orontes River Basin: Downstream Challenges and Prospects for Cooperation*, Department of Civil, Architectural and Environmental Engineering, The University of Texas at Austin, 301-302

¹²⁶⁹ ΣΙ, ό.π. 315, 75-76

¹²⁷⁰ ΣΙ, ό.π. 315, 76-80

¹²⁷¹ W. Seibt, *Die Skleroi*, ό.π. 37

τῶν στρατηλατῶν, ἄρτι δὲ καιρὸν οἰηθεὶς ἐπιτήδειον εἰς τὸ ἀνακαλύψαι τὸ σπουδαζόμενον, μετὰ τῶν ἐπιτηδίων σκεψάμενος.¹²⁷²

Ο Βάρδας εἶχε οργανώσει κάθε του κίνηση προκειμένου να προχωρήσει στην ανταρσία. Ειδικότερα, ἔστειλε κάποιον Ἄνθη Αλυάτη στη Βασιλεύουσα για να φέρει πίσω το γιο του που βρισκόταν εκεί - Ἄνθη τινὰ τοῦνομα, Ἀλυάτην τὴν προσηγορίαν [...] Ρωμανὸν τὸν ἑαυτοῦ κλέψας υἱόν (ἔτυχε γὰρ ἐνδημῶν τῇ βασιλευούσῃ)-,¹²⁷³ ἐνῶ στη συνέχεια φόρεσε το διάδημα και τα υπόλοιπα παράσημα της εξουσίας και αναγορεύτηκε βασιλιάς ἀπὸ ὅλο το στρατό που παρευρισκόταν, με τους πρώτους στις ζητωκραυγές στους Ἀρμενίους, οι οποίοι αποτελούσαν μεγάλο μέρος του στρατού του ¹²⁷⁴- ὁ Βάρδας δὲ τὸ βουλευθὲν εἰς τοῦμφανὲς ἤδη ἐκρήξας διάδημά τε περιβάλλεται καὶ τὰ λοιπὰ τῆς βασιλείας ἀναλαμβάνει παράσημα καὶ ὑπὸ παντὸς τοῦ συνόντος στρατοῦ Ρωμαίων ἀναγορεύεται βασιλεὺς, τῶν Ἀρμενίων καταρξάντων τῆς ευφημίας.¹²⁷⁵ Επίσης, ἀναζήτησε χρήματα, καθὼς του ἦταν ἀπαραίτητα -ἐπεὶ δὲ τῶ τοιοῦτον ἀναρρίψαντι κύβον χρημάτων δεῖν πολλῶν ἠπίστατο, ὧν ἄνευ οὐδὲν ἔστι γενέσθαι τῶν δεόντων-¹²⁷⁶ ἐνῶ ἔκανε φίλους τους Σαρακηνοὺς που γειτόνευαν -καὶ τοὺς προσγειτονοῦντας Σαρακηνοὺς [...] πίστεις δούς καὶ λαβῶν -,¹²⁷⁷ ἀλλὰ και συγγενεὶς, καθὼς πάντεψε το γιο του Ρωμανό με την ἀδερφή ἢ την κόρη του Αποτάγλε (εμίρης Abu Taglib της Μοσούλης) - καὶ μετ' αὐτῶν κηδεύσας καὶ διὰ τοῦ κήδους τὰς τῆς φιλίας ἀσφαλίσάμενος.¹²⁷⁸ Ἀπὸ τους τελευταίους εξασφάλισε και πήρε ως συμμάχους του τριακόσιους Ἀραβες ἰππότες - χρήματά τε λαμβάνει πολλὰ καὶ συμμαχικὸν Ἄραβας ἀσφαλίσάμενος, χρήματά τε λαμβάνει πολλὰ καὶ συμμαχικὸν Ἄραβας ἰππότας τριακοσίους.¹²⁷⁹

Ο αυτοκράτορας Βασίλειος στην ἀρχὴ προσπάθησε να συνετήσῃ το Βάρδα Σκληρό στέλνοντάς ως ἀπεσταλμένο το σύγκελλο Στέφανο, ἐπίσκοπο της Νικομηδείας, ἀνθρώπο μορφωμένο και πασίγνωστο για τη σοφία και την ἀρετὴ του, ἀλλὰ και για την ικανότητά του να «μαλακώνει» με πειθῶ σκληρά και ἀτίθασα μυαλά - ὁ σύγκελλος Στέφανος καὶ τῆς

¹²⁷² ΣΙ, ὁ.π. 315, 91-94

¹²⁷³ ΣΙ, ὁ.π. 315, 1-4

¹²⁷⁴ Για τη μεγάλη συμμετοχὴ των Ἀρμενίων στην ἐξέγερση του Σκληροῦ βλ. N. Adontz, *Études arméno-byzantines*, Lisbon 1965, 150, και E. Honigmann, *Die Ostgrenze des byzantinischen Reiches von 363 bis 1071*, Bruxelles 1935, 149-150.

¹²⁷⁵ ΣΙ, ὁ.π. 316, 7-11

¹²⁷⁶ ΣΙ, ὁ.π. 316, 11-12

¹²⁷⁷ ΣΙ, ὁ.π. 316, 22, 24-25

¹²⁷⁸ ΣΙ, ὁ.π. 316, 25-26

¹²⁷⁹ ΣΙ, ὁ.π. 316, 26-27

Νικομηδείας πρόεδρος, ἀνὴρ ἐλλόγιμος καὶ ἐπὶ σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ διαβόητος καὶ πειθοῖ μαλάξαι ἱκανὸς γνώμην σκληρὰν καὶ ἀτίθασσον, πρέσβυς ἐς τὸν Σκληρόν ἀποστέλλεται, εἴ πως δυνηθῆ πείσαι τοῦτον ἀποθέσθαι τὰ ὄπλα.¹²⁸⁰ Ο Βάρδας, ὅμως, ἔχοντας ὡς μοναδικό σκοπὸ τὴν ἀπόκτηση τῆς ἐξουσίας ἔδωσε, διορία σαράντα ἡμερῶν στο Στέφανο γιὰ ν' ἀποχωρήσει λέγοντάς του νὰ πει σ' αὐτοὺς ποὺ τὸν ἔστειλαν πὼς ἢ ἐκούσια θὰ τὸν δέχονταν ὡς βασιλιά, ἢ ἂν δὲν τὸν ἤθελαν, ὁ ἴδιος θ' ἀγωνιζόταν προκειμένου νὰ λάβει τὴν ἐξουσία – φράσον τοίνυν τοῖς ἀποστείλασιν, ὡς ἢ ἔκοντί με παραδέξονται βασιλέα, ἢ καὶ μὴ βουλομένων πειράσομαι λαβεῖν τὴν ἀρχήν.¹²⁸¹

Ο αυτοκράτορας λοιπὸν, ἀφοῦ προσπάθησε ν' ἀποφύγει τὸν ἐμφύλιο πόλεμο στέλοντας ἀπεσταλμένο στο Βάρδα Σκληρό καὶ δὲν τὰ κατάφερε, ἀποφάσισε νὰ υπερασπιστεῖ τὸ θρόνο με ἀντεπίθεση σὲς ἐπιθέσεις τοῦ τελευταίου. Μάλιστα σὲ σύσκεψη ποὺ πραγματοποιήθηκε, ἀποφασίστηκε νὰ στείλουν κάποιον ποὺ θὰ ἦταν γνωστὸς τοῦ βασιλιά, με ἀπόλυτη ἐξουσία ἐνάντια στον ἀντάρτη καὶ δε θὰ ἔδινε λόγο σὲ κανένα· ἀντίθετα, θὰ εἶχε τὸ ἐλεύθερο νὰ προβιβάζει με τιμὲς αὐτοὺς ποὺ προσχωροῦσαν καὶ νὰ τοὺς κάνει πλούσιους – ἔδοξε τῶν τῶ βασιλεῖ ὠκειωμένω τινὰ ἰσοτύραννον εἰληφότα ἀρχὴν καὶ ἀνεύθυνον, καὶ ἐξουσίαν ἔχοντα τιμαῖς τε προβιβάζειν καὶ δώροις καταπλουτίζειν τοὺς προσχωροῦντας, χωρῆσαι κατὰ τοῦ τυράννου.¹²⁸² Ἔτσι, στάλθηκε ὁ Λέων, ὁ πρωβεστάριος τοῦ βασιλιά ποὺ ἐπὶ Ἰωάννη Τζιμισκὴ ἦταν δρουγγάριος τῶν πλωτῶν, ἔχοντας σύμβουλό του κάποιον πατρίκιό Ἰωάννη, ἄνδρα ἐπίσημο καὶ πασίγνωστο γιὰ τὴν ευφράδειά του – ἤρρεσεν ἢ γνώμη, καὶ πέμπεται ὁ Λέων ὁ τοῦ βασιλέως πρωτοβεστάριον, σύμβουλον εἰληφῶς καὶ Ἰωάννην τινὰ πατρικίον, ἄνδρα ἐπίσημον καὶ ἐπὶ λόγων ἔξει βεβοημένον.¹²⁸³

Ο Βάρδας ἦταν ἀποφασισμένος νὰ κατακτήσει τὴν ἐξουσία, γι' αὐτὸ πολεμοῦσε με ὅλες τοὺς δυνάμεις καὶ ἀντιστέκονταν σθεναρὰ σὲς ἐπιθέσεις τοῦ πρωτοβεστάριου.¹²⁸⁴ Ἔτσι, ὁ παρακοιμώμενος βλέποντας ὅτι ἡ κατάσταση εἶχε «στενέψει» ἔκρινε χρήσιμη τὴ βοήθεια τοῦ Βάρδα Φωκά, γι' αὐτὸ ἔστειλε ἀπεσταλμένους νὰ τὸν φέρουν πίσω ἀπὸ τὴν ἐξορία. Εἶναι αξιοσημείωτο τὸ γεγονός ὅτι ὁ τελευταῖος εἶχε ὀργανώσει ἀνταρσία ἀπέναντι στον Ἰωάννη Τζιμισκὴ, τὴν ὁποία ἀνέκοψε ὁ Βάρδας Σκληρός ποὺ τότε υπερασπιζόταν τὸν αυτοκράτορα καὶ τὸν ἐκτόπισε στὴ Χίο. Στὴν παρούσα φάση, ἀνακλήθηκε ὁ Βάρδας Φωκάς ἀπὸ τὸν παρακοιμώμενο

¹²⁸⁰ ΣΙ, ὁ.π. 317, 44-47

¹²⁸¹ ΣΙ, ὁ.π. 317, 52-54

¹²⁸² ΣΙ, ὁ.π. 320, 23-26

¹²⁸³ ΣΙ, ὁ.π. 320, 26-28

¹²⁸⁴ J-C. Cheynet, *Pouvoir et Contestations à Byzance*, ὁ.π. 33-34

Βασίλειο, για να στραφεί κατά του προηγούμενου αντιπάλου του Βάρδα Σκληρού υπερασπιζόμενος αυτόν πλέον του τα αυτοκρατορικά στρατεύματα. Μάλιστα, ο Βασίλειος του έδωσε αμέσως άφθονα πλούτη, τον τίμησε με το αξίωμα του μαγίστρου και αφού τα προβίβασε στο αξίωμα του δομεστικού των Σχολών, τον έστειλε ενάντια στο Σκληρό – *πλοῦτον παρεσχηκῶς δαψιλῆ καὶ τῷ τῶν μαγίστρων ἀξιώματι τιμήσας, δομέστικον προχειρίζεται τῶν σχολῶν καὶ κατὰ τοῦ Σκληροῦ ἐξίησιν.*¹²⁸⁵

Οι μάχες που πραγματοποιήθηκαν με επικεφαλείς τους προαναφερθέντες ήταν σκληρές, καθώς οι αντίπαλοι ήταν δυναμικοί και έμπειροι στη μάχη. Όμως, ο Σκληρός ύστερα από μια ήττα έστειλε και πρεσβευτή στη Βαβυλώνα, στον άρχοντα Χοσρόη [Πρόκειται περί του Adud ad- Dawla (975-986)], τον αδερφό του Κωνσταντίνο ζητώντας συμμαχία και βοήθεια - *ἐκεῖθεν δὲ πρεσβευτὴν ἐκπέμπει τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν Κωνσταντῖνον πρὸς Χοσρόην τὸν τῆς Βαβυλῶνος ἄρχοντα, ἐπικουρίαν καὶ συμμαχίαν αἰτιῶν.*¹²⁸⁶ Όμως, επειδή ο Κωνσταντίνος χρονοτριβούσε, γιατί ο βασιλιάς ανέβαλλε συνεχώς τη βοήθεια, βρέθηκε και ο ίδιος ο Σκληρός στην ανάγκη να επισκεφτούν το Χοσρόη μαζί με τους συντρόφους του –*παρέλκοντος δ' ἐκείνου καὶ μήτε τῇ δόσει συντιθεμένου, μητ' ἀπαναινομένου, καὶ τοῦ Κωνσταντίνου χρονοτριβοῦντος, ἠνάγκασθη καὶ αὐτὸς ὁ Σκληρὸς μετὰ τῶν συνόντων ἀπάντων πρὸς Χοσρόην φοιτῆσαι.*¹²⁸⁷

Ο εμφύλιος πόλεμος συνεχιζόταν και ενώ ο βασιλιάς και ο παρακοιμώμενος είχαν ανακαλέσει το Βάρδα Φωκά με σκοπό να αντιμετωπίσει το Σκληρό εκείνος επιχείρησε να σφετερισθεί την εξουσία αφού ανακηρύχθηκε ως βασιλιάς. Ειδικότερα, οι αξιωματούχοι των Ρωμαίων, οργίστηκαν κατά του βασιλιά, γιατί τους περιφρόνησε όταν εξεστράτευσε στην Βουλγαρία - *ὁ μὲν Φωκᾶς Βάρδας καὶ τινες σὺν αὐτῷ, ὅτι περ εἰς Βουλγαρίαν ἐκστρατεύσας ὑπερεῖδεν αὐτούς.*¹²⁸⁸ Οι άλλοι δε για προπηλακισμούς και αδικίες που είχε υποστεί -*ἄλλοι δὲ καὶ ἄλλοι δ' ἄλλους προπηλακισμούς τε καὶ παροιρίας,*¹²⁸⁹ ενώ ο μάγιστρος Ευστράτιος Μαλεΐνος,¹²⁹⁰ διότι αποπέμφθηκε από την εκστρατεία απέναντι στους

¹²⁸⁵ ΣΙ, ό.π. 324, 36-38

¹²⁸⁶ ΣΙ, ό.π. 327, 24-26

¹²⁸⁷ ΣΙ, ό.π. 327, 26-29

¹²⁸⁸ ΣΙ, ό.π. 332, 59-61

¹²⁸⁹ ΣΙ, ό.π. 332, 61-62

¹²⁹⁰ Ο J. Forsyth, *The Byzantine-Arab Chronicle (938-1034) of Yahya b. Sa'id Al-Antaki*, Ann Arbor 1977, 378, και ο S. Kamer, *Emperors and Aristocrats in Byzantium 976-1081*, Ann Arbor 1983, 37-38, βασιζόμενοι στο Χρονικό του Yahya b. Sa'id, αναφέρουν ότι η πρώτη σύγκρουση συνέβη αμέσως μετά την κατάληψη της Μελιτηνής, οπότε η Κωνσταντινούπολη έστειλε εναντίον του Σκληρού τον Μιχαήλ Βούρτζη και τον Ευστάθιο Μαλεΐνο, οι οποίοι όμως ηττήθηκαν από τον στασιαστή κοντά στη Μελιτηνή και υποχώρησαν.

Βουλγάρους με τρόπο ατιμωτικό - *ὁ δὲ μάγιστρος Ευστάθιος ὁ Μαλεῖνος διὰ τὸ ἀτίμως ἀπὸ τῆς εἰρημένης ἐκστρατείας ἀποπεμφθῆναι.*¹²⁹¹ Ἔτσι, συγκεντρώθηκαν στο σπίτι του λεχθέντος Μαλεῖνου πεντεκαίδεκάτη τοῦ Αὐγούστου μηνός, τῆς πεντεκαίδεκάτης ἰνδικτιῶνος,¹²⁹² δηλαδή στις 15 Αὐγούστου του 987, αναγόρευσαν στο Βάρδα Φωκά ως βασιλιά, αφού του έβαλαν το διάδημα και τα υπόλοιπα γνωρίσματα της εξουσίας. Ὑστερα ἀπὸ πολλές μάχες με το Βάρδα Σκληρό, ο Φωκάς απεβίωσε ξαφνικά και ο αυτοκράτορας Βασίλειος ανέλαβε δράση και τερμάτισε τον εμφύλιο πόλεμο.

Ο αυτοκράτορας προσπάθησε και κατάφερε ο ίδιος να υποτάξει με έξυπνο και φιλειρηνικό τρόπο το Σκληρό, ὥστε να διαλυθεῖ ἡ ανταρσία και ο ίδιος να στραφεί προς εξωτερικούς εχθρούς και ειδικά ἐναντι των Βουλγάρων που αποτελούσαν βασικό εχθρό της αυτοκρατορίας. Πράγματι, ο βασιλιάς τον παρότρυνε με γράμματα να πάψει να χύνει αἷμα Χριστιανῶν, γιατί κι ο ίδιος ἦταν θνητός και περίμενε θάνατο και κρίση - *παρῆναι κόρον λαβεῖν τῆς τῶν Χριστιανῶν χύσεως αἱμάτων, ἄνθρωπον καὶ αὐτὸν ὄντα καὶ θάνατον προσδεχόμενον καὶ κρίσιν.*¹²⁹³ Το συγκεκριμένο θεολογικό επιχείρημα ἦταν αρκετά ισχυρό αν λάβει κανείς υπόψιν του ὅτι εκείνη την εποχή ο Βάρδας ἦταν περίπου 70 ετών. Επίσης, τον συμβούλευε πως ἦταν καιρός πλέον να αντιληφθεῖ ποιο ἦταν το συμφέρον του και να δεχθεῖ τον ἄρχοντα που εἶχε προτιμήσει ο Θεός - *καὶ ὁψέ ποτε μεταμαθεῖν τὸ συμφέρον, καὶ τὸν ἐκ Θεοῦ δεδομένον ἐπιγνῶναι ἄρχοντα.*¹²⁹⁴

Ἔτσι, ο αυτοκράτορας κατάφερε με τις επιστολές που στηρίζονταν σε επιχειρήματα που αφορούσαν στην πίστη να πραγματοποιήσει αυτό που δεν κατόρθωσε ο εμφύλιος πόλεμος· να ανακόψει την πορεία του Σκληρού. Ο τελευταίος, αφού πήρε εγγυήσεις ὅτι δεν θα πάθει τίποτε κακό, κατέθεσε τα ὄπλα και με το βασιλιά, ο οποίος μάλιστα τον τίμησε και ως κουροπαλάτη, συνθηκολόγησε - *τούτος δὲ τοῖς γράμμασι μαλαχθεὶς ἐκεῖνος καὶ πίστεις λαβῶν, ὡς οὐδὲν ὑποστήσεται φλύαρον, κατατίθεται τὰ ὄπλα καὶ τῷ βασιλεῖ σπένδεται, κουροπαλάτης τιμηθεὶς.*¹²⁹⁵ Βέβαια, στο σημείο αυτό κρίνεται ἀδήριτη ἀνάγκη ν' αναφερθεῖ το γεγονός ὅτι το αξίωμα του κουροπαλάτη το εἶχε δώσει και ο Νικηφόρος Φωκάς στον ἀδερφό του και γενικά δινόταν σε μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας. Η κίνηση αὐτή του Βασιλείου σήμαινε ὅτι δεν ἦταν σε θέση να απαλλαγεί ἀπὸ

¹²⁹¹ ΣΙ, ὁ.π. 332, 62-64

¹²⁹² ΣΙ, ὁ.π. 332, 65-66

¹²⁹³ ΣΙ, ὁ.π. 338, 50-51

¹²⁹⁴ ΣΙ, ὁ.π. 338, 51-52

¹²⁹⁵ ΣΙ, ὁ.π. 338, 57- 339, 58-59

τον ισχυρό Βάρδα Σκληρό. Όμως, δεν αξιώθηκε να δει τον βασιλιά και με τα μάτια του, διότι καθ'οδόν απώλεσε την όραση και έφτασε τυφλός μπροστά του. Όταν τον είδε ο βασιλιάς που τον κρατούσαν άλλοι από το χέρι και είπε προς τους παρόντες : «ὄν ἐφοβούμεν καὶ ἔτρεμον, χειραγωγούμενος ἔρχεται»,¹²⁹⁶ δηλαδή «αυτός που φοβόμουν και έτρεμα, έρχεται τώρα από όλους κρατημένος». Ύστερα από τη λήξει του εμφυλίου πολέμου ο Βασίλειος επέβλεψε τη σταθεροποίηση και την επέκταση των ανατολικών συνόρων της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, αλλά πάνω από όλα, την τελική και πλήρη υποταγή της Βουλγαρίας, τον κυριότερο ευρωπαϊκό εχθρό της αυτοκρατορίας. Γι' αυτό και ονομάστηκε από μεταγενέστερους συγγραφείς ως Βουλγαροκτόνος, με το οποίο ήταν ευρύτερα γνωστός. Έτσι, κατά το θάνατό του, η αυτοκρατορία εκτεινόταν από την νότια Ιταλία μέχρι τον Καύκασο και από τον Δούναβη μέχρι την Παλαιστίνη.

4. Οι ενέργειες του Βασιλείου προκειμένου ν'αντιμετωπίσει τους εξωτερικούς εχθρούς της αυτοκρατορίας

A) Βούλγαροι

Ο αυτοκράτορας προσπαθώντας να αποκαταστήσει την αυτοκρατορία στα εδάφη που είχαν χαθεί στο παρελθόν, στις αρχές της δεύτερης χιλιετίας, αποφάσισε ν' αντιμετώπισει το μεγαλύτερο εχθρό του, τον Σαμουήλ της Βουλγαρίας. Ο τελευταίος είχε εκλεγεί άρχοντας μαζί με τα τρία αδέρφια του, τον Δαβίδ, το Μωυσή και τον Ααρών, που ήταν παιδιά ενός κόμητος με μεγάλη δύναμη στους Βουλγάρους του λεγόμενου Νικολάου, όταν οι Βούλγαροι αποστάτησαν ύστερα από το θάνατο του βασιλιά τους Ιωάννη.¹²⁹⁷ Ο Σαμουήλ, λοιπόν, που κατάφερε κι έγινε μονάρχης της Βουλγαρίας ήταν, σύμφωνα με τον Σκυλίτζη, άνθρωπος μαχητικός και του πολέμου,¹²⁹⁸ ενώ δεν ήξερε τι θα πει ηρεμία – οὗτος πολεμικός ἄνθρωπος ὢν καὶ μηδέποτε εἰδῶς ἡρεμεῖν.¹²⁹⁹

Στα τέλη του 10^{ου} αιώνα, οι κλυδωνισμοί στο εσωτερικό της Βυζαντινής αυτοκρατορίας ευνοήσαν την ανάπτυξη του Βουλγαρικού επεκτατισμού σε ολόκληρη τη χερσόνησο του Αίμου. Με ηγέτη το Σαμουήλ, οι Βούλγαροι ίδρυσαν ανεξάρτητο κράτος εκτεινόμενο προς Βορρά μέχρι το Δούναβη και προς το νότο μέχρι τη Θεσσαλία, ενώ ληστρικές επιδρομές που

¹²⁹⁶ ΣΙ, ό.π. 339, 62-63

¹²⁹⁷ ΣΙ, ό.π. 328, 58-62

¹²⁹⁸ ODB, ό.π. 1838

¹²⁹⁹ ΣΙ, ό.π. 330, 92-93

επιχειρούσαν ακόμη και μέχρι την Πελοπόννησο είχαν εξελιχθεί σε μάστιγα για την αυτοκρατορία.

Ο Ιωάννης Σκυλίτζης, μάλιστα, αναφέρει χαρακτηριστικά περιοχές και φρούρια που κατέκτησε ο Σαμουήλ. Πιο συγκεκριμένα, στη Σύνοψη επισημαίνει ότι ο τελευταίος βρήκε την ευκαιρία, λόγω της ενασχόλησης των Βυζαντινών στρατευμάτων με την ανταρσία του Σκληρού, να προχωρήσει σε επιδρομές σε όλη τη Δύση, όχι μόνο στη Θράκη, στη Μακεδονία και στα περὶχωρα της Θεσσαλονίκης, αλλά και στη Θεσσαλία, Ελλάδα και Πελοπόννησο.¹³⁰⁰ Επίσης, γίνεται γνωστό ότι κατέλαβε και πολλά φρούρια με σπουδαιότερο τη Λάρισα που τους κατοίκους της μετέτρεψε σε μετοίκους της Βουλγαρίας μαζί με τα παιδιά και τις γυναίκες τους και τους κατέταξε στους καταλόγους των δικών του στρατιωτών, για να τους έχει ως συμμάχους του απέναντι στους Βυζαντινούς. Μετέφερε, μάλιστα, και το λείψανο του Αγίου Αχιλλείου που χρημάτισε ο επίσκοπος Λαρίσης (στα χρόνια του Μεγάλου Κωνσταντίνου κι ήταν παρών στην πρώτη και Μεγάλη Σύνοδο μαζί με τον Ρηγίνο της Σκοπέλου και τον Διόδωρο της Τρίκκης) και το απέθεσε στη Πρέσπα, όπου είχε αυτό και τα ανάκτορα (αφού ανοικοδόμησε ναό στο όνομά του, ωραιότατο και μέγιστο).¹³⁰¹ Στο σημείο αυτό, καλό θα ήταν ν' αναφερθεί ότι η μεταφορά των λειψάνων του Αγίου Αχιλλείου αποτέλεσε πράξη πολιτικής σκοπιμότητας του Σαμουήλ, ο οποίος φαίνεται να ρύθμισε τη συμπεριφορά του κατά τα πρότυπα των Βυζαντινών ανταρσιών (τρομοκρατία του Ρωμαϊκού πληθυσμού με παράλληλες μετοικίσεις και ταυτόχρονα τάσεις προσεγγίσεως).

Ο βασιλιάς Βασίλειος, ο οποίος επιθυμούσε διαρκώς να τιμωρήσει το Σαμουήλ για τις προαναφερθείσες πράξεις του, όταν ελευθερώθηκε από τις έγνοιες του Σκληρού, συγκέντρωσε τις δυνάμεις του και πήρε απόφαση να εισβάλλει στη Βουλγαρία. Βέβαια, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο αυτοκράτορας δεν είχε ενημερώσει ούτε το Βάρδα Φωκά που ήταν ακόμη δομέστικος των Σχολών, ούτε του άλλους διοικητές της Ανατολής – *Βάρδαν τὸν Φωκᾶν ἔτι δομέστικον ὄντα τῶν σχολῶν καὶ τοὺς λοιποὺς ἑώους δυνάστας μηδ' ἀξιώσας λόγου*.¹³⁰² Ἔτσι, ο αυτοκράτορας εισερχόμενος στη χώρα τῶν Βουλγάρων ἀπὸ τὸ δρόμο τῆς Ροδόπης καὶ τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ, ἄφησε πίσω τὸ μάγιστρο Λέοντα Μελισσηνό, ο οποίος προερχόταν ἀπὸ μία ἀπὸ τὶς παλαιότερες γνωστὲς αριστοκρατικὲς οἰκογένειες τῆς

¹³⁰⁰ ΣΙ, ὁ.π. 330, 95, 1-2

¹³⁰¹ ΣΙ, ὁ.π. 330, 5-9

¹³⁰² ΣΙ, ὁ.π. 330, 13-14

μεσοβυζαντινής περιόδου,¹³⁰³ με διαταγή να φυλάσσει τα στενά – *εἰσερχόμενος δὲ ἐν Βουλγαρία διὰ τῆς παρὰ τῆ Ροδόπη καὶ τῷ ποταμῷ Εὐρῷ, τὸν μάγιστρον Λέοντα τὸν Μελισσηνὸν κατόπιν εἶασε, τὰς δυσχωρίας φυλάττειν προστάξας.*¹³⁰⁴ Ο ίδιος πέρασε από τα στενά και από τα δάση της Τριαδίτζας, που είχε παλιά το όνομα Σαρδική και στρατοπέδευσε σε κάποιον τόπο που λεγόταν Στοπόνιο όπου κατέστρωνε και το σχέδιο για την πολιορκία της Σαρδικής.¹³⁰⁵

Ενώ ο βασιλιάς ήταν έτοιμος να αντιμετωπίσει το Σαμουήλ, τα σχέδιά του ανέκοψε το ψέμα που του είπε ο Στέφανος, ο Δομέστικος των Σχολών της Δύσης, που τον ανάγκασε να γυρίσει στη Βασιλεύουσα. Ειδικότερα, ο Στέφανος που εξαιτίας του μικρού αναστήματός του τον ονόμασαν Κοντοστέφανο,¹³⁰⁶ ήταν ένας άνθρωπος απεχθέστατος στον Λέοντα Μελισσηνό. Όταν έπεσε η νύχτα, ήρθε στο βασιλιά και τον παρακάλεσε ν' αναχωρήσει όσο γίνεται ταχύτερα, γιατί ο Μελισσηνός είχε αποχωρήσει από τη θέση, στην οποία τον είχε άφησε ο βασιλιάς και είχε προχωρήσει στη Βασιλεύουσα για να σφετεριστεί την εξουσία.¹³⁰⁷ Ο Σαμουήλ εξέλαβε, όπως ήταν φυσικό, την αποχώρηση αυτή του βασιλιά ως φυγή και έπεσε αιφνίδια με αλαλαγμό και φωνές στο βυζαντινό στρατό αναγκάζοντάς τον να φύγει - *ὁ δὲ Σαμουήλ τὴν ἀσύντακτον ἀλαλαγμοῦ καὶ βοῆς τοὺς τε Ρωμαίους κατέπληξε καὶ φυγεῖν ἠνάγκασε.*¹³⁰⁸ Τον Αύγουστο λοιπόν, του 986, όποτε συνέβησαν τα γεγονότα, κατέλαβε μάλιστα και το στρατόπεδο, αποκτώντας όλα τα σκεύη και κυριεύοντας ακόμη και τη σκηνή του βασιλιά και τα παράσημα- και τὸ στρατόπεδον κατέσχε, καὶ τῆς ἀποσκευῆς ἀπάσης ἐγένετο Κύριος καὶ αὐτῆς τῆς βασιλικῆς σκηνῆς καὶ τῶν βασιλικῶν παρασημάτων.¹³⁰⁹

Η κατάληψη του στρατοπέδου από το Σαμουήλ αποτέλεσε ένα πλήγμα για τον αυτοκράτορα, καθώς ήταν απόρροια του σχεδίου ενός συμπατριώτη του και όχι ενός στρατιωτικού λάθους. Έτσι, όταν με δυσκολία ο βασιλιάς διασώθηκε στη Φιλιππούπολη και βρήκε το Μελισσηνό αμετακίνητο να φρουρεί την περιοχή που του είχε αναθέσει, έψαξε τον Κοντοστέφανο που έγινε η αιτία για ένα τόσο μεγάλο κακό - *ὁ βασιλεὺς τὰ στενὰ διελθὼν εἰς*

¹³⁰³ ODB, ό.π. 1335. J-C. Cheynet, *Pouvoir et Contestations à Byzance (963–1210)*. Paris 1990: Publications de la Sorbonne, 256

¹³⁰⁴ ΣΙ, ό.π. 330, 14-17

¹³⁰⁵ ΣΙ, ό.π. 330, 17-18

¹³⁰⁶ A.G.K. Savvides, *A prosopographical note on the first member of the Byzantine family of Contostephanus, In honor of Prof. V. Tapkova-Zaimova*, Σόφια, 1997, 159-160

¹³⁰⁷ ΣΙ, ό.π. 331, 35-39

¹³⁰⁸ ΣΙ, ό.π. 331, 39-41

¹³⁰⁹ ΣΙ, ό.π. 331, 42-43

στενὰ διελθῶν εἰς Φιλιππούπολιν διασώζεται ἐν ἧ̄ θεῖσαν αὐτῶ φυλακὴν ἐπιμελῶς τηροῦνται, τῶ Κοντοστεφάνῳ ἐλοιδορεῖτο ὡς ψευσαμένῳ καὶ παραιτίῳ γεγονότι τοσοῦτου κακοῦ.¹³¹⁰ Εκείνο, ὁμως, που εκνεύρισε περισσότερο το βασιλιά, ο οποίος στην αρχή με λόγια κατηγορούσε το Κοντοστέφανο και τον οδήγησε στο να αντιδράσει βίαια απέναντί του ήταν ὅτι ο τελευταῖος δεν δέχτηκε καλά την επιτίμηση και επέμενε πως η πληροφορία που του ἔδωσε ήταν σωστή – οὗτος δὲ μὴ ἐνεγκῶν πράως τὴν ἐπιτίμησιν, ἀλλ’ ἔτι μᾶλλον τραχυνόμενος καὶ δίκαια συμβουλευσαι ἰσχυριζόμενος.¹³¹¹ Ἔτσι, ο βασιλιάς αναγκάστηκε ν’ αναπηδήσει ἀπὸ το θρόνο και πιάνοντας τον ἀπὸ τις τρίχες της γενειάδας του στη γη να τον χτυπήσει - ἠνάγκασε τὸν βασιλέα διὰ τὴν ἀναίσχυντον ἰταμότητα ἀναπηδήσαι τε τοῦ θρόνου καὶ τῶν τριχῶν αὐτοῦ καὶ τῆς γενειάδος λαβόμενον κατασπάσαι εἰς γῆν.¹³¹²

Προκειμένου να δημιουργήσει και να ενδυναμώσει την αυτοκρατορία που ἄφησε πίσω με το θάνατό του ο Ιωάννης Τζιμισκής, ο Βασίλειος βρισκόταν συνεχῶς τόσο σε μάχες, ὅσο και σε συνθηκολογήσεις. Ειδικότερα, ξεκίνησε την Ἀνοιξη του 991 και πήγε στη Θεσσαλονίκη με σκοπό να κάνει ευχαριστία στο μάρτυρα Δημήτριο. Ἄφησε, μάλιστα, εκεί την εξουσία στο μέγιστο Γρηγόριο Ταρωνίτη,¹³¹³ ἀφού του ἔδωσε αξιόμαχο στρατό, με σκοπό να εμποδίζει και να ἀνακόπτει οποιαδήποτε επιδρομὴ του Σαμουήλ - ἐκεῖσέ τε Γρηγόριον μάλιστα τρον τὸν Ταρωνίτην ἄρχειν λιπῶν, δούς αὐτῶ καὶ στρατὸν ἀξιόμαχον, ἐφ’ ᾧ εἴργειν καὶ ἀποκόπτειν τὰς ἐπιδρομὰς τοῦ Σαμουήλ.¹³¹⁴

Ο ἴδιος ο αυτοκράτορας στράφηκε προς την Ἰβηρία, με τον ἄρχοντα (Γεώργιο) της οποίας συνθηκολόγησε και ἀφού πήρε ως ὄμηρο το γιο του, ἀπῆλθε στη Φοινίκη – σπεισάμενος τε αὐτῶ καὶ ὄμηρον εἰληφῶς τὸν τούτου υἱὸν ἄπεισιν εἰς Φοινίκην.¹³¹⁵ Ὄταν ἔφτασε εκεί ἀσφάλισε τη σχέση υποταγῆς προς τους Βυζαντινοὺς των ἀμηράδων της Τριπόλεως, της Δαμασκού, της Τύρου και της Βηρυτού.¹³¹⁶ Οι τελευταῖοι μάλιστα, εἶχαν λύσει τις διαφορῆς τους και εἶχαν σηκώσει ὅπλα κατὰ της Ἀντιόχειας – οὗτοι γὰρ πρὸ ὀλίγου ὁμονόησαντες καὶ ὄπλα κατὰ τῆς Ἀντιόχειας κινήσαντες.¹³¹⁷ Ἐνῶ, λοιπόν, ο βασιλιάς εἶχε στραφεί στον πόλεμο ἐνάντια στο Φωκά,

¹³¹⁰ ΣΙ, ὁ.π. 331, 44-47

¹³¹¹ ΣΙ, ὁ.π. 331, 47-49

¹³¹² ΣΙ, ὁ.π. 331, 49-51

¹³¹³ ODB, ὁ.π. 2012-2013. PBMZ, ὁ.π. #22428

¹³¹⁴ ΣΙ, ὁ.π. 339, 69-71

¹³¹⁵ ΣΙ, ὁ.π. 339, 77-78

¹³¹⁶ ΣΙ, ὁ.π. 340, 80-82

¹³¹⁷ ΣΙ, ὁ.π. 340, 82-83

εκείνοι είχαν σκοτώσει τον Πατρίκιο Δαμιανό, που ήταν κυβερνήτης στην Αντιόχεια, όταν συγκρούστηκε μαζί τους και απειλούσαν έντονα και επικίνδυνα την πόλη – του βασιλέως τῶ πρὸς τὸν Φωκᾶν πολέμῳ σχολάζοντος Δαμιανόν τε πατρίκιον, ὅς ἦρχεν Ἀντιοχείας, πολέμῳ συμβαλόντα τούτοις ἀνεῖλον καὶ κίνδυνον οὐ μικρὸν τῇ πόλει ἐνέσειον.¹³¹⁸ Αφού κράτησε ομήρους, ο αυτοκράτορας πήρε το δρόμο πάλι προς το Βυζάντιο. Στο σημείο αυτό, καλό θα ήταν να αναφερθεί ότι ο Βασίλειος ανακατέλαβε την Αντιόχεια τον Απρίλιο του 995. Επανήλθε εκεί μετά το θάνατο του Δαμιανού Δαλασσηνού (19 Απριλίου 998), ο οποίος προερχόταν από την αριστοκρατική, σύμφωνα με τον Μιχαήλ Ψελλό, οικογένεια των Δαλασσηνών, που καταγόταν από την τοποθεσία Δάλασσα,¹³¹⁹ που ταυτίζεται με τη μονή Talaš, ανατολικά της Μελιτηνής,¹³²⁰ και πληροφορήθηκε τότε το θάνατο του Δαβίδ της Ιβηρίας. Όρισε, μάλιστα, το Νικηφόρο Ουρανό- είχε επιστρέψει από την αιχμαλωσία του Χοσρόη- ως κυβερνήτη της Αντιόχειας.

Ο αυτοκράτορας, όντας εξαιρετικά έμπειρος στα πολεμικά και μη χάνοντας την ακόρεστη δίψα του για να μειώσει τη δύναμη των Βουλγάρων ήταν έτοιμος να αντιδράσει σε κάθε κίνηση του Σαμουήλ, ο οποίος είχε ανακηρυχθεί βασιλιάς των Βουλγάρων περίπου στα 996 ή 997. Έτσι, όταν ο βασιλιάς πληροφορήθηκε την επίθεση του Σαμουήλ απέναντι στη Θεσσαλονίκη, το θάνατο του Δούκα Γρηγορίου, αλλά και την αιχμαλωσία του Ασωτίου, του γιου του τελευταίου, έστειλε το Νικηφόρο Ουρανό ο οποίος αντιμετώπισε με επιτυχία τους εχθρούς.¹³²¹ Μεγάλη επιτυχία ήταν η παράδοση τη πόλης του Δυρραχίου από τον Ασώτιο που είχε νυμφευθεί την κόρη του Σαμουήλ- έκτελέσας δὲ τοὺς γάμους ἐκπέμπει μετ' αὐτῆς τοῦτον εἰς τὸ Δυρράχιον ἐπὶ φυλακῇ τάχα τῆς χώρας. ὁ δὲ ἐκεῖσε γενόμενος καὶ τῇ συζύγῳ κοινολογησάμενος καὶ πείσας φεύγει μετ' αὐτῆς εἰς τὰς ἐν τῶ τόπῳ φυλακῆς χάριν παραπλευούσας Ρωμαϊκὰς τριήρεις.¹³²² Η προσάρτηση του Δυρραχίου ολοκλήρωσε την απομόνωση του Σαμουήλ στα υψίπεδα της δυτικής Μακεδονίας.

Οι επιτυχίες του αυτοκράτορα έναντι των Βουλγάρων, αλλά και η κάταληψη των περιοχών συνεχίζονταν. Ειδικότερα, τῶ δὲ ἑξακισχιλιοστῶ

¹³¹⁸ ΣΙ, ὁ.π. 340, 83-86

¹³¹⁹ M. Psellos, *Chronographie*, ὁ.π. 122, 12, 1-123, 12, 26, 2, Paris 1928, 141, 6, 16-20.

¹³²⁰ Την ταύτιση αυτή πρότεινε ο N. Adontz, *Notes Arméno-byzantines*, 180-184. Πρβ. Hild, F. – Restle, M., *Kappadokien (Kappadokia, Charsianon, Sebasteia und Lykandos (TIB 2, Wien 1981)*, 197, και J.-C. Cheynet, *Études prosopographiques*, Paris 1986, 75.

¹³²¹ ΣΙ, ὁ.π. 341, 13-35- 342, 36-51

¹³²² ΣΙ, ὁ.π. 342, 54-59

πεντακοσιοστῶ ὀγδόῳ ἔτει, τῆς τρισκαιδεκάτης ἰνδικτιῶνος,¹³²³ δηλαδή στο έτος 1000, ο βασιλιάς έστειλε βαριά δύναμη ενάντια στα κάστρα των Βουλγάρων που βρίσκονταν πέρα από τον Αίμο, με αρχηγούς τον πατρίκιο Θεοδωροκάνο (ήταν γεωργιανής καταγωγής και ένας από τους πιο πιστούς στρατηγούς του Βασίλειου Β΄)¹³²⁴ και τον πρωτοσπαθάριο Ξιφία- έκπέμφας ὁ βασιλεὺς κατὰ τῶν πέραν τοῦ Αἴμου Βουλγαρικῶν καὶ κάστρων, ἀρχηγοὺς ἔχουσαν τὸν Πατρίκιον Θεοδωροκάνον καὶ Νικηφόρον πρωτοσπαθάριον τὸν Ξιφίαν.¹³²⁵ Ο τελευταίος, μάλιστα, γεννήθηκε πιθανώς κάποια χρονιά λίγο πριν από το 980, και πιθανότατα ήταν γιος του Αλέξιου Ξιφία, ο οποίος υπηρέτησε ως Κατεπάνος της Ιταλίας το 1006-1008.¹³²⁶ Λίγα μέλη από τους Ξιφίες είναι γνωστά και η καταγωγή της οικογένειας είναι ασαφής, αλλά κατά πάσα πιθανότητα καταγόταν από τη Μικρά Ασία, όπως και πολλές άλλες φημισμένες οικογένειες της στρατιωτικής αριστοκρατίας της εποχής.¹³²⁷ Κυρίευσαν, μάλιστα, τη μεγάλη και τη μικρή Πρεσλάβα, την Πλίσκοβα και ο στρατός επέστρεψε αβλαβής και τροπαιούχος. Αξιοσημείωτες ήταν η κατάληψη των Σερβίων, των Βοδινών (Σημερινή Έδεσσα, έδρα επισκοπής, επί της Εγνατίας Οδού. Ο έλεγχος της τελευταίας ήταν ο βασικός στόχος των εμπολέμων), αλλά και της Βιδινης (έδρα επισκοπής στο Δούναβη, στα βόρεια της Βουλγαρίας), ενώ αργότερα κυρίευσε και την Αχρίδα.

Ο αυτοκράτορας δεν άφηνε τίποτα στην τύχη. Αντίθετα, είχε δίπλα του έμπιστους συνεργάτες, στους οποίους ανέθετε να υπερασπίζονται κάποιες περιοχές. Για παράδειγμα, ο βασιλιάς απέστειλε κατά των Νουμεριτών και Αταφιτών Αράβων (Αραβικές φυλές που εγκαταστάθηκαν στη Συρία από τον 7^ο αιώνα), που κατέστρεφαν φοβερά την Κοίλη Συρία και την Αντιόχεια, το Νικηφόρο Ουρανό ως άρχοντα Αντιόχειας (παρέμεινε δούκας Αντιόχειας από το 999 έως το 1006),¹³²⁸ ενώ ως διάδοχο του στη Θεσσαλονίκη ανέδειξε τον πατρίκιο Δαβίδ τον Αρειανίτη. Στη Φιλιππούπολη όρισε ως

¹³²³ ΣΙ, ό.π. 343, 83-84

¹³²⁴ ODB, ό.π. 2050. PMBZ, ό.π. #27615. J.-C. Cheynet, Jean, *Basil II and Asia Minor* στο Magdalino, Paul. *Byzantium in the Year 1000*. Leiden: Brill, 2003, 88

¹³²⁵ ΣΙ, ό.π. 343, 84-86

¹³²⁶ Α. Σαββίδης, *Προσωπογραφικό σημείωμα για τον Βυζαντινό στρατηλάτη Νικηφόρο Ξιφία, Βυζαντινή προσωπογραφία, τοπική ιστορία και βυζαντινοτουρκικές σχέσεις*. Αθήνα 1993, Κριτική Ιστορική Βιβλιοθήκη, 23

¹³²⁷ J.-C. Cheynet, *Pouvoir et Contestations à Byzance*, ό.π. 229

¹³²⁸ J.F. Haldon, *Theory and Practice in Tenth-Century Military Administration*. Chapters II, 44 and 45 of the Book of Ceremonies, TM, 13, 2000, 223

στρατηγό τον πρωτοσπαθάριο Νικηφόρο Ξιφία,¹³²⁹ γιατί ο Θεοδωροκάνος λόγω γήρατος υπέβαλε παραίτηση.¹³³⁰

Ο Βασίλειος, ο επονομαζόμενος Βουλγαροκτόνος, σύμφωνα με τον Ιωάννη Σκυλίτζη, δεν παρέλειπε κάθε χρόνο να κάνει εισβολή στη Βουλγαρία ώστε να λεηλατεί και να καταστρέφει ό,τι εύρισκε μπροστά του- *Ὁ δὲ βασιλεὺς οὐ διέλιπε καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν εἰσιῶν ἐν Βουλγαρία καὶ τὰ ἐν ποσὶ κείρων τε καὶ δηῶν.*¹³³¹ Ο Σαμουήλ μη μπορώντας να ανταποδώσει όσα πάθαινε στην ύπαιθρο ούτε να αντισταθεί στο βασιλιά με ανοιχτή μάχη, απελπισμένος και έχοντας χάσει την ακμή του, πήρε την απόφαση με τάφρους, περιφράγματα και τείχη, αλλά και φρούρια να κλείσει την είσοδο του Βασιλιά στη Βουλγαρία- *ὁ Σαμουήλ δὲ μὴ δυνάμενος τῶν ὑπαίθρων ἀντιποιεῖσθαι, μηδὲ πρὸς ἐμφανῆ μάχην ἀντιστῆναι τῷ βασιλεῖ, ἀλλὰ πάντοθεν θρανόμενος καὶ τὴν οἰκείαν ἀκμὴν ἀποβάλλων, ἔγνω τάφρους καὶ θριγγίους ἐπιτειχίσαι τούτῳ τὴν εἰς Βουλγαρίαν εἴσοδον.*¹³³² Ενώ, όμως, ο βασιλιάς δυσκολεύτηκε στην αρχή εξαιτίας του σχεδίου του Σαμουήλ, εντούτοις με τη βοήθεια του Νικηφόρου Ξιφία περικύκλωσαν τους εχθρούς- *ἄνωθεν ἐξαίφνης μετ' ἀλαλαγμοῦ καὶ δούπου κατὰ νότου γίνεται τῶν Βουλγάρων.*¹³³³ Ὑστερα από αυτή την επίθεση πολλοί Βούλγαροι σκοτώθηκαν, ενώ οι περισσότεροι πιάστηκαν αιχμάλωτοι- *ἔπεσον οὖν πολλοί, καὶ πολλῶ πλείους ἐάλωσαν,-*¹³³⁴ ενώ ο Σαμουήλ μόλις και μετά βίας σώθηκε με τη βοήθεια του γιου του- *μόλις υἱοῦ γενναίως τοὺς ἐπιόντας ὑποδεξαμένου.*¹³³⁵ Ὅμως, πέθανε από καρδιά, γιατί δεν άντεξε την ταπεινωτική ήττα και τα βασανιστήρια των υπηκόων του από τους Βυζαντινούς. Πράγματι, ο αυτοκράτορας Βασίλειος αντέδρασε πολύ σκληρά και βίαια απέναντι στους Βουλγάρους, καθώς περίπου δεκαπέντε χιλιάδες που έπιασε τους τύφλωσε αφήνοντας, όμως, σε κάθε εκατοντάδα και έναν μονόφθαλμο, με διαταγή αυτός να οδηγήσει στο Σαμουήλ τους άλλους- *ὁ δὲ βασιλεὺς τοὺς ἐάλωκώτας τῶν Βουλγάρων ἀμφὶ τὰς πεντεκαίδεκα, ὡς φασιν, ὄντας χιλιάδας ἀπετύφλωσε, καὶ ἑκάστην ἑκατοντάδα πεπηρωμένων ὑφ' ἑνὸς μονοφθάλμου ὀδηγεῖσθαι κελεύσας ἐς τὸν Σαμουήλ ἀποπέμπει.*¹³³⁶

¹³²⁹ Vera Von Falkenhhausen, *La dominazione bizantina nell' Italia meridionale dal IX all' XI secolo*, Bari, 1981, 189-190

¹³³⁰ ΣΙ, ό.π. 345, 34-40

¹³³¹ ΣΙ, ό.π. 348, 9-10

¹³³² ΣΙ, ό.π. 348, 10-14

¹³³³ ΣΙ, ό.π. 349, 29-30

¹³³⁴ ΣΙ, ό.π. 349, 33

¹³³⁵ ΣΙ, ό.π. 349, 33-34

¹³³⁶ ΣΙ, ό.π. 349, 35-39

Ο αριθμός των τυφλωθέντων αιχμαλώτων Βουλγάρων είναι υπερβολικός για τα μέτρα του βουλγαρικού στρατού της εποχής, ο οποίος εμφανίζεται πολύ αξιόμαχος και το επόμενο έτος. Η καθηγήτρια Αικατερίνη Χριστοφιλοπούλου θεωρεί μεγάλο τον αριθμό και για τον λόγο ότι η εκτέλεση της πράξεως απαιτεί τη σύμπραξη τουλάχιστον τριών ρωμαλέων ανδρών για κάθε άτομο που τυφλώνεται, χωρίς να υπολογίσει κανείς σωματική κόπωση ή ψυχική αποστροφή. Πάντως, η πράξη δεν καθίσταται λιγότερο αποκρουστική, έστω και για μικρότερο αριθμό αιχμαλώτων. Ο Δ. Ζακυθινός, εξάλλου, θεμελίωσε την άποψη ότι ο Βασίλειος τους τιμώρησε όχι ως εμπόλεμους αιχμαλώτους, αλλά ως στασιαστές, η δε τύφλωση, επιβαλλόμενη επί στασιαστών αντί της εσχάτης των ποινών, θεωρείται ως πράξη φιλανθρωπίας, δεδομένης πάντοτε της τραχύτητας των καιρών.¹³³⁷

Ο Βασίλειος Β' με τις στρατιωτικές του ικανότητες, έδειξε και τις πολιτικές του. Ειδικότερα, ύστερα από το θάνατο του Ιωάννη Βλαθισλάβου, έδωσε στους ηγέτες των Βούλγαρων τίτλους, θέσεις στην επαρχιακή διοίκηση και σημαντικά πόστα στο στρατό. Οι τελευταίοι, μάλιστα, του παραχωρούσαν περιοχές και φρούρια και ο βασιλιάς τους αντάμειβε με τον παραπάνω τρόπο. Ενδεικτικά παραδείγματα αποτελούν κάποιοι μεγιστάνες των Βουλγάρων, όπως ο Νεστορίτζης, ο Λαζαρίτζης και ο νέος Δοβρομηρός, οι οποίοι οδηγήθηκαν σε συνθηκολόγηση με το βασιλιά που τους υποσχέθηκε εγγυήσεις.¹³³⁸ Με αυτόν τον τρόπο, προσπάθησε να απορροφήσει τη βουλγαρική ελίτ στη Βυζαντινή αυτοκρατορία, ώστε να δημιουργήσει ουσιαστικές φιλικές σχέσεις με τους Βούλγαρους και να σταματήσουν οι εχθροπραξίες.

Βέβαια, όπως ήταν εύλογο δεν υποτάχθηκαν όλοι στον βασιλιά χωρίς να αντιδράσουν. Ειδικότερα, ο Βούλγαρος Ιβάτζης,¹³³⁹ δεν ήθελε, σύμφωνα με τον Ιωάννη Σκυλίτζη, να υποταχθεί στο θέλημα του θεού, αλλά συγκέντρωσε σιγά-σιγά δυνάμεις, αναστατώνοντας τα πέριξ και σχεδίαζε ανταρσία, έχοντας ως όνειρο το κράτος των Βουλγάρων-*ἀλλὰ δύναμιν ἐκ τοῦ κατὰ μικρὸν συνεργείρων ἀνεστάτου τὰ παρακείμενα καὶ ἀποστασίαν ἐμελέτα καὶ τὴν Βουλγαρικὴν ὄνειροπόλει ἀρχήν.*¹³⁴⁰ Ο βασιλιάς, αρχικά,

¹³³⁷ *Ιωάννου Σκυλίτζη Χρονογραφία, ό.π.* 564, σημ. 728

¹³³⁸ ΣΙ, *ό.π.* 359, 30-31

¹³³⁹ C. Holmes, *Basil II, ό.π.* 228-229. *Rhetoric in Byzantium: papers from the thirty-fifth Spring Symposium of Byzantine Studies, Exeter College, University of Oxford, March 2001, volume 11, Publications (Society for the Promotion of Byzantine Studies (Great Britain), Elizabeth Jeffreys, Ashgate, 2003, 196*

¹³⁴⁰ ΣΙ, *ό.π.* 360, 56-58

προσπαθούσε να εμποδίσει τον αντάρτη από το να σηκώσει όπλα με επιστολές, όμως ο τελευταίος έστειλε απαντήσεις προβάλλοντας κάθε λογής δικαιολογίες- ό δε τὰ γράμματα καὶ ἑτέροις ἀμειβόμενος καὶ παντοίας προστιθεὶς ἀφορμάς, παρείλκε καὶ ἀναδύετο.¹³⁴¹ Ο ἄρχοντας, όμως, Αχρίδος, ο Ευστάθιος Δαφνομάλης,¹³⁴² διαπιστώνοντας ότι ο βασιλιάς επρόκειτο να καταλάβει τον Ιβάτζη, σκέφτηκε ένα σχέδιο προκειμένου να τον αποδυναμώσει- καὶ δῆτα καιρὸν ἐπιτήδειον εὐρηκώς, καὶ δυσὶ θεράπουσι τῶν πιστικωτάτων κοινολογησάμενος καὶ τὸ βούλευμα φανερώσας, ἐγχειρεῖ τῆ πρᾶξι.¹³⁴³ Ἔτσι κατάφερε να τυφλώσει τον Ιβάτζη και να τον μεταφέρει στο βασιλιά- ὁ δ' Εὐστάθιος κατὰ πολλὴν ἄδειαν τὸν Ἰβάτζην εἰληφώς τῶ βασιλεῖ διεκόμισεν.¹³⁴⁴ Ο τελευταίος τον δέχθηκε για το ανδραγάθημα και αμέσως τον προβίβασε σε στρατηγὸ του Δυρραχίου και του δώρισε ολόκληρη την κινητὴ περιουσία του Ιβάτζη, τον οποίο και φυλάκισε- ὃν οὗτος ἀποδεξάμενος τῆς ἀνδραγαθίας στρατηγὸν τε εὐθύς προύβαλετο Δυρραχίου καὶ τὴν ἅπασαν κινητὴν ὑπαρξιν ἐδώρησατο τοῦ Ἰβάτζη τοῦτον δὲ παρέδωκε φυλακῆ.¹³⁴⁵

Όταν υποτάχθηκε στον βασιλιά η Βουλγαρία, υποτάχθηκαν και τα γειτονικά ἔθνη των των Χορβάτων, που είχαν ἄρχοντες δύο ἀδέρφια- Τῶ δὲ βασιλεῖ προσερρύησαν, τῆς Βουλγαρίας δουλωθείσης αὐτῶ, καὶ τὰ ὄμορα ἔθνη τῶν Χορβάτων, ἄρχοντας ἔχοντα δύο ἀδελφούς.¹³⁴⁶ Όταν αυτοὶ προσχώρησαν και πήραν αξιώματα, τα ἔθνη τους υποτάχθηκαν ὁμως ο μόνος ανυπότακτος ἦταν ο ἄρχων του Σιρμίου (εἶχε χαθεῖ οριστικά το 582, ὅταν το κατέλαβαν οὖν Αβαροὶ), Σέρμων, που ἦταν ἀδελφός του Νεοστόγγου- ὃν προσρυνέντων καὶ ἀξιώματα λαβόντων ὑπήκοα γέγονε καὶ τὰ ἔθνη μόνος δὲ ὁ τοῦ Σιρμίου κρατῶν ἀδελφός τοῦ Νεοστόγγου Σέρμων πιθῆσαι οὐκ ἠθέλησε.¹³⁴⁷ Τον τελευταίον, που δημιουργοῦσε πρόβλημα στο βασιλιά στην εἰσχώρηση της περιοχῆς αὐτῆς στη Βυζαντινὴ αυτοκρατορία, σκότωσε με δόλιο τρόπο ο ἄρχων των μερῶν εκείνων Κωνσταντίνος ο Διογένης.

¹³⁴¹ ΣΙ, ὁ.π. 360, 65-67

¹³⁴² C. Holmes, *Basil II*, ὁ.π. 104-105

¹³⁴³ ΣΙ, ὁ.π. 361, 70-72

¹³⁴⁴ ΣΙ, ὁ.π. 363, 38-39

¹³⁴⁵ ΣΙ, ὁ.π. 363, 39-42

¹³⁴⁶ ΣΙ, ὁ.π. 365, 12-13

¹³⁴⁷ ΣΙ, ὁ.π. 365, 14-16

Β) Χαζαροι

Ο χρονογράφος σταματά για λίγο της αναφορές των εκστρατειών του Βασιλείου έναντι των Βουλγάρων, προκειμένου να αναφερθεί στην κατάληψη της Χαζαρίας, επίσης εχθρών των Βυζαντινών. Ειδικότερα, αν και η δύναμη του Χαζαρικού Χαγανάτου είχε καταλυθεί από τους Ρως τη δεκαετία του 960, οι Βυζαντινοί δεν ήταν σε θέση να εκμεταλλευθούν πλήρως το κενό εξουσίας και να αποκτήσουν την κυριαρχία τους στην Κριμαία και σε άλλες περιοχές γύρω από τον Εύξεινο Πόντο. Ο βασιλιάς, όμως, αφού έφθασε στην Κωνσταντινούπολη απέστειλε στη Χαζαρία το στόλο- *κατὰ τὸν Ἰαννουάριον μῆνα τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ πεντακοσιοστοῦ εἰκοστοῦ τετάρτου ἔτους*,¹³⁴⁸ τον Ιανουάριο, δηλαδή, του έτους 1016, με ναύαρχο τον Μουγγό, γιο του Ανδρόνικου δούκα του Λυδού (παλιός συνεργάτης του Σκληρού στην επανάσταση). Με τη βοήθεια του Σφέγγου, του αδερφού του Βλαδίμηρου, που ήταν γαμπρός του βασιλιά, υπέταξε τη χώρα, ενώ ο άρχοντας αυτής, Γεώργιος ο Τζούλης, στην πρώτη επίθεση πιάσθηκε αιχμάλωτος.

Γ) Αβασγοί και Ρώσοι

Τελευταίος εξωτερικός εχθρός που αντιμετώπισε με επιτυχία ο Βασιλείος ο Β' ήταν οι Αβασγοί και οι Ρώσοι, οι οποίοι πραγματοποίησαν επιδρομή στην Προποντίδα και τη Λήμνο. Όμως, κλήθηκε να αντιμετωπίσει και μία ανταρσία δύο «έμπιστων» του, του Νικηφόρου Ξιφία, αλλά και του Νικηφόρου Φωκά. Ειδικότερα, όταν ο Γεώργιος, ο άρχων της Αβασγίας, αθέτησε τις συμφωνίες με τους Ρωμαίους και κατέστρεφε τα γειτονικά μέρη, ο βασιλιάς εκστράτευσε εναντίον του με όλο το στρατό, αφήνοντας πιο πίσω τον πατρίκιο Νικηφόρο Ξιφία και τον πατρίκιο Νικηφόρο, το γιο του Βάρδα του Φωκά. Επειδή, όμως, εκείνη χωρίσθηκαν από την υπόλοιπη στρατιά και υπέφεραν πολύ, συγκέντρωσαν στρατό όπως μπορούσαν, από την Καππαδοκία, τον Ροδαντό και από τα περίχωρα και οργάνωσαν κίνημα- [...] *κατόπιν λιπὼν Νικηφόρον πατρίκιον τὸν Ξιφίαν καὶ Νικηφόρον πατρίκιον τὸν υἱὸν Βάρδα τοῦ Φωκᾶ οἱ δὲ διὰ τὸ τῆς στρατείας ἀπολελεῖσθαι δεινοπαθήσαντες οὐ μικρῶς, λαόν, ὡς ἔτυχεν, ἠθροικότες ἀπὸ τε Καππαδοκίας καὶ Ροδαντοῦ καὶ πέριξ χωρίων, ἀποστασίαν κινουῦσιν*.¹³⁴⁹ Μόλις αυτό το γεγονός αναγγέλθηκε στο βασιλιά, έπεσε στο στρατόπεδο αγωνία και ταραχή, γιατί φοβήθηκαν μήπως βρεθούν ανάμεσα στους

¹³⁴⁸ ΣΙ, ό.π. 354, 88-89

¹³⁴⁹ ΣΙ, ό.π. 366, 34-38

Αβασγούς και στους αντάρτες και υποστούν μεγάλη βλάβη μιας και διαδόθηκε ότι ο Ξιφίας είχε ζητήσει τέτοια συμμαχία από τον άρχοντα της Αβασγίας.¹³⁵⁰

Ο βασιλιάς έστειλε γράμματα προς τον Ξιφία και τον Φωκά με εντολή σε αυτόν που τα παρέλαβε να προσπαθήσει με κάθε τρόπο να τα δώσει στον καθένα κρυφά, δίχως ο ένας να γνωρίζει ότι έχει λάβει γράμμα και ο άλλος. Αυτός εκτέλεσε την διαταγή και παρέδωσε τις επιστολές κρυφά. Ο μεν Φωκάς τη διάβασε αμέσως μπροστά στον Ξιφία, ενώ ο τελευταίος απέκρυψε τη δική του. Αφού, λοιπόν, αρνήθηκε εντελώς ότι παρέλαβε και ο ίδιος επιστολή, τον κάλεσε μια μέρα να συζητήσουν κάτι και όταν ήρθε, είχε ετοιμάσει ενέδρα και τον σκότωσε, σύμφωνα με αραβική πηγή την 15^η Αυγούστου του 1022. Όταν, όμως, ο βασιλιάς πληροφορήθηκε το θάνατο του Φωκά, έστειλε το Θεοφύλακτο, το γιο του Δαμιανού Δαλασσηνού και συνέλαβε τον Ξιφία και τον έστειλε δέσμιο στη βασιλεύουσα στον Ιωάννη τον πρωτονοτάριο, δηλαδή τον Ιωάννη Ορφανοτρόφο, αδερφό του Μιχαήλ Δ', ο οποίος τον έστειλε στη νήσο του Αντιγόνου όπου εκάρη μοναχός.¹³⁵¹ Έτσι, ο Βασίλειος Β' κατάφερε να αντιμετωπίσει με έξυπνο τρόπο την ανταρσία αυτή που «ξεφύτρωσε» στους κόλπους της αυτοκρατορίας.

5. Η εσωτερική πολιτική που ακολούθησε ο Βασίλειος

Εκτός από εξαιρετικός στρατηγός, αξίζει να αναφερθεί ότι ο Βασίλειος ασχολήθηκε ιδιαίτερα και με την εσωτερική πολιτική. Ειδικότερα, ανακαίνισε τον αγωγό του βασιλιά Ουαλεντινιανού για να έχουν άφθονο νερό οι κάτοικοι της Πόλης- *Άνεκαίνισε δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ τὸν ἀγωγὸν Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ βασιλέως ὡς ἂν ἔχοιεν οἱ ἄστοι ἀφθονίαν ὕδατος.*¹³⁵² Επίσης, προσπαθώντας να προστατέψει τις χαμηλές και τις μεσαίες κοινωνικές τάξεις, ο Βασίλειος Β' προχώρησε σε ένα αδίστακτο πόλεμο κατά του συστήματος της τεράστιας περιουσίας που αναπτύχθηκε στην Μικρά Ασία.

Το 995, επιστρέφοντας με τον στρατό του από την Ανατολή μέσω της Καππαδοκίας έτυχε πλουσιοπάροχης φιλοξενίας από τον Ευστάθιο Μαλειϊνό, μέλος ισχυρής οικογένειας που είχε παρασταθεί στους Φωκάδες¹³⁵³-*Διῶντα δὲ τοῦτον ἐν Καππαδοκίᾳ Εὐστάθιος μάγιστρος ὁ Μαλειῖνος ἐν τοῖς οἰκείᾳς ὑπεδέξατο πανστρατί, πᾶσαν αὐτῶ τε καὶ τῶ*

¹³⁵⁰ ΣΙ, ὁ.π. 366, 38-42

¹³⁵¹ ΣΙ, ὁ.π. 366-367, 42-54

¹³⁵² ΣΙ, ὁ.π. 366, 31-32

¹³⁵³ C. Holmes, *Basil II*, ὁ.π. 331-332

στρατεύματι ἀφθόνως παρεσχηκῶς χορηγίαν.¹³⁵⁴ Ο Βασίλειος αντί να τον ευχαριστήσει τον μετέφερε αναγκαστικά στην Κωνσταντινούπολη, χορηγώντας του ἀφθονα ὅσα εἶχε ἀνάγκη και τον κρατούσε, σύμφωνα με τον Ιωάννη Σκυλίτζη, τρέφοντας τον σαν θηρίο που βρίσκεται περιορισμένο σε μάντρα μέχρι που ἔφτασε το τέλος της ζωής του- μετ' αὐτοῦ προσλαβόμενος εἰς τὴν βασιλίδα ἔκτοτε ὑποστρέψαι οὐ συνεχώρησεν, ἀλλὰ χορηγῶν αὐτῷ δαψιλῶς τὰ πρὸς τὴν χρείαν και ὡσπερ τι θηρίον ἔν τινι τρέφων σηκῶ κατεῖχεν, ἕως αὐτὸν και τὸ πέρας τοῦ βίου κατέλαβε.¹³⁵⁵ Ὅταν, ὁμως, πέθανε δημεύτηκε η περιουσία του- τούτου ἀποθανόντος ἡ κτῆσις αὐτοῦ πᾶσα δεδημοσίευτο.¹³⁵⁶ Με αφορμὴ το περιστατικό αὐτό, το 996 ο βασιλιάς νομοθέτησε την πιο ἀπόλυτη ἀπαγόρευση κατὰ της ἀπόκτησης γαιῶν ἀπὸ τους ισχυρούς. Επρόκειτο για τη Νεαρά της 1^{ης} Ιανουαρίου του 996, με την οποία ἐνίσχυσε τους μικροὺς ἐλεύθερους καλλιεργητὲς και περιορίσε τους δυνατοὺς που ἀγωνίσθησαν για να τον ἀνατρέψουν (Φωκάδες, Σκληροὺς και λοιπούς). Ἀπαγόρευσε, μάλιστα, να αυξάνουν οι δυνατοὶ την ἰσχύ τους, ἔχοντας στην κατοχὴ τους πολλές ἐκτάσεις- ἔγραψε δὲ και νόμον ὁ βασιλεὺς εἴργοντα τοὺς δυνατοὺς ἐν ὁμάδι χωρίων ἀυξάνεσθαι.¹³⁵⁷ Τον ἴδιο νόμο εἶχαν θεσπίσει και ο προκάτοχος του Κωνσταντῖνος ο Πορφυρογέννητος, ο παππούς δηλαδή του βασιλιά και ο πεθερὸς ἐκείνου Ρωμανός- τοῦτο δὲ και ὁ πρὸ αὐτοῦ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, ὁ πατροπάτωρ τοῦ βασιλέως, και Ρωμανός ὁ ἐκείνου πενθερὸς ἐποιήσαντο.¹³⁵⁸

Το 1004 θέσπισε και ἄλλο ἓνα σημαντικό νόμο, το ἐπονομαζόμενο ἀλληλέγγυον. Ο συγκεκριμένος νόμος ὀριζε να πληρώνουν οι δυνατοὶ τους φόρους ὅσων φτωχῶν εἶχαν χαθεῖ- τὰς τῶν ἀπολωλότων ταπεινῶν συντελείας τελεῖσθαι παρὰ τῶν δυνατῶν.¹³⁵⁹ Μολονότι ο πατριάρχης Σέργιος και πολλοὶ ἀρχιερεῖς και ἀσκητὲς τον παρακάλεσαν να καταργήσει τέτοιο φόρο ἐπαχθὴ και παράλογο, ο βασιλιάς δεν ἀκουσε κανένα- τοῦ πατριάρχου δὲ Σεργίου και πολλῶν ἀρχιερέων και ἀσκητῶν ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγων δεηθέντων ἐκκοπήναι τουτὶ τὸ παράλογον ἄχθος, ὁ βασιλεὺς οὐκ ὑπήκουσεν.¹³⁶⁰ Ὑστερα, ὁμως, ἀπὸ τις μεγάλες νίκες ἀπέναντι στους Βούλγαρους και την ἐπιστροφή στη Βασιλεύουσα, ο πατριάρχης Σέργιος τον παρακάλεσε να σβήσει το ἀλληλέγγυο, γιατί εἶχε υποσχεθεῖ

¹³⁵⁴ ΣΙ, ὁ.π. 340, 88-90

¹³⁵⁵ ΣΙ, ὁ.π. 340, 91-94

¹³⁵⁶ ΣΙ, ὁ.π. 340, 94-95

¹³⁵⁷ ΣΙ, ὁ.π. 340, 95, 1

¹³⁵⁸ ΣΙ, ὁ.π. 340, 1-3

¹³⁵⁹ ΣΙ, ὁ.π. 347, 76-77

¹³⁶⁰ ΣΙ, ὁ.π. 347, 78-80

ότι θα προχωρούσε στην πράξη αυτή, εάν νικούσε τους Βούλγαρους. Όμως, δεν κατάφερε να τον πείσει να πραγματοποιήσει την υπόσχεση του- ὄν ὁ πατριάρχης Σέργιος μετὰ νίκης εἰσελθόντα πολλὰ κατελιπάρει σβέσαι τὸ ἀλληλέγγυον (ἦν γὰρ ὑποσχόμενος ποιῆσαι τοῦτο, εἰ τῶν Βουλγάρων ὑπερισχύσειεν) , ἀλλ' οὐκ ἔπεισεν.¹³⁶¹ Δεκεμβρίῳ γὰρ μηνὶ ἰνδικτιῶνος ἐννάτης, ἔτους ἑξακισχιλιοστοῦ πεντακοσιοστοῦ τριακοστοῦ τετάρτου,¹³⁶² δηλαδή το Δεκέμβριο του 1025 αρρώστησε και απεβίωσε αιφνίδια- αἰφνιδίῳ νόσῳ ληφθεὶς ἀπεβίω-,¹³⁶³ αφού ἔζησε εβδομήντα χρόνια ως βασιλιάς ασκώντας, ὁμως την εξουσία μόνος του για τα πενήντα ἀπὸ αὐτά- ζήσας μὲν ἔτη ἑβδομήκοντα, καὶ τὰ πάντα βασιλεύσας ἐπὶ χρόνους δὲ πενήκοντα τὴν αὐτοκράτορα διῆθυνας ἀρχὴν.¹³⁶⁴ Ο θάνατός, σύμφωνα με τον Ιωάννη Σκυλίτζη, αποδίδεται είτε στα γηρατειά του, γιατί ἦταν σε προχωρημένη ἡδη ηλικία είτε σε οργανική αιτία, γιατί υπέφερε ἀπὸ αρρώστια –τοῦτο μὲν διὰ τὸ γῆρας· ἔξωρος γὰρ ἦν, τοῦτο δὲ διὰ μαλακίαν σωματικὴν.¹³⁶⁵ Παρακάλεσε, μάλιστα, τον ἀδερφό του, που ἀφησε διάδοχο να τον ενταφιάσει στην εκκλησία του Ευαγγελιστοῦ και Θεολόγου που βρισκόταν στον Ἑβδομο- ταφῆναι δὲ παρεκάλεσε τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφόν, ὄν καὶ διάδοχον κατέλιπε τῆς ἀρχῆς, ἐν τῷ κατὰ τὸ Ἑβδομον ναῶ τοῦ εὐαγγελιστοῦ.¹³⁶⁶ Η επιθυμία του αὐτή πραγματοποιήθηκε και ἔτσι δεν ετάφη στον ναό των Ἀγίων Ἀποστόλων ὅπως ἀπαιτούσε η συνήθεια.

Αποτίμηση

Παρά το γεγονός ὅτι ἀπὸ ἄλλες πηγές υπάρχουν αρκετές πληροφορίες για την ἐξωτερική εμφάνιση, ἀλλά και για την προσωπικότητα του Βασιλείου Β' Βουλγαροκτόνου, εντούτοις ο Σκυλίτζης ἐμμένει στην ἐξωτερική πολιτική και στην αντιμετώπιση των ἐχθρῶν κατὰ τη διάρκεια της βασιλείας του. Ο στρατός, μάλιστα, τον λάτρευε, καθὼς ο αὐτοκράτορας πέρασε το μεγαλύτερο μέρος της βασιλείας του ἐκστρατεύοντας με τον στρατό ἀντὶ να στέλνει τις διαταγές του ἀπὸ το παλάτι, ὅπως ἔκαναν οἱ περισσότεροι προκάτοχοί του. Ἐζησε τη ζωὴ του ἀπλού στρατιώτη, σε σημεῖο που ἔτρωγε το ἴδιο φαγητό με τους στρατιώτες του. Επίσης ἔπαιρνε τα παιδιά των σκοτωμένων ἀξιωματικῶν ὑπὸ την

¹³⁶¹ ΣΙ, ὁ.π. 365, 1-3

¹³⁶² ΣΙ, ὁ.π. 365, 1-3

¹³⁶³ ΣΙ, ὁ.π. 368, 86

¹³⁶⁴ ΣΙ, ὁ.π. 369, 15-17

¹³⁶⁵ ΣΙ, ὁ.π. 368, 89-90

¹³⁶⁶ ΣΙ, ὁ.π. 369, 17-19

προστασία του και τους πρόσφερε στέγη, τροφή και μόρφωση. Πολλά απ' αυτά έγιναν αργότερα στρατιώτες και αξιωματικοί και τον θεωρούσαν σαν πατέρα τους.

Λίγες οι πληροφορίες που δίνονται από το χρονογράφο για την εσωτερική πολιτική που ακολούθησε ο αυτοκράτορας. Όμως, με βάση τα στοιχεία που δίνονται και ειδικά το αλληλέγγυον μπορεί να διαπιστώσει κανείς τη φροντίδα του για τους υπηκόους του. Έτσι, ήταν ικανότατος στην κρατική διοίκηση και αποτελεί μοναδική περίπτωση μεταξύ των στρατιωτικών αυτοκρατόρων που πεθαίνοντας άφησε γεμάτα τα ταμεία της αυτοκρατορίας. Ο ασκητισμός του Βασίλειου είχε ως αποτέλεσμα να αφήσει ως διάδοχο τον αδελφό του και τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειάς του, που αποδείχθηκαν αναποτελεσματικοί ως ηγέτες. Παρ' όλα αυτά, ακολούθησαν πενήντα χρόνια ευημερίας και πνευματικής ανάπτυξης χάρη στους πόρους του κράτους. Υπό τον Βασίλειο Β', η Βυζαντινή αυτοκρατορία είχε πιθανόν έναν πληθυσμό 18.000.000 κατοίκων και, χάρη στη συνετή του διαχείριση, το αυτοκρατορικό θησαυροφυλάκιο συσσώρευσε εκατομμύρια νομίσματα, τα σύνορα ήταν ασφαλή από εισβολείς και η Βυζαντινή αυτοκρατορία αναγνωρίστηκε απ' όλους ως το πιο εύπορο και καλά διοικούμενο βασίλειο του χριστιανικού κόσμου.

ΚΩΝΑΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, Ο ΑΔΕΛΦΟΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

(ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Η΄ ΜΑΚΕΔΩΝ)

Η βασιλεία του Κωνσταντίνου Η΄ ανήκει στα μικρότερα σε έκταση κεφάλαια της *Σύνοψης* (καταλαμβάνει πέντε μόλις σελίδες της έκδοσης Thurn) μαζί με εκείνες του Αλέξανδρου και του Ρωμανού Β', γεγονός που σχετίζεται με τη σύντομη διάρκειά της, αλλά και την αρνητική οπωσδήποτε εικόνα που οι βυζαντινές πηγές προσδίδουν στον εν λόγω αυτοκράτορα. Για πρώτη φορά το ενδιαφέρον του Σκυλίτζη μονοπωλούν τα όσα διαδραματίστηκαν στην αυτοκρατορική αυλή της Κωνσταντινούπολης (η καταστροφική, δηλαδή, προώθηση ή ο παραγκωνισμός αντίστοιχα συγκεκριμένων αξιωματούχων, και η παρασκηνιακή διαδικασία επιλογής διαδόχου του ετοιμοθάνατου Κωνσταντίνου), τη στιγμή που οι στρατιωτικές και πολιτικές επιτυχίες της περιόδου είτε μνημονεύονται σύντομα (απώθηση Πατζινάκων και Αράβων) είτε αποσιωπώνται τελείως (επιτυχής εκστρατεία κατά των Αβασγών, διπλωματικές επαφές με τον αυτοκράτορα Conrad II στη Δύση και πρεσβεία στους Άραβες της Αφρικής για την αποκατάσταση του κατεστραμμένου επί Βασιλείου Β' Παναγίου Τάφου· τις πληροφορούμαστε, ωστόσο, από μη βυζαντινές πηγές.¹³⁶⁷

1. Οι κακές συνήθειες του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Η΄

Όταν ο Κωνσταντίνος έλαβε την πλήρη εξουσία, προξένησε πολλά δεινά στο κράτος, γιατί δεν άφησε την έκλυτη ζωή που έκανε προηγουμένως, όταν ήταν αυτοκράτορας ο αδερφός του Βασίλειος Β΄ Βουλγαροκτόνος.¹³⁶⁸ Ο Κωνσταντίνος ένιωθε ευχαρίστηση με ασυνήθιστες και ευτελείς πράξεις. Πιο συγκεκριμένα, δεν έπραττε όσα άρμοζαν σε ένα βασιλιά, αλλά έβρισκε ευχαρίστηση σε ιπποδρομίες, μίμους και γελωτοποιούς, διανυκτερεύοντας στο έπαθλο του κοπτάβου, ένα παιχνίδι για το μάντεμα της αγάπης-ίπποδρομιαίς δὲ χαίρων καὶ μίμας καὶ γελωτοποιοῖς, καὶ κοπτάβοις ἐννυκτερεύων.¹³⁶⁹ Στο σημείο αυτό, αξίζει ν' αναφερθεί πως ο κόπταβος αποτελούσε ένα αρχαίο ελληνικό παιχνίδι ερωτικής μαντείας και δεξιοτεχνίας που παιζόταν από άνδρες και είχε ως έπαθλο ευνοϊκούς οίωνους για τις υποψήφιες αγαπημένες τους. Παιζόταν στα νυχτερινά συμπόσια στην κλασική Αθήνα, αλλά είχε τις ρίζες του στη Σικελία τουλάχιστον δυο χιλιάδες χρόνια πριν. Σκοπός του παιχνιδιού

¹³⁶⁷ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψις Ιστοριών*, ό.π. 302-303

¹³⁶⁸ Κ.-Ρ. Todt, *Herrscherim Schatten: Konstantin VIII (960/961-1028)*, Thetis, 7, 2000, 97-98

¹³⁶⁹ ΣΙ, ό.π. 370, 24-25

αυτού ήταν να πετύχουν ένα στόχο. Σαν βολή χρησιμοποιούσαν κρασί που το εκσφενδόνιζαν με το στόμα ή το πετούσαν με το χέρι κρατώντας ένα ρηχό πιάτο. Στόχος ήταν η πλάστιγγα, μια πιατέλα που ήταν προσαρμοσμένη ψηλά σε ένα ραβδί, ή έπλεε σε μια λεκάνη με νερό. Η πλάστιγγα έπρεπε να πέσει κάτω ή να βυθιστεί ή πέφτοντας να γίνει "καπέλο" σε ένα αγαλματάκι που ήταν στημένο από κάτω. Ανάλογα με την περίπτωση το χρησιμοποιούσαν και ως μαντείο, ερμηνεύοντας την τροχιά του κρασιού ή της πλάστιγγας κατά την ελεύθερη πτώση. Για ανταμοιβή έβαζαν την πλάστιγγα, ή διάφορα άλλα δώρα. Σημασία είχε όχι μόνο να πετύχουν το στόχο, αλλά και η καλαισθησία της κίνησης και της τροχιάς του βλήματος κατά το παιχνίδι. Το παιχνίδι ήταν τόσο δημοφιλές, που διαδιδόταν πως κάποιος ονόματι Αθηναίος είχε συγκεντρώσει πλούσια συλλογή βραβείων.¹³⁷⁰

2. Ο διορισμός ακατάλληλων αρχόντων

Το μεγαλύτερο, όμως, τρωτό σημείο του αυτοκράτορα ήταν ότι αδιαφορούσε για το αν άνθρωποι που κατελάμβαναν τα υψηλά αξιώματα ήταν κατάλληλοι. Ειδικότερα, ο Κωνσταντίνος διορίζε ως άρχοντες στο στρατό και τη διοίκηση, άτομα, τα οποία δεν ήταν δοκιμασμένα στα έργα και τα λόγια, αλλά βδελυρά και ακάθαρτα και παραμέριζε εκείνους που διακρίνονταν για την καταγωγή, την αρετή και την πείρα τους- *άρχοντας καθιστάς εν τε πολιταρχίαις και στρατηγίαις ου τους έργω και λόγω το δοκιμον εαυτων παρεχομένους, αλλ' οινόληπτα εκτετμημένα άνδράποδα και πάσης μιαρίας και βδελυρίας εμπειλησμένα, άνάγων αυτους εις τας αξιωμάτων ύψηλοτάτας περιωπάς, τους δε γένει και αρετή και πείρα προέχοντας παρατρέχων.*¹³⁷¹ Το μίσος, αλλά και ο φθόνος του για τους αξιόλογους και στη δουλειά τους δοκιμασμένους ανθρώπους αποδείχθηκε από το γεγονός ότι τους επιβουλεύονταν- *τους αξιολογωτέρους και δοκιμωτέρους έδιώκε δια παντός, τοις εύδοκίμοις έπιβουλεύων.*¹³⁷² Βέβαια, στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι ο χρονογράφος παραθέτει αρκετά παραδείγματα αξιόλογων ανθρώπων που έπεσαν θύματα της ζηλοφθονίας του αυτοκράτορα. Ενδεικτικά ας αναφερθεί η τύφλωση του πατρικίου Κωνσταντίνου, του γιου του μαγίστρου Μιχαήλ Βούρτζη- *άπετύφλωσε μέν γάρ και Κωνσταντίνον πατρίκιον τόν υιόν Μιχαήλ μαγίστρου του Βούρτζη,*¹³⁷³ αλλά και του Νικηφόρου Κομνηνού, που

¹³⁷⁰ Dr. W. Richter, *Die Spiele der Griechen und Römer*, Λειψία: E. A. Seemann, 1887, 192-193

¹³⁷¹ ΣΙ, ό.π. 370, 26-30

¹³⁷² ΣΙ, ό.π. 371, 43-44

¹³⁷³ ΣΙ, ό.π. 371, 45-46

οφειλόταν, σύμφωνα με τον χρονογράφο στην αρετή του και για αυτό ο αυτοκράτορας τον έκρινε ένοχο εσχάτης προδοσίας- *δι' αἰτίαν μὲν εὐλογον οὐδεμίαν, τῆς δὲ ἀρετῆς φθονήσας ἀπετύφλωσεν, ἔγκλημα τούτω καθοστώσεως ἐπενεγκών.*¹³⁷⁴ Τύφλωσε ακόμα και το Ρωμανό Κουρκούα, τον Γλαβά και τον Γουδέλιο- *ἐτύφλωσε δὲ καὶ Ρωμανὸν τὸν Κουρκούαν [...] καὶ τὸν Βουγδάνον καὶ τὸν Γλαβᾶν καὶ τὸν Γουδέλιον,*¹³⁷⁵ ενώ έκοψε και τη γλώσσα του μοναχού Ζαχαρία, που ήταν συγγενής του βέστη του Θεοδάτου, κατηγορώντας τους ψευδώς πως ετοιμάζουν κάτι εναντίον του - *ἐγλωσσοτόμησε δὲ καὶ τὸν μοναχὸν Ζαχαρίαν τὸν συγγενῆ τοῦ βέστου Θεοδάτου, συσκευάζεσθαι τούτους πλασάμενος κατ' αὐτοῦ.*¹³⁷⁶

3. Η επιβολή αυστηρής φορολογίας

Τα τρία χρόνια που είχε αναλάβει τη διακυβέρνηση της αυτοκρατορίας ο Κωνσταντίνος, επέβαλλε αυστηρή φορολογία, η οποία έφερε σε δυσμενή θέση όχι μόνο τους φτωχούς και τους απόρους, αλλά και τους εύπορους- *συνετρίβησαν οὐχ οἱ πένηντες μόνον καὶ ἄποροι, ἀλλὰ καὶ οἱ εὐπόρως ἔχοντες.*¹³⁷⁷ Το πρόβλημα αυτό με τη φορολογία είχε διογκωθεί εξαιτίας της ήπιας συμπεριφοράς του προηγούμενου αυτοκράτορα πάνω στο θέμα αυτό. Ειδικότερα, επειδή ο βασιλιάς Βασίλειος λυπόταν τους φτωχούς και δεν εισέπραττε εγκαίρως τους φόρους που χρωστούσαν στο δημόσιο, αλλά έδινε αναβολή και άφηνε κάποιες ημέρες να περάσουν μετά τη λήξη των οφειλών, συνέβη όταν πέθανε εκείνος, ακόμη να οφείλονται οι φόροι δύο ετών, που ο Κωνσταντίνος του εισέπραξε αμέσως- *τοῦ βασιλέως δὲ Βασιλείου φειδοῖ τῶν πενήντων μὴ ἐγκαίρως τὰς δημοσίας εἰσπραττομένου συντελείας, ἀλλὰ ἀνακωχὴν καὶ ὑπερημερίαν δίδοντας ταῖς ἀπαιτήσεσι, συνέβη τελευτήσαντος ἐκείνου δύο ἐνιαυτῶν φόρους ἔτι ἠρτηῆσθαι οὓς ὁ Κωνσταντῖνος εὐθύς εἰσεπράξατο.*¹³⁷⁸ Επίσης, εισέπραξε τους φόρους τριῶν ακόμη ετών -γιατί τόσο μόνο κυβέρνησε, όπως έχει επισημανθεί- με αποτέλεσμα μέσα σε αυτά τα χρόνια, οι υπήκοοι να αναγκαστούν να καταβάλουν δασμούς για πέντε, στοιχείο που τους ταλαιπώρησε ιδιαίτερα τους υπηκόους- *ἐν τρισὶ χρόνοις πέντε παρασχόντες δασμοφορίας.*¹³⁷⁹

¹³⁷⁴ ΣΙ, ό.π. 371, 56-58

¹³⁷⁵ ΣΙ, ό.π. 372, 87-89

¹³⁷⁶ ΣΙ, ό.π. 372, 89-91

¹³⁷⁷ ΣΙ, ό.π. 373, 9-10

¹³⁷⁸ ΣΙ, ό.π. 373, 4-7

¹³⁷⁹ ΣΙ, ό.π. 373, 10-11

4. Η αντιμετώπιση των εξωτερικών επιθέσεων

Όσον αφορά στους εξωτερικούς εχθρούς, καλό θα ήταν να αναφερθεί ότι ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος δεν είχε αντιμετωπίσει ιδιαίτερα προβλήματα. Μια επίθεση, βέβαια, πραγματοποίησαν οι Πατζινάκες στη Βουλγαρία σκοτώνοντας πολλούς στρατηγούς και ταγματάρχες και αιχμαλωτίζοντας άλλους- Πατζινάκαι εισβολήν έποιήσαντο κατά Βουλγαρίας, καί πλείστον λαόν καί στρατηγούς καί ταγματάρχας έσφαξαν καί έξώργησαν.¹³⁸⁰ Για να τους αντιμετωπίσει ο βασιλιάς έκανε δούκα της Βουλγαρίας τον Κωνσταντίνο Διογένη που έτυχε να είναι άρχοντας στο Σίρμιο, ο οποίος αφού συγκρούστηκε πολλές φορές μαζί τους, τους νίκησε- διό ό βασιλεύς Κωνσταντίνος τόν Διογένην άρχοντα Σιρμίον τυγχάνοντα καί δοῦκα τῆς Βουλγαρίας έποίησεν, ός συμπλακείς πολλάκις αὐτοῖς διεσπαρμένοις έτρέψατο καί ήνάγκασε περαιωθέντας τόν ἴστρον ήσυχίαν άγειν.¹³⁸¹ Με επιτυχία αντιμετώπισε και το στόλο των Αγαρηνών που κινήθηκε ενάντια των Κυκλάδων. Συγκρούστηκε μαζί τους ο στρατηγός της Σάμου Γεώργιος Θεοδωροκάνος (πιθανώς γιος του ομώνυμου του) και ο στρατηγός της Χίου Βεριβόης και τους νίκησαν--.¹³⁸²

5. Η φροντίδα του Κωνσταντίνου Η' για τους διαδόχους του στο θρόνο

Το μόνο για το οποίο φρόντισε ο βασιλιάς Κωνσταντίνος ήταν ποιος θα αναλάβει το θρόνο μετά το θάνατο του. Έτσι, έννάτη δέ Νοεμβρίου μηνός, τῆς δωδεκάτης ἰνδικτιῶνος, έν ἔτει έξακισχιλιοστῶ πεντακοσιοστῶ τριακοστῶ έβδόμῳ¹³⁸³ στις 9 Νοεμβρίου του 1028, ο Κωνσταντίνος αρρώστησε αιφνιδίως και του φάνηκε καλό να καλέσει τον πατρικό Κωνσταντίνο Δαλασσηνό (γιος του Δαμιανού, δούκα της Αντιόχειας, που πέθανε το 998)¹³⁸⁴ για να παντρευτεί μία από τις κόρες του και να αναγορευθεί αυτοκράτορας-έδοξεν οὔν αὐτῶ τόν πατρικίον Κωνσταντίνον τόν Δαλασσηνόν μεταστείλασθαι, κατά τόν Άρμενιакόν έν τῶ ἰδίῳ οἴκῳ σχολάζοντα, γαμβρόν τε ποιήσασθαι έπί μιᾷ τῶν θυγατέρων καί άναγορευῆσαι βασιλέα.¹³⁸⁵ Όμως, ο Συμεών, που είχε φιλία με τον πατρικό Ρωμανό Αργυρό προώθησε τον τελευταίο στην

¹³⁸⁰ ΣΙ, ό.π. 373, 92-94

¹³⁸¹ ΣΙ, ό.π. 373, 94-95, 1-2

¹³⁸² ΣΙ, ό.π. 373, 12-14

¹³⁸³ ΣΙ, ό.π. 373, 15-16

¹³⁸⁴ Κ.-Ρ. Todt, *Herrscherim Schatten*, ό.π. 102-103

¹³⁸⁵ ΣΙ, ό.π. 373, 18-21

άνοδο της εξουσίας, αφού παντρεύτηκε με τη Ζωή, τη μεσαία κόρη του αυτοκράτορα, η οποία τότε ήταν περίπου πενήντα ετών- σπουδή δὲ τοῦ Συμεῶν φιλίως διακειμένου πρὸς τὸν πατρίκιον Ρωμανόν, τὸν Ἀργυρόν, [...] ἄγεται δὲ ὁ Ρωμανὸς ἐς τὰ βασίλεια.¹³⁸⁶ Ἔτσι, ο Κωνσταντῖνος ἀπεβίωσε τρεῖς μέρη μετά το γάμο, δηλαδή στις 15 Νοεμβρίου 1028, αφού ἔζησε συνολικά για εβδομήντα χρόνια και βασιλεύσε για περίπου τρία (του ἔλειπε μόνο ἕνας μήνας για να συμπληρωθῶν)¹³⁸⁷- καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας Κωνσταντῖνος ἀπέθανε, ζήσας μὲν τὸν ἅπαντα τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνον ἑβδομήκοντα ἔτη, ἐπὶ τρεῖς δὲ ἑνὸς δέοντος μηνὸς βεβασιλευκῶς.¹³⁸⁸

Αποτίμηση

Τα τρία χρόνια που παρέμεινε ο Κωνσταντῖνος Η΄ Μακεδών στην αυτοκρατορία δεν πρόσφερε κάτι σε αυτή. Αντίθετα, δημιούργησε δεινά λόγω της αδιαφορίας του για τα πάντα και της επιμονής του να απορροφάται σε ευτελείς ενασχολήσεις. Ἐτσι, επικρατοῦσε η σύγχυση, η ταραχή και η αυθαιρεσία, καθὼς τα μέλη της εξουσίας ἦταν ἀνίκανα, ἐνὼ με τις βαριές φορολογίες ἐξόντωσε το λαό, φτωχό και εὐπορο.

Στο σημείο αὐτό ἀξίζει ν'αναφερθεῖ πως η παραπάνω διαπίστωση αιτιολογείται ἀπὸ το γεγονός πως ο Σκυλίτζης εἶναι ἀπόλυτα ἀρνητικός ἀπέναντι στον Κωνσταντῖνο Η΄, τη στιγμή που ο Ψελλός ἐπισημαίνει και κάποια θετικά στοιχεία του, ἐνὼ διαφέρουν και τα σημεία στα οποία οἱ δύο τους ἐπικεντρώνουν την ἀρνητική τους κριτική. Συγκεκριμένα, πέρα ἀπὸ την κοινή ἀποδοκιμασία για τις διασκεδάσεις του αυτοκράτορα σε βάρος της διακυβέρνησης της αυτοκρατορίας και της διαχείρισης των δημόσιων υποθέσεων, τον Σκυλίτζη ἐνοχλεῖ βασικά η προώθηση ἀκατάλληλων προσώπων σε υψηλά ἀξιώματα και ο ἀντίστοιχος παραγκωνισμὸς ἄλλων ικανῶν στρατιωτικῶν βάσει του γένους, της ἐμπειρίας και της πρότερης δράσης τους στα πεδία των μαχῶν. Ο Ψελλός δεν ἀναφέρεται ἢ δεν ἐμμένει τόσο σε αὐτά, ἀναγνωρίζοντας παράλληλα και θετικές πτυχές του Κωνσταντῖνου, τον ὅποιο σκιαγραφεῖ μὲν ως επιπόλαιο και ἀδρανή αυτοκράτορα, χωρὶς ὅμως το στίγμα του ἐπικίνδυνου για την αυτοκρατορία πολιτικού, που του προσδίδει ο Σκυλίτζης.¹³⁸⁹ Αξιολογώντας, μάλιστα,

¹³⁸⁶ ΣΙ, ὁ.π. 374, 22-26

¹³⁸⁷ P. Schreiner, *Die byzantinischen Kleinchroniken*, CFHB 12. I, Enleitung und Text. II. Historischer Kommentar, Βιέννη, 1976, no 15, 7, 158

¹³⁸⁸ ΣΙ, ὁ.π. 374, 40-42

¹³⁸⁹ Για την ἀπόψη του Ψελλοῦ σχετικά με τον Κωνσταντῖνο Η΄ βλ. G.J. Johnson, *Constantine VII and Michael Psellos: Rhetoric, Reality and the Decline of A.D. 1025-1028*, *Byzantine Studies* 9 (1982), 220-232

συνολικά στη Σύνοψη την παρουσία των έως τώρα επιπόλαιων και ράθυμων αυτοκρατόρων, σε καλύτερη μοίρα βρίσκεται ο Ρωμανός Β', εφόσον επί των ημερών του και παρά την αδιαφορία του για τα κοινά, συντελέστηκαν στρατιωτικές επιτυχίες- τον ακολουθεί ο Αλέξανδρος, που απλά δεν προήγαγε σε τίποτε την αυτοκρατορία, και στην κορυφή όλων τους τοποθετείται ο Κωνσταντίνος Η', που όχι μόνο δε βοήθησε, αλλά υπονόμεισε κιόλας την αυτοκρατορία.¹³⁹⁰

¹³⁹⁰ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 397-398

2. Η εσωτερική πολιτική που ακολούθησε ο νέος αυτοκράτορας

Μόλις κάθισε στο βασιλικό θρόνο, ο Ρωμανός δεν αδιαφόρησε για τα προβλήματα της αυτοκρατορίας, αντίθετα άρχισε να λαμβάνει κάποια ευνοϊκά μέτρα για τους υπηκόους του αρχίζοντας από τον χώρο της ευσέβειας. Ειδικότερα, ο νέος αυτοκράτορας γνωρίζοντας εκ των έσω τα ελλιπή εισοδήματα της Μεγάλης Εκκλησίας, αφού παλαιότερα είχε διατελέσει οικονόμος της, αλλά και όσα χρήματα χρειαζόνταν για να υπηρετείται από τους κληρικούς της, καθόρισε ογδόντα λίτρες του χρυσού να χορηγούνται κάθε χρόνο σε αυτούς από το βασιλικό ταμείο- *ένδέουσαν γάρ τὴν πρόσδοδον τῆς μεγάλης εἰδῶς ἐκκλησίας, ἄτε οἰκονόμος ταύτης γενόμενος ἐν τοῖς ἔμπρόσθεν χρόνοις, καὶ τῶν ἄλλων, ὁπόσαις ὑπηρετεῖσθαι ἔθος παρὰ τοῦ ταύτης κλήρου, ὀγδοήκοντα ἀνὰ πᾶν ἔτος χρυσοῦ λίτρας χορηγεῖσθαι τούτοις τετύπωκεν εἰς προσθήκην ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ ταμείου.*

1397

Η ευσέβεια και η αγάπη του προς το Θεό αποδείχθηκε από το γεγονός ότι έκτιζε μεγαλοπρεπείς ναούς. Έτσι, αφού αγόρασε τον οίκο Τριανταφύλλου, τον μετέτρεψε σε μοναστήρι στο όνομα της Δέσποινας και Θεοτόκου (πρόκειται για το μοναστήρι της μονής Περιβλέπτου που κτίσθηκε κοντά στο μοναστήρι του Στουδίου. Σήμερα σώζονται τα θεμέλια με το όνομα Sulumanastir)¹³⁹⁸ με κάθε πολυτέλεια, αλλά πιέζοντας με την αφορμή αυτή πολύ τους υπηκόους, γιατί τους ταλαιπώρησε με τη μεταφορά της πέτρας και των άλλων υλικών.¹³⁹⁹ Επίσης, έντυσε τα κιονόκρανα της Μεγάλης Εκκλησίας και της Υπεραγίας Θεοτόκου στις Βλαχερνές με ασήμι και χρυσό, κάνοντας τα να λάμπουν. Όταν, μάλιστα, ετοιμάζε τα ίδια στο Θυσιαστήριο των Βλαχερνών, βρήκε να κρέμεται παλιά εικόνα που με δική του διαταγή αναπαλαιώθηκε. Στη συνέχεια, επειδή το επίχρισμα του τοίχου είχε χάσει τη λάμψη του, διέταξε να αφαιρεθεί και να γίνει νέο. Όταν, όμως, αφαιρέθηκε το επίχρισμα βρέθηκε ζωγραφισμένη εικόνα πάνω στο ξύλο με την παράσταση της Θεοτόκου που κρατούσε στο στήθος της μια άλλη εικόνα με τον Κύριο και το Θεό.¹⁴⁰⁰ Σύμφωνα, μάλιστα, με το χρονογράφο, η εικόνα αυτή είχε μείνει αμόλυντη, απείραχτη από τον καιρό του Κοπρώνιμου μέχρι εκείνη τη μέρα αφού πέρασαν τριακόσια και παραπάνω χρόνια- *ἀμόλυντος διαμείνασα ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Κοπρωνύμου ἕως τῆσδε τῆς ἡμέρας ἐτῶν διελθόντων*

¹³⁹⁷ ΣΙ, ὁ.π. 375, 49-54

¹³⁹⁸ *Ιωάννου Σκυλίτζη Χρονογραφία*, ὁ.π. 565, σημ. 771. R. Janin, *Eglises I*, ὁ.π. 218-222. C. Mango, *The Monastery of St. Mary Peribleptos (Sulu Manastir) at Constantinople revisited*, REArm. NS, 23, 1992, III, 473-493

¹³⁹⁹ ΣΙ, ὁ.π. 384, 15-19

¹⁴⁰⁰ ΣΙ, ὁ.π. 384, 19-26

τριακοσίω.¹⁴⁰¹ Ο Ιωάννης Σκυλίτζης με το επίθετο αμόλυντος, εννοούσε ότι η εικόνα δεν είχε πειραχθεί από τα χέρια των εικονοκλαστών. Εκείνη την εικόνα χάραξαν σε νομίσματα που είχαν βρεθεί, όπου έφερε τον τίτλο Θεοτόκος ή Νικοποιός.¹⁴⁰²

Χαρακτηριστική ήταν και η προσπάθεια του Ρωμανού να χτίσει ξανά το μεγαλοπρεπή ναό της αναστάσεως στα Ιεροσόλυμα. Πιο συγκεκριμένα, ο Αιγύπτιος Άζιος, ο οποίος είχε θυμώσει και έκανε πολλά στους Χριστιανούς, κατέστρεψε και το ναό του Κυρίου και Σωτήρος Ιησού Χριστού στα Ιεροσόλυμα και έπειτα απεβίωσε με τον αίσχιστο τρόπο- *Άζιου δὲ τοῦ Αἰγυπτίου μανέντος καὶ πολλὰ κακὰ εἰς Χριστιανούς ἐνδειξαμένου, καταστρέψαντος δὲ καὶ τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸν τοῦ Κυρίου καὶ σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶτα καὶ αὐτοῦ αἰσχίστα καταλύσαντος τὴν ζωὴν.*¹⁴⁰³ Ο γιος του, όμως, επέτρεψε να ξανακτίσουν το ναό όσοι τον ήθελαν- *ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὑπὸ τινος Ρωμαίας γυναικὸς αἰχμαλώτου τεχθεὶς αὐτῷ, ἐπέτρεψε τοῖς βουλομένοις οἰκοδομεῖν τὸν ναόν.*¹⁴⁰⁴ Έτσι, ο Ρωμανός, όπως επισημάνθηκε παραπάνω, ανέλαβε αμέσως να ξανακτίσει το ναό, όμως, τον πρόλαβε ο θάνατος και τελείωσε το έργο ο διάδοχος του Μιχαήλ- *ἀλλὰ φθάσαν τὸ χρεῶν ἐνεπόδισε, καὶ ὁ μετ' αὐτὸν Μιχαήλ ἐκπληρωτῆς τοῦ ἔργου ἐγένετο.*¹⁴⁰⁵

Ο Ρωμανός προχώρησε και σε άλλες επαινετές πράξεις πέρα από αυτές που αφορούσαν στους κόλπους της εκκλησίας. Πιο συγκεκριμένα, κατήργησε και ξεριζώσε εντελώς το *ἀλληλέγγυον*, μέτρο στο οποίο ήθελε να προχωρήσει και ο Κωνσταντίνος, αλλά τον πρόλαβε ο θάνατος- *ἐξέκοψε δὲ καὶ τέλος ἀπερρίζωσε τὸ ἀλληλέγγυον.*¹⁴⁰⁶ Επίσης, άδειασε και τις φυλακές από ανθρώπους που χρωστούσαν, χαρίζοντας τα χρέη τα δημόσια και καταβάλλοντας αυτός τα ιδιωτικά- *ἐκένωσε δὲ καὶ τὰς φυλακὰς τῶν καθειργμένων διὰ τινὰς εὐθύνων, τὰ μὲν δημόσια χρέα χαριζόμενος, ἀποτιννὺς δὲ τὰ ιδιωτικά.*¹⁴⁰⁷ Το μέτρο αφορούσε σε εκείνους που είχαν φυλακισθεί για χρηματικές οφειλές και περιορίζονταν πιθανότατα μόνο στους κατοίκους της Κωνσταντινούπολης. Πλήρωσε, μάλιστα, και τα λύτρα

¹⁴⁰¹ ΣΙ, ό.π. 384, 26-28

¹⁴⁰² *Ιωάννου Σκυλίτζη Χρονογραφία, ό.π. 565, σημ. 772. W. Seibt, Die Darstellung der Theotokos auf byzantinischen Bleisiegeln, besonders im 11. Jahrhundert, SBS, 1, 1987, 43-44. V. Pentecheva, Rhetorical Images of the Virgin: The Icon of the Usual Miracle at the Blachernai, RES. Journal for the Anthropology and Aesthetics, 38, 2000, 34-55. E. Trapp, Eine wiedererfundene Ikone der Blachernenkirche, Zur Interpretation von Skylitzes 384, 23-28, JÖB 35, (1985), 193-195*

¹⁴⁰³ ΣΙ, ό.π. 387, 12-15

¹⁴⁰⁴ ΣΙ, ό.π. 387-388, 15-17

¹⁴⁰⁵ ΣΙ, ό.π. 388, 17-19

¹⁴⁰⁶ ΣΙ, ό.π. 375, 55

¹⁴⁰⁷ ΣΙ, ό.π. 375, 55-57

των αιχμαλώτων που κρατούσαν οι Πατζινάκες- ἀπελυτρώσατο δὲ καὶ τοὺς κατεχομένους αἰχμαλώτους ἐν Πατζινακίᾳ.¹⁴⁰⁸

Ο αυτοκράτορας βοήθησε πολλούς ανθρώπους, οι οποίοι είχαν την ανάγκη του. Πράγματι, βοήθησε πολλούς ιερείς που ἐφθασαν στην ἐσχατη φτώχεια ἀπὸ το ἀλληλέγγυο, ἐνῶ σε ἄλλους δυστυχημένους καὶ πιεσμένους ἀπὸ ἀνάγκες τοὺς ἔδωσε ὡς παρηγοριά κάποια βοήθεια- πολλοὺς δὲ καὶ τῶν ἀλληλεγγύων εἰς ἐσχάτην ἐλθόντας ἀνεκτέησατο πενίαν, καὶ τοὺς ἄλλους δυσφοροῦντας καὶ πιεζομένους ἀπορίαις παραμυθίας ἠξίωσε.¹⁴⁰⁹ Δώρισε, ἀκόμη, μεγάλο ἀριθμὸ χρημάτων ὑπερ τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς του πεθεροῦ του-παρέσχε δὲ καὶ χρημάτων πλῆθος ἀριθμοῦ κρεῖττομο ὑπὲρ σωτηρίας ψυχῆς τοῦ ἑαυτοῦ πενθεροῦ-,¹⁴¹⁰ στοιχείο που ἀποδεικνύει το σεβασμὸ του σε ἐκεῖνο.

Βοήθησε, ὁμῶς, καὶ ὅσους εἶχαν κακοπαθήσει ἀπὸ ἐκεῖνον με το να προβιάσει κάποιους σε ἀξιώματα καὶ ἄλλους να τοὺς παρηγορήσει παρέχοντάς τοὺς ἀκόμη καὶ χρήματα- καὶ τοὺς ὅσοι κακῶς ἔπαθον ὑπ'αυτοῦ, τοὺς μὲν εἰς ἀξιώματα προβιάσας, τοὺς δὲ ἐν κτήμασι καὶ ἄλλους ἐν χρήμασι παραμυθησάμενος.¹⁴¹¹ Χαρακτηριστικὰ παραδείγματα ἀποτελοῦν τόσο ἡ ἀνάθεση τοῦ λαμπροῦ ἀξιώματος τοῦ μαγίστρου στο Ρωμανὸ Σκληρό. Ἐνα ἄλλο σημαντικὸ παράδειγμα ἀπέτελεσε ἡ ἐπιστροφή τοῦ Νικηφόρου Ξιφία που ἦταν χρόνια ἐξόριστος καὶ φόρεσε με τῆ θέληση τοῦ το σχῆμα τοῦ μοναχοῦ στο μοναστήρι τοῦ Στουδίου- ἀνακαλέσατο δὲ καὶ τῆς χρονίας ὑπερορίας Νικηφόρον τὸν Ξιφίαν, ὃς ἐθελοντῆς ἐν τῇ μονῇ τῶν Στουδίου τὸ τῶν μοναχῶν ἠμφιέσατο σχῆμα.¹⁴¹² Μάλιστα, στη βασιλεία τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, ὁ Ἰωάννης Σκυλίτζης ἀνέφερε ὅτι ὁ Ξιφίας, ἀφοῦ ἐστάλη στη νήσο τῆς Ἀντιγόνου, που ἀποτελοῦσε ἕνα ἀπὸ τα Πριγκιπωνήσια, ἐκάρη μοναχός-ἐν τῇ νήσῳ τοῦ Ἀντιγόνου μοναχὸν αὐτὸν ἀποκείρει .¹⁴¹³

Ο Ρωμανός, ὅταν ἔκρινε ὅτι ὁ βυζαντινὸς λαὸς τον εἶχε ἀνάγκη, δε δίσταζε να δείξει φιλανθρωπικά του αἰσθήματα. Ἐνδεικτικὰ, ὁ Ἰωάννης Σκυλίτζης ἀναφέρει το λοιμὸ καὶ τὴν πείνα που ταλαιπωροῦσαν τοὺς κατοίκους τῆς Καππαδοκίας, Παφλαγονίας, Ἀρμενιακοῦ καὶ Ὀνωριάδας (ἐπαρχία τοῦ θέματος Βουκελλαρίων). Οἱ κάτοικοι τῶν περιοχῶν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν θεμάτων ἐγκατέλειπαν τὶς πατρίδες τοὺς καὶ ἀναζητοῦσαν

¹⁴⁰⁸ ΣΙ, ὁ.π. 375, 57-58

¹⁴⁰⁹ ΣΙ, ὁ.π. 375, 65-68

¹⁴¹⁰ ΣΙ, ὁ.π. 376, 68-69

¹⁴¹¹ ΣΙ, ὁ.π. 376, 70-72

¹⁴¹² ΣΙ, ὁ.π. 376, 74-76

¹⁴¹³ ΣΙ, ὁ.π. 367, 53-54

άλλους τόπους για να ζήσουν- τούτω τῷ ἔτει καὶ λιμὸς καὶ λοιμὸς ἐπέδραμε Καππαδοκίαν, Παφλαγονίαν, Ἀρμενιακόν, καὶ Ὀνωριάδα, ὡς καὶ αὐτοὺς τοὺς τῶν θεμάτων ἐποίκους τὰς πατρίδας καταλιπόντας μετοικίαν ζητεῖν.¹⁴¹⁴ Όταν, ὁμως, συνάντησε ο βασιλιάς και ἔμαθε το λόγο της φυγῆς τους τους ἀνάγκασε να γυρίσουν πίσω στην πατρίδα τους υποσχόμενος πως θα τους βοηθήσει με χρήματα και με τα ἀναγκαῖα για ἐπιβίωση-ὑποστρέφειν οἴκαδε κατηνάγκαζε, χρυσίω ἀναλαμβάνων καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖοις.¹⁴¹⁵

Τα φιλανθρωπικά ἔργα του Ρωμανοῦ γίνονταν ὄλο και περισσότερο ἐκδηλα με ἀποτέλεσμα να βοηθήσουν και ἄλλους υπηκόους που υπέφεραν. Εἰδικότερα, τούτω τῷ ζῆμζ' ἔτει,¹⁴¹⁶ δηλαδή το 6547, που ὁμως ο Φατούρος διορθώνει σε 6542, δηλαδή το 1034,¹⁴¹⁷ ὅταν η ακρίδα κατέστρεψε τα ἀνατολικά θέματα, οἱ κάτοικοι ἀναγκάστηκαν ἀκόμη και τα παιδιά τους να πουλήσουν και να ἐγκατασταθῶν στη Θράκη. Σε ὄλους αὐτοὺς ο βασιλιάς ἔδωσε ἀπὸ τρία νομίσματα στον καθένα και τους ἔπεισε να γυρίσουν στα μέρη τους, ὡσπου η ακρίδα υψώθηκε με δυνατὸ ἀέρα, ἔπεσε και χάθηκε στα νερά του Ἑλλησπόντου. Ἐπειτα, ἐκβράστηκε στις παραλίες και σκέπασε την ἄμμο του γιαλού-τῆς δὲ ἀκρίδος τὰ ἔῶα ἐπὶ πολὺν χρόνον διαφθειρούσης θέματα, ἠναγκάσθησαν οἱ ἔποικοι τούτων και τέκνα πωλῆσαι καὶ ἐν Θράκη ἀποικισθῆναι. οἷς ἅπασιν ἀνὰ τρία διδοὺς νομίσματα ὁ βασιλεὺς ὑποστρέφειν οἴκαδε παρεσκευάζεν, ἕως ἢ ἀκρις ἀνέμω ἀρθεῖσα βιαίω εἰς τὸ τῆς Ἑλλησπόντου πεσοῦσα διεφθάρη πέλαγος καὶ ἐκβρασθεῖσα πρὸς τὸν αἰγιαλὸν τὴν παράλιον ψάμμον ἐκάλυψεν.¹⁴¹⁸ Επίσης, κατασκεύασε και τους υδραγωγούς που ἔφεραν το νερό στη βασιλεύουσα και τις δεξαμενές που το κρατούσαν-ὁ δὲ βασιλεὺς τοὺς τε τῶν ὑδάτων ὄλκους ἐπεποιήσατο τοὺς τὸ ὕδωρ τῆ πόλει εἰσάγοντας.¹⁴¹⁹ Εἰσκεύασε, μάλιστα, το λεπροκομεῖο και ὄλους τους ξενῶνες που εἶχαν υποστεί ζημίες ἀπὸ τους σεισμούς και γενικῶς φρόντιζε για τη δημιουργία ἔργων που θα διευκόλυναν τη ζωὴ των υπηκόων του- τὰς δεχομένας τοῦτο Καστέλλους και τὸ λωβοτροφεῖον και πάντα τοὺς κακῶς παθόντας ξενῶνας ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ, και ἀπλῶς πάντων ἐπεμελεῖτο τῶν ἀγαθῶν ἔργων.¹⁴²⁰

¹⁴¹⁴ ΣΙ, ὁ.π. 386, 65-67

¹⁴¹⁵ ΣΙ, ὁ.π. 386, 69-71

¹⁴¹⁶ ΣΙ, ὁ.π. 389, 54

¹⁴¹⁷ Ἰωάννου Σκυλίτζη Χρονογραφία, ὁ.π. 567, σημ. 835. M. Psellos, *Chronographie*, I, ὁ.π. 44-50

¹⁴¹⁸ ΣΙ, ὁ.π. 389, 58-64

¹⁴¹⁹ ΣΙ, ὁ.π. 389, 64-65

¹⁴²⁰ ΣΙ, ὁ.π. 389, 65-67

3. Οι συνομωσίες εναντίον του Ρωμανού Γ' Αργυρού

Όπως κάθε βασιλιάς, έτσι και ο Ρωμανός, παρά τις ευεργεσίες του, είχε προκαλέσει φθόνο, αλλά κατάφερε να εξουδετερώσει τις συνωμοσίες που είχαν δημιουργηθεί εναντίον του και να τιμωρήσει τους συνωμότες. Πιο συγκεκριμένα, είχε γίνει γνωστό ότι ο μάγιστρος Προυσιάνος συνεργάστηκε με τη Θεοδώρα, την αδερφή της βασίλισσας, με σκοπό να λάβει την αρχή, για αυτό τέθηκε υπό φρουρήση στη μονή του Μανουήλ (Μονή της Κωνσταντινούπολης,¹⁴²¹ ιδρυμένη από τον μάγιστρο Μανουήλ επί αυτοκράτορος Θεοφίλου. Στη συνέχεια ήρθε στην κατοχή της οικογένειας του Φώτιου)- *ὁ μάγιστρος Προυσιάνος ὁ Βούλγαρος κοινοπραγεῖν Θεοδώρα τῇ τῆς βασιλίδος ἀδελφῆ καὶ τῆς βασιλείας ἀντιποιεῖσθαι ἐς τὸ τοῦ Μανουήλ μοναστήριον φρουρεῖται.*¹⁴²² Όταν, όμως, αποδείχθηκε η κατηγορία, ο ίδιος τιμωρήθηκε με τύφλωση, ενώ η μητέρα του απομακρύνθηκε από την Πόλη- *ἐπικρατησάσης δὲ τῆς κατηγορίας αὐτὸς μὲν ἀποτυφλοῦται, ἡ δὲ μήτηρ αὐτοῦ ἡ ζωστή τῆς πόλεως ἐκβάλλεται.*¹⁴²³ Ανάλογα, όταν αποδείχθηκε η κατηγορία για τον Κωνσταντίνο Διογένη¹⁴²⁴ ότι σχεδίαζε ανταρσία, οδηγήθηκε δεμένος στη Βασιλεύουσα και φυλακίστηκε σε έναν πύργο¹⁴²⁵- *φανερᾶς δὲ τῆς κατηγορίας γενομένης ἄγεται δέσμιος ἐν τῇ βασιλίδι καὶ ἐν πύργῳ βάλλεται.*¹⁴²⁶ Όσον αφορά στους συνεργάτες τους στη συνωμοσία, εκείνοι διαπομπεύθηκαν στην κεντρική λεωφόρο και ύστερα εξορίστηκαν- *δεινῶς τυφθέντες καὶ διὰ μέσης τῆς λεωφόρου παραπεμφθέντες ἐξορία παρεπέμφθησαν.*¹⁴²⁷ Κατέβασαν, μάλιστα, και τη Θεοδώρα από τα ανάκτορα και την έθεσαν υπό περιορισμό στο λεγόμενο Πετρίον (Μονή της Κωνσταντινούπολης. Ταυτίζεται πιθανότατα με την Αγία Ευφημία)¹⁴²⁸- *κατηνέχθη δὲ καὶ Θεοδώρα τῶν ἀνακτόρων, καὶ εἰς τὸ λεγόμενον περιορίσθη Πετρίον.*¹⁴²⁹ Αργότερα, ο Βασίλειος Σκληρός, που όπως προαναφέρθηκε είχε τιμηθεί με το αξίωμα τους μάγιστρον, σχεδίαζε επιβουλή εναντίον του βασιλιά, η οποία όταν έγινε γνωστή στο βασιλιά,

¹⁴²¹ R. Janin, *Églises*, ό.π. 320-321

¹⁴²² ΣΙ, ό.π. 376, 82-84

¹⁴²³ ΣΙ, ό.π. 376, 85-86

¹⁴²⁴ ODB, ό.π. 627

¹⁴²⁵ P. Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier: A Political Study of the Northern Balkans, 900-1204*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, 66. L. Garland, *Byzantine Empresses: Women and Power in Byzantium, AD 527-1204*. New York, New York and London, United Kingdom: Routledge, 1999, 161-162. W. Treadgold, *A History of the Byzantine State*, ό.π. 584-585

¹⁴²⁶ ΣΙ, ό.π. 376, 91-92

¹⁴²⁷ ΣΙ, ό.π. 377, 2-3

¹⁴²⁸ R. Janin, *Églises*, ό.π. 120

¹⁴²⁹ ΣΙ, ό.π. 377, 3-4

τον οδήγησε στην εξορία μαζί με τη γυναίκα του- αλλά φωραθείς τῆς πόλεως ἐκβάλλεται σὺν τῇ γυναικί.¹⁴³⁰

Ο ίδιος, μάλιστα, ο θάνατος του Ρωμανού ήταν αποτέλεσμα της σκευωρίας της γυναίκας του. Ειδικότερα, η Ζωή, καταλειφθείσα από έντονο ερωτικό πάθος- *ἡ βασιλὶς ἔρωτα δαιμονιώδη σχοῦσα καὶ μανικὸν, καὶ κρυφίους ἐντυχίας ποιησαμένη, σκοτίως ἐπεμίγνυτο*¹⁴³¹ με το νεαρό και ωραίο Μιχαήλ, αδερφό του πρωτοευνούχου και παρακοιμώμενου Ιωάννη, που είχε αναδειχθεί ως άρχων του Πανθέου (αποτελούσε έναν από τους προθάλαμους των ανακτόρων) από το βασιλιά, αποφάσισε να τον παντρευτεί και για αυτό άρχισε κάθε μέρα να ποτίζει το σύζυγο της Ρωμανό με δηλητήρια βραδείας ενέργειας- *ὄθεν καὶ φαρμάκοις, ὡς εἴρηται, οὐκ ὠκυμόροις, ἀλλὰ σχολαίτατον καὶ βραδὺν ἐπάγουσι θάνατον*.¹⁴³² Έτσι, ο βασιλιάς υπέφερε, ζούσε μια ζωή οικτρή και οδυνηρή, όντας συνέχεια στο κρεβάτι, παρακαλώντας με όλη την ψυχή του να έρθει ο θάνατος- *καταπραχθεὶς οἰκτρὸν καὶ ἐπώδυνον διήντλει τὸν βίον, κλινοπετῆς ὢν καὶ ὄλη ψυχῇ τὸν θάνατον ἐκκαλούμενος*.¹⁴³³ Η ανυπομονούσα, όμως, Ζωή και ο εραστής της μαζί με τους συνεργάτες τους έπνιξαν το Ρωμανό Γ' μέσα στο λουτρό -*οἰκτρῶς ἀποπνίγεται ὑπὸ τῆς ἐνδεκάτης τοῦ Ἀπριλλίου μηνός, τῆς δευτέρας ἰνδικτιῶνος τοῦ ς' φμβ' ἔτους*,¹⁴³⁴ δηλαδή στις 11 Απριλίου του 1034, αφού βασίλευσε για πέντε χρόνια και έξι μήνες- *βασιλεύσας ἐπ' ἔτη πέντε καὶ μῆνας ἕξ*.¹⁴³⁵

4. Η αντιμετώπιση των εξωτερικών εχθρών

Ο βασικός εξωτερικός εχθρός που κλήθηκε να αντιμετωπίσει ο Ρωμανός ήταν οι Άραβες στα σύνορα της Συρίας, οι οποίοι εξαιτίας της ανικανότητας και της ανανδρίας του στρατηγού της Αντιόχειας Σπονδύλη (επί Κωνσταντίνου Η'), ο οποίος είχε εξαπατηθεί από κάποιο Άραβα λεγόμενο Μονσαράφ, είχαν καταστεί επικίνδυνοι.¹⁴³⁶ Ο Εμίρης του Χαλεπίου με συνεχείς επιδρομές αιχμαλώτιζε κατοίκους, καταστρέφοντας κάστρα και θανατώνοντας φρουρές- *καὶ οὐ διέλιπον ἐξ ἐκείνου ἐξ' ὑπερδεξίων φερόμενοι οἱ Σαρακηνοὶ διαφθεῖρειν τὰ ἐν Συρίᾳ Ρωμαίοις*

¹⁴³⁰ ΣΙ, ό.π. 388, 24

¹⁴³¹ ΣΙ, ό.π. 390, 81-83

¹⁴³² ΣΙ, ό.π. 390, 86-87

¹⁴³³ ΣΙ, ό.π. 390, 88-89

¹⁴³⁴ ΣΙ, ό.π. 390, 93-94

¹⁴³⁵ ΣΙ, ό.π. 390, 94-95

¹⁴³⁶ ΣΙ, ό.π. 379, 58-72

*ὑπήκοα καὶ λυμένεσθαι.*¹⁴³⁷ Μετά την αντικατάσταση του Σπονδύλη από τον Κωνσταντίνο Καραντινό και όταν οι κατάσταση επιδεινώθηκε, αποφάσισε ο Ρωμανός Γ', το 1030, να εκστρατεύσει κατά των Αράβων- *Ἀλλὰ τοῦτον μὲν ὁ Ρωμανὸς μεθίστησι τῆς ἀρχῆς, διάδοχον αὐτοῦ πέμψας Κωνσταντῖνον τὸν ἐπ' ἀδελφῆ γαμβρὸν αὐτοῦ τὸν Καραντηνόν, ἠὺτρεπίζετο δὲ καὶ αὐτὸς κατόπιν ἀπελθεῖν κατὰ τῶν Σαρακηνῶν.*¹⁴³⁸

Ἡ εκστρατεία φαίνεται να τρόμαξε τον Εμίρη με αποτέλεσμα όταν ο Ρωμανός έφτασε στο Φιλομήλιο (σήμερα κοντά στο Ικόνιο) συνάντησε την πρεσβεία του εμίρη φέρουσα δώρα και αποζητούσα «συμπάθεια» δηλώνοντας ότι θα προσφέρουν με ευγνωμοσύνη τους ετήσιους φόρους- ἤδη δὲ τὸ Φιλομίλιον καταλάβαντος αὐτοῦ ἦλθον πρέσβεις ἐκ Βερροίας μετὰ δώρων ὅτι πολλῶν, παρακαλοῦνται συμπάθειας τυχεῖν καὶ τὴν περὶ δουλειᾶν ἐπαναδέξασθαι καὶ τοὺς ἐτησίους εὐγνωμόνως προσφέρειν φόρους.¹⁴³⁹ Οι περί τον Αυτοκράτορα πεπειραμένοι ζήτησαν από αυτόν να δεχθεί τις προτάσεις και να αποφύγει την εκστρατεία κατά τη θερμή εκείνη εποχή τους έτους- πολλῶν δὲ καγαθῶν στρατηγῶν τῶν συστρατευομένων αὐτῷ παρακαλούντων τὴν πρόκλησιν δέξασθαι [...] καὶ μὴ ἐκστρατεῦσαι κατὰ Συρίας ἐν καιρῷ θέρους, ὅποτε τὸ τε ὕδωρ ἐν αὐτῇ σπανίζει καὶ τὸ τῶν Ἀράβων ἔθνος ἀνυπόστατον ἐστίν.¹⁴⁴⁰ Ο Ρωμανός, όμως, φανταζόμενος ότι θα μπορούσε να επαναλάβει τα ανδραγαθήματα των άλλων προκατόχων του Νικηφόρου Β' Φωκά, του Ιωάννη Α' Τζιμισκή και του Βασίλειου Β' απέπεμψε τους πρέσβεις και μετά από πορεία δύο ημερών στρατοπέδευσε στο Αζάζιο- *μηδενὸς ἐπιστροφῆν ποιησάμενος, ἀλλ' ἐξ' ὑπογείου τὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλέων ἔχων ἀνδραγαθήματα, καὶ σπεύδων ἀνδρῶν τι καὶ αὐτὸς ἐπιδείξασθαι, ἅπεισιν ἐν Συρίᾳ.*¹⁴⁴¹ Έτσι, γίνεται αντιληπτό ότι ο Ρωμανός, προσπαθούσε να προχωρήσει σε πράξεις, οι οποίες θα τον καταξίωναν ως αυτοκράτορα και θα τον οδηγούσαν στο να θεωρηθεί αντάξιος των προηγούμενων αυτοκρατόρων που είχαν πολλές στρατιωτικές επιτυχίες.

Οι Άραβες διασκορπίζοντας το αναγνωριστικό απόσπασμα του Λέοντα Χοιροσφάττη προήλασαν και περικύκλωσαν τον Ρωμανό και κατάφεραν να του στερήσουν τα στρατεύματα τροφών και νερού- *αἰφνίδιον ἐπιτιθέμενοι κατέσχον, τὸν δὲ μετ' αὐτοῦ λαὸν διεσκέδασαν.*¹⁴⁴² Ο Ρωμανός, επειδή καταλήφθηκε από τρόμο, διέταξε την υποχώρηση στην Αντιόχεια.

¹⁴³⁷ ΣΙ, ὁ.π. 379, 72-74

¹⁴³⁸ ΣΙ, ὁ.π. 379, 75-78

¹⁴³⁹ ΣΙ, ὁ.π. 379, 78-81

¹⁴⁴⁰ ΣΙ, ὁ.π. 379-380, 81-85

¹⁴⁴¹ ΣΙ, ὁ.π. 380, 87-90

¹⁴⁴² ΣΙ, ὁ.π. 380, 2-3

Επειδή, όμως, ο στρατός τελούσε σε πλήρη εξάντληση, η υποχώρηση έγινε φυγή με πλήρη αποσύνθεση- *ἀλλ' ἕκαστος, ὡς πη δυνατόν ἦν, τὴν ἑαυτοῦ ἐπραγματεύετο σωτηρίαν.*¹⁴⁴³ Ο δε βασιλιάς κινδύνευσε πολλές φορές να αιχμαλωτιστεί στην Αντιόχεια, όμως σώθηκε, αφού αγωνίσθηκαν γενναία οι βασιλικοί εταίροι, που κατάφεραν οι ίδιοι να σωθούν και να τον γλιτώσουν- *ὁ δὲ βασιλεὺς ἐγγὺς ἐλθὼν τοῦ ἀλῶναι περισφύζεσθαι εἰς Ἀντιόχειαν ἐκθύμως ἀγωνισαμένων τῶν βασιλικῶν ἐταίρων καὶ διασωσάντων ἑαυτοὺς τε καὶ τὸν βασιλέα.*¹⁴⁴⁴ Καταληκτικά, με βάση τα παραπάνω στοιχεία εύλογα διεξάγεται το συμπέρασμα πως ο Ρωμανός ήταν ένας δυναμικός αυτοκράτορας- στρατηγός, που έβαζε σε κίνδυνο τη ζωή του για να καταφέρει να ικανοποιήσει το όραμά του για μια δυνατή αυτοκρατορία.

Παρά την ήττα αυτή από του Άραβες, ο Ρωμανός δεν το έβαλε κάτω, αλλά τοποθέτησε ως δομέστικο των Σχολών τον Συμεών, τον υπηρέτη του πεθερού του Κωνσταντίνου, και ως κυβερνήτη της Αντιόχειας τον Νικήτα από τη Μισθία, δίνοντας τους διαταγή να προσπαθούν, όσο τους ήταν δυνατό, να καταλάβουν το φρούριο που έχτισε ο Μουσάραφ, το φρούριο Μενίκος, μήπως μπορέσουν να απαλλάξουν τη Συρία από τις επιδρομές- *κατὰ τὸ δυνατόν ἀποπειρᾶσθαι τοῦ παρὰ τοῦ Μουσάραφ κτισθέντος φρουρίου, ᾧ Μενῖκος ὄνομα, μὴ πως δυνηθεῖεν ἀπαλλάξαι Συρίαν τῶν ἐκ τοῦ Μουσάραφ ἐπιδρομῶν.*¹⁴⁴⁵ Όμως, η προσπάθεια αυτή ήταν ανεπιτυχής, για αυτό και ο Ρωμανός δεν έχασε καθόλου χρόνο και έστειλε τον ικανό στρατηγό Θεόκτιστο, ο οποίος σε συνεργασία με το στρατό του αμυρά Τριπόλεως Πινζαράχ κατάφερε να κατατροπώσει του Άραβες, εκπόρθησε τα φρούρια τους και εξανάγκασε τον εμίρη του Χαλεπίου να ζητήσει ειρήνη. Μάλιστα, οι γύρω από το Θεόκτιστο παρέλαβαν το φρούριο Μενίκος, την 1^η Δεκεμβρίου του 1031, που παραδόθηκε στον αδερφό του Μουσάραφ και ένα άλλο φρούριο που βρισκόταν σε απόκρημνο βράχο και λεγόταν Αργυρόκαστρο- *παρειλήφασι δὲ οἱ περὶ τὸν Θεόκτιστον αὐτὸν τε τὸ φρούριον τὸν Μενῖκον, παραδοθέντα αὐτοῖς ὑπὸ ἀδελφοπαίδος τοῦ Μουσάραφ, καὶ ἕτερον φρούριον ἐπὶ τίνος ἀποτόμου κείμενον πέτρας, τὸ λεγόμενον Ἀργυρόκαστρον.*¹⁴⁴⁶ Ὑστερα από τη νίκη αυτή, όπως ήταν εύλογο, ο βασιλιάς τίμησε τους υποκινητές της με τα ανάλογα αξιώματα και δώρα, στοιχείο που φανερώνει το σεβασμό στην προσπάθεια των συνεργατών του. Ειδικότερα, ο Θεόκτιστος μπήκε στη Βασιλεύουσα με το γιο του

¹⁴⁴³ ΣΙ, ό.π. 380, 14-15

¹⁴⁴⁴ ΣΙ, ό.π. 381, 35-37

¹⁴⁴⁵ ΣΙ, ό.π. 382, 61-64

¹⁴⁴⁶ ΣΙ, ό.π. 383, 86-89

Πινζαράχ, Αλάχ, τον οποίο ο αυτοκράτορας τίμησε με το αξίωμα του πατρικίου- *Αλάχ τὸν τοῦ Πινζαράχ υἱόν, ὃν καὶ πατρικιότητος ὁ αὐτοκράτωρ ἠξίωσε.*¹⁴⁴⁷ Επίσης, δέχτηκε τον Πινζαράχ φιλόφρονα και τον φόρτωσε με πολλές ευεργεσίες και δώρα στέλνοντας τον πίσω στον τόπο του χαρούμενο- *ὁ βασιλεὺς φιλοφρόνως ἀποδεξάμενος καὶ δώροις καὶ εὐεργεσίαις δεξιωσάμενος οὐ μικραῖς χαίροντα ἐξαπέστειλεν.*¹⁴⁴⁸ Πλήρωσε, μάλιστα, λύτρα και ελευθέρωσε από την αιχμαλωσία τον Χοιροσφάκτη και τον παρέδωσε στους δικούς του- *ἐλυτρώσατο δὲ καὶ τῆς αἰχμαλωσίας τὸν Χοιροσφάκτην καὶ τοῖς οἰκείοις ἀπέδωκε.*¹⁴⁴⁹

Ο αυτοκράτορας, όμως, είχε να αντιμετωπίσει και άλλα μέτωπα, καθώς οι Άραβες στη Σικελία επωφελοῦμενοι από την ανικανότητα του πρωτοσπαθάρου Ορέστη, που είχε στείλει ο βασιλιάς Βασίλειος στη Σικελία, αφού κατατρόπωσαν τις Βυζαντινές δυνάμεις, οι οποίες υπέφεραν από δυσεντερία, εισήλθαν στη χώρα- *Τοῦ πρωτοσπαθαρίου δὲ Ὀρέστου [...] ἀπείρως ἔχοντος περὶ τὰ πολεμικά καὶ ἀτέχνως ἐπιχειροῦντος τοῖς πράγμασιν, οἱ ἐκ Σικελίας Σαρακηνοὶ καιροφυλακήσαντες καὶ αἰφνίδιον ἐπιθέμενοι τοῖς Ῥωμαίοις.*¹⁴⁵⁰ Ο βασιλιάς, από την άλλη, προσπάθησε να διορθώσει την ήττα αυτή και αφού συγκέντρωσε αξιόμαχο στρατό από τα μέρη της Ελλάδας και της Μακεδονίας, τον έστειλε στην Ιταλία, αν και δεν μπόρεσε γενναία να πολεμήσει λόγω της αφέλειας και της δειλίας του στρατηγού- *ἀνακτώμενος δὲ τὸ γεγονός ἀτύχημα ὁ βασιλεὺς δύναμιν ἀξιόμαχον ἔκ τε Ἑλλάδος καὶ Μακεδονίας ἀθροίσας ἐν Ἰταλίᾳ ἐκπέμπει, κἄν οὐδέν τι γενναῖον δρᾶσαι ἴσχυσεν ἀφελείᾳ καὶ κακότητι τοῦ στρατηγοῦ.*¹⁴⁵¹

Στο μεταξύ τῶ δὲ ἑξακισκιλιοστῶ πεντακοσιοστῶ τετρακοστῶ ἔτει ἰνδικτιῶνος πεντεκαϊδεκάτης, μηνὶ Σεπτεμβρίῳ,¹⁴⁵² δηλαδή το Σεπτέμβριο του έτους 1031, ήρθε με πολλά δώρα στο βασιλιά Ρωμανό, ο γιος του Χαλεπίτου, Άμερ, ζητώντας ανανέωση ειρήνης και υποσχόμενος τους φόρους που έδινε παλαιότερα- *ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα Ῥωμανὸν μετὰ δώρων πολλῶν ὁ τοῦ Χαλεπίτου υἱὸς Ἄμερ, ἐξαιτῶν ἀνανεῶσαι τὴν εἰρήνην καὶ τοὺς πρόσθεν παρέχειν φόρους.*¹⁴⁵³ Έτσι, ο Ρωμανός έκλεισε ένα μέτωπο στέλνοντας τον πρωτοσπαθάρου Θεοφύλακτο προκειμένου να επικυρώσει τη συμφωνία αυτή- και δὴ στέλλεται Θεοφύλακτος πρωτοσπαθάρου ὁ

¹⁴⁴⁷ ΣΙ, ὁ.π. 383, 90-91

¹⁴⁴⁸ ΣΙ, ὁ.π. 383, 93-95

¹⁴⁴⁹ ΣΙ, ὁ.π. 383, 95, 1

¹⁴⁵⁰ ΣΙ, ὁ.π. 383- 384, 2-6

¹⁴⁵¹ ΣΙ, ὁ.π. 384, 7-16

¹⁴⁵² ΣΙ, ὁ.π. 383, 90-91

¹⁴⁵³ ΣΙ, ὁ.π. 383, 93-95

*Ἀθηναῖος, καὶ τὰς τε σπονδὰς ἐβεβαίωσε καὶ κοινοπραγίαν μετὰ τῶν Χαλεπιτῶν ἔθετο.*¹⁴⁵⁴

Οι νίκες, όμως, κατά των Αράβων συνεχίζονταν. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι ο χρονογράφος περιγράφει με λεπτομέρειες τις μάχες, αλλά και τις κινήσεις των δύο πλευρών για να καταφέρουν να κατατροπώσουν τους αντιπάλους. Με ιδιαίτερη προσοχή παρουσιάζονται και οι ενέργειες του αυτοκράτορα, ο οποίος μην αφήνοντας τίποτα στην τύχη, αφού μελετούσε την εκάστοτε περίσταση, προχωρούσε σε καίριες κινήσεις διορίζοντας, μάλιστα, και άξιους στρατηγούς.

Αποτίμηση

Ο Ρωμανός Γ' Αργυρός υπήρξε ένας συνετός μονάρχης, αλλά είχε την ατυχία να ανέλθει στο θρόνο σε μεγάλη ηλικία. Αξιοσημείωτες ήταν οι ενέργειες του στην αντιμετώπιση των Αράβων, που αποτελούσαν βασικό εχθρό της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Χωρίς να αφήσει τίποτα στην τύχη, ήταν γενναίος, μελετούσε τις κινήσεις των εχθρών και έστελνε τους κατάλληλους, σύμφωνα με εκείνον στρατηγούς για να τους αντιμετωπίσουν, οι οποίοι τις περισσότερες φορές τα κατάφεραν με μεγάλη επιτυχία. Όσον αφορά τα εσωτερικά ζητήματα, αξίζει να σημειωθεί πως δεν έδωσε την πρέπουσα σημασία, όμως προχώρησε σε ευνοϊκά μέτρα για το λαό. Τα πιο σημαντικά ήταν η κατάργηση του «αλληλέγγυου», η επιεικής είσπραξη των φόρων, η απαλλαγή χρεών πολλών πολιτών και η διανομή άφθονων χρημάτων σε ναούς και μοναστήρια. Καταληκτικά, αν και παρέμεινε στην εξουσία μόνο πεντέμησι χρόνια, εντούτοις προχώρησε σε σημαντικές ενέργειες για τη βυζαντινή αυτοκρατορία και αν δεν τον προλάβαινε ο θάνατος σίγουρα θα έδειχνε και άλλες δυνατότητες του.

¹⁴⁵⁴ ΣΙ, ό.π. 383,95, 1

ΜΙΧΑΗΛ Δ' ΠΑΦΛΑΓΩΝ

Οι τάσεις που εκφράστηκαν μέσω του περιεχομένου και της οργάνωσης της ύλης στο προηγούμενο κεφάλαιο, επανέρχονται οι ίδιες και εδώ με ακόμη μεγαλύτερη ένταση. Στην καθαρά, δηλαδή, ιστορική βάση της αφήγησης, που καλύπτει πλήρως όλες τις πτυχές της πολιτικής, στρατιωτικής, αλλά και εκκλησιαστικής δράσης επί των ημερών του Μιχαήλ Δ' Παφλαγόνος (στρατιωτικές επιχειρήσεις στην Ανατολή, τα Βαλκάνια, την Ιταλία και τη Σικελία, καταστολή αντιδράσεων και συνωμοσιών στο εσωτερικό της αυτοκρατορίας, εκκλησιαστική διοίκηση, οικονομική πολιτική του Ιωάννη Ορφανοτρόφου, εξέγερση των Βουλγάρων), προστίθεται ένας μεγαλύτερος αυτή τη φορά αριθμός χρονογραφικών αναφορών, η πλειονότητα των οποίων καταγράφει ακραία φυσικά φαινόμενα.

Τέτοιου είδους αναφορές δεν είναι τα μόνα στοιχεία που παρεισφρύνουν δυναμικά στο κείμενο. Η διάσπαση, από τη μια, ευρύτερων θεματικών ενότητων (πλέον χαρακτηριστικές η σχετική με τις εξελίξεις στη Σικελία και εκείνη με την αποστασία των Βουλγάρων) και η ενσωμάτωση, από την άλλη, πολλών μικρότερων σε μία παράγραφο, αποτελούν μάλλον τον κανόνα σε αυτό το κεφάλαιο. Για πρώτη φορά, επίσης, είναι τόσο καταλυτική ως προς την οργάνωση της ύλης η επικράτηση του χρονικού άξονα σε βάρος του θεματικού, με συνέπεια μια κερματισμένη και άρρυθμη εν πολλοίς διήγηση. Τήν εικόνα αυτή επιχειρεί να θεραπεύσει ο Σκυλίτζης μέσα από συνδεδετικές φράσεις, που εμφανίζονται σε μεγαλύτερη συχνότητα εδώ από ό,τι συνήθως και παραπέμπουν όλες τους σωστά είτε στα προηγούμενα¹⁴⁵⁵ είτε στα επόμενα.¹⁴⁵⁶ Η ύπαρξή τους ενισχύει, οπωσδήποτε, την εσωτερική συνοχή του κεφαλαίου και διευκολύνει τον αναγνώστη, δεν απαλείφει, ωστόσο, την αίσθηση ότι ο ιστορικός αντιμετωπίζει με κάποια αμηχανία το πλήθος και την ετερότητα των διαθέσιμων του μαρτυριών.¹⁴⁵⁷

1. Η άνοδος του Μιχαήλ Δ' Παφλαγών στον αυτοκρατορικό θρόνο και η αρχική τυπική του παρουσία

Ύστερα από τη δολοφονία του Ρωμανού Γ' Αργυρού από τη σύζυγο του Ζωή και τον ίδιο το Μιχαήλ Παφλαγών, τον εραστή της, ο τελευταίος

¹⁴⁵⁵ ΣΙ, ό.π. 397, 61, 339, 22, 405, 86, 411, 51

¹⁴⁵⁶ ΣΙ, ό.π. 411, 58, 413, 90-91

¹⁴⁵⁷ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 412-413

ανέλαβε τα ηνία της εξουσίας. Ο τελευταίος (1010 - 10 Δεκεμβρίου 1041) ήταν Βυζαντινός αυτοκράτορας από τις 11 Απριλίου του 1034 έως τον θάνατό του στις 10 Δεκεμβρίου του 1041.¹⁴⁵⁸ Όφειλε την ανάδειξή του στην αυτοκράτειρα Ζωή, κόρη του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Η' και σύζυγο του Ρωμανού Γ' Αργυρού. Όμως, ο Μιχαήλ, όντας άρρωστος από επιληψία, αλλά και γενικά τεμπέλης και ανίκανος σε θέματα εξουσίας κατείχε τυπικά τη θέση και το όνομα του βασιλιά, αλλά στην πραγματικότητα, όλη την εξουσία σε πολιτικές υποθέσεις και του στρατού ήταν στα χέρια του αδερφού του, Ιωάννη Ορφανοτρόφου –Μιχαήλ δὲ ὁ βασιλεὺς ὑπὸ τε τῆς δαιμονίου νόσου εἰργόμενος καὶ ἄλλως πρὸς μεταχείρησιν νωθρός τις ὢν καὶ ἀμβλύς, σχῆμα μὲν εἶχε τῆς βασιλείας καὶ ὄνομα, ἡ δὲ τῶν πραγμάτων ἐνέργεια ἅπασα πολιτικῶν τε καὶ στρατιωτικῶν ἐν ταῖς χερσὶν ἦν τοῦ Ἰωάννου.¹⁴⁵⁹

Πριν προχωρήσουμε στην πορεία της αφήγησης των πράξεων και στο χαρακτηρισμό του αυτοκράτορα, αξίζει ν'αναφερθεί πως ο ίδιος ο Μιχαήλ αρχικά ήταν αναβλητικός, αναποφάσιστος και καθόλου δραστήριος, χαρακτηριστικά που δεν ἄρμοζαν καθόλου σε έναν αυτοκράτορα. Έτσι, ο Ιωάννης Ορφανοτρόφος, ο αδερφός του, ανέλαβε ν'αντιμετωπίσει τα εσωτερικά, αλλά και εξωτερικά προβλήματα της αυτοκρατορίας και να ισχυροποιήσει τη θέση του αδερφού του στην εξουσία εξαλείφοντας οποιαδήποτε αντίδραση για την άνοδό του στο θρόνο.

Αξίζει, όμως, να τονισθεί πως ο Ιωάννης Ορφανοτρόφος με τα μέτρα και τους φόρους που επέβαλλε, είχε εξαθλιώσει το βυζαντινό λαό. Ειδικότερα, εφήυρε κάθε τρόπο αδικίας, προσθέτοντας πέρα από τους φόρους υπέρ του δημοσίου, κάθε χωριό να ἔδινε φόρο αερικού¹⁴⁶⁰ ανάλογα με την ποιότητα και τη δύναμη που είχε, το ένα τέσσερα, το άλλο ἔξι και μέχρι εἴκοσι νομίσματα-προσθεῖς ἐπέκεινα τῶν δημοσίων τελεσμάτων διδόναι ἕκαστον τῶν χωρίων ὑπὲρ· ἀερικοῦ κατὰ τὴν ποιότητα καὶ ἰσχὺν αὐτῶν, τὰ μὲν νομίσματα τέσσερα, τὸ δὲ ἕξ καὶ ἄχρι τῶν εἴκοσι.¹⁴⁶¹

Στο σημείο αυτό καλό θα ήταν να αναφερθεί ότι ο φόρος του αερικού ήταν η βασική φορολογική εισφορά μέχρι την εποχή του Λέοντος ΣΤ', της οποίας ο χαρακτήρας είναι αμφίβολος. Ίσως ἔλαβε την ονομασία από τα ανοίγματα (θύρες, παράθυρα) των κατοίκων. Στους τελευταίους αιώνες σήμαινε πρόστιμο που επέβαλλαν πολιτικές ή εκκλησιαστικές αρχές. Βέβαια, ο Ιωάννης εφήυρε και άλλους πόρους ντροπής, πόρους αισχρούς,

¹⁴⁵⁸ ODB, ὁ.π. 1365

¹⁴⁵⁹ ΣΙ, ὁ.π. 395, 1-3

¹⁴⁶⁰ N. Oikonomides, *Fiscalite et exemption fiscal a Byzance (IXe – Xie s.)*, Αθήνα 1991, 80-82

¹⁴⁶¹ ΣΙ, ὁ.π. 404, 56-58

¹⁴⁶²σύμφωνα με τον Ιωάννη Σκυλίτζη για να κερδίζει χρήματα. Επίσης, πουλώντας τα αξιώματα τους κράτους έδινε σε όλους το δικαίωμα να αδικούν και γέμιζε μεγάλες συμφορές την οικουμένη, καθώς οι δικαστές φορολογούσαν άφοβα τους ντόπιους και δεν τους ήλεγχε κανείς για αυτά που έκαναν- *ὁ δ' Ἰωάννης ἄνιον προστιθέμενος τὰς ἀρχὰς, καὶ πᾶσι χαλινὸν ἐνδιδούς ἀδικίας, μυρίων συμφορῶν ἐνέπλησε τὴν οἰκουμένην, ἀδεῶς τῶν κριτῶν φορολογούντων τοὺς ἐγχωρίους, καὶ μηδενὸς ἐπιστροφῆν ὅλως τιθεμένου τῶν γινομένων.*¹⁴⁶³ Ὁλη αυτή η ηγεμονική συμπεριφορά που έδειχνε ο Ιωάννης δεν άρεσε καθόλου στη βασίλισσα, η οποία προσπάθησε να τον δηλητηριάσει για να καταφέρει να τον διώξει από την εξουσία έστω και με αυτό το βίαιο τρόπο. Πράγματι, κάποτε ήταν να πιει κάποιο καθάρσιο φάρμακο. Όταν το έμαθε η βασίλισσα Ζωή κατάφερε μέσω ενός ευνούχου, που ήταν γνωστός της, του λεγόμενου Σγουρίτζη, να εξαγοράσει το γιατρό με πολλά δώρα και υποσχέσεις, ώστε να αναμείξει δηλητήριο στο καθάρσιο. Ὁμως , κάποιο παιδί από τους υπαλλήλους του γιατρού φανέρωσε τη σκευωρία στον Ιωάννη και αφού αποδείχτηκε η πλεκτάνη, ο μεν γιατρός εξορίστηκε στην πατρίδα του την Αντιόχεια, ενώ αυτός που κατασκεύασε το φάρμακι, ο πρωτοσπαθάριος Κωνσταντίνος Μουκουπέλης, διώχθηκε από την Πόλη. Ὑστερα από το γεγονός αυτό φούντωσαν οι υποψίες σε βάρος τη βασίλισσας.¹⁴⁶⁴

2. Η μετάνοια του Μιχαήλ για τη δολοφονία του Ρωμανού Αργυρού και οι πράξεις εξιλέωσής του

Όσον αφορά στον ίδιο τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Δ' Παφλαγών, φαίνεται μέσα από τις πληροφορίες που παραθέτει ο Ιωάννης Σκυλίτζης ότι είχε μετανιώσει σε μεγάλο βαθμό για τις ανόσιες πράξεις που είχε διαπράξει προκειμένου να ανέβει στον αυτοκρατορικό θρόνο, τον οποίο, μάλιστα, όπως προαναφέρθηκε μόνο τυπικά κατείχε. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη *Σύνοψη*, ο Μιχαήλ έκλαιγε συνέχεια μέχρι τέλους για το αμάρτημα σε βάρος του βασιλιά Ρωμανού, ζητώντας το έλεος και το φόβο του Θεού, αφού προχωρούσε σε αγαθοεργίες και δωρεές προς τους φτωχούς και σε ανεγέρσεις μονών, στις οποίες εγκαθιστούσε μοναχούς. Σε γενικές γραμμές έκανε διάφορες αξιέπαινες πράξεις προκειμένου να λυτρωθεί από τις τύψεις του- *ἀποκλαιόμενος δὲ καὶ τὴν εἰς τὸν βασιλέα Ρωμανὸν ἄχρι τέλους διετέλεσεν ἀμαρτάδα, τὸν θεὸν ἰλασκόμενος δι'ἀγαθοεργιῶν καὶ τῶν εἰς τοὺς πένηντας μεταδόσεων, μοναστήριά τε ἐκ*

¹⁴⁶² ΣΙ, ό.π. 404, 58

¹⁴⁶³ ΣΙ, ό.π. 408-409, 76-79

¹⁴⁶⁴ ΣΙ, ό.π. 403, 12-21

καινήs ἀνεγείρων και μοναχούς ἐγκατοικίζων, και ἄλλας πράξεις ἐπιτελών οὐ μεμπτάς.¹⁴⁶⁵

Μέσα από τις πράξεις του βασιλιά, καθίσταται σαφές ότι βασανιζόταν από τις τύψεις συνεχώς και δεν μπορούσε να βρει ανάπαυση και ηρεμία στην ψυχή του. Ειδικότερα, εκτός από όσες πράξεις προαναφέρθηκαν, αξίζει να αναφερθεί ότι ο βασιλιάς έστειλε σε όλα τα θέματα και τα νησιά νομίσματα, στους πρεσβύτερους από δύο στον καθένα, ενώ στους μοναχούς από ένα- έπεμψεν ἐν πᾶσι τοῖς θέμασι και ἐν ταῖς νήσοις τοῖς μὲν πρεσβυτέροις ἀνά νομίσματα δύο, τοῖς δὲ μοναχοῖς ἀνά νόμισμα ἓν.¹⁴⁶⁶ Επίσης, βάφτιζε νεογέννητα παιδιά δίνοντας ένα νόμισμα και μιλαρίσια τέσσερα- ἐβάπτιζε δὲ και παῖδας ἀρτιγενεῖς, διδούς ἀνά νόμισμα ἓν και μιλαρίσια τέσσερα.¹⁴⁶⁷ Όμως, καμία από τις παραπάνω πράξεις δεν ωφέλησε ουσιαστικά το βασιλιά, αντίθετα το κακό χειροτέρευε, γιατί τον προσέβαλε και η αρρώστια της ιδρωπικίας-μᾶλλον γὰρ ἐπετείνετο τὸ κακὸν, συνεπιλαβομένης και νόσου ὑδρωπικῆς.¹⁴⁶⁸

Ο Ιωάννης Σκυλίτζης, όμως, κρίνει ότι ο αυτοκράτορας δεν είχε μετανοήσει ουσιαστικά για τις πράξεις στις οποίες είχε οδηγηθεί. Ειδικότερα, υποστηρίζει ότι οι πράξεις αυτές θα μπορούσαν να είναι ωφέλιμες, εάν απέρριπτε το αξίωμα του βασιλιά, για το οποίο υπέφερε πολλές δυστυχίες, και εάν έδιωχνε από κοντά του τη μοιχαλίδα και έκλαιγε την αμαρτία μόνος του- αὐται δ' ἄν ἦσαν ἀνύσιμοι, εἰς τὴν τε βασιλείαν ἀπέρριψε, δι' ἣν τὰ τοιαῦτα κακά, και τὴν μοιχαλίδα ἀπόσατο, και καθ' ἑαυτὸν ἀπεκλαίετο τὴν ἀμαρτίαν.¹⁴⁶⁹ Όμως, ο Μιχαήλ χωρίς να πράξει τίποτα από αυτά, αλλά συζώντας με εκείνη και όντας γαντζωμένος από την εξουσία, νόμιζε πως πληρώνοντας ευεργεσίες με τα δημόσια χρήματα θα τύχει συγχωρήσεως-τούτων δὲ μηδὲν πεπραχώς, ἀλλ' ἐκείνη τε συνών και τῆς βασιλείας ὀλοσχερῶς ἀντεχόμενος, κακ τῶν δημοσίων και κοινῶν τὰς δοκούσας εὐποιῖας ἀποπληρῶν, εἶθ' ὑπολαμβάνων συγχωρήσεως τυχεῖν.¹⁴⁷⁰

Ο Ιωάννης Ορφανοτρόφος και κατ' επέκταση ο Μιχαήλ, έπρεπε να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα που ταλάνιζαν τους κατοίκους της βασιλεύουσας εξαιτίας των συχνών σεισμών και θεομηνειῶν που συνέβαιναν. Ειδικότερα, ο χρονογράφος αναφέρει ότι Δεκεμβρίῳ δὲ μηνί, ἰνδικτιῶνος πέμπτης ἔτους σφμε',¹⁴⁷¹ δηλαδή το 1036, κατὰ τὴν

¹⁴⁶⁵ ΣΙ, ὁ.π. 397, 64-68

¹⁴⁶⁶ ΣΙ, ὁ.π. 405, 68-69

¹⁴⁶⁷ ΣΙ, ὁ.π. 405, 69-70

¹⁴⁶⁸ ΣΙ, ὁ.π. 405, 71-72

¹⁴⁶⁹ ΣΙ, ὁ.π. 397-398, 68-70

¹⁴⁷⁰ ΣΙ, ὁ.π. 398, 70-73

¹⁴⁷¹ ΣΙ, ὁ.π. 399, 19-20

ὀκτωκαιδεκάτην τοῦ μηνός, περὶ τετάρτην ὥραν τῆς νυκτός,¹⁴⁷² ἐγίναν τρεῖς σεισμοί, δύο μικροὶ καὶ ἓνας μέγας- γεγόνασι σεισμοὶ τρεῖς, δύο μικροὶ καὶ εἷς μέγας.¹⁴⁷³ Ὁμως, καὶ το 1037, δηλαδὴ τῷ δὲ σφμς'ἔτει, ἰνδικτιῶνος ἕκτης, Νοεμβρίου δευτέρα,¹⁴⁷⁴ ἐγίνε σεισμός τῆ δέκατη ὥρα τῆς ἡμέρας καὶ ἡ γῆ ἔτρεμε συνέχεια μέχρι το τέλος τοῦ Ἰανουαρίου- διετέλεσεν ἡ γῆ σειομένη ἄχρι ὅλου τοῦ Ἰανουαρίου μηνός.¹⁴⁷⁵ Ἔτσι, ἐπέσε πείνα στὴ Θράκη, τὴ Μακεδονία, τὸ Στρυμόνα καὶ τὴ Θεσσαλονίκη μέχρι τὴ Θεσσαλία.

Ἐπειδὴ οἱ κληρικοὶ τῆς Θεσσαλονίκης εἶχαν βαριά παράπονα κατὰ τοῦ μητροπολίτη Θεοφάνους, γιατί παρακρατοῦσε τὸ συνηθισμένο σιτηρέσιο, ὁ βασιλιάς που ἔτυχε νὰ βρίσκεται ἐκεῖ με λόγια παραινετικά, τὸν προέτρεπε νὰ μὴ στεροῦσε ἀπὸ τὸ λαὸ τῆς Ἐκκλησίας τὴν τροφή που ὁ νόμος τοῦ παρείχε- καταβοησάντων δὲ τῶν κληρικῶν Θεσσαλονίκης Θεοφάνους τοῦ μητροπολίτου, ὡς ἀποκρατοῦντος τὰς συνήθεις σιτήσεις αὐτῶν, ὁ βασιλεὺς τῆ Θεσσαλονίκη ἐνδιατρίβων λόγοις παραινετικοῖς ἐκέχρητο πρὸς αὐτόν, καὶ παρήνει μὴ ἀποστερεῖν τὸν τῆς Ἐκκλησίας λαὸν τῶν ἀπὸ νόμου σιτηρεσίων.¹⁴⁷⁶ Ὁ βασιλιάς, ὁμως, διαπιστώνοντας πὼς ἐκεῖνος ἐγίνε σκληρότερος καὶ δὲν πειθαρχοῦσε, ἀποφάσισε νὰ τιμωρήσει τὴν ἀπληστία τοῦ συλλαμβάνοντας ἓνα σχέδιο. Πιο συγκεκριμένα, ἔστειλε στὸ μητροπολίτη κάποιον υπάλληλο του, ζητώντας νὰ του δανείσει ἓνα κεντητάριο, μέχρι νὰ φτάσει τὸ χρυσάφι ἀπὸ τὸ Βυζάντιο. Ἐκεῖνος, ὁμως, ἀρνήθηκε με ὄρκο ὅτι δὲν ἔχει περισσότερη ποσότητα ἀπὸ τριάντα λίρες. Ὁ βασιλιάς, λοιπόν, γιὰ νὰ ἀποδείξει τὸ ψέμα του, τὸν ἐβγάλε ἀπὸ τὴ θέση του καὶ ἔστειλε ἀνθρώπους νὰ ἐρευνήσουν τὰ ταμεία του, οἱ ὁποῖοι καὶ βρήκαν τριάντα τρία κεντητάρια χρυσοῦ.¹⁴⁷⁷

Ἀφοῦ ἀποκαλύφθηκαν τὰ ψέματα καὶ οἱ πράξεις τοῦ μητροπολίτη, ὁ αυτοκράτορας πήρε ὀρισμένες ἀποφάσεις γιὰ τὸ ποῖος θὰ ἦταν ὁ καλύτερος τρόπος νὰ διαχειρισθεῖ τὰ χρήματα τοῦ ταμείου, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ποῖα θὰ ἔπρεπε νὰ ἦταν ἡ τύχη τοῦ ἴδιου τοῦ μητροπολίτη. Εἰδικότερα, ἀπὸ τὰ χρήματα αὐτά, ἔδωσε στους κληρικοὺς τὰ οφειλόμενα ἀπὸ τὸ πρῶτο ἔτος τῆς ἀρχιερωσύνης τοῦ Θεοφάνους μέχρι τὴν ὥρα ἐκείνη, ἐνῶ διένειμε τὰ υπόλοιπα στους φτωχοὺς- δίδωσιν μὲν τοῖς κληρικοῖς τὰ ὀφειλόμενα ἀπὸ πρῶτου ἔτους τῆς ἀρχιερωσύνης τοῦ Θεοφάνους ἕως τῆς ἐνεστῶσης ὥρας, τὰ δὲ λοιπὰ πένησι διανέμει.¹⁴⁷⁸ Τέλος, ἀπομάκρυνε τὸ μητροπολίτη ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία καὶ τὸν ἔθεσε ὑπὸ περιορισμὸ σε κάποιο κτήμα- καὶ τὸν

¹⁴⁷² ΣΙ, ὁ.π. 399, 20-21

¹⁴⁷³ ΣΙ, ὁ.π. 399, 21-22

¹⁴⁷⁴ ΣΙ, ὁ.π. 402, 81

¹⁴⁷⁵ ΣΙ, ὁ.π. 402, 82-83

¹⁴⁷⁶ ΣΙ, ὁ.π. 402, 85-89

¹⁴⁷⁷ ΣΙ, ὁ.π. 402, 89-95

¹⁴⁷⁸ ΣΙ, ὁ.π. 402, 95, 1-2

μητροπολίτην ἐξωθεῖ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἔν τινι κτήματι περιορίζει,¹⁴⁷⁹ ἐνὸς τοποθέτησε τον Προμηθέα στη μητρόπολη, ἀπὸ τον ὁποῖο οὐρίσθηκε να παίρνει ο Θεοφάνης σιτηρέσιο και να ζει μόνος του- ἐφίστησι δὲ Προμηθέα τῆ μητροπόλει, παρ' οὗ καὶ οὗτος σιτηρέσια λαμβάνειν τετύπωτο καὶ καθ' ἑαυτὸν διάγειν.¹⁴⁸⁰

Ο αυτοκράτορας, ὁμως, κλήθηκε να αντιμετωπίσει και τις φρικτές συνέπειες του σεισμοῦ στη Σμύρνα το 1040, Φεβρουαρίου δὲ μηνὸς δευτέρου, ἰνδικτιῶνος ὀγδόης, ἔτους ςφμη'.¹⁴⁸¹ Ἀπὸ το σεισμό αὐτὸ υπέφεραν, φυσικά και ἄλλοι τόποι και πόλεις, ἀλλά η Σμύρνα, σύμφωνα με τον Ἰωάννη Σκυλίτζη, ἐγινε θέαμα ελεεινὸ, καθὼς κατέπεσαν τα πιο ωραία κτίρια και σκότωσαν πολλοὺς ἀπὸ τους κατοίκους- ἐγένετο δὲ ἡ Σμύρνα ἐλεεινὸν θέαμα, καταπεσόντων τῶν καλλίστων οἰκοδομημάτων αὐτῆς καὶ πολλοὺς τῶν οἰκητόρων ἀναλωσάντων.¹⁴⁸²

3. Οἱ νίκες ἐναντι τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν

Παρά ταῦτα, ἐπὶ βασιλείας του Μιχαήλ Δ', το Βυζάντιο χάριν των ευπρεπῶν στρατηγῶν του, διεξήγαγε επιτυχεῖς εκστρατείες, κατὰ τις ὁποῖες κατελήφθη η Σικελία και καταστράφηκαν οἱ πόλεις των Ἀράβων στο Αἰγαίον. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελοῦν οἱ νικηφόρες εκστρατείες του Μανιάκη, ὁ ὁποῖος νίκησε τους Σαρακηνούς και κατάφερε να καταλάβει τη Σικελία. Εἰδικότερα, ὅταν ὁ πατρίκιος Γεώργιος Μανιάκης ἐφθάσε στην τελευταία, οἱ ἄρχοντες της και οἱ ἀδερφοὶ συνθηκολόγησαν ὁ ἕνας με τον ἄλλο και ἐσπευδαν να τον διώξουν ἀπὸ το νησί. Για αὐτὸ κάλεσαν συμμάχους ἀπὸ την Ἀφρική, ἕνα στρατὸ ἀπὸ πενήντα χιλιάδες-οἱ ταύτης ἄρχοντες καὶ ἀντάδελφοι σπεισάμενοι πρὸς ἀλλήλους .εσπευδον ἀπελάσαι τοῦτον τῆς νήσου.¹⁴⁸³ Ὅταν ἐφθάσαν ἐκεῖνοι, πραγματοποιήθηκε δυνατὴ μάχη στο οχυρὸ (στα ἀνατολικά του νησιού) που ὀνομαζόταν Ρήματα και ὁ Μανιάκης κατὰ κράτος νίκησε τους Καρχηδόνιους και ἐγινε τέτοιο φονικὸ, ὥστε πλημμύρισε με αἷμα το ποτάμι που ἔτρεχε κοντά- γίνεται συμβολὴ κραταιὰ κατὰ τὰ λεγόμενα Ρήματα, καὶ τρέπεται κατὰ κράτος τοὺς Καρχηδόνιους ὁ Μανιάκης, τοσοῦτου γενομένου φόνους, ὡς τὸν παραρρέοντα ποταμὸν πλημμυρῆσαι τῷ αἵματι.¹⁴⁸⁴ Μετὰ ἀπὸ τα παραπάνω γεγονότα (1039) κυρίευσε δεκατρεῖς πόλεις στη Σικελία και προχωρώντας

¹⁴⁷⁹ ΣΙ, ὁ.π. 402, 3-4

¹⁴⁸⁰ ΣΙ, ὁ.π. 402, 4-5

¹⁴⁸¹ ΣΙ, ὁ.π. 405, 76

¹⁴⁸² ΣΙ, ὁ.π. 405, 78-79

¹⁴⁸³ ΣΙ, ὁ.π. 403, 24-25

¹⁴⁸⁴ ΣΙ, ὁ.π. 403, 24-28

λίγο λίγο θα καταλάμβανε όλο το νησί- μετὰ δὲ ταῦτα εἶλε πόλεις Σικελικὰς τρισκαίδεκα καὶ κατὰ μικρὸν προῖων πᾶσαν ἐχειρώσατο τὴν νῆσον.¹⁴⁸⁵ Μάλιστα, ο στρατηγὸς κατάφερε να αντιμετωπίσει επιτυχῶς και την αντεπίθεση των Καρχηδονίων.

Τελευταίο και μεγάλο εχθρό που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν οι Βυζαντινοί ήταν οι Βούλγαροι. Ειδικότερα, ο Ιωάννης επέβαλε Έλληνα αρχιεπίσκοπο στη Αχρίδα, σε αντίθεση με το Βασίλειο Β', ο οποίος είχε επιτρέψει να εκλεγεί Βούλγαρος προκειμένου να αποφύγει αισθήματα κατωτερότητας. Το αποτέλεσμα της πολιτικής αυτής ήταν να προκληθεί το επαναστατικό κίνημα του Πέτρου Δελεάνου ενάντια στους Βυζαντινούς.¹⁴⁸⁶ Αργότερα, το 1041 οι Βούλγαροι, εκμεταλλευόμενοι και τις αυλικές ραδιουργίες που είχαν αποπροσανατολίσει τους Βυζαντινούς, προχώρησαν με τη βοήθεια του Αλουσιανού μέχρι και τη Θεσσαλονίκη, από την οποία τελικά εκδιώχθηκαν.

Οι πλεκτάνες που ετοίμαζαν ο Δελεάνος και ο Αλουσιανός, στρατηγοί των Βουλγάρων, ο ένας για το πρόσωπο του άλλου, έδωσαν την ευκαιρία στον αυτοκράτορα να δώσει τέλος στη βουλγαρική ανταρσία. Έτσι, αφού ο τελευταίος τακτοποίησε τα πάντα στη Βουλγαρία, ορίζοντας και στρατηγούς στα θέματα, μπήκε στη βασιλεύουσα, φέρνοντας μαζί του τον Δελεάνο και τον Ιβάτζη- καὶ καταστησάμενος πάντα τὰ ἐν Βουλγαρία καὶ στρατηγὸς ἐν τοῖς θέμασι τάξας, εἴσεισιν ἐν τῇ βασιλίδι, ἐπαγόμενος μεθ' ἑαυτοῦ τὸν τε Δελεάνον καὶ τὸν Ιβάτζη.¹⁴⁸⁷

Η επιστροφή του στη Βασιλεύουσα συνοδεύτηκε με την απόφαση του να καρεί μοναχός από το μοναχό Κοσμά τον Τζιντζιλούκο,¹⁴⁸⁸ που ήταν δίπλα του και τον συμβούλευε ὅσα ἔπρεπε να κάνει- ἀποκείρεται μοναχὸς παρὰ τοῦ μοναχοῦ Κοσμά τοῦ Τζιντζιλουκίου, ὃς διὰ παντὸς συνῆν αὐτῶ καὶ ἐνουθέτει τὰ δέοντα.¹⁴⁸⁹ Δεκεμβρίου δὲ δεκάτη τοῦ ςφν' ἔτους, ἰνδικτιῶνος δεκάτη,¹⁴⁹⁰ δηλαδή στις 10 Δεκεμβρίου του 1041 και ετάφη στη μονή Αγίων Αναργύρων που είχε ιδρύσει ο ίδιος έξω από την πόλη, ύστερα από επτά έτη και οκτώ μήνες βασιλείας— βασιλεύσας ἐπὶ ἔτη ἑπτὰ καὶ μῆνας ὀκτώ -¹⁴⁹¹μετανοιωμένος και εξομολογημένος για τη δολοφονία του Ρωμανού.

¹⁴⁸⁵ ΣΙ, ὁ.π. 403, 28-30

¹⁴⁸⁶ ΣΙ, ὁ.π. 409, 87-95, 1-7, 410, 8-34, 411, 35-45

¹⁴⁸⁷ ΣΙ, ὁ.π. 414, 45-47

¹⁴⁸⁸ V. Laurent, *Le Corpus des sceaux de l' Empire byzantine*, τ. V, *L' Eglise* 1-3, Παρίσι, 1963-1972, no 1270

¹⁴⁸⁹ ΣΙ, ὁ.π. 415, 48-49

¹⁴⁹⁰ ΣΙ, ὁ.π. 415, 50-51

¹⁴⁹¹ ΣΙ, ὁ.π. 415, 52-53

Αποτίμηση

Αντιπαραβάλλοντας τη *Σύνοψη* με τις άλλες παράλληλες πηγές για τη βασιλεία του Μιχαήλ Δ', δηλαδή τη *Χρονογραφία* του Μιχαήλ Ψελλού και την *Ιστορία* του Μιχαήλ Ατταλειάτη, θα μπορούσε να επισημάνει πως η προσέγγιση των πρωταγωνιστικών ανθρώπων διαφέρει, καθώς σε αντίθεση με τη *Σύνοψη*, τα δύο άλλα κείμενα παρουσιάζουν μια θετική εικόνα για τον αυτοκράτορα.¹⁴⁹² Από την άλλη, ο Ιωάννης Σκυλίτζης συνθέτει μια αρνητική κατά βάση εικόνα,¹⁴⁹³ καθώς δίνει την εντύπωση πως η βασιλεία του Μιχαήλ Δ' Παφλαγών ήταν τυπική, καθώς λόγω της βαριάς ασθένειας του, την εξουσία άσκησε ουσιαστικά ο αδίστακτος σε όλα Ιωάννης Ορφανοτρόφος.

Ο Ιωάννης Σκυλίτζης επισημαίνει εξαρχής την ταπεινή καταγωγή του μέσω της αποδοκιμαστικής διαπίστωσης του πατρικίου Κωνσταντίνου Δαλασσηνού¹⁴⁹⁴ ότι *πλείστων αγαθῶν ὄντων ἀνδρῶν ἐξ οἴκων λαμπρῶν καὶ ἐπισήμου γένους χυδαῖος καὶ τριωδολιμαῖος ἄνθρωπος τῶν ἄλλων προτετίμητο*,¹⁴⁹⁵ κυρίως, όμως, τον αντιμετωπίζει επανειλημμένα εδώ ως τον αποκλειστικά υπεύθυνο για τη δολοφονία του Ρωμανού Γ' Αργυρού, κατηγορώντας τον και για την παράνομη ερωτική του σχέση με τη Ζωή· αν και παρουσιάζει λεπτομερώς την έμπρακτη εκδήλωση της ευσέβειας του Μιχαήλ μέσω των σχετικών αγαθοεργιών, καταδικάζει απερίφραστα αυτή τη συμπεριφορά ως ανειλικρινή και γι' αυτό το λόγο, μάταιη. Επίσης, δεν εκφράζεται με συμπάθεια για την κακή κατάσταση της υγείας του αυτοκράτορα, την οποία εκτιμά σταθερά ως αρνητικό στοιχείο της βασιλείας του και τιμωρία για τη δολοφονία του Ρωμανού, ενώ ούτε τον επαινεί για την ανδρεία που επέδειξε στην απόλυτα επιτυχή εκστρατεία του εναντίον των Βουλγάρων, σημειώνοντας αντίθετα μια μεμονωμένη στρατιωτική ολιγωρία του έξω από τη Θεσσαλονίκη.

Η μόνη τελικά θετική —μολονότι υπαινικτικά και πάλι διατυπωμένη— αναφορά της *Σύνοψης* στο πρόσωπο του αυτοκράτορα εντοπίζεται στη δυναμική επέμβασή του για την απόδοση δικαιοσύνης στους εκκλησιαστικούς κόλπους της Θεσσαλονίκης. Εντούτοις, στην επιλογική αποτίμηση του αποθανόντα πλέον αυτοκράτορα¹⁴⁹⁶ αναιρείται αιφνιδιαστικά όλο το προηγηθέν αυτό αρνητικό κλίμα, καθώς θετικοί

¹⁴⁹² Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 420-422

¹⁴⁹³ Για την κριτική που ασκείται εναντίον του στη *Σύνοψη* βλ. T. Sklavos, *Moralising History: The Synopsis Historiarum of John Skylitzes*, στο: *Byzantine Narrative: Papers in Honour of Roger Scott*, έκδ. J. Burke και άλλοι, [Byzantine Australiensia 16], Μελβούρνη 2006, 110-119.

¹⁴⁹⁴ ODB, ό.π. 578

¹⁴⁹⁵ ΣΙ, ό.π. 393, 33-35

¹⁴⁹⁶ ΣΙ, ό.π. 415,51-56

χαρακτηρισμοί σκιαγραφούν τη συνολική του παρουσία ως πρόπουσα και ευσεβή, ιδιαίτερα εφόσον εκάρη μοναχός και πέθανε με μετάνοια και εξομολόγηση. Μοναδικό μελανό σημείο αποτελεί και πάλι εδώ η δολοφονία του Ρωμανού, στην οποία ο Σκυλίτζης αποδίδει προφανώς ιδιαίτερη σημασία, αλλά ακόμη και ως προς το θέμα αυτό ο Μιχαήλ τίθεται τώρα σε ευνοϊκότερη θέση, διότι επανέρχεται ο λόγος σε ενδεχόμενη εμπλοκή του Ιωάννη Ορφανοτρόφου στα σχετικά με τη δολοφονία- *ἀλλὰ καὶ τοῦτο οἱ πολλοὶ τῷ ὀρφανοτρόφῳ προσάπτουσιν.*¹⁴⁹⁷

Πιθανότατα η αλλαγή αυτή σχετίζεται με το ότι η πολιτική μορφή που πραγματικά απασχολεί τον Σκυλίτζη σε αυτή τη βασιλεία δεν είναι τόσο ο ίδιος ο αυτοκράτορας (αυτός μάλλον τον αφήνει αδιάφορο), όσο ο παντοδύναμος ευνούχος αδερφός του. Από την κακή διαχείριση εκείνου (συνοψίζεται στη φράση *οὐδὲν εἶδος δέδηλον καὶ παράνομον ἐπινοίας περιλείφθη , ὃ μὴ ἐξεῦρεν εἰς συντριμμὸν καὶ κάκωσιν τῶν ὑπὸ χειρᾶ*)¹⁴⁹⁸ απορρέει ουσιαστικά και ο αφοριστικός χαρακτηρισμός ολόκληρης της βασιλείας. Ο νεαρός αυτοκράτορας είναι σπάνια το δρών πρόσωπο της αφήγησης του Σκυλίτζη και κάτω από αυτές τις συνθήκες, είναι μάλλον εύκολο στην κατακλείδα του κεφαλαίου να επιδειχθεί μια κάποια μεγαλύτερη από την προηγούμενη κατανόηση απέναντί του.

¹⁴⁹⁷ ΣΙ, ὁ.π. 415, 55-56

¹⁴⁹⁸ ΣΙ, ὁ.π. 408, 55-57

ΜΙΧΑΗΛ Ο ΚΑΛΑΦΑΤΗΣ

(ΜΙΧΑΗΛ Ε΄)

Πρόκειται για ένα από τα μικρότερα κεφάλαια της Σύνοψης. Η έκτασή του (μόλις πέντε σελίδες) και η έλλειψη ποικιλίας στο περιεχόμενο εναρμονίζονται απόλυτα με την ουσία της ολιγόμηνης βασιλείας του Μιχαήλ Ε' Καλαφάτη, κομβικό σημείο της οποίας υπήρξε η εξέγερση εναντίον του του λαού της πρωτεύουσας. Σε αυτήν ο Σκυλίτζης αφιερώνει το μεγαλύτερο μέρος της αφήγησής του, που χωρίς ανατροπές κυλά οργανωμένα και σε λογική συνέχεια του προηγούμενου κεφαλαίου- *Τοιούτω δὲ τέλει χρησαμένον τοῦ Μιχαήλ τὸ πᾶν κράτος περιέστη ὡς εἰς κληρονόμον τὴν βασιλίδα Ζωὴν.*¹⁴⁹⁹

1. Η άρνηση της Ζωής ν' αναλάβει την εξουσία και η ανάθεση του θρόνου στο Μιχαήλ Καλαφάτη

Ύστερα από το θάνατο του Μιχαήλ Δ' Παφλαγών, η εξουσία πέρασε ξανά στην κληρονόμο, τη βασίλισσα Ζωή, η οποία, όμως, δεν είχε πρόθεση να βασιλεύσει. Ειδικότερα, αφενός εξετάζοντας το βάρος της διακυβέρνησης-- *ἀποβλέψουσα πρὸς τὸν ὄγκον τῆς βασιλείας καὶ διαγνοῦσα*¹⁵⁰⁰ *καὶ αφετέρου πιστεύοντας ὅτι δεν ἦταν ωφέλιμο να μένει τέτοια εξουσία αβασίλευτη καὶ δίχως ἡγεσία- ἀλυσιτελὲς νομίσασα τὸ ἀβασίλευτον καὶ ἄναρχον τὴν τηλικαύτην εἶναι ἀρχήν*¹⁵⁰¹ *έκρινε πρέπον ὅτι θα ἔπρεπε να εκλέξει βασιλιά έναν άνθρωπο που θα μπορούσε να αντιλαμβάνεται τα πράγματα στις τρέχουσες πτυχές τους- καὶ δέον εἶναι κρίνασα προχειρίσθαι βασιλέα τὸν δυνάμενον ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν πραγμάτων ἐν ταῖς συμβαινούσαις τῶν περιστάσεων.*¹⁵⁰² Η απόφαση αυτή της Ζωής δείχνει ὅτι χαρακτηριζόταν από σύνεση, καθώς δεν ἔσπευσε να εκμεταλλευθεί την ευκαιρία που της δόθηκε να εξουσιάζει μια γυναίκα ολόκληρη την αυτοκρατορία.

Η αυτοκράτειρα Ζωή, ὕστερα από σκέψη τριῶν ημερῶν, κατέληξε στο ὅτι κατάλληλος υποψήφιος για να αναλάβει την εξουσία ἦταν ο ανιψιός του βασιλιά Μιχαήλ Καλαφάτης.¹⁵⁰³ Ο τελευταίος γεννήθηκε κατά πάσα πιθανότητα στην Κωνσταντινούπολη. Ο πατέρας του Στέφανος

¹⁴⁹⁹ ΣΙ, ὁ.π. 416, 58

¹⁵⁰⁰ ΣΙ, ὁ.π. 416, 62-63

¹⁵⁰¹ ΣΙ, ὁ.π. 416, 64-65

¹⁵⁰² ΣΙ, ὁ.π. 416, 65-67

¹⁵⁰³ ΟDB, ὁ.π. 1366

αναφέρεται ως καλαφάτης, εξ ου και το επώνυμο με το οποίο τον αποκαλούσαν περιφρονητικά οι κάτοικοι της πρωτεύουσας. Η μητέρα του Μαρία ήταν αδελφή του αυτοκράτορα Μιχαήλ Δ' και του πανίσχυρου τότε Ιωάννη Ορφανοτρόφου. Επειδή ανήκε στην οικογένεια των Παφλαγόνων, μέλη της οποίας είχαν καταλάβει ανώτατες θέσεις στο βυζαντινό κράτος στη διάρκεια της διακυβέρνησης του Μιχαήλ Δ' (1034-1041) και χάρη στη δράση του Ιωάννη Ορφανοτρόφου,¹⁵⁰⁴ ο Μιχαήλ θεωρήθηκε από τους θείους του ο κατάλληλος διάδοχος για να μείνει το αυτοκρατορικό στέμμα στην οικογένεια. Η αυτοκράτειρα, βέβαια, έδωσε το Μιχαήλ με φρικτότατους, σύμφωνα με τον Ιωάννη Σκυλίτζη όρκους- *ὄρκους φρικωδεστάτους*-¹⁵⁰⁵ πως θα είχε εκείνη κυρία του, δέσποινα και μητέρα του για όλη τη ζωή του, αλλά και αυτός πως θα ήταν πρόθυμος να πράξει όσα εκείνη τον είχε διατάξει- *ὡς κυρίαν αὐτὴν ἔξει διὰ βίου καὶ δέσποιναν καὶ μητέρα, πράττουσαν, ἅττα δὴ καὶ κελεύει ποιεῖν*.¹⁵⁰⁶ Έτσι, τον δέχθηκε σαν θετό γιο της και τον αναγόρευσε την 11η Δεκεμβρίου του 1041 βασιλιά των Βυζαντινών φορώντας του το διάβημα- *εἰσποιητὸν προσλαμβάνεται υἱὸν καὶ βασιλέα Ῥωμαίων ἀναγορεύει, τῷ βασιλικῷ ταινιώσασα διαδήματι*.¹⁵⁰⁷

2. Τα πρώτα μέτρα που πήρε ο Μιχαήλ προκειμένου να ισχυροποιήσει τη θέση του στην εξουσία

Όταν ανέλαβε την εξουσία λαμβάνοντας το στέμμα από τον πατριάρχη, ο Μιχαήλ προσπάθησε να προχωρήσει σε πράξεις κατάλληλες, ώστε να μπορέσει να κρατήσει γερά την εξουσία. Πράγματι, προσπάθησε να πάρει με το μέρος του τη σύγκλητο, παρέχοντας τιμές και αξιώματα, αλλά και το κοινό κολακεύοντας το με ευεργεσίες- *τιμαῖς καὶ ἀξιώματι τὴν σύγκλητον καὶ δωρεῶν διανομαῖς τὸ κοινὸν ἀνελάμβανεν*.¹⁵⁰⁸ Επίσης, παρακάλεσε τη Ζωή να φέρει πίσω τον Κωνσταντίνο, το δομέστικο από την εξορία και αφού τον αποκάλεσε τιμητικά νωβελίσσιμο (Τιμητικός τίτλος της βυζαντινής αυλικής ιεραρχίας (λατ. *nobilissimus* = ευγενέστατος). Εμφανίσθηκε κατά τη Πρώιμη Βυζαντινή περίοδο και έως τα μέσα του 11ου αιώνα δινόταν μόνο σε μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας. Ιεραρχικά βρισκόταν ανάμεσα στους τίτλους του καίσαρα και του κουροπαλάτη. Ο τίτλος επιβίωσε έως την εποχή των Παλαιολόγων), τον είχε πια μαζί του- *ἐντεύξει δὲ τῇ πρὸς τὴν δέσποιναν καὶ Κωνσταντῖνον τὸν δομέστικον μετακαλεσάμενος τῆς ὑπερορίας καὶ νωβελίσσιμον τιμήσας εἶχε μεθ'*

¹⁵⁰⁴ P. Lemerle, *Cinq études sur le XIe siècle byzantine*, Παρίσι 1977, 254

¹⁵⁰⁵ ΣΙ, *ὁ.π.* 416, 70-71. *Χρονογραφία του Θεοφάνη*, *ὁ.π.* 88

¹⁵⁰⁶ ΣΙ, *ὁ.π.* 416, 71-73

¹⁵⁰⁷ ΣΙ, *ὁ.π.* 416, 73-74

¹⁵⁰⁸ ΣΙ, *ὁ.π.* 417, 84-86

ἑαυτοῦ.¹⁵⁰⁹ Μολονότι γρήγορα επανέφερε τον Κωνσταντίνο από την εξορία, όπως προαναφέρθηκε, οι Βυζαντινοί ιστοριογράφοι τονίζουν ότι η πολιτική του Καλαφάτη έναντι των συγγενών του ήταν εντελώς διαφορετική από εκείνη που ακολουθούσε ο προκάτοχός του. Ενώ ο Μιχαήλ Δ' αναζήτησε και βρήκε το κύριο στήριγμα της εξουσίας του μεταξύ των συγγενών του, ο Μιχαήλ Ε' είδε στο πρόσωπό τους το κύριο εμπόδιο για την ανεξάρτητη διακυβέρνηση προς την οποία έτεινε και αποφάσισε να τους ευνουχίσει, στερώντας με τον τρόπο αυτόν από τον εαυτό του τη βοήθεια που θα μπορούσαν να του προσφέρουν.¹⁵¹⁰

Όμως, ο Μιχαήλ, παρασύρθηκε από τους εχθρούς της βασίλισσας Ζωής και τον έστρεψαν απέναντι της με αποτέλεσμα να προβεί σε σκληρές και απροσδόκητες ενέργειες. Πιο συγκεκριμένα, ο Ορφανοτρόφος τον παρέσυρε με γράμματα και ο δομέστικος με δήθεν συμβουλές, που του έλεγαν, πολλές φορές, να μην πιστεύει τη βασίλισσα, αλλά να την προσέχει για να μην πάθει τα ίδια με τον θείο του και βασιλιά Μιχαήλ, αλλά και τον προκάτοχο του Ρωμανό, που θα θανατώθηκε, όπως έλεγαν με μάγια. Τον συμβούλευαν, μάλιστα, εάν του ήταν δυνατό να βιασθεί να τη διώξει, ώστε να μην τον προλάβει εκείνη.¹⁵¹¹ Μη σταματώντας να τον ωθούν σε αυτή την πράξη, κατάφεραν να του αλλάξουν τα μυαλά και να σχεδιάσει πλεκτάνη εναντίον της- και συνεχείς τὰς προσβολὰς περὶ ταῦτοῦ ποιούμενοι πράγματος ἀναπεῖσαι ἴσχισαν ἐπιβουλήν κατ' αὐτῆς μελετῆσαι.¹⁵¹² Η ενέργειά του αυτή απέναντι στον άνθρωπο που τον ευεργέτησε και του έδωσε την ευκαιρία ν'αναλάβει το αυτοκρατορικό αξίωμα αιτιολογείται αφενός από το φόβο του μήπως εκείνη σφετερισθεί την εξουσία, αλλά και από την ευπιστία και την αφέλειά του.

Αφού, λοιπόν, τον έπεισαν ότι δεν είχε πλέον ανάγκη τη βασίλισσα, εξορίστηκε κατά διαταγή του στη νήσο Πρίγκιπο τον Απρίλιο του 1042 με πρόσθετη μάλιστα εντολή να καρεί μοναχή και να του στείλουν τα μαλλιά της- νυκτὸς δὲ τὴν βασιλίδα κατασπᾶ τοῦ θρόνου καὶ περιορίζει εἰς Πρίγκιπον, ἀποκεῖραι τοῖς ἄγουσι κελεύσας αὐτὴν καὶ διακομίσει τούτῳ τὰς τρίχας αὐτῆς .¹⁵¹³ Όταν ο έπαρχος της Κωνσταντινούπολης Αναστάσιος ανέγνωσε στον Φόρο του Μ. Κωνσταντίνου τη σχετική διαταγή (προκήρυξη), στην οποία ο Μιχαήλ Ε' Καλαφάτης προσπαθούσε να δικαιολογήσει στο λαό τους λόγους της καταδίκης της Ζωής, ακούσθηκε κραυγή από το συγκεντρωμένο πλήθος, που αποδοκίμαζε το Μιχαήλ.

¹⁵⁰⁹ ΣΙ, ό.π. 417, 86-88

¹⁵¹⁰ Μιχαήλ Ατταλειάτης, *Ιστορία*, Bekker, I. (ed.), *Michaelis Attaliotae Historia* (Bonn 1853), 11-12. Μ. Psellos, *Chronographie*, ό.π. 90-91

¹⁵¹¹ ΣΙ, ό.π. 417, 89-94

¹⁵¹² ΣΙ, ό.π. 417, 94-95

¹⁵¹³ ΣΙ, ό.π. 418, 15-17

Ειδικότερα, ο αυτοκράτορας στο λόγο του μέσω του επάρχου υποστήριξε ότι η Ζωή είχε αποδειχθεί εχθρική απέναντι στην εξουσία του, για αυτό, όπως και η ίδια εξορίστηκε, έτσι και ο Αλέξιος που συνεργάστηκε μαζί της, απομακρύνθηκε από την εκκλησία- *κακόνους ή Ζωή περι τήν βασιλείαν μου φανείσαι ἐξώρισται παρ' ἐμοῦ, συμφρονῶν δὲ ταύτη καὶ ὁ Ἀλέξιος ἐξεβλήθη τῆς ἐκκλησίας.*¹⁵¹⁴ Κλείνοντας το διάγγελμα αυτό, ο αυτοκράτορας υποσχέθηκε στο λαό πως αν διατηρήσουν την εὐνοια προς αυτόν, θα αποκτήσουν μεγάλες τιμές και αγαθά, αλλά και μια ζωή χαρούμενη και τέλεια- *ὕμεις δὲ ὁ ἐμὸς λαός, εἰ τὴν αὐτὴν διατηροίητε εὐνοϊαν πρὸς ἐμέ, μεγάλων τιμῶν καὶ ἀγαθῶν τεύξεσθε καὶ ζωὴν ἄλυτον καὶ καθαρὰν ζήσεσθε.*¹⁵¹⁵ Ο αρκετά αυτός διπλωματικός λόγος αποδεικνύει τις προσπάθειες του βασιλιά να ισχυροποιήσει τη θέση του, αλλά και να αποφύγει και οποιαδήποτε εξέγερση εκ μέρους του λαού, η οποία τον φόβιζε αρκετά.

Εκείνος που φώναξε, όπως προαναφέρθηκε, όταν ο επάρχος διάβασε στο λαό το διάγγελμα είπε τα εξής: *«ἡμεῖς σταυροπάτην Καλαφάτην βασιλέα οὐ θέλομεν, ἀλλὰ τὴν ἀρχέγονον καὶ κληρονόμον καὶ ἡμετέραν μητέρα Ζωὴν».*¹⁵¹⁶ Ο λαός λαμβάνοντας αφορμή από την πράξη αυτή, κραύγαζε με μια φωνή *«ἀνασκαφείη τὰ ὀστᾶ τοῦ Καλαφάτου»*,¹⁵¹⁷ φράση η οποία αποτέλεσε το σύνθημα ἐνοπλης στάσης. Προκειμένου να αντιμετωπιστεί η κατάσταση αυτή, η Σύγκλητος και ο στρατός επανέφεραν τη Θεοδώρα στη Μεγάλη Εκκλησία από το μοναστήρι του Πετρίου και αφού της φόρεσαν τη βασιλική αλουργίδα, την επευφημούσαν ως βασίλισσα μαζί με την αδερφή της Ζωή- *καὶ κοινῇ συμβουλῇ πέμψαντες ἄγουσι τὴν Θεοδώρα ἀπὸ τοῦ Πετρίου εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, καὶ ἐνδύσαντες αὐτὴν ἀλουργίδα βασιλικὴν ἀνάσσαν ἐψημοῦσι σὺν Ζωῇ τῇ ταύτης ἀδελφῇ.*¹⁵¹⁸ Επειδή, όμως, ο λαός ὀρμησε στο παλάτι με σκοπό να κατεβάσουν το Μιχαήλ από τα ανάκτορα, ο τελευταίος για να κατευνάσει το πλήθος, επανέφερε τη Ζωή στο παλάτι βγάζοντας της το αυτοκρατορικό ράσο και ντύνοντας την με βασιλικά ενδύματα- *ὁ δὲ πρὸς τὴν ὀργὴν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν κίνησιν ἀποδειλιάσας, εὐθὺς ἀποστείλας ἤγαγε τὴν Ζωὴν ἐν τῷ παλατίῳ καὶ ἀποδύσας αὐτὴν τὰ μοναχικὰ μετημφίασε βασιλικοῖς περιβλήμασι.*¹⁵¹⁹ Η αντίδραση αυτή του Μιχαήλ θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως συνετή, καθώς έλαβε την παραπάνω απόφαση σε μια κρίσιμη στιγμή στην οποία κινδύνευε ο αυτοκρατορικός θρόνος.

¹⁵¹⁴ ΣΙ, ὁ.π. 418, 20-22

¹⁵¹⁵ ΣΙ, ὁ.π. 418, 22-24

¹⁵¹⁶ ΣΙ, ὁ.π. 418, 26-28

¹⁵¹⁷ ΣΙ, ὁ.π. 418, 28-29

¹⁵¹⁸ ΣΙ, ὁ.π. 418, 37-40

¹⁵¹⁹ ΣΙ, ὁ.π. 419, 41-43

Το εξαγριωμένο πλήθος εξαπέλυε ύβρεις απέναντι στο βασιλιά, ενώ, μάλιστα, τον σημάδευαν με πέτρες και τόξα- *ὕβρεσί τε πανταχόθεν πλυνόμενος καὶ λίθοις κάτωθεν καὶ τόξοις βαλλόμενος.*¹⁵²⁰ Ἐγίνε μεγάλη σφαγή των πολιτών, καθώς οι άοπλοι μάχονταν με ενόπλους-χρειάστηκε να επέμβει και ο στρατός για να καταπνιγεί η εξέγερση- κρατώντας πέτρες, ξύλα και ότι άλλο βρέθηκε μπροστά τους. Λέγεται, μάλιστα, ότι εκείνη την ημέρα—*ἦν δὲ τρίτη τοῦ ἀντίπασχα*-¹⁵²¹ χάθηκαν περίπου τρεις χιλιάδες άνδρες- *ἄνδρες ἀμφὶ τὰς τρεῖς χιλιάδας.*¹⁵²² Στο σημείο αυτό, καλό θα ήταν να διευκρινισθεί ότι η εβδομάδα του Αντιπάσχα ήταν η επόμενη της εβδομάδας του Πάσχα. Στο παρόν χωρίο, ο χρονογράφος αναφέρεται στο Πάσχα του 1042.

Η ορμή των πολιτών ήταν τόσο μεγάλη που αποδεικνύεται από το γεγονός ότι κατάφεραν να νικήσουν τους υπερασπιστές του βασιλιά και να προχωρήσουν σε πράξεις ανάλογες του μίσους τους προς τους τελευταίους. Ειδικότερα, αφού διέρρηξαν τις πύλες του παλατιού και βρέθηκαν εντός των ανακτόρων, άρπαξαν όσο χρυσάφι απέμεινε στα σέκρετα και άλλα είδη που υπήρχαν- *καὶ διαρρήξαντες τὰς πύλας τοῦ παλατίου καὶ εἶσω γενόμενοι τὸ τε ἐναποκείμενον ἐν τοῖς σεκρέτοις διαρπάζουσιν χρυσίον καὶ τὰ λοιπὰ εὐρισκόμενα εἶδη.*¹⁵²³ Επίσης, έσχισαν τους καταλόγους των δασμών και έσπευσαν να συλλάβουν το βασιλιά- *διαρρήσσουσι δὲ καὶ τὰς δημοσίας ἀπογραφάς, καὶ τὸν βασιλέα συλλαβεῖν ἔσπευδον.*¹⁵²⁴

Μόλις ο Μιχαήλ αντιλήφθηκε πως θα νικηθεί, επιβίβαστηκε στη βασιλική γαλέρα μαζί με το νωβελίσσιμο και μερικούς έμπιστους και αφήνοντας τη Ζωή στο παλάτι, έφυγε σαν εξόριστος για τη μονή Στουδίου, το πρωί της Τετάρτης και αμέσως με το θείο του έγιναν μοναχοί- *ὁ δὲ ἐπεῖπερ ἔγνω κατισχόμενος τῷ βασιλικῷ ἐπιβὰς δρόμωνι μετὰ τοῦ νωβελισσίμου καὶ τινῶν οἰκειοτάτων αὐτῷ, καταλιπὼν ἐν τῷ παλατίῳ τὴν Ζωὴν, ὠχετο φυγὰς εἰς τὴν μονὴν τῶν Στουδίου τῇ τετράδι πρωΐας, καὶ εὐθὺς ἠμφιάσατο τὸ τῶν μοναχῶν σχῆμα συνάμα τῷ θείῳ αὐτοῦ.*¹⁵²⁵

Όμως, με τη διαταγή της Θεοδώρας, στην οποία ήταν αντίθετη η Ζωή, η οποία έδειχνε συμπάθεια προς το δυστυχισμένο- *συμπαθὴς τῷ δυστυχοῦντι ἐγίνετο*-¹⁵²⁶ ο Μιχαήλ Ε', αλλά και ο Κωνσταντίνος, αφού τιμωρήθηκαν με τύφλωση, εξορίστηκαν- *τυφλωθέντες οὖν ἐξορίζονται.*¹⁵²⁷

¹⁵²⁰ ΣΙ, ό.π. 419, 66-67

¹⁵²¹ ΣΙ, ό.π. 419, 63

¹⁵²² ΣΙ, ό.π. 419, 63-64

¹⁵²³ ΣΙ, ό.π. 419, 65-67

¹⁵²⁴ ΣΙ, ό.π. 419, 67-68

¹⁵²⁵ ΣΙ, ό.π. 420, 69-73

¹⁵²⁶ ΣΙ, ό.π. 420, 86

¹⁵²⁷ ΣΙ, ό.π. 421, 3

Πιο συγκεκριμένα, ο Μιχαήλ εξορίσθηκε στη μονή των Ελεγκμών, η οποία βρισκόταν στη Βιθυνία- *εἴκαδι πρώτη μηνὸς Ἀπριλίου, ἰνδικτιῶνος δεκάτης τοῦ ς' φν' ἔτους*-,¹⁵²⁸ δηλαδή το 1042, αφού βασίλευσε τέσσερις μήνες και πέντε ημέρες, ενώ οι συγγενείς του όλοι διασκορπίστηκαν σε διάφορες περιοχές- *βασιλεύσας ἐπὶ μῆνας τέσσαρας καὶ ἡμέρας πέντε, καὶ οἱ συγγενεῖς δὲ πάντες αὐτοῦ ἄλλος ἄλλαχού διεσπάρησαν*.¹⁵²⁹

Αποτίμηση

Ο Μιχαήλ Ε' Καλαφάτης, τους λίγους μήνες που βρέθηκε στην εξουσία δεν επέδειξε ιδιαίτερο έργο. Όταν ανέλαβε το αυτοκρατορικό αξίωμα έδειξε το γενναιόδωρο πρόσωπό του, καθώς προσπάθησε να πάρει μαζί του αφενός τη σύγκλητο παρέχοντας στα μέλη της τιμές και αξιώματα και αφετέρου το κοινό με ευεργεσίες. Το μεγάλο του λάθος ήταν ότι παρασύρθηκε από τους ανθρώπους που ήταν δίπλα του και στράφηκε κατά της Ζωής, γι' αυτό εύλογα θα μπορούσε κάποιος να τον χαρακτηρίσει αφελή και άπειρο. Ίσως, αν απέφευγε το τελευταίο παρέμενε στην εξουσία ώστε να καταφέρει να επιδείξει κάποιο έργο για τους υπηκόους του.

Αμέσως, λοιπόν, με την άνοδό του στο θρόνο, επιτέθηκε απροκάλυπτα εναντίον της Ζωής, παραβιάζοντας την αυτοκρατορική νομιμότητα και καταπατώντας τους ιερούς όρκους που της είχε δώσει προκειμένου να ανέβει στην εξουσία. Αργότερα, εμφανίζεται να αντιμετωπίζει χωρίς θάρρος και αυτοκυριαρχία τις δυσμενείς επιπτώσεις της λαϊκής εξέγερσης εναντίον του. Η αίσθηση, λοιπόν, που αποκομίζει ο αναγνώστης είναι οπωσδήποτε αρνητική για τον αυτοκράτορα, ωστόσο οι τόνοι διατηρούνται χαμηλοί.

Σε μια απόπειρα σύγκρισης της *Σύνοψης* με την *Ιστορία* του Μιχαήλ Ατταλειάτη, αξίζει ν' αναφερθεί πως στην τελευταία η παρουσίαση του αυτοκράτορα είναι αφενός πιο ξεκάθαρη, αφετέρου πιο σύνθετη. Συγκεκριμένα, ο νέος αυτοκράτορας επαινείται αρχικά για τη γενναιодωρία του απέναντι στους αξιωματούχους και το λαό, τη θαυμαστή δικαιοσύνη του (απόδειξή της και η αποκατάσταση της αδικίας του προκατόχου του σε βάρος των Κωνσταντίνου Δαλασσηνού και Γεωργίου Μανιάκη)¹⁵³⁰ και τη φιλολαϊκή πολιτική του, ακόμη και όταν αυτή σημαίνει

¹⁵²⁸ ΣΙ, ό.π. 421, 4-5

¹⁵²⁹ ΣΙ, ό.π. 421, 5-7. T. Lounghis, *Chronique de la chute de Michael V le Calfat*, *Byzantiaka* 18, 1998, 75-117

¹⁵³⁰ Στον Γεώργιο Μανιάκη αναφέρεται στην επόμενη βασιλεία και η *Σύνοψη*: *Γεώργιον τὸν Μανιάκην, ἤδη παρὰ τοῦ Μιχαήλ φθάσαντα τῆς φρουρᾶς ἀπολυθῆναι* (ΣΙ, ό.π. 422,23-24).

σύγκρουση με την οικογένειά του. Στη συνέχεια, ωστόσο, αποδοκιμάζεται έντονα για την αχάριστη συμπεριφορά του απέναντι στην ευεργέτιδά του Ζωή, την καταπάτηση των ιερών του όρκων και την παραβίαση της αυτοκρατορικής νομιμότητας. Σε τελείως άλλο μήκος κύματος κινείται η *Χρονογραφία* Ειδικότερα, ο Ψελλός είναι απόλυτα απορριπτικός απέναντί του ήδη από την προηγούμενη βασιλεία, επισημαίνοντας σταθερά τις κατακριτέες πτυχές της προσωπικότητάς του· κυρίως την υποκρισία του σε προσωπικό και πολιτικό επίπεδο,¹⁵³¹ την αγνωμοσύνη και τη σκληρότητα που επέδειξε απέναντι σε όσους τον ευεργέτησαν, την αλαζονία του στην άσκηση της εξουσίας και τη δειλία με την οποία αντέδρασε στην επικείμενη τύφλωσή του — ακόμη και ο νωβελλίσσιμος θεός του επέδειξε μεγαλύτερη γενναιότητα από αυτόν. Δίπλα σε όλα αυτά, κατακρίνονται και οι αλλαγές που επέφερε στο χώρο των αυλικών αξιωματούχων, καθώς και το ενδιαφέρον του να γίνει αρεστός στις λαϊκές μάζες.¹⁵³²

¹⁵³¹ Σύμφωνα με τον Ljubarskij (*Ψελλός*, 315-317) και ο Μιχαήλ Ε' της *Χρονογραφίας*, όπως και ο Ρωμανός Ε' Αργυρός, κατατάσσεται ευθαρσώς στον τύπο του υποκριτή αυτοκράτορα.

¹⁵³² Ε.Σ Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 426-427

ΖΩΗ ΜΑΚΕΔΩΝ

1. Οι ενέργειες της Ζωής πριν την άνοδο του Μιχαήλ Καλαφάτη στην εξουσία

Πριν προχωρήσουμε στον αυτοκράτορα που ακολούθησε το Μιχαήλ Ε΄, δηλαδή στο Μιχαήλ Ε΄ Καλαφάτη, καλό θα ήταν να γίνει μια μικρή αναφορά στις ενέργειες της Ζωής πριν την άνοδο του τελευταίου στο θρόνο, αλλά και μετά την κάθοδό του. Ειδικότερα, πριν ν'αναθέσει την εξουσία στο Μιχαήλ, η αυτοκράτειρα Ζωή είχε προχωρήσει στην απομάκρυνση από τα αξιώματα όσων θεωρούσε ότι έβλαπταν την αυτοκρατορία. Πιο συγκεκριμένα, είχε εξορίσει τον Ορφανοτρόφο στη μονή Μονοβάτων, της οποίας η τοποθεσία δεν ήταν ακριβής, αλλά βρισκόταν προς τα ακραία ανατολικά σύνορα της αυτοκρατορίας- έκποδων ποιησαμένη τὸν ὀρφανοτρόφον καὶ ἐς τὸ μοναστήριον τῶν Μονοβατῶν ἐξορίσασα.¹⁵³³ Επίσης, έθεσε υπό περιορισμό στην Αψίδα, στα κτήματα του στον Οψίκιο, τον Κωνσταντίνο, το δομέστικο των Σχολών, του οποίου, όμως, αφαίρεσε και το αξίωμα- παραπλησίως καὶ Κωνσταντῖνον τὸν δομέστικον τῶν σχολῶν τῆς ἀρχῆς παραλύσασα καὶ ἐν τοῖς τοῦ Ὀψικίου κτήμασιν αὐτοῦ τῆς ἀψίδος τοῦτον περιορίσασα-¹⁵³⁴ ενώ το ίδιο ίσχυσε και για το πρωτοβεστιάριο Γεώργιο που τον έστειλε στα κτήματα του στην Παφλαγονία- ὡσαύτως καὶ Γεώργιον τὸν πρωτοβεστιάριον ἐν τοῖς κατὰ Παφλαγονίαν κτήμασιν αὐτοῦ στείλασα.¹⁵³⁵ Είναι σαφές, λοιπόν, από τα παραπάνω ότι η Ζωή θέλησε να εξασφαλίσει την απρόσκοπτη λειτουργία της εξουσίας, για αυτό και απομάκρυνε όσους θεωρούσε επικίνδυνους.

2. Οι ενέργειες της Ζωής μετά την τύφλωση και την εξορία του Μιχαήλ

Υστερα από την περίοδο διακυβέρνησης, την τύφλωση και την εξορία του Μιχαήλ Ε΄, η εξουσία πέρασε ξανά στα χέρια της Ζωής, η οποία από τις 21 Απριλίου έως τις 11 Ιουνίου του 1042 είχε, χωρίς τη θέληση της, συμβασίλισσα την αδερφή της Θεοδώρα. Η αυτοκράτειρα το λίγο χρονικό διάστημα που κατείχε την εξουσία προχώρησε στην παραχώρηση τιμών και αξιωμάτων στη σύγκλητο, αλλά και ευεργεσιών στο κοινό-- τιμῶν μὲν ἢ σύγκλητος προβιβασμοῖς ἐγεραίρετο καὶ δωρεῶν διανομαῖς τὸ κοινόν.¹⁵³⁶ Επίσης, για τα ζητήματα του κράτους ελήφθη η δέουσα πρόνοια, καθώς

¹⁵³³ ΣΙ, ό.π. 416, 74-76

¹⁵³⁴ ΣΙ, ό.π. 416- 417, 76-78

¹⁵³⁵ ΣΙ, ό.π. 417, 78-79

¹⁵³⁶ ΣΙ, ό.π. 422, 10-11

παντού στέλλονταν διατάγματα που υπόσχονταν πως οι εξουσίες δε θα αποτελούσαν πλέον συνέπεια συναλλαγής, ούτε θα εξαγοράζονταν, όπως πρώτα, καθώς είχε ως σκοπό της να δοθεί τέλος σε κάθε αδικία- και τὰ πράγματα προμηθείας τῆς ἐνδεχομένης ἐτύγχανε, γραμμάτων ἀπανταχοῦ καὶ διαταγμάτων ἐκπεμπομένων, ἀπριάτην τε τὰς ἀρχὰς γίνεσθαι, καὶ μὴ ὠνίους ὡς πρότερον ὑπισχνουμένων, καὶ πᾶσαν ἀδικίαν ἐκ μέσου διοριζόμενων ἐλαύνεσθαι.¹⁵³⁷

Όταν τακτοποιήθηκαν τα παραπάνω, οδήγησαν στη βασιλεύουσα από την εξορία το νωβελίσσιμο Κωνσταντίνο και τον ανέκριναν για τα δημόσια χρήματα- ἤχθη καὶ ὁ νωβελίσσιμος Κωνσταντῖνος ἀπὸ τῆς ὑπερορίας καὶ περὶ τῶν δημοσίων ἀνακρινόμενος χρημάτων.¹⁵³⁸ Εκείνος, όμως, φοβήθηκε από τις απειλές τους και τους υπέδειξε πενήντα τρία κεντητάρια χρυσού που είχε κρύψει μέσα σε μία στέρνα στο σπίτι του, πλησίον των Αγίων Αναργύρων και ύστερα επέστρεψε στην εξορία-τὰς ἀπειλὰς πτοηθεὶς, ὑπέδειξεν ἐν τῷ κατὰ τοὺς ἀγίους ἀποστόλους οἴκῳ αὐτοῦ κεκρυμμένα ἔν τινι κινστέρνῃ χρυσοῦ κεντητάρια πενήκοντα ἐπὶ τρισὶ καὶ ταῦτα μὲν διεκομίσθη τῇ βασιλίδι, ἐκείνον δ' αὖθις ἡ ὑπερορία ἐδέξατο.¹⁵³⁹

Πριν προχωρήσει στην ανάθεση της εξουσίας σε ένα νέο βασιλιά, τον οποίο θα παντρευόταν νόμιμα, η Ζωή ανέθεσε αξιώματα σε όσους θεωρούσε πως τα άξιζαν. Ειδικότερα, εξέλεξε δομέστικο των Σχολών Ανατολής τον πρόεδρο Νικόλαο, ευνούχο του πατέρα της, ενώ δούκα της Δύσης διόρισε τον πατρικό Κωνσταντίνο τον Καβάσιλα, ο οποίος καταγόταν από βυζαντινή οικογένεια της Θεσσαλονίκης, μέλη της οποίας εμφανίζονται να κατέχουν αξιώματα από τον 11ο αιώνα και διατηρούσε φέουδα στο σημερινό χωριό Καβάσιλα Πιερίας. Επίσης, όσον αφορά στον πατρικό Γεώργιο Μανιάκη που είχε ήδη ελευθερώσει από την φυλακή ο Μιχαήλ, καθώς είχε κατηγορηθεί ως αντάρτης επί Μιχαήλ Παφλαγών- ὡς ἀπόστασιν εἶη μελετῶν ὁ Μανιάκης κατὰ τοῦ βασιλέως,¹⁵⁴⁰ αφού τον τίμησε ως μάγιστρο, τον έστειλε στα τάγματα της Ιταλίας ως στρατηγό με απόλυτη εξουσία.¹⁵⁴¹

¹⁵³⁷ ΣΙ, ό.π. 422, 12-15

¹⁵³⁸ ΣΙ, ό.π. 422, 16-17

¹⁵³⁹ ΣΙ, ό.π. 422, 17-20

¹⁵⁴⁰ ΣΙ, ό.π. 406, 2-3

¹⁵⁴¹ ΣΙ, ό.π. 422, 21-26. Α. Γ.Κ. Σαββίδη, *Γεώργιος Μανιάκης Κατακτήσεις και υπονόμευση στο Βυζάντιο του ενδέκατου αιώνα (1030-1043 μ.Χ.)*, εκδ. Περίπλους, Αθήνα, 2004, 37-38

Αποτίμηση

Μέσα από τις ενέργειες της Ζωής, θα μπορούσε κανείς να διεξάγει το συμπέρασμα ότι ήταν μία αδίστακτη αυτοκράτειρα, η οποία δε δίστασε, λόγω της ερωτομανίας της να σκοτώσει το σύζυγο της, προκειμένου να ανεβάσει στην εξουσία τον εραστή της. Μάλιστα, δε δίστασε να επιλέγει εκείνη τους αυτοκράτορες που θα αναλάμβαναν την εξουσία ύστερα από γάμο μαζί της. Πρώτα επέλεξε το Μιχαήλ Παφλαγών που για χάρη του σκότωσε τον άντρα της, Ρωμανό Αργυρό, ενώ ύστερα από το θάνατο του Μιχαήλ Ε' Καλαφάτη, που είχε διαδεχθεί στο θρόνο τον Μιχαήλ Παφλαγών παντρεύτηκε τον Κωνσταντίνο Μονομάχο, τον νέο αυτοκράτορα του Βυζαντίου. Αίσθηση προκαλεί το γεγονός πως παρά τον παραγκωνισμό της από το Μιχαήλ Καλαφάτη, εκείνη έδειχνε ακόμη συμπάθεια προς το πρόσωπό του, σε αντίθεση με την αδερφή της Θεοδώρα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ' ΜΟΝΟΜΑΧΟΣ

Πρόκειται για το τελευταίο από τα τρία μεγαλύτερα κεφάλαια της *Σύνοψης* (καταλαμβάνει πενήντα επτά σελίδες της έκδοσης), το οποίο καλύπτει αναλυτικότερα όλα σχεδόν τα γεγονότα της βασιλείας του Κωνσταντίνου Θ' Μονομάχου, δίνοντας έμφαση στις πολυάριθμες πολεμικές επιχειρήσεις των Βυζαντινών στα δυτικά (Σικελία) και κυρίως, στα βόρεια (Σέρβοι, Ρώσ, Πατζινάκες) και τα ανατολικά (Τούρκοι, Αρμένιοι, Ίβηρες) της αυτοκρατορίας. Όσον αφορά ειδικότερα στους Σελτζούκους Τούρκους και στους Πατζινάκες, η δυναμική εμφάνιση των οποίων συνιστά τη νέα εξωτερική απειλή, είναι χαρακτηριστικό ότι η αφήγηση δεν περιορίζεται στις συγκρούσεις τους με τα βυζαντινά στρατεύματα, αλλά προχωρά περαιτέρω στην παρουσίαση της ιστορίας τους και των πολιτικών εξελίξεων στο εσωτερικό τους.¹⁵⁴² Στο σημείο αυτό, καλό θα ήταν ν'αναφερθεί ότι το ιδιαίτερο ενδιαφέρον του Σκυλίτζη για τους Σελτζούκους Τούρκους και τους Πατζινάκες αιτιολογείται από δύο στοιχεία· αφενός επειδή περιήλθαν στα χέρια του οι σχετικές πληροφορίες (από το αυτοκρατορικό αρχείο);¹⁵⁴³ και αφετέρου συνειδητά, επειδή οι δυο λαοί ενεπλάκησαν δυναμικά και επικίνδυνα στην ιστορία της αυτοκρατορίας. Σαφέστατα, πάντως, κυριαρχούν οι πολεμικές περιγραφές, ενώ αντίθετα τίποτα δεν αναφέρεται για το λεγόμενο σχίσμα των δύο Εκκλησιών, που αποτελεί συνέπεια της σύγκρουσης του πατριάρχη Μιχαήλ Κηρουλάριου και των απεσταλμένων του πάπα στην Κωνσταντινούπολη με αιτία τη χρήση των αζύμων¹⁵⁴⁴ στη Θεία Κοινωνία ή το ενδιαφέρον του Μονομάχου να ενισχύσει την παιδεία μέσω της οργάνωσης του λεγόμενου «πανεπιστημίου» της Κωνσταντινούπολης.¹⁵⁴⁵

Ο Κωνσταντίνος Θ' Μονομάχος, ο διάδοχος του Μιχαήλ Ε' Καλαφάτη, ήταν η δεύτερη επιλογή της αυτοκράτειρας Ζωής. Ειδικότερα, όταν είχε γίνει σύσκεψη για το ποιος θα γινόταν βασιλιάς, η Ζωή επιθυμούσε σφόδρα να πάρει για άντρα της τον κατεπάνω Κωνσταντίνο, που τον αποκαλούσαν Αρταιλίην¹⁵⁴⁶ από τη θέση που είχε υπηρετήσει. Στο σημείο αυτό, καλό θα ήταν να αναφερθεί ότι αρτοκλίνης ή αρτικλίνης¹⁵⁴⁷ ονομαζόταν ο επιστάτης του δείπνου ή της τραπέζης, όρος που προερχόταν

¹⁵⁴² Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 433

¹⁵⁴³ J. Karayannopoulos- G. Weiss, *Quellenkunde zur Geschichte von Byzanz (324- 1453)*, II, Wiesbaden 1982, 406

¹⁵⁴⁴ ODB, ό.π. 241

¹⁵⁴⁵ ΑΤΤ, ό.π. 21, 15-22, 3

¹⁵⁴⁶ ΣΙ, ό.π. 422, 29

¹⁵⁴⁷ Δ. Σκαρλάτος ο Βυζάντιος, *Κωνσταντινούπολις*, τ. Γ', εκδ. Πελεκάνος, Αθήνα 1869, ζ'. Σ. Λάμπρος, *Ιστορία της Ελλάδος από των αρχαιοτάτων χρόνων*, ό.π. 303 . Ιωάννου Σκυλίτζη *Χρονογραφία*, ό.π. σημ. 823, 567. Μ. Psellos, *Chronographie*, ό.π. 123

από το λατινικό *triclinium*= τρίκλινο, κλίνη δείπνου. Ο τελευταίος, μάλιστα, σύμφωνα με τον χρονογράφο ήταν όμορφος άντρας, ενώ αναφέρει πως είχε διαδοθεί πως η Ζωή είχε συνάψει παράνομο δεσμό μαζί του- *ἦν γὰρ ὁ ἀνὴρ εὐρεπῆς τὴν ὥραν, ἐλέγετο δὲ καὶ λάθρα τῇ Ζωῇ πλησιάζειν.*¹⁵⁴⁸ Όμως, ο γάμος αυτός δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ, επειδή η γυναίκα του τον δηλητηρίασε όχι επειδή δε διέθετε αισθήματα για τον άντρα της, αλλά γιατί δεν ήθελε να τον χάσει, ενώ εκείνη ακόμη ήταν ζωντανή- *ἀλλὰ τοῦτον μὲν ἢ σύνοικος φαρμάκοις ἐξάγει τοῦ βίου, οὐκ ἐπειδὴ ἀποστόργως εἶχε πρὸς αὐτόν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔμελλε τούτον ἔτι ζῶντος στερίσκεσθαι.*¹⁵⁴⁹ Όταν, λοιπόν, αυτό το σχέδιο της βασίλισσας απέτυχε, ανακάλεσε από την εξορία του στη Μυτιλήνη τον Κωνσταντίνο Μονομάχο που νωρίτερα (όταν σχεδίαζε να ανεβάσει στον θρόνο τον Κωνσταντίνο Αρτοκλίνη) είχε διορίσει Δικαστή των Ελλήνων- *μεταπέμπεται ἀπὸ τῆς ἐξορίας Κωνσταντῖνον τὸν Μονομάχον, παρὰ τοῦ ὀρφανοτρόφου τὴν νῆσον Μιτυλήνην [...] τοῦτον γὰρ ὀπήνικα τὸν ἕτερον ἐβουλεύετο Κωνσταντῖνον εἰς τὸν βασιλείον θρόνον ἀναγαγεῖν, δικαστὴν Ἑλλήνων προεχειρίσατο.*¹⁵⁵⁰ Στη συνέχεια έγινε ο γάμος¹⁵⁵¹ και το μυστήριο τέλεσε ο πρώτος από τους πρεσβύτερους της Νέας Εκκλησίας, ο λεγόμενος Στυπής της 11η Ιουνίου 1042- *ὧ τίνι ἀχθέντι συνάπτεται εἰς κοινωσίαν γάμου ἢ βασιλῆος, τῆς ἱερολογίας γενομένης παρὰ τοῦ πρώτου τῶν πρεσβυτέρων τῆς Νέας Ἐκκλησίας, ὃς Στυπῆς ἄνομάζετο, ἐνδεκάτῃ τότε τοῦ Ἰουνίου μηνὸς ἄγοντος, τοῦ ζφν' ἔτους.*¹⁵⁵² Την επόμενη ημέρα εστέφθη αυτοκράτορας από τον πατριάρχη- *στέφεται δὲ τῇ ἐπαύριον παρὰ τοῦ πατριάρχου.*¹⁵⁵³

1. Πρώτες ενέργειες του Μονομάχου

Ο Κωνσταντίνος Θ' ήταν άνθρωπος μετριοπαθής, που η τύχη τον ανάγκασε να αντιμετωπίσει, χωρίς επιτυχία, όμως, τις μεγάλες δυσκολίες της εποχής του. Για να γίνει αγαπητός στο λαό της Κωνσταντινούπολης, άρχισε να μοιράζει άφθονο χρυσάφι στο λαό- *καὶ χρυσίου δὲ διανομαῖς τὸ πλῆθος ἐφιλοτιμήσατο.*¹⁵⁵⁴ Επίσης, έστειλε σε όλα τα θέματα διαγγέλματα που έκαναν γνωστή της άνοδο του στο θρόνο και υποσχόταν την αφθονία με την ελεύθερη ροή των αγαθών κα την εκρίζωση κάθε κακής συνήθειας-

¹⁵⁴⁸ ΣΙ, ό.π. 422- 423, 30-31

¹⁵⁴⁹ ΣΙ, ό.π. 423, 31-33

¹⁵⁵⁰ ΣΙ, ό.π. 423, 34-38

¹⁵⁵¹ Ε. Γλυκατζή-Αρβελέρ, *Η πολιτική Ιδεολογία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, εκδ. Ψυχογιός 1992, 174

¹⁵⁵² ΣΙ, ό.π. 423, 45-47.

¹⁵⁵³ ΣΙ, ό.π. 423, 48

¹⁵⁵⁴ ΣΙ, ό.π. 423, 51

ἐξαπέστειλε δὲ καὶ ἀναφοράς ἐν πᾶσι τοῖς θέμασι, τὴν τε ἀνάρρησιν αὐτοῦ δηλώσας, καὶ ὑπισχνούμενος παντὸς μὲν ἀγαθοῦ βλύσιν καὶ παρρησίαν, πάσης δὲ κακίας ἀποτομήν.¹⁵⁵⁵ Ἐξάλλου, μετέφερε τον Ἰωάννη Ορφανοτρόφο με ὅλα τα αγαθά του ἀπὸ τῆς Μονῆς Μονοβατῶν στὴ νῆσο Λέσβο καὶ τον προκάτοχο του Μιχαήλ στὴ Χίο, ἀλλὰ καὶ τον Κωνσταντῖνο νωβελίσσιμο στὴ Σάμο- μεταβίβασε δὲ καὶ Ἰωάννην τὸν Ορφανοτρόφον μετὰ πάντων, ὧν εἶχεν, ἀπὸ τῆς μονῆς τῶν Μονοβατῶν ἐς τὴν νῆσον Λέσβον, καὶ Μιχαήλ τὸν πρὸ τοῦ βασιλέα εἰς Χίον, καὶ Κωνσταντῖνον τὸν νωβελίσσιμον εἰς Σάμον.¹⁵⁵⁶ Ὅσον ἀφορᾷ στους συγκλητικούς, ὁ Κωνσταντῖνος τους προβίβασε σε αξιώματα ἀνάλογα με τὴν ἀξία του καθενός- πάντας μὲν τοὺς συγκλητικούς βαθμοὺς ἀξιωμάτων κατὰ τὴν ἐκάστου προεβίβασεν ἀξίαν.¹⁵⁵⁷

2. Στάσεις στο ἐσωτερικὸ τῆς αυτοκρατορίας

Α) Ἡ ἐπανάσταση τοῦ Στέφανου Βοϊσθλάβου

Ὁ Μονομάχος, ἀφοῦ ἐξόρισε ὅσους ἦταν ἀντίθετοι στὴν πολιτικὴ τῆς Ζωῆς, ἐστρεψε τὴν προσοχὴ του στο να ἀντιμετωπίσει ὅσους ἀπειλοῦσαν τὴν αυτοκρατορία. Εἰδικότερα, προσπάθησε να ἀντιμετωπίσει τὸ Σέρβο ἐπαναστάτῃ Στέφανο Βοϊσθλάθο, ὁ οποίος ἐπιχειροῦσε ἐπιδρομὲς. Σύμφωνα με τὶς πληροφορίες που παραθέτει ὁ Ἰωάννης Σκυλίτζης, ὁ Στέφανος ἀπέδρασε ἀπὸ τὸ Βυζάντιο, ἐφθάσε στα Ἰλλυρικὰ βουνά, κατέτρεχε καὶ λήστευε Τριβαλλοὺς, Σέρβους καὶ ἄλλες φυλὲς γειτονικὲς ὑποταγμένους στους Βυζαντινοὺς- Στεφάνου γὰρ τοῦ καὶ Βοϊσθλάβου, ὥσπερ ἔμπροσθεν ἐρρήθη, ἀποδράντος ἐκ Βυζαντίου καὶ τὰ Ἰλλυρικὰ κατὰσχοντος ὄρη, καὶ Τριβαλλοὺς καὶ Σέρβους καὶ τὰ πρόσοικα γένη καὶ Ῥωμαίους ὑπήκοα κατατρέχοντος καὶ ληϊζομένου.¹⁵⁵⁸

Ὁ αυτοκράτορας ἀνέθεσε τὴν ἀντιμετώπιση αὐτῆς τῆς στάσης στο ἀρχοντα τοῦ Δυρραχίου, Μιχαήλ. Εκείνος ὄντας ἀπειρος τῆς τέχνης τοῦ πολέμου, γιατί στ' ἀλήθεια εἶχε ἀνατραφεῖ με θηλυπρέπεια καὶ πάθη ἰσχυρὰ πολέμησε σαν ἐρασιτέχνης με ἀποτέλεσμα να γίνῃ αἰτίος μεγάλης συμφορᾶς στο Βυζαντινὸ κράτος- ὁ δὲ πολεμικῆς ἐπιστήμης ἀπέχων μακρὰν, οἷα σκιατραφῆς ἄνθρωπος καὶ ἐμπαθείας ἐντεθραμμένος, ἀφυῶς καὶ ἀτέχνως ἐπιχειρήσας τῷ ἔργῳ μεγάλης αἰτίος ἀτυχίας τῷ Ῥωμαίων ἐγένετο πολιτεύματι.¹⁵⁵⁹ Ὁ Μιχαήλ, λοιπόν, ξεκίνησε με ἐξήντα χιλιάδες

¹⁵⁵⁵ ΣΙ, ὁ.π. 423, 51-54

¹⁵⁵⁶ ΣΙ, ὁ.π. 423, 54-57

¹⁵⁵⁷ ΣΙ, ὁ.π. 423, 49-51

¹⁵⁵⁸ ΣΙ, ὁ.π. 424, 62-65

¹⁵⁵⁹ ΣΙ, ὁ.π. 424, 71-73

στρατό - ἄς φασιν οὐσας περὶ τὰς ἐξήκοντα χιλιάδας ⁻¹⁵⁶⁰ και αφού λεηλάτησε τη Σερβία και έλαβε αρκετή λεία και αιχμαλώτους, αποφάσισε πως ήταν καιρός να επιστρέψει και βρέθηκε μέσα στα στενά οδοιπορώντας- ὡς δέ ἄλις τῷ Μιχαήλ ἐδόκει τὰ τῆς λεηλασίας, καὶ λείαν πολλήν καὶ αἰχμαλωσίαν περιεβάλετο καὶ καιρός ἐφάνη ἀναζυγῆς, κὰν ταῖς στεναχωρίαις ὀδοιποροῦντες ἐγένοντο.¹⁵⁶¹ Ὅμως, ο Στέφανος του επιτέθηκε, καθώς αποχωρούσε αποδεκατίζοντας το βυζαντινό στράτευμα. Σύμφωνα, μάλιστα, με το χρονογράφο έπεσαν θύματα περίπου σαράντα χιλιάδες και σκοτώθηκαν επτά στρατηγοί- ἔπεσον οὖν περίπου τὰς τεσσαράκοντα χιλιάδας ἀνηρέθησαν δὲ στρατηγοὶ ἑπτὰ.¹⁵⁶² Οι υπόλοιποι, μαζί τους και ο Μιχαήλ, κρύφθηκαν σε θάμνους, σε κοιλάδες και φαράγγια των βουνών, γλυτώνοντας από τα μάτια των εχθρών, ενώ αναρριχόνταν και σε κορυφές βουνών μέσα στη νύχτα για να καταφέρουν να σωθούν. Ο χρονογράφος χαρακτηρίζει αυτή την προσπάθεια διαφυγής των Βυζαντινών ως ένα θέαμα οἰκτρὸν καὶ ἔλεεινὸν καὶ θρήνων καὶ ἐπάξιον.¹⁵⁶³

Β) Η επανάσταση του Γεώργιου Μανιάκη

Ο μάγιστρος Γεώργιος Μανιάκης είχε σταλεί από τη βασίλισσα Ζωή στην Ιταλία με σκοπό να τακτοποιήσει τα ζητήματα εκεί. Ειδικότερα, σύμφωνα με το χρονογράφο, τα πάντα στην Ιταλία ήταν νοσηρά και δεν υπήρχε σωστή διακυβέρνηση εξαιτίας της ανικανότητας και της απειρίας των διοικητών- πεμφθεις ἐφ' ᾧ καταστήσασθαι τὰ ἐκεῖ (ἐνόσει γὰρ τὰ πάντα καὶ κακῶς ἐφέρετο ἀπειρία καὶ φανλότητι ἀρχηγῶν).¹⁵⁶⁴ Η διαφθορά, λοιπόν, αυτή που επικρατούσε τον οδήγησε σε ανταρσία όταν το 1042, αφού έβαλε το διάδημα και αναγορεύθηκε βασιλιάς, φορώντας όλα τα παράσημα, επιβίβασε σε πλοία τις δυνάμεις του και πέρασε στην Ιταλία- αὐτὸς δ' ἑαυτῷ διάδημα περιθείς καὶ τὰ τῆς βασιλείας παράστημα ἀναλαβῶν ἀναγορεύεται βασιλεύς, καὶ πλοίοις ἐμβιβάσας τὰς δυνάμεις περαιουῖται ἐν Βουλγαρία.¹⁵⁶⁵

Ο Κωνσταντίνος, πέφτοντας σε μεγάλη ταραχή, προσπάθησε να αντιμετωπίσει τον αποστάτη στην αρχή με φιλειρηνικό τρόπο μέσω επιστολών και στη συνέχεια με τα όπλα. Πράγματι, ο αυτοκράτορας προσπαθώντας να αποφύγει ένοπλη σύγκρουση, προσπάθησε να τον

¹⁵⁶⁰ ΣΙ, ὁ.π. 424, 74-75

¹⁵⁶¹ ΣΙ, ὁ.π. 424, 82-84

¹⁵⁶² ΣΙ, ὁ.π. 425, 91-92

¹⁵⁶³ ΣΙ, ὁ.π. 425, 95, 1

¹⁵⁶⁴ ΣΙ, ὁ.π. 425, 4-6

¹⁵⁶⁵ ΣΙ, ὁ.π. 428, 74-76

πέσει μέσω επιστολών να αποθέσει τα όπλα υποσχόμενος ευεργεσίες, προκειμένου να απομακρύνει οποιαδήποτε ύπαρξη φόβου-και γράμματα προς αυτόν εκπέμπει παντός απολύοντα φόβου τούτου και τους σύν αυτώ, παρακαλούντα τε αποθέσθαι τὰ όπλα, και ύπισχνόμενα πᾶσαν ευεργεσίαν.¹⁵⁶⁶ Επειδή, όμως, ο Μανιάκης δεν υποχωρούσε από το στόχο του, ο βασιλιάς αναγκάστηκε να συγκεντρώσει όσες δυνάμεις είχε, ορίζοντας σε αυτές ως στρατηγό με απόλυτη εξουσία το σεβαστοφόρο Στέφανο και τον έστειλε εναντίον του ανάρτη- *ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος ἄτεγκτος ἦν καὶ οὐ μεθίετο τοῦ σκοποῦ, ἀγροχῶς καὶ αὐτός, ἃς εἶχε δυνάμεις, καὶ στρατηγὸν αὐταῖς ἐπιστήσας αὐτοκράτορα τὸν σεβαστοφόρον Στέφανον [...]* εκπέμπει κατὰ τοῦ ἀποστάτου.¹⁵⁶⁷ Τελικά, ο αυτοκράτορας κατάφερε να καταπνίξει και αυτή την ανταρσία, αλλά σκοτώθηκε το 1043- οὗτος ἀπέθανε-¹⁵⁶⁸ στη μάχη με τα αυτοκρατορικά στρατεύματα στο Μαρμάρι (σημερινή Αρνίσσα) που βρισκόταν πλησίον του Οστροβού- *καὶ συναντῶσι τὰ στρατεύματα κατὰ τὸν λεγόμενον Ὀστροβὸν ἐν τῷ Μαρμαρίῳ καὶ συμπλοκῆς γενομένης τρέπονται οἱ περὶ τὸν Στέφανον.*¹⁵⁶⁹

Γ) Ανταρσία Θεόφιλου Ερωτικού στην Κύπρο

Το 1043, ο Θεόφιλος Ερωτικός ξεσήκωσε ολόκληρο το έθνος των Κυπρίων, ετοιμάζοντας το φόνο του δικαστικού και εισπράκτορα των δημοσίων φόρων, του πρωτοσπαθάρου Θεοφύλακτου αφού τον είχε κατηγορήσει πως επιβάλλει πολύ βαριές εισφορές- *καὶ τὸν δικαστὴν καὶ πράκτορα τῶν δημοσίων φόρων τὸν πρωτοσπαθᾶριον Θεοφύλακτον ἀνελεῖν παρασκευάζει, ἔγκλημα τούτῳ ἐπενεγκών, ὡς βαρείας τὰς τῶν συντελειῶν ποιουμένων εισπράξεις.*¹⁵⁷⁰ Ο Κωνσταντίνος Θ' Μονομάχος, όμως, κατέπνιξε και αυτή την ανταρσία, καθώς έστειλε εναντίον του Θεόφιλου τον αντιναύαρχο του στόλου, τον πατρίκιο Κωνσταντίνο Χαγέ, ο οποίος και συνέλαβε τον επαναστάτη οδηγώντας των στο βασιλιά ύστερα από επιταγή ολόκληρου του έθνους των Κυπρίων. Ο αυτοκράτορας, όμως, τον ταπείνωσε, καθώς είχε θέσει σε κίνδυνο την αυτοκρατορία, ενέργεια η οποία απαιτούσε τιμωρία. Έτσι, μόλις τον έφεραν μπροστά του, τον έντυσε με γυναικεία ρούχα και έκανε στον ιππόδρομο θρίαμβο μια μέρα ιπποδρομίας- *ἀχθέντα δὲ θῆλυν ὁ βασιλεὺς ἐνδύσας στολὴν καὶ ἐν τῷ ἱππικῷ*

¹⁵⁶⁶ ΣΙ, ό.π. 428, 77-79

¹⁵⁶⁷ ΣΙ, ό.π. 428, 79-83

¹⁵⁶⁸ ΣΙ, ό.π. 428, 88

¹⁵⁶⁹ ΣΙ, ό.π. 428, 83-85

¹⁵⁷⁰ ΣΙ, ό.π. 429, 9-12

ίπποδρομίας άγομένης θριαμβεύσας.¹⁵⁷¹ Στο τέλος, αφού του πήρε όλα τα υπάρχοντα, τον άφησε ελεύθερο- τών ύπαρχόντων ψιλώσας απέλυσε.¹⁵⁷²

Δ) Συνομωσία Στέφανου σεβαστοφόρου

Ο Κωνσταντίνος Θ' Μονομάχος κατάφερε να αντιμετωπίσει με επιτυχία τη συνομωσία του Στέφανου απέναντι στο πρόσωπο του. Ειδικότερα, τον Ιούλιο του 1043, ο Στέφανος κατηγορήθηκε ότι μηχανορραφούσε εναντίον του βασιλιά, καθώς επιθυμούσε να ανεβάσει στο θρόνο τον πατρίκιο Λέοντα και στρατηγό της Μελιτήνης, το γιο του Λαμπρού- κατηγορήθη και Στέφανος ό σεβαστοφόρος, ως επιβουλεύων τῶ βασιλεῖ και βασιλέα βουλόμενος ποιῆσαι Λέοντα πατρίκιον και στρατηγόν Μελιτηνῆς, τόν υἱόν τοῦ Λαμπροῦ.¹⁵⁷³ Το αποτέλεσμα του σχεδίου αυτού ήταν ο Στέφανος να χάσει όλα τα υπάρχοντα του και να εξορισθεί, αφού νωρίτερα εκάρη μοναχός- και ό μὲν Στέφανος τῶν ύπαρχόντων γυμνωθεῖς και μοναχός άποκαρεῖς έξωρίσθη-, ¹⁵⁷⁴ενώ ο Λαμπρός, αφού ανακρίθηκε σκληρά και τιμωρήθηκε με τύφλωση, διαπομπεύθηκε και λίγο αργότερα πέθανε- ό δὲ Λαμπρός άπηνῶς έτασθεῖς και τὰς ὄψεις πηρωθεῖς και διά τῆς άγορᾶς πομπευθεῖς μετὰ μικρόν απέθανεν.¹⁵⁷⁵

Ε) Ανταρσία του Λέοντος Τορνικίου

Ο Λέων Τορνίκιος υπηρετούσε ως στρατηγός στην Ιβηρία, αλλά συκοφαντήθηκε πως είχε βάλει στόχο του να γίνει βασιλιάς, για αυτό απομακρύνθηκε από το αξίωμα του, εκάρη μοναχός και αφού οδηγήθηκε στην Πόλη, ο βασιλιάς έβγαλε διαταγή να μένει υπό περιορισμό στο σπίτι του στην Ανδριανούπολη- οὔτος γάρ στρατηγῶν έν Ιβηρία και διαβληθεῖς ως τυραννιῶν τῆς άρχῆς παραστέλλεται και μοναχός άποκείρεται, και εις τήν πόλιν άχθεῖς οἱκοι μένειν έν Ανδριανουπόλει προστάττεται.¹⁵⁷⁶ Όμως, ο Λέοντας Τορνίκιος μη μπορώντας να ανεχθεί με αδιαφορία τον περιορισμό του αυτό, πήρε σιγά σιγά με το μέρος του κρυφά τους στρατηγούς της Ανδριανούπολης, όσοι από αυτούς τύχαινε να είναι σε παροπλισμό και παραμερισμένοι. Δια μέσω αυτών και των δικών του συγγενών παρέσυρε

¹⁵⁷¹ ΣΙ, ό.π. 429, 15-16

¹⁵⁷² ΣΙ, ό.π. 429, 16-17

¹⁵⁷³ ΣΙ, ό.π. 429-430, 29-31

¹⁵⁷⁴ ΣΙ, ό.π. 430, 32-33

¹⁵⁷⁵ ΣΙ, ό.π. 430, 33-34

¹⁵⁷⁶ ΣΙ, ό.π. 438-439, 80-82

τους αρχηγούς των μακεδονικών και των θρακικών ταγμάτων, όσους στρατιώτες βρίσκονταν χωρίς υπηρεσία και εκείνους που απολάμβαναν λεηλασίες και αρπαγές. Αφού, λοιπόν, συγκέντρωσε αρκετές δυνάμεις, αναγορεύθηκε ως βασιλιάς. Ύστερα, πήρε το στρατό του και με απειλητικό τρόπο εμφανίσθηκε στη Βασιλεύουσα, τη στιγμή που ο βασιλιάς δεν είχε αρκετές δυνάμεις να αντιτάξει και δεν εμπιστευόταν ότι οι πολίτες θα έμεναν απέναντι του ευνοϊκοί.¹⁵⁷⁷

Είναι αξιοσημείωτος ο τρόπος που αναφέρονται τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν στην προσπάθεια αντιμετώπισης του αντάρτη, αλλά και ο ενεργός ρόλος που έπαιξε ο αυτοκράτορας στις μάχες. Ο τελευταίος τιμώρησε με τύφλωση τον Τορνίκιο και τον βασικό συνεργό του τον Βαστάτζη το βράδυ της γιορτής των Χριστουγέννων, το 1047- και ό μὲν Τορνίκιος και ό Βατάτζης ἀποτυφλοῦνται κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς ἐορτῆς τῆς Χριστοῦ γεννήσεως.¹⁵⁷⁸ Έτσι τελείωσε η ανταρσία και από εκεί και ύστερα οι Βυζαντινοί είχαν να αντιμετωπίσουν τους Τούρκους- και ή μὲν ἀποστασίαν τοῦτον ἔσχε τὸ τέλος, ἄρχεται δὲ λοιπὸν τὰ ἀπὸ τῶν Τούρκων κακά.¹⁵⁷⁹

Στ) Η συνομωσία του Ρωμανού

Στα 1052 ανέβηκε αιφνίδια στα υψηλά αξιώματα, ο Ρωμανός, ο επονομαζόμενος Βοΐλας, επίθετο βουλγαρικής οικογένειας. Όταν εμφανίσθηκε στο βασιλιά, ο τελευταίος τον συμπάθησε, για αυτό τον είχε κοντά του ως σύμβουλο, υπηρέτη και βοηθό σε κάθε υπηρεσία, ενώ σιγά σιγά του έδωσε αξιώματα και τον κατέστησε τον πρώτο στα ανάκτορα-ἐπει ποτε ἐς ὄψιν ἦλθε τῷ βασιλεῖ καὶ ὀμιλήσας χαριέστατος ἔδοξε, τὸ ἀπὸ τοῦδε ἀχώριστος ἦν αὐτῷ διὰ παντός, καὶ τούτῳ ἐχρήτο καὶ συμβούλῳ καὶ διακόνῳ καὶ ὑποργῷ πρὸς πᾶσαν ὑπηρεσίαν. ὃν κατὰ μικρὸν ταῖς τιμαῖς προβιβάζων ἐς μέγα ἐξῆρε καὶ ὑψωσεν, ὡς τὰ πρῶτα φέρειν ἐν βασιλείοις.¹⁵⁸⁰

Ο Ρωμανός, όμως, δεν εκτίμησε τη συμπεριφορά του βασιλιά απέναντι του. Αντίθετα σχεδίαζε συνομωσία εναντίον του. Ειδικότερα, επειδή ήταν επινοητικός και εύστροφος, αλλά παράλληλα και εραστής της εξουσίας, πλησίαζε πάντα εκείνους τους συγκλητικούς που είχαν έρθει σε σύγκρουση με το βασιλιά και τους απεκάλυπτε το μυστικό- ἀπεπειράτο τῶν ὅσοι τῶν συγκλητικῶν προσκεκρουκότες ἦσαν τῷ βασιλεῖ καὶ τὸ μυστήριον

¹⁵⁷⁷ ΣΙ, ό.π. 439, 82-91

¹⁵⁷⁸ ΣΙ, ό.π. 442, 81-83

¹⁵⁷⁹ ΣΙ, ό.π. 442, 85-56

¹⁵⁸⁰ ΣΙ, ό.π. 473, 67-71

ἀνεκάλυπτε.¹⁵⁸¹ Στο τέλος, όμως, αφού παρέσυρε πολλούς από τους πολίτες, πιάσθηκε ἐπ' αυτοφώρῳ να ετοιμάζει την απειλή. Η ποινή, όμως, που επιβλήθηκε στους συνωμότες ήταν αυστηρή, σε αντίθεση με τον «εγκέφαλο» της συννομωσίας που δεν έπαθε τίποτα κακό. Πιο συγκεκριμένα, οι πρώτοι, αφού ανακρίθηκαν, υπέφεραν τα πάνδεινα, ενώ υπέστησαν τη δήμευση των περιουσιών τους και εκτοπισμούς- και οί μὲν ἄλλοι πάντες οί αὐτῶ συνομόσαντες κακῶς ἔπαθον ἑτασθέντες καὶ τῶν οἰκείων ὑπάρξεων γυμνωθέντες καὶ ὑπερορίαις παραπεμφθέντες.¹⁵⁸² Από τα παραπάνω προκύπτει ότι ο βασιλιάς έδειξε σκληρότητα στους συνωμότες, ώστε να σωφρονίσει τους ίδιους, αλλά και να παραδειγματίσει άλλους, οι οποίοι ενδεχομένως είχαν αντίστοιχες βλέψεις. Αξιοπρόσεκτο είναι το γεγονός ότι δεν ακολούθησε ανάλογη στάση με το Ρωμανό, που ήταν ο βασικός υποκινητής της συννομωσίας. Η συμπάθεια και η αγάπη του βασιλιά υπερίσχυσαν, καθώς ενώ ο βασιλιάς τον αποστράφηκε για λίγο, στη συνέχεια τον συγχώρησε και του έδωσε ξανά τις προηγούμενες τιμές- κατὰ μικρὸν γὰρ ἀποστραφέντος αὐτὸν τοῦ βασιλέως, πάλιν συνεχωρήθη καὶ τὴν προτέραν εἶχε κατάστασιν.¹⁵⁸³

Λαμβάνοντας κανείς υπόψη του τις παραπάνω συννομωσίες απέναντι στο πρόσωπο του αυτοκράτορα, μπορεί να διαπιστώσει ότι ο Κωνσταντίνος είχε να αντιμετωπίσει αρκετούς εχθρούς. Οι αντιδράσεις αυτές ίσως οφείλονταν στη δυναμική παρουσία του νέου αυτοκράτορα, στοιχείο που ανησυχούσε τους πολιτικούς του αντιπάλους. Βέβαια, από την αντιμετώπιση των συννομωτών, εύλογα διεξάγεται το συμπέρασμα ότι ο Κωνσταντίνος δεν ήταν αμέτοχος, αλλά μην αφήνοντας τίποτα στην τύχη αντιμετώπιζε οποιοδήποτε θέμα δημιουργούταν.

3. Η αντιμετώπιση των εξωτερικών εχθρών

Α) Εκστρατεία των Ρώσων κατά Κωνσταντινούπολης

Ἐγένετο δὲ καὶ κατὰ τὸν Ἰούλιον μῆνα τῆς αὐτῆς ἰνδικτιῶνος,¹⁵⁸⁴ δηλαδή τον Ιούλιο του 1043, έγινε η τελευταία επίθεση των εκχριστιανισμένων πια Ρώσων του Κιέβου κατά τη Κωνσταντινούπολης. Λαβαίνοντας αφορμή τη δολοφονία ενός Ρώσου εμπόρου στην Πόλη, ο ηγεμόνας τους Νεθισθλάβος (Πρόκειται για το γιο του Βλαδίμηρου

¹⁵⁸¹ ΣΙ, ό.π. 473, 72-73

¹⁵⁸² ΣΙ, ό.π. 474, 80-82

¹⁵⁸³ ΣΙ, ό.π. 474, 82-84

¹⁵⁸⁴ ΣΙ, ό.π. 430, 35-36

Ιεροσθλάβου που βασιλεύε στο Κίεβο στα έτη 1036-1054),¹⁵⁸⁵ ο οποίος, σύμφωνα με τον Ιωάννη Σκυλίτζη ήταν ορμητικός και ευεπίφορος στο θυμό -*άνηρ όρμητίας και τὰ πολλά τῷ θυμῷ χαριζόμενος*-¹⁵⁸⁶ με στρατιά που έφθανε, όπως λένε τις εκατό χιλιάδες-*και πλήθος άθροίσας ὡς φασι, περι τὰς έκατόν χιλιάδας*-¹⁵⁸⁷ κατέπλευσε στο λιμάνι που βρισκόταν στο στόμιο του Πόντου και απείλησε με πολιορκία την Κωνσταντινούπολη.

Ο Μονομάχος ακολούθησε την ίδια τακτική που χρησιμοποιούσε για να σταματήσει και τις συνομισίες εναντίον του. Πράγματι, ο βασιλιάς στην αρχή έστειλε πρέσβεις με την υπόσχεση να διορθώσει ό,τι άτοπο συνέβη, ζητώντας του να αφήσει τα όπλα και να αποφύγει εξαιτίας μίας ασήμαντης αφορμής να καταλύσει την ειρήνη, που ήταν πια παγιωμένη από χρόνια, γεγονός που θα άναβε την έχθρα ανάμεσα στα δύο έθνη- *τούτο μαθών ό βασιλεύς πέμπει μὲν πρεσβευτάς, έξαιτῶν καταθέσθαι τὰ ὄπλα και ύπισχνούμενος έξιάσασθαι, εἷ τι δὴ και γέγονεν ἄτοπον, και μὴ διὰ μικρὸν έθέλησαι πρᾶγμα τὴν εκ μακροῦ παγιωθείσαν διαλύσαι ειρήνην και τὰ έθνη κατ' άλλήλων ανάψαι*.¹⁵⁸⁸ Επειδή, όμως, ο αρχηγός των Ρώσων όταν δέχθηκε το γράμμα, απομάκρυνε με ατιμωτικό τρόπο και με απαντήσεις στομφώδεις και υπερήφανες, ο βασιλιάς έχασε πια κάθε ελπίδα για ειρήνη και προετοιμαζόταν προσεκτικά για πόλεμο- *έπει δέ δεξάμενος αὐτός τὰ γράμματα τούς τε πρέσβεις άτίμως έδίωξε και ύπερηφάνους και σοβαράς άπέδωκεν άπολογίας, άπεγνωκῶς ό βασιλεύς τὴν ειρήνην και αὐτός, ὡς ένῆν, άντεπαρετάττετο*.¹⁵⁸⁹

Αφού στην αρχή της μάχης, ο βασιλιάς προσπάθησε για δεύτερη φορά να αποφύγει την ανοικτή σύγκρουση με πρεσβείες και έλαβε αρνητική απάντηση από τους Ρώσους -*πρέσβεις ό βασιλεύς πάλιν εκπέμπει περι ειρήνης, και πάλιν άτίμως αποπέμπει τούτους ό βάρβαρος*,¹⁵⁹⁰ επισπλέοντας με το στόλο του στο λιμάνι όπου βρισκόταν οι Ρώσοι, έκαψε επτά πλοία με το υγρό πυρ, ενώ βύθισε άλλα τρία- *έπτά μὲν σκάφη τῷ σκευαστῷ καταφλέγει πυρι, τρία δέ αὐτανδρα ποντίζει*.¹⁵⁹¹ Οι Ρώσοι, πανικοβλήθηκαν και έχοντας αντίθετο τον άνεμο προσπάθησαν να οπισθοχωρήσουν και επειδή ρίφθηκαν σε βράχους και σε ξέρες, τα περισσότερα συντρίφτηκαν από τα σκάφη του και οι ίδιοι αφανίσθηκαν, καθώς από τη στεριά τους επιτέθηκαν βυζαντινοί στρατιώτες, με

¹⁵⁸⁵ Ιωάννου Σκυλίτζη Χρονογραφία, ό.π. σημ. 796, 566

¹⁵⁸⁶ ΣΙ, ό.π. 430, 42

¹⁵⁸⁷ ΣΙ, ό.π. 430, 46

¹⁵⁸⁸ ΣΙ, ό.π. 430, 48-51

¹⁵⁸⁹ ΣΙ, ό.π. 430, 51-54

¹⁵⁹⁰ ΣΙ, ό.π. 431, 67-68

¹⁵⁹¹ ΣΙ, ό.π. 431, 77-78

αποτέλεσμα να βρεθούν αργότερα ριγμένοι στις ακτές νεκροί περίπου δεκαπέντε χιλιάδες- και εις τόπους απορριφέντες σκοπέλους ἔχοντας και πέτρας ὑφάλους τὰ πλείω τῶν σκαφῶν ἀπεβάλλοντο, ἐπιτιθεμένων τούτοις ἀπὸ τῆς ξηρᾶς και τῶν παραπορευόμενων στρατιωτῶν και ἀπολλύντων αὐτούς, ὡς εὐρεθῆναι μετὰ ταῦτα ἐν τοῖς αἰγιαλοῖς νεκρούς ἐρριμένους ἀμφὶ τὰς πεντεκαίδεκα χιλιάδας.¹⁵⁹² Ὅσα πλοῖα διασώθηκαν και γυρνούσαν πίσω στην πατρίδα τους συνάντησαν το βυζαντινό στόλο στις ακτές της λεγόμενης Βάρνας, η οποία τότε ανήκε στους Βούλγαρους όπου νικήθηκαν, καθώς οι Βυζαντινοὶ σκότωσαν πολλούς και οχτακόσιοι αιχμάλωτοι στάλθηκαν στο βασιλιά- ἀπέκτεινε μὲν πολλοὺς ὀκτακόσιους δὲ ζωγρίας λαβῶν πεπεδημένους ἐκπέμπει τῷ βασιλεῖ.¹⁵⁹³

Ο αυτοκράτορας στις μάχες με τους Ρώσους φάνηκε εξαιρετικά ψύχραιμος με αποτέλεσμα να καταφέρει αυτό που επιθυμούσε, δηλαδή να συνάψει συνθήκη ειρήνης μαζί τους. Ειδικότερα, αν και ο ίδιος προσπαθούσε να κλείσει το ζήτημα φιλειρηνικά, αφού δεν τα κατάφερε οδηγήθηκε σε ένοπλη σύγκρουση, η έκβαση της οποίας τον δικαίωσε, καθώς ήταν έμπειρος στρατηγός με ανάλογους συνεργάτες. Έτσι, το 1046 Βυζαντινοὶ και Ρώσοι υπέγραψαν μια νέα εμπορική συνθήκη ειρήνης.

Β) Πόλεμος εναντίον Κακικίου και Απλησφάρη

Πριν το θάνατό του ο Βασίλειος Β' εξασφάλισε ότι ο μάγιστρος Ιωβανεσίκης, ισόβιος άρχοντας του Ανίου και της Μεγάλης Αρμενίας, υπέγραψε έγγραφο με τον τελευταίο ότι μετά το θάνατο του θα επανέρχονταν ολόκληρο το κράτος του στην εξουσία του βασιλιά και ότι θα γινόταν υπήκοος του κράτους των Βυζαντινών- ἔγγραφον ἀπαιτήσας ἀπ' αὐτοῦ γραμματεῖον , ὡς μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευταίην ἐπανήξει πᾶσα ἡ τοιαύτη ἀρχὴ ἐς τὰ δίκαια αὐτοῦ και μέρος ἔσεται τῆς τῶν Ρωμαίων ἀρχῆς.¹⁵⁹⁴ Ὁμως, μετά το θάνατο του Ιωβανεσίκη, ο γιος του Κακίκιος [Στην πραγματικότητα ο Κακίκιος ήταν γιος του Asot αδερφού του Ιωβανεσίκη. Τα δύο αδέρφια πέθαναν το 1041]¹⁵⁹⁵ διατηρούσε την ειρήνη και τη συμμαχία με τους Ρωμαίους, αλλά δεν ήθελε να επιστρέψει στην πατρική εξουσία που κατείχε, όπως καθόριζε το έγγραφο που είχε υπογράψει ο πατέρας του- και θανόντος αὐτοῦ Κακίκιος ὁ τούτου υἱός διαδεξάμενος τὴν ἀρχὴν εἰρήνην μὲν διετῆρει πρὸς Ρωμαίους και ὁμαιοχμίαν, κατεῖχε μέντοι τὴν πατρῶαν ἀρχὴν, και ἀποδοῦναι Ρωμαίοις οὐκ ἤθελεν, ὡς τὸ Πατρικόν ἐβούλετο γραμματεῖον.

¹⁵⁹² ΣΙ, ὁ.π. 431- 432, 83-87

¹⁵⁹³ ΣΙ, ὁ.π. 433, 29-30

¹⁵⁹⁴ ΣΙ, ὁ.π. 435, 85-87

¹⁵⁹⁵ Ιωάννου Σκυλίτζη Χρονογραφία, ὁ.π. σημ. 844, 568

Ενώ η στάση που κρατούσε ο Κακίκιος ήταν η προαναφερθείσα, ο Κωνσταντίνος Θ' Μονομάχος διέταξε τότε τον στρατηγό της Ιβηρίας Μιχαήλ τον Ιασσίτη να πολεμήσει τον Κακίκιο και να καταλάβει τα εδάφη του-καὶ θανόντος αὐτοῦ Κακίκιος ὁ τούτου υἱὸς διαδεξάμενος τὴν ἀρχὴν εἰρήνην μὲν διετήρει πρὸς Ῥωμαίους καὶ ὁμαιχιμίαν, κατεῖχε μὲντοι τὴν πατρῶαν ἀρχὴν, καὶ ἀποδοῦναι Ῥωμαίοις οὐκ ἤθελεν, ὡς τὸ πατρικ[ον] ἐβούλετο γραμματεῖον.¹⁵⁹⁶ Στο σημείο αυτό, καλό θα ήταν να αναφερθεί ότι ο Κωνσταντίνος παρακολουθούσε στενά τους αγώνες που διαδραματίζονταν, για αυτό όταν χρειάστηκε, ύστερα από την ήττα του Μιχαήλ, εξέλεξε αντί του Ιασσίτη ως δούκα της Ιβηρίας τον Κεκαυμένο και αντί του Νικόλαου ως στρατηγό με απόλυτη εξουσία τον Κωνσταντίνο, τον αρχηγό της μεγάλης Εταιρείας, έναν ευνούχο που κρατούσε η γενιά του από τους Σαρακηνούς και είχε προσφέρει υπηρεσίες στο Μονομάχο, προτού ο τελευταίος να γίνει βασιλιάς, και ήταν πιστός σε αυτόν μέχρι τότε--.¹⁵⁹⁷ Η κίνηση αυτή του αυτοκράτορα ήταν πολύ σημαντική, καθώς κατάφερε να κατακτήσει την Αρμενία το 1044.

Γ) Επιθέσεις των Σελτζούκων Τούρκων

Οι Σελτζούκοι Τούρκοι αποτέλεσαν έναν από τους ισχυρότερους εχθρούς, αν όχι ο ισχυρότερος εχθρός, που κλήθηκε να αντιμετωπίσει η Βυζαντινή αυτοκρατορία στα χρόνια της βασιλείας του Κωνσταντίνου Θ' Μονομάχου. Κρίνεται απαραίτητο, λοιπόν, να αναφερθούν ορισμένες συγκρούσεις και ο τρόπος με τον οποίο οι Βυζαντινοί αντιμετώπισαν τους εχθρούς αυτούς. Ειδικότερα, ο Ασάν πέρασε δίπλα από το Τραβρέζιο και το λεγόμενο Τεφλίς και ήρθε στη Βαασπρακανία, καταστρέφοντας και καίγοντας τα πάντα, αλλά και σκοτώνοντας τους νικημένους χωρίς να δείχνει λύπηση ούτε για τα παιδιά- Ασάν δὲ ὁ κατὰ Ῥωμαίων πεμφθεὶς παρὰ τοῦ σουλτάνου, παρελθὼν τὸ Ταβρέζιον καὶ τὸ λεγόμενον Τεφλίς ἦλθεν εἰς Βαασπρακανίαν, πάντα κείρων καὶ πυρπολῶν καὶ τοὺς προσπίπτοντας ἀναιρῶν καὶ μηδὲ τῆς παιδικῆς φειδόμενος ἡλικίας.¹⁵⁹⁸ Ο άρχοντας της χώρας, ο βέστης Ααρών, γιος του Βλαδισθλάβου και αδερφός του Προυσιάνου, γνωρίζοντας πως δεν μπορεί να πολεμήσει με πλήθος τόσων Τούρκων, έστειλε γράμμα προς το βέστη Κατακαλών τον Κεκαυμένο, τον κυβερνήτη του Ανίου και της Ιβηρίας παρακαλώντας τον να βοηθήσει όσο μπορούσε- γράμματα ἐκπέμπει πρὸς τὸν βέστην κατακαλῶν τὸν Κεκαυμένον τοῦ Ανίου καὶ τῆς Ἰβηρίας καταρχόντα, καὶ ὀπόση δυνάμις παρακαλεῖ

¹⁵⁹⁶ ΣΙ, ὁ.π. 435, 89-92

¹⁵⁹⁷ ΣΙ, ὁ.π. 435-436, 1-3

¹⁵⁹⁸ ΣΙ, ὁ.π. 448, 48-51

βοηθεῖν.¹⁵⁹⁹ Εκείνος, λοιπόν, μόλις έλαβε το γράμμα, πήρε αμέσως το στρατό του, αναχώρησε και ενώθηκε γρήγορα με τις δυνάμεις του Ααρών- ό δέ τὰ γράμματα δεξάμενος καὶ θᾶπτον, ἤ λόγος τὸν ἀμφ' αὐτὸν ἀγείρας στρατόν, ἄπεισι διὰ ταχέων καὶ ἐνοῦται τῷ Ααρών.¹⁶⁰⁰ Ακολουθώντας το σχέδιο του Κεκαυμένου, οι Βυζαντινοί νίκησαν τους εχθρούς και ο Ασάν αγωνιζόμενος ανάμεσα στους πρώτους, έπεσε στη μάχη, όπως και αρκετοί γενναίοι από το στρατό του- πίπτει μὲν οὖν πρῶτος ό Ασάν ἐν τοῖς πρώτοις ἀγωνιζόμενος πίπτει δὲ καὶ ὅσον ἄλκιμον τοῦ στρατοῦ.¹⁶⁰¹

Ο σουλτάνος, όταν έμαθε δια μέσου αυτών που γλύτωσαν για το κακό που έγινε, προσπάθησε με μεγάλη αγωνία να επανορθώσει στα γρήγορα την ατυχία του στρατού του. Αφού συγκρότησε επίλεκτο στρατό, περίπου εκατό χιλιάδων ανδρών από Τούρκους, Καβείρους και Διλιμνίτες (λαός στα νότια της Κασπιανής) τους παρέδωσε στον Αβράμιο Αλείμ (Επρόκειτο για το Ibrahim Inal, ο οποίος στάλθηκε εναντίον των Ρωμαίων το καλοκαίρι του 1048),¹⁶⁰² τον ετεροθαλή αδερφό του και τους απέστειλε στους Ρωμαίους- καὶ δὴ λαὸν ἐπίλεκτον συστησάμενος ἔκ τε Τούρκων καὶ Καβείρων καὶ Διλιμνιτῶν περὶ τὰς ἑκατὸν χιλιάδας, καὶ Ἀβραμίῳ Ἀλείμ τῷ ἔτεροθαλεῖ ἀδελφῷ αὐτοῦ παραδοὺς ταύτας, κατὰ Ρωμαίων ἐκπέμπει.¹⁶⁰³

Οι Βυζαντινοί, λόγω διχογνωμίας των στρατηγών τους στην τακτική που θα έπρεπε να ακολουθήσουν προκειμένου να αντιμετωπίσουν του Σελτζούκους Τούρκους, καθυστέρησαν. Έτσι, οι Τούρκοι άδραξαν την ευκαιρία και κυρίεψαν μία από τις πλουσιότερες πόλεις της περιοχής, το Άρτζε. Επίσης, σε μάχη που έγινε στις 18 Σεπτεμβρίου του 1048- ἦν γὰρ σάββατον, ὀκτωκαιδεκάτην ἄγοντος τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τῆς δεύτερης ἰνδικτιῶνος-¹⁶⁰⁴ κοντά στο Καπετροῦ φρούριον¹⁶⁰⁵ (οχυρό που βρισκόταν κοντά στη Θεοδοσιούπολη και ήταν βασικό της περιοχής),¹⁶⁰⁶ οι Βυζαντινοί νικήθηκαν. Έτσι, στο συγκεκριμένο σημείο αποδεικνύεται ότι η ήττα αυτή δεν οφειλόταν στην αδυναμία του βυζαντινού στρατού να αντιμετωπίσει τους εχθρούς, καθώς ο αυτοκράτορας είχε οργανώσει τα πάντα. Το μεγάλο λάθος που στοίχησε ήταν ο εγωϊσμός των αρχηγών, που δεν κατάφεραν να καταλήξουν σε μία σωστή απόφαση, η οποία θα είχε ζυγίσει όλες τις παραμέτρους, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τους αντιπάλους τους.

¹⁵⁹⁹ ΣΙ, ό.π. 448, 54-56

¹⁶⁰⁰ ΣΙ, ό.π. 448-449, 56-58

¹⁶⁰¹ ΣΙ, ό.π. 449, 74-76

¹⁶⁰² Ιωάννου Σκυλίτζη Χρονογραφία, ό.π. σημ. 862, 568

¹⁶⁰³ ΣΙ, ό.π. 448-449, 80-83

¹⁶⁰⁴ ΣΙ, ό.π. 452, 65-66

¹⁶⁰⁵ ΣΙ, ό.π. 452, 62

¹⁶⁰⁶ Ιωάννου Σκυλίτζη Χρονογραφία, ό.π. σημ. 865, 568

Δ) Πατζινάκες

Οι σχέσεις που είχε το Βυζάντιο με το έθνος των Πατζινάκων ήταν διφορούμενες, ενώ στο τέλος έγιναν και αυτοί βασικοί εχθροί που κλήθηκε να αντιμετωπίσει ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Θ' Μονομάχος. Πριν γίνει αναφορά στις ενέργειες στις οποίες προέβη ο ίδιος και οι σύμμαχοι του για να τους αντιμετωπίσουν, καλό θα ήταν επισημανθούν ορισμένα στοιχεία, πολλά από τα οποία, μάλιστα, αναφέρει ο ίδιος ο χρονογράφος προκειμένου να καταστήσει σαφή τη δυναμικότητα του έθνους.

Το έθνος των Πατζινάκων, σκυθικής καταγωγής, από τους λεγόμενους βασιλικούς Σκύθες, ήταν μεγάλο, πολυάνθρωπο, αλλά και δυνατό, καθώς κανένα σκυθικό γένος δεν μπορούσε να το αντιμετωπίσει από μόνο του- *Τὸ ἔθνος τῶν Πατζινάκων Σκυθικὸν ὑπάρχον ἀπὸ τῶν λεγομένων βασιλείων Σκυθῶν, μέγα τέ ἐστι καὶ πολυάνθρωπον, πρὸς ὃ οὐδὲ ἓν αὐτὸ Σκυθικὸν γένος ἀντιστῆναι δύναται.*¹⁶⁰⁷ Το χαρακτηριστικό αυτό μπορεί να αιτιολογηθεί σε μεγάλο βαθμό και από το γεγονός ότι οι Πατζινάκες ήταν σκληραγωγημένοι, καθώς ήταν νομάδες που ζούσαν πάντα σε σκηνές- *νομάδες τε ὄντες καὶ τὸν σκηνίτην διὰ παντὸς ἀσπαζόμενοι.*¹⁶⁰⁸ Ήταν μοιρασμένο σε δεκατρείς γενιές, που είχαν όλες το κοινό σε όλους ὄνομα, αλλά και καθεμία τους είχε επιπλέον ονομασία, που είχε δοθεί από τον πρόγονο και αρχηγό τους- *διήρηται δὲ εἰς τρισκαίδεκα γενεάς, αἵτινες καλοῦνται μὲν πᾶσαι τῷ κοινῷ ὀνόματι, ἔχουσι δ' ἑκάστη καὶ ἴδιον ἀπὸ τοῦ ἑαυτῆς προγόνου καὶ ἀρχηγοῦ τὴν προσηγορίαν κληρωσάμενοι.*¹⁶⁰⁹ Είχαν στην κατοχή τους τις πεδιάδες που απλώνονταν πέρα από τον Ίσιρο, από τον Βαρουσθένη ποταμό (εννοεί τον ποταμό Δνείπερο) μέχρι την Παννονία- *νέμονται δὲ τὰς πέραν Ἰστρου ἀπὸ τοῦ Βορουσθένους ποταμοῦ καὶ μέχρι Παννονίας ἠπλωμένας πεδιάδας.*¹⁶¹⁰

Σημαντικό ρόλο στην σχέση των Πατζινάκων με τους Βυζαντινούς διαδραμάτισε ο ανταγωνισμός μεταξύ του ἄρχοντα τους, του Τυράχ και ενός δυναμικού ανθρώπου του Κεγένη. Ειδικότερα, ο Τυράχ ήταν ως χαρακτήρας αδρανής και αρκετά φιλήσυχος-*εὐγενείας ἦκων ἐς τὸ ἀκρότατον ἀμβλὺς δὲ ἄλλως καὶ τὴν ἡσυχίαν Φιλῶν-*,¹⁶¹¹ ενώ ο Κεγένης, παρά το γεγονός της καταγωγής του από ασήμαντη γενιά, εντούτοις ήταν πολύ δραστήριος στην τέχνη του πολέμου και στα στρατηγικά τεχνάσματα- *τὸ μὲν γένος ἄσημος καὶ σχεδὸν ἀνώνυμος, περὶ δὲ τὰ πολεμικά*

¹⁶⁰⁷ ΣΙ, ὁ.π. 455, 32-34

¹⁶⁰⁸ ΣΙ, ὁ.π. 455, 39

¹⁶⁰⁹ ΣΙ, ὁ.π. 455, 34-37

¹⁶¹⁰ ΣΙ, ὁ.π. 455, 37-38

¹⁶¹¹ ΣΙ, ὁ.π. 455, 40-41

καὶ τὰς στρατηγίας κάρτα δραστηριώτατος.¹⁶¹² Ο ἄρχοντας Τυράχ, ὅμως, βλέποντας πῶς οἱ Πατζινάκες τιμύσαν ἐκείνον γιὰ τὴν ευγενικὴ καταγωγὴ του- ἐτίμων διὰ τὸ γένος-,¹⁶¹³ ἐνώ τον Κεγένη γιὰ τὴ μεγάλη του ἀνδρεία, ἀλλὰ καὶ τὴν τέχνη του στον πόλεμο- τὸν δὲ Κεγένην ἠσπάζοντο διαφερόντως διὰ τὸ τῆς ἀνδρείας ὑπερβάλλον καὶ τὴν ἐν τοῖς πολέμοις δεινότητά-¹⁶¹⁴ ἀποφάσισε νὰ τον σκοτώσει προκειμένου νὰ μὴν ἀπειλήσει ποτέ νὰ του πάρει τὴ ἀρχή- δεδιὼς περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τρόπον ἐζήτει, ὅπως ἂν τὸν Κεγένην ἀποσκευάσῃται.¹⁶¹⁵

Ο Κεγένης, ζητώντας βοήθεια ἀπὸ τον Κωνσταντῖνο Θ' Μονομάχο κατάφερε νὰ συμμαχήσει μαζί του παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ο Τυράχ εἶχε στείλει πρέσβεις πρὸς τον τελευταῖο, προκειμένου νὰ του θυμίσει πῶς ἔπρεπε ὡς μέγας βασιλιάς που εἶχε συνθήκες με τὸ γένος των Πατζινάκων νὰ μὴ δεχθεῖ τον ἀντάρτη- ὡς ἔδει τὸν μέγαν βασιλέα, σπονδὰς ἔχοντα μετὰ τοῦ γένους τῶν Πατζινάκων, μηδὲ προσδέξασθαι ὄλως τὸν ἀποστάτην αὐτῶν.¹⁶¹⁶ Ο αυτοκράτορας, ὅμως, ἀδιαφόρησε ἐστειλε πίσω ἀπρακτες τὶς πρεσβεῖες. Θα μπορούσε νὰ ἀναζητήσῃ κανεὶς τὴ βαθύτερη αἰτία τῆς πράξης αὐτῆς του βασιλιά, δηλαδὴ νὰ θελήσῃ νὰ πάρει τὸ μέρος κάποιου ἀντιπάλου στο πλαίσιο ἐνὸς ἐμφυλίου πολέμου. Ἴσως, ο βασιλιάς ἠθέλε νὰ ἀποκτήσῃ ἕναν ἀκόμη σύμμαχο γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει μιὰ ἐνδεχόμενη ἐξωτερικὴ ἐπίθεση.

Ὅταν, μάλιστα, οἱ στρατιῶτες του Κεγένη κατάφεραν νὰ νικήσουν τοὺς ἀντίστοιχους του Τυράχ, ὁ πρῶτος ὑποστήριζε ὅτι ἔπρεπε νὰ σκοτώσουν ὅλο τον ἀνδρικό πληθυσμό, ἀπὸ τὴν ἐφηβικὴ ἡλικία καὶ πάνω- ὁ μὲν οὖν Κεγένης συνεβούλευε καὶ διεμαρτύρετο πάντας ἡβηδὸν ἀποσφάξαι.¹⁶¹⁷ Ο αυτοκράτορας ἀπέρριψε τὴν ἀποψη αὐτή, ἀλλὰ σκέφθηκε ἀνθρώπινα, ὅμως, καὶ με δόλο. Εἰδικότερα, ὁ ἴδιος καὶ οἱ ἄρχοντες του ἐκρίναν πῶς μιὰ τέτοια πράξη ἦταν βάρβαρη, ἀνόσια καὶ δε σύναδε με τὰ ἤθη των Βυζαντινῶν- βαρβαρικόν τὸ ἔργον καὶ ἀνόσιον ἐνομιζέτο καὶ Ρωμαϊκῆς ἀνάξιον ἡμερότητος.¹⁶¹⁸ Ἀντίθετα, θεώρησαν περισσότερο συμφέρον νὰ τοὺς σκορπίσουν στὶς ἐρημες πεδιάδες τῆς Βουλγαρίας, ἀλλὰ καὶ στὶς γύρω περιοχὲς ὥστε νὰ τοὺς ἐπιβάλλουν φόρους- μᾶλλον μὲν οὖν συμφέρον ἐνόμιζον διασκεδάσαι τούτους ἐν ταῖς ἐρήμοις τῆς Βουλγαρίας

¹⁶¹² ΣΙ, ὁ.π. 455, 42-43

¹⁶¹³ ΣΙ, ὁ.π. 455, 48

¹⁶¹⁴ ΣΙ, ὁ.π. 455, 48-50

¹⁶¹⁵ ΣΙ, ὁ.π. 455, 51-52

¹⁶¹⁶ ΣΙ, ὁ.π. 457, 22-24

¹⁶¹⁷ ΣΙ, ὁ.π. 459, 67-68

¹⁶¹⁸ ΣΙ, ὁ.π. 459, 71-72

πεδιάσι καὶ ἄλλους ἀλλαχοῦ ἐγκατοικίσαι καὶ φόρους αὐτοῖς ἐπιθεῖναι.¹⁶¹⁹ Επίσης, ο βασιλιάς, όπως έχει ήδη προαναφερθεί, θα μπορούσε να τους χρησιμοποιήσει ως οπλίτες αν χρειαζόταν στρατό κατά των Τούρκων και άλλων ετερόφυλων εθνών- εἰ δεήσει δὲ τῷ βασιλεῖ καὶ στρατοῦ πρὸς τε τοὺς Τούρκους καὶ πρὸς ἄλλα ἐτερόφυλλα ἔθνη, καθοπλίζειν ἀπ' αὐτῶν.¹⁶²⁰ Ὅσον αφορά στον Τυράχ και εκατό σαράντα ακόμα από τους δικούς του, οδηγήθηκαν στο βασιλιά, ο οποίος τους δέχθηκε φιλόφρονα, τους βάφτισε, τους έδωσε τα μέγιστα αξιώματα και τους κρατούσε μέσα στην καλοπέραση- ὁ δὲ Τυράχ καὶ σὺν αὐτῷ ἄνδρες ἑκατὸν καὶ τεσσαράκοντα ἄγονται ἐς τὸν βασιλέα. οὓς φιλοφρόνως οὗτος ὑποδεξάμενος καὶ βαπτίσας καὶ μεγίστοις ἀξιώμασιν ἐπάρας ἐν εὐπαθείας κατεῖχεν.¹⁶²¹ Ὅταν, όμως, οι Πατζινάκες κλήθηκαν να συμμαχήσουν με τους Βυζαντινούς, προκειμένου να αντιμετωπίσουν του Τούρκους, παρά το γεγονός πως δεν ήταν όλοι σύμφωνοι, εντούτοις επέστρεψαν και έγιναν όλοι μια δύναμη. Ὁμως, ο Αρειανίτης, στρατηγός των Βυζαντινών, κατέλαβε το στρατόπεδο στο οποίο είχαν στρατοπεδεύσει οι Πατζινάκες- ὁ Ἀρειανίτης [...] τὴν δὲ πᾶσαν αὐτοῦ στρατοπεδείαν κατασχὼν ὑπέστρεψε.¹⁶²²

Στη συνέχεια, λοιπόν οι Πατζινάκες μετατράπηκαν σε σημαντικούς εχθρούς των Βυζαντινών. Ειδικότερα, οδηγήθηκαν σε επιθέσεις εναντίον τους, ενώ ενώθηκαν με τον Τυράχ και με άλλους άρχοντες που αφέθηκαν ελεύθεροι από το βασιλιά για να εξευμενίσουν τους συμπατριώτες τους. Εκείνοι, όμως, φρόντισαν για το συμφέρον των τελευταίων και απομακρύνθηκαν από τις υποσχέσεις που είχαν δώσει στον Μονομάχο-ἡδη γὰρ καὶ ὁ Τυράχ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τῆς πόλεως ἀπολυθέντες ἄρχοντες ἐνωθέντες ἦσαν αὐτοῖς τὰ συμφέροντα τούτοις ἐσπούδαζον, μακρὰ χαίρειν εἰπόντες ταῖς πρὸς τὸν Μονομάχον ὑποσχέσεσι.¹⁶²³

Ο αυτοκράτορας επιθυμώντας να επικρατήσουν οι Βυζαντινοί έναντι των Πατζινάκων προχώρησε σε ορισμένες κινήσεις προκειμένου να οργανώσει τις δυνάμεις του. Πιο συγκεκριμένα, έβγαλε τον Κεγένη -τον οποίο, όμως, λίγο αργότερα σκότωσαν οι συμπατριώτες του- από τη φυλακή και τον απέστειλε στους Πατζινάκες, γιατί υποσχόταν να τους διαιρέσει και να τους κάνει φιλικούς στο βασιλιά- ὁ βασιλεὺς φροντίζων, τὸν Κεγένην ἐξάγει τῆς φυλακῆς καὶ ἐς Πατζινάκας ἐκπέμπει, ὑποσχόμενον

¹⁶¹⁹ ΣΙ, ὁ.π. 459, 72-75

¹⁶²⁰ ΣΙ, ὁ.π. 459, 75-77

¹⁶²¹ ΣΙ, ὁ.π. 459, 83-85

¹⁶²² ΣΙ, ὁ.π. 461, 40-41

¹⁶²³ ΣΙ, ὁ.π. 468, 19-22

διασχίσαι τούτους καὶ εὐνοὺς θεῖναι τῷ βασιλεῖ.¹⁶²⁴ Ὑστερα, αφού συγκέντρωσε σε ενιαία δύναμη όλα τα συμμαχικά στρατεύματα, δηλαδή τους Φράγγκους και τους Βαράγγους, κάλεσε κα περίπου είκοσι χιλιάδες ιπποτοξότες από το Τελούχ, το Μαύρο Όρος και Καρκάρο, και ανέθεσε σε άνδρες επίσημους το κάθε γένος από αυτά, ενώ κατέστησε αρχηγό σε όλους τον πατρίκιο Βρυνέννιο, που τον ονόμασε εθνάρχη και έδωσε την εντολή να βάλουν εμπόδιο και φραγμό στις επιδρομές των Πατζινακών-και τὰ συμμαχικὰ πάντα συναθροίσας ὑφ' ἑν, Φράγγους φαμέν καὶ Βαράγγους μεταπεμψάμενος δὲ καὶ ἰπποτοξότας ἀπὸ τε τοῦ Τελούχ, τοῦ Μαύρου ὄρους, καὶ τοῦ Καρκάρου, περὶ τὰς εἴκοσι χιλιάδας καὶ ἀνδράσιν ἐπισήμοις τῶν γενῶν ἕκαστον ἀναθείς, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἡγεμόνα καταστήσας τὸν πατρίκιον Βρυνέννιον καὶ ἐθνάρχην τοῦτον κατονομάσας, τὰς ἐκδρομὰς ἐκπέμπει κωλύειν καὶ ἐπέχειν τῶν Πατζινάκων.¹⁶²⁵ Επίσης, εξόπλισε τους φύλακες του παλατιού και μερικούς που βρέθηκαν και τους έδωσε στον πατρίκιο Ιωάννη, έναν ευνούχο θαλαμηπόλο της βασίλισσας Ζωής, που είχε την επωνυμία του Φιλόσοφου και εύκολα νίκησε τους Πατζινάκες στους Κατασύρτες-λαὸν γὰρ ὁ βασιλεὺς ὀπλίσας ἀπὸ τε τῶν ἐν τῇ αὐλῇ φυλασσόντων καὶ τινῶν ἄλλων ἐκ τοῦ παρεικόντος εὐρεθέντων, καὶ Ἰωάννην πατρικίῳ, ἐνὶ τῶν θαλαμηπόλων εὐνούχων τῆς βασιλίδος Ζωῆς, ᾧ φιλόσοφος τὸ ἐπώνυμον, ἐγχειρίσας, κατειργάσατο ραδίως.¹⁶²⁶

Αβίαστα, λοιπόν, συνάγεται το συμπέρασμα ότι ο Κωνσταντίνος Θ' Μονομάχος όντας ένας οργανωτικός και έμπειρος στρατηγός, έλαβε αποφάσεις προκειμένου να αντιμετωπισθούν οι επιθέσεις του νομαδικού λαού. Τον παραπάνω στόχο πραγματοποίησε με την επιτυχία των στρατιωτών του Βρεννίου και του Μιχαήλ στη Χαριούπολη. Η ήττα αυτή των Πατζινακών είχε ως απότοκο να μειώσουν τις επιδρομές τους στην τέταρτη και την Πέμπτη ινδικτιώνα (1051/1052)- διὸ καὶ τὰς ἐκδρομὰς οὐκ ἀνέτως ὡς τὸ πρότερον, ἀλλὰ μετὰ φειδοῦς ἐποιοῦντο κατὰ τε τὴν τετάρτην καὶ πέμπτην ἰνδικτιῶνα.¹⁶²⁷ Ὑστερα από μία τελευταία αποτυχημένη προσπάθεια του βασιλιά να αντιμετωπίσει τους Πατζινάκες, σύναψε συνθήκη ειρήνης και αφού δέχτηκε την πρεσβεία που του είχαν στείλει οι τελευταίοι, έκλεισε μαζί τους τριαντάχρονη ειρήνη- ἀλλ' ἐκεῖνοι δι' αὐτομόλου τοῦτο πυθόμενοι διαπρεσβεύονται πρὸς τὸν βασιλέα, εἰρήνην

¹⁶²⁴ ΣΙ, ό.π. 471, 15-17

¹⁶²⁵ ΣΙ, ό.π. 471, 17-23

¹⁶²⁶ ΣΙ, ό.π. 472, 28-31

¹⁶²⁷ ΣΙ, ό.π. 473, 61-63

αἰτοῦντες καὶ προσδεξάμενος οὗτος τὴν πρεσβείαν σπένδεται μετ'αὐτῶν τριακοντούτεις σπονδάς θέμενος.¹⁶²⁸

4. Η εσωτερική πολιτική του Κωνσταντίνου Θ' Μονομάχου

Το ενδιαφέρον που έδειξε ο αυτοκράτορας για την εξωτερική πολιτική, προκειμένου να καταφέρει να αντιμετωπίσει τους εχθρούς που απειλούσαν την αυτοκρατορία, δεν ήταν ανάλογο με εκείνο που έδειξε στην εσωτερική πολιτική. Ειδικότερα, μέσα από τις πληροφορίες που μπορεί να αντλήσει κανείς από τη Σύνοψη, αντιλαμβάνεται εύκολα ότι οδηγήθηκε σε παράνομες πράξεις. Όμως, θα ήταν ασυγχώρητος αφορισμός, κατηγορηματική και απόλυτη άποψη, αν αντιμετωπίζαμε μονόπλευρα τις ενέργειές του, καθώς δεν έλειψαν στη διάρκεια της βασιλείας του και κάποιες καλές πράξεις, γιατί υπήρχαν έργα του άξια επαίνου.

Ο βασιλιάς οικοδομώντας μοναστήρι κοντά στα Μάγγανα προς τιμήν του Αγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου¹⁶²⁹ (Ο Μονομάχος τιμούσε πολύ τον Αγ. Γεώργιο, αλλά κοντά στα Μάγγανα ήταν το σπίτι της ερωμένης του Σκλήραινας.¹⁶³⁰ Η συχνή παρουσία του στην επίβλεψη των έργων του μοναστηριού συνδυαζόταν και με τις επισκέψεις σε εκείνη. Η Μαρία Σκλήραινα πέθανε το 1045), ξοδεύοντας αφειδώς για την κατασκευή δημόσια χρήματα, άλλοτε κτίζοντας και άλλοτε γκρεμίζοντας, έφθασε σε μεγάλη ένδεια, ώστε επινόησε για αυτό κάθε λογής συναλλαγή και εφηύρε απροσδόκητες και πονηρές εισπράξεις- *εις μεγάλην ἤλασεν ἔνδειαν, ὡς πᾶσαν ἐπινοῆσαι διὰ τοῦτο καπηλείαν καὶ ἀτόπους σεσοφισμένας εἰσπράξεις ἐφευρηκέναι.*¹⁶³¹ Πράγματι, επέλεγε ως εισπράκτορες του Δημοσίου ανθρώπους ασεβείς και άθλιους και μέσω αυτών συνάθροιζε ποσά από πηγές παράνομες- *δημοσίους τε γὰρ προεχειρίζετο φροντιστὰς ἀσεβεῖς καὶ ἀλάστορας, καὶ δι' αὐτῶν χρήματα ἐξ' ἀδίκων πόρων συνήθροιζε.*¹⁶³² Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τον Ιωάννη Σκυλίτση, ο Κωνσταντίνος διέλυσε τον Ιβηρικό που αριθμούσε σχεδόν πενήντα χιλιάδες (αριθμός που δεν αναφέρεται μόνο σε στρατιώτες αλλά και στις οικογένειες τους) με ενέργειες του Λέοντα του Σερβιλίου και αντί φόρους στρατιωτών εισέπραττε πολλούς από τα χωριά εκείνα- *κατέλυσε δὲ καὶ τὸν Ἰβηρικὸν*

¹⁶²⁸ ΣΙ, ό.π. 476, 40-43

¹⁶²⁹ R. Janin, *Églises*, ό.π. 70-71

¹⁶³⁰ ODB, ό.π. 2064

¹⁶³¹ ΣΙ, ό.π. 476, 47-49

¹⁶³² ΣΙ, ό.π. 476, 49-50

στρατὸν ἀμφὶ Λέοντος τοῦ Σερβιλίου, καὶ ἀντὶ στρατιωτῶν φόρους πολλοὺς ἐπορίζετο ἀπὸ τῶν χωρίων ἐκείνων.¹⁶³³

Ο χρονογράφος αναφέρει ότι ο αυτοκράτορας επινόησε πολλές πονηρές καὶ ἀδίκες πράξεις που εἶναι ντροπή, ἀκόμη καὶ να λεχθούν- καὶ ἄλλας πλείους εἰσπράξεις ἐπενοήσετο πονηρὰς καὶ ἀθέσμους ὅς καὶ καταλέγειν αἰσχύνῃ.¹⁶³⁴ Παράλληλα, τονίζει ότι εξαιτίας της ἀσωτίας καὶ της ξιπασιάς του βασιλιά αὐτοῦ- τῆς ἐκείνου ἀσωτίας καὶ σαλακωνείας-¹⁶³⁵ οἱ Ρωμαῖοι ἀρχίζαν να ἀδυνατίζουν καὶ να πέφτουν βαριά ἀρρωστοὶ- καὶ μέχρι τῆς δεῦρο κατὰ μικρὸν εἰς τὸ κατόπιν χωροῦντα ἐς παντελῆ κατήνησε τὴν ἀσθένειαν.¹⁶³⁶ Εἶναι αξιοσημείωτο τὸ γεγονός ὅτι παρὰ τὴν μετριοπάθειά του ὡς προσωπικότητα, παρὰ τὴν οργάνωση που εἶχε για να ἀντιμετωπίσει τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς ἐντούτοις οἱ παράνομες πράξεις, σὲς οἱοῖς προχώρησε, ἀμαύρωσαν τὴν βασιλεία του.

Ὅπως ἔχει ἤδη προαναφερθεῖ, ὁμως, δε θα πρέπει να παραλειφθούν καὶ οἱ φιλανθρωπικὲς τοὺς πράξεις που ἐδειχναν ἓνα διαφορετικὸ χαρακτήρα. Εἰδικότερα, ἀξιο ἐπαίνου, σύμφωνα με τὸ χρονογράφο, ἦταν τὸ γεγονός ὅτι ο ναός του Ἀγίου Γεωργίου, που ἦταν ἓνα σημαντικό δημιούργημα, περιλάμβανε γηροκομεία, ξενώνες καὶ στέγες πτωχῶν- τὸ τε γὰρ ῥηθὲν μοναστήριον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ γηροτροφεῖα καὶ οἱ ξενῶνες καὶ τὰ πτωχοτροφεῖα ἐπαίνων οὐκ ἀμοιροῦσι.¹⁶³⁷

Στὸ σημεῖο δε θα πρέπει να παραλειφθεῖ τὸ γεγονός ὅτι ἀξιόλογο ἦταν τὸ ἔργο που ἐγίνε στη Μεγάλη Ἐκκλησία, γιατί μέχρι τα χρόνια του σε αὐτὴ τελούσαν τὴν ἀναίμακτη λατρεία μόνο σε ἐπίσημες γιορτές, Κυριακὲς καὶ Σάββατα καὶ ὄχι τὲς ἄλλες ἡμέρες- ἔως ἐκείνου γὰρ ἐν μόναις ταῖς ἐπισήμοις ἑορταῖς ἐν ταύτῃ, ἔτι δὲ καὶ τοῖς σάββασι καὶ ταῖς κυριακαῖς ἡμέραις ἢ ἀναίμακτος τῷ θεῷ ἐπετελεῖτο ἱεουργίας, ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς οὐδαμῶς ἡμέραις.¹⁶³⁸ Τὸ τελευταῖο συνέβαινε, διότι ο ναός δεν εἶχε εἰσοδήματα, για τα οἱοῖα φρόντισε ο ἴδιος πλουσιοπάροχα καὶ συνετέλεσε ἐπαρκῶς στο να συντελεῖται καθημερινά ἡ λειτουργία- τοῦτο δὲ ἐγίνετο διὰ προσόδου ἔνδειαν, ἢν οὗτος δαψιλῶς ἐφορίσας καὶ ἀποχρώντως καθ' ἐκάστην τελεῖσθαι τὴν ἱερὰν παρεσκεύασε λειτουργίαν.¹⁶³⁹ Ἐπίσης, ἀφιέρωσε σὲν ἔκκλησία σκεῦη, που ἦταν προορισμένα για τὴν ἱερὰ θυσία καὶ εἶχαν γίνε

¹⁶³³ ΣΙ, ὁ.π. 476, 51-53

¹⁶³⁴ ΣΙ, ὁ.π. 476, 53-54

¹⁶³⁵ ΣΙ, ὁ.π. 476, 56

¹⁶³⁶ ΣΙ, ὁ.π. 476, 57-58

¹⁶³⁷ ΣΙ, ὁ.π. 477, 61-63

¹⁶³⁸ ΣΙ, ὁ.π. 477, 64-67

¹⁶³⁹ ΣΙ, ὁ.π. 477, 67-69

από χρυσό και από πολύτιμα μαργαριτάρια και πετράδια, τα οποία ξεπέρασαν πολύ τα πιο παλιά σε μέγεθος, κάλλος και τιμή, ενώ την εκκλησία τη στόλισε και με άλλα κειμήλια- και σκεύη δὲ τὰ τῆ ἱερᾷ ἀνειμένα σπονδεία τῆ τοιαύτη ἀνέθετο ἐκκλησία, ἐκ χρυσοῦ καὶ πολυτίμων μαργάρων καὶ λίθων κατασκευασμένα, μακρῶ παρελάσαντα τὰ λοιπὰ μεγέθει καὶ κάλλει καὶ τιμῇ καὶ λοιποῖς ἄλλοις κειμηλίοις οὐκ ὀλίγοις ταύτην ἐφαιδρύνε.¹⁶⁴⁰ Κρίνεται αδήριτη ανάγκη να αναφερθεί ότι η λαμπρή μαρτυρία της γενναιοδωρίας του Μονομάχου προς την Αγία Σοφία είναι το μωσαϊκό που σώθηκε, το οποίο παριστάνει τον ίδιο και τη Ζωή να προσφέρουν δωρεά στην εκκλησία.¹⁶⁴¹ Συμπερασματικά αυτό το διαφορετικό φιλανθρωπικό πρόσωπο του μετριοπαθή ως αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Θ' Μονομάχου, «απαλύνει» τους προηγούμενους χαρακτηρισμούς.

5.Θάνατος Κωνσταντίνου Θ' Μονομάχου

Ο Κωνσταντίνος Θ' Μονομάχος πέθανε την 7η ή την 8η Ιανουαρίου του 1055, αφού αρρώστησε από τη γνωστή αρρώστια της ποδάγρας και ήταν κλινήρης μέσα στο μοναστήρι των Μαγγάνων, το οποίο είχε κτίσει ο ίδιος- ὁ δὲ βασιλεὺς κατεχόμενος ὑπὸ τῆς συνήθους νόσου τῆς ποδάγρας ἔκειτο ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ νεοσυρηθείῃ μονῇ τῶν Μαγγάνων.¹⁶⁴² Ανάδοχος του θρόνου ὕστερα ἀπὸ ἀπόφαση ὅσων κρατοῦσαν τα αξιώματα ἦταν ἡ Θεοδώρα, καθὼς ἡ ἀδερφή της ἡ Ζωή, σύμφωνα μάλιστα με το Μιχαήλ Ψελλό, εἶχε πεθάνει γύρω στο 1050 σε ηλικία 72 ετών- ἀλλὰ τοῦτο γνόντες οἱ τῆ Θεοδώρα τῆ βασιλίδι ὑπηρετούμενοι (ἡ Ζωὴ γὰρ ἤδη προκατέστρεψε τὴν ζωὴν).¹⁶⁴³ Εἰδικότερα, ἡ τελευταία, παρὰ τα μυστικά φίλτρα νεότητας που παροιμιωδῶς κατασκεύαζε, πέθανε τελικὰ ἀπὸ γήρας. Το γεγονός αυτό, ὁμως, δεν ευνόησε καθόλου τον πενήντάχρονο τότε αυτοκράτορα, ο οποίος ἔμεινε μόνος μεν, ἀνίκανος δε για τὴ διοίκηση τοῦ κράτους. Οἱ πόνοι τοῦ χειροτέρευαν συνεχῶς και οἱ κρίσεις τῆς αρθρίτιδας γίνονταν συχνότερες, διαρκούσαν δε ὅλο και περισσότερο. Για το λόγο αυτό εἶχε κατασκευάσει σε κάποιο χώρο στο ἱερό παλάτιο μια θερμαινόμενη πισίνα, ὅπου πολλές φορές τὴν ἡμέρα ἐπαιρνε το λουτρό του, πασχίζοντας με τὴ λουτροθεραπεία να ἀπαλλαγεί ἀπὸ τοὺς πόνους του. Χωρὶς να το

¹⁶⁴⁰ ΣΙ, ὁ.π. 477, 69-73

¹⁶⁴¹ *Ἰωάννου Σκυλίτζη Χρονογραφία*, ὁ.π. σημ. 891, 569

¹⁶⁴² ΣΙ, ὁ.π. 477, 78-80

¹⁶⁴³ ΣΙ, ὁ.π. 478, 88-90

αντιληφθεί -μας πληροφορεί ο Μ. Ψελλός- πήρε κρύωμα στα πλευρά -¹⁶⁴⁴ και ενώ αρχικά η κατάσταση δεν φαινόταν σοβαρή, άρχισε τις επόμενες μέρες το δηλητήριο να απλώνεται σε όλα τα σπλάγχνα. Έντονα πλευριτικά άλγη έδωσαν στους γιατρούς του την πεποίθηση ότι το "μόλυσμα" είχε επεκταθεί και στον υπεζωκότα. Οι πόνοι χειροτέρευαν καθημερινά και ο αυτοκράτορας ούτε να κυβερνήσει μπορούσε, ούτε να σκεφθεί για τη διαδοχή. Τις επόμενες μέρες, μας πληροφορεί ο πάντα ακριβής και παρατηρητικός Μιχαήλ Ψελλός, ο βασιλεύς εμφάνιζε σύγχυση με προοδευτική βύθιση της διανοίας και παρουσίασε παραλήρημα –πολλάκις τῆς ἡμέρας τῶ θερμῶ ἐπινηχόμενος ὕδατι, ἐξιῶν τε καὶ εἰσιῶν λανθάνει πληγὴν ἐξ ἀέρος ἐπὶ τὴν πλευρὰν εἰσδεξάμενος· καὶ τὴν μὲν πρῶτην οὐ πάνυ τι αὐτὸν τὸ βέλος ἐπέπληττε, μετὰ δὲ ταῦτα τὸν ἰὸν ἐπεκχέον τοῖς σπλάγχνοις νέμεται τὸν ὑπεζῶκοτα.¹⁶⁴⁵ Στη συνέχεια, αφού συνήλθε για μικρό χρονικό διάστημα και απέκτησε συνείδηση της βαρύτητας της καταστάσεώς του, παρέδωσε βαρύθυμος την ψυχή, όπως ήδη προαναφέρθηκε.

Αποτίμηση

Μέσα από τις πληροφορίες που παραθέτει ο Ιωάννης Σκυλίτζης για τον Κωνσταντίνο Θ' Μονομάχο μπορεί να διαπιστώσει κανείς ότι η εξωτερική πολιτική που ακολούθησε ήταν περισσότερο αξιόλογη από την εσωτερική. Πράγματι, ο αυτοκράτορας παρουσιάζεται ως μία μετριοπαθής προσωπικότητα, αλλά και οργανωτική. Επιλέγοντας προσεκτικά τους συνεργάτες του προσπάθησε να αντιμετωπίσει τους εχθρούς που απειλούσαν την αυτοκρατορία και παρά τις εναλλαγές στις νίκες με τους εχθρούς, τα κατάφερε σε σημαντικό βαθμό. Δεν είναι τυχαίο, λοιπόν, το γεγονός πως ο χρονογράφος αφιέρωσε σχεδόν όλες τις παραγράφους στις συγκρούσεις του αυτοκράτορα με τους εξωτερικούς εχθρούς. Όσον αφορά στο εσωτερικό κομμάτι, αξίζει να αναφερθεί ότι ο βασιλιάς επιθυμώντας τον πλουτισμό του ίδιου και της αυτοκρατορίας προχωρούσε σε παράνομες πράξεις, οι οποίες επισκίαζαν τις φιλανθρωπικές του ενέργειες. Αβίαστα, λοιπόν, συνάγεται το συμπέρασμα ότι σήμα κατατεθέν της βασιλείας του Κωνσταντίνου ήταν οι συνεχείς μάχες, στις οποίες οδήγησε το βυζαντινό στρατό για να εξασφαλίσει τα σύνορα της αυτοκρατορίας. Αυτό που διαπερνά όλο το έργο του είναι πως σταδιακά ο αυτοκράτορας χάνει την αίγλη και το κύρος του και οι αποφάσεις λαμβάνονται από τους

¹⁶⁴⁴ Ν. Δ. Παπαδημητρίου, *Νοσήματα και Ατυχήματα στις αυτοκρατορικές οικογένειες του Βυζαντίου (324-1261)*, Αθήνα 1996, 93-94 *Crofton and Douglas's Respiratory diseases*, fourth edition, έκδ. Blackwell, Oxford 1989, 1023. D. Caughey, *The arthritis of Constantine IX*, *Ann Rheum Dis* 1974, 33:77-80.

¹⁶⁴⁵ Μ. Psellos, *Chronographie*, ό.π. II, 70, 13-18

στρατηγούς, οι οποίοι δρουν ενεργά στο πεδίο της μάχης αλλά και της πολιτικής.¹⁶⁴⁶ Η κριτική, πάντως, εν τέλει του Ιωάννη Σκυλίτζη απέναντι στον Κωνσταντίνο είναι αυστηρή και απόλυτη εστιάζοντας στο ότι η βασιλεία του σήμανε την αρχή του τέλους.¹⁶⁴⁷

¹⁶⁴⁶ Α. Καρπόζηλος, *Βυζαντινοί Ιστορικοί και χρονογράφοι*, ό.π. τ. Γ', 253

¹⁶⁴⁷ ΣΙ, ό.π. 476, 56-58 : «τούτο δὴ καὶ λέξω, ὅτι περ ἐξ ἐκείνου τοῦ βασιλέως καὶ τῆς ἐκείνου ἀσωτίας καὶ σαλακωνείας τὰ Ρωμαίων ἤρξατο φθίνειν πράγματα, καὶ ἔκτοτε καὶ μέχρι τῆς δεῦρο κατὰ μικρὸν εἰς τὸ κατόπιν χωροῦντα ἐς παντελῆ κατήνησε τὴν ἀσθένειαν»

ΘΕΟΔΩΡΑ

Το πρώτο που προκαλεί στο υπό συζήτηση κεφάλαιο, το μικρότερο της *Σύνοψης*, είναι ακριβώς η έκτασή του. Η μόλις μιάμιση σελίδα στην έκδοση Thurn δεν αντιστοιχεί οπωσδήποτε στη διάρκεια της μονοκρατορίας, τον ενάμιση δηλαδή χρόνο που η Θεοδώρα βρέθηκε να ασκεί μόνη της την προγονική βασιλείαν. Ακόμη και η βασιλεία του Αλεξάνδρου, μίας από τις πλέον αδιάφορες μορφές για τη *Σύνοψη*, έφτασε τις τρισημίσι σελίδες, μολονότι διήρκεσε περίπου ένα χρόνο. Η έλλειψη πληροφοριών για τη συγκεκριμένη περίοδο θα μπορούσε να αποτελεί μια εξήγηση, όχι όμως και την πλέον πειστική, εφόσον πρόκειται για μια τόσο κοντινή χρονικά στον Σκυλίτζη βασιλεία. Πιθανότερη είναι μια δεύτερη ερμηνεία, η αδιαφορία του ιστορικού για αυτή την περίοδο διακυβέρνησης και προσωπικά την ίδια τη Θεοδώρα ως πρόσωπο εξουσίας. Έτσι, στην πολύμηνη μονοκρατορία της αφιερώνεται ουσιαστικά η ίδια περίπου έκταση με εκείνη της προηγούμενης ολιγόμηνης συμβασιλείας της με τη Ζωή και μνημονεύονται απλά οι διώξεις προσώπων που υπηρέτησαν τον Μονομάχο, η απόδοση αξιωμάτων σε άλλα πρόσωπα φιλικά της Θεοδώρας και ο φυσικός της θάνατος μαζί με τις παρασκηνακές συνθήκες ορισμού του διαδόχου της. Η ένταξη όλων αυτών, πάντως, στην αφήγηση της *Σύνοψης* είναι αρμονικότερη.¹⁶⁴⁸

1. Ο διορισμός έμπιστων προσώπων της αυτοκρατορίας σε νευραλγικές θέσεις

Η Θεοδώρα (981 - 31 Αυγούστου 1056), τρίτη κόρη του Κωνσταντίνου Η' υπήρξε συναυτοκράτειρα της αδελφής της Ζωής μετά την καθαίρεση του Μιχαήλ Ε' (21 Απριλίου-11 Ιουνίου 1042) και μονοκράτειρα μετά το θάνατο του Μονομάχου (Ιανουάριος 1054) έως το θάνατό της στις 27 Αύγουστου τοῦ 1056. Είναι η τελευταία εκπρόσωπος της Μακεδονικής Δυναστείας, η οποία κυβέρνησε τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία για σχεδόν 200 χρόνια.¹⁶⁴⁹ Είναι σαφές ότι οι πράξεις της, από την πρώτη στιγμή που ανέλαβε την εξουσία κυμάνθηκαν στο εξής πλαίσιο. Ειδικότερα, προσπάθησε να διώξει από την εξουσία πρόσωπα που διορίστηκαν επί Μονομάχου και να αναθέσει αξιώματα σε έμπιστά της πρόσωπα. Μάλιστα, όταν παρέλαβε τη βασιλική εξουσία κατεδίωξε με δήμευση περιουσιών και εξορία εκείνους που

¹⁶⁴⁸ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών*, ό.π. 457-458

¹⁶⁴⁹ ODB, ό.π. 2038. G. Schlumberger, *Η Βυζαντινή εποποιία κατά τα τέλη της Ι' εκατονταετηρίδος*, Τρίτο μέρος, *Αι πορφυρογέννηται Ζωή και Θεοδώρα (1025-1057)*, μτφ. Λαμπρίδου Ι., Σακελλαρίου Δ., Αθήνα 1906, 199-200. K.-P. Todt, *Die Frau als Selbstherrscher: Kaiserin Theodora, die letzte Angehörige der Makedonischen Dynastie*, JÖB 50 (2000), 140-142

σχεδίαζαν την άνοδο του Νικηφόρου Πρωτεύοντα στην εξουσία αντί για τη δική της- ή Θεοδώρα εὐθύς μὲν μέτεισι τοὺς ὅσοι βασιλεῦσαι τὸν Πρωτεύοντα ἐβουλεύσαντο, τῶν ὑπαρχόντων ψιλώσασα καὶ ὑπερορίσασα.¹⁶⁵⁰ Επίσης, ανέβασε σε μέγιστα αξιώματα ὄσους ευνούχους εἶχε γενικῶς, ἀφού ἀνέδειξε δομέστικο τῶν Σχολῶν Ανατολῆς τὸ Θεόδωρο καὶ τὸν ἀπέστειλε ἐκεῖ, με σκοπὸ νὰ ἐμποδίσῃ τις ἐπιδρομὲς τῶν Τούρκων, ἐνῶ τὸ μάγιστρο Ἰσαάκιο Κομνηνὸ μετέθεσε ἀπὸ τὴν στρατοπεδαρχία- προβίβαζε δὲ καὶ τοὺς εὐνούχους αὐτῆς ἅπαντας εἰς τὰς μεγίστας ἀρχάς, δομέστικον μὲν τῶν Σχολῶν τῆς ἀνατολῆς τὸν Θεόδωρον προβαλλομένη, καὶ εἰς τὴν ἑῶν ἐκπέμψασα, ἐφ' ᾧ τὰς ἐκδρομὰς τῶν Τούρκων κωλύειν, τὸν μάγιστρον Ἰσαάκιον τὸν Κομνηνὸν μετακινήσασα τῆς στρατοπεδαρχίας.¹⁶⁵¹ Στὸ σημεῖο αὐτό, καλὸ θὰ ἦταν νὰ ἀναφερθεῖ ὅτι ὁ Ἰσαάκιος ἦταν γιος τοῦ Μιχαήλ Κομνηνοῦ-Ερωτικού. Εἶχε νυμφευθεῖ τὴν Αἰκατερίνη τῆς βουλγαρικῆς βασιλικῆς οἰκογένειας, ἐνῶ ἐπὶ Θεοδώρας ἀσκήσε υψηλὰ αξιώματα.

Ἡ αυτοκράτειρα ἔδωσε αξιώματα καὶ σὲ ἄλλους ἐμπιστοὺς τῆς προκειμένου νὰ καταφέρει νὰ ἐλέγχει τὰ πάντα στὸ βασίλειο. Πιο συγκεκριμένα, ἀνέδειξε λογοθέτη τοῦ δρόμου τὸ Νικήτα Ξιλίνη, ὁ ὁποῖος μαζί με τὸ Μανουήλ, ποῦ ἀνέβηκε στὴν εξουσία τὸν ἀνέδειξε δρουγγάριο τῆς Βίγλας, εἶχαν ἐπιβιβάσει σὲ πλοῖο τὴ Θεοδώρα, προκειμένου νὰ τὴν οδηγήσουν στὸ μεγάλο παλάτι γιὰ νὰ τὴν ἀναγορεύσουν ὡς βασίλισσα-δρόμωνι αὐτὴν ἐμβιβάσαντες ἄγουσι εἰς τὰ τοῦ μεγάλου παλατίου ἀνάκτορα καὶ αὐτοκράτορα ἀναγορεύουσι.¹⁶⁵² Προσέλαβε, μάλιστα, ἐξαιτίας τῆς πείρας τοῦ στα κοινὰ τὸ σύγκελλο Λέοντα, τὸ λεγόμενο στραβοσπόνδυλο, ποῦ παλαιότερα εἶχε υπηρετήσει τὸ Μιχαήλ Δ' Παφλαγῶνα- προσελάβετο δὲ διὰ πολυπειρίαν εἰς τὸ τὰ κοινὰ διοικεῖν τὸν σύγκελλον Λέοντα τὸ λεγόμενον Στραβοσπόνδυλον, τὸν πάλαι τῷ βασιλεῖ Μιχαήλ ὑπουργήσαντα.¹⁶⁵³

2. Ἀντιμετώπιση ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν

Ἡ αυτοκράτειρα Θεοδώρα με ἐπιτυχία ἀντιμετώπισε τὸ Βρυνένιο, ὁ ὁποῖος μόλις πληροφορήθηκε τὸ θάνατο τοῦ βασιλιά, πήρε τοὺς Μακεδόνες τοῦ καὶ ἐφθάσε στὴ Χρυσόπολη- ὁ δὲ Βρυνένιος τὸν τοῦ βασιλέως ἐνωτισθεὶς θάνατον, ἄρας μετὰ τῶν Μακεδόνων κάτεισιν ἐν Χρυσόπολει.¹⁶⁵⁴ Ἡ βασίλισσα, ὁμως, τὸν συνέλαβε, γιὰτί υποχώρησε με

¹⁶⁵⁰ ΣΙ, ὁ.π. 479, 2-4

¹⁶⁵¹ ΣΙ, ὁ.π. 479, 4-8

¹⁶⁵² ΣΙ, ὁ.π. 478, 90-92

¹⁶⁵³ ΣΙ, ὁ.π. 479, 14-17

¹⁶⁵⁴ ΣΙ, ὁ.π. 479, 24-25

ασύντακτο τρόπο- καὶ τοῦτον μὲν ἡ βασιλὶς, ὅτι ἀσυντάκτως ὑπεχώρησε.¹⁶⁵⁵
Αφού, μάλιστα, δήμευσε την περιουσία του, τον έστειλε στην εξορία, ενώ προετοίμασε το στρατό του να γυρίσει πίσω- δημεύει καὶ εἰς ἐξορίαν ἐκπέμπει, τὸν δὲ λαὸν ὑποστρέψαι εἰς τουπίσω παρασκευάζει.¹⁶⁵⁶

Αποτίμηση

Οι πληροφορίες που παρατίθενται από το χρονογράφο για τη Θεοδώρα είναι λίγες, όμως αρκούν για να μπορέσει ο αναγνώστης να διεξάγει ορισμένα συμπεράσματα για το ρόλο που διαδραμάτισε στους λίγους μήνες που βρισκόταν στην εξουσία- ὅλην οὖν τὴν θ' ἰνδικτιῶνα, τοῦ σφξδ' ἔτους βιώσασα ἡ βασιλὶς, καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ Αὐγούστου μηνὸς τῆς αὐτῆς ἰνδικτιῶνος (1056) ἰλεοῦ νοσήματι περιπεσοῦσα ἀπέθανεν.¹⁶⁵⁷ Περισσότερες πληροφορίες για τη ζωή της μπορεί να αναζητήσει κάποιος και στη Χρονογραφία του Μιχαήλ Ψελλού, αλλά και στο Μιχαήλ Ατταλειάτη.

Στο σημείο αυτό, κρίνεται επιτακτική η ανάγκη να επισημανθεί ότι από τις αφηγήσεις των δύο άλλων ιστορικών πιο κοντά στη Σύνοψη βρίσκεται και πάλι εκείνη του Μιχαήλ Ατταλειάτη, τόσο από την άποψη της έκτασης και της θεματικής (οι δύο συγγραφείς αναφέρουν τα ίδια σχεδόν πράγματα), όσο και της αντιμετώπισης των πρωταγωνιστικών προσώπων: της Θεοδώρας (αν και στην *Ιστορία* επαινείται πιο ξεκάθαρα, εφόσον αναγνωρίζεται η θεϊκή επιδοκιμασία για τη δράση επί των ημερών της) και κυρίως του διαδόχου της Μιχαήλ ΣΤ', τον οποίο και τα δύο κείμενα παρουσιάζουν ως έναν χειραγωγούμενο και αδύναμο άνδρα, έρμαιο του αυλικού παρασκηνίου που τον έφερε στο θρόνο. Την ίδια περίπου εικόνα υπαινίσσεται και ο Ψελλός στη σύντομη κατά τα άλλα και άνευρη περιγραφή του μελλοντικού αυτοκράτορα, ενώ με εξαίρεση δύο παρεκβάσεις του (απολογείται για την ενασχόλησή του με τα χαλδαϊκά βιβλία¹⁶⁵⁸ και στο χωρίο που περιγράφει την ψυχρότητα στις σχέσεις του με τη Θεοδώρα¹⁶⁵⁹) δεν αποκλίνει ιδιαίτερα από τους δύο άλλους ομοτέχνους του και ως προς τη θεματική— με δεδομένη, βέβαια, πάντοτε την απουσία

¹⁶⁵⁵ ΣΙ, ό.π. 479, 26

¹⁶⁵⁶ ΣΙ, ό.π. 479, 26

¹⁶⁵⁷ ΣΙ, ό.π. 480, 28-30

¹⁶⁵⁸ M. Psellos, *Chronographie*, ό.π. 10,1-12,16

¹⁶⁵⁹ M. Psellos, *Chronographie*, ό.π. 13, 1-14,9

των δικών τους συγκεκριμένων στοιχείων και την παρουσία των δικών του προσωποκεντρικών λεπτομερειών.

Ο Μιχαήλ Ψελλός, διαφοροποιείται, εντούτοις, αισθητά ως προς τη στάση του απέναντι στη Θεοδώρα. Μόνο αυτός την αντιμετωπίζει ευθέως, ως πραγματικό ηγέτη, με τη συγκεκριμένη δράση του οποίου οφείλει να ασχοληθεί, και μόνο αυτός, από κει και πέρα, επισημαίνει τη γυναικεία φύση της ως μειονέκτημα, αν και το κριτήριο αυτό ελάχιστα επηρεάζει την τελική αξιολόγησή του. Αυτά που κυρίως τον ενοχλούν στη βασιλεία της είναι η επιλογή του Λέοντος Παρασπόνδυλου, ενός ανάξιου κατά την εκτίμησή του προσώπου (ο Ατταλειάτης, αντίθετα, τον επαινεί, τονίζοντας την ακεραιότητα του χαρακτήρα του)¹⁶⁶⁰, ως πρώτου τη τάξει στην άσκηση της εξουσίας και το αυλικό παρασκήνιο που επέβαλε και στήριξε αυτή την επιλογή. Δεν είναι, λοιπόν, τόσο η γυναίκα-Θεοδώρα το ζήτημα για τον Ψελλό, όσο οι ίδιες οι επιλογές της, οι οποίες έθιγαν επί της ουσίας τα πολιτικά συμφέροντα του ίδιου του ιστορικού.

Μέσα από τις πράξεις της, πάντως, στη Σύνοψη, φαίνεται ότι η Θεοδώρα, μια γυναίκα που κατάφερε να αναρριχηθεί στο ύπατο αξίωμα εκτός από την ευγλωττία της, τη φιλοδοξία και την ανάμειξη της στις δολοπλοκίες και τις ίντριγκες του παλατιού της Κωνσταντινούπολης, έδρασε ως ικανή αυτοκράτειρα-μονάρχης που εκμεταλλεύθηκε τις προσωπικές ατέλειες και αδυναμίες του κύκλου της, χωρίς να παραιτηθεί από τα προνόμια που της παρείχε η θέση της ως μέλους της Μακεδονικής δυναστείας. Έτσι, επιχείρησε να εκδιώξει πρόσωπα που υπηρέτησαν το Μονομάχο και να διορίσει πρόσωπα έμπιστα στην ίδια.

¹⁶⁶⁰ *Michaelis Attaliote Historia*, έκδ. W. Brunet de Presle και I. Bekker, [CSHB] , 1853, 52,1-10

ΜΙΧΑΗΛ Ο ΓΕΡΩΝ

(ΜΙΧΑΗΛ ΣΤ' ΒΡΙΓΓΑΣ/ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ)

Η εξιστόρηση του Σκυλίτζη στο επιλογικό αυτό κεφάλαιο της *Σύνοψης*, σαφής, αναλυτική και άρτια δομημένη, φωτίζει διεξοδικά όλα όσα έλαβαν χώρα στη διάρκεια του ενός χρόνου (31 Αύγουστου 1056- 30 Αυγούστου 1057) που στο τιμόνι της αυτοκρατορίας βρέθηκε ο Μιχαήλ ΣΤ': τις αναχρονιστικές του μεταρρυθμίσεις, την εύνειά του προς την αυλική αριστοκρατία και την αδιαφορία του αντίστοιχα για τις αξιώσεις και τα κεκτημένα δικαιώματα των στρατιωτικών αξιωματούχων της Μικράς Ασίας, οι οποίοι αντέδρασαν και πέτυχαν σύντομα να τον ανατρέψουν, ανεβάζοντας στο θρόνο έναν εκπρόσωπό τους, τον στρατηγό Ισαάκιο Κομνηνό. Με δεδομένο ότι η εν λόγω περίοδος πλησιάζει περισσότερο από κάθε άλλη εξιστορούμενη στη *Σύνοψη* την εποχή συγγραφής του έργου, εφόσον είναι η τελευταία που παρουσιάζεται, έχει ενδιαφέρον να διακριβωθεί αν το γεγονός αυτό επηρεάζει τη γραφή του Σκυλίτζη.¹⁶⁶¹

Πράγματι, συναντώνται στοιχεία της προσωπικής διάστασης στην τελευταία ακριβώς βασιλεία, τα οποία σίγουρα δεν είναι τυχαία. Αντανακλά, προφανώς, τη μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση του Σκυλίτζη για τον ίδιο ως συγγραφέα και την κριτική του για όσα τώρα περιγράφει, επειδή ενδεχομένως πρόκειται για γεγονότα που έζησε ο ίδιος ή πιθανότερα, πληροφορήθηκε προσωπικά από τους αυτόπτες μάρτυρές τους- όποσα *ἀγράφως ἐκ παλαιῶν ἀνδρῶν ἐδιδάχθημεν*.¹⁶⁶²

1. Η άνοδος του Μιχαήλ Στ' Βρίγγα στο θρόνο και οι πρώτες αντιδράσεις

Ο Μιχαήλ Στ' Βρίγγας,¹⁶⁶³ ο επονομαζόμενος Στρατιωτικός, ανήλθε στο θρόνο *κατὰ τὴν λα΄ ἡμέραν τοῦ Αὐγούστου μηνός, τῆς θ΄ ἰνδικτιῶνος*,¹⁶⁶⁴ δηλαδή το 1056. Τον ανέβασαν στην εξουσία, ύστερα από το θάνατο της Θεοδώρας, ο Λέοντας ο σύγκελος και οι ευνούχοι της τελευταίας. Ο νέος αυτοκράτορας καταγόταν από το Βυζάντιο, ήταν, όμως, σύμφωνα με τον Ιωάννη Σκυλίτζη αφελής και ατάλαντος, ενώ είχε εργαστεί μονάχα στο στρατό και δεν ήξερε τίποτα παραπάνω- *ἄνθρωπον ἐκ Βυζαντίου μὲν*

¹⁶⁶¹ Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριῶν*, ό.π. 461

¹⁶⁶² ΣΙ, ό.π. 481, 45-46

¹⁶⁶³ ΟDB, ό.π. 1366

¹⁶⁶⁴ ΣΙ, ό.π. 481, 12-43

ὀρμώμενον, ἀφελῆ δὲ καὶ ἀποϊκίλον καὶ μόνοις τοῖς στρατιωτικοῖς ἐκ παίδων ἀπασχοληθέντα καὶ πλεον ἄλλο εἶδότα μηδέν.¹⁶⁶⁵

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως επέλεξαν έναν αυτοκράτορα ο οποίος αφενός δεν είχε τις απαραίτητες αρετές για να αναλάβει τέτοιο αξίωμα και αφετέρου βρισκόταν σε προχωρημένη ηλικία. Η πράξη αυτή αιτιολογείται από το γεγονός ότι εκείνοι ανέβασαν στο θρόνο το Μιχαήλ Στρατιωτικό (ευνούχοι Θεοδώρας και Λέοντας σύγγελοι, όπως έχει ήδη προαναφερθεί), το έκαναν για να έχει εκείνος μόνο τυπικά το όνομα του βασιλιά και εκείνοι να κυβερνούν όπως θέλουν έχοντας εξασφαλίσει την εξουσία για πάντα- ἵνα σχῆμα μόνον καὶ ὄνομα αὐτὸς ἔχη τῆς βασιλείας αὐτοὶ δὲ διεξάγωσιν, ὡς βούλονται, τὰ κοινὰ καὶ πάντων τυγχάνωσι κύριοι, ἐπομοσαμένου πρότερον καὶ αὐτοῦ μηδέν τι πράξει ποτε τῆς ἐκείνων δίχα γνώμης τε καὶ θελήσεως.¹⁶⁶⁶

Όταν έγινε γνωστή η ανάρρηση του Μιχαήλ στο θρόνο, ο πρόεδρος Θεοδόσιος, ο γιος του θείου του βασιλιά Κωνσταντίνου Μονομάχου οδηγήθηκε η ανταρσία. Τη λύπη και τη αγανάκτηση του συναισθήματα που τον οδήγησαν στην εξέγερση, τις επεξηγούσε φωνάζοντας και αξιώνοντας να του δοθεί η βασιλεία σαν μια κληρονομιά που τάχα του ανήκε, γιατί είχε με τον περασμένο βασιλιά την πιο στενή σχέση αίματος- καὶ τὴν βασιλείαν ἀνακαλούμενος, ὡς κληρονομιᾶιον τάχα κτῆμα καὶ αὐτῶ προσῆκον, ὡς μᾶλλον τῶν ἄλλων ἐγγύτητα ἔχοντι αἵματος πρὸς τὸν ἀπελθόντα βασιλέα.¹⁶⁶⁷ Η ανταρσία, όμως, αυτή ήταν ανεπιτυχής, με αποτέλεσμα ο ίδιος ο Θεοδόσιος μένοντας μόνος χωρίς συμμάχους, καθώς οι τελευταίοι διασκορπίστηκαν και τον εγκατέλειψαν, να καθίσει στην εκκλησία ως ελεεινός ικέτης μαζί με το γιο του –καὶ λοιπὸν ἔρημος πάντων καταλειφθεὶς ικέτης ἐλεεινὸς μετὰ τοῦ παιδός πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καθίζει.¹⁶⁶⁸ Στη συνέχεια τον έβγαλαν από εκεί και εξόρισαν τον ίδιο, αλλά και τους πιο σημαντικούς του συνεργάτες στην Πέργαμο- ὃν εὐθὺς ἀποστείλαντες ἐξάγουσι τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐξορίζουσιν ἐν Περγάμῳ. Τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ εἰς τοὺς ἐμφανέστερους τῶν αὐτῶ συναπαχθέντων ἐποίησαν¹⁶⁶⁹ Μετά από την ανταρσία αυτή, ο Μιχαήλ αναγορεύθηκε αυτοκράτορας χωρίς καμία αντίρρηση.

¹⁶⁶⁵ ΣΙ, ὁ.π. 480, 33-35

¹⁶⁶⁶ ΣΙ, ὁ.π. 480, 37-40

¹⁶⁶⁷ ΣΙ, ὁ.π. 481, 53-55

¹⁶⁶⁸ ΣΙ, ὁ.π. 482, 73-74

¹⁶⁶⁹ ΣΙ, ὁ.π. 482, 74-75

2. Η ανεπιτυχής ανάληψη μέτρων για τα εσωτερικά ζητήματα του κράτους

Όταν ανέβηκε στο αυτοκρατορικό αξίωμα, ο Μιχαήλ πήρε κάποια μέτρα προκειμένου να κερδίσει τόσο τους επίλεκτους της συγκλήτου, που ανέβασε σε υψηλότερα αξιώματα όσο και το λαό μέσω υποσχέσεων.¹⁶⁷⁰ Επίσης, έλαβε ορισμένα μέτρα, τα οποία σε τίποτε δεν ωφελούσαν το λαό ούτε τη δύναμη της αυτοκρατορίας. Για παράδειγμα, επέβαλλε πολλά από τα παλαιά έθιμα, που είχαν παύσει να τηρούνται- *ἐπεβάλλετο καὶ πολλὰ τῶν παλαιῶν σχολάσαντα ἐθίμων ἐπανακτήσασθαι μηδὲν πρὸς λυσιτέλειαν συντελοῦντα τῆς βασιλείας ἢ τοῦ κοινού*,¹⁶⁷¹ ενώ πρόσταξε να γίνει πιο λαμπρό το λεγόμενο στρατήγιο- *στρατήγιον ἀνακαθαίρεσθαι ἐκέλευσε*.¹⁶⁷² *Στρατήγιον*,¹⁶⁷³ μάλιστα, που ήταν μικρόν και μέγα, ονόμαζαν δύο πλατείες που λειτουργούσαν ως αρχηγεία για την επιθεώρηση των στρατευμάτων. Τα μέγα ήταν βορειοδυτικά της Αγίας Σοφίας, ενώ το μικρόν ακόμη δυτικότερα.

Τα πρώτα μέτρα, τα οποία έλαβε ο αυτοκράτορας όταν ανέβηκε στην εξουσία μαρτυρούσαν την αφέλεια του χαρακτήρα του και την έλλειψη δεξιότητας. Πράγματι, έδωσε διαταγή να φέρουν οι πολίτες στο κεφάλι τους, όχι μονόχρωμα σκουφιά, αλλά σκουφιά με μεγαλόγραμμες λουρίδες υφασμένες από βυσσινί και πορφυρό χρώμα –*καὶ τὰς τῶν πολιτῶν κεφαλὰς σκέπεσθαι μὴ δι' ἀγραμμάτων, ὡς νῦν, ἀλλὰ διὰ μεγαλογράμμων ὀθονίων ἐκ βύσσου καὶ πορφύρας ἐξυφασμένων*.¹⁶⁷⁴ Στο σημείο αυτό καλό θα ήταν να προστεθεί ότι δεν προέβαλλε συγκλητικούς στις θέσεις για εισπράκτορες των φόρων, αλλά μερικούς από τους έμπειρους γραμματεῖς των γραφείων- *καὶ δημοσίους φροντιστὰς οὐ συγκλητικούς προεβάλλετο, ἀλλὰ τινὰς τῶν ἐν ἑκάστῳ τῶν ἀρχείων ἐναυξηθέντων ταχυγράφων*.¹⁶⁷⁵

Όταν έφθασε το Πάσχα, που σύμφωνα με τη συνήθεια ο βασιλιάς μοίραζε δώρα προς τη σύγκλητο, ήλθαν στην Πόλη οι ηγέτες του στρατού, οι πλέον ονομαστοί τόσο σε γένος όσο και σε ανδρεία- *ἐπεὶ δὲ ὁ καιρὸς ἐπέστη τῆς βασιλικῆς φιλοτιμίαις, ἦν διανεμῆν ἐτησίως κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάσχα πρὸς τὴν σύγκλητον εἰώθασιν οἱ βασιλεῖς, καὶ πάντες εἰσῆλθον οἱ τοῦ στρατοῦ ἡγούμενοι καὶ γένει καὶ ἀνδρεία ἀνομασμένοι*.¹⁶⁷⁶ Παρά το γεγονός ότι τίμησε τους στρατηγούς, εντούτοις αρνήθηκε να ικανοποιήσει τις

¹⁶⁷⁰ ΣΙ, ό.π. 482, 79-81

¹⁶⁷¹ ΣΙ, ό.π. 482, 82-84

¹⁶⁷² ΣΙ, ό.π. 482, 85

¹⁶⁷³ ΣΙ, ό.π. 482, 85

¹⁶⁷⁴ ΣΙ, ό.π. 482- 483, 87-89

¹⁶⁷⁵ ΣΙ, ό.π. 483, 89-91

¹⁶⁷⁶ ΣΙ, ό.π. 483, 94-95, 1-2

αξιώσεις του-μηδενός δὲ θελήσας ἐκπληρῶσαι βούλησιν.¹⁶⁷⁷ Ο βασιλιάς ήταν αδέξιος στο να καταπραΰνει και να φέρει με το μέρος του ανθρώπους που είχαν ήδη αδικηθεί και είχαν ριζωμένη στην ψυχή τους την αγανάκτηση. Πιο συγκεκριμένα, ανάλογη στάση με τις προαναφερθείσες ακολούθησε και με τον Ερβέβιο Φραγκόπουλο¹⁶⁷⁸ και με τον Βρυέννιο,¹⁶⁷⁹ τον οποίο αφού κάλεσε από την εξορία, τον όρισε αρχηγό στους Καππαδόκες, τον έκανε και στρατηγό των μακεδονικών ταγμάτων με απόλυτη εξουσία, ενώ τον απέστειλε και απέναντι στους Τούρκους- *Τὸν δὲ Βρυέννιον τῆς ὑπερορίας μεταπεμψάμενος καὶ ἄρχειν τάξας Καππαδοκῶν στρατηγὸν αὐτοκράτορα προχειρίζεται τῶν Μακεδονικῶν ταγμάτων καὶ κατὰ τῶν Τούρκων ἐκπέμπει.*¹⁶⁸⁰ Όμως, αρνήθηκε να δώσει πίσω στο Βρυέννιο την περιουσία που του είχε δημεύσει η βασίλισσα Θεοδώρα. Περιφρονώντας, όμως, το Βρυέννιο με τέτοιο τρόπο, το μόνο που κατάφερε ήταν να καλλιεργήσει στο στρατηγό την επιθυμία για εκδίκηση- *οὕτω δὲ παροραθεὶς καὶ ὁ Βρυέννιος ἀπῆει δεινὰ στρέφων ἐν ἑαυτῷ καὶ καιρὸν ζητῶν ἐκδικήσεως.*¹⁶⁸¹

3. Οι συνομωσίες απέναντι στον αυτοκράτορα

Η στάση αυτή του βασιλιά είχε ως αποτέλεσμα τη συνομωσία των στρατηγών της Ανατολής απέναντι στο πρόσωπο του. Στην αρχή προσπάθησαν ξανά να αξιώσουν όσα τους ανήκαν, καθώς πήγαν στον πρωτοσύγκελο Λέοντα Σταρβοσπόνδυλο, που είχε τη διοίκηση του κράτους, ζητώντας από αυτόν να μεσιτεύσει στο βασιλιά προκειμένου να πάρουν εκείνοι όσα τους ανήκουν, ικετεύοντας, μάλιστα, να μην παραβλεφθούν όπως και άλλοι, ούτε να απορριφθούν προσβλητικά- *καὶ δὴ τῷ πρωτοσυγκέλλῳ Λέοντι τῷ Στραβοσπονδύλῳ προσελθόντες τὰ κοινὰ διοικοῦντι τῷ τότε μεσίτην ἐς βασιλέα τοῦτον προὔβαλλοντο, καὶ μὴ παρὰ τοὺς ἄλλους περιοφθῆναι ἰκέτευσον, μηδ' ἀτίμως ἀπορριφῆναι.*¹⁶⁸² Έτσι, αφού η προσπάθεια τους αυτή να διεκδικήσουν με ειρηνικό τρόπο τα κεκτημένα τους απέτυχε, συνωμότησαν εναντίον του αυτοκράτορα. Ειδικότερα, οι στρατηγοί της Ανατολής συγκεντρώθηκαν στη Μεγάλη Εκκλησία και ενώθηκαν με πυγμή, δίνοντας όρκους πως ούτε θα σιωπήσουν ούτε θα κάνουν πίσω, αλλά θα τιμωρήσουν όσους τους αδίκησαν- *καὶ ὄρκους δόντες*

¹⁶⁷⁷ ΣΙ, ό.π. 483, 18

¹⁶⁷⁸ G. Schlumberger, *Sigillographie de l' empire byzantine*, Παρίσι 1884, 659

¹⁶⁷⁹ Δεν γνωρίζουμε το βαφτιστικό όνομα του εν λόγω Βρυεννίου, ο όποιος υπήρξε πατριίκιος και εθνάρχης επί Μονομάχου, εξορίστηκε από τή Θεοδώρα, αλλά επανήλθε ως στρατηγός από τον Μιχαήλ ΣΤ' (βλ. και Cheynet-Flusin, *Jean Skylitzes*, 389, σημ. 187).

¹⁶⁸⁰ ΣΙ, ό.π. 482, 23-25

¹⁶⁸¹ ΣΙ, ό.π. 484, 38-40

¹⁶⁸² ΣΙ, ό.π. 486, 3-5

καὶ λαβόντες μὴ σιωπῆσαι, μηδ' ἀνασχέσθαι, ἀλλὰ τοὺς ἐνουβρίσαντας τιμωρήσασθαι.¹⁶⁸³ Στη συνέχεια, για την καλύτερη οργάνωση της συνομοσία αναγόρευσαν βασιλιά τον Ισαάκιο Κομνηνό.¹⁶⁸⁴

Όταν ο αυτοκράτορας πληροφορήθηκε την ανταρσία με επικεφαλείς τον Κεκαυμένο και τον Κομνηνό δε δοκίμασε να στείλει πρέσβεις για ειρήνη, μια και η ανταρσία βρισκόταν στην αρχή, αντίθετα προετοιμαζόταν και οπλιζόταν για να αντιπαραταχθεί, όπως μπορούσε- πρέσβεις μὲν περὶ εἰρήνης οὐκ ἐδοκίμαζε πέμπειν, ἀρχὴν τε τῆς ἀποστασίας ἔτι ἐχούσης καὶ φλεγμονὴν τῶν πραγμάτων ἠὲν τρεπιζέτο δὲ καὶ αὐτὸς, καὶ πρὸς ἀντιπαρατάξιν τὸν ἐνόντα τρόπον ὠπλίζετο.¹⁶⁸⁵ Ὑστερα, ὁμως, ἀπὸ τις ἡττες τοῦ στρατοῦ τοῦ βασιλιά ἀπέναντι στον ἀντίστοιχο των συνωμοτῶν, οδήγησε τον τελευταίο σε ἀπόγνωση. Ἐτσι, ἀποφάσισε ὡς ἐσχατὴ λύση νὰ στείλει πρεσβευτὲς στον Κομνηνό γιὰ νὰ ἀνακόψει τις ἐνέργειες τοῦ ἰδίου καὶ των συνεργατῶν τοῦ.

Δύο πρεσβεῖες ἀπέστειλε ὁ βασιλιάς στους συνωμοτῆτες, καθὼς ἡ πρώτη ἦταν ἀνεπιτυχής. Πιο συγκεκριμένα στάλθηκαν- ὁ πρόεδρος Κωνσταντῖνος ὁ Λειχοῦδης, ὁ πρόεδρος Θεόδωρος ὁ Ἀλωπός, Κωνσταντῖνος ὁ Ψελλός ὁ τῶν φιλοσόφων ὑπάτος.¹⁶⁸⁶ Ὁ βασιλιάς περίμενε ὅτι οἱ παραπάνω θὰ ἔφεραν εἰς πέρας τὴν ἀποστολή τους, καθὼς καὶ οἱ τρεῖς ὑπερεῖχαν των σύγχρονῶν τους στὴ σοφία καὶ στὴ δύναμη τοῦ λόγου- οὗτοι γὰρ οἱ τρεῖς ἄνδρες ἐπὶ σοφία καὶ λόγου δυνάμει τῶν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀνθρώπων διαφέρειν δοκοῦντες.¹⁶⁸⁷ Οἱ πρέσβεις, λοιπόν, ἔφεραν στον Κομνηνό τὴν ὑπόσχεση τοῦ βασιλιά, πὼς εἰάν ἐκεῖνος κατέθετε τὰ ὅπλα, τότε θὰ γινόταν καίσαρας, ἐνὼ σε ὅλους ὅσοι παρασύρθηκαν μαζί του, θὰ ἔδινε ἀμνηστία καὶ συγχώρεση γιὰ ὅσους εἶχαν σφάλει- ὑπισχνεῖτο δὲ ἡ πρεσβεῖα καταθέμενον τὰ ὅπλα τὸν Κομνηνὸν αὐτὸν μὲν υἰοθετηθῆναι παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ καίσαρα ἀναρρηθῆναι, πᾶσι δὲ τοῖς συναπαχθεῖσιν αὐτῶ ἀμνηστίαν κακῶν καὶ ἄφεσιν τῶν πεπλημμελημένων.¹⁶⁸⁸ Ἀφοῦ οἱ πρέσβεις γύρισαν πίσω ἀπρακτοί, ὁ βασιλιάς ἔστειλε γιὰ δευτέρη φορὰ πρεσβεῖα, ἡ ὁποία τον συνάντησε στο δρόμο, καθὼς ἐρχόταν ἀπὸ τὸ χωριὸ Ρέες (πιθανότατα ἀνάμεσα στὴ Νικομήδεια καὶ στὴν ἀκτὴ τοῦ Βοσπόρου). Ἡ πρεσβεῖα αὐτὴ ἔφερε τὴν πρόταση νὰ ἀναγορευθεῖ υἰοθετημένος βασιλιάς ὁ Κομνηνός καὶ οἱ τιμὲς ποὺ ἔδωσε σε ὅσους συνεκοστράτευσαν νὰ κατοχυρωθοῦν με ἐγγράφα βασιλικά- ἐδηλοῦ δὲ ἡ πρεσβεῖα ἀναγορευθῆναι

¹⁶⁸³ ΣΙ, ὁ.π. 486, 18-20

¹⁶⁸⁴ ΣΙ, ὁ.π. 487, 29-30

¹⁶⁸⁵ ΣΙ, ὁ.π. 492, 70-72

¹⁶⁸⁶ ΣΙ, ὁ.π. 496, 82-83

¹⁶⁸⁷ ΣΙ, ὁ.π. 496, 83-85. J. Cl. Cheynet- J.-F. Vannier, *Études prosopographiques, Byzantina Sorbonensia* 5, 1986, 32-33

¹⁶⁸⁸ ΣΙ, ὁ.π. 496, 87-90

μὲν τὸν Κομνηνὸν βασιλεῖα υἰοθετηθέντα, πᾶσι δὲ τοῖς συστρατευσαμένοις αὐτῷ βεβαιωθῆναι τὰς παρὰ τοῦ Κομνηνοῦ τιμὰς γράμμασι βασιλικοῖς.¹⁶⁸⁹

Ἡ δεύτερη αὐτῆ πρόταση τῆς πρεσβείας «δίχασε» τους συνωμότες. Ἀπὸ τῆ μίᾳ πλευρά, ὁ Κομνηνός καὶ οἱ συνάρχοντες ζητωκραύγαζαν καὶ ζήτησαν νὰ κυρωθοῦν οἱ υποσχέσεις με χρυσόβουλα- αὐτὸς μὲν ὁ Κομνηνός καὶ πάντες οἱ σὺν αὐτῷ ἄρχοντες ἐπεφήμησαν, καὶ τὰς ὑποσχέσεις χρυσοβούλλοις γραφαῖς βεβαιωθῆναι ἤξιουν,¹⁶⁹⁰ ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ Κεκαυμένος ἦταν ὁ μόνος ποῦ ἔδειχνε ἀπαρέσκεια. Τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Κεκαυμένου ἀφορούσαν στὴν ἀναγκαία ἀπομάκρυνση τοῦ βασιλιά Μιχαήλ ἀπὸ τὸ θρόνο. Εἰδικότερα, υποστήριζε ἐπίμονα ὅτι ὁ τελευταῖος ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλείψει τὸ θρόνο καὶ νὰ ἀποσυρθεῖ, γιὰτὶ ἀφοῦ ἤδη εἶχε καθαιρεθεῖ καὶ ἀποκηρυχθεῖ με ὅρκους, δὲν ἦταν πλέον ἄξιος καὶ δὲν του ἐπιτρεπόταν νὰ βασιλεύει στους Βυζαντινούς- μὴ εἶναι ἄξιον λέγων τοῦτον μὲν ἤδη καθαιρεθέντα καὶ ἀποκηρυχθέντα ὅρκους φρικωδεστάτοις αὐθις συγχωρηθῆναι βασιλεύειν Ῥωμαίων.¹⁶⁹¹ Ἐπίσης, υποστήριζε πὼς μίᾳ τέτοια ἐνέργεια μποροῦσε νὰ προκαλέσει ἀκόμη καὶ τὴν οργή τοῦ Θεοῦ λόγω ἐπιπορκίας- τοῦτο γὰρ καὶ θεοῦ ὀργὴν ἔλεγε κινήσειν διὰ τὴν ἐπιπορκίαν.¹⁶⁹² Τέλος θεώρησε ὅτι ἦταν εὐκόλο νὰ δηλητηριάσουν τὸν Κομνηνὸ, τὸν υἰοθετημένο βασιλιά καὶ στὴ συνέχεια νὰ χάσουν τὰ μάτια τους οἱ συνεργάτες του- αὐτὸς τε γὰρ υἰοθετηθεὶς φαρμάκοις κατεργασθεὶς οἰχθήσεται θάπτον, καὶ ἕκαστος τῶν συμπραξάντων αὐτῷ τῷ ὀφθαλμῷ διοργήσεται.¹⁶⁹³

Ὁ Μιχαήλ παρατηρώντας τὴν ἀμφίρροπη κατάσταση, ὠδηγήθηκε σὲ ὀρισμένες ἐνέργειες προκειμένου νὰ εξασφαλίσει τὴν εὐνοία τῶν πολιτῶν. Εἰδικότερα, χρησιμοποιοῦσε μέτρα, ὅπως δωρεές, χρήματα καὶ ἀπονομές ἀξιομάτων- δωρεαῖς καὶ χρήμασι καὶ ἀξιομάτων ὑπεροχαῖς-¹⁶⁹⁴ προκειμένου νὰ παρασύρει τὸ πλῆθος ὥστε νὰ τοῦ δείξει πίστη. Ἐπιθυμώντας, μάλιστα νὰ στερεώσῃ περισσότερο τὴν εὐνοία συνέταξε συμβόλαιον γεμάτο με φρικτοὺς ὅρκους καὶ φοβερὲς κατάρες. Ἐκεῖνοι ποῦ θὰ υπέγραφαν δεσμεύονταν ὅτι δὲ θὰ ἔλεγαν δεσπότη ἢ βασιλιά τὸν Κομνηνὸ- ὡς οὐδέποτε βασιλέα ἢ δεσπότην τὸν Κομνηνὸν ὀνομάσουσιν,¹⁶⁹⁵ οὔτε θὰ τοῦ πρόσφεραν τιμὲς ποῦ ἀρμοζαν σὲ ἕναν βασιλιά- τὴν βασιλεῖ πρέπουσα τιμὴν αὐτῷ παραίσουσιν-¹⁶⁹⁶ καὶ ἐξανάγκαζε κάθε συγκλητικὸ νὰ

¹⁶⁸⁹ ΣΙ, ὁ.π. 497, 93-95

¹⁶⁹⁰ ΣΙ, ὁ.π. 497, 1-3

¹⁶⁹¹ ΣΙ, ὁ.π. 497, 5-7

¹⁶⁹² ΣΙ, ὁ.π. 497, 7-8

¹⁶⁹³ ΣΙ, ὁ.π. 497, 9-11

¹⁶⁹⁴ ΣΙ, ὁ.π. 497, 20

¹⁶⁹⁵ ΣΙ, ὁ.π. 498, 24-25

¹⁶⁹⁶ ΣΙ, ὁ.π. 498, 25-26

υπογράψει και να επικυρώσει τα γεγραμμένα- ἕκαστον τῶν συγκλητικῶν ἠνάγκαζεν ὑπογράφειν ἐν αὐτῷ καὶ τὰ γεγραμμένα κυροῦν.¹⁶⁹⁷ Όλοι, λοιπόν, υπέγραψαν εξαιτίας αφενός της πειθαρχίας στην εξουσία και αφετέρου επειδή ο Κομνηνός ήταν μακριά ακόμη.

Οι συγκλητικοί, αφού αναγκάστηκαν να υπογράψουν, στράφηκαν προς τον πατριάρχη ώστε να πάρει ο ίδιος πίσω το συμβόλαιο που είχαν υπογράψει, γιατί ο βασιλιάς είχε ήδη κλείσει συμφωνία με τον Κομνηνό και τον είχε αναγορεύσει ως βασιλιά- ὅπως ἀποδοθείη αὐτῷ τὸ ὑπογραφὲν παρ' αὐτῶν ἔγγράφον, ὡς ἤδη τοῦ βασιλέως σπείσαμένον τῷ Κομνηνῷ καὶ βασιλέα ἀντειπόντος αὐτόν.¹⁶⁹⁸ Υποστήριζαν, μάλιστα, ότι θα ήταν ανάγκη να συμβεί ένα από τα δύο παράλογα, ή οι ίδιοι θα φαίνονταν επίορκοι ζητωκραυγάζοντας τον Κομνηνό ως βασιλιά ή θα τιμωρόνταν αν έδειχναν πως δε σέβονταν το βασιλικό αξίωμα- ἢ γάρ εὐφημήσαντες αὐτόν ὡς βασιλέα ἐπιορκήσουσιν, ἢ ὡς ἐνυβρίσαντες εἰς βασιλέα κολασθήσονται.¹⁶⁹⁹

Υστερα από τα παραπάνω επιχειρήματα, ο πατριάρχης πείσθηκε να οδηγηθεί στην πτώση του αυτοκράτορα. Στο σημείο αυτό, κρίνεται αδήριτη ανάγκη να αναφερθεί ότι ο πατριάρχης Μιχαήλ Κηρουλάριος φαινομενικά δυσκολεύτηκε να προσχωρήσει στην παραπάνω ενέργεια, στην πραγματικότητα, όμως, όπως αναφέρει ο Ιωάννης Σκυλίτζης ήταν ο υποκινητής της αποστασία- πρωταίτιος τῆς ἀποστασίας-,¹⁷⁰⁰ άποψη, η οποία τεκμηριώνεται από τη γενικότερη δράση του η οποία προσιδίαζε περισσότερο σε ένα πολιτικό πρόσωπο παρά σε ένα θρησκευτικό ηγέτη. Έτσι, ύστερα από τους πρεσβευτές του πατριάρχη που του υποσχέθηκαν τὴν οὐράνιον βασιλείαν,¹⁷⁰¹ ο αυτοκράτορας έβγαλε την πορφύρα και τα κόκκινα πέδιλα και αφού φόρεσε χιτώνα απλού πολίτη, κατέβηκε από τα ανάκτορα- πορφυρίδα ἀποβαλὼν καὶ τὰ κοκκοβαφῆ πέδιλα, καὶ ἰδιωτικῆν ἐσθῆτα ἀμφιασάμενος, κάτεισι.¹⁷⁰²

Αφού, ο Μιχαήλ Βρίγγας, ο πρώην αυτοκράτορας του Βυζαντίου, βρέθηκε στο σπίτι του στην ακρόπολη- γενομένον ἡμέρα τετράδι, τριακοστὴν πρώτην ἄγοντος τοῦ Αὐγούστου μηνός, τῆς δεκάτης ἰνδικτιῶνος,¹⁷⁰³ δηλαδή την Τετάρτη, τριάντα μία του μήνα Αυγούστου, της δέκατης ἰνδικτιῶνας (1057), έχοντας ήδη τιμηθεί από τον Κομνηνό κουροπαλάτης, με δρόμωνα στάλθηκε μαζί με αρκετούς ευπατρίδες, την

¹⁶⁹⁷ ΣΙ, ό.π. 498, 26-27

¹⁶⁹⁸ ΣΙ, ό.π. 499, 52-54

¹⁶⁹⁹ ΣΙ, ό.π. 499, 56-57

¹⁷⁰⁰ ΣΙ, ό.π. 499, 73

¹⁷⁰¹ ΣΙ, ό.π. 499, 75

¹⁷⁰² ΣΙ, ό.π. 500, 76-77

¹⁷⁰³ ΣΙ, ό.π. 500, 84-85

Πέμπτη το πρωί και μπαίνοντας στην Πόλη κατέλαβε τα ανάκτορα.¹⁷⁰⁴ Την επόμενη ημέρα, που ήταν η πρώτη Σεπτεμβρίου, τέλεσε δημόσια πομπή και πήγε στη Μεγάλη Εκκλησία, όπου επί του άμβωνος στεφανώθηκε με το βασιλικό διάδημα από τον πατριάρχη και αναγορεύθηκε βασιλιάς της Βυζαντινής αυτοκρατορίας.¹⁷⁰⁵

Αποτίμηση

Ο Μιχαήλ Βρίγγας ή Στρατιωτικός δε διακρίθηκε για τις πράξεις του ή τα έργα του τον ένα σχεδόν χρόνο που κρατήθηκε στο θρόνο της Βυζαντινής αυτοκρατορίας (1056-1057). Ίσως, η προχωρημένη ηλικία του αποτελούσε βασική αιτία για αυτή την αδράνεια του. Ήταν ένας αφελής αυτοκράτορας που προσπάθησε με δωρεές να κερδίσει την εύνοια λαού και συγκλητικών, όμως, η άρνηση του να ικανοποιήσει τις αξιώσεις των στρατηγών της Ανατολής ήταν η βασική αιτία της πτώσης του. Η στάση του αυτή υποκίνησε ανταρσία την οποία δεν κατάφερε να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά, με αποτέλεσμα να εγκαταλείψει εξαιτίας της πίεσης της εξουσίας.

¹⁷⁰⁴ ΣΙ, ό.π. 500, 86-88

¹⁷⁰⁵ ΣΙ, ό.π. 500, 88-93. J. Shepard, *Isaac Comnenus' Coronation Day*, *BSI* 38 (1977), 22-30. ODB, ό.π. 1011-1012

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ύστερα από την απόπειρα ουσιαστικής μελέτης των αυτοκρατόρων που παρουσιάζονται στη Σύνοψη Ιστοριών διαμορφώθηκαν κάποια συμπεράσματα για τον τρόπο με τον οποίο ο Σκυλίτζης σκιαγραφεί τις προσωπικότητες τους, τα κριτήρια, δηλαδή, με βάση τα οποία τους παρουσιάζει, αλλά και τις ενδότερες επιδιώξεις τους. Πάντως σε γενικές γραμμές κρίνεται αδήριτη ανάγκη να τονιστεί ότι τα ιστορικά γεγονότα απλώς καταγράφονται, δεν ερμηνεύονται ούτε αναζητούνται πάντα τα αίτιά τους. Παρομοίως, οι ήρωες της ιστορίας χωρίζονται σε καλούς και σε κακούς με σταθερό κριτήριο τις πράξεις και τη συμπεριφορά τους.

Τα βασικά κριτήρια με τα οποία παρουσιάζει τους αυτοκράτορες συνοψίζονται παρακάτω :

(α) Ο τρόπος ανάρρησης στην εξουσία :

Ο Ιωάννης Σκυλίτζης αναφέρει σχεδόν για όλους τους αυτοκράτορες τον τρόπο με τον οποίο ανέλαβαν τα ηνία της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Πράγματι, κάποιοι από αυτούς χρησιμοποίησαν τη βία, κάποιοι άλλοι ανέλαβαν το αυτοκρατορικό αξίωμα λόγω της κληρονομικότητας, ενώ κάποιοι άλλοι θεωρήθηκαν κατάλληλοι και τοποθετήθηκαν στη θέση αυτή από τρίτους. Τα παραπάνω γίνονται σαφή στον επόμενο πίνακα.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ	ΑΝΑΛΥΨΗ ΤΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ ΜΕ ΤΗ ΒΙΑ	ΑΝΑΛΗΨΗ ΤΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ ΛΟΓΩ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΟΤΗΤΑΣ	ΑΝΑΛΗΨΗ ΤΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ ΓΙΑ ΟΠΟΙΟΔΗΠΟΤΕ ΑΛΛΟ ΛΟΓΟ
1) Μιχαήλ Α' Ραγκαβέ		Παραίτηση του Νικηφόρου Α' από το θρόνο, λόγω τραυματισμού και ανάληψη εξουσίας από το Μιχαήλ Α' Ραγκαβέ	
2) Λέων Αρμένιος			Σφετερισμός εξουσίας
3) Μιχαήλ Τραυλός	Δολοφονία του Λέοντα Ε' Αρμενίου		
4) Θεόφιλος		Διαδέχθηκε στο θρόνο του πατέρα του Μιχαήλ Τραυλό που πέθανε λόγω ασθένειας	
5) Θεοδώρα και Μιχαήλ		Ανέλαβαν την εξουσία η γυναίκα και ο γιος του	

		Θεόφιλου ύστερα από το θάνατό του λόγω ασθένειας	
6) Βασίλειος Α'	Υπαιτιγμός για δολοφονία του Μιχαήλ Γ' από το Βασίλειο Α'		
7) Λέων Στ' (Λέων ο Φιλόσοφος)		Ως δευτερότοκος γιος του Βασιλείου Α' ανέλαβε την εξουσία μετά από το θάνατό του λόγω ασθένειας	
8) Αλέξανδρος		Συμβασιλέας με Λέοντα Στ'	
9) Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος Ζ'		Ως ανιψιός του Αλέξανδρου ανέλαβε την εξουσία ύστερα από το θάνατο του τελευταίου	
10) Ρωμανός Λακαπηνός			Ανέλαβε την εξουσία μετά το θάνατο του γαμπρού του Κωνσταντίνου Ζ' Πορφυρογέννητου
11) Ρωμανός Β'		Διαδέχθηκε τον πατέρα του Κωνσταντίνο Ζ' Πορφυρογέννητο	
12) Βασίλειος Β' και Κωνσταντίνος Η' (Α' Περίοδος)		Διαδέχθηκαν τον πατέρα τους Ρωμανό Β'	
13) Νικηφόρος Φωκάς			(α) Με ύπουλο τρόπο προσπάθησε να εξαπατήσει τον Ιωσήφ και ανέλαβε την εξουσία (β) Συμπάθεια λαού απέναντι στο πρόσωπό του και έγινε δεκτός και αναγορεύθηκε βασιλιάς με επευφημίες
14) Ιωάννης Τζιμισκής	Διαδέχθηκε το Νικηφόρο Φωκά τον οποίο δολοφόνησε		
15) Βασίλειος Β' Βουλγαροκτόνος		Ανάληψη εξουσίας μαζί με τον αδερφό του Κωνσταντίνο Η' ύστερα από το θάνατο του πατέρα τους	
16) Κωνσταντίνος Η' Μακεδών		Ανάληψη εξουσίας μαζί με τον αδερφό του Βασίλειο Β' ύστερα από το θάνατο του πατέρα τους	
17) Ρωμανός Αργυρός			Του έθεσε δίλημμα ο Ρωμανός Αργυρός να χωρίσει τη γυναίκα του και αφού συνάψει γάμο με την κόρη του ν' αναλάβει την

			εξουσία, επειδή τον θεωρούσε άξιο συνεχιστή του
18)Μιχαήλ Δ' Παφλαγών	Μαζί με την ερωμένη του τη Ζωή δολοφόνησε τον αυτοκράτορα Ρωμανό Αργυρό		
19)Μιχαήλ Καλαφάτης (Μιχαήλ Ε')			Η Ζωή ύστερα από το θάνατο του συζύγου της διόρισε αυτοκράτορα το Μιχαήλ Ε' που θεωρούσε κατάλληλο για το αξίωμα
20)Ζωή Μακεδών		Ανέλαβε ξανά την εξουσία ύστερα από το θάνατο του συζύγου της Μιχαήλ Δ' Παφλαγών	
21)Κωνσταντίνος Θ' Μονομάχος			Η Ζωή η οποία επιθυμούσε σφόδρα να τον παντρευτεί τον εξέλεξε αυτοκράτορα ύστερα από το Μιχαήλ Ε'
22)Θεοδώρα			Συναυτοκράτορας με την αδερφή της μετά το θάνατο του Μιχαήλ Ε'
23)Μιχαήλ ο Γέρων			Τον ανέβασαν στο θρόνο ο Λέοντας Σύγκελος και οι ευνούχοι της Θεοδώρας ύστερα από το θάνατο της τελευταίας

(β) Η εξωτερική πολιτική:

Ο Ιωάννης Σκυλίτζης σχεδόν σε όλες τις βασιλείες του αναφέρεται εκτενώς στις αποφάσεις που λάμβαναν οι αυτοκράτορες σε συνεργασία με τους συνεργάτες τους για την αντιμετώπιση των εξωτερικών εχθρών, οι πιο επικίνδυνοι από τους οποίους ήταν οι Βούλγαροι. Βέβαια, το αν οι αυτοκράτορες έπαιζαν πρωταγωνιστικό ρόλο ή όχι στη λήψη των αποφάσεων αποτελεί θέμα, το οποίο θα σχολιαστεί παρακάτω. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι στις βασιλείες των Μιχαήλ Ε' (Μιχαήλ Καλαφάτη), της Ζωής Μακεδών, αλλά και του Μιχαήλ Στ' Βρίγγα (Μιχαήλ ο Γέρων) δε γίνεται καμιά αναφορά στους εξωτερικούς εχθρούς. Το στοιχείο αυτό αιτιολογείται από τη μικρή διάρκεια παραμονή τους στην εξουσία. Έτσι, οι τελευταίοι επιχείρησαν πρώτα να ισχυροποιήσουν τη θέση τους στην εξουσία και να ρυθμίσουν εσωτερικά ζητήματα της αυτοκρατορίας, γι' αυτό και ο χρονογράφος δεν έχει ν' αναφέρει κάτι αξιόλογο για την εξωτερική πολιτική που ακολούθησαν.

(γ) Η εσωτερική πολιτική:

Τα μέτρα τα οποία έλαβαν οι αυτοκράτορες ώστε να επιλύσουν τα προβλήματα που απασχολούσαν το εσωτερικό της αυτοκρατορίας, καταλαμβάνουν σημαντικό κομμάτι στην αφήγηση που αφιερώνει ο Ιωάννης Σκυλίτζης στο πρόσωπο του εκάστοτε αυτοκράτορα. Όμως, στη βασιλεία του Μιχαήλ Α' Ραγκαβέ δεν υπάρχουν αναφορές σε αποφάσεις που έλαβε ο αυτοκράτορας για να επιλύσει εσωτερικά ζητήματα, γιατί η πίεση που του ασκούσαν οι Βυζαντινοί (και ειδικά ο Λέων Ε' Αρμένιος) για την ανάληψη της εξουσίας αποδιδόταν στην εμπιστοσύνη που του είχαν προκειμένου ν' αντιμετωπίσει τους Βουλγάρους.

(δ) Η στάση των αυτοκρατόρων απέναντι σε θέματα θρησκείας :

Μπορεί να μην υπάρχει σε όλους τους αυτοκράτορες η αναφορά στη θρησκεία, όμως, δεδομένης αφενός της συσπείρωσης των Βυζαντινών γύρω από την Εκκλησία και αφετέρου της σύγχυσης που επικρατούσε λόγω των αιρέσεων, αλλά και των αντικρουόμενων εικονομαχικών και εικονολατρικών αντιλήψεων, εύλογα συνάγεται το συμπέρασμα ότι η στάση των αυτοκρατόρων απέναντι στα ζητήματα θρησκείας φανέρωνε πολλά στοιχεία για το χαρακτήρα του. Πρωτεύοντα ρόλο διαδραμάτισε η θρησκεία και στην εξωτερική πολιτική, καθώς κάποιοι αυτοκράτορες έθεσαν ως στόχο να εχριστιανίσουν άλλους λαούς προκειμένου να συνάψουν συνθήκη ειρήνης.

Στο σημείο αυτό καλό θα ήταν να επισημανθούν οι αυτοκράτορες στους οποίους γίνεται αναφορά στη θρησκεία. Ειδικότερα :

- i. **Λέων Ε' Αρμένιος:** Ο αυτοκράτορας ακολούθησε μια σκληρή εικονομαχική πολιτική, όμως, μέσα από την αφήγηση διεξάγεται το συμπέρασμα ότι στη συνέχεια σκέφτηκε ορισμένες πράξεις του (όπως τη δολοφονία του Μιχαήλ Α' Ραγκαβέ) λόγω του φόβου του μήπως τον τιμωρήσει ο Θεός.
- ii. **Μιχαήλ Τραυλός :** Ο Μιχαήλ Τραυλός ήταν ασεβής, καθώς ασπαζόταν μια αίρεση που αποτελούσε συγκεκριισμό απόψεων και ιδεών Ιουδαίων, Αθιγγάνων και άλλων πολλών αντίχριστων που ζούσαν στο Αμόριο. Η στάση του σε θέματα θρησκείας εξαιρετικά σκληρή και το μυαλό του θολωμένο.
- iii. **Θεόφιλος:** Ακολούθησε εικονομαχική πολιτική και φέρθηκε σκληρά απέναντι στα συγγενικά του πρόσωπα που διαφωνούσαν με αυτή την αίρεση.

- iv. **Θεοδώρα:** Γνωστή για την εικονολατρική πολιτική της. Για πρώτη φορά αναφέρεται στη Σύνοψη η προσπάθεια εκ μέρους της βυζαντινής αυτοκρατορίας να εκχριστιανίσει γειτονικούς λαούς.
- v. **Μιχαήλ Γ':** Ασπαζόμενος την εικονομαχική αίρεση, ήταν εξαιρετικά ασεβής, καθώς διακωμωδούσε τις εικόνες και γενικότερα τη χριστιανική πίστη.
- vi. **Βασίλειος Α':** Ο Βασίλειος Α' του οποίου η βασιλεία προβάλλεται με κάθε λεπτομέρεια από τον Ιωάννη Σκυλίτζη, δεδομένης της συμπάθειάς του προς τη Μακεδονική δυναστεία. Έτσι, ο χρονογράφος αναφέρει με λεπτομέρειες τόσο την ενασχόλησή του με τις εκκλησιαστικές υποθέσεις και την προσπάθειά του να λύσει θέματα που απασχολούσαν τους κόλπους της Εκκλησίας όσο και το εγχείρημά του να εκχριστιανίσει βαρβαρικούς λαούς.
- vii. **Κωνσταντίνος Ζ' Πορφυρογέννητος:** Ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Ζ' Πορφυρογέννητος οδηγήθηκε στον εκχριστιανισμό αρκετών Τούρκων και της συζύγου του ηγεμόνα των Ρώσων.
- viii. **Ρωμανός Λακαπηνός:** Παρά το γεγονός ότι ο Σκυλίτζης δεν υπεισέρχεται σε λεπτομέρειες, εντούτοις αναφέρει ότι επήλθε ομόνοια στην Εκκλησία τα χρόνια της βασιλείας, καθώς έγινε Σύνοδος, η οποία εξέδωσε τις αποφάσεις της στο λεγόμενο Τόμο της Ενώσεως.
- ix. **Νικηφόρος Φωκάς:** Ο Νικηφόρος Φωκάς ήταν ένας πολύ δυναμικός στρατηγός, όπως έχει αποδειχθεί από την εκτενή αφήγηση του Σκυλίτζη. Η δυναμικότητα αυτή του χαρακτήρα του αποδεικνύεται από το γεγονός ότι ο ίδιος ο αυτοκράτορας επενέβη στα εκκλησιαστικά ζητήματα προσπαθώντας να τα ρυθμίσει.
- x. **Ιωάννης Τζιμισκής:** Ο Ιωάννης Τζιμισκής έτσι όπως παρουσιάζεται από το χρονογράφο, φαίνεται να ήταν ο πιο ευσεβής από τους αυτοκράτορες, καθώς σεβόταν, αγαπούσε και τιμούσε τα θεία. Δελημονούσε, μάλιστα, να εκφράζει την ευγνωμοσύνη του για τις στρατιωτικές του νίκες στο Θεό.

(ε) **Ενασχόληση με θέματα παιδείας:** Αξίζει ν' αναφερθεί ότι ο Ιωάννης Σκυλίτζης στη Σύνοψή του αναφέρεται στο ενδιαφέρον που έδειξαν ορισμένοι αυτοκράτορες για την προώθηση της παιδείας στην αυτοκρατορία. Ειδικότερα :

- i. στη βασιλεία του Μιχαήλ Γ' παρατηρήθηκε μια στροφή στα Γράμματα, εξαιτίας, μάλιστα, του ενδιαφέροντος του Βάρδα για τις εκτός της Θεολογίας σπουδές. Έτσι, εκτός από το γεγονός ότι ίδρυσε σχολές για κάθε επιστήμη, ίδρυσε και την κορωνίδα των επιστημών, τη Σχολή της

Μαγναύρας, όπου δίδασκαν αξιόλογοι δάσκαλοι των Γραμμάτων, όπως ο Λέων ο Φιλόσοφος.

- ii. Κατά την επιστροφή του Κωνσταντίνου Ζ' Πορφυρογέννητου στην εξουσία το 945, δόθηκε ξανά έμφαση στα γράμματα, τα οποία είχαν παραμεληθεί. Πράγματι, έψαξε και βρήκε τους άριστους και αναγνωρισμένους εκπροσώπους καθεμιάς επιστήμης και τους διόρισε ώστε να τις διδάσκουν. Οι αναφορές αυτές σχετίζονται αρκετά με το γεγονός ότι ο Σκυλίτζης ήταν φιλομακεδονικός, καθώς δείχνει τις προσπάθειες των παραπάνω αυτοκρατόρων για την παιδεία, αλλά και προβάλλει την παιδεία του Λέοντα Στ'. Ο χρονογράφος επισημαίνει την αφοσίωση του αυτοκράτορα στην επιστήμη, αστρονομία και μουσική.

(στ) Η τρυφή ζωή αυτοκρατόρων : Είναι κοινά παραδεκτό ότι η δύναμη, η εξουσία και το χρήμα διαφθείρουν. Έτσι, και ο χρονογράφος, προσπαθώντας να προσφέρει, ίσως μια κατ' επίφαση αντικειμενικότητα αναφέρει τη στροφή στην τρυφή ζωή και τον έκλυτο βίο των Μιχαήλ Γ' (που οδήγησε μάλιστα στην κατασπατάληση του πλούτου του κράτους), του Αλεξάνδρου, Ρωμανού Β' και του Κωνσταντίνου Η' Μακεδόνας.

(ζ) Θάνατος: Ο τρόπος ανάρρησης των αυτοκρατόρων στην εξουσία, αλλά και ο θάνατός τους αποτελούν βασικά στοιχεία που οδηγούν το χρονογράφο στην παρουσίαση της κάθε προσωπικότητας. Μέσα από αυτά τα δύο χαρακτηριστικά ο αναγνώστης μπορεί να διεξάγει ορισμένα συμπεράσματα για το πόσο αδίστακτος ήταν ο κάθε αυτοκράτορας ή αν είχε εχθρούς. Παρακάτω, μπορούμε να θυμηθούμε πως απεβίωσαν οι αυτοκράτορες για τους οποίους κάνει λόγο ο Σκυλίτζης:

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ	ΘΑΝΑΤΟΣ ΛΟΓΩ ΑΣΘΕΝΕΙΑΣ	ΘΑΝΑΤΟΣ ΛΟΓΩ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑΣ	ΔΕΝ ΑΝΑΦΕΡΕΤΑΙ ΑΙΤΙΑ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΔΕΝ ΑΝΑΦΕΡΕΤΑΙ ΘΑΝΑΤΟΣ	ΘΑΝΑΤΟΣ ΛΟΓΩ ΓΗΡΑΤΙΩΝ
1)Μιχαήλ Α' Ραγκαβέ				Χ	
2)Λέων Αρμένιος		Χ (από το Μιχαήλ Τραυλό)			
3)Μιχαήλ Τραυλός	Χ				
4) Θεόφιλος	Χ				

5)Μιχαήλ Γ'		Χ(ίσως από το Βασίλειο Α')			
6) Βασίλειος Α'	Χ				
7) Λέων Στ' (Λέων ο Φιλόσοφος)			Χ		
8) Αλέξανδρος	Χ(πόνος και αιμορραγία)				
9)Κωνσταντίνος Ζ' Πορφυρογέννητος	Χ (λόγω σωματικού προβλήματος)	Χ(δηλητηρίαση από το γιο του)			
10) Ρωμανός Λακαπηνός			Χ		
11)Ρωμανός Β'	Χ(φθορά οργανισμού από τις ακολασίες και ηδονές)				
12) Νικηφόρος Φωκάς		Χ			
13) Ιωάννης Τζιμισκής		Χ (δηλητηρίαση από παρακοιμώμενο Βασίλειο)			
14) Βασίλειος Β' Βουλγαροκτόνος	Χ				
15))Κωνσταντίνος Η' Μακεδών	Χ				
16) Ρωμανός Αργυρός		Χ (δολοφονία από τη σύζυγό του)			
17))Μιχαήλ Δ' Παφλαγών					Χ
18) Μιχαήλ Καλαφάτης (Μιχαήλ Ε')				Χ	
19)Ζωή Μακεδών				Χ	
20) Κωνσταντίνος Θ' Μονομάχος	Χ (λόγω ποδάγρας)				
21) Θεοδώρα				Χ	
22))Μιχαήλ ο Γέρων				Χ	

Εντύπωση προκαλεί το γεγονός πως ο Σκυλίτζης αναφέρεται στην εξωτερική εμφάνιση δύο μόνο αυτοκρατόρων· του Νικηφόρου Φωκά και του Ιωάννη Τζιμισκή, στοιχείο που δηλώνει μάλλον τη συμπάθειά του προς το πρόσωπό τους. Ας μην παραλειφθεί το γεγονός ότι η παρουσία των γεγονότων αποδεικνύεται φιλομακεδονική, στοιχείο που σχετίζεται άμεσα με την επιλογή των πηγών του. Πιο συγκεκριμένα, ενώ για το κομμάτι που αφορά στο Λέοντα Ε', ο Σκυλίτζης στηρίζεται στο Γενέσιο, για τους επόμενους αυτοκράτορες ως τα μέσα του 10^{ου} αιώνα βασίζεται στη *Συνεχιστή του Θεοφάνη*. Αυτό αποδεικνύεται κυρίως από τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζει τον Μιχαήλ Γ' και το Βασίλειο Α'.¹⁷⁰⁶

Οι δολοφονίες του καίσαρα Βάρδα και του Μιχαήλ Γ' δικαιολογούνται με τις ακραίες συνθήκες που επικρατούσαν την εποχή εκείνη : έπρεπε να σκοτώσεις πριν προφτάσουν να σκοτώσουν οι άλλοι – και σωθείς (ο Βασίλειος Α') *δραῖσαι τι μάλλον ἐσπούδασεν ἢ παθεῖν*.¹⁷⁰⁷ Από την άλλη πλευρά, η άνοδος στο θρόνο του πρώτου Μακεδόνα νομιμοποιείται με τις γνωστές προπαγανδιστικές παραδόσεις και με ένα κοινωνικό επιχείρημα : Ο λαός χαίρεται που ο Βασίλειος κατέλαβε το θρόνο, αφού πρόκειται για άνθρωπο που ξεκίνησε φτωχός και ξέρει από δική του πείρα τι υφίστανται οι απλοί άνθρωποι στην άρχουσα τάξη - *ιδιωτικῆς τε τύχης πεπειραμένον καὶ μὴ ἀγνοῦντα, οἷα πάσχουσιν ὑπὸ τῶν δυνατωτέρων οἱ ταπεινότεροι*.¹⁷⁰⁸ Με βάση τη μελέτη της *Σύνοψης Ιστοριῶν* αποδεικνύεται ότι τα ιστορικά γεγονότα απλώς καταγράφονται, δεν ερμηνεύονται ούτε αναζητούνται πάντα τα αίτιά τους. Παρομοίως, οι ήρωες της ιστορίας χωρίζονται σε καλούς και σε κακούς με σταθερό κριτήριο τη στάση και τη συμπεριφορά τους. Ειδικότερα, οι αυτοκράτειρες που προσπάθησαν ν' ασκήσουν εξουσία ή να επιβάλλουν τη θέλησή τους σκιαγραφούνται αρνητικά, όπως επί παραδείγματι, στην περίπτωση των δύο τελευταίων απογόνων της μακεδονικής δυναστείας, της Ζωής και της Θεοδώρας.¹⁷⁰⁹ Τέλος, η αφήγηση, όπως έχει ήδη επισημανθεί, δομείται γύρω από βασιλείες, αλλά το πρόσωπο του αυτοκράτορα δεν είναι πρωταγωνιστικό, ιδίως κατά τις τελευταίες βασιλείες, όταν στα γεγονότα

¹⁷⁰⁶ H. Hunger, *Βυζαντινή Λογοτεχνία*, ό.π. 212

¹⁷⁰⁷ ΣΙ, ό.π. 114, 49

¹⁷⁰⁸ ΣΙ, ό.π. 130, 80-85

¹⁷⁰⁹ Οι κρίσεις του, ωστόσο, δεν απηχούν αναγκαστικά προκαταλήψεις έναντι του γυναικείου φύλου, όπως υποστηρίχθηκε τελευταία από την E. Strungell, *The Representation of Augustae in John Skylitzes Synopsis Historiarum, Byzantine Narrative: Papers in Honour of Roger Scott*, [*Byzantinae Australiensia* 16], Μελβούρνη 2006, 120-135

πρωταγωνιστούν διάσημοι στρατηγοί και η δράση τους μεταφέρεται στα πεδία των μαχών σε Ανατολή και Δύση

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Στο σημείο αυτό κρίνεται αδήριτη η ανάγκη να παραθέσουμε ορισμένες αντιπροσωπευτικές, για κάθε αυτοκράτορα, μικρογραφίες που μας έχουν σωθεί. Ειδικότερα, όπως έχει αναφερθεί ήδη στην εισαγωγή, ο πολυτελής κώδικας *Matritensis gr. Vitr. 26-2* (= *Matritensis 2*) με τις εξαιρετικές 574 σωζόμενες μικρογραφίες του αποτελεί αναμφίβολα τον πιο αναγνωρίσιμο από τους τελευταίους. Ο ίδιος ο *Matritensis II*, με έντεκα ποιήματα στα περιθώρια προς τιμήν διαφόρων αυτοκρατόρων¹⁷¹⁰ και κυρίως η εικονογράφηση του αποτέλεσαν από νωρίς αντικείμενο έρευνας: οι μικρογραφίες του μελετήθηκαν είτε ως πηγή πληροφοριών για την τέχνη και τον καθημερινό βίο των Βυζαντινών κατά τον 12^ο αιώνα, είτε πιο πρόσφατα σε στενή σχέση με το κείμενο που συνοδεύουν και ενδεχομένως επιχειρούν να αφηγηθούν με εποπτικά μέσα. Οι μικρογραφίες που παρατίθεντα ενδεικτικά παρακάτω προέρχονται από το βιβλίο της Βασιλικής Τσαμακδά, *The illustrated chronicle of Ioannes Skylitzes in Madrid*,¹⁷¹¹ όπου οι μικρογραφίες του χειρογράφου αναλύονται σε σχέση με το κείμενο που τις περιβάλλει.

1. Η στέψη του αυτοκράτορα Μιχαήλ Α΄ Ραγκαβέ

¹⁷¹⁰ I. Ševcenko, *Poems on the Deaths of Leo VI and Constantine VIII in the Madrid Manuscript of Skylitzes*, *DOP* 23-24 (1969-1979) 187-228

¹⁷¹¹ V. Tsamakda, *The illustrated chronicle of Ioannes Skylitzes in Madrid*, Leiden 2002

2. Η εξορία του Πατριάρχη Νικηφόρου

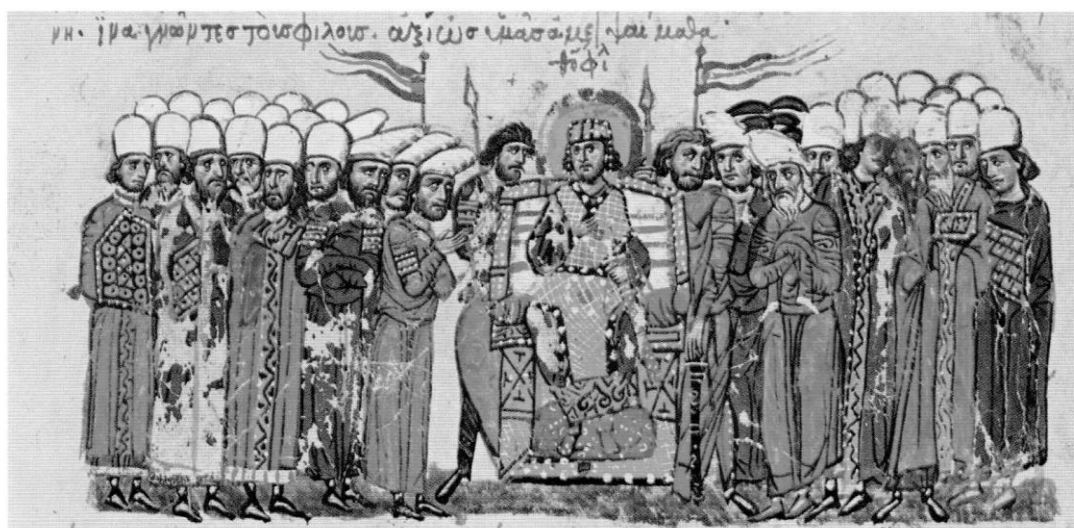
3. Ο Λέων Ε΄ Αρμένιος καταδικάζει το Μιχαήλ Τραυλό

4. Ο Θωμάς Σλάβος επιτίθεται ἀπέναντι στην Κωνσταντινούπολη

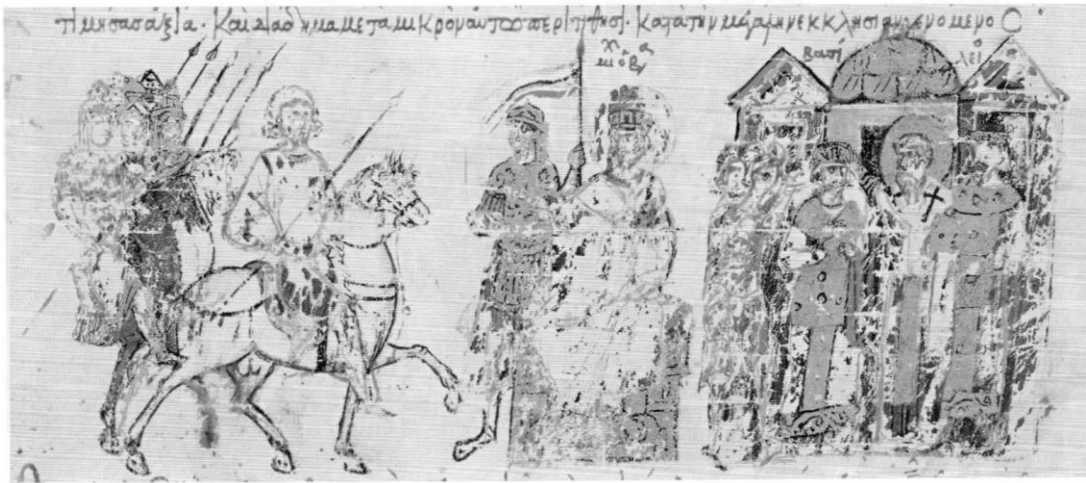
5. Ο θάνατος του αυτοκράτορα Μιχαήλ Β' Τραυλού

6. Η άνοδος του Θεοφίλου στον αυτοκρατορικό θρόνο

7. Ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Γ' λαμβάνει ένα μήνυμα

8. Η στέψη του Βασιλείου Α΄ ως συνναυτοκράτορα

9. Η βουλγαρική αντιπροσωπία από το Συμεών που εστάλη στο Λέοντα ΣΤ΄

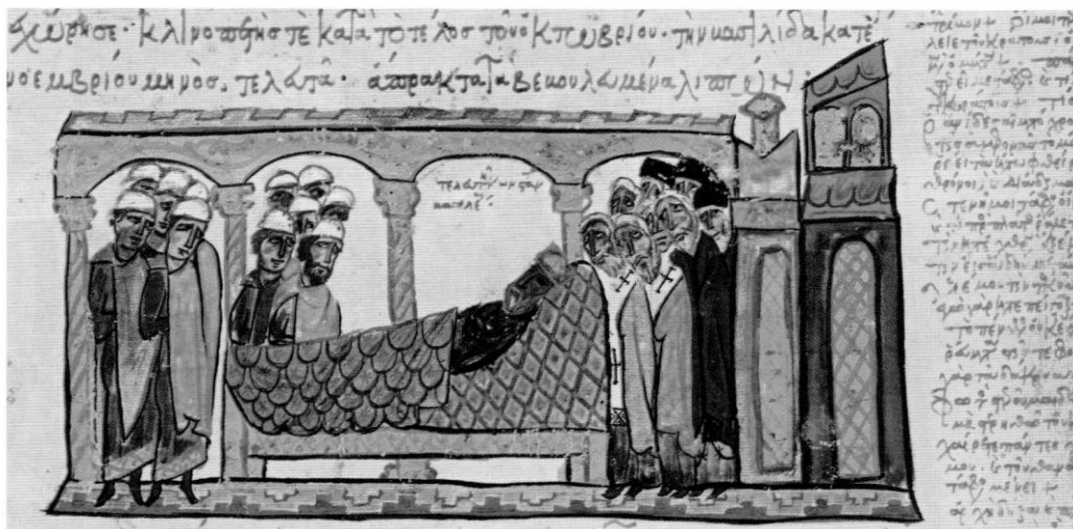
10. Ο θάνατος του Λέοντα ΣΤ΄

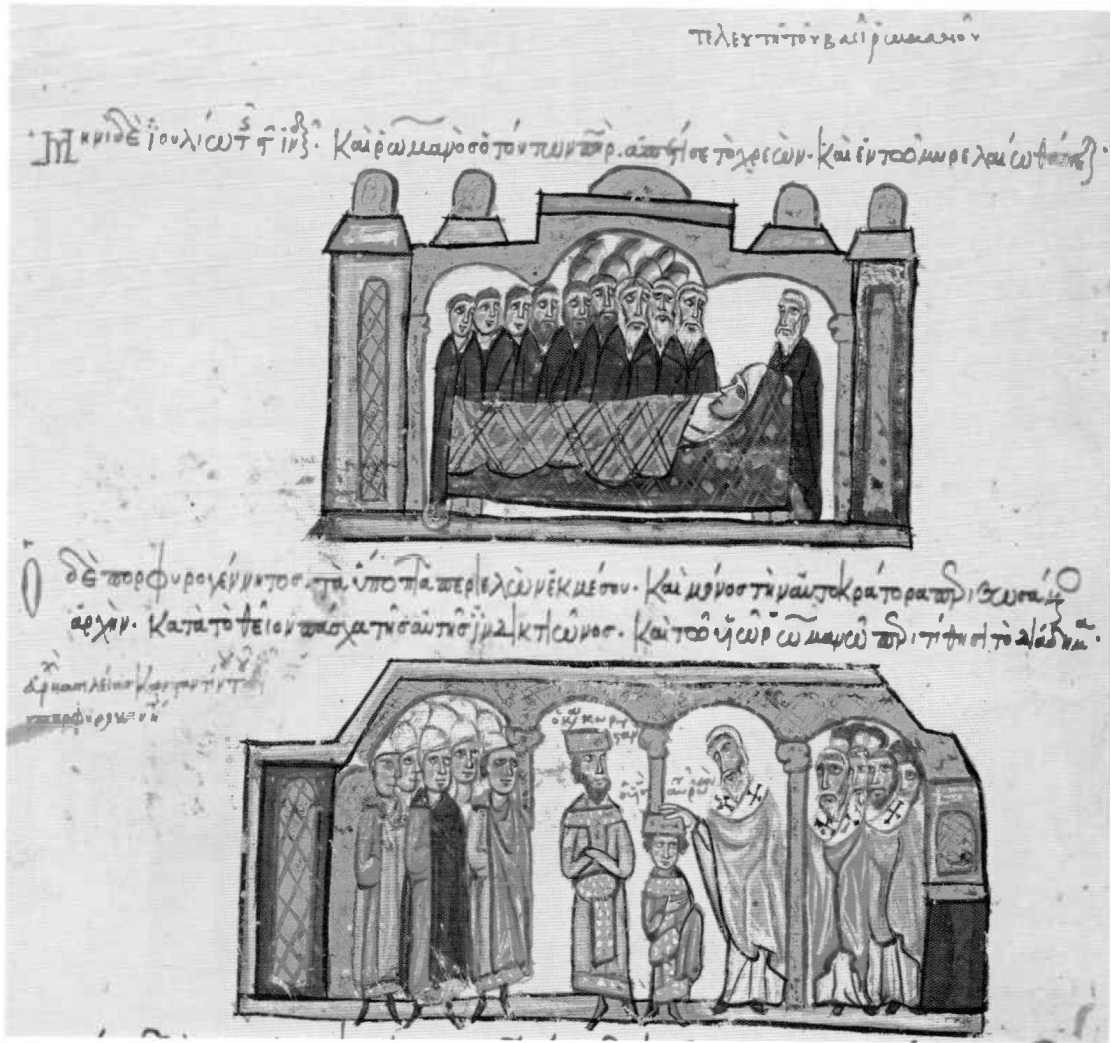
11. Η αποστολή βουλγαρικής αντιπροσωπίας στο νέο αυτοκράτορα Αλέξανδρο

12. Η επιστροφή της Ζωής στο παλάτι

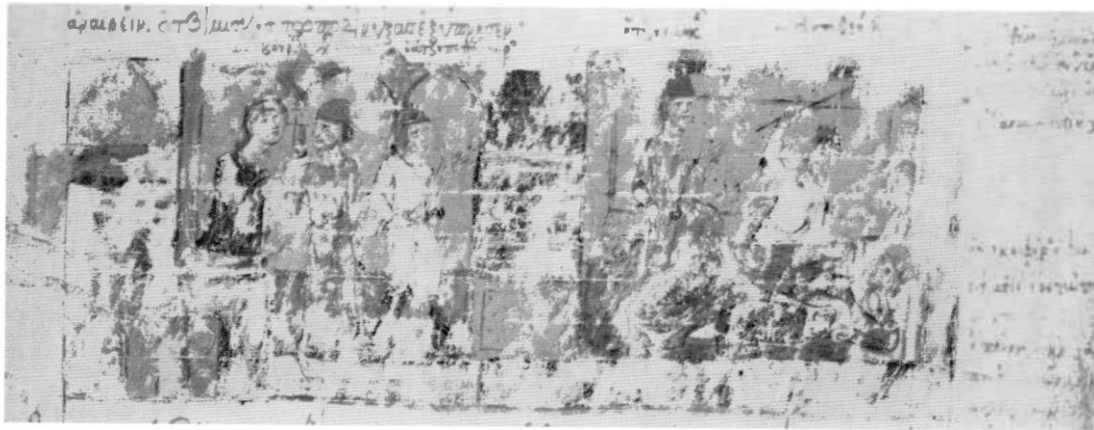
13. Ο θάνατος του Κωνσταντίνου Ζ' Πορφυρογέννητου

14. Ο θάνατος του αυτοκράτορα Ρωμανού Α΄ Λακαπηνού. Η στέψη του Ρωμανού Β΄

15. Η στέψη του Νικηφόρου Φωκά

16. Ο Ιωάννης Τζιμισκής και οι σύντροφοί του σκοτώνουν το Νικηφόρο Φωκά

17. Η στέψη του Ιωάννη Τζιμισκή από τον Πατριάρχη Πολύευκτο

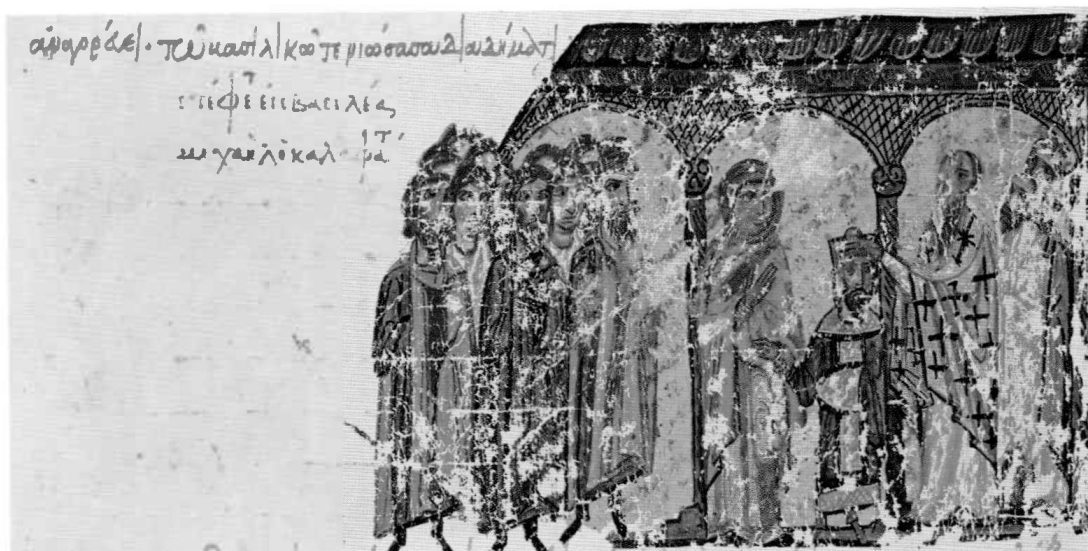
18. Ο αυτοκράτορας Βασίλειος Β' επιτίθεται στον Κοντοστέφανο

19. Ο θάνατος του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Η΄

20. Ο Μιχαήλ Δ΄ Παφλαγών εκάρη μοναχός · ο θάνατός του

21. Η στέψη του Μιχαήλ Ε΄ παρουσία της αυτοκράτειρας Ζωής

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΛΕΞΙΚΑ

- Δημητράκος, *Λεξικόν*: Δ. Δημητράκος, *Μέγα Λεξικόν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, Αθήνα 1964
- Du Cange: Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae Graecitatis*, τ. I-II, Lugduni 1688 (ἀνατ. 1958)
- *Encyclopedia of Religion : Encyclopedia of Religion* (Second ed.), 2004, Publ. Macmillan Reference
- ΘΗΕ : *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*. Αθήνα 1962-1968
- Κριαράς, *Λεξικό* : Ε. Κριαράς, τ. 1 -1 4 , Θεσσαλονίκη 1968- 1997. *Λεξικό της μεσαιωνικής ελληνικής δημόδους γραμματείας 1100-1669 του "Εμμανουήλ Κριαρά, τ. 1 5-16, εκδ. Ί . Ν. Καζάκης, Θεσσαλονίκη 2006-2008*
- Lampe : G. W. H. Lampe, *A Patristic Greek Lexicon*. Oxford 1961-1968
- *Λεξικό Βυζαντινῆς Ὁρολογίας : Λεξικό Βυζαντινῆς Ὁρολογίας. Οικονομικοί ὄροι*, εκδ. Ί . Ή . Καραγιαννόπουλος, τ. Α΄. Θεσσαλονίκη 2000
- *LSJ* : H. G. Liddell — R. Scott — H. Stuart Jones - R. McKenzie, *A Greek-English Lexicon*. Oxford 1940 / *Revised Supplement*, εκδ. P. G. W. Glare — A. A. Thompson, Oxford 1996
- Α. Μαρκόπουλος, *Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια* : Α. Μαρκόπουλος, *Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, εκδοτική Αθηνών
- Μπαμπινιώτης, *Λεξικό* : Γ . Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα 1998
- *ODB : Oxford Dictionary of Byzantium* , εκδ. Α . Ρ .Kazhdan, Oxford 1991
- Trapp :Trapp, e., 1994, *Lexikon zur byzantinischen Gräzität, besonderes des 9. und 10. Jahrhunderts* (unter Mitarbeit von W. Hörandner, J. Diethart u.a.), Vienna (Österr. Akad. d. Wiss. Phil.-hist. Kl., Denkschr. 238. Bd. Veröff. der Kommission für Byzantinistik)

Β. ΠΗΓΕΣ

- *Nicetae Choniatae Orationes* : I. Alousius Van Dieten, *Nicetae Choniatae Orationes et epistulae*, Βερολίνο- Νέα Υόρκη, [CSHB], 1972
- H. Beckh, ed, *Geoponica* : H. Beckh, ed, *Geoponica sive Cassiani Bassi scholiastici de re rustica eclogae*, Leipzig: Teubner, 1895

- *Ιωσήφ Γενέσιος : Iosephi Genesis Regum Libri Quattuor*, έκδ. A. Lesmuller-Werner και I. Thurn, [CFHB 14], Βερολίνο- Νέα Υόρκη 1978
- Γεώργιος Μοναχός ο Αμαρτωλός : Γεώργιος Μοναχός ο Αμαρτωλός , *Βίοι των νέων βασιλέων*, εκδ. Bekker, Βόννη, 1838
- *Constantini Porphyrogenitii imperatoris, De cerimoniis aulae byzantinae* , έκδ. I.I. Reiske, CSHB, Βόννη 1829-1830
- ΣΓΜ: Georgii Monachi Vitae Recentiorum Imperatorum, έκδ. I. Bekker, [CSHB], 1838
- F. Hild- M. Restle, *Kappadokian* : F. Hild- M. Restle, *Kappadokian(Kappadokia, Charsianon, Sebasteia und Lykandos)*, TIB 2, Βιέννη 1981
- Θουκυδίδης: Θουκυδίδης, *Historiae by Henricus Stuard Jones*, Bibliotheca Oxoniensis, τομ. 1-2 Oxford 1938 (Κείμενο, κριτικά υπομνήματα, Παράρτημα σχολίων του Θουκυδίδη από το βιογράφο του Μαρκελλίνο)
- Α. Κοραής, *Ατακτα* : Α. Κοραής, *Ατακτα*, I, Παρίσι 1828
- *Λέων Διάκονος* : C.B. Hase, *Leonis Diaconi Caloensis Historia, scriptoresque alii ad res byzantinas pertinentes*, Παρίσι 1819, 1-110· επανέκδοση στη σειρά CSHB
- ΛΓ: *Leonis Grammatici Chronographia*, έκδ. I. Bekker, [CSHB], Βόννη, 1842
- Liutprand of Cremona, *Relatio de legatione Constantinopolitana ad Nikephorum Phocam*, στο P. Chiesa (επιμ.), *Liutprand of Cremona, Opera Omnia*. Corpus Christianorum Continuatio Mediaevalis 156 (Turnhout, 1998)
- ΑΤΤ: Michaelis Attaliote Historia, έκδ. W. Brunet de Presle και I. Bekker, [CSHB] , 1853
- PG : *Patrologiae cursus completus, Series Graeca*, έκδ. J. –P. Migne, Παρίσι 1857-1866
- Ψ: *Mihaelis Pselli Historia Syntomos*, έκδ. W.J. Aerts, [CFHB 30], Βερολίνο- Νέα Υόρκη 1990
- Μ. Psellos, *Chronographie* : Μ. Psellos, *Chronographie*, ed. E. Renauld, Paris, 1967
- *Nicephori Archiepiscopi : Nicephori Archiepiscopi Constantinopolitani Opuscula Historica*, εκδ. C. de Boor, Λιψία 1880, Νέα Υόρκη 1975
- P. Schreiner, *Die byzantinischen Kleinchroniken* : P. Schreiner, *Die byzantinischen Kleinchroniken*, CFHB 12. I, Einleitung und Text. II. Historischer Kommentar, Βιέννη, 1976
- Συμεών Μάγιστρος : Συμεών Μάγιστρος, *Χρονογραφία*, εκδ. Bekker, Βόννη, 1838
- ΣΜΛ: *Symeonis Magistri et Logothetae Chronicon*, έκδ. S. Wahlgren, [CFHB 44] , Βερολίνο- Νέα Υόρκη 2006
- ΣΙ: *Ioannes Scylitzae Synopsis Historiarum*, έκδ. I. Thurn, [CFHB 5], Βερολίνο- Νέα Υόρκη 1973

- *Συνεχισταί του Θεοφάνους: Συνεχισταί Θεοφάνους*, έκδ. Bekker, Βόννη, 1888
- *Η συνέχεια της Χρονογραφίας του Ιωάννη Σκυλίτζη : Η συνέχεια της Χρονογραφίας του Ιωάννη Σκυλίτζη (Ioannes Skylitzes Continuatus)*, έκδ. Ε.Θ Τσολάκη, [Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών 105], Θεσσαλονίκη 1968
- ΣΘ: *Theophanes Continuatus*, έκδ. I.Bekker, [CSHB], 1838
- *Χρονογραφία του Θεοφάνη: Theophanis Chronographia*, έκδ. C. De Boor, I-II, Λιψία 1883
- ΨΣ : *Symeonis Magistri ac Logothetae Annales*, έκδ. I. Bekker, [CSHB], 1838
- *Επιτομή Ιστοριών: Ioannis Zonorae Epitomae historiarum*, εκδ. M. Pinder, Th. Buttner-Wobst, [CFHB], II, Βόννη 1841-1844, 1897
- *Vita Euthymii Patriarchae CP: Vita Euthymii Patriarchae CP*, έκδ. P. Karlin-Hayter, [Bibliothèque de Byzantion 3], Βρυξέλλες 1970

Γ. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Η. Ahrweller, *Χρυσό Βυζαντινό νόμισμα* : Η. Ahrweller, *Χρυσό Βυζαντινό νόμισμα το δολλάριο του Μεσαίωνα*, Αρχαιολογία, Τεύχος 1, Νοέμβριος 1981
- Α. Γ. Αλεξάκης, *Βίος Ευθυμίου: Α. Γ. Αλεξάκης, Γάμοι, κηδείες και οι αυτοκρατορικές μεταμέλειες. Ο Βίος του Πατριάρχη Ευθυμίου*, Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια, Αθήνα 2006
- Η. Αναγνωστάκης, *Το επεισόδιο της Δανιηλίδας: Η. Αναγνωστάκης, Το επεισόδιο της Δανιηλίδας (Πληροφορίες καθημερινού βίου ή μυθοπλαστικά στοιχεία)* στο : Χ. Αγγελίδη (επιμ.), *Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο. Τομές και συνέχειες στην ελληνιστική και ρωμαϊκή παράδοση*, Αθήνα 1989
- Ι. Βασιλείου, *Δανιηλίδες και Βασίλειος Α΄ Μακεδών* : Ι. Βασιλείου, *Δανιηλίδες και Βασίλειος Α΄ Μακεδών*, Νέα Εστία 118. 1396, 1985
- *Βίος της αυτοκράτειρας Θεοδώρας: Βίος της αυτοκράτειρας Θεοδώρας (BHG 1731)*, έκδ. Α. Μαρκόπουλος, Σύμμεικτα 5(1983)
- Ά. Βλάχος, *Οι Μεροληψίες του Θουκυδίδη* : Α. Βλάχος, *Οι Μεροληψίες του Θουκυδίδη*, Αθήνα 1974
- Β. Βλυσίδου, *Η συνομωσία* : Β. Βλυσίδου, *Η συνομωσία του Κουρκούα στο Βίο Βασιλείου*, Σύμμεικτα 6, 1895
- Β. Βλυσίδου, *Ο βυζαντινός αυτοκρατορικός θεσμός* : Β. Βλυσίδου, *Ο βυζαντινός αυτοκρατορικός θεσμός και η πρώτη εκθρόνιση του πατριάρχη Φωτίου*, Σύμμεικτα 7, 1987

- Β. Βλυσίδου, *Συμβολή στη μελέτη της εξωτερικής πολιτικής* : Β. Βλυσίδου, *Συμβολή στη μελέτη της εξωτερικής πολιτικής του Βασιλείου Α' στη δεκαετία 867-877*, Σύμμεικτα 4, 1981
- Σ. Βυζάντιος, *Η Κωνσταντινούπολις* : Σ. Βυζάντιος (1851, 1862, 1869). *Η Κωνσταντινούπολις: η περιγραφή τοπογραφική, αρχαιολογική και ιστορική της περιωνύμου ταύτης μεγαλοπόλεως και των εκατέρωθεν του κόλπου και του Βοσπόρου προαστείων αυτής*, Τόμος Γ'. Αθήνησιν: Εκ του Τυπογραφείου Ανδρέου Κορομηλά και Εκ του Τυπογραφείου Χ. Ν. Φιλαδελφέως
- Α. Γκουτζιουκώστας, *Η απονομή δικαιοσύνης στο Βυζάντιο (9ος-12ος αιώνες)* : Α. Γκουτζιουκώστας (2004, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ)*), *Η απονομή δικαιοσύνης στο Βυζάντιο (9ος-12ος αιώνες): τα δικαιοδοτικά όργανα και τα δικαστήρια της πρωτεύουσας*
- Ε. Γλύκατση-Αρβελέρ, *Γιατί το Βυζάντιο* : Ε. Γλύκατση-Αρβελέρ, *Γιατί το Βυζάντιο*, Ελληνικά γράμματα, 2009
- Ε. Γλυκατσή-Αρβελέρ, *Η πολιτική Ιδεολογία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας* : Ε. Γλυκατσή-Αρβελέρ, *Η πολιτική Ιδεολογία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, εκδ. Ψυχογιός 1992
- Α. Δημητρακόπουλος, *Ορθόδοξος Ελλάς* : Α. Δημητρακόπουλος, *Ορθόδοξος Ελλάς: ήτοι περί των Ελλήνων των γραψάντων κατά Λατίνων και περί των συγγραμμάτων αυτών*, Τύποι Μέτζγκερ και Βίττιγ, Λειψία, 1872
- Α. Harvey, *Οικονομική ανάπτυξη στο Βυζάντιο*: Α. Harvey, *Οικονομική ανάπτυξη στο Βυζάντιο*, επιμ. Ν. Οικονομίδη, ΜΙΕΤ 1997
- Η. Hunger, *Βυζαντινή Λογοτεχνία* : Η. Hunger, *Βυζαντινή Λογοτεχνία. Η λόγια κοσμική γραμματεία των βυζαντινών, II*, Αθήνα 1897-1994 (*Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I-II, Μόναχο 1978),
- Θ. Θεοχαρούδης, *Η ανάρρηση στο θρόνο του Βασιλείου Β'*: Θ. Θεοχαρούδης, *Η ανάρρηση στο θρόνο του Βασιλείου Β' και οι προσπάθειες για την εδραίωσή του στην εξουσία*, Πρωτεύουσα μεταπτυχιακή εργασία, Θεσσαλονίκη 2009: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
- Ιωάννου Σκυλίτση *Χρονογραφία*: Ιωάννου Σκυλίτση *Χρονογραφία*, Νεοελληνική Μετάφραση με τις μικρογραφίες του κώδικα της Μαδρίτης, εισαγωγή-μετάφραση: Δ. Ι. Μούσουρας, Μίλητος 200-
- Σ. Καργάκος, *Ιστορία του Ελληνικού Κόσμου* :Σ. Καργάκος, *Ιστορία του Ελληνικού Κόσμου και του Μείζονος Χώρου*. τ. Α' ,Gutenberg, Αθήνα 2001
- Α. Καρπόζηλος, *Βυζαντινοί Ιστορικοί και Χρονογράφοι* : Α. Καρπόζηλος, *Βυζαντινοί Ιστορικοί και Χρονογράφοι (11^{ος} – 12^{ος} αι)*, τ. Β' - Γ', Αθήνα 2009

- Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών* : Ε.Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών του Ιωάννη Σκυλίτζη και οι πηγές της (811-1057). Συμβολή στη βυζαντινή ιστοριογραφία κατά τον ΙΑ΄αιώνα*, Αθήνα 2010
- Ε.Σ. Κιαπίδου, *Πολιορκία και Άλωση* : Ε.Σ. Κιαπίδου, *Πολιορκία και Άλωση Αμορίου, Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Μ. Ασία*, 2003
- Τ. Γ. Κόλιας, *Νικηφόρος Β΄ Φωκάς (963-969)*: Τ. Γ. Κόλιας, *Νικηφόρος Β΄ Φωκάς (963-969). Ο στρατηγός αυτοκράτωρ και το μεταρρυθμιστικό του έργο*, Ιστορικές εκδόσεις ΣΤ. Δ. Βασιλόπουλος, Αθήνα, 1993
- Θ. Κορρέ, *Λέων Ε΄ ο Αρμένιος και η εποχή του* : Θ. Κορρέ, *Λέων Ε΄ ο Αρμένιος και η εποχή του. Μια κρίσιμη δεκαετία για το Βυζάντιο (811-820)*. Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1996
- Θ. Κορρές, *Σχέσεις Βυζαντίου και Βουλγαρίας* : Θ. Κορρές, *Σχέσεις Βυζαντίου και Βουλγαρίας στην περίοδο της βασιλείας του Μιχαήλ Α Ραγκαβέ*, Βυζαντινά 11, 1982
- Κ. Krumbacher, *Ιστορία της Βυζαντινής Λογοτεχνίας* : Κ. Krumbacher, *Ιστορία της Βυζαντινής Λογοτεχνίας, I*, Αθήνα 1897-1900 [Geschichte der byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des ostromischen Reiches (527-1453), [Handbuch der klassssischen Altertumswissenschaft IX/1] , Μόναχο, 1897
- E. Kurtz, *Zweigriechische Texte* :E. Kurtz, *Zweigriechische Texte iiber hl. Theophano die Gemahlin Kaisers Leo VI*, Αγία Πετρούπολη, 1898
- Α.Ε. Laiou, *The Economic History* :Α.Ε. Laiou, *The Economic History of Byzantium from the Seventh through the Fifteenth Century*, Washington, District of Columbia: Dumbarton Oaks, 2002
- Α. Laiou, *The General and the Saint: Michael Maleinos and Nikephoros Phokas*, Melanges Ahrweiler
- Σ. Λάμπρος, *Ιστορία της Ελλάδος από των αρχαιοτάτων χρόνων* : Σ. Λάμπρος, *Ιστορία της Ελλάδος από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι της Αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως, IV*, εκδόσεις Πελεκάνος
- Τ. Λουγγής, *Επισκόπηση βυζαντινής ιστορίας*: Τ. Λουγγής, *Επισκόπηση βυζαντινής ιστορίας, 324-1204*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1989
- Ε. Μαδαριάγα, *Η Βυζαντινή οικογένεια των Αγιοθεοδωριτών II* : Ε. Μαδαριάγα, *Η Βυζαντινή οικογένεια των Αγιοθεοδωριτών II: ΜΙΧΑΗΛ ΑΓΙΟΘΕΟΔΩΡΙΤΗΣ, πρωτονωβελισσιμοϋπέρτατος λογοθέτης του δρόμου και ορφανοτρόφος*, Βυζαντινά Σύμμεικτα, XXIV, Αθήνα 2014
- Α. Μαρκόπουλος, *Ιωσήφ Βρίγγας* : Α. Μαρκόπουλος, *Ιωσήφ Βρίγγας, Προσωπογραφικά προβλήματα και ιδεολογικά ρεύματα*, Σύμμεικτα 4 ,1981

- J.J. Norwich, *Βυζάντιο: Το Απόγειο*: J.J. Norwich, *Βυζάντιο: Το Απόγειο*, Αθήνα 1997,117. & D. Nicol, *Βιογραφικό Λεξικό της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, Αθήνα 1993
- Μ.Γ. Νυσταζοπούλου, *Ὁ ἐπὶ τοῦ κανικλείου* : Μ.Γ. Νυσταζοπούλου, *Ὁ ἐπὶ τοῦ κανικλείου καὶ ἡ ἐφορεία τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς*, Βυζαντινά Σύμμεικτα, I, Αθήνα 1966
- Ν. Οικονομίδης, *Το Βυζαντινὸ κράτος* : Ν. Οικονομίδης, *Το Βυζαντινὸ κράτος στην ακμὴ της δυνάμεώς του. Κύριες πολιτικὲς δυνάμεις και δυναστική ιστορία*, Ιστορία του Ελληνικὸ Ἔθνους, Εκδοτικὴ Αθηνών, τομ. Η', 1979
- G. Ostrogorsky, *Ιστορία του Βυζαντινοῦ κράτους* : G. Ostrogorsky, *Ιστορία του Βυζαντινοῦ κράτους*, εκδ. Σ. Βασιλόπουλος, Αθήνα 1979
- Ν. Δ. Παπαδημητρίου, *Νοσήματα και Ατυχήματα* : Ν. Δ. Παπαδημητρίου, *Νοσήματα και Ατυχήματα στις αυτοκρατορικές οικογένειες του Βυζαντίου*, Αθήνα 1996
- Κ. Παπαρηγόπουλος, *Ιστορία του Ελληνικὸ Ἔθνους* : Κ. Παπαρηγόπουλος, *Ιστορία του Ελληνικὸ Ἔθνους*, Αθήνα 1886
- *Περὶ παραδρομῆς* : *Περὶ παραδρομῆς*, στο Dagron, G. – Mihaescu, H. (επιμ.), *Le traité sur la guérilla (De velitatione) de l'empereur Nicéphore Phocas (963-969)*, Paris 1986
- S. Runciman, *Η Βυζαντινὴ Θεοκρατία* : S. Runciman, *Η Βυζαντινὴ Θεοκρατία*. Εκδόσεις Δόμος, 2005
- Α. Γ.Κ. Σαββίδη, *Γεώργιος Μανιάκης Κατακτήσεις και υπονόμηση στο Βυζάντιο του ενδέκατου αιώνα (1030-1043 μ.Χ.)*, εκδ. Περίπλους, Αθήνα, 2004
- Α. Γ. Κ. Σαββίδης, *Προσωπογραφικό σημείωμα* : Α. Γ. Κ. Σαββίδης, *Προσωπογραφικό σημείωμα για τον απελευθερωτή της Κύπρου Νικήτα Χαλκούτζη και για τη χρονολογία ανακατάληψης της μεγαλονήσου (965 μ.Χ.)*, (στα ελληνικά), 1993, *Επετηρίς Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονῆς Κύκκου (Λευκωσία)* 2: 371-378
- Α. Σαββίδης, *Προσωπογραφικό σημείωμα για τον Βυζαντινὸ στρατηλάτη* : Α. Σαββίδης, *Προσωπογραφικό σημείωμα για τον Βυζαντινὸ στρατηλάτη Νικηφόρο Ξιφία, Βυζαντινὴ προσωπογραφία, τοπικὴ ιστορία και βυζαντινοτουρκικὲς σχέσεις*. Αθήνα 1993, Κριτικὴ Ιστορικὴ Βιβλιοθήκη
- Δ. Κ. Σαμσάρης, *Η Ἄκτια Νικόπολη* : Δ. Κ. Σαμσάρης, *Η Ἄκτια Νικόπολη και ἡ «χώρα» της (Νότια Ἡπειρος-Ακαρνανία)*. Ιστοριογεωγραφικὴ και επιγραφικὴ συμβολή, Θεσσαλονίκη 1994
- Ν. Σβορώνος, *Οικονομία-κοινωνία* : Ν. Σβορώνος, *Οικονομία-κοινωνία. Οι πολιτικοὶ και κοινωνικοὶ αγώνες*, Ιστορία του Ελληνικὸ Ἔθνους, Εκδοτικὴ Αθηνών, τομ. Η', 1979

- Ν. Σβορώνος, *Πολιτεία-Κοινωνία-Οικονομία: Η οικονομική και δημοσιονομική κρίση, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών, τομ. Θ, 1980
- G. Schlumberger, *Η Βυζαντινή εποποιία* : G. Schlumberger, *Η Βυζαντινή εποποιία κατά τα τέλη της Ι΄ εκατονταετηρίδος*, Τρίτο μέρος, *Αι πορφυρογέννηται Ζωή και Θεοδώρα (1025-1057)*, μτφ. Ι. Λαμπρίδου, Δ. Σακελλαρίου, Αθήνα 1906
- G. Schlumberger, *Ο αυτοκράτωρ Ιωάννης Τσιμισκής*: G. Schlumberger, *Ο αυτοκράτωρ Ιωάννης Τσιμισκής και η βυζαντινή εποποιΐα*, μετάφρ. Σταύρος Βουτηράς, Μαριλιάνα Αλειφεροπούλου, Βεργίνα, Σεπτέμβριος 2003
- Δ. Σκαρλάτος ο Βυζάντιος, *Κωνσταντινούπολις* : Δ. Σκαρλάτος ο Βυζάντιος, *Κωνσταντινούπολις*, τ. Γ΄, εκδ. Πελεκάνος, Αθήνα 1869
- Σ. Α. Σταμούλη, *Φιλοσοφική ανάλυση* : Σ. Α. Σταμούλη, *Φιλοσοφική ανάλυση των δημηγοριών*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2007
- *Στρατηγική έκθεσις* : *Στρατηγική έκθεσις και σύνταξις Νικηφόρου δεσπότη (Praecepta militaria)*, στο E. McGreer (επιμ.), *Sowing the Dragon's Teeth: Byzantine Warfare in the Tenth Century*. *Dumbarton Oaks Studies* 23, Washington D. C. 1995
- *Το Επαρχικόν Βιβλίον* : *Το Επαρχικόν Βιβλίον του Λέοντος ΣΤ' του Σοφού*, μτφρ. Ταξιάρχης Κόλλιας, Μαρία Χρόνη, εκδ. Κανάκη, Αθήνα 2010
- Σ. Ν. Τρωιάνος, *Οι Νεαρές* : Σ. Ν. Τρωιάνος, *Οι Νεαρές Λέοντος ΣΤ' του Σοφού. Προλεγόμενα, κείμενο, απόδοση στη νεοελληνική, ευρετήρια και επίμετρο*, εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα, 2007
- Ε.Θ. Τσολάκης, *Το πρόβλημα του Συνεχιστή* : Ε.Θ. Τσολάκης, *Το πρόβλημα του Συνεχιστή της χρονογραφίας του Ιωάννη Σκυλίτση*, *Ελληνικά* 15(1964)
- Π. Φουρίκης, *Νικόπολις* : Π. Φουρίκης, *Νικόπολις Πρέβεζα*, έκδοση 1930, επανέκδοση 2007, εκδ. Δωδώνη, 48

Δ. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- N. Adontz, *Études arméno-byzantines* : N. Adontz, *Études arméno-byzantines*, Lisbon 1965
- Th. Antonopoulou, *Leonis VI* : Th. Antonopoulou, *Leonis VI Sapientis imperatoris Byzantini Homiliae, quas edidit*, [Corpus Christianorum. Series Graeca 63], Turnhout 2008

- Th. Antonopoulou , *The Homilies* : Th. Antonopoulou , *The Homilies of the Emperor Leo VI*, Λέιντεν-Νέα Τόρκη- Κολωνία 1997)
- H. Ahrweiler, *Nouvelle hypothèse sur le tetartéron* : H. Ahrweiler, *Nouvelle hypothèse sur le tetartéron et la politique monétaire de Nicéphore Phocas*, ZRVI, 8, 1963, 19 στο *Études sur les structures administratives et sociales de Byzance*, Londres 1971, no III
- J. Bagnell, *The Imperial Administrative System*: J. Bagnell, *The Imperial Administrative System of the Ninth Century - With a Revised Text of the Kletorologion of Philotheos*, London 1911, Oxford University Press
- F. Barišić , *Dve verzije*: F. Barišić, *Dve verzije u izvorima o ustaniku Tomi* (Δύο παραλλαγές των πηγών σχετικά με την επανάσταση του Θωμά), ZRVI 6, 1959
- F. Barišić, *Les sources de Genesios* : F. Barisic, *Les sources de Genesios et du Continuateur de Theophane pour l' histoire du regne de Michael II(820-829)*, Byz 31, 1961
- H.-G. Beck, *Kirche und theologische Literatur*: H.-G. Beck, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München, 1959
- A. Berger, *Untersuchungen* : A. Berger, *Untersuchungen zu den Patria Konstantinupoleos*, Bonn 1988
- J. B. Bury, *A History of the Eastern Roman Empire*: J. B. Bury, *A History of the Eastern Roman Empire from the Fall of Irene to the Accession of Basile I (802-867)*, London 1912
- *The Cambridge medieval history* : Bury, J. Bagnell – Gwatkin, H. Melvill – Whitney, J. Pounder – Tanner, J. Robson - Previtè-Orton, C. William - Brooke, Z. Nugent, *The Cambridge medieval history*. Camb. Univ. Press, 1923
- J.B. Bury, *The Identity of Thomas*: J.B. Bury, *The Identity of Thomas the Slavonian*, BZ 1, 1892
- *Byzantine and Modern Greek Studies*, Londres 1988, 83-115
- D. Caughey, *The arthritis of Constantine IX* : D. Caughey, *The arthritis of Constantine IX*, Ann Rheum Dis 1974
- J.-C. Cheynet, Jean, *Basil II* : J.-C. Cheynet, Jean, *Basil II and Asia Minor* στο Magdalino, Paul. *Byzantium in the Year 1000*. Leiden: Brill, 2003
- J.-C. Cheynet, *Les Phokas* : J.-C. Cheynet, *Les Phokas*, στο: G. Dagron- H. Mihaescu, *Le traite sur la guerilla de l' empereur Nicephore Phocas (963-969)*, Παρίσι 1986
- J.-C. Cheynet-B. Flusin, *Jean Skylitzès*: J.-C. Cheynet-B. Flusin, *Jean Skylitzès, Empereurs de Constantinople*, [Réalités Byzantines 8], Παρίσι 2003
- J.-C. Cheynet, *Études prosopographiques* : J.-C. Cheynet, *Études prosopographiques*, Paris 1986

- J-C. Cheynet, *Pouvoir et Contestations à Byzance* : J-C. Cheynet, *Pouvoir et Contestations à Byzance (963–1210)*, Paris 1990: Publications de la Sorbonne
- J. Cl. Cheynet- J.-F. Vannier, *Études prosopographiques* : J. Cl. Cheynet- J.-F. Vannier, *Études prosopographiques*, Byzantina Sorbonensia 5, 1986
- M.E. Colonna, *Gli storici bizantini* : M.E. Colonna, *Gli storici bizantini dal IV al XV secolo, 1. Storici profane*, Νάπολη 1956
- C.N. Constantinides, *Higher Education in Byzantium* : C.N. Constantinides, *Higher Education in Byzantium in the Thirteenth and Early Fourteenth Centuries* (Cyprus Research Centre, Nicosia 1982)
- *Crofton and Douglas's Respiratory diseases* : *Crofton and Douglas's Respiratory diseases*, fourth edition, έκδ. Blackwell, Oxford 1989, 1023
- A. Dain, *Les strategists byzantins* : A. Dain, *Les strategists byzantins*, Travaux et Mémoires,2, Paris 1967
- J. Darrouzès, *Epistoliers byzantins* : J. Darrouzès, *Epistoliers byzantins du Xe siècle*, Paris 1960
- G. T. Dennis, *Three Byzantine Military*: G. T. Dennis, (επιμ.), *Three Byzantine Military Treatises*, Washington D. C. 1985
- F. Dölger- P. Wirth, *Regesten der Kaiserurkunden* : F. Dölger- P. Wirth, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches 2. Teil: Regesten von 1025-1204*
- W. Durant, – A. Durant, *The Story of Civilization* : W. Durant, – A. Durant, *The Story of Civilization: The age of Faith; a history of medieval civilization - Christian, Islamic, and Judaic - from Constantine to Dante: A.D. 325-1300..* Simon and Schuster, 1950
- F. Dvornik, *Byzantine Missions among the Slavs* : F. Dvornik, *Byzantine Missions among the Slavs*, S.S. Constantine-Cyril and Methodius, Rutgers University Press 1970
- F. Dvornik, *La Carrière Universitaire* : F. Dvornik, *La Carrière Universitaire de Constantin le Philosophe*, Byzantinoslavica Πράγα 1931, & *Les legends de Constantin et de Méthode vues de Byzance*, Byzantinoslavica Πράγα 1933
- G.T. Dennis, *Byzantine Heavy Artillery: The Helepolis, Greek* : G.T. Dennis, *Byzantine Heavy Artillery: The Helepolis, Greek*, Roman and Byzantine Studies v.39, Νοέμβριος 1999
- D. Feissel, *Le prefet de Constantinopole* : D. Feissel, *Le prefet de Constantinopole, les poids- etalons et l' estampillage de l' argenterie au Vie et au VIIe siècle*, RN 28, 1986
- J. Forsyth, *The Byzantine-Arab Chronicle* : J. Forsyth, *The Byzantine-Arab Chronicle (938-1034) of Yahya b. Sa'id Al-Antaki* ,Ann Arbor 1977

- L. Garland, *Byzantine Empresses: Women and Power in Byzantium, AD 527–1204*. New York, New York and London, United Kingdom: Routledge, 1999
- Goodacre, G. Hugh, *A handbook of the coinage of the Byzantine Empire*: Goodacre, G. Hugh, *A handbook of the coinage of the Byzantine Empire*. Spink, 1957
- R. Guiland, *Études sur l'histoire administrative* : R. Guiland, *Études sur l'histoire administrative de l'Empire Byzantin- L'Éparque. I. L'Éparque de la ville* , *BSI* 41, 1980, 17-32 with corr. By J.-C Cheynet *BSI* 45, 1984
- J.F. Haldon, *Theory and Practice* : J.F. Haldon, *Theory and Practice in Tenth-Century Military Administration*. Chapters II, 44 and 45 of the Book of Ceremonies , *TM*, 13, 2000
- J. Haldon, *The Byzantine Wars* : J. Haldon, *The Byzantine Wars*, Tempus , 2001
- M. Hendy, *Light- weight solidi* : M. Hendy, *Light- weight solidi, tetartera, and the Book of the Eparch*, *BZ*, 65, 1972
- M. Hendy, *Studies in the Byzantine Monetary Economy* :M.F. Hendy, *Studies in the Byzantine Monetary Economy*, Cambridge University Press 1985
- F. Hild, – M. Restle, *Kappadokien* : F. Hild, – M. Restle, *Kappadokien (Kappadokia, Charsianon, Sebasteia und Lykandos (TIB 2, Wien 1981)*
- F. Hirsch, *Byzantinische Studien* : F. Hirsch, *Byzantinische Studien*, *Λύβια* 1876
- Histoire de Yahya : Histoire de Yahya ibn-Sa' id al- Antaki, *Continuateur de Sa' id ibn- Bitriq*, εκδ. και μεταφρ. I. Kratchovsky, A. Vasiliev, *I-PO* 18, 1924
- C. Holmes, *Basil II* : C. Holmes, *Basil II and the Governance of Empire (976–1025)*. Oxford: Oxford University Press, 2005
- E. Honigmann, *Die Ostgrenze*: E. Honigmann, *Die Ostgrenze des byzantinischen Reiches von 363 bis 1071* ,Bruxelles 1935
- *Codex Matritensis* : Joannis Scylitzae *Synopsis Historiarum: Codex Matritensis Graecus Vitr. 26-2, facsimile edition*, έκδ. A. Tselikas, *Αθήνα* 2000
- R. Janin, *Constantinopole byzantine* : R. Janin, *Constantinopole byzantine: development urbain et répertoire topographique*, [Archives de l' Orient Chretien 4A], *Παρίσι* 1964
- R. Janin, *Églises*: R. Janin, , *La géographie ecclésiastique de l'empire byzantine, I: Le siège de Constantinopole et le patriarcat oecuménique, III: Les églises et les monastères*
- R. Janin, *Les églises et les monastères* : R. Janin, *Les églises et les monastères des grands centres byzantins*, *Παρίσι* 1975
- R. J. H Jenkins – L. G. Westerink, (επιμ.), *Nicholas I Patriarch of Constantinople Letters* , Washington 1973, *επιστολές xxiv-xxvi*

- G.J. Johnson, *Constantine VII and Michael Psellos: Rhetoric, Reality and the Decline of A.D. 1025-1028*, Byzantine Studies 9 (1982)
- I. Jordanov, *Pecatite of strategijata* : I. Jordanov, *Pecatite of strategijata v Preslav*, Σόφια, 1993
- S. Kamer, *Emperors* : S. Kamer, *Emperors and Aristocrats in Byzantium 976-1081*, Ann Arbor 1983
- J. Karayannopulos- G. Weiss, *Quellenkunde* : J. Karayannopulos- G. Weiss, *Quellenkunde zur Geschichte von Byzanz (324- 1453)*, II, Wiesbaden 1982
- P. Karlin- Hayter, *The Emperor* : P. Karlin- Hayter, *The Emperor Alexander's Bad Name*, Speculum 44, 1969
- H. Kopstein, *Thomas* :H. Kopstein, *Thomas, Rebell und Gegenkaiser in Byzanz*, Βερολίνο 1986
- H. Kopstein, *Zur Erhebung des Thomas* : H. Kopstein, *Zur Erhebung des Thomas*, στο: Studien zum 8. und 9. Jahrhundert in Byzance, έκδ. H. Kopstein και F. Winkelmann, [Berliner Byzantinistische Arbeiten 51], Βερολίνο 1983
- B. Krsmanović, *Maleinos Family*: B. Krsmanović, (11 September 2003). *Maleinos Family*. Encyclopaedia of the Hellenic World, Asia Minor. Athens, Greece: Foundation of the Hellenic World
- V. Laurent, *Le Corpus* : V. Laurent, *Le Corpus des sceaux de l' Empire byzantine*, τ. V, *L' Eglise 1-3*, Παρίσι, 1963-1972
- M. Lauxtermann, *Byzantine Poetry* : M. Lauxtermann, *Byzantine Poetry and the Paradox of Basil II's Reign*, στο: *Byzantium in the Tear 1000*, έκδ. P. Magdalino, Λέιντεν-Βοστώνη 2003
- P. Lemerle, *Cinq études* : P. Lemerle, *Cinq études sur le XIe siècle byzantine*, Παρίσι 1977
- P. Lemerle, *Ο πρώτος βυζαντινός ουμανισμός* : P. Lemerle, *Ο πρώτος βυζαντινός ουμανισμός. Σημειώσεις και παρατηρήσεις για την εκπαίδευση και την παιδεία στο Βυζάντιο από τις αρχές ως τον 10^ο αιώνα*, Αθήνα 2001 (*Le premier humanism byzantine. Notes et remarques sur enseignement et culture à Byzance des origines au Xe siècle*, Παρίσι 1971)
- *The History of Leo the Deacon* : Léon le Diacre,– Talbot, A. –M. – Sullivan, F. Denis, *The History of Leo the Deacon: Byzantine Military Expansion in the Tenth Century*. DOP, 2005
- A. Leroy- Molinghen, *Les Cometopoules* :A. Leroy- Molinghen, *Les Cometopoules et l' etat de Samuel*, Byzantion 39, 1969
- E. E. Lipšic, *Očerki istorii* : E. E. Lipšic, *Očerki istorii vizantijskogo obscestva i kul'tury, VIII-perovaja polovina IX veka* [Μελέτες στην Ιστορία της βυζαντινής

κοινωνίας και του πολιτισμού από τον όγδοο ως το πρώτο μισό του ένατου αιώνα], Μόσχα-Λένινγκραντ 1961

- E. Liqšic, *Vosstanie Fomy Slavjanina* : E. Liqšic, *Vosstanie Fomy Slavjanina i vizantijskoe krest' janstvo na grani VIII - IX vv.* [Η εξέγερση του Θωμά του Σλάβου και ο βυζαντινός αγροτικός πληθυσμός κατά τα τέλη του όγδοου και τις αρχές του δέκατου αιώνα], *Vestnik drevnej istorii* 1939
- T. Lounghis, *Chronique de la chute de Michael* : T. Lounghis, *Chronique de la chute de Michael V le Calfat*, *Byzantiaka* 18, 1998
- J.N. Ljubarskij, *Nikephoros Phokas* : J.N. Ljubarskij, *Nikephoros Phokas in Byzantine Historical Writings. Trace of the Secular Biography in Byzantium*, *BSI* 54, 1993
- Nicol, D. MacGillivray, *Byzantium and Venice* : Nicol, D. MacGillivray, *Byzantium and Venice: A Study in Diplomatic and Cultural Relations*. Cambridge University Press, 1992
- P. Magdalino, *Saint Demetrios* : P. Magdalino, *Saint Demetrios and Leo VI*, *BSI* 51, 1990
- E. Malamut, *Nouvelle hypothèse* : E. Malamut, *Nouvelle hypothèse sur l' origine de la maison impériale des Manganes*, *Mélanges Svoronos*, I, Rethymno, 1986
- C. Mango, *Eudocia Ingerina* : C. Mango, *Eudocia Ingerina, the Normans and the Macedonian Dynasty*, *ZRVI* 14/15, 1973
- C. Mango, *Ιστορία του Βυζαντίου* : C. Mango, *Ιστορία του Βυζαντίου*, Εκδόσεις Νεφέλη [ISBN 9602117427], 2006
- C. Mango, *The Monastery of St. Mary Peribleptos* : C. Mango, *The Monastery of St. Mary Peribleptos (Sulu Manastir) at Constantinople revisited*, *REArm. NS*, 23, 1992
- A. Μαρκόπουλος, *Kaiser Basileios I.* : A. Μαρκόπουλος, *Kaiser Basileios I. und Hippolytos, Lesarten. Festschrift für Athanasios Kambylis zum 70. Geburtstag*, Berlin- New York, 1998
- A. Markopoulos, *The rehabilitation of the emperor Theophilos* : A. Markopoulos, *The rehabilitation of the emperor Theophilos*, στο: *Byzantium in the ninth century dead or alive?*, *Papers from the Spring Symposium of Byzantine Studies*, έκδ. L. Brubaker, Birmingham Mrch 1996
- J. McCabe, *The empresses of Constantinople* : J. McCabe, *The empresses of Constantinople*. R.G. Badger, 1913
- E. McGeer, *Showing the Dragon's Teeth*: E. McGeer, *Showing the Dragon's Teeth: Byzantine Warfare in the Tenth Century*, Washington, District of Columbia: Dumbarton Oaks Studies, 2008
- St. McGrath, *The Battles of Dorostolon* : St. McGrath, *The Battles of Dorostolon (971)*, στο *Peace and Wars in Byzantium. Essays in Honor of George. T. Dennis*, S.J., έκδ. T.S. Miller- J. Nesbitt, Washington DC, 1995

- G. Moravcsik, *Byzantinoturcica* : G. Moravcsik, *Byzantinoturcica*. I. *Die byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvölker*, Βερολίνο 1958
- R. Morris, *The Two Faces of Nikephoros Phokas*, *Byzantine and Modern Greek studies* 12, 1988
- W. Müller-Wiener, *Bildlexikon* : W. Müller-Wiener, *Bildlexikon zur Topographie Istanbuls*, Tübingen 1977
- K. Odetallah, *Leo Tripolites* : K. Odetallah, *Leo Tripolites - Ghulām Zurāfa and the Sack of Thessaloniki in 904*, *Rashad*, 1995, *Bsl* 56 (1)
- N. Oikonomidès, *Fiscalité* : N. Oikonomidès, *Fiscalité et exemption fiscal a Byzance (IXe – Xie s.)*, Αθήνα 1991
- N. Oikonomidès, *Les listes* : N. Oikonomidès, *Les listes de préséance byzantines de IXe et Xe siècles*, Παρίσι 1972
- E. Patlagean, *Christianisation* : E. Patlagean, *Christianisation et parentés spirituelles: le domaine de Byzance*, *Annales ESC*, 1978, 625-636 στο Eadem, *Structure sociale, famille chrétienté à Byzance*, *Annales ESC*, 1978 στο Eadem, *Structure sociale, famille chrétienté à Byzance IVe –XIe siècle*, Londres, 1981, no XII
- V. Pentecheva, *Rhetorical Images of the Virgin* : V. Pentecheva, *Rhetorical Images of the Virgin: The Icon of the Usual Miracle at the Blachernai*, *RES. Journal for the Anthropology and Aesthetics*, 38, 2000
- D.I. Polemis, *Some cases of erroneous identification* : D.I. Polemis, *Some cases of erroneous identification in the chronicle of Skylitzes*, *BSI* 26
- PMBZ: *Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit*, έκδ. R.J. Lilie και άλλοι, [Berlin- Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften], I- IV, Βερολίνο-Νέα Υόρκη 1998-2001
- PBE: *The Prosopography of the Byzantine Empire*, I, 641-867, έκδ. J. Martindale, Aldershot 2001
- M. Rajkovič, *O poreklu Tome* : M. Rajkovič, *O poreklu Tome, vodje ustanka 821 - 823 g.*, *ZRVI* 2, 1953
- G. Ralles- M. Potles, *Σύνταγμα των θείων και ιερών κανόνων*, IV, Αθήνα 1868
- *Rhetoric in Byzantium* : *Rhetoric in Byzantium*: papers from the thirty-fifth Spring Symposium of Byzantine Studies, Exeter College, University of Oxford, March 2001, volume 11, Publications (Society for the Promotion of Byzantine Studies (Great Britain), Elizabeth Jeffreys, Ashgate, 2003
- Dr. W. Richter, *Die Spiele* : Dr. W. Richter, *Die Spiele der Griechen und Römer*, Λειψία: E. A. Seemann, 1887
- St. Runciman, *The Emperor Romanus Lecapenus* : S. Runciman, *The Emperor Romanus Lecapenus and his Reign. A study of Tenth- Century Byzantium*, Cambridge 1929 (επανέκδ. 1990)

- A.G.K. Savvides, *A prosopographical note on the first member of the Byzantine family of Contostephanus* :A.G.K. Savvides, *A prosopographical note on the first member of the Byzantine family of Contostephanus, In honor of Prof. V. Tapkova-Zaimova*, Σόφια, 1997
- W. Scheumann, I. Sagsen, E.Tereci, *Orontes River Basin* : W. Scheumann, I. Sagsen, E.Tereci, *Orontes River Basin: Downstream Challenges and Prospects for Cooperation*, Department of Civil, Architectural and Environmental Engineering, The University of Texas at Austin
- G. Schlumberger, *Sigillographie* : G. Schlumberger, *Sigillographie de l' empire byzantine*, Παρίσι 1884
- W. Seibt, *Die Darstellung der Theotokos* : W. Seibt, *Die Darstellung der Theotokos auf byzantinischen Bleisiegeln, besonders im 11. Jahrhundert*, SBS, 1, 1987
- W. Seibt, *Die Skleroi* : W. Seibt, *Die Skleroi. Eine prosopographisch-sigillographische Studie*, [Byzantina Vindobonensia 9], Βιέννη 1976
- W. Seibt, *Untersuchungen zur Vor* : W. Seibt, *Untersuchungen zur Vor- und Fruhgeschichte der bulgarischen Kometopulen*, HA 89, 1975
- W. Seibt, *Zur Person*: W. Seibt, *Ioannes Skylitzes, Zur Person de Chronisten*, JÖB 25, 1976
- I. Ševcenko, *Poems on the Deaths* : I. Ševcenko, *Poems on the Deaths of Leo VI and Constantine VIII in the Madrid Manuscript of Skylitzes*, DOP 23-24 (1969-1979)
- J. Shepard, *Isaac Comnenus* : J. Shepard, *Isaac Comnenus' Coronation Day*, BSl 38 (1977)
- T. Sklavos, *Moralising History*: T. Sklavos, *Moralising History: The Synopsis Historiarum of John Skylitzes*, στο: *Byzantine Narrative: Papers in Honour of Roger Scott*, έκδ. J. Burke και άλλοι, [Byzantine Australiensia 16], Μελβούρνη 2006
- P. Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier*: P. Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier: A Political Study of the Northern Balkans, 900-1204*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000
- E. Strungell, *The Representation of Augustae* : E. Strungell, *The Representation of Augustae in John Skylitzes Synopsis Historiarum*, *Byzantine Narrative: Papers in Honour of Roger Scott*, [Byzantinae Australiensia 16] , Μελβούρνη 2006
- F.H. Tinnefeld, *Kategorien der Kaiserkritik* : F.H. Tinnefeld, *Kategorien der Kaiserkritik in der byzantinischen Historiographie. Von Prokop bis Niketas Choniates*, Μόναχο 1971
- *The Origins and Accession of Leo V (813-820)* :*The Origins and Accession of Leo V (813-820)*, Jahrbuch der Osterreichischen Byzantinistik, 40, 1990

- K.-P. Todt, *Die Frau als Selbstherrscher*: K.-P. Todt, *Die Frau als Selbstherrscher: Kaiserin Theodora, die letzte Angehörige der Makedonischen Dynastie*, JöB 50 (2000),
- K.-P. Todt, *Herrscherim Schatten*: K.-P. Todt, *Herrscherim Schatten: Konstantin VIII (960/961-1028)*, Thetis, 7, 2000
- Sh. Tougher, *The Reign of Leo VI* : Sh. Tougher, *The Reign of Leo VI (886 -912). Politics and People*, Λέιπτεν-Νέα Υόρκη-Κολωνία 1997
- A. Toynbee, *Constantine Porphyrogenitus* : A. Toynbee, *Constantine Porphyrogenitus and his world*, Λονδίνο 1973
- E. Trapp, *Eine wiedererfundene Ikone* : E. Trapp, *Eine wiedererfundene Ikone der Blachernenkirche, Zur Interpretation von Skylitzes 384, 23-28*, JÖB 35 (1985)
- W.Treadgold, *A history of the Byzantine State* : W.Treadgold, *A history of the Byzantine State and Society*. Stanford University Press, 1997
- V. Tsamakda, *The illustrated chronicle* : V. Tsamakda, *The illustrated chronicle of Ioannes Skylitzes in Madrid*, Leiden 2002
- J. F. Vannier, *Familles Byzantines, Les Argyroi* : J. F. Vannier, *Familles Byzantines, Les Argyroi (IX- IXe siècles)*, [Byzantina Sorbonensia 1] , Παρίσι 1975
- A. A. Vasilev, *Vizantija i Araby* : A. A. Vasilev, *Vizantija i Araby. Politiceskie otnosenija Vizantii i Arabov za vreme makedonskoj dinastii (867-959)* [Το Βυζάντιο και οι Άραβες. Οι πολιτικές σχέσεις ανάμεσα στο Βυζάντιο και τους Άραβες στην περίοδο της Μακεδονικής δυναστείας (867-959)], Πετρούπολη 1902
- Vera Von Falkenhhausen : Vera Von Falkenhhausen, *La dominazione bizantina nell' Italia meridionale dal IX all' XI secolo*, Bari, 1981
- K. Weitzmann, *The Mandylion* : K. Weitzmann, *The Mandylion and Constantine Porphyrogenitus*, Cahiers archéologiques 11, 1960
- M. Whittow, *The Making of Byzantium* : M. Whittow, (1996). *The Making of Byzantium, 600–1025*. Berkeley and Los Angeles, California: University of California Press
- M. Zaker, *Sasanid Soldiers in Early Muslim Society: The Origins of 'Ayyārān and Futuwwa*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1995
- J. και P. Zepos, *Jus graeco-romanum* : J. και P. Zepos, *Jus graeco-romanum*, I, Αθήνα 1931 (ανατ. Aalen 1962)